COLLECTIO

SELECTA

SS. ECCLESIÆ PATRUM,

XLVI

PATRES QUARTI ECCLESIÆ SÆCULI.

S. BASILIUS ET S. ZENO VERONENSIS.

V.

PROSTAT INSUPER VENALE

MONTIS PESSULANI,

APUD **VIRENQUE,** BIBLIOPOLAM;

PARISIIS,

APUD **BIBLIOPOLAM,** CUI NOMEN GALLICE;

SOCIÉTÉ POUR LA PUBLICATION DES BONS LIVRES,

Rue des Saints-Pères, 16

COLLECTIO
SELECTA
SS. ECCLESIÆ PATRUM,
COMPLECTENS
EXQUISITISSIMA OPERA
TUM DOGMATICA ET MORALIA, TUM APOLOGETICA ET ORATORIA;

ACCURANTIBUS

D. A. B. CAILLAU,

CANONICO HONORARIO CENOMANENSI,

NONNULLISQUE CLERI GALLICANI PRESBYTERIS,

UNA CUM

D. M. N. S. GUILLON,

EPISCOPO MAROCHIENSI, IN FACULTATE THEOLOGIÆ PARISIENSI ELOQUENTIÆ SACRÆ PROFESSORE, AUCTORE LIBRI CUI TITULUS GALLICE:

BIBLIOTHÈQUE CHOISIE DES PÈRES GRECS ET LATINS.

OPUS REGI DICATUM.

TOMUS QUADRAGESIMUS SEXTUS.

PARISIIS,

APUD PARENT-DESBARRES, EDITOREM,

VIA VULGO DICTA DE SEINE, 48.

M. DCCC. XXXV.

SANCTI PATRIS NOSTRI

BASILII

CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ

ARCHIEPISCOPI.

EPISTOLÆ.

S. BASILII

CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ

ARCHIEPISCOPI.

EPISTOLÆ.

CLASSIS II.

EPISTOLÆ QUAS S. BASILIUS EPISCOPUS SCRIPSIT AB ANNO 370 AD ANNUM 378.

EPISTOLA XCII [1].

AD ITALOS ET GALLOS.

Orientales ad scribendum impellit non solum solatium in narrandis ærumnis; sed etiam spes illa, Occidentales tandem auxilio venturos, ubi de rebus Orientis ex Sabino cognoverint. Describunt calamitates Orientis, ut his permoti occidentales episcopi mittant, qui et hæresis progressus coërceant et pacem inter ipsos catholicos reconcilient.

I. Religiosissimis ac sanctissimis fratribus comministris in Italia et Gallia unanimis episcopis [2] Meletius, Eusebius, Basilius, Bassus, Gregorius, Pelagius, Paulus, Anthimus,

[1] Alias LXIX. Scripta anno 372. — [2] Vide D. Guillon, tom. VII, pag. 468-469.

Theodotus, Vitus, Abraamius, Jovinus, Zenon, Theodoretus, Marcianus, Barachus, Abraamius, Libanius, Thalassius, Joseph, Boëthus, Iatrius, Theodotus, Eustathius, Barsumas, Joannes, Chosrhoës, Isaacis, Narses, Maris, Gregorius, Daphnus in Domino salutem. Affert aliquid solatii afflictis animis ipsum suspirium sæpius ex imo corde ductum, ac lacryma erumpens vim afflictionis repellit. Nobis autem non, ut suspirium et lacrymæ, solatium affert mala nostra charitati vestræ narrare : sed præterea nos fovet melior quædam spes, forsitan fore, ut, si dolores nostros vobis denuntiaverimus, excitemus vos ad ferendam nobis opem, quam quidem Ecclesiis orientalibus a vobis affuturam jampridem speravimus, necdum tamen sumus assecuti; Deo, qui omnia in sapientia moderatur, omnino secundum arcana justitiæ suæ judicia, ut in his tentationibus diutius detineamur, dispensante. Non enim ignorastis, fratres reverendissimi, res nostras, quarum fama ad extremas etiam orbis terrarum partes pervenit : neque certe affectum omnem exuistis erga unanimes fratres, cum discipuli sitis Apostoli, qui proximi dilectionem legis complementum esse docet. Sed, quod jam diximus, inhibuit vestram alacritatem justum Dei judicium, quod constitutam ob peccata nostra afflictionem nobis plene admetitur. Vos tamen adhortamur, ut nunc saltem et ad veritatis studium, et ad nostri commiserationem excitemini, ubi omnia didiceritis, etiam quæcumque antea aures vestras effugere, a religiosissimo fratre nostro condiacono Sabino, qui poterit vobis ea quoque, quæ epistolam prætereunt, per se ipse enarrare : per quem exhortamur vos, ut viscera induatis miserationis, omnique deposita segnitie laborem dilectionis suscipiatis, et neque viæ longitudinem, neque domesticas occupationes, neque aliud quidquam humanum formidetis.

II. Neque enim Ecclesia una periclitatur; neque duæ aut tres in gravem hanc tempestatem delapsæ. Nam ferme a finibus Illyrici usque ad Thebaïdem hæresis malum depascitur. Cujus prava semina prius quidem infamis Arius jecit : altis autem radicibus firmata a pluribus, qui Arium inter et nostram ætatem interjecti impietatem studiose excoluere, nunc exitiosos fructus protulerunt. Nam pietatis eversa sunt dogmata : confusæ Ecclesiæ leges : hominum Dominum non timentium ambitio in præfecturas insilit, jamque aperte præmium impietatis principatus propositus est, ita ut qui graviores blasphemias ructatus est, dignior habeatur, qui populo episcopus præsit. Periit gravitas sacerdotalis : defecere qui gregem Domini cum scientia pascant : ambitiosis pauperum pecunias in proprios usus et in munerum largitiones semper insumentibus. Evanuit accurata canonum disciplina : peccandi multa libertas. Nam qui hominum studiis ad principatum devenerunt, in hoc ipso studii gratiam rependunt, quod omnia ad voluptatem indulgeant peccantibus. Periit judicium æquum : quisque ex sui cordis voluntate ambulat : nequitia modum nullum habet : exleges populi : deest præpositis dicendi libertas. Servi enim eorum, a quibus collatum beneficium, qui hominum opera sibi ipsis dominatum compararunt. Jam quoque et illud mutui belli telum a quibusdam, defensio videlicet doctrinæ sanæ, excogitatum est : et dum privata odia occultant, pro veritate se odisse simulant. Alii vero dum fugiunt ne turpissimis criminibus arguantur, populis furorem ad mutuam discordiam inspirant, ut communibus malis res suas obumbrent. Quapropter et implacabile est hoc bellum : iis qui mala egere, communem pacem, ut occulta ipsorum dedecora detegentem, metuentibus. Ob hæc rident increduli, fluctuant qui firmiter non credunt : fides est ambigua, offunditur animis

ignoratio, eo quod veritatem imitentur, qui doctrinam in malitia adulterant. Silent enim piorum ora: soluta vero blasphema omnis lingua: profanata sunt sancta: fugiunt precationis domos populi saniores, ut impietatis scholas, ac in solitudinibus ad Dominum in cœlis inhabitantem cum gemitibus et lacrymis manus attollunt. Pervenerunt autem profecto et usque ad vos, quæ in plerisque civitatibus geruntur. Nimirum populi cum uxoribus liberisque et ipsis senibus pro mœnibus effusi, sub dio preces fundunt, ferentes omnes aëris injurias multa cum patientia, et auxilium a Domino expectantes.

III. Quæ lamentatio his calamitatibus digna? Quales lacrymarum fontes his malis pares erunt? Itaque dum adhuc nonnulli videntur stare, dum adhuc veteris status vestigium servatur, priusquam cumulatum Ecclesiis superveniat naufragium, festinate ad nos, jam festinate, ita precamur, fratres germanissimi: in genua provolutis manum porrigite. Fraterna vestra viscera commoveantur nostra causa, profundantur lacrymæ commiserationis. Mediam orbis partem ab errore absorberi ne sinatis: nec fidem apud eos feratis extingui, apud quos primum illuxit. Quid igitur facto opus sit, ut rebus nostris subveniatis, et quomodo commiserationem ostendatis erga divexatos, nullo modo a nobis necesse erit vos discere: sed sanctus ipse Spiritus vobis suggeret. At certe celeritate opus est ad eos, qui supersunt, servandos, et plurium fratrum præsentia, ut synodi numerum expleant, qui huc advenient: ut non solum ex eorum qui miserint gravitate, sed etiam ex suo ipsorum numero pondus atque auctoritatem ad res emendandas habeant: qui et fidem in Nicæa a nostris Patribus scriptam instaurent, et hæresim proscribant, et Ecclesiis loquantur pacifica, eos, qui idem sentiunt, ad concordiam adducentes. Hoc enim profecto omnium maxime dignum

est miseratione, quod et ea pars, quæ videtur esse sana, divisa est in semetipsam : ac nos circumstant, ut verisimile est, similes calamitates his, quæ olim Hierosolymis, Vespasiano obsidente, acciderunt. Illi enim simul et externo premebantur bello, et domestica tribulium seditione absumebantur. Apud nos autem præter apertum hæreticorum bellum, aliud præterea ab iis, qui videntur recte sentire, excitatum, ad extremam debilitatem Ecclesias perduxit. Ob quæ et maxime indigemus auxilio vestro, ut qui apostolicam profitentur fidem, excogitata a se schismata dissolventes, deinceps auctoritati Ecclesiæ subjiciantur : ut perfectum fiat Christi corpus jam in omnibus membris integritati restitutum ; ac non solum aliorum bona laudemus, id quod nunc facimus, sed etiam nostras ipsorum Ecclesias in pristinum rectæ fidei decus restitutas videamus. Revera enim laude summa dignum est, quod a Domino pietati vestræ datum est, adulterinum quidem a probo ac puro discernere, patrum vero fidem sine ulla dissimulatione prædicare : quam quidem et nos suscepimus, agnovimusque apostolicis notis signatam : eique et cæteris omnibus, quæ in synodico scripto canonice et legitime statuta sunt, assentimur.

EPISTOLA XCIII [1].

Ad Cæsariam Patriciam de communione.

Docet Basilius bonum esse et perutile quotidie communicare : observat quater singulis hebdomadibus Cæsarienses, atque etiam sæpius communicare. Respondet alteri quæstioni an persecutionis tempore liceat communionem manu sua accipere, si nec presbyter adsit, nec diaconus.

Singulis etiam diebus communicare, ac participem esse sancti corporis et sanguinis Christi bonum est et perutile [2]; cum ipse perspicue dicat : « Qui comedit meam » carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æter- » nam [3]. » Quis enim dubitat quin vitæ continenter esse participem, nihil aliud sit quam multiplici ratione vivere? Nos quidem quater singulis hebdomadibus communicamus, dominica die, quarta die, in parasceve et sabbato, et aliis diebus, si Sancti alicujus memoria recolatur. Quod autem persecutionum temporibus cogitur quis, absente sacerdote aut diacono, communionem sua ipsius manu accipere, id grave non esse supervacuum est ostendere; quia hoc diuturna consuetudo ipsis rebus confirmat. Omnes enim in solitudinibus monachi, ubi non est sacerdos, communionem domi servantes, suis ipsorum manibus sumunt. Alexandriæ autem et in Ægypto unusquisque etiam de plebe ut plurimum habet domi communionem, et quando vult, per se ipse fit illius particeps. Postquam enim semel sacer-

[1] Alias CCLXXXIX. Scripta circa annum 372. — [2] Vide D. Guillon, t. VII, pag. 438-439. — [3] Joan. VI, 55.

dos sacrificium absolvit, ac porrexit : qui illud, ut totum simul accepit, is dum quotidie participat, merito credere debet se ab eo, qui dedit, participare et accipere. Enimvero etiam in Ecclesia sacerdos porrigit partem : quam qui suscipit, cum omni potestate retinet, et sic ori admovet propria manu. Itaque idem valet, sive quis partem unam a sacerdote accipiat, sive multas simul.

EPISTOLA XCIV [1].

HELIÆ RECTORI PROVINCIÆ.

Cum amplissimum ædificium construeret Basilius, inde illius accusandi arrepta causa, huc accesserunt ab episcopis dissidentibus aliæ criminationes. Primam accusationem repellit, ac ædificium suum imperatoris judicio comprobatum, et rei publicæ utile esse docet. Cæteras differt in aliud tempus. Interim præsidem rogat ut Alexandri factum imitetur.

Volebam et ipse tuam dignitatem adire, ne ob absentiam minus aliquid haberem, quam qui calumniantur [2] : sed quia infirma corporis valetudo prohibuit, solito longe vehementius ingruens, necessario ad scribendum veni. Ego igitur, vir admirande, cum nuper una cum tua præstantia versarer, volebam et de omnibus meis exterioribus negotiis cum tua prudentia communicare ; volebam et de Ecclesiis sermonem instituere, ut nihil postea calumniis loci relinqueretur. Sed me repressi : omnino præposterum esse

[1] Alias CCCLXXII. Scripta anno 372. — [2] Vide D. Guillon, tom. VII, p. 470-471.

existimans, ac immoderatum studium, viro tanta negotiorum multitudine onerato curas adhuc, easque non necessarias injicere. Ad hæc, dicetur enim quod res est, et alias timui ne forte in necessitatem veniremus vulnerandæ mutuis altercationibus animæ tuæ, quæ pura sua in Deum pietate perfectam religiosi cultus mercedem percipere debet. Nam revera si ipsi te ad nos abstrahamus, parum tibi otii ad res publicas relinquemus; ac idem fere faciemus, ac si quis nauclerum, qui navem nuper compactam in magna gubernat tempestate, sarcinis novis prægravet, cum aliquid detrahere oneris, et quantum fieri potest, allevare oporteat. Unde mihi videtur et magnus imperator, ubi nostram hanc sollicitudinem perspexit, veniam dedisse, ut Ecclesias per nos ipsi administraremus. Jam vero eos, qui sinceris tuis auribus obstrepunt, interrogatos volo, quid a nobis rebus publicis allatum sit detrimenti : quid parvum magnumve in rebus communibus nostra Ecclesiarum gubernatione lædatur? Nisi quis dicat damnum ab eo rebus afferri, qui precationis domum magnifice extructam erigit Deo nostro, et ædes circum illam, aliam quidem liberali specie, episcopo privatim addictam, alias vero inferiores Dei famulis ex ordine distributas ; quarum usus communis vobis rectoribus, et vestro comitatui. Ecquem injuria afficimus, dum peregrinis, sive hac transeuntibus, sive medela aliqua ob morbum indigentibus hospitia construimus : atque his necessarium constituimus solatium, ægrorum curatores, medicos, jumenta, deductores? Quibus necesse fuit et artes adjungi, tum quæ ad vitam sunt necessariæ, tum quæ ad honestius vitæ institutum fuerunt excogitatæ : alias rursus ædes ad facienda opera idoneas; quæ omnia ipsi loco ornatum, et rectori nostro gloriam ferunt, laude in eum redundante. Tu certe non idcirco ad nos regendos invitus adductus es, quod solus animi mag-

nitudine possis opera collapsa instaurare, loca non habitata incolis complere, et uno verbo solitudines in urbes transformare. Qui igitur ad hæc se adjutorem præbet, eum abigere et injuriis afficere consentaneum, an honorare ac colere? Neque existimes, vir optime, verba tantum esse quæ dicimus : siquidem jam in opere versamur, cum materiam hactenus comportaverimus. Hæc igitur ad nostram coram rectore defensionem dicta sint. Quæ autem par est adversus accusatorum querelas, ut Christiano et amico existimationem meam curæ habenti, respondere, ea nunc necesse est prætermittere, ut et epistolæ modo longiora, et aliunde inanimis epistolis non tuto committenda. Sed ne ante congressus nostri tempus nonnullorum calumniis inductus, aliquid de tua in me benevolentia remittere cogaris; fac idem quod Alexander. Nam et illum ferunt, cum quidam ex familiaribus calumnia appeteretur, aurium quidem alteram accusatori præbuisse : alteram vero diligenter manu occlusisse; demonstrantem oportere ut qui recte judicaturus est, non totus statim a præoccupantibus abducatur : sed dimidium auditus integrum ad defensionem servet absenti.

EPISTOTA XCV [1].

EUSEBIO EPISCOPO SAMOSATORUM.

Invitatus a Meletio et Theodoto Basilius ad diem festum, medio mense junio celebrandum, scripserat ad Eusebium per Theophrastum diaconum. Quo mortuo ante perlatas litteras, cum dies tantum triginta superessent, litteras illas misit Basilius Eustathio, ut cito perferrentur ad Eusebium. Declarat Basilius se ad hunc locum et diem venturum, si ipse etiam veniat Eusebius: secus vero, nequaquam iterum, sed potius profecturum ad ipsum Eusebium.

Cum dudum scripsissem pietati tuæ tum aliis de rebus, tum ut in unum veniremus; spe excidi, non perlatis in manus dignitatis tuæ litteris, quas beatus diaconus Theophrastus accepit quidem, dum necessario ad circuitum quemdam conficiendum peregrinamur, sed minime transmisit ad tuam pietatem, eo quod illum morbus, ex quo mortuus est, anteverterit. Unde tam sero veni ad scribendum, ut ob summas temporis angustias nihil sit utilitatis ex his litteris expectandum. Nam religiosissimus episcopus Meletius et Theodotus mihi præcepere ut ad ipsos proficiscar; tum ad amoris significationem congressum offerentes; tum etiam emendationem aliquam eorum, quæ nunc molestiam afferunt, fieri volentes. Indixerunt autem nobis tempus quidem conveniendi, medium mensem junium proxime sequentem : locum vero Phargamum, locum insignem Martyrum splendore, ac frequentissimo conventu singulis annis

[1] Alias CCLXII. Scripta anno 372.

ab ipsis celebrato. Cum autem mihi, postquam reditu meo didici beatum diaconum obiisse, et litteras apud me inertes jacere, otiandum non esset, eo quod adhuc triginta tres dies nobis ad diem constitutum supersint; misi celeriter ad reverendissimum fratrem Eustathium comministrum nostrum has litteras, ut ipsius opera transmittantur ad tuam gravitatem, ac cito rursus responsa ad nos referantur. Etenim si fieri potest, aut alioqui placitum tibi, ut eo venias, nos quoque veniemus: sin minus, nos certe, Deo volente, congressus debitum ab anno præterito contractum persolvemus; nisi rursus impedimentum aliquod nobis acciderit ob peccata: congressum vero cum episcopis in aliud tempus differemus.

EPISTOLA XCVI [1].

SOPHRONIO MAGISTRO.

Demonstrat Basilius quantum afflicta Cappadocia damnum fecerit, ablato ei præstantissimo præside (Helia.) *Rogat ut illum Sophronius commendet imperatori, et illatas ei criminationes diluat.*

Ecquis ita civitatem suam diligens, ac patriam, a qua editus in lucem et nutritus æque ac parentes honorans, uti tu ipse, qui et urbi universæ generatim et cuique sigillatim bona precaris, nec precaris solum, sed vota etiam per te ipse confirmas? Hæc enim potes, Deo dante, atque utinam possis quam diutissime, ita benignus ac clemens. Sed tamen, hac te potestate prædito, patria nostra per somnium

[1] Alias CCCXXXII. Scripta anno 372.

ditata est, viro quidem commissa, qualem non alium dicunt, qui res nostras antiquissimas sciunt, in rectoris sedem conscendisse, sed cito eo privata improbitate nonnullorum, qui ex illius libero et nescio assentationis animo ansam belli ei inferendi arripuerunt, et calumnias ei instruxerunt, clam tuæ præstantiæ auribus. Quapropter omnes universe lugemus, rectore ablato, qui solus poterat jam in genua provolutam urbem nostram denuo erigere, æqui sincero custodi, affabili injuriam patientibus, terribili delinquentibus, æquabili et eodem pauperibus et divitibus, et quod maximum est, res Christianorum ad antiquum decus revocante. Quod enim a muneribus omnium quos scimus hominum maxime abhorruit, nec cuiquam præter jus gratificatus est, id ut exilius cæteris illius virtutibus prætermittimus. Hæc quidem sero testificamur, nosmetipsos more eorum, qui nænias cantitant, consolantes, nihil rebus auxilii ferentes. Sed tamen nec illud inutile, ut viri memoria in magno tuo pectore recondatur, eique ut bene de patria merito gratiam habeas; ac si quis ex iis, qui se justitiæ posthabitos fuisse moleste ferunt, in ipsum insurrexerit, tuearis ac defendas, omnibusque aperte demonstres eum a te inter necessarios ascribi : satis causæ esse putans ad necessitudinem, tum bonum de eo testimonium, tum ipsam rerum experientiam, quæ tempori minime respondet. Nam quæ ne multis quidem annis ab alio fiant, hæc brevi tempore ab eo perfecta. Porro satis magnum nobis beneficium, ac eorum, quæ acciderunt solamen, si et illum commendes imperatori, et illatas ei criminationes diluas. Hæc tibi universam existima patriam una voce mea disserere, ac commune omnium votum esse, ut præstantiæ tuæ ope aliquid huic vero prospere ac feliciter cedat.

EPISTOLA XCVII [1].

SENATUI TYANORUM.

Eximium pacis studium declarat Basilius in vehementi illa dissensione, quæ ei cum Anthimo ob Cappadociæ divisionem supervenit.

Qui occulta revelat, et cordium consilia in lucem profert Dominus, largitus est vilibus et abjectis intelligentiam difficilium ad deprehendendum, ut nonnulli putant, machinationum. Nihil igitur latuit nos, nec quidquam eorum, quæ facta sunt, occultum fuit. Attamen nos neque videmus, neque audimus quidquam aliud, quam Dei pacem, et quæ ad eam ferunt. Nam etsi alii potentes sunt, et magni, et sibi ipsis fidentes, tamen nos nihil sumus et nullius pretii; quare nunquam tantum nobis sumemus, ut in solitudine videamur nobis negotia conficere posse : quippe cum probe sciamus magis nos uniuscujusque fratrum auxilio indigere, quam manum alteram alterius ope : siquidem et ex ipsa corporis nostri constitutione societatem necessariam esse Dominus nos docuit. Cum enim hæc ipsa nostra membra considero, quorum nullum sibi ipsi ad agendum satis est; quomodo mihi ipse videbor ad vitæ negotia sufficere? Neque enim pes tuto gradiatur, non suffulciente altero : neque oculus recte videat, non habens alterum consortem, et cum eo socialiter his, quæ videntur, intentus. Auditus accuratior, qui per utrosque meatus vocem suscipit, et fortior apprehensio digitorum conjunctione. Et in summa, nihil neque eorum, quæ natura, neque eorum, quæ libera voluntate perficiuntur, citra conspirationum

[1] Alias LXVIII. Scripta anno 372.

eorum, quæ ejusdem generis sunt, perfici video; cum et preces ipsæ, si desint qui conspirent, longe sint seipsis debiliores, ac Dominus inter duos aut tres, qui ipsum concorditer invocaverint, medium se fore promiserit. Sed et dispensationem ipsam Dominus suscepit, ut per sanguinem suæ crucis sive terrena, sive cœlestia pacificaret. Quare ob hæc omnia, in pace manere reliquos dies nostros optamus, in pace fieri obdormitionem nostram precamur. Statui pacis causa nec laborem ullum prætermittere, non humile dictu quidquam aut factu, non itineris longitudinem vereri, non quidquam aliud molestum refugere, ut mercedem pacificationis adipiscar. Quod si quis nos viam ad hæc monstrantes sequitur, hoc optimum, et voti finis est: sin autem in contrarium trahat, ego certe ne sic quidem a mea sententia recedam. Unusquisque autem operum suorum in remunerationis die, fructus agnoscet.

EPISTOLA XCVIII [1].

EUSEBIO EPISCOPO SAMOSATORUM.

Rationes exponit cur Nicopolim non iverit. Iturum se dicit in hanc urbem, ut cum Meletio colloquatur; vel etiam cum eodem Samosata venturum. Indictus cum episcopis secundæ Cappadociæ congressus; item alius cum Eustathio. Excusatione utitur, cur missæ non sint ad Eusebium litteræ episcoporum. Perstat in suo consilio ut Gregorius sit episcopus. Nuntiat Palmatium Maximo ad persecutionem ministrare. Rogat Eusebium ut ad se veniat.

I. Cum Nicopolim mente animoque ferrer; postquam

[1] Alias CCLIX. Scripta anno 372.

urbanitatis tuæ litteras accepi quibus venturum te negabas, relaxatus sum ex mea cupiditate, simulque totius meæ infirmitatis recordatus. Venit autem mihi in mentem et eorum qui advocaverant perfunctoria invitandi ratio, qui cum me per honoratissimum fratrem Hellenium Nazianzi peræquatorem (1) in transcursu vocassent; qui iterum de iisdem submoneret, aut me deduceret non dignati sunt mittere. Itaque cum ob peccata nostra simus ipsis suspecti, timuimus ne illorum conventus lætitiam præsentia nostra obturbaremus. Nam cum magnanimitate tua vel ad magnas tentationes accingi non pigramur; absque te autem vel intuendis levibus ærumnis impares sumus. Quoniam igitur de rebus ecclesiasticis futurus erat mihi cum illis congressus, celebritatis quidem tempus prætermisi, congressum autem in quietum ac expers perturbationis tempus distuli; meque satius esse duxi Nicopolim venientem de necessariis Ecclesiarum rebus cum religiosissimo episcopo Meletio colloqui, si Samosata pergere recuset : sin autem non recuset, simul cum eo advolabimus, modo id mihi ab utroque declaretur, videlicet ab illo ipso nobis de his rescribente (scripsimus enim) atque a tua pietate.

II. Eramus etiam cum episcopis secundæ Cappadociæ congressuri : qui postquam alterius provinciæ nomen habuerunt, subito existimarunt se ex alia ac nos natione et gente esse, tantumque nos ignorarunt, quantum qui nullum prorsus periculum fecere, nec unquam in colloquium venerunt. Expectabatur autem (2) et alius congressus cum reverendissimo episcopo Eustathio, quem quidem congressum consecuti sumus. Nam quia multi clamitabant aliquid ab eo in fide adulterari, venimus ei in colloquium, eumque invenimus Dei ope ad omnem rectam fidem bono animo assectantem. Porro episcoporum litteræ culpa illorum ipsorum, a quibus nostras transmitti oportebat, ad dignita-

tem tuam missæ non sunt : sed et me fugerunt, e memoria ob assiduas curas elapsæ. Cæterum fratrem Gregorium vellem et ego Ecclesiam gubernare ingenio suo parem. Ea autem erat Ecclesia omnis, quæ sub sole est, in unum collecta. Cum autem fieri id non queat, episcopus sit, non ex loco ornamentum accipiens, sed loco ex sese addens. Nam viri vere magni est non magnis tantum parem esse : sed etiam, quæ parva sunt facultate sua magna facere. Quid autem faciendum Palmatio, qui post tot ac tantas fratrum admonitiones adhuc ministrat Maximo ad persecutiones? Sed tamen ne nunc quidem litteras ad illum mittere gravantur : nam quominus veniant et corporea invaletudine et domesticis negotiis prohibentur. Noveris porro, pater Deo dilectissime, res nostras tua omnino præsentia indigere, ac necesse esse ut venerandum senium adhuc semel moveas, quo Cappadociam jam fluctuantem et casui proximam sustentes.

EPISTOLA XCIX [1].

TERENTIO COMITI.

Terentio exponit Basilius, quomodo desertus a Theodoto perficere non potuerit, quod ex mandato imperatoris et litteris Terentii susceperat, ut episcopos Armeniæ daret. Cæterum curæ sibi fuisse, ut episcopos pacificaret, ac multa non recte fieri solita in Armenia emendaret. Accepisse etiam se a Satalensibus suffragia, quibus rogabatur ut eis episcopum daret, ac de inflictis Cyrillo Armeniæ episcopo calumniis cognovisse.

I. Cum diligenter admodum in id incubuissem, ut ex

[1] Alias CLXXXVII. Scripta anno 372.

parte saltem et imperatoris mandato obtemperarem et amicissimis dignitatis tuæ litteris, cujus ego sermonem omnem, omnemque sententiam voluntate recta ac bono consilio plenam esse certo scio; studium meum ad opus deducere mihi non licuit. Causa autem, prima quidem et verissima, peccata mea, quæ ubique occurrunt mihi, ac meos gressus subvertunt : deinde etiam episcopi, qui datus adjutor fuerat, animi a nobis alienatio. Nescio enim quid passus reverendissimus frater noster Theodotus, qui ab initio promiserat mutuam se nobis operam in omnibus daturum, nosque libenter Getasis Nicopolim adduxerat, ubi nos vidit in civitate, sic aversatus sit, sic peccata nostra metuerit, ut neque ad matutinas preces, neque ad vespertinas nos voluerit assumere : æqua ille quidem faciens, quod ad me attinet, ac vitæ meæ convenientia, sed non utiliter communi Ecclesiarum tranquillitati consulens. Horum autem causam nobis afferebat, quod non gravaremur reverendissimum episcopum Eustathium in communionem recipere. Quod autem egimus, est ejusmodi.

II. Vocati ad conventum, qui a fratre Theodoto habebatur, ac charitate impulsi, ut vocanti obsequeremur ; ne congressum videremur irritum et inutilem reddere, dedimus operam ut in colloquium cum prædicto fratre Eustathio veniremus. Ac illi quidem poposuimus quæcumque de fide illum criminatur frater Theodotus ; rogavimusque, si rectam fidem sequeretur, manifestum id nobis faceret, ut cum eo communionem haberemus : sin autem alieno esset animo, probe sciret nos quoque ab ipso abalienatum iri. Itaque cum multos sermones inter nos habuissemus, diemque illam totam in his expendendis insumpsissemus, flexo jam in vesperam die, discessimus ab invicem, colloquio nullam ad certam conclusionem perducto. Sed iterum sequenti die mane considentes, de iisdem disseruimus, acce-

dente jam et fratre Pœmenio Sebastiæ presbytero (3), et vehementer adversariam nobis doctrinam defendente. Paulatim igitur et ea dissolvimus, quorum nomine videbatur me accusare, et eos ad assentiendum iis, quæ a me quærebantur adduxi, ita ut gratia Domini inveniremur ne de minimis quidem rebus inter nos dissidentes. Ita igitur circa nonam fere horam surreximus ad precandum, ac Domino gratias egimus, nobis largienti, idem ut sentiremus, idemque loqueremur. Ad hæc oportebat me et scriptam aliquam confessionem ab homine accipere, ut et illius adversariis manifesta fieret hæc assensio, et cæteris idoneum extaret illius propositi monumentum. Sed ipse volui ob plurimam diligentiam, cum fratre Theodoto congrediens, libellum fidei ab ipso accipere, eique quem nominavi viro offerre : ut duo consequerer, nempe ut et ipse fidem rectam confiteretur, et his satisfieret, nullam habentibus contradicendi materiam, post acceptas ipsorum conditiones. At Theodotus, priusquam didicisset quam ob causam convenissemus, et quid ex colloquio consecuti essemus, non jam nos ad synodum vocandos judicavit. Sed e medio itinere reversi sumus, animum despondentes, quod nostros pro pace Ecclesiarum labores irritos redderet.

III. Postea igitur imposita mihi necessitate in Armeniam eundi, cum nossem singulare hominis ingenium, vellemque coram locuplete teste cum ipse rationem eorum quæ egeram reddere, tum illi satisfacere; veni Getasa in agrum religiosissimi episcopi Meletii, ubi et ipse, quem dixi, Theodotus mecum interfuit : sicque ibi accusatus ab eo ob conjunctionem cum Eustathio ; dixi ex congressu consecutum me esse, ut eum in omnibus idem ac non sentientem haberem. Cum autem asseveraret Eustathium negasse, postquam ab eo discessimus, suisque propriis ipsum discipulis affirmare se nulla prorsus in re nobiscum de

fide consensisse, ad hæc ego occurrebam (ac vide, vir imprimis admirande, annon justissimas huic rei et invictissimas responsiones attulerimus) persuasum mihi esse conjecturam facienti ex reliqua viri constantia, ipsum haud ita leviter in contraria circumferri, neque nunc quidem confiteri, nunc vero negare quæ dixerit ; hominem mendacium in rebus minimis, ut horribile quiddam, aversantem, nedum in rebus tanti momenti ac ita omnium fama celebratis veritati unquam adversari velit. Quod si vera esse contingat quæ a vobis dictitantur, proponendus est ei libellus, qui omne recte fidei specimen complectatur. Quod si eum subscribendo assentiri reperero, manebo in illius communione : sin autem deprehendero recusantem, ab illius conjunctione discedam. Cum autem hæc probarentur episcopo Meletio, et fratri Diodoro presbytero (nam iis, quæ fiebant, intererat) illic sane quam reverendus frater Theodotus assensus est ; cumque adhortatus esset, ut descenderemus Nicopolim, tum ut Ecclesiam ipsius inviseremus, tum et ipsum itineris comitem Satalos usque haberemus; ac nos Getasis reliquisset ; ubi Nicopolim venimus, oblitus eorum, quæ et a me audierat, et quæ nobiscum pactus fuerat, nos iis, quas paulo ante retuli, contumeliis ac ignominiis affectos dimisit.

IV. Quomodo ergo possem, caput præstantissimum, mandatorum quidquam perficere, et episcopos Armeniæ dare? sic erga me affecto curarum socio, cujus opera sperabam me idoneos viros inventurum, eo quod in ejus parœcia non desint, et religiosi, et prudentes, et linguæ periti, et qui reliquos usus gentis proprios sciant, quorum nomina cum sciam, volens tacebo, ne quid impedimenti nascatur, quominus alio saltem tempore Armeniæ utiliter consulatur. Et nunc cum Satala usque cum tali corpore pervenissem, reliqua quidem visus sum Dei gratia consti-

tuere; cum pacem composuerim inter episcopos Armeniæ, eosque, ut par erat, allocutus sim, ut deponerent consuetam indifferentiam, ac sincerum pro Domini Ecclesiis studium resumerent: quin et regulas ipsis dederim de iis, quæ indifferenter in Armenia peccabantur, quomodo illos deceret curam suscipere. Accepi autem et a Satalorum Ecclesia suffragia, quibus rogabar ut episcopum ipsis darem. Curæ etiam mihi illud fuit, ut de aspera criminatione fratri nostro Cyrillo Armeniæ episcopo inquirerem; ac Dei gratia reperimus falso commotam ex calumnia illius inimicorum, quam et manifeste coram nobis confessi sunt. Atque utcumque Satalorum populum visi sumus ipsi placare, ita ut non jam ab illius communione refugiat. Quod si hæc parva sunt; et nihili facienda, at nihil a nobis amplius perfici poterat, ob mutuam inter nos ex diaboli artificio dissensionem. Atque hæc quidem tacenda erant, ne mea ipsius probra vulgare videar; sed quia aliter causam dicere non poteram apud magnanimitatem tuam, in necessitatem veni omnis rerum gestarum veritatis enarrandæ.

EPISTOLA C [1].

EUSEBIO EPISCOPO SAMOSATORUM.

Gratias agit Basilius ob litteras ab Eusebio in vicina Armenis regione acceptas. Retinet antiquum eundi Samosata desiderium, quamvis et æger sit et negotiorum mole oppressus. Invitat Eusebium ad diem festum sancti Eupsychii, qui erat septimus septembris. Sibi enim illius consilio ad multa opus esse, in his ut deliberet de molestiis sibi simplicitate Gregorii Nysseni exhibitis.

Sic vidi litteras dilectionis tuæ in regione Armenis vicina, quemadmodum videant navigantes facem eminus in mari splendentem, præsertim si ventis mare intumuerit. Nam natura quidem suaves, ac plurimum habentes solatii litteræ gravitatis tuæ : sed tunc maxime earum suavitatem tempus auxit; quod quale fuerit, quantoque nos mœrore affecerit, non equidem dixerim, cum semel statuerim eorum, quæ molestiam attulerunt, oblivisci, sed condiaconus noster pietati tuæ enarrabit. Me autem reliquit omnino corpus, adeo ut ne levissimos quidem motus possim sine dolore ferre; sed tamen precor, ut possit mihi antiquum desiderium nunc saltem ope precum tuarum adimpleri; quanquam in multas me difficultates conjecit ipsa peregrinatio, tandiu neglectis Ecclesiæ nostræ rebus. Quod si Deus, dum in terra versamur, concedere dignetur, ut in Ecclesia nostra pietatem tuam videamus; certe bonas spes etiam de futuris rebus habebimus, nos a Dei donis non om-

[1] Alias CCLVI. Scripta anno 372.

nino exclusos esse. Hoc itaque si fieri potest, rogamus ut fiat in solemni conventu, quem singulis annis celebramus in memoria beatissimi martyris Eupsychii jam appropinquante, die septima mensis Septembris. Nam circumstant nos digna sollicitudine negotia, quæ auxilio tuo indigent, tum ad deliberationem et considerationem eorum, quæ in nos meditatur Gregorii Nysseni simplicitas : qui synodos cogit Ancyræ, nec ullum nobis insidiandi modum prætermittit.

EPISTOLA CI [1].

CONSOLATORIA.

Redux ex Armenia Basilius cum didicisset de morte insignis alicujus personæ, consolatur hac epistola eum, quem præcipue hoc eventu afflictum sciebat.

Optandum erat epistolam primam scribentibus, lætiorem habere litterarum materiam. Nam hoc pacto res nobis ex sententia successissent, quia omnibus volumus pietatis institutum profitentibus, totam vitam ad prosperos successus perduci. Sed cum vitæ nostræ moderator Dominus pro non enarrabili sua sapientia, omnino ad utilitatem animarum nostrarum hos eventus dispensaverit, per quos tibi quidem molestam vitam constituit, nos vero qui tibi charitate in Deo conjuncti sumus, a fratribus nostris, quo in rerum statu sis, edoctos ad commiserationem adduxit ; necessarium nobis visum est, solatium, quod in nobis situm est, tibi afferre. Itaque fieri si posset, ut ad eum usque lo-

[1] Alias CCII. Scripta anno 372.

cum, in quo tuæ nobilitati versari contingit, proficiscerer, utique nihil prius fecissem. Quoniam vero et corporis adversa valetudo, et negotiorum, quibus distinemur, multitudo, hoc ipsum iter, quod subiimus, ad magnum Ecclesiarum nostrarum damnum convertit; per litteras præstantiam tuam invisere in animum induximus, admonentes calamitates ipsas non frustra Dei servis a Domino, qui nos gubernat, accidere, sed ad probationem veræ in Deum conditorem nostrum dilectionis. Quemadmodum enim certaminum labor athletas ad coronam, ita etiam Christianos probatio in tentationibus ad perfectionem adducit; si modo ea quæ a Domino dispensantur, cum debita patientia in omni gratiarum actione suscipiamus. Domini bonitate gubernantur omnia. Nihil eorum quæ nobis accidunt, ut molestum accipere oportet, etiamsi in præsentia infirmitatem nostram tangat. Etsi enim rationes ignoramus, ob quas unumquodque eorum, quæ contingunt, veluti bonum a Domino nobis exhibetur: tamen hoc nobis persuasum esse debet, omnino utile esse quod evenit, sive nobis ob patientiæ mercedem; sive animæ assumptæ, ne diutius in hac vita immorans, vigente in hoc mundo malitia repleretur. Si enim hac vita circumscriberetur Christianorum spes, non immerito sane molestum videretur citius a corpore disjungi: sin autem veræ vitæ initium est, iis qui secundum Deum vivunt, animæ e corporis vinculis solutio; quid tristitia afficimur, sicut et ii qui spem non habent? Fac igitur hortatu meo, ut doloribus non succumbas, sed his te celsiorem superioremque ostendas.

EPISTOLA CII [1].

CIVIBUS SATALENIS.

Certiores facit, præmisso Nicia, Satalenses, se eorum precibus adductum esse, ut eis consanguineum suum, et sibi et matri et populo charissimum, omnibus rebus eorum utilitati posthabitis, episcopum concederet.

Ego tum vestris tum populi totius precibus commotus, et Ecclesiæ vestræ curam suscepi; et vobis coram Domino pollicitus sum nihil me prætermissurum eorum, quæ penes me forent. Quapropter coactus sum, uti scriptum est, quasi pupillam oculi mei tangere. Adeo honor, quem vobis maximum habeo, rei nullius recordari me sivit, non consanguinitatis, non consuetudinis, quæ mihi a puero cum viro extitit, præ vestris postulatis: sed omnium, quæ mihi privatim cum eo ad conjunctionem intercedunt, oblitus, non reputans gemituum copiam, quam populus meus isto præposito destitutus edet, non lacrymas universæ illius cognationis, non ipsius matris jam senis, quæ solo illius auxilio sublevatur, mœstitiam attendens, horum simul omnium, quæ talia et tanta sunt, rationem non habens, id unum spectavi, ut Ecclesiam vestram viri tanti præfectura ornarem, eique succurrerem, jam ob diuturnam præpositi privationem in genua provolutæ, et multo ac valido adminiculo, ut erigatur, indigenti. Nostra itaque sic se habent. Vestra autem jam reposcimus, ne minora videantur spe nostra et fide, quam viro dedi, illum a me ad amicos mecumque conjunctissimos mitti, sed ut quisque vestrum

[1] Alias CLXXXIII. Scripta anno 372.

alius alium suo in virum studio ac amore superare conetur. Ostendite igitur præclaram illam contentionem, ac magnitudine obsequii cor illius demulcete, ut cum capiat oblivio patriæ, oblivio cognatorum, oblivio populi tantum pendentis ab ejus regimine, quantum infans recens natus ab ubere materno. Præmisimus autem Niciam, ut ea quæ acta sunt dignitati vestræ nota faciat, et diem festum agatis in antecessum, ac Domino qui opera nostra vestrum votum adimplere dignatus est, gratias rependatis.

EPISTOLA CIII [1].

SATALENSIBUS.

Nuntiat Satalensibus virum præstantissimum a se episcopum illis concedi.

Perduxit ad exitum Dominus populi sui petitiones, eique per nostram humilitatem pastorem dedit, dignum nomine, nec verbum, ut plerique solent, cauponantem, sed qui vobis rectam doctrinam diligentibus, vitamque Domini præceptis consentaneam profitentibus, placere majorem in modum possit in nomine Domini, qui illum spiritualibus suis donis adimplevit.

[1] Alias ccxcvi. Scripta anno 372.

EPISTOLA CIV [1].

MODESTO PRÆFECTO.

Cum ad alias Cappadociæ calamitates illud accessisset ut omnes Ecclesiæ ministri censui subjicerentur; rogat Modestum Basilius, ut immunitatem aliquam non deneget, eamque episcopi arbitrio committat.

Ad virum tantum vel litteras dare, etiamsi nulla alia sit causa, maximo est honori intelligentibus; quia colloquia cum viris dignitate cæteros longe superantibus, plurimum splendoris iis, quibus id obtigerit, afferunt. Mihi autem pro universa patria laboranti necessaria est apud tuam magnanimitatem deprecatio, quam rogo leniter et tuo more perferas, ac patriæ nostræ jam in genua inclinatæ manum porrigas. Negotium porro, cujus causa te precamur, ejusmodi est. Eos, qui Deo nostro ministrant, presbyteros videlicet et diaconos, vetus census immunes reliquit. Qui autem nunc recensioni operam dant, ii, ut nullo a sublimi tua potestate accepto mandato, eos recensuere, nisi forte quidam aliunde ab ætate immunitatem haberent. Rogamus igitur, ut hoc nobis tuæ beneficentiæ monumentum relinquas, quod venturo omni ævo bonam tui memoriam conservet, nobisque concedas, secundum legem antiquam census, sacros ministros; nec in personas eorum, qui nunc ascripti sunt, conferatur remissio, (sic enim beneficium transiturum est ad successores : quos non semper contingit ministerio sacro esse dignos) sed secundum liberæ descriptionis formam, communis quædam clericorum fiat

[1] Alias CCLXXIX. Scripta anno 372.

concessio, adeo ut qui Ecclesias gubernant, quovis loco ministrantibus immunitatem donent. Hæc et tuæ magnanimitati immortalem recte factorum gloriam conservabunt, et imperatoris familiæ precatores multos comparabunt, et ipsis rebus publicis non parum afferent emolumenti : siquidem non omnino clericis, sed iis, qui quovis tempore pauperes sunt, immunitatis solatium præstamus; quod quidem, et cum liberi sumus, non prætermittimus ut perspicere potest quisquis voluerit.

EPISTOLA CV [1].

DIACONISSIS Terentii comitis filiabus.

Dolere se significat, quod Terentii filias Samosatis non viderit. Laudat earum in Trinitatis confessione constantiam, quamvis in medio impietatis degant; easque hortatur ut perseverent, et eorum, qui Filii aut Spiritus Divinitatem negant, communionem et colloquium fugiant.

Ego et cum Samosata advenissem, speravi venturum me in sermonem dignitati vestræ : et hujus rei compos minime factus, æquo animo damnum non tuli; considerans quandonam futurum sit, ut vel ego possim rursus ad regiones vestras accedere, vel vobis ad nostras venire placeat. Verum hæc sint in Domini voluntate posita. Quod autem nunc agitur; ubi inveni proficiscentem ad vos filium Sophronium, lætus hanc ei epistolam dedi, quæ et salutationem vobis perferat, et nostram animi sententiam declaret, qui

[1] Alias CCCI. Scripta anno 372.

scilicet Dei gratia non desinimus vestri meminisse ac pro vobis Domino gratias agere, quod radicis bonæ bona sitis germina, bonis operibus fœcunda, et vere tanquam lilia in medio spinarum. Quod enim cum tanta perversitas hominum veritatis doctrinam corrumpentium vos circumstet, minime tamen fraudibus ceditis, nec ad vigentem nunc novitatem relictis apostolicis fidei documentis transferimini; quomodo non dignum sit, pro quo grates magnæ Deo agantur? quomodo non magnas laudes vobis merito conciliet? In Patrem et Filium et Spiritum sanctum creditis : cavete ne hoc prodatis depositum. Patrem rerum omnium principium; Filium unigenitum, ex eo genitum, verum Deum, perfectum ex perfecto, imaginem vivam, Patrem totum in semetipso ostendentem : Spiritum sanctum existentiam a Deo habentem, sanctitatis fontem, vim vitæ conciliatricem, gratiam perfectos efficientem : per quem homo in filium adoptatur, et id quod mortale est, immortalitate donatur : conjunctum Patri et Filio in omnibus, in gloria, et æternitate, in potestate et regno, in dominio et divinitate, quemadmodum et ipsa baptismatis salutiferi traditio testatur. At vero qui aut Filium aut Spiritum dicunt esse creaturam, aut omnino Spiritum in ministrorum ac servorum redigunt ordinem, longe absunt à veritate; quorum fugienda communio ac sermones vitandi, velut animarum pernicies. Quod si unquam Domino largiente in unum veniamus, fusius vobiscum de fide disseram; adeo ut ex deductis e Scriptura demonstrationibus tum veritatis vim, tum hæresis debilitatem perspiciatis.

EPISTOLA CVI [1].

MILITI.

Militem maximis virtutibus præditum Basilius in sua peregrinatione cognoverat. Nunc acceptæ ab eo epistolæ respondet, et ad perseverantiam hortatur.

Cum pro multis debeam grates Domino persolvere, quæ ab eo in mea peregrinatione accepi; bonum maximum judicavi, quod boni Domini dono præstantiam tuam cognoverim. Virum enim cognovi, qui in militari etiam vita perfectum Dei amorem et charitatem servari posse, et Christianum non ex vestimenti forma, sed ex animi habitu dignosci debere demonstrat. Et tunc igitur libentissime sum tecum congressus: et nunc, quoties recordor, maxima fruor voluptate. Itaque strenue age, et corroborare, et Dei amorem nutrire ac augere semper stude; ut et tibi bonorum ab eo copia accrescat. Nullo autem indigeo argumento, quo te mei memorem esse edocear, cum res ipsæ perhibeant testimonium.

[1] Alias CCCCVII. Scripta anno 372.

EPISTOLA CVII[1].

JULITTÆ VIDUÆ.

Julittam consolatur, quam durus exactor promissi immemor premebat. Scripsisse se ait ad illum et ad Helladium, sed ad præfectum scribere ausum non esse.

Omnino dolui, lectis nobilitatis tuæ litteris, quod eædem te iterum circumstent angustiæ. Ecquid autem faciendum hominibus, ita versipelle ostendentibus ingenium, et alias aliud dicentibus, nec stantibus in suis ipsorum pactis? Si enim post factas coram me et coram ex-præfectis pollicitationes, nunc quasi nihil dixisset, tempus præstitutum ita coarctat; videtur ille vir omnem erga nos pudorem abjecisse. Litteras tamen ad illum dedi, pudorem incutiens, eique sua promissa in memoriam revocans. Scripsi autem et ad Helladium, præfecti domesticum, ut per ipsum de tuis rebus certior fiat præfectus. Ego enim decere non putavi tantum mihi licentiæ sumere cum tanto judice; eo quod nondum ei de ulla re privata scripserim, verearque ne quo pacto rem improbet : quippe cum summi viri in ejusmodi rebus, ut nosti, facile irascantur. Si ergo aliquid inde accedet emolumenti, erit Helladio ascribendum, viro et probo et optime de me sentienti, et Deum timenti, et summam libertatem apud præfectum obtinenti. Potest autem sanctus te ex omni ærumna eximere, si modo ex animo vero ac sincero spem in eo reponamus.

[1] Alias CCLXXXVII. Scripta anno 372.

EPISTOLA CVIII [1].

TUTORI HÆREDUM JULITTÆ.

Mirari se significat, quod cum Julittæ tempus concessurum nunc promisisset, nunc promissa perficere nolit. Revocat ei in memoriam aliud promissum de chartis omnibus, si aurum de quo convenerat accepisset, viduæ reddendis.

Miratus sum, ubi audivi te bonarum illarum promissionum ac liberalitati tuæ convenientium oblitum, nunc huic sorori violentissimam ac implacabilem exactionem inferre. Et quid conjiciam ex his, quæ dicuntur, nescio. Nam et tibi plurimam eorum, qui tui periculum fecere, testimonio liberalitatem scio attribui, et promissorum memini, quibus te coram me et illo obstrinxisti : cum diceres tempus quidem brevius scribi, sed te amplius concessurum, eo quod te velles ad rei necessitatem accommodare, et huic viduæ ignoscere, quæ tantam simul pecuniæ summam et domo sua emittere cogitur. Quænam autem causa, cur mutatio tanta contigerit, ego intelligere non queo. At quæcumque fuerit, rogo te, ut tuæ liberalitatis memor, et ad Dominum bonæ voluntatis remuneratorem respiciens, tempus induciarum initio promissum concedas : ut possint venditis rebus suis debitum dissolvere. Illud etiam probe memini pollicitum te esse, si aurum, de quo convenerat, acciperes, chartas omnes, tum eas quæ coram judicibus, tum quæ privatim confectæ, mulieri prædictæ traditurum.

[1] Alias CCLXXXVIII. Scripta anno 372.

Obsecro itaque, et mihi honorem defer, et magnam tibi apud Dominum benedictionem compara, in memoriam promissa revocans, teque hominem esse cognoscens, ac tempora illa expectare debere, quibus ope divina indigebis. Quam quidem tibi ipse per præsentem duritiam ne intercluseris : sed misericordias Dei in te ipsum converte, benignitatem omnem et clementiam afflictis demonstrans.

EPISTOLA CIX [1].

HELLADIO COMITI.

Rogat Basilius Helladium comitem, ut sua apud præfectum gratia viduam tueatur, quæ præter sortem etiam usuras reddere cogebatur, contra pactionum et promissorum fidem.

Quamvis benignitati tuæ obstrepere refugiam ob magnitudinem potestatis tuæ, ne amicitia tua ultra modum implevi videar; tamen me res necessariæ quiescere non sinunt. Hanc igitur sororem, quæ et sanguine mihi conjuncta est, et ob viduitatem afflictatur, et res filii orphani procurat, ubi vidi jam ultra vires ærumnis intolerabilibus constringi, misertus illius, atque animo dolens, rogare te festinavi, ut si qua suppetat facultas, misso ab ea viro operam navare digneris; ut quod ipsa præsens coram me promiserat, eo jam reddito nulla amplius ei fiat injuria. Sic enim pacta fuerat, ut si sortem solveret, remitterentur usuræ. Nunc igitur qui res illius hæredum procurant, præter sortem usuras etiam conantur exigere. Igitur ut perspectum et

[1] Alias CCCCXXII. Scripta anno 372.

exploratum habens Dominum res viduarum atque orphanorum suas facere : ita studium tuum et operam impende huic negotio, in spem futuræ ab ipso Deo nostro mercedis. Existimo enim, si præfecti maxime admirandi clementia sortem solutam esse didicerit, fore ut illum misereat domus illius cætera ærumnosæ et infelicis et in genua provolutæ, atque ad injurias, quæ extrinsecus inferuntur, imparis. Rogo igitur, et necessitati ignoscas, quæ ut tibi molestus essem coëgit, et in hoc negotium incumbas pro potestate, quam Christus tibi, benignis ac probis moribus prædito, et his quæ accepisti ad optima quæque utenti largitus est.

EPISTOLA CX [1].

MODESTO PRÆFECTO.

Basilius data a præfecto scribendi licentia utitur, ut ei commendet Tauri incolas, quibus graviora ferri tributa imponebantur.

Quantum mihi honoris ac libertatis concessisti, morum lenitate non veritus te ad nos demittere, tanta tibi atque etiam majora, quamdiu vixeris, a bono nostro Domino incrementa tribui splendoris precamur. Me autem et jampridem scribere et honore, qui ex te percipitur, perfrui cupientem retinebat amplissimæ dignitatis reverentia : quippe cum vererer, ne quando libertate immoderatius uti viderer. Nunc vero simul et accepta ab incomparabili tua magnanimitate scribendi licentia, simul et necessaria res

[1] Alias CCLXXVII. Scripta anno 372.

hominum afflictorum confidere coëgit. Si quid igitur tenuissimorum preces apud viros potentissimos valuerint : sine te, vir imprimis admirande, hoc exorem, ut pro tua benigna voluntate, rusticitati miserandæ salutem largiaris ; ac jubeas ut ferri tributum iis, qui Taurum ferri feracem incolunt, fiat tolerabile, ne statim obruantur, sed publicis usibus diu inserviant : quam rem omnium maxime curæ esse admirandæ tuæ humanitati persuasum habeo.

EPISTOLA CXI[1].

MODESTO PRÆFECTO.

Commendat amicum, qui a præfecto accersitus fuerat ob illatas ei criminationes.

Alias quidem magnanimitati tuæ obstrepere ausus non fuissem, qui et memet metiri, et potestates dignoscere sciam. Sed ubi amicum mihi hominem vidi difficultatibus implicatum, eo quod accersitus sit; hanc ei epistolam præbere ausus sum, ut eam, veluti quoddam supplicantis insigne offerens, aliquid humanitatis consequatur. Certe autem, etsi nullius pretii sumus, moderatio ipsa præfectorum humanissimum potest flectere, et nobis veniam conciliare : ut si vir nihil peccavit, ipsius veritatis beneficio salvus sit et incolumis : si quid autem commisit, illud ei mea supplicantis causa remittatur. Quo autem in statu sint res nostræ, quis melius quam tu novit, qui ea quæ in unoquoque infirma sunt, consideras, ac mirabili tua providentia omnia moderaris.

[1] Alias CCLXXVI. Scripta anno 372.

EPISTOLA CXII [1].

ANDRONICO DUCI.

Cum Domitianus Basilii necessarius in Andronicum, præpotentem virum peccasset; Basilius hortatur Andronicum, ut Domitiano in metu et ignominia degenti novum supplicium non infligat, cæterisque qui eum intuentur, pene metu mortuis et quid futurum sit observantibus, humanitatis laudandæ materiam præbeat.

I. Si corpore ita valerem, ut facile peregrinationem sustinere possem et hyemis molestias ferre, non equidem scriberem; sed ipse ad tuam magnanimitatem proficiscerer duabus de causis; ut et vetus promissi debitum persolverem : (nam promisisse scio venturum me Sebastiam, atque præstantia tua fruiturum : quod quidem feci, sed congressus compos non fui, propterea quod paulo post tuam probitatem adveni) deinde ut et legationem per me ipse obirem, quam mittere hactenus reformidabam, non tanti faciens me, ut ejusmodi beneficium consequar, ac illud etiam cogitans neminem esse qui vel principi vel privato per litteras æque persuadere possit, ac si ipse coram adsit, et ex criminibus alia diluat, pro aliis supplicet, aliis veniam precetur; quorum nihil facile fieri possit per epistolam. Sane his omnibus unum habens quod opponam, te scilicet divinum caput, cui satis erit nostram de re sententiam declarare, reliqua vero addes ex temetipso; rem sine cunctatione aggressus sum.

[1] Alias CLXIV. Scripta anno 372.

II. At vides quomodo circuitione utar, dum aperire vereor ac refugio, qua de causa orationem instituam. Dometianus ille necessarius noster est ab antiquo ex parentibus, sic ut nihil omnino differat a fratre. Quamobrem enim quod verum est non dicam? Deinde causam edoctus, ob quam hæc pertulit, dignum esse dixi qui sic pateretur. Neque enim quisquam sit, qui si parum aut multum in tuam virtutem peccaverit, pœnam effugiat. Sed quoniam videmus hunc in metu et ignominia degentem, salutemque ipsius in tua sententia sitam, satis illum pœnæ dedisse judicavimus, et, ut magnanimum quiddam simul et humanum de eo cogites, obsecramus. Nam rebelles sub potestatem redigere, et fortis est viri, et vere imperantis : at benignum esse ac mansuetum in prostratos, hominis est magnanimitate et clementia omnes superantis. Itaque tibi, si voles, in uno et eodem licebit tuam et in ulciscendo et in servando ad arbitrium magnanimitatem ostendere. Hic modus supplicii satis sit Dometiano, metus eorum quæ expectat, et quæ se pati dignum esse novit. His nihil illi ad pœnam adjicias supplicamus. Illud enim considera dominos eorum qui læserant extitisse multos ex iis, qui ante nos vixere, de quibus nullus ad posteros transmissus sermone; at vero iram remisisse, qui philosophia vulgus antecelluerunt, quorum immortalis memoria in omni ævo perhibetur. Addatur igitur et hoc præconiis tuis. Largire nobis, qui tua celebrare cupimus, ut humanitatis exempla superioribus temporibus decantata laudando superemus. Sic et Crœsus filii interfectori iram remisisse dicitur, seipsum ad supplicium offerenti : et magnus ille Cyrus huic ipsi Crœso amicus post victoriam fuisse. Hos inter te numerabimus, et post virili hæc prædicabimus, nisi exiles quidam esse omnino tanti viri præcones existimemur.

III. Cæterum illud cæteris necesse est addere, eos,, qui

quidvis deliquerint, non ob ea quæ jam admissa sunt puniri (qua enim arte quæ facta sunt, infecta reddantur?) sed ut aut ipsi deinceps meliores fiant, aut aliis sapiendi sint exemplum. Horum autem neutrum nunc deesse quisquam dixerit. Ipse namque horum recordabitur etiam post mortem: reliquos vero, dum in hunc intuentur, metu mortuos esse puto. Quare quidquid supplicio adjecerimus, nostram ipsorum iram explere videbimur: quod multum abesse, ut de te verum sit, ego sane dixerim, neque adduci potuissem, ut ejusmodi verbum ullum proferrem, nisi majori beneficio affici dantem quam accipientes perspicerem. Neque enim paucis perspicua erit ista animi magnitudo. Nam Cappadoces omnes quid futurum sit observant, qui quidem optaverim ut inter reliqua tua ornamenta hanc quoque magnanimitatem numerent. Finem epistolæ imponere vereor, ratus, quod omissum fuerit, mihi damno fore. Tantum hoc adjungam, eum etsi a multis epistolas habet ipsius incolumitatem ac salutem exposcentibus, nostram omnibus potiorem duxisse, cum nescio unde didicerit nos apud tuam præstantiam in aliquo esse numero. Ut igitur neque eum spes fallat, quam in nobis habet, et nobis liceat apud nostros gloriari; te, Domine perquam eximie, exorari sinas, ut nostræ annuas petitioni. Profecto autem nullo deterius eorum, qui unquam philosophati sunt, considerasti res humanas: et nosti quam bonus thesaurus iis, qui omnibus egentibus operam suam præbent, jam olim repositus sit.

EPISTOLA CXIII [1].

PRESBYTERIS TARSENSIBUS.

Demonstrat Basilius in magna rerum ecclesiasticarum perturbatione liberaliter agendum esse cum infirmioribus, nec amplius quidquam a fratribus exposcendum, nisi ut fidem Nicænam recipiant, et Spiritum sanctum fateantur creaturam dici non debere, nec cum iis, qui dicunt, communicandum.

Congressus cum illo, magnas habui Deo sancto gratias, qui et me illius præsentia ex multis angoribus consolatus est, et vestram charitatem perspicue per ipsum ostendit. Nam vestrum fere omnium veritatis studium in viri unius proposito cognovi. Quæ igitur privatim inter nos locuti sumus, ea ipse vobis referet. Quæ autem ex me charitatem vestram par est cognoscere, hæc sunt. Tempus plurimum incumbit ad eversionem Ecclesiarum, idque jam a longo tempore perspeximus. Ædificatio autem Ecclesiæ, delictorum emendatio, erga debiles commiseratio, sanorum fratrum defensio nulla prorsus est. Sed neque remedium ullum, quo aut morbus prior curetur, aut impendens caveatur. Ac profecto similis est Ecclesiæ status (ut claro utar exemplo, etiamsi vilius esse videatur) vetusto vestimento, quod facile qualibet occasione discinditur, nec potest iterum ad pristinum robur redire. Itaque ut in tali tempore, magno opus est studio ac multa diligentia, ut aliquid accedat emolumenti Ecclesiis. Emolumentum est autem membra prius divulsa conjungi. Fiet autem conjunctio, si velimus, quibus in rebus animas non lædimus, in his nos ad

[1] Alias CCIII. Scripta circa annum 372.

infirmiores accommodare. Cum igitur ora multa in Spiritum sanctum aperta sint, ac linguæ multæ ad jaciendas in illum blasphemias sint exacutæ : rogamus vos, ut quantum in vobis est, ad parvum numerum blasphemantes redigatis; et qui Spiritum sanctum creaturam esse non dicunt, eos recipiatis in communionem, ut blasphemi relinquantur soli, ac vel pudore suffusi ad veritatem redeant, vel si in peccato manent, auctoritate careant ob paucitatem. Nihil igitur amplius exposcamus : sed volentibus nobiscum conjungi fratribus fidem Nicænam proponamus : ac si ei assentiuntur, illud quoque exigamus, Spiritum sanctum creaturam dici non oportere, et eos, qui dicunt, recipi ab ipsis in communionem non debere. Nihil autem præter hæc exposcendum esse censeo. Enimvero persuasum mihi est diuturniore inter nos consuetudine ac mutua citra contentionem exercitatione, si etiam quid amplius adjiciendum sit explanandi causa, daturum id Dominum, qui ipsum diligentibus omnia cooperatur in bonum [1].

EPISTOLA CXIV [2].

CYRIACO TARSI COMMORANTI.

Cum exorta esset in clero Tarsensi aliqua dissensio, Basilius pacis constituendæ cupidus hanc Cyriaco conditionem fert, ut Nicænam fidem, nulla prorsus excepta voce, recipiat, et fateatur Spiritum sanctum creaturam dici non debere, nec cum iis, qui dicunt, communicandum. Spondet pro fratribus nihil eos amplius ab eo petituros.

QUANTUM sit pacis bonum, quid opus est apud pacis fi-

[1] Rom. VIII, 28. — [2] Alias CCIV. Scripta circa annum 372.

lios dicere. Quia igitur magnum illud bonum, et admirandum, et omnibus qui Dominum diligunt maxime expetendum, jam pene ad nudam vocem redactum est, eo quod multiplicata sit iniquitas, refrigerata jam in multis charitate; hoc unum arbitror iis, qui germane et vere Domino serviunt, studio esse debere, ut Ecclesias variis partibus multisque modis inter se discissas ad unitatem reducant. Quod et ego facere dum aggredior, immerito curiosi hominis crimen sustineam. Nihil enim Christiani tam proprium est, quam pacem conciliare; unde et hujus rei mercedem maximam nobis Dominus promisit. Postquam igitur cum fratribus congressus sum, eorumque perspexi magnum in fratres et in vos, sed et multo majorem in Christum amorem, ac fidei integritatem et firmitatem; et utrumque ipsis magno esse studio, ut neque a vestra charitate segregentur, neque fidem sanam prodant; hac eorum bona mente comprobata, ad vestram gravitatem scribo, obsecrans omni charitate, ut eos vere et ex animo conjunctos, omnisque ecclesiasticæ curæ participes habeatis. Quin et illis spopondi rectam esse vestram mentem, ac vos Dei gratia pro vestro veritatis studio ad omnia paratos esse, quæcumque pro veritatis doctrina pati oportuerit. Quæ autem, ut mihi persuadeo, neque vobis adversantur, et prædictis fratribus satis sunt ad integram persuasionem, hæc sunt : ut fidem a Patribus nostris, qui Nicææ quondam convenerunt, editam profiteamini, nullamque in ea vocem rejiciatis, sed sciatis trecentos decem et octo patres, qui citra contentionem convenerunt, non sine Spiritus sancti afflatu locutos esse; atque illud etiam huic fidei addatis, Spiritum sanctum creaturam dici non oportere, nec cum iis, qui dicunt, communicandum, ut Dei Ecclesia pura sit, zizanium nullum sibi admixtum habens. Hæc si illis vestra charitas ad persuasionem proposuerit, ipsi quoque et consentaneum

vobis parati sunt obsequium exhibere. Ego enim pro fratribus spondeo, eos nulla in re esse contradicturos, sed cumulatissime modestiam omnem vobis exhibituros; si modo perfectio vestra hoc unum, quod a vobis expetunt, lubenter ipsis concesserit.

EPISTOLA CXV [1].

AD SIMPLICIAM HÆRETICAM.

Iracundam mulierem monet parum prodesse sine justitia liberalitatem in pauperes: rogat ut se docere desinat, sed potius cogitet de judicio Dei, ubi nec servi testes aderunt, nec eunuchi. Horum vitia nativis coloribus describuntur.

Temere homines et odio prosequuntur meliores, et diligunt pejores. Quapropter et ipse contineo linguam, contumeliarum mearum opprobrium silentio premens. Ego autem supernum Judicem expectabo, qui novit malitiam omnem in fine ulcisci. Nam etiamsi quis pecunias arena copiosius profundat, si justitiam conculcat, animam suam lædit. Semper enim Deus sacrificium, non quasi, opinor, egeat, quærit: sed pretiosum sacrificium, mentem piam ac justam admittit. Quando autem quispiam prævaricando se ipse proculcat, ejus preces pro impuris ducit. Itaque de extrema die te ipsa commoneas, et nos, si videbitur, ne doceto. Novimus plura quam tu, et internis spinis non tam præfocamur, neque paucis bonis decuplam malitiam admiscemus. Excitasti in nos et lacertas et rubetas, bestio-

[1] Alias LXXXVII. Scripta circa annum 372.

las quidem vernas, sed immundas. At e supernis veniet avis, quæ has depascetur. Mihi enim reddenda ratio, non ut tu existimas, sed ut Deus judicare novit. Quod si et testibus opus erit, non sistentur servi, neque eunuchorum genus inhonestum ac perniciosum, non inquam, genus illud, neque fœmineum, neque masculum, mulierum amore insaniens, invidum, mercede vili conductum, iracundum, fractum, ventri serviens, avarum, sævum, cœnæ plorans jacturam, inconstans, illiberale, quidvis accipiens, insatiabile, furiosum, et zelotypum : et quid jam ultra dicendum est? simul ut natum est, ferro damnatum. Quomodo ergo fieri poterit, ut horum mens recta sit, quorum et pedes distorti sunt? Hi caste quidem vivunt absque mercede per ferrum : sed amore insaniunt absque fructu, ob suam ipsorum turpitudinem. Non hi producentur judicii testes, sed oculi justorum, et conspectus virorum perfectorum, quotquot tunc oculis ea cernent, ad quæ nunc animi cogitatione respiciunt.

EPISTOLA CXVI [1].

FIRMINO.

Firminum cum audisset Basilius, relicta vitæ asceticæ exercitatione, arma sequi, dehortatur eum ab hoc consilio, atque auctor est, ut beatos progenitores malit patria regenda, quam paternum avum armorum professione imitari.

Et raræ sunt litteræ tuæ et breves, sive segnitie scribendi, sive alioqui satietatis, quæ ex copia nasci posset, vi-

[1] Alias CLXXIV. Scripta circa annum 372.

tandæ consilio; sive quod etiam te ipse sermonis brevitati assuefacias. Nobis certe nihil satis est, sed etiamsi redundent copia, desiderio impares sunt; eo quod velim singulas res tuas discere, quomodo tibi corpus habeat, quomodo pietatis exercitatio; utrum in iis, quæ initio decrevisti, perseveres; an aliquid novi consilii susceperis, ut quæque res accidunt, ita sententiam immutans. Quod si idem permaneres, multitudinem litterarum non exposceremus: sed satis nobis esset hoc tantum: « Ille illi: valere nos scias, » et vale. » Quoniam autem audimus, quæ et dicere nos pudet, te relicto beatorum progenitorum ordine ad avum paternum transfugere, et Brettanium fieri velle pro Firmino, hæc ipsa avemus audire, et quibus rationibus ad hanc vitæ viam ineundam adductus sis, discere. Verum quoniam ipse ob consilii pudorem conticuisti: nos te adhortamur, ut pudore digna consilia non capias, et si quid subiit animum tuum, hoc ex mente expulso, iterum ad te redeas, ac longo vale militiæ armisque et castrorum molestiis dicto, revertare in patriam, satis ad vitæ securitatem et ad omnem splendorem existimans, urbi, itidem ut majores, præesse: id quod tibi citra laborem obventurum confidimus, respicientes tum ad idoneas naturæ dotes, tum ad competitorum paucitatem. Sive igitur hoc consilium ab initio captum non est, sive captum postea rejectum est, cito nobis significato: si vero, quod absit, eadem manent consilia, sua sponte nuntiata nobis veniat calamitas; litteris vero opus non habemus.

EPISTOLA CXVII [1].

Sine inscriptione, piæ ac religiosæ exercitationis causa.

Firminus respondet præcedenti epistolæ, dolorem suum significat, quod a pietatis exercitatione discessisset : promittit deinceps se ad priorem vitam rediturum; seque impetraturum sperat ut dimittatur. Cæterum Dei auxilio confidit suam virginitatis servandæ voluntatem regiis mandatis potiorem futuram.

Ego et alias tuæ me dignitati deberi puto; et nunc illa sollicitudo, in qua versor, necessario me ejusmodi ministeriis (4) obnoxium facit, etiamsi quivis e turba præcepta tradat, nedum tu, quem multa mecum et alia jura conjungunt. Itaque præterita expendere necesse non est; siquidem dicere licet, causam me fuisse molestiarum; dum a bona illa pietatis exercitatione, et quæ sola ad salutem ducit, pertinaciter discessi; unde et cito huic perturbationi ad tentationem traditi sumus. Atque hæc quidem transierunt, nec caruere admonitione, ut ne iterum in eadem mala incidam. Quod attinet ad futura; pietati tuæ persuasissimum esse velim, ea nobis Dei dono facillime processura; cum res et æqua sit, nec quidquam grave habeat; et amici nobis multi, qui sunt in aula, prompto animo gratificentur. Itaque delineabitur a nobis rogatio ad similitudinem dati libelli vicario : quam quidem si nulla protrahat mora, statim dimittar, ex scripto solutionem metus afferens. Persuasum autem habeo in ejusmodi rebus potiorem esse re-

[1] Alias ccxxxiv. Scripta circa annum 372.

giis mandatis voluntatem nostram, quam si immutatam ac immotam a proposito vitæ perfectæ exhibuero, inexpugnabilis nobis et inviolabilis Dei auxilio virginitatis erit custodia. Fratrem autem mihi a te traditum et lubens vidi, et inter familiares habeo : quem et Deo et tuo testimonio dignum esse opto.

EPISTOLA CXVIII [1].

JOVINO EPISCOPO PERRHES.

Jovinum Basilius perhonorifice invitat ut sese invisat.

Habeo te debitorem boni debiti. Nam mutuo dedi tibi charitatem, quam me cum fœnore recipere oportet : siquidem et Dominus noster hoc fœnoris genus nequaquam aversatur. Solve igitur, o charum caput, in nostram patriam veniens. Et hæc quidem sors est. Quænam vero versura? Quod is vir ad nos venturus sis, qui tanto nobis præstas, quanto parentes liberis sunt meliores.

[1] Alias CCCXVIII. Scripta anno 372 exeunte, aut 373 ineunte.

EPISTOLA CXIX [1].

EUSTATHIO EPISCOPO SEBASTIÆ.

Cum duo Eustathii discipuli, Basilius et Sophronius, perfidiam suam horrendis in Basilium calumniis ac illiberali fuga ex ejus domo nudassent, Basilius Eustathium, misso ad singula narranda fratre Petro, obsecrat, ut improbis discipulis aurem non præbeat, ac disjuncta magis astringere conetur, quam dissidium augere.

Etiam per dignum omni honore ac religiosissimum fratrem meum Petrum tuam saluto dileotionem, obsecrans, sicut alia quavis in occasione, ita et nunc ut pro me preceris, ut ex fugiendis his ac noxiis moribus mutatus, tandem aliquando dignus evadam Christi nomine. Profecto autem etiamsi nihil dicam, colloquemini inter vos de rebus nostris, et quæ gesta sunt, accurate indicabit, ut ne sine examine pravas contra nos suspiciones accipias, quas probabile est eos struere, qui nos contumeliis et præter Dei timorem et præter hominum opinionem vexaverunt. Qualia enim nobis ostenderit eximius ille Basilius, quem veluti vitæ meæ præsidium a tua pietate susceperam, equidem vel dicere verecundor : disces autem singula a fratre nostro edoctus. Atque hæc dico, non eum ulciscens (precor enim non imputari ipsi a Domino) sed providens ut stabilis mihi a te dilectio permaneat, quam vereor ne calumniarum magnitudine commoveant, quas illos ad lapsus defensionem credibile est adornare. Quodcumque autem nobis crimen

[1] Alias CCCVII. Scripta anno 372 exeunte, aut 373 ineunte.

inferant; interroget eos prudentia tua, an nos insimulaverint, an peccati, cujus nunc nos incusant, emendationem postulaverint; an omnino sui contra nos doloris significationes dederint. Nunc vero sese vultu hilari ac simulatis dilectionis sermonibus immensam quamdam doli et acerbitatis voraginem animo occultasse, illiberali fuga ostenderunt. In quo quidem quantum nobis mœròris attulerint, quantum risus moverint iis, qui semper piam vitam in misera hac urbe execrantur, et veluti artem ad fidem faciendam, et simulationem ad decipiendum excogitari commentum pietatis affirmant, profecto etiamsi nos nequaquam narraverimus, notum est prudentiæ tuæ ac perspectum: adeo ut nullum jam vitæ institutum tam suspectum sit ad improbitatem his civibus, quam vitæ asceticæ professio. Quæ quidem quomodo curanda sint, tuæ erit prudentiæ cogitare. Quæ enim contexuit in me crimina Sophronius, bonorum non sunt prooemia, sed divisionis separationisque initia, eoque tendunt, ut charitas etiam, quæ in nobis est, refrigescat. Quem quidem ut miseratio tua a noxio illo impetu coërceat, obsecramus: ac tua dilectione conecris ea quæ disjuncta sunt, magis astringere, nec eorum, qui ad dissidium erumpunt, intendere separationem.

EPISTOLA CXX[1].

MELETIO EPISCOPO ANTIOCHIÆ.

Monitus ab Eusebio Basilius scribendum esse ad Occidentales, nec reperiens quomodo scribat, mittit commentarium Meletio per Sanctissimum. Sperat consilia de se Antiochiæ inita brevi ad exitum ventura. Nuntiat Faustum, qui est cum papa, præter canonnes ordinatum fuisse loco Cyrilli : Meletium rogat ut id omnibus indicet.

Litteras accepi a religiosissimo episcopo Eusebio, quæ præcipiunt, ut rursus scribatur ad Occidentales de rebus quibusdam ecclesiasticis. Et voluit a nobis informari epistolam, eamque ab omnibus communicatoribus subscribi. Quoniam igitur non inveni, quomodo scriberem de his quæ præcepit, commentarium pietati tuæ misi, ut, et eo lecto, et iis, quæ a desideratissimo fratre Sanctissimo compresbytero referentur, attente auditis, ipse de his rebus, ut tibi videbitur, scribere digneris. Nos parati sumus et scriptum illud comprobare, et communicatoribus cito deferendum curare, ut cum omnium subscriptionibus proficiscatur, qui iturus est ad Occidentis episcopos. Cito nobis quid sanctitati tuæ in mentem venerit, significari jube, ut quæ tibi visa fuerint, non ignoremus. De iis autem quæ struuntur aut etiam jam structa sunt contra nos Antiochiæ, dignitati tuæ ille ipse frater referet ; nisi antevertens rerum fama quæ gesta sunt nuntiet. Nam spes est fore, ut minæ ad exitum brevi perveniant. Volo autem pietatem tuam

[1] Alias LVIII. Scripta anno 373.

scire, a fratre Anthimo Faustum. qui est cum papa, episcopum ordinatum fuisse, ne suffragiis quidem acceptis, et loco ordinatum reverendissimi fratris Cyrilli, ita ut Armenia seditionibus referta sit. Quapropter ne in nos mentiantur, neve rerum confusio nobis detur crimini, hæc dignitati tuæ significavi. Dignaberis autem absque dubio et ipse ea reliquis indicare. Arbitror enim multos hac ordinis perturbatione afflictum iri.

EPISTOLA CXXI [1].

THEODOTO EPISCOPO NICOPOLITANO.

Theodotum hortatur Basilius ut Sanctissimo aures præbeat; eumque facit de ordinatione Fausti certiorem.

Acerba hyems ac longissima, adeo ut ne litterarum quidem solatium facile habuerimus. Unde raro me scio et ad tuam pietatem scripsisse. Sed quia desideratissimus frater noster Sanctissimus compresbyter ad vos usque iter suscepit, per ipsum et dignitatem tuam saluto, et obtestor ut pro me preceris, et memorato fratri aurem accommodes, ut quo sint loco res Ecclesiarum, ab ipso docearis, atque pro virili studium ac operam in res propositas conferas. Scias autem Faustum ad nos venisse habentem a papa litteras, quæ ut ordinaretur episcopus petebant. Cum autem pietatis tuæ et reliquorum episcoporum posceremus testimonia, contemptis nobis, abiit ad Anthimum, et ab illo accepta, nobis non admonitis, ordinatione, rediit.

[1] Alias cxcv. Scripta anno 373.

EPISTOLA CXXII[1].

POEMENIO EPISCOPO SATALORUM.

Scribit ad Pœmenium Basilius de ordinatione Fausti, ac rogat ut certiorem se faciat, utrum ea res sanari nec-ne possit.

Petiisti procul dubio litteras ab Armenis, cum per tuam civitatem reversi sunt; et didicisti, cur ipsis non dederim epistolam. Siquidem ex amore veritatis locuti sunt, dedisti nobis tua sponte veniam : sin autem occultarunt; quod equidem non existimo; saltem ex nobis audi. Egregius ille in omnibus Anthimus, qui jam a multo tempore pacem nobiscum pepigerat, ubi tempus opportunum invenit suam ipsius gloriam inanem explendi, et aliquid molestiæ nobis exhibendi, Faustum ordinavit, propria auctoritate propriisque manibus, nullius ex vobis expectato suffragio, ac nostra his in rebus irrisa diligentia. Quia ergo disciplinam veterem perturbavit, vosque est aspernatus, quorum ego suffragium præstolabar, ac rem fecit, ut equidem arbitror, haud gratam Deo; hanc ob causam in illos indignatione commotus, ad neminem Armenorum litteras ullas dedi, ne ad tuam quidem pietatem. Sed neque Faustum admisi ad communionem, aperte testificans, nisi vestras mihi litteras afferat, cum me alienum ab eo omni tempore futurum, tum unanimes meos, ut idem de illo sentiant, adducturum. Itaque si sanabilia sunt, quæ evenere, da operam ut et ipse scribas, tribuens ei testimonium, si vitam illius laudabilem vides, et alios adhorteris.

[1] Alias cccxiii. Scripta anno 373.

Sin autem insanabilia, et hoc mihi indica, ut eorum omnino nullam amplius habeam rationem; quanquam, uti demonstrarunt, jam se in eam partem excitarunt, ut suam ipsorum communionem ad Anthimum transferant, nobis nostraque Ecclesia, ut obsoletis ad amicitiam contempsit.

EPISTOLA CXXIII [1].

URBICIO MONACHO.

Dolorem significat Urbicio, quod ad se tentationem æstu flagrantem non venerit. Hortatur ut veniat aut consolaturus aut deducturus.

Eras adventurus ad nos (et in proximo erat bonum) ut nos summo saltem digito tentationibus æstuantes refrigerares. Quid deinde? Obstiterunt mea peccata, et impetum represserunt, ut sine ulla medela laboremus. Quemadmodum enim in fluctibus, alius quidem desinit, alius vero insurgit, et alius horrore nigrescit : ita quoque malorum nostrorum alia cessavere, alia præsentia sunt, expectantur alia, ac unicum malorum nobis, ut plurimum, remedium, tempori cedere, nosque persecutoribus subducere. At jam adsis nobis, aut consolaturus, aut daturus consilium, aut etiam deducturus, ac certe ipso conspectu facturus, ut melius me habeam. Et quod maximum est, precare etiam atque etiam, ut ratio nostra a malo et a fluctu non obruatur : sed in omnibus gratum Deo animum servemus, ne inter malos servos numeremur, benefacienti quidem gratias rependentes, castiganti vero per adversa, morem non gerentes; sed potius ex ipsis ærumnis utilita-

[1] Alias CCCXLIII. Scripta anno 373.

tem capiamus, tum maxime ei credentes, cum eo indigemus maxime.

EPISTOLA CXXIV [1].

THEODORO.

Significat suum amicorum desiderium, quibus cum careret inter ærumnas, vitam sibi prorsus injucundam trahere videbatur.

Dicunt nonnulli eos, qui amoris morbo capti sunt, cum violenta quadam necessitate ab amatis divelluntur, si in dilectæ formæ imaginem intueantur, morbi vehementiam oculis perfruendo compescere. Utrum autem hæc vera sint, necne, dicere non queo. Sed quod mihi erga tuam probitatem accidit, ab his non longe abest. Quoniam enim evenit mihi affectio quædam in sacram tuam ac doli expertem animam, ut ita dicam, amatoria, desideratis autem fruendi copia non est, quemadmodum neque ullo alio bono, ob peccatorum meorum impedimentum; mihi visus sum imaginem bonitatis tuæ expressissimam in religiosissimorum fratrum nostrorum præsentia videre. Ac mihi si contigisset cum tua ingenuitate absque illis congredi, visus essem mihi et illos in te conspicere; propterea quod dilectionis modus in unoquoque vestrum tantus est, ut æque quisque superandi studium præ se ferat. Gratias de iis Deo sancto egi; precorque ut, si quod adhuc tempus ad vivendum supersit, fiat mihi per te vita jucunda: quemadmodum nunc quidem miseram rem esse vitam ac fugiendam existimo, a charissimorum consuetudine separatam. Non

[1] Alias CCCXXVIII. Scripta anno 373.

est enim, mea sententia, in quo quis bono animo esse possit, si ab iis, qui vere diligunt, disjungatur.

EPISTOLA CXXV [1].

Exemplar fidei a sanctissimo Basilio dictatæ, cui subscripsit Eustathius Sebastiæ episcopus.

Redeuntibus ad veritatem aut suspectis Nicæna fides præscribenda, secundum sanam interpretationem. Nam Marcellus consubstantiali, quidam a Sabellio orti his vocibus : Ex alia essentia vel hypostasi, *abusi sunt, quamvis synodus non idem esse doceat essentiam et hypostasim. Fides Nicæna totidem verbis refertur ; sed quia de Spiritu sancto obiter tantum ibi actum est, illud nunc necessario præscribendum, ut anathematizentur, qui Spiritum creaturam dicunt aut sentiunt, aut natura sanctum esse non confitentur. Glorificandus est cum Patre et Filio : et ab eorum communione recedendum, qui illum dicunt creaturam. Additur adversus calumniantes, nec genitum illum, nec ingenitum dici. Anathematizantur qui eum administratorium dicunt aut Filio præponunt, et Filium Patri.*

I. Qui aut alia fidei confessione præoccupati sunt, et ad orthodoxorum unitatem transire volunt, aut etiam nunc primum ad institutionem doctrinæ veritatis cupiunt accedere, ii docendi sunt scriptam a beatis Patribus fidem in concilio olim Nicææ coacto. Hoc ipsum autem fuerit utile etiam adversus eos, quos suspicio est doctrinæ sanæ ad-

[1] Alias LXXVIII. Scripta anno 373.

versari, quique speciosis suis effugiis sensum opinionis pravæ contegunt. Nam his quoque sufficit hæc ipsa fides. Vel enim emendabunt suum ipsorum occultum morbum : aut eum in imo occultantes, ipsi quidem fraudis judicium ferent, nobis vero facilem in die judicii defensionem parabunt, « Cum revelabit Dominus abscondita tenebrarum et » patefaciet consilia cordium [1]. » Sic itaque suscipiendi sunt, ut credere se confiteantur secundum verba a Patribus nostris edita Nicææ, et secundum sanam his verbis significatam sententiam. Sunt enim nonnulli, qui in hac etiam fide doctrinam veritatis depravent, et illius verborum sensum ad suum ipsorum arbitrium detorqueant. Siquidem ausus est et Marcellus, cum in Domini nostri Jesu Christi hypostasim esset impius, ipsumque nudum verbum esse statueret, inde ansam principiorum arripere; Consubstantialis notionem male exponens. Et nonnulli ab impia Sabellii Lybiensis hæresi, hypostasim et essentiam idem esse rati, ansam inde trahunt ad blasphemiæ suæ defensionem, quod ita in fide scriptum sit : « Si vero quispiam dixerit ex » alia essentia aut hypostasi Filium esse, eum anathemate » ferit catholica et apostolica Ecclesia. » Non enim idem dixerunt illic essentiam et hypostasim. Etenim si una et eadem notio subjecta vocibus, quid opus erat utraque? Sed perspicuum est, aliis quidem (Filium) ex Patris essentia esse negantibus, aliis vero neque ex essentia esse, sed ex aliqua alia hypostasi dicentibus, illos ita demum utramque opinionem tanquam a sententia ecclesiastica alienam rejecisse. Nam ubi suam ipsorum declarabant sententiam, dixerunt ex essentia Patris Filium, non amplius adjicientes illud, « Ex hypostasi. » Quare illud quidem ad eversionem positum est nequioris sententiæ; hoc vero declarationem habet salutaris dogmatis. Confitendum igitur est consub-

[1] 1 Cor. IV, 5.

stantialem esse Patri Filium, quemadmodum scriptum est. Confitendum etiam in propria hypostasi Patrem esse, in propria Filium, in propria Spiritum sanctum, quemadmodum et ipsi manifeste exposuerunt. Plene enim et clare ostenderunt, dicendo : « Lumen de Lumine, » aliud quidem esse lumen quod genuit, aliud vero quod genitum est, lumen tamen et lumen, ita ut una et eadem sit essentiæ ratio. Apponamus autem jam et ipsam, quæ Nicææ conscripta est, fidem.

II. « Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, » omnium tam visibilium quam invisibilium factorem. Et » in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei, genitum » ex Patre unigenitum, hoc est, ex essentia Patris. Deum » de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero : » genitum non factum, Consubstantialem Patri, per quem » omnia facta sunt, tum quæ in cœlo, tum quæ in terra. » Qui propter nos homines, et propter nostram salutem » descendit, et incarnatus est, factus homo : passus est, et » resurrexit tertia die, ascendit ad cœlos, venturus ad ju- » dicandum vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. » Qui autem dicunt : Erat aliquando, quando non erat, et » antequam nasceretur, non erat, et quod ex non existen- » tibus factus est, aut dicunt eum ex alia hypostasi aut » essentia esse, aut mutabilem, aut alterabilem Dei Fi- » lium, eos anathemate percutit catholica et apostolica » Ecclesia. »

III. Quoniam igitur hic cætera quidem plene et accurate definita sunt, partim ad emendanda, quæ læsa fuerant, partim ad præcavenda, quæ suboritura prævidebantur; doctrina autem de Spiritu sancto strictim posita, nec ullam disquisitionem visa requirere, eo quod nondum tunc esset hæc mota quæstio, sed sine insidiis insita esset credentium animis de illo sententia : paulatim autem crescen-

tia impietatis semina, quæ prius quidem ab Ario hæresis auctore jacta, postea vero ab iis, qui illius errores improbe exceperunt, ad Ecclesiarum perniciem enutrita sunt, ipsaque impietatis series in blasphemiam contra Spiritum erupit; propterea adversus eos, qui sibi ipsis non parcunt, neque inevitabiles minas a Domino nostro Spiritus sancti blasphematoribus intentatas prospiciunt; illud necessario proponendum est : oportere ut anathemate feriant eos, qui Spiritum sanctum dicunt esse creaturam, et eos qui sic sentiunt, et eos qui non confitentur eum natura sanctum esse, sicut natura sanctus est Pater, et natura sanctus est Filius, sed ipsum a divina ac beata natura abalienant. Rectæ autem sententiæ argumentum est, illum non separare a Patre et Filio (oportet enim nos baptizari quemadmodum accepimus, et credere, quemadmodum baptizamur, glorificare vero ita, ut credimus, Patrem et Filium, et Spiritum sanctum) atque etiam ab eorum, qui Spiritum creaturam dicunt, ut aperte blasphemantium, communione recedere : hoc explorato et citra controversiam manente (nam necessaria est ob sycophantas observatio) neque ingenitum dici a nobis Spiritum sanctum; unum enim novimus ingenitum, et unum rerum principium, Patrem Domini nostri Jesu Christi : neque genitum; unum enim esse unigenitum, in fidei traditione didicimus : Spiritum autem veritatis ex Patre procedere edocti, ex Deo esse confitemur citra creationem. Præterea anathemate feriendi, qui administratorium dicunt Spiritum sanctum, ut qui illum in creaturarum ordinem hac voce detrudant. Nam administratorios spiritus creaturas esse nobis tradidit Scriptura, ubi dicit : « Omnes sunt administratorii Spiritus » in ministerium missi [1]. » Denique propter eos, qui omnia permiscent, nec doctrinam in Evangeliis relictam custo-

[1] Hebr. 1, 14.

diunt, necesse est hoc quoque declarare eos etiam, qui ordinem nobis a Domino traditum invertunt, et Filium ante Patrem, et Spiritum sanctum ante Filium collocant, fugiendos esse, ut qui aperte cum pietate pugnent. Immotus enim et inviolabilis custodiendus ordo, quem ex ipsa Domini voce traditum accepimus, dicentis : « Euntes do» cete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et » Filii, et Spiritus sancti [1]. »

Subscriptio Eustathii episcopi.

Eustathius episcopus hæc a me tibi Basilio lecta agnovi; et ea, quæ supra scripta sunt, comprobavi. Subscripsi autem una mecum præsentibus fratribus, Frontone nostro, et chorepiscopo Severo, et aliis quibusdam clericis.

EPISTOLA CXXVI [1].

ATARBIO.

Atarbium, qui, adveniente Nicopolim Basilio, aufugerat, commonet Basilius ut ad se veniat, rationem eorum redditurus, quæ contra Basilium in Ecclesia et contra fidem dixisse eum viri graves asseverabant.

Cum Nicopolim usque venissem, sperans me et tumultus excitatos sedaturum et quantum fieri posset, remedium, his, quæ præter ordinem ac legem ecclesiasticam acta fuerant, laturum; dolui vehementer, ubi probitatem tuam non offendi, sed te omni celeritate didici excessisse, idque

[1] Matth. XXVIII, 19. — [1] Alias CCCLXIV. Scripta anno 373.

e medio fere conventu, qui a vobis habebatur. Quapropter necessario ad scribendam epistolam veni, qua te ut ad nos accedas commoneo; ut ipse per te mœrorem nostrum lenias, quo ad mortem usque perculsi sumus, postquam audivimus te media in Ecclesia ausum ea esse, quæ hactenus auribus nostris inaudita erant. Atque hæc quidem etsi molesta ac gravia, adhuc tamen tolerabilia sunt, utpote in hominem gesta, qui vindictam eorum quæ passus est Deo committens, totus in eo est ut conciliet pacem, nec sua culpa noxii quidquam populo Dei eveniat. Sed quia nonnulli ex honorandis et fide omni dignis fratribus nuntiaverunt nobis quædam in fide a te novari, et contra sanam doctrinam pronuntiari; his magis commoti, atque magno æstu agitati, ne præter innumera vulnera ab his, qui in Evangelii veritatem peccaverunt, Ecclesiæ inflicta, adhuc etiam malum aliud nascatur, renovata ac redintegrata veteri hostis Ecclesiæ Sabellii hæresi, (his enim fratres narraverunt nobis affinia esse dicta) eam ob causam scripsimus, ut ne graveris ad nos parvo itinere confecto accedere, ac plene de his rebus satisfaciens, tum dolorem nostrum mitigare, tum Dei Ecclesias solari, quæ nunc intolerabili et gravi dolore et ob ea quæ gesta sunt, et ob ea quæ rumor est a te dicta esse, afficiuntur.

EPISTOLA CXXVII [1].

EUSEBIO EPISCOPO SAMOSATORUM.

Narrat se Nicopoli gravibus molestiis laborantem, adventu Jovini recreatum fuisse; ac Eusebium rogat ut eum pro rebus sua et canonum causa sortiter gestis collaudet.

Deus benignissimus, qui paria molestiis solatia innectit et consolatur humiles, ne imprudentes nimia tristitia absorbeantur, æqualem iis, quæ nobis Nicopoli obtigerunt, perturbationibus consolationem adjunxit, religiosissimum episcopum Jovinum in tempore adducens. Qui quidem quam opportune nobis advenerit, ipse exponat. Nos enim, ne epistola multum protrahatur, tacebimus; tum etiam ne videamur eos, qui mutatis animis amici nobis facti sunt, culpæ commemoratione quodam modo notare. Sed largiatur Deus sanctus, ut in regiones nostras adventes, ut tuam gravitatem amplectamur ac singula referamus. Solent enim quodam modo quæ in experiendo molestiam attulerunt, aliquam in narrando consolationem habere. Cæterum pro iis, quæ cumulate quidem, quantum ad ipsius in nos amorem attinet, præcipue autem ac fortiter, quantum ad accuratam canonum observationem, episcopus religiosissimus conatus est, lauda illum; ac Domino gratias age, quod alumni tui ubique virtutis tuæ effigiem repræsentent.

[1] Alias CCLIII. Scripta anno 373.

EPISTOLA CXXVIII [1].

EUSEBIO EPISCOPO SAMOSATORUM.

Eusebio, qui gratiam inter Basilium et Eustathium sarcire voluerat, respondet Basilius se pro pace mori paratum esse, sed veram pacem quærere; atque ut Eustathius clare et sine ambagibus respondeat, optare. Affirmat eum nihil ejusmodi facturum, neque a medii hominis consilio discessurum. Unde concludit se non debere cum eo communicare, ne denegatam Euhippio communionem Euhippii similibus reddere videatur. Quid agendum cum aliis fidem Patrum non recipientibus exponit.

I. Ego meum ad pacandas Domini Ecclesias studium re quidem demonstrare nondum digne potui; sed cordi meo tantam inesse hujus rei cupiditatem dico, ut meam etiam libenter vitam profundam, ut odii flamma a maligno accensa extinguatur. Ac nisi pacis studio non abnegaverim venire Coloniam; non pacificetur mihi vita. Veram equidem illam pacem, quæ nobis ab ipso Domino relicta est, exquiro : et quod volui mihi ad persuasionem dari, hominis est nihil aliud quam veram pacem desiderantis; quamvis aliter nonnulli veritatem pervertentes interpretentur. Utantur igitur illi suis linguis, ut volunt; nam profecto illos aliquando horum verborum pœnitebit.

II. Cæterum sanctitatem tuam oro, ut eorum quæ initio proposita fuere meminerit, nec decipiatur alias pro aliis quæstionibus responsiones excipiens, neque vim et pondus

[1] Alias CCLXV. Scripta anno 373.

addat eorum cavillationibus, qui sine dicendi facultate, ex solo animi sui proposito omnium nequissime veritatem depravant. Proposui enim simplicia et clara et facilia ad recordandum verba, utrum eos, qui non recipiunt Nicænam fidem, arceamus a communione; et utrum cum iis, qui creaturam dicere Spiritum sanctum audent, partem habere nolimus. Ille autem, cum ad verbum quæstionibus respondere debuisset, ea nobis quæ misisti consarcinavit; idque non mentis simplicitate, ut aliquis suspicetur; neque ob hanc causam, quod consequentia animadvertere non posset. Sed illud ei in mentem venit, si neget quæ proponimus, fore ut se ipse populis aperiat et nudet : sin autem nobis assentitur, discessurum se ab illo medii hominis consilio, quo nihil hactenus antiquius habuit. Fucum ergo nobis non faciat, neque cum aliis tuam etiam circumveniat prudentiam : sed breve nobis responsum mittat ad quæstionem, aut confitens communionem cum fidei hostibus, aut negans. Hæc ei si persuaseris, et miseris mihi rectas, et quales precor, responsiones; ego sum qui hactenus omnia peccavi : ego illam omnem culpam in me recipio : tunc a me humilitatis significationem reposce. Quandiu autem horum nihil fiet, ignosce, religiosissime Pater, si non possim cum simulatione ad Dei aram accedere. Nisi enim hoc metuerem, cur me ipse ab Euhippii communione sejunxissem, viri adeo in litteris excellentis, adeo ætate provecti, ac tot et tanta amicitiæ jura mecum habentis? Quod si hæc recte et, ut par erat, pro veritate gessimus, ridiculum utique fuerit cum iis, qui eadem ac ille dicunt, per hosce perpolitos ac lepidos homines, qui medii videntur, conjunctum videri.

III. Non tamen mihi omnino faciendum videtur, ut nos ab his, qui fidem non recipiunt, alienemus, sed ut aliquam illorum curam secundum antiquas charitatis leges susci-

piamus, ipsisque scribamus unanimi consensu, omnem consolationem cum misericordiæ visceribus adhibentes, ac patrum proposita fide ad communionem illos provocemus; ac si eos quidem ad assentiendum adduxerimus, nos communiter cum illis conjungamus : sin autem id non assequamur, nobis inter nos contenti simus, et alternantem illum animum e nostris moribus amoveamus, revocantes evangelicam et doli expertem disciplinam, in qua vivebant qui ab initio accedebant ad finem. « Erat enim, inquit, » credentium cor unum et anima una [1]. » Itaque tibi si auscultaverint, id optimum est : sin minus, agnoscite belli auctores, ac deinceps de reconciliatione ad nos litteras dare desinite.

EPISTOLA CXXIX [2].

MELETIO EPISCOPO ANTIOCHIÆ.

Refert Basilius absurdum quoddam Apolinarii testimonium, cujus ut auctor ipse Basilius existimaretur, Sebasteni fuerant machinati. Nuntiat quæ de se apud aulam statuta fuerant, et postea rescissa vel dilata. Agit etiam de Sanctissimo ac de litteris ad Occidentales mittendis, quos rogandos putat ut communionem suam non sine delectu concedant.

I. Sciebam novum auribus præstantiæ tuæ visum iri, quod nunc infertur crimen proclivi ad omnia dicenda Apolinario. Nam nec ipse ante hoc tempus eum accusari noveram : sed nunc Sebasteni alicunde illa perscrutati, in medium protulerunt ; ac scriptum, ex quo maxime nos etiam

[1] Act. iv, 32. — [2] Alias lix. Scripta anno 373.

ut eadem sentientes condemnant, talia habens verba circumferunt : « Quare ubique conjuncte, magis vero unite » alietati intelligere necesse est primam identitatem; secundam et tertiam eamdem dicentes. Quod enim primo est » Pater, hoc est secundo Filius, et tertio Spiritus sanctus. » Rursus autem, quod primo est Spiritus, hoc secundo Filius, quatenus etiam Dominus est Spiritus : et tertio Pater, » quatenus videlicet Spiritus est Deus. Et ut violentius significetur res non enarrabilis, Pater paterne Filius est, Filius » vero filialiter Pater. Atque similiter de Spiritu; quatenus » sane unus Deus Trinitas est. » Hæc sunt quæ divulgantur, quæ quidem nunquam possum credere commenta esse circumferentium; quamvis ex eorum in nos calumnia nihil illos existimem non audere. Cum enim ad quosdam ex suis scriberent; postquam calumniam in nos effudere, hæc addiderunt, hæreticorum quidem verba esse asseverantes, scripti autem parentem tacentes, ut apud vulgus non existimemur auctores esse. Sed tamen non eo usque, ut verba comminiscerentur, processisset eorum astus, ut mihi quidem ipse persuadeo. Unde, ut et criminationem in nos invalescentem propulsaremus, et omnibus ostenderemus nihil nobis cum his, qui hoc dicunt, commune esse; coacti sumus viri illius, ut ad Sabellii impietatem accedentis, mentionem facere. Et hæc quidem hactenus.

II. Venit autem ex aula quidam nuntians, post primam imperatoris motionem, ad quam cum impulerunt qui calumnias nobis inferunt, latam esse alteram quamdam sententiam, ut ne dederemur accusatoribus, neque illorum traderemur voluntati : id quod initio fuerat decretum : sed interim fieret aliqua dilatio. Si igitur aut ista ita maneant, aut aliquid aliud humanius statuatur, pietati tuæ significabimus. Sin autem priora vincent, ne hoc quidem te latebit.

III. Cæterum frater Sanctissimus a multo sane tempore apud vos est, et quid requirat, præstantiæ tuæ innotuit. Itaque si quid necessarium habere videatur epistola ad Occidentales; eam a te exaratam ad nos mittere digneris; ut ab unanimibus subscribi curemus, ac paratam habeamus subscriptionem in charta separata, quam possimus connectere cum charta, quæ a fratre nostro compresbytero circumfertur. Ego enim cum in commentario nihil invenirem, quod rem causamque contineret; non habui, qua de re scriberem Occidentalibus. Necessaria enim præoccupata sunt : superflua vero scribere prorsus vanum est : de iisdem autem molestiam exhibere, nonne etiam ridiculum fuerit? Illa autem mihi visa est velut intacta esse materia, locumque litteris dare, si ipsos adhortemur, ne sine judicio recipiant communiones ex Oriente venientium : sed semel una parte electa, reliquos communicatorum testimonio admittant, nec cuilibet fidei formulam scribenti, sub doctrinæ orthodoxæ obtentu assentiantur. Ita enim reperientur cum hominibus inter se pugnantibus communicare : qui verba quidem sæpe eadem proferunt, sed pugnant inter se, quantum qui maxime dissentiunt. Itaque ne magis hæresis accendatur, dum qui inter se dissentiunt, acceptas ab ipsis litteras sibi mutuo objiciunt; rogandi sunt, ut cum judicio communiones peragant, et eas quæ cum accedentibus ad ipsos, et eas quæ scripto secundum Ecclesiæ normam fiunt.

EPISTOLA CXXX [1].

THEODOTO EPISCOPO NICOPOLITANO.

Reprehensus a Theodoto Básilius quod nihil scripsisset de Eustathio, respondet se idcirco non scripsisse, quod res omnibus nota sit, non quod parvi facienda. Neque enim Eustathii discessio a communione Basilii, convitia in Basilium adjuvante Theophilo Cilice, fides Ariana Gelasio data in Cilicia, scripta in Basilium calumniis referta, reordinatio, novum facinus de Eustathio nuntiatum, videri levia póssint, ut quidam Basilio videri dictitabant. Duas causas affert cur Eustathio non responderit.

I. Recte atque convenienter nos titigisti, frater colendissime prorsus ac desideratissime, quod ex quo a tua pietate tunc discessimus, ferentes Eustathio illas de fide propositiones, nihil tibi neque parvum neque magnum de illius rebus significaverimus. Ego autem non quod facile contemnenda sint, quæ ab eo in me commissa sunt, neglexi : sed quod fama apud omnes jam homines pervulgata sit, nec quemquam a me doceri opus sit, ut hominis propositum cognoscat. Huic enim rei et ipse providit, quasi metueret ne paucos haberet suæ sententiæ testes, epistolas contra me conscriptas in remotissima quæque loca transmittens. Itaque se ipse a nostra communione abscidit, neque in constitutum locum convenire nobiscum in animum inducens, neque discipulos suos adducens, ut promiserat : sed me dilacerans una cum Theophilo Cilice in frequen-

[1] Alias CCLVI, Scripta anno 373.

tissimis conventibus, nuda et aperta criminatione, ut aliena ab ipsius doctrina populi animis dogmata inserentem. Hæc quidem satis magna erant, ut nostram omnem cum eo conjunctionem dirimerent. Postquam vero et in Ciliciam venit, atque Gelasium quemdam conveniens, eidem fidem exposuit, quam conscribere erat Arii solius, et si quis germanus illius discipulus (5); tum demum magis etiam in disjunctione obfirmati sumus; illud animo considerantes, neque Æthiopem pellem suam unquam mutaturum, neque pantheram maculas suas; neque hominem in perversis nutritum dogmatibus hæresis vitium deterere posse.

II. His audax facinus addidit, ut in nos scriberet, vel potius componeret longos sermones omni convitio ac calumnia refertos: quibus nihil respondimus hactenus, propterea quod edocti sumus ab Apostolo non nosmetipsos ulcisci, sed locum iræ dare [1]; tum etiam quia cum consideraremus dissimulationis profundum, qua sese nobis omni tempore insinuavit, muti quodam modo præ stupore effecti sumus. Verum etiamsi nihil horum esset, id quod recens ausus est, cuinam horrorem et hominis detestationem penitus non ingeneret? Qui videlicet ut audio, (si modo verus rumor, nec commentum est ad calumniam excogitatum) etiam reordinare nonnullos ausus est, quod hactenus ab hæreticorum nemine factum videtur. Quomodo ergo hæc leniter ferre possimus, et sanabilia hominis peccata existimare? Itaque sermonibus falsis ne abducamini, neque hominum facile omnia in malam partem accipientium suspicionibus fidem adhibeatis, quasi nos res hujusmodi in indifferentibus ponamus. Hoc enim tibi persuadeas, vir nobis desideratissime ac colendissime, nunquam me tantum doloris animo meo acceptum scire, quantum nunc, cum de ecclesiasticarum legum perturbatione audivi. Sed

[1] Rom. XII, 19.

solum precare, ut det nobis Dominus nihil ex iracundia agere, sed charitatem habere, quæ se indecore non gerit, nec inflatur [1]. Vide enim quemadmodum qui ea carent, supra mensuram humanam elati sint, et indecore se gerant, ea facinora audentes, quorum præteritum tempus non habet exempla.

EPISTOLA CXXXI [2].

OLYMPIO.

Significat Basilius acceptum dolorem ex Eustathii calumniis. Hæc tribuit peccatis suis. Declarat se nec tres Deos admittere, nec Apolinarii communionem amplecti, quamvis ad eum ante plures annos scripserit. Fusius diluet singulas criminationes, si opus erit.

I. Idoneus certe rerum inopinarum auditus, ut tinnitum in utrisque hominis auribus efficiat. Quod et mihi nunc contigit. Etsi enim maxime jam exercitatis meis auribus acciderunt scripta illa, quæ in me circumferuntur, propterea quod et prius ego ipse epistolam accepi, meis quidem peccatis dignam, sed quam ab iis, a quibus scripta est, nequaquam expectassem; tamen posteriora tantum mihi visa sunt in se habere acerbitatis, ut obscurarent priora. Quomodo enim non fere de meæ mentis statu dejectus sum, cum in epistolam ad religiosissimum fratrem Dazinam scriptam incidi, innumeris contumeliis, intolerandisque in me accusationibus et assultibus refertam, quasi in deterrimis contra Ecclesiam consiliis deprehensus essem? Sed et statim argumenta, ut vera esse conjecta in nos pro-

[1] 1 Cor. XIII, 4, 5. — [2] Alias CCCLXXXIII. Scripta anno 373.

bra viderentur, apposita sunt ex scriptis nescio a quo compositis. Ac partem quidem agnovi, fateor, ab Apolinario Laodicensi scriptam esse; neque tamen hoc ipsum data opera unquam legi, sed ex aliis audivi narrantibus. Alia vero nonnulla reperi ascripta, quæ nec unquam legi, nec alio referente audivi; atque horum testis est in cœlo fidelis. Quomodo igitur, qui mendacium aversantur, qui charitatem complementum legis esse didicerunt, qui debilium infirmitates portare se profitentur, adduci potuerint, ut his nos calumniis appeterent, et ex alienis scriptionibus condemnarent, multa mecum considerans, causam invenire non possum; nisi quod, id quod initio dixi, hujus etiam rei molestiam, pœnarum, quæ mihi ob peccata debitæ sunt, partem esse judicavi.

II. Nam primum quidem animo dolui, quod veritates a filiis hominum diminutæ sint : deinde vero egomet mihi timui, ne etiam aliis peccatis odium hominum adjicerem, nihil esse fidei in ullo prorsus homine existimans; siquidem illi ipsi, quibus in maximis rebus confidebam, tales erga me, tales erga ipsam veritatem sese præbuerant. Noveris igitur, frater, et quisquis veritatis amator, nec mea esse scripta, nec mihi probari; siquidem non ex mea sententia composita fuerunt. Quod si scripsi aliquando ante annos multos ad Apolinarium aut ad aliquem alium, accusari non debeo. Nam nec ipse accuso, si quis ex sodalitio aliquo in hæresim abscissus est (omnino autem homines novistis, tametsi nominatim non appello), quia unusquisque suo ipsius peccato morietur. Hæc quidem ad missum tomum respondi; ut et ipse veritatem intelligas, et iis qui veritatem in injustitia detinere nolunt, manifestam facias. Quod si fusius singulas criminationes diluere oportuerit, et hoc, adjuvante Deo, præstabo. Nos, frater olympi, neque Deos tres dicimus, nec cum Apolinario communicamus.

EPISTOLA CXXXII [1].

ABRAMIO EPISCOPO BATNORUM.

Cum varii de Abramio sermones essent, scribit ad eum Basilius statim ac didicit in ædibus Saturnini comitis Antiochiæ versari.

Quo in loco pietas tua versetur ab autumno prorsus ignoravi. Etenim incertos rumores reperiebam, aliis te Samosatis commorari nuntiantibus, aliis rure, aliis vero te circa Batnas ipsas visum a se esse affirmantibus : quapropter haud crebro scripsi. Nunc autem simul ut didici te Antiochiæ versari in ædibus colendissimi Saturnini comitis, dedi epistolam libenter desideratissimo ac religiosissimo fratri Sanctissimo compresbytero : per quem saluto dilectionem tuam, obsecrans ut ubicumque fueris, imprimis quidem memineris Dei, deinde et nostri, quos ab initio diligere statuisti, et inter maxime necessarios numerare.

EPISTOLA CXXXIII [2].

PETRO EPISCOPO ALEXANDRIÆ.

Petrum salutat et hortatur, ut quemadmodum cæterarum rerum, ita etiam Athanasii in se amoris successor sit; et fraternitatis ubique diffusæ curam eodem studio, ac beatissimus ille vir, suscipiat.

Corporalis quidem amicitiæ conciliatores sunt oculi,

[1] Alias cccxv. Scripta anno 373. — [2] Alias cccxx. Scripta anno 373.

eamque diuturna consuetudo confirmat. Sed veram charitatem donum Spiritus constituit, conjungens longo distantia locorum intervallo, ac amicis præstans ut sese invicem cognoscant, non corporeis notis, sed animæ proprietatibus. Quod ipsum et in nobis Domini gratia perfecit: largiens ut te videremus animi oculis, teque amplecteremur vera dilectione, ac veluti cohæreremus tibi, et in unam veniremus unionem ex fidei communione. Nobis enim est persuasum te, viri talis alumnum, et longa illius consuetudine usum, eodem incedere Spiritu, eademque pietatis dogmata sequi. Quaproter et tuam saluto præstantiam, obtestorque ut cum cæteris rebus etiam magni illius viri in nos amorem excipias, mihique sæpe de tuis rebus scribas, et curam suscipias fraternitatis ubique diffusæ, visceribus iisdem ac studio eodem, quo et beatissimus ille vir in omnes, qui Deum in veritate diligunt, usus est.

EPISTOLA CXXXIV [1].

PÆONIO PRESBYTERO.

Gratias agit quod nuper scripserit, hortatur ut sæpius scribat. Negat se copiam habere librarii aut notarii.

Quantopere me litteris oblectaveris, profecto ex iis, quæ scripsisti, conjecturam facis, adeo puritas cordis, ex quo verba illa profluxere, accurate ex litteris perspiciebatur. Nam aquarum rivulus fontem suum indicat; sermonis autem natura pectus, unde emanavit, depingit ac designat. Quare absurdum quiddam et a verisimili longe alienum mihi fateor evenisse. Cum enim tuas semper litteras legere

[1] Alias cccxli. Scripta anno 373.

percuperem; ubi epistolam in manus sumpsi, ac legi; iis, quæ scripta erant, non sum delectatus magis, quam dolui, jacturam considerans, quanta nobis per silentii tempus evenerit. Sed quia scribere cœpisti, hoc facere ne intermittas. Nam magis delectabis, quam qui multas pecunias avaris mittunt. Scriptor autem nullus mihi aderat, neque ex iis qui eleganter scribunt, neque ex iis qui velociter. Nam quos exercueram, horum alii ad pristinum vitæ institutum rediere : alii vero diuturnis morbis afflictati labores ferre non possunt.

EPISTOLA CXXXV [1].

DIODORO ANTIOCHIÆ PRESBYTERO.

Basilius ingenue exponit quid de duobus libris a Diodoro compositis sentiat, et de dialogis scribendis multa peracute observat. Sperat Diodorum plura scripturum : ipse vero tantum se a scribendo, quantum a valetudine et otio remotum esse dicit. Primum librum remittit; alterum retinet, volens describere, nec copiam habens tachygraphi.

Legi missos a tua præstantia libros. Et secundo quidem valde oblectatus sum, non solum propter brevitatem, ut par erat hominem jam ad omnia segniter et debiliter sese habentem; verumetiam quod simul et frequens est sententiis, ac perspicue tum adversariorum objecta, tum etiam objectis responsa continet : at simplex nec elaboratum dicendi genus congruere mihi visum est Christiani proposito, non tam ad ostentationem, quam ad communem utilitatem

[1] Alias CLXVIII. Scripta anno 373.

scribentis. Prior vero, vim quidem eamdem in rebus habens, sed dictione uberiore et variis figuris ac dialogorum gratiis exornatus, multo mihi visus est et tempore ad legendum et mentis labore ad colligendas sententias ac memoria tenendas indigere. Adversariorum enim intertextæ vituperationes, laudesque nostrorum, etsi quasdam ex dialogo suavitates operi videntur afferre ; quia tamen detinent et morantur, continuationem sententiæ divellunt, atque contentiosæ orationis firmitatem relaxant. Illud enim omnino solertiæ tuæ notum est, eos etiam ex philosophis exteris, qui dialogos scripsere, Aristotelem quidem et Theophrastum, statim res ipsas attigisse, quod conscii sibi essent deesse sibi lepores platonicos. Plato autem ea est dicendi facultate, ut simul et sententias impugnet, et personas comico more describat, Thrasymachi quidem temeritatem ac impudentiam vituperans, Hippiæ vero levitatem mentis atque ignaviam, arrogantiam quoque et fastum Protagoræ. Ubi vero indefinitas personas in dialogos introducit, utitur quidem personis disserentibus ad rerum perspicuitatem, sed nihil aliud ex personis admiscet argumentis : id quod in legibus præstitit.

II. Oportet itaque et nos, qui non gloriæ studio ad scribendum ducimur, sed documenta relinquere utilium sermonum fraternitati instituimus, si quam omnibus jam decantatam ex morum pervicacia personam subjiciamus, nonnulla etiam ex personæ indole orationi attexere; si tamen nobis omnino decorum est homines vituperare, rebus omissis. Sed si indefinitæ sint personæ disserentes ; illi adversus personas excursus intercidunt continuationem, nec ad ullum finem utilem pertingunt. Hæc eo dixi, ut exploratum sit te non misisse labores tuos in adulatoris manus, sed cum fratre maxime ingenuo communicasse. Dixi autem non ad eorum quæ scripta sunt correctionem, sed

ad eorum, quæ scribentur, cautionem. Nam profecto qui tanta in scribendo facultate et diligentia utitur, non deterrebitur a scribendo; quandoquidem et qui suppeditant argumenta, minime cessant. Nobis autem satis erit vestra legere. Tantum enim abest ut scribere possimus, quantum ferme dixerim, ut valeamus, aut vel modicum otium habeamus a negotiis. Remisi autem nunc per lectorem majus ac primum volumen, a me, quantum mihi licuit, perlectum. Alterum vero retinui volens describere, nec copiam hactenus habens cujusquam, qui velociter scribat. Ad tantam enim penuriam invidendæ Cappadocum res devenere.

EPISTOLA CXXXVI [1].

EUSEBIO EPISCOPO SAMOSATORUM.

Morbum suum describit Basilius; queritur res ecclesiasticas delapsas esse et proditas. Jamdudum Eusebium invisisset, nisi eum detinuisset per duos menses Eustathii diaconi morbus, ac deinde alii, qui cum Basilio erant, ægrotassent, ac postremo ipse Basilius.

I. Quo in statu deprehenderit nos vir probus Isaaces, ipse tibi melius enarrabit, licet lingua illius par non sit, ut tragice exponat quæ majorem in modum patiebar: tanta erat morbi magnitudo. Sed tamen quid verisimile sit, quisquis me vel paululum novit, perspicere potest. Nam si dum videbar valere, iis, quorum desperatur salus, infirmior eram; qualis in morbo fuerim cognoscere licet. Quanquam oportebat, (da enim veniam febri ineptienti) cum mihi

[1] Alias CCLVII. Scripta anno 373.

morbus secundum naturam esset, in hac habitus mutatione nunc me in præclarissima valetudine constitui. Sed quia Domini flagellum est, quod accessionibus pro merito nostro dolores intendit; in morbum ex morbo incidi, adeo ut quod inde consequitur, vel puero manifestum sit, nostrum illud integumentum necessario solutum iri, nisi forte Dei benignitas tempus nobis pro sua patientia ad pœnitentiam concedens, efficiat etiam nunc, ut sæpe antea, solutionem quamdam et exitum ex malis inextricabilibus. Atque hæc quidem, ut ei gratum et nobis utile, ita se habebunt.

II. Res autem ecclesiasticæ quomodo dilapsæ et proditæ sint, dum nos propriæ securitatis causa, quæ ad proximum attinent negligimus, ac ne hoc quidem intelligere possumus, rebus communibus male cadentibus, privatas etiam simul perire; quid attinet vel dicere, præsertim ad te, qui cuncta longe ante prævidens et in antecessum testatus es et declarasti : et prior ipse exurrexisti, et alios excitasti, litteras scribens, coram accedens, quid non agens, quam vocem non emittens? Quorum quidem meminimus, ut quæque res evenit, sed inde nihil jam adjuvamur. Nunc autem, nisi mihi mea peccata obstitissent, (ac primum quidem religiosissimus ac dilectissimus frater noster Eustathius condiaconus in morbum gravem delapsus, totos me duos menses distinuit, dum diem ex die valetudinem illius expecto : deinde qui mecum sunt omnes ægrotarunt, quorum reliquias narrabit frater Isaaces : postremo tandem ego ipse hoc sum morbo correptus) jamdudum apud tuam præstantiam forem, non rebus communibus quidpiam afferens emolumenti, sed mihimetipsi lucrum non parvum ex tuo congressu concilians. Etenim statueram extra ecclesiastica esse tela, eo quod imparati simus adversus ea, quæ struuntur ab adversariis. Servet te omnibus hominibus magna Dei manus, generosum fidei custodem, ac vigilantem Ec-

clesiarum defensorem; dignosque nos efficiat, qui tuo congressu ac colloquio ante obitum ad animarum nostrarum utilitatem potiamur.

EPISTOLA CXXXVII [1].

ANTIPATRO.

Basilius cum jam totum mensem aquis calidis curaretur, hac utitur excusatione, cur Antipatro gubernacula capessente, adesse non possit. Rogat ut judicium de quodam Palladiæ propinquæ suæ negotio in adventum suum differatur.

Nunc mihi videor maxime sentire damnum, quod ex morbo patior; quando, tanto viro patriæ nostræ gubernacula capessente, ipse abesse ob curationem corporis cogor. Jam enim totum mensem aquis natura calidis curor, ut inde aliquid utilitatis accepturus. Videor autem frustra laborare in solitudine, vel etiam dignus esse quem plerique rideant, ut qui ne proverbium quidem intelligam, quod mortuos calidis non juvari dicit. Quapropter, quanquam ita me habeo, prætermissis rebus omnibus, ad tuam amplitudinem proficisci volo, ut bonis, quæ in te sunt, perfruar, et domus meæ rebus, per integritatem tuam, ut par est, consulam. Propria enim mea est matris nostræ colendissimæ Palladiæ domus : quam non solum generis propinquitas nobis conjungit, sed etiam morum probitas fecit, ut matris loco eam haberemus. Cum igitur tumultus quidam circa illius domum commotus sit, rogamus tuam magnanimitatem, ut paulisper disquisitionem differas, adventum

[1] Alias CCCLXVI. Scripta anno 373.

que nostrum expectes, non ut jus corrumpatur, (millies enim mori mallem, quam ejusmodi gratiam a judice legum jurisque amante exposcere) sed ut ea, quæ a me scribi non decet, me referente ex meo ipsius ore discas. Nam hoc pacto neque tu a veritate aberrabis, neque non quidquam molesti patiemur. Rogo igitur, ut, cum persona in tuto posita sit atque a cohorte detineatur, hanc gratiam molestia et invidia carentem nobis non deneges.

EPISTOLA CXXXVIII [1].

EUSEBIO EPISCOPO SAMOSATORUM.

Morbum suum, cujus tum quinquagesimus erat dies, excusat, cur in Syriam proficisci non possit, quamvis hujus rei cupidissimus sit, ut consiliis Eusebii ad multa, quæ scribere non licet, utatur. Interim nuntiat ei quid Evagrius Roma rediens proposuerit. Narrat Sebastenos, detecto ulcere Eustathii, ad se confugere, seque ab Iconiensibus advocari. ut episcopum illis det, mortuo Faustino. His de rebus consilium exquirit Eusebii.

I. Quo me animo putas fuisse, cum epistolam accepi pietatis tuæ? Si enim ad studium, quod mihi in epistola significasti, respiciebam, statim, ut recta ad Syros convolarem, incitabar: sin autem ad corporis imbecillitatem, qua constrictus decumbebam, non modo id mihi deesse sentiebam, ut volare possem, sed etiam ut me in lecto convertere. Nam quinquagesimum hunc diem agebam in infirmitate, cum advenit nobis dilectus ac optimus frater noster con-

[1] Alias VIII. Scripta anno 373.

diaconus Elpidius. Multum quidem febre eram confectus : quæ nutriente materia destituta, et in arida hac carne velut in exusto quodam ellychnio circumvoluta, marcorem ac longam ægritudinem peperit. Deinde vero antiqua mea plaga, jecur illud accedens, exclusit me a cibis, expulit ab oculis somnum, et in confiniis detinuit vitæ ac mortis; tantum vivere sinens, quantum opus erat ad sentiendos dolores, quibus me extimulabat. Quare et aquis usus sum natura calidis, et nonnulla a medicis remedia accepi. Omnia autem superavit ingens illud malum, quod quidem si adsit consuetudo, forte alius perferat; subito autem inflictum nullus adeo adamantinus ut sustineat : a quo diu vexatus, nunquam tantum dolui, quantum nunc ab eo impeditus, quominus in sinceræ tuæ dilectionis congressum colloquiumque veniam. Quali enim sin animi voluptate privatus, novi et ipse, etsi extremo digito dulcissimum Ecclesiæ vestræ mel anno præterito degustavi.

II. Mihi autem et ob alia necessaria negotia opus erat, tuam ut pietatem convenirem, ac de multis communicarem, et multa discerem. Neque enim licet hic veram charitatem deprehendere. Quod si quis etiam omnino amantem inveniat, tamen nemo est, qui possit æque ac perfecta tua prudentia atque experientia, quam ex multis pro Ecclesiis laboribus consecutus es, consilium nobis de rebus propositis dare. Ac cætera quidem scribere non licet : quæ vero vel proferre tutum sit, hæc sunt. Presbyter Evagrius Pompeiani Antiochensis filius, qui quondam in Occidentem cum beato Eusebio profectus fuerat, rediit nunc Roma, petens a nobis epistolam, ad verbum ipsa illa, quæ ab eis scripta sunt, continentem : (nostra autem nobis retro retulit, ut viris illic accuratioribus non placentia) ac legationem aliquam per viros auctoritate præditos celeriter mitti, ut speciosam illi occasionem habeant nos invisendi. Qui

Sebastiæ idem ac nos sentiunt, occulto pravæ opinionis Eustathii ulcere detecto, aliquam a nobis ecclesiasticam sollicitudinem exposcunt. Iconium civitas est Pisidiæ, olim quidem post primam maxima : nunc vero et ipsa præsidet ei parti, quæ ex diversis segmentis composita, propriæ provinciæ sortita est gubernationem. Ipsa et nos invitat, ut se invisamus, ut episcopum ei demus. Mortuus est enim Faustinus. An igitur ordinationes peregrinas oporteat non detrectare, qualemque oporteat dare Sebastenis responsionem, et quomodo erga Evagrii consilia affici par sit, edoceri ipse per me volebam, conveniens tuam præstantiam : quibus omnibus præsens me infirmitas privavit. Si quem ergo nactus fueris cito ad nos venientem, dignare de omnibus mihi responsa mittere : sin minus, precare in mentem mihi veniat quod fuerit Deo acceptum. In conventu autem mentionem nostri jube fieri, et ipse quoque precare pro nobis, et populum tibi adjunge, ut reliquos dies aut horas peregrinationis nostræ servire, ut Domino gratum est, nobis donetur.

EPISTOLA CXXXIX [1].

ALEXANDRINIS.

Alexandrinos oblata occasione Eugenii monachi consolatur Basilius, et ad constantiam gravissima persecutione vexatos hortatur. Libenter eos inviseret, nisi morbo et luporum metu abesse prohiberetur.

I. Ad nos quidem jamdudum persecutionum, quæ Alexandriæ ac in reliqua Ægypto factæ sunt, rumor ac fama per-

[1] Alias LXXI. Scripta anno 373.

venit, atque, ut par erat, animos nostros affecit. Perspeximus enim astutiam belli diabolici, qui, ubi vidit in hostium persecutionibus multiplicari Ecclesiam ac magis florere, mutavit suum ipsius consilium, nec jam aperte bellum gerit, sed occultas nobis insidias struit, obtegens callidam nocendi voluntatem nomine quod circumferunt, ut et patiamur eadem quæ Patres nostri, nec videamur pati pro Christo, eo quod Christianorum nomen habeant et ipsi persecutores. Hæc considerantes diu sedimus nuntio rerum gestarum obstupefacti. Revera namque insonuerunt utræque nostræ aures, cum didicimus impudentem atque inhumanam hæresim persecutorum vestrorum, qui non ætatem reveriti sunt, non labores vitæ pie actæ, non amorem populorum; imo vero cruciarunt corpora, affeceruntque ignominia, et in exilium ejecerunt, et quorum bona invenire potuerunt, ea diripuere : neque hominum veriti improbationem, neque horrendam justi Judicis remunerationem prævidentes. Hæc nos perculserunt, et propemodum mente emoverunt. Ad has autem cogitationes illa etiam accessit : « Num Dominus Ecclesias suas reliquit ? num novissima hora est, et defectio per hæc ingreditur, « Ut reve- » letur tandem iniquus ille, filius perditionis, qui adversatur, » et effertur adversus omnem, qui dicitur Deus aut Nu- » men [1]. »

II. Sed tamen sive temporaria est ista tentatio, ferte illam, boni Christi athletæ : sive etiam res summo interitui traditæ sunt, animo ne concidamus ob præsentia, sed expectemus e cœlis revelationem, et adventum magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. Etenim si creatura omnis dissolvetur, et transmutabitur mundi hujus figura, quid mirum est nos quoque, qui rerum creatarum pars sumus,

[1] 2 Thess. II, 3, 4.

communibus malis affici, ac tradi afflictionibus, quas pro virium nostrarum modulo infligit nobis justus Judex, non tentari nos sinens supra id quod possumus, sed dans una cum tentatione exitum, ut perferre possimus[1]? Expectant vos, fratres, martyrum coronæ : parati sunt Confessorum chori manus vobis porrigere, inque suum numerum recipere. Memineritis veterum Sanctorum, quorum nemo deliciis inserviens, aut adulationibus delinitus, coronas patientiæ consecutus est ; sed omnes per magnas afflictationes quasi per ignem tentati, experimentum sui dederunt. Alii enim ludibriis et flagris probati sunt, alii dissecti sunt, alii denique occisione gladii occubuerunt. Hæ sunt gloriationes Sanctorum. Beatus, qui dignus habetur, qui patiatur pro Christo. Beatior qui majora patitur, quandoquidem afflictiones temporis præsentis dignæ non sunt, quæ comparentur cum gloria, quæ deinceps revelabitur in nobis[2].

III. Quod si fieri posset, ut ad vos ipse proficiscerer, nihil prætulissem congressui vestro, ut et Christi athletas viderem amplecterer que, et precum, ac donorum spiritualium, quæ in vobis sunt, particeps fierem. Sed quia corpus meum jam diuturno morbo confectum est, adeo ut ne e lecto quidem possim descendere ; et quia multi nobis insidiantur, instar luporum rapacium occasionem observantes, si quando Christi oves rapere possint ; necessario vos per litteras invisere constitui, adhortans vos, primum quidem, ut intente precemini pro me, ut dignus fiam, qui reliquos saltem dies aut horas Domino secundum regni Evangelium serviam ; deinde vero, ut etiam ignoscatis absentiæ meæ et huic litterarum dilationi ac moræ. Vix enim copiam habuimus hominis, qui nostro desiderio posset subservire. Dico autem filium nostrum Eugenium monachum, per quem obsecro vos, ut pro nobis ac universa

[1] 1 Cor. x, 13. — [2] Rom. VIII, 18.

Ecclesia oretis, ac nobis rescribatis de rebus vestris, ut his cognitis lætiores afficiamur.

EPISTOLA CXL [1].

ECCLESIÆ ANTIOCHENÆ.

Antiochenos Basilius ob corporis debilitatem invisere non potest, sed eos per litteras in ærumnis consolatur et ad patientiam hortatur. Apponit fidem Nicænam, mentis suæ fœtus tradere non audens; additque Pneumatomachos excommunicandos.

I. « Quis dabit mihi alas, sicut columbæ, et volabo ad » vos [2] » ac explebo meum congrediendi cum vestra charitate desiderium [3]? Nunc autem non solum alæ mihi desunt, sed ipsum etiam corpus, dudum quidem mihi longa ægritudine debilitatum, nunc vero molestiis continuis penitus attritum. Quis enim animo ita adamantino, quis ita commiserationis omnis ac mansuetudinis expers, ut audiens gemitum undique aures nostras ferientem, velut ex tristi quodam choro communem quamdam ac consonam lamentationem edente, non animo doleat, non humi procumbat, et non penitus inextricabilibus his curis tabescat? Sed Deus sanctus potest nos ex iis, quæ inextricabilia sunt, solvere, et aliquam nobis ex diutinis laboribus respirationem largiri. Quare et vos idem volo solatium habere, ac spe consolationis gaudentes præsentem afflictionum dolorem perferre. Sive enim peccatorum solvimus pœnas, sufficiunt flagella ad avertendam deinceps Dei in nos iram; sive ad sustinenda pro pietate certamina his tentationibus vocamur; justus est

[1] Alias LX. Scripta anno 373. — [2] Psal. LIV, 7. — [3] Vide D. Guillon, tom. VII, pag. 471.

certaminum arbiter, ut non sinat tentari nos ultra, quam ferre possumus : sed nobis reddat pro toleratis jam laboribus, patientiæ et spei in ipsum nostræ coronam. Itaque ne defatigemur, obeundis pro pietate certaminibus, neque per desperationem labores jam a nobis exantlatos projiciamus. Non enim una res fortiter gesta, neque brevis labor constantiam animi declarat : sed qui corda nostra probat, vult ut longa et prolixa probatione coronam justitiæ consequamur. Solum infractus servetur animus noster, inconcussum custodiatur fidei in Christum firmamentum, et veniet cito adjutor noster : veniet et non tardabit. « Expecta » enim tribulationem super tribulationem, spem super » spem : adhuc parum, adhuc parum. » Sic novit recreare promissione futuri alumnos suos Spiritus sanctus. Spes enim post afflictiones, nec longe absunt, quæ sperantur. Nam etiamsi quis totam dicat humanam vitam, brevissimum est omnino spatium, si conferatur cum infinito illo sæculo, quod in spe repositum est.

II. Fidem autem nos neque ab aliis scriptam nobis recentiorem suscipimus, neque ipsi mentis nostræ fœtus tradere audemus, ne humana faciamus pietatis verba : sed quæ a sanctis Patribus edocti sumus, ea iis, qui nos interrogant, annuntiamus. Viget igitur a patrum nostrorum temporibus in nostra Ecclesia fides a patribus Nicææ congregatis conscripta, quam arbitramur et apud vos etiam in ore esse : sed tamen non recusamus, ne segnitiei crimen sustineamus, ipsa quoque verba in epistola referre. Hæc autem sunt : « Credimus in unum Deum Patrem omnipo» tentem, omnium, sive visibilium, sive invisibilium facto» rem. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, » genitum ex Patre unigenitum, hoc est, ex essentia Patris ; » lumen de lumine, Deum verum ex Deo vero : genitum,

[1] Hebr. x, 37.

» non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia » facta sunt, et quæ in cœlo sunt, et quæ in terra. Qui » propter nos homines et propter nostram salutem descen» dit : incarnatus est, homo factus est, passus est, et re» surrexit tertia die : ascendit ad cœlos, venturus est ad » judicandum vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. » Qui autem dicunt : Erat aliquando, quando non erat, et » antequam gigneretur, non erat, et quod ex non existenti» bus factus est, aut ex alia hypostasi aut essentia esse di» cunt, aut mutabilem aut alterabilem Filium Dei, eos » anathematizat catholica et apostolica Ecclesia. » His credimus : sed quia definita non est de Spiritu sancto doctrina, nondum tunc Pneumatomachis apparentibus; anathematizandos esse eos, qui dicunt creatæ esse ac servilis naturæ Spiritum sanctum, silentio prætermiserunt. Nihil enim omnino in divina ac beata Trinitate creatum est.

EPISTOLA CXLI [1].

EUSEBIO EPISCOPO SAMOSATORUM.

Cum questus fuisset Eusebius quod Basilius ad se non venisset, cumque eum hortatus fuisset ad rerum ecclesiasticarum defensionem, Basilius abstinentiam tuetur morbi excusatione; res ecclesiasticas non sua culpa adversariis tradi demonstrat, sed episcoporum sibi communione conjunctorum, ad quos et Bosporius nuper accessit. Narrat quomodo eos hortatus sit, cum ad urbem, ipsius morte audita, venissent; sed queritur, quod statim ac recesserunt, ad ingenium redeant.

I. Jam duas litteras accepi a divina tua et absolutissima

[1] Alias CCLXII. Scripta anno 373.

prudentia, quarum una nitide nobis describebat, quomodo a populo sub manu sanctitatis tuæ constituto expectati fuerimus, quantumque intulerimus doloris a sanctissimo conventu absentes. Altera vero, antiquior quidem, ut e scriptura conjicio, sed posterius nobis reddita, documenta continebat te digna et nobis necessaria, ut ne Dei Ecclesias negligamus, neve paulatim negotia adversariis tradamus, unde res eorum augeantur, nostræ vero minuantur. Ac mihi quidem videor utrisque respondisse, sed tamen etiam nunc, (siquidem incertum est an ii, quibus hoc ministerium commissum fuerat, responsa nostra servaverint) de iisdem causam dico : quod quidem ad absentiam attinet, excusationem verissimam scribens, cujus famam etiam usque ad tuam sanctitatem pervenisse puto : quod morbo detentus fuerim, qui me usque ad ipsas mortis januas perduxit. Imo etiam nunc cum de his scriberem, adhuc ferens morbi reliquias scribebam. Hæ autem sunt ejusmodi, ut alteri possint esse morbus ad ferendum difficilis.

II. Quod autem non nostra segnitie res Ecclesiarum adversariis traditæ sunt; hoc pietati tuæ perspectum esse volo, episcopos nobis communione conjunctos, sive socordia, sive quod adhuc suspicioso in nos nec puro affecti sunt animo, sive diabolo bonis operibus obstante, suam nobis operam præstare nolle. Sed specie quidem plures inter nos conjungimur, adjuncto nobis et optimo Bosporio : at revera nullam ad rem ex his, quæ maxime sunt necessariæ, nos adjuvant : ita ut maxima ex parte hæc animi obstet ægritudo, quominus vires resumam, continenter mihi morbis ex vehementi mœrore redeuntibus. Quid autem solus facere possim? quandoquidem canones, ut et ipse non ignoras, uni ministeria ejusmodi non concedunt. Jam vero quodnam remedium non adhibui ? Quodnam judicium ipsis non revocavi in memoriam, partim per litteras, par-

tim cum coram congressi essemus? Venerunt enim et usque ad urbem audito mortis meæ nuntio. Sed quia Deo visum est ut me vivum deprehenderent, eos, ut par erat, sum allocutus. Ac præsentem quidem reverentur, et omnia quæcumque officii sunt pollicentur : at simul ut recesserunt, iterum recurrunt ad suam ipsorum sententiam. In his nos quoque communis rerum status participes sumus, Domino palam nos deserente, quorum charitas ob multiplicatam iniquitatem refrixit. Sed nobis ad omnia sufficiat magna tua ac potentissima apud Deum deprecatio. Forte enim aut rebus aliquid proderimus, aut si optato exitu aberremus, condemnationem effugiemus.

EPISTOLA CXLII [1].

NUMERARIO PRÆSIDUM.

Rogat Basilius ut pauperum hospitia vectigalibus eximantur.

Convocavi omnes ad conventum beati martyris Eupsychii fratres nostros chorepiscopos, ut notos facerem dignitati tuæ. Sed quia abfuisti, per litteras eos necesse est sistere integritati tuæ. Cognosce igitur fratrem istum, qui dignus est ob Domini timorem, cui tua prudentia fidem habeat. Et quæcumque pauperum causa ad tuam bonam voluntatem retulerit, ei ut verum dicenti digneris fidem habere, atque afflictatos pro virili adjuvare. Dignaberis autem procul dubio et pauperum domum ad pagos ipsi commissos pertinentem invisere, ac omnino vectigalibus eximere. Hoc enim jam et tuo collegæ visum est exiguam egenorum possessionem tributis eximere.

[1] Alias ccccxviii. Scripta anno 373.

EPISTOLA CXLIII [1].

ALTERI NUMERARIO.

Idem petit ab altero numerario.

Mihi quidem si liceret dignitatem tuam convenire, per me ipse prorsus retulissem quibus de rebus sollicitus sum, et afflictorum defensionem suscepissem. Sed cum me corporis infirma valetudo, ac negotiorum impedimenta retrahant, mei loco hunc fratrem chorepiscopum tibi commendo, ut ei aures sincere accommodans, ipso utaris consiliario, ut homine et amore veritatis et prudentia ad consilium de rebus dandum idoneo. Postquam enim pauperum hospitium ab eo gubernatum visere dignatus fueris (invises enim, sat scio, nec præteribis : siquidem nec rei inexpertus es : sed ut a quodam ac me relatum est; unum ex his quæ Amaseæ constructa sunt, ex bonis quæ tibi Dominus tradidit sustentas) ubi, inquam, et hoc videris, concedes ei omnia quæ opus erunt. Jam enim et collega tuus aliquam mihi erga egenorum hospitia humanitatem pollicitus est. Hoc autem dico, non ut alium ipse imiteris (par enim te aliis recte factorum ducem esse) sed ut scias jam nobis ab aliis reverentiam his in rebus habitam fuisse.

[1] Alias ccccxix. Scripta anno 373.

EPISTOLA CXLIV [1].

TRACTATORI PRÆSIDUM.

Eamdem immunitatem petit ac in duabus præcedentibus epistolis.

Cognoscis profecto illum ex mutuo in urbe colloquio. Sed tamen cum tibi et per litteras sisto et commendo, ut ad multa, quæ tibi curæ sunt, utilem futurum, eo quod pie ac prudenter possit agenda suggerere. Quæ autem mihi in aurem dixisti, ea nunc tempus est exequi; postquam memoratus frater pauperum statum tibi indicaverit.

EPISTOLA CXLV [2].

EUSEBIO EPISCOPO SAMOSATORUM.

Quamvis multæ magnæque rationes Eusebium prohibere videantur, quominus peregre eat; non tamen desperat Basilius eum omnia impedimenta superaturum. Quare eum rogat, ne spem Ecclesiæ Cæsariensis irritam faciat, quam de ejus adventu Basilius anno præterito e Syria rediens attulerat.

Novi innumeros labores tuos, quos pro Dei Ecclesiis exantlasti; nec negotiorum multitudinem ignoro, quibus detineris, commissam administrationem non perfunctorie, sed secundum Dei voluntatem gerens. Illum etiam cogito,

[1] Alias ccccxx. Scripta anno 373. — [2] Alias cclv. Scripta anno 373.

qui vobis e propinquo imminet, sub quo vos necesse est, veluti aves sub aquila formidantes, non longe a suo quemque tecto excurrere. Horum nihil me latet. Sed desiderium res violenta, tum in iis sperandis, quæ parabilia non sunt, tum in aggrediendis quæ fieri non possunt. Vel potius spes in Domino omnium rerum fortissima. Non enim temeraria cupiditate, sed fidei robore expecto aliquem futurum etiam in rebus difficillimis exitum, teque omnia impedimenta superaturum, ut Ecclesiarum amicissimam videas, atque etiam ab ipsa conspiciaris : quod quidem omnium illi bonorum antiquissimum est, vultum tuum conspicere, ac tuam vocem audire. Cave igitur spes illius vanas ac irritas facias. Anno enim præterito cum e Syria rediens, promissum, quod acceperam, reportavi, quomodo eam putas spe suspensam a me fuisse ? Ne igitur in aliud tempus differas illius visitationem, vir admirande. Nam etiamsi fieri possit, ipsam ut aliquando invisas, sed non etiam nobiscum, quos urget morbus ab hac tandem ærumnosa vita secedere.

EPISTOLA CXLVI [1].

ANTIOCHO.

Antiochum, qui manu sua salutem apposuerat, vicissim salutat Basilius et hortatur, ut animæ saluti animum intendat.

Non possum te inertiæ aut pigritiæ accusare, quod cum tempus incidisset scribendi, conticueris. Quam enim veneranda mihi manu salutem misisti, hanc pluris facio quam

[1] Alias CCLXVIII. Scripta anno 373.

multas epistolas. Te igitur vicissim saluto, ac exhortor, ut strenue ad animæ salutem incumbas, omnes canis affectiones ratione frenans, ac indesinenter Dei cogitationem velut in sanctissimo quodam templo, ita in animo tuo consecratam habens : atque ut in actione omni et in omni sermone ante oculos habeas Christi judicium ; ita ut tibi opera singula ad accuratum illud ac tremendum examen collecta, gloriam in die remunerationis afferant, coram omni creatura laudem consequenti. Quod si non gravetur ad nos usque proficisci magnus ille vir, parum non erit lucri te una cum ipso in nostra regione conspicere.

EPISTOLA CXLVII [1].

ABURGIO.

Aburgio Basilius Maximum commendat, ac rogat, ut hominem longe optimum, qui Cappadociæ præses fuerat, omnibus rebus spoliatum, et in ærumnis jacentem adversus calumniam tueatur.

Fabulam hactenus credebam Homeri carmina, cum perlegerem alteram illius poësis partem, in qua Ulyssis calamitates narrat. Sed fabulosa illa hactenus et incredibilia, omnino nos probabilia existimare docuit longe optimi Maximi calamitas. Nam et hic præfuit genti non vilissimæ, quemadmodum ille dux fuit Cephalleniorum. Ac Ulysses quidem cum pecuniæ plurimum exportasset, nudus reversus est : hunc autem eo res adversæ redegerunt, ut pene in alienis et laceris pannis domui suæ visus sit. Atque hæc perpessus est, forte quia Læstrygonas in se instigavit, ac in

[1] Alias CCCLVI. Scripta anno 373.

Scyllam incidit, habentem in muliebri forma caninum immanitatem ac feritatem. Cum igitur vix ei licuerit ex ineluctabili illa procella emergere, te mea opera supplex rogat, ut naturam communem reverearis, ac calamitatibus, quas non merito suo passus est, commotus de rebus illius non taceas, sed viris potentibus nunties, imprimis ut præsidii aliquid contra structam calumniam habeat: sin minus, ut propositum illius, qui in ipsum debacchatus est, divulgetur. Non leve enim homini injuriis affecto solatium, eorum, qui ipsi insidiati sunt, improbitatis declaratio.

EPISTOLA CXLVIII [1].

TRAJANO.

Maximum Trajano commendat Basilius, ac rogat ut ei in judicio patrocinium impendat.

Multum affert afflictis solatii vel posse deflere calamitates suas; maxime, cum viros nacti fuerint morum probitate idoneos, qui eorum doloribus commoveantur. Unde et omni honore dignus frater Maximus, qui patriæ nostræ præfuit, talia passus, qualia nondum quisquam hominum, et suis rebus omnibus tum paternis tum pristino labore partis nudatus, innumeris afflictus corporis incommodis, dum susdeque errat, ac ne ipsum quidem civis statum, cujus causa liberi nihil intentatum relinquere solent, ab injuriis integrum retinens, pluribus apud me casus suos lamentatus est, ac rogavit, ut malorum suorum Iliadem breviter tibi ante oculos ponerem. Ego autem cum aliter illius ærumnas levare non possem, libenter id præstiti beneficii, ut pauca ex multis quæ ab eo audivi, dignitati tuæ

[1] Alias CCCLXXVI. Scripta anno 373.

referrem, quandoquidem eum pudebat, ut mihi videbatur, calamitates suas aperte exponere. Nam quæ evenere, si auctorem injuriæ nequam esse demonstrant, certe eum qui passus est, maxima miseratione dignum ostendunt; siquidem illud ipsum in mala divinitus immissa incidere, argumento est quodammodo eum qui hæc patitur afflictationibus esse traditum. Sed tamen satis est illi, ad solatium malorum, ut benigno illum aspicias oculo, ac uberem illam gratiam, quam omnes experiuntur, nec tamen possunt absumere (gratiam dico lenitatis tuæ) etiam in illum extendas. In judicio autem magno ei fore ad vincendum præsidio patrocinium tuum, nobis omnibus certo persuasum est. Atque omnium dignissimus est ipse ille, qui meas litteras, ut sibi aliquid profuturas poposcit, quem cum aliis videamus totis suæ vocis viribus laudes gravitatis tuæ prædicantem.

EPISTOLA CXLIX [1].

TRAJANO.

Is, ad quem scripta est hæc epistola, viderat primordia ærumnarum Maximi; sed postea pœnæ ac contumeliæ graviores inflictæ sunt, ac vicarius modo advenerat, ut mala expleret. Homini miserrimo opem implorat Basilius.

Ipse oculis vidisti calamitatem viri quondam clari, sed nunc miserrimi omnium Maximi, qui patriæ nostræ præfuerat; atque utinam non præfuisset! Existimo enim fore, ut multi gentium gubernacula fugiant, si administrationes ad ejusmodi exitum rediture sunt. Quare quid opus est

[1] Alias CCCLXXVII. Scripta anno 373.

singula enarrem, et quæ vidi, et quæ audivi, viro ob eximiam ingenii aciem idoneo, qui ex paucis factis ea quæ omittuntur existimet? Sed tamen forte superflua loqui tibi non videbor, hoc si dixero, cum multa et gravia ante tuum adventum in ipsum perpetrata sint, quæ postea gesta sunt talia esse, ut superiora humanitatem existimare cogant. Tantam contumeliæ et damni et ipsius corporis incommodorum magnitudinem habuere, quæ in ipsum postmodum a vicario excogitata sunt. Et nunc cum cohortalibus apparitoribus venit, ut reliqua sua mala hic impleat; nisi tu magnam tuam manum prætendere velis afflicto. Supervacaneam rem scio me facere, qui tuam clementiam ad humanitatem adhorter. Quia tamen hunc virum cupio juvare; dignitatem tuam rogo, ut innatæ tibi ad bonum propensioni aliquid mea causa adjicias: adeo ut manifesta sit homini meæ pro illo deprecationis utilitas.

EPISTOLA CL [1].

AMPHILOCHIO, HERACLIDÆ NOMINE.

Heraclidas ab Amphilochio accusatus, quod non secum secederet in deserta loca, ut promiserat, pluribus refellit hanc criminationem. Exponit quid rerum agat in pauperum hospotio ad urbem Cæsaream: seque ab Amphilochio separari negat, quamvis locorum intervallo disjunctus sit. Refert deinde quæ præcepta a Basilio acceperit: hortatur ut Amphilochius ad Basilium veniat, a quo erudiri melius esse statuit, quam in desertis locis vagari.

I. Ego et eorum, quæ inter nos aliquando disseruimus,

[1] Alias CCCXCII. Scripta anno 373.

memini : nec quid dixerim, quid ex generosa tua indole audierim, oblitus sum; et nunc vita publica non distineor. Quanquam enim corde idem sum, ac veterem hominem nondum exui; tamen ipsa specie, et quod longe a sæculi negotiis recesserim, videor jam vitæ secundum Christum viam ingressus esse. Sedeo autem mecum ipse, velut qui sese mari commissuri sunt, prospiciens futurum. Nam qui navigant ventis indigent ad felicem cursum; nobis vero opus est qui nos manu ducat, ac tuto per amaros vitæ fluctus transvehat. Nam indigere me perspicio, primum quidem freno adversus juventutem : deinde stimulis ad pietatis cursum. Horum autem conciliatrix ratio videlicet, nunc quidem temperans quod in nobis incompositum est, nunc vero animæ pigritiam excitans. Rursus indigeo remediis aliis, ut sordes ex consuetudine contractas eluam. Scis enim nos, qui diu foro assuefacti fuimus, nec parcos esse verborum, nec cautos adversus eas, quæ in mente excitantur a maligno, cogitationes. Vincimur autem et honore, nec facile de nobis ipsis magni aliquid sentire desinimus. Adversus hæc magno mihi opus esse et perito arbitror magistro. Deinde vero expurgari etiam animæ oculum, ut omnibus ignorationis tenebris quasi lippitudine aliqua liberatus, fixo intuitu pulchritudinem majestatis Dei conspicere possit, non parvi laboris esse reor, neque parum afferre utilitatis. Atque hæc tuam quoque prudentiam perspicere, ac optare ut aliquis detur ad eam rem adjutor, exploratum habeo : ac si Deus aliquando dederit, ut tuam dignitatem conveniam, plura certe de quibus sollicitum me esse par est, ediscam. Nunc enim, quæ mea est imperitia, quot et quantis indigeam ne cognoscere quidem possum. Sed tamen me primi conatus non pœnitet : neque labat et vacillat anima in proposito vivendi secundum Deum; quod ipsum mihi timuisti, præclare teque digne

faciens, ne conversus retrorsum, salis statua fierem, quod mulieri cuidam contigisse audio [1]. Sed adhuc me cohibent externæ potestates, quasi magistratus desertorem aliquem reposcant. Detinet autem me maxime meam ipsius cor, eorum quæ dixi sibi conscium.

II. Quoniam autem meministi pactorum, teque denuntiasti accusaturum, mihi in hac mea tristitia risum movisti, quod etiamnum rhetor sis, nec a timore incutiendo discedas. Ego namque ita existimo, nisi omnino, ut imperitus aberrem a veritate, unam esse viam ad Dominum ducentem, et quicumque ad ipsum pergunt, itineris ejusdem esse socios, et eodem vitæ fœdere progredi. Quare quo abiens separari a te possum, nec tecum simul vivere, et tecum servire Deo, ad quem simul confugimus? Corpora enim nostra locis disjungentur : sed profecto Dei oculus ambos simul intuetur; siquidem et vita mea digna fuerit, quæ a Dei oculis conspiciatur; hoc enim legi alicubi in Psalmis; « Oculi Domini super justos [2]. » Equidem cupio, et tibi et cuivis alii propositum tuo simile habenti, etiam corpore conjungi, et ante Patrem nostrum, qui in cœlis est, tota nocte ac die tecum genua flectere, et si quis alius est, qui rite Deum invocet. Novi enim communionem in precibus multum utilitatis afferre. Quod si quoties mihi contigerit in diverso angulo jacenti ingemiscere, mendacium me omnino sequetur; pugnare non possum adversus ea quæ a te dicta sunt, meque ipse ut mendacem condemno, si quid ejusmodi locutus sum secundum pristinam indifferentiam, quod me mendacii crimine obstringat.

III. Postquam prope Cæsaream veni, ut rerum statum perspicerem, in ipsa urbe nolui commorari, sed ad proximum pauperum hospitium confugi, ut ibi discerem quæ volebam. Deinde cum eo venisset ex more religiosissimus

[1] Gen. XIX, 26. — [2] Psal. XXXIII, 16.

episcopus, retuli ad eum quibus de rebus mandaverat eruditio tua. Quæ autem respondit, ea nec memoria retineri poterant, et epistolæ modum superabant. In summa autem de paupertate hunc dixit esse modum, ut extrema tunica suam quisque possessionem definiat. Atque ex Evangelio testimonia exhibebat : unum quidem Joannis Baptistæ dicentis : « Qui habet duas tunicas, det non habenti[1] : » aliud autem Domini vetantis, ne Discipuli duas tunicas haberent[2]. Addebat autem his et illud : « Si vis perfectus esse, » vade, vende quæ habes, et da pauperibus[3]. » Aiebat et ipsam margaritæ parabolam ad hoc pertinere : quod qui margaritam perquam pretiosam invenit mercator, abiens vendidit omnia sua bona, et illam emit[4]. Rursus his addebat, non oportere, ut quis sibi ipse rerum suarum distributionem committat, sed ei, cui hoc munus creditum est, ut res pauperum dispenset. Atque id ipsum ex Actis confirmabat, quippe quia vendita bona sua afferentes, ante Apostolorum pedes ponebant, et ab eis unicuique, prout cuilibet opus erat, distribuebatur[5]. Dicebat enim experientia opus esse, ut is qui vere pauper est ab eo, qui ex avaritia mendicat, secernatur. Et quidem quisquis calamitoso dat, dedit Domino, et ab eo mercedem accipiet : qui vero errabundo omni tribuit, projicit cani, molesto quidem ob impudentiam, sed non miserando ob indigentiam.

IV. Quomodo autem nos quotidie vivere oporteat, de eo pauca dicere incœpit, pro rei magnitudine; sed vellem ab ipso illo disceres. Non enim a me oblitterari accuratam documentorum diligentiam convenit. Mihi autem in optatis est tecum aliquando illum adire, ut et memoria accurate dicta retinens, tua etiam ipsius prudentia quæ defuerint invenias. Illud enim memini ex multis quæ audivi, doctri-

[1] Luc. III, 11. — [2] Matth. X, 10. — [3] Id. XIX, 21. — [4] Id. XIII, 45. — [5] Act. II, 45.

nam illam quomodo Christianum vivere oporteat, non tantum indigere sermone, quantum exemplo quotidiano. Scio autem nisi te detineret vinculum fovendæ patris senectutis, nec te quidquam aliud antepositurum episcopi colloquio, nec mihi auctorem futurum, ut eo relicto in desertis locis vager. Speluncæ enim et saxa expectant nos: sed hominum subsidia nobis non semper adsunt. Quare si me tibi consilium dare pateris, persuadebis patri, ut tibi a se ad breve tempus discedendi concedat facultatem, et virum adeundi, qui multa cum facto aliorum periculo, tum sua ipsius prudentia et novit et impertire adeuntibus potest.

EPISTOLA CLI [1].

EUSTATHIO ARCHIATRO.

Invitat ad scribendum, ac declarat nonnullorum factum, qui discesserant a communione (episcopi sui Eustathii) *non sibi esse voluptati, quemadmodum nec merces libenter navigantes ejiciunt; sed tamen a se non improbari, quia veritatis amatoribus nihil Deo antiquius.*

Si qua utilitas litterarum nostrarum, nullum tempus intermitte scribendi nobis et excitandi ad scribendum. Ipsi enim manifeste lætiores efficimur, dum prudentium virorum, qui Dominum diligunt, epistolas legimus. Utrum autem et ipsi apud nos aliquid, quod operæ-pretium sit, inveniatis, nosse vestrum est, qui nostra legitis. Equidem nisi negotiorum multitudine abducerer, scribendi assiduc gaudio non abstinerem. Vos vero, quibus minus est curarum, quoties fieri potest, litteris nos demulcete. Nam pu-

[1] Alias LXXXI. Scripta anno 373.

teos aiunt haustos meliores fieri. Videtur autem tuarum admonitionum, quæ ex arte medica petuntur, supervacaneus labor; aum nos ferrum non adhibeamus, sed in semetipsos ruant, qui facti sunt inutiles. Hæc est igitur Stoïci sententia : «Quoniam, inquit, res non fiunt ut volumus; ut fiunt volumus.» Ego autem his quæ fiunt, ex animo assentiri non possum : sed tamen aliquid necessarium a nonnullis præter animi sententiam fieri, haud improbo. Neque enim vos medici, ægrotum urere, aut alio modo dolorem creare vultis : sed tamen sæpe id faciendum existimatis, morbi difficultatem sequentes. Neque navigantes libenter merces ejiciunt : sed ut naufragia effugiant, ejectionem perferunt, pauperem vitam morti præferentes. Quare existima nos etiam separationem eorum, qui se separaverunt, moleste quidem et cum uberrimis lacrymis ferre, sed ferre tamen : siquidem veritatis amatoribus, nihil est Deo et spe in Deum antiquius.

EPISTOLA CLII [1].

VICTORI EXERCITUS DUCI.

Silentii sui causam exponit Basilius, confidenter deinceps scripturum se promittit. Gratias agit quod suas pro Ecclesia preces Victor antevertit.

Ad aliquem alium si non scriberem, forte non immerito sustinerem segnitiei aut oblivionis crimen. Tui vero quomodo possim oblivisci, cujus nomen apud omnes homines prædicatur? aut quomodó te negligere, qui omnes fere in terrarum orbe fastigio dignitatum antecellis? Sed silentii

[1] Alias CCCLXXIV. Scripta circa annum 373.

mei manifesta est causa. Viro tanto molestiam exhibere vereor. Quod si ad reliquas virtutes tuas hæc accessit, ut non modo litteras, quæ a me mittuntur, suscipias, sed eas etiam, quæ non mittuntur, requiras; ecce et nunc confidenter scribo, et scribam deinceps : Deum sanctum orans, ut tibi honoris, quem mihi habes, vices rependat. Meas porro pro Ecclesia preces antevertisti, cum omnia feceris, quæcumque ego petiissem. Facis autem non hominibus gratificans, sed honoranti te Deo : qui tibi alia quidem bona in præsenti vita largitus est; alia autem dabit in futuro ævo, propterea quod cum veritate in illius viis ambulasti, ac cor tuum ab initio ad usque finem in fidei integritate immotum ac inconcussum servasti.

EPISTOLA CLIII [1].

VICTORI EX-CONSULI.

Gratias agit Victori Basilius quod sui memor sit, nec amorem ob ullam calumniam iminuat.

Quoties mihi contingit litteras legere dignitatis tuæ, toties gratias ago Deo sancto, quod perstes et memor mei, et amorem, quem semel rectissimo judicio, aut bona consuetudine suscipere voluisti, nullam ob calumniam imminuens. Rogo igitur Deum sanctum, ut et tu permaneas in eodem erga me animo, et ego dignus sim honore, quo me per epistolam prosequeris.

[1] Alias CCCCXXVIII. Scripta circa annum 373.

EPISTOLA CLIV [1].

ASCHOLIO EPISCOPO THESSALONICENSI.

Respondet Basilius litteris Ascholii, cujus laudat charitatem, ut rem maxime raram, ac studium in beatissimum Athanasium, ut certissimum sanæ doctrinæ argumentum. Rogat ut qualibet occasione oblata scribat.

Recte fecisti et secundum dilectionis spiritualis legem, quod prior ad nos scripseris, nosque egregio exemplo ad simile studium provocaveris. Nam mundi amicitia oculis indiget ac congressu, ut inde nascatur consuetudinis initium. Sed qui spiritualiter amare sciunt, nequaquam carne utuntur amicitiæ conciliatrice; sed fidei communione ad spiritualem conjunctionem ducuntur. Itaque grates Deo, qui corda nostra consolatus est, dum charitatem non in omnibus refrixisse ostendit: sed reperiri alicubi terrarum, qui Discipulorum Christi propriam notam præ se ferant. Ac res quidem vestræ persimiles mihi visæ sunt sideribus in nebulosa nocte alias aliis cœli partes illustrantibus: quorum gratus quidem splendor, sed eo gratior, quod non expectatur. Tales et vos estis, Ecclesiarum lumina, pauci admodum et facile numerabiles, in hac tristi rerum conditione, quasi in nocte illuni coruscantes: præter virtutis gratiam, inde etiam, quod rari sitis inventu, desiderium moventes. Cæterum litteræ tuæ tuum nobis animum abunde patefecere. Quanquam enim breves erant syllabarum numero, at ex recta sententia idoneum nobis tui propositi specimen de-

[1] Alias CCCXXXVII. Scripta anno 373.

dere. Nam beatissimi Athanasii studiosum esse, argumentum evidentissimum est sanæ in maximis rebus sententiæ. Pro accepta ergo ex litteris lætitia plurimam habemus gratiam præstantissimo filio nostro Euphemio : cui et ipse precor auxilium omne a sancto contingere, et te hortor ut mecum preceris, ut cito eum recipiamus cum ornatissima conjuge ipsius, filia nostra in Domino. Ipse autem exorari te sine, ut ne lætitiam nostram exordio circumscribas, sed oblata quovis tempore occasione scribas, et amorem in nos tuum colloquio frequenti adaugeas : ac de Ecclesiis, quæ apud vos sunt, quomodo concordiam servent, significes; pro nostris autem preceris, ut etiam apud nos tranquillitas magna fiat, Domino nostro ventos ac mare increpante.

EPISTOLA CLV [1].

Sine inscriptione causa aliptæ (6).

Basilius Sorani Scythiæ ducis, propinqui sui, querelis respondet : rationem reddit cur ad eum non scripserit, demonstrat se illius oblivisci non posse, nec in precibus ecclesiasticis, nec privatim : et a se, et a chorepiscopo accusationem nescio quam repellit. Hortatur ut persecutionem pro Christo patientibus pergat succurrere. Rogat denique ut patriæ mittat reliquias Martyrum.

Epistola, quam primam et solam dignata est nobis nobilitas tua scribere, multæ continentur accusationes, quibus incertus sum quomodo respondeam : non justarum

[1] Alias CCXLI. Scripta anno 373.

rationum inopia, sed quia in criminationum multitudine difficilis est præcipuarum delectus, et unde initium nobis medelæ sumendum sit. Sed forte eodem ordine quo res scriptæ sunt, incedentes, sic singulis occurrere debemus. Quinam hinc in Scythiam proficiscerentur hactenus ignoravi, ac ne de iis quidem, qui e domo tua profecti sunt, admonitus sum, ut per illos te salutarem; quamvis omnino id mihi studio habeam, ut dignitatem tuam quavis occasione oblata salutem. Fieri autem non potest tui ut obliviscar in precibus, nisi prius nostrum illud opus, ad quod nos Dominus destinavit, oblivioni tradamus. Nam profecto meministi ecclesiasticarum prædicationum, cum fidelis sis Dei gratia, in quibus et pro fratribus peregrinantibus precamur: et pro iis qui inter militares copias recensentur, et pro iis qui ob Domini nomen libere loquuntur, et pro iis qui spiritales fructus edunt, preces in sancta Ecclesia facimus. Quorum omnino in plerisque, vel etiam in omnibus arbitramur tuam quoque præstantiam comprehendi. Cæterum qui tui privatim possem oblivisci, cum tam multa sint, quæ commoveant me ad recordationem: talis soror, filii sororis tales, cognatio tam egregia, tam nostri amans, domus, domestici, amici: quæ quidem nobis etiamsi nolimus, bonam tuam voluntatem in memoriam necessario revocant. Quod autem ad aliud attinet, ille frater nihil mihi intulit molestiæ, neque sententia ulla fuit a nobis prolata, quæ illum læderet. Dolorem itaque in eos, qui mendacia retulerunt, converte, meque et chorepiscopum reprehensione omni exolve. Quod si litem intendat ille scholasticus, tribunalia publica et leges habet. Itaque te rogo, ut de his nihil prorsus conqueraris. Tu vero quidquid facis boni, tibi ipso colligis: et quod levamen affers his, qui ob Domini nomen persecutionem patiuntur, illud tibi ipsi in antecessum in die remunera-

tionis præparas. Recte autem feceris, si et reliquias Martyrum patriæ mittas; siquidem, ut nobis scripsisti, persecutio illic etiamnum Domino martyres facit.

EPISTOLA CLVI [1].

EVAGRIO PRESBYTERO.

Laudat Basilius in Evagrio et ipse præ se fert studium pacis; sed eam conciliare difficillimum fatetur esse, nec sibi congruere ut id solus aggrediatur; cum præsertim episcopus sit Antiochiæ Meletius, ad quem proficisci non potest; sed tamen scripturum se ad illum promittit. Declarat se nec partium studiosum esse, nec accusationibus in quemquam præoccupatum. Mirum sibi accidisse dicit, quod ex Dorotheo acceperat, Evagrium noluisse Dorothei conventus esse participem. Addit sibi integrum non esse Romam mittere: animam suam ab adversariis quæri, nec tamen se quidquam de suo Ecclesiæ defendendæ studio remissurum.

I. Tantum abfuit ut moleste ferrem longitudinem litterarum, ut contra brevis mihi visa sit epistola præ legendi voluptate. Quid enim pacis nomine jucundius auditu? Aut quid sanctius et Domino gratius, quam de rebus hujusmodi consilium inire? Tibi igitur præstet Dominus mercedem pacificationis, tam præclara tibi proponenti, et tam studiose in rem, quæ beata prædicatur, incumbenti. Nos autem existima, caput venerandum, quod spectat ad voluntatem et desiderium videndi aliquando illius diei, quo omnes eumdem cœtum implebunt qui sententia inter se

[1] Alias CCCXLII. Scripta anno 373.

divisi non sunt, nemini in hoc studio primas concedere. Profecto enim essemus vere mortalium omnium absurdissimi, si schismatibus ac divisionibus Ecclesiarum oblectaremur, nec conjunctionem membrorum corporis Christi maximum bonorum duceremus. At quantum nobis inest desiderii, tantum scito facultatis deesse. Non enim ignorat perfecta tua prudentia, tempore corroborata mala primum quidem tempore indigere ut sanentur : deinde forti ac firma agendi ratione, si quis velit ad imum ipsum pertingere, adeo ut ægrotantium morbi radicitus evellantur. Non te fugit quod dico, ac si clarius loquendum, nullus timor.

II. Amorem sui consuetudine diutina radices in animis habentem, neque vir unus extirpare potest, nec epistola una, nec tempus breve. Suspiciones enim ac contradictionum jurgia, nisi sit aliquis pacis sequester auctoritate pollens, omnino tolli non possunt. Quod si gratiæ rivi in me affluerent, si et sermone, et opere, et donis spiritualibus idoneus essem, ut eos qui sibi invicem adversantur, flecterem, negotium tantum esset suscipiendum. Forte tamen ne tunc quidem nobis suaderes, ut soli emendationem aggrederemur, cum episcopus sit, Dei gratia, ad quem Ecclesiæ cura præcipue pertinet, qui neque ad nos venire potest, neque nobis interim ob hyemem peregrinari facile, vel potius nullo modo integrum est, non solum quia corpus mihi infirmitate diutina confectum est, sed etiam quia Armeniacorum montium transitus paulo post fiet impervius etiam iis, qui ætate omnino vigent. Atque hæc quidem ei per litteras significare non gravabor. Nihil tamen expecto ex litteris alicujus momenti eventurum, tum viri accuratam agendi rationem considerans, tum ipsam litterarum naturam : quia non solet idoneus esse ad clare persuadendum sermo transmissus. Nam multa opus est dicere, ac

multa vicissim audire : et quæ objiciuntur solvenda, et inferenda quæ suffulciunt; quorum nihil potest litterarum sermo iners et inanimus in charta projectus. Verumtamen, quod jam dixi, scribere non gravabor. Scias autem, frater vere religiosissime et nobis desideratissime, nullam mihi cum quoquam, Dei gratia, privatam esse contentionem. Neque enim memini me curiose inquirere crimina, quibus quisque obnoxius est aut dicitur. Quare sic vos attendere sententiæ meæ convenit, ut hominis, qui nihil ex propensione facere possit, neque accusationibus in quemquam præoccupatus sit. Tantummodo, Dei voluntate, omnia ex institutis ecclesiasticis et rite fiant.

III. Tristitia autem nos affecit desideratissimus filius Dorotheus condiaconus, dum de pietate tua nuntiavit, refugisse te illius conventus esse participem. Atqui hæc non erant, de quibus collocuti inter nos fueramus, si ego memini. Mittere autem in Occidentem mihi prorsus integrum non est, neminem habenti idoneum ad hoc ministerium. Quod si quis ex fratribus qui apud vos sunt, Ecclesiarum causa laborem suscipere volet, is scit procul dubio et ad quos profecturus sit, et ad quem finem, et quorum sit litteris communiendus et qualibus. Ego namque conjectis in orbem oculis mecum video neminem. Ac precor quidem, ut inter septies mille viros numerer, qui genu ante Baal non incurvavere. Cæterum animam quoque nostram quærunt, qui suas manus in omnes injiciunt, sed non propterea de studio Ecclesiis Dei debito quidquam remittam.

EPISTOLA CLVII [1].

ANTIOCHO.

Dolorem suum significat Basilius quod præterita æstate non inviserit Eusebium. Queritur quod ad se ne scribat quidem Eusebius, eumque accusat pigritiæ: rogat ut pro se precetur.

Quam moleste tulisse me putas, quod tuo congressu præterita æstate caruerim? Atqui ne aliis quidem annis congressus talis fuit, mihi ut satietatem afferret, sed tamen res desideratæ etiam per somnium visæ non nihil afferunt diligentibus solatii. Tu vero ne scribis quidem, adeo piger es: unde et tua absentia nulli alii causæ magis tribuenda, quam quod pigreris ad peregrinationes charitatis causa suscipiendas. Sed ea de re nihil amplius a nobis dicatur. Precare autem pro me, ac Dominum roga, ut ne me deserat: sed quemadmodum me a præteritis tentationibus exemit, ita etiam ab imminentibus liberet, ad gloriam nominis ipsius, in quo spem collocavimus.

[1] Alias. CCLXX. Scripta anno 373.

EPISTOLA CLVIII [1].

ANTIOCHO.

Dolet Basilius quod Antiochum non viderit : rogat ut pro se precetur : commendat fratrem camelis præpositum.

Quandoquidem obstiterunt mihi peccata mea, quominus possem quod dudum habebam tui congressus desiderium, ad exitum perducere, litteris saltem absentiam delinio, atque adhortor, ut ne mei in tuis precibus intermittas meminisse, ut si vivam, mihi te perfrui donetur : sin minus, precibus tuis adjutus cum bona spe ex hoc mundo emigrem. Cæterum fratrem camelis præpositum tibi commendamus.

EPISTOLA CLIX [1].

EUPATERIO ET FILIÆ.

Gaudet Basilius interrogari se ab hominibus timentibus Deum. Declarat se adhærere fidei Nicænæ, sed ob exortam de Spiritu sancto quæstionem, addere glorificationem Spiritus sancti cum Patre et Filio ad communionem admittere eos, qui Spiritum sanctum creaturam dicunt. Differt in aliud tempus uberiora documenta.

I. Quantum voluptatis attulerint mihi litteræ dignitatis

[1] Alias CCLXXI. Scripta anno 373. — [2] Alias CCCLXXXVII. Scripta circa annum 373.

tuæ, conjicis profecto ex his ipsis quæ scripsisti. Quid enim jucundius sit homini, in optatis habenti cum timentibus Deum semper colloqui, et utilitatis, quæ ab illis percipitur, esse participem, quam ejusmodi litteræ, quibus Dei inquiritur cognitio. Si enim vita nobis Christus est, consequens est et sermonem nostrum de Christo esse, et cogitationem atque actionem omnem ex illius pendere mandatis, et animam ad illius imaginem debere effingi. Itaque de ejusmodi rebus interrogatus gaudeo ac gratulor interrogantibus. A nobis igitur, ut verbo dicam, Patrum Nicææ congregatorum fides omnibus postea excogitatis præfertur : in qua confitentur Filium esse consubstantialem Patri, ejusdemque naturæ, cujus est qui genuit. Nam lumen de lumine et Deum de Deo, et bonum de bono tum sancti illi Patres confessi sunt : tum nos qui eorum vestigiis insistere laudi ducimus, hoc ipsum nunc testificamur.

II. Sed quia nunc prodiens ab hominibus semper novi aliquid inducere conantibus quæstio, ab antiquioribus autem prætermissa eo quod nemo contradiceret, relicta est inexplanata (dico quæstionem de Spiritu sancto) ideo aliquid ea de re adjicimus, Scripturæ menti convenienter; quia ut baptizamur, ita et credimus : ut credimus, ita et glorificamus. Cum igitur baptisma nobis a Salvatore datum sit, in nomen Patris et Filii, et Spiritus sancti; consentaneam baptismati confessionem fidei, consentaneam etiam fidei glorificationem adhibemus : Spiritum sanctum una cum Patre et Filio glorificantes ; eo quod persuasum sit nobis illum a natura divina non esse alienum. Neque enim eorumdem honorum esset particeps quod alienum foret secundum naturam. Eorum autem, qui Spiritum sanctum creaturam esse dicunt, miseremur, ut qui in peccatum non condonabile blasphemiæ in illum emissæ, per

hanc vocem incidant. Nam rem creatam a Divinitate divisam esse nihil opus est eos monere, qui vel tantillum in Scripturis exercitati sunt. Creatura servit, Spiritus liberat : creatura vita indiget, Spiritus est qui vivificat : creatura doctrina eget, Spiritus est qui docet. Creatura sanctificatur, Spiritus est qui sanctificat. Sive dixeris Angelos, sive Archangelos, sive cœlestes omnes Potestates, per Spiritum sanctimoniam accipiunt. Spiritus autem naturalem habet sanctitatem, non gratia acceptam, sed ipsius essentiæ insitam : unde et Sancti appellationem singulari ratione obtinet. Quod ergo natura sanctum est, quemadmodum Pater natura sanctus est, et Filius natura sanctus, id nec patimur a beata ac divina Trinitate separari et abscindi : nec admittimus eos, qui facile ipsum inter creaturas recensent. Hæc quasi in summa dicta sint, vestræ tamen pietati satis copiose. Nam ab exiguis seminibus uberem pietatis fructum, Spiritu sancto vobis opitulante, demetetis. « Da enim occasionem sapienti, et erit sapientior [1]. » Cæterum uberiora documenta in congressum differemus, in quo et objecta solvere, et ampliora ex Scripturis proferre testimonia, et sanam omnem fidei rationem confirmare poterimus. In præsentiarum autem, brevitati ignoscite. Nam ne scripsissem quidem omnino, nisi damnum majus existimassem petita prorsus denegare, quam inchoate satisfacere.

[1] Prov. IX, 9.

EPISTOLA CLX [1].

DIODORO.

Cum Basilius ab initio episcopatus prohibuisset matrimonium cum uxoris mortuæ sorore; quidam hac lege offensus litteras sub Diodori nomine adversus eum circumtulit. Inde nata occasio hujus Basilii epistolæ, in qua decretum suum defendit ex consuetudine Ecclesiæ suæ: objectum ex Mosis silentio argumentum dissolvit; imo Mosem non tacuisse contendit: ac postremo naturalem cognationem his nuptiis confundi demonstrat.

I. Venerunt nobis litteræ nomine Diodori inscriptæ, at in reliquis quemvis alium potius decentes quam Diodorum. Videtur enim astutus aliquis personam tuam induens, sic sibi voluisse auctoritatem apud auditores comparare. Qui quidem ab aliquo interrogatus, an sibi liceret mortuæ uxoris sororem in matrimonium ducere, interrogationem non perhorruit, sed placide etiam audivit, ac lascivam libidinem fortiter prorsus et pugnaciter adjuvit. Quod si adessent litteræ, eas ad te misissem, satisque haberes facultatis et ad tuam et ad veritatis defensionem. Sed quia qui illas ostenderat, rursus abstulit, et contra nos, qui id ab initio prohibuimus, velut tropæum quoddam circumtulit, licentiam se habere dictitans scripto mandatam; nunc ad te scripsi, ut duplici manu spuriam illam epistolam oppugnemus; nec quidquam ei roboris relinquamus, ne facile possit legentibus nocere.

II. Primum itaque, quod in ejusmodi rebus maximum

[1] Alias CXCVII. Scripta circa annum 373.

est; morem nostrum objicere possumus, ut vim legis habentem, eo quod nobis a viris sanctis traditæ sint regulæ. Mos autem ille est ejusmodi, ut si quis impuritatis vitio aliquando victus in illicitam duarum sororum conjunctionem inciderit, neque id matrimonium existimetur, neque omnino in Ecclesiæ cœtum admittantur, priusquam a se invicem dirimantur. Quare etiamsi nihil aliud dici posset, satis esset ipsa consuetudo ad boni custodiam. Sed quia qui hanc scripsit epistolam, adulterino argumento malum tantum conatus est in mores hominum inducere, necesse est, ut nec ratiocinationum subsidium omittamus, quanquam in rebus valde conspicuis: argumentatione potior est uniuscujusque prænotio.

III. Scriptum est, inquit, in Levitico: « Uxorem super » sorore ejus non accipies æmulam, ad revelandam turpi» tudinem ejus super eam, adhuc vivente ea[1]. » Inde igitur manifestum esse dicit mortuæ sororem accipere licere. Ad hoc primum quidem dicam, quæcumque lex dicit, iis qui in lege sunt dicere; alioqui sic et circumcisioni et sabbato et abstinentiæ ciborum subjiciemur. Neque enim si quid inveniamus appositum nostris voluptatibus, jugo servitutis legis nos ipsi subjiciemus: si quid autem visum fuerit grave in legalibus, tunc ad libertatem, quæ in Christo est, confugiemus. Interrogati sumus an scriptum sit, ut accipiatur uxor post ipsius sororem. Dicimus, quod tutum nobis est et verum, hoc scriptum non esse. Quod autem silentio prætermissum est, id per consecutionis illationem colligere, legislatoris est, non legem recitantis; siquidem hoc pacto licebit volenti facinus aggredi, etiam adhuc viventis uxoris accipere sororem. Nam ipsum illud sophisma etiam ad eam rem appositum est. Scriptum est, inquit, « Non accipies æmulam: » proinde accipi eam extra æmu-

[1] Levit. XVIII, 18.

lationem non prohibuit. Qui autem libidini patrocinabitur, æmulationis expertem esse affirmabit indolem sororum. Quare sublata causa, ob quam ambarum connubium prohibuit, quid impediet quominus sorores accipiantur? Sed hæc scripta non sunt, aiemus. Sed neque illa statuta sunt. Consecutionis autem intelligentia pariter ambabus licentiam tribuit. Verum oportebat paulisper ad ea, quæ legem præcedunt, recurrendo, difficultate liberari. Videtur enim non omne peccatorum genus comprehendere legislator : sed peculiariter Ægyptiorum, unde Israël exierat, et Chananæorum, ad quos transferebatur, mores interdicere. Sic enim habet ad verbum : « Secundum instituta terræ » Ægypti, in qua habitastis in ea, non facietis : et secun- » dum instituta terræ Chanaan, in quam ego inducam vos » illuc, non facietis, neque in legitimis eorum ambulabi- » tis [1]. » Verisimile est hoc peccati genus tunc inter gentes non viguisse. Quapropter opus non fuit legislatori, ut illud cavendum curaret : sed satis ei fuit mos non doctus ad sceleris reprehensionem. Quomodo igitur majore vetito, minus prætermisit? quia videbatur multis carni indulgentibus, ut cum sororibus adhuc viventibus habitarent, noxium esse exemplum Patriarchæ. Nos autem quid facere oportet? Quæ scripta sunt dicere, an prætermissa accuratius scrutari? Protinus, non oportere uti una pellice patrem et filium, in his legibus scriptum non est : sed apud Prophetam crimini maximo datur. « Filius enim, inquit, et » pater eamdem puellam ingrediebantur [2]. » Quot autem alia cupiditatum impurarum genera dæmonum quidem doctrina excogitavit, tacuit vero divina Scriptura, honestatem suam rerum turpium appellationibus fœdare nolens; sed generatim impuritates vituperavit? Sic et apostolus Paulus ait : « Fornicatio autem, et omnis immunditia, nec

[1] Levit. XVIII, 3. — [2] Amos II, 7.

» nominetur quidem in vobis, sicut decet sanctos[1] : » immunditiæ nomine tum virorum tum mulierum obscœna facinora comprehendens. Quare non omnino silentium licentiam dat voluptariis.

IV. Ego autem neque tacitam illam partem fuisse dico: imo etiam a legislatore vehementer admodum fuisse prohibitam. Illud enim, « Non ingredieris ad omnem carnis » tuæ affinem ad revelandam eorum turpitudinem[2], » hanc etiam affinitatis speciem complectitur. Etenim quid viro affine magis est quam sua ipsius uxor, imo quam sua ipsius caro? Non enim amplius duæ sunt, sed una caro. Itaque per uxorem soror ad viri affinitatem transit. Quemadmodum enim matrem uxoris non assumet, neque filiam uxoris, propterea quod neque suam ipsius matrem, neque suam ipsius filiam : ita nec uxoris sororem, propterea quod neque suam ipsius sororem. Et vice versa, neque uxori licebit sese viri affinibus conjungere. Sunt enim utrinque communia affinitatis jura. Ego porro cuilibet de nuptiis consulenti testificor præterire figuram hujus mundi, et tempus breve esse, « Ut qui habent uxores tanquam non » habentes sint[3]. » Quod si mihi perperam legat illud : « Crescite et multiplicamini[4] : » rideo legum tempora non discernentem. Fornicationis remedium nuptiæ secundæ, non occasio lasciviæ. « Si se non continent, nubant, in» quit[5] : » non vero, et nubentes legem violent.

V. Isti autem, quorum animus vitio turpitudinis lippus est, ne ad naturam quidem respiciunt, quæ jam olim generis nomina discrevit. Ex qua enim cognatione natos appellabunt? Fratres-ne, an consobrinos vocabunt? Siquidem nomen utrumque eis ob confusionem congruit. Ne facias, o homo, amitam novercam infantium; nec quæ in

[1] Ephes. v, 3. — [2] Levit. xviii, 6. — [3] 1 Cor. vii, 29. — [4] Gen. i, 22. — [5] 1 Cor. vii, 9.

matris loco fovere debet, eam æmulatione implacabili armaveris. Nam solum novercarum genus etiam post mortem odium ac inimicitiam extendit. Imo, alii inimici mortuis reconciliantur ; novercæ odisse post mortem incipiunt. Summa dictorum hæc est : « Si quis legitime nuptias appetit, totus orbis terrarum patet : » sin libidine impellitur, ob id magis etiam excludatur, « Ut discat vas suum possidere » in sanctificatione et honore, non in passione desiderii [1]. » Me plura dicere parantem modus epistolæ cohibet. Precor autem, ut vel nostra admonitio vitium superet, vel non serpat in nostram regionem hoc piaculum ; sed in quibus admissum est locis, in his permaneat.

EPISTOLA CLXI [2].

AMPHILOCHIO ORDINATO EPISCOPO.

Amphilochium consolatur Basilius, tum cum fugeret ordinationem, gratiæ retibus irretitum. Hortatur ut pravæ doctrinæ pravisque moribus constanter obsistat. Rogat ut si se longo morbo debilitatum invisere velit, nec tempus nec signum expectet.

I. Benedictus Deus, qui sibi placentes in singulis ætatibus eligit, electionisque secernit vasa, et his utitur ad ministerium sanctorum : qui nunc etiam te, cum fugeres, ut tumet dixisti, non nos, sed vocationem quam per nos futuram suspicabaris, inevitabilibus gratiæ retibus illigavit, ac in mediam Pisidiam deduxit, ut homines Domino capias, et ex profundo pertrahas ad lucem, quos cepit diabolus, ut suam ipsius faciant voluntatem. Dic igitur et tu

[1] 1 Thes. iv, 4, 5. — [2] Alias cccxciii. Scripta anno 374.

quæ beatus David dicebat. « Quo ibo a spiritu tuo, et quo » a facie tua fugiam [1]? » Talia enim operatur miracula benignissimus Dominus noster. Asinæ pereunt [2], ut rex Israël fiat. Sed ille cum Israëlita esset, Israëli datus est : te vero non habet quæ enutrivit et ad tantum perduxit virtutis apicem : sed vicinam videt proprio ornatu decoram. Sed quia unus populus sunt quotquot in Christum sperant, et nunc una Ecclesia qui Christi sunt, quanquam ex multis locis nominatur; gaudet etiam patria, et lætatur Domini dispensationibus, neque amisisse se unum virum existimat, sed per unum totas Ecclesias acquisivisse. Tantummodo largiatur Dominus, ut et præsentes videamus, et absentes audiamus tuum in Evangelio profectum ac rectum Ecclesiarum ordinem.

II. Proinde age viriliter, corroborare, et præi populo, quem credidit dextræ tuæ Altissimus. Atque, ut peritus gubernator, tempestate omni ab hæreticorum ventis excitata superior animo, immersabile custodi falsis et amaris pravæ doctrinæ fluctibus navigium ; expectans tranquillitatem, quam faciet Dominus, simul ut vox inventa fuerit digna, quæ ipsum excitet ut ventos et mare increpet. Quod si nos jam longa ægritudine properantes ad necessarium exitum invisere cupis , nec tempus nec a nobis signum expectes ; quippe cum scias nullum tempus paternis visceribus commodum non esse ad dilecti filii complexum; ac sermone omni præstantiorem esse mentis affectionem. Noli onus viribus fortius lamentari. Sic enim ipse hoc esses oneris portaturus, ne sic quidem grave foret, sed prorsus intolerabile. Si vero Dominus tecum portat : « Jacta super » Dominum curam tuam, et ipse faciet [3]. » Sine te hoc unum commoneam, ut in omnibus caveas, ne ipse pravis moribus una cum aliis abripiare, sed mala quæ prius obtinue-

[1] Isaï. CXXXVIII, 7. — [2] 1 Reg. IX, 3. — [3] Psal. LIV, 23.

runt, per datam a Deo tibi sapientiam in melius transferas. Misit enim te Christus, non ut alios sequare, sed ut ipse præeas his qui salvantur. Quinetiam, rogo, pro me preceris, ut si adhuc in hac vita remaneo, dignus habear qui te una cum tua Ecclesia videam : sin hinc jam abire jubeor, illic vos videamus apud Dominum, illam quidem, tanquam vitem, bonis operibus affluentem ; te vero, tanquam sapientem agricolam, et bonum servum demenso conservis tempestive distribuendo, mercedem fidelis prudentisque dispensatoris reportantem. Quotquot mecum sunt, pietatem tuam salutant. Valens lætusque sis in Domino : clarus in donis spiritus et sapientiæ custodiaris.

EPISTOLA CLXII [1].

EUSEBIO EPISCOPO SAMOSATORUM.

Non desperat Basilius se precibus Eusebii impetraturum, ut ad eum veniat, et morbo sanetur, quo a die Paschæ usque ad hunc diem laborat, tam vario et multiplici ut exprimi non possit. Sperat tamen Barachum fratrem satis multa dicturum, ut causa dilationis probetur.

Videtur me res eadem et tardum facere ad scribendum, et rursus scribendi necessitatem afferre. Cum enim ad itineris mei respicio debitum, et congressus emolumentum considero, plane mihi epistolas contemnere subit, ut quæ ne umbræ quidem rationem explere possint, si cum veritate comparentur. Rursus autem cum cogito hoc unicum solatium maximis et præcipuis privato superesse, ut virum tantum salutem, et pro more solito rogem, ut ne mei obli-

[1] Alias CCLVIII. Scripta anno 374.

viscatur in precibus, subit mihi litteras non parvi facere. Ac spem quidem adventus nec ipse projicere animo volo, nec tuam pietatem desperare. Pudet enim me, si non precibus tuis tantum videar confidere, ut vel juvenis ex sene fiam, si hoc necessarium sit, non solum paulo valentior, ex infirmo et prorsus attenuato, qualis sane nunc sum. Cur autem jam non adsim, causas verbis dicere haud mihi facile, non solum præsenti infirmitate impedito, sed etiam nunquam habenti tantam dicendi facultatem, ut multiplicem ac varium morbum perspicue exprimam. Cæterum a die Paschæ usque ad hunc diem febres, ventris resolutiones, et viscerum commotiones, sicut fluctus me immergentes, emergere non sinunt. Præsentia autem quæ et qualia sint, dicere poterit et frater Barachus, si minus eo modo, qui dignus sit veritate, saltem quantum satis est ad dilationis causam significandam. Omnino autem persuasum mihi est, si nobiscum sincere precatus fueris, me ab omnibus molestiis facile liberatum iri.

EPISTOLA CLXIII [1].

JOVINO COMITI.

Laudat Jovini litteras, in quibus ejus animus depictus erat. Libenter eum inviseret, nisi morbo detineretur, qui et quantus sit, narrandum testi oculato Amphilochio relinquit.

Vidi tuum animum in litteris. Nam revera pictor nullus tam accurate corporis effigiem assequi potest, quam oratio mentis arcana exprimere. Nam et morum gravitatem, et

[1] Alias CCCLXXVIII. Scripta anno 374.

honoris veritatem, et animi in omnibus sinceritatem apte nobis effinxit litterarum sermo, unde et tuæ absentiæ magnum nobis solatium attulit. Quare non te fugiat qualibet oblata scribendi occasione uti, atque hoc ex longo intervallo colloquium impertire; quandoquidem coram conveniendi spem abstulit corporis infirmitas; quæ quanta sit dicet tibi religiosissimus episcopus Amphilochius, qui et rem novit eo quod multum nobiscum fuerit, et quæ vidit verbis exprimere potest. Cæterum nota esse volo incommoda mea, non aliam ob causam, nisi ut deinceps veniam consequar, et pigritiæ crimen effugiam, si vos invisere omittam. Quanquam hujus rei jactura non tam excusatione indiget quam consolatione. Nam si possem cum tua gravitate convenire, id equidem iis, quæ studio digna aliis videntur, longe antiquius haberem.

EPISTOLA CLXIV [1].

ASCHOLIO EPISCOPO THESSALONICÆ.

Laudat Basilius eximias Ascholii litteras, et gratias agit ob missum ad se Martyris corpus, cujus hortator fuerat Ascholius. Sed mœrore affectum se dicit, dum comparat cum præsenti rerum statu, quæ de beato Eutyche, et de Martyrum constantia scripserat Ascholius.

I. Quanto nos gaudio repleverint litteræ sanctitatis tuæ, nos sane non facile demonstrare possimus; sermo siquidem rei clare explicandæ impar est: ipse autem apud te ipsum existimare debes, ex eorum, quæ scripsisti pulchritudine conjecturam faciens. Quid enim non habebat epistola?

[1] Alias CCCXXXVIII. Scripta anno 374.

Nonne in Dominum amorem? Nonne mirum quiddam de Martyribus, ita perspicue certaminis modum describens, ut res nobis poneret ob oculos? Nonne et in nos ipsos honorem ac dilectionem? Nonne quidquid præclarissimum quis dixerit? Ita ut, ubi epistolam in manus sumpsi, eamque legi sæpius ac redundantem in ea gratiam Spiritus perspexi, mihi viderer priscis temporibus versari, cum florerent Ecclesiæ Dei, fide radicatæ, conjunctæ charitate, membris variis quasi in corpore uno unam conspirationem habentibus: cum manifesti essent qui persequebantur, manifesti itidem qui patiebantur persecutionem: cum populi bello oppugnati multiplicarentur, ac Martyrum sanguis Ecclesias irrigans, veritatis athletas multo plures aleret, posterioribus priorum exemplo sese ad certamen parantibus. Tunc Christiani pacem habebamus inter nos, pacem illam quam reliquit Dominus, cujus nunc ne vestigium quidem nobis jam superest, adeo illam crudeliter a nobis invicem abegimus. Verumtamen redierunt animi nostri ad priscam illam beatitudinem, ubi litteræ ex remota regione venerunt, dilectionis pulchritudine efflorescentes; ac Martyr nobis advenit a barbaris ultra Istrum habitantibus, per se ipse prædicans fidei illic vigentis integritatem. Quis animarum nostrarum his in rebus lætitiam enarrare possit? Quænam excogitetur dicendi vis, quæ clare valeat affectum in corde nostro reconditum enarrare? Profecto cum vidimus athletam, illius hortatorem felicem prædicavimus: qui apud justum Judicem justitiæ coronam et ipse recipiet, eo quod multos ad certandum pro pietate corroboraverit.

II. Quoniam beatum virum Eutychen in memoriam nobis revocasti, patriamque nostram exornasti, ut quæ pietatis semina præbuerit, oblectasti quidem nos recordatione præteritorum, sed affecisti tristitia his quæ videmus ar-

guendis. Enimvero nemo nostrum Eutychi virtute similis : qui utique tantum abest ut barbaros Spiritus virtute ac donorum illius efficacia mansuefaciamus, ut eos etiam qui mansueti sunt, peccatorum nostrorum magnitudine feroces reddamus. Nobis enim causam et peccatis nostris ascribimus, cur tantopere diffusa sit hæreticorum potentia. Etenim nulla fere pars orbis terrarum hæresis incendium effugit. Tua autem narratio, athletica certamina, corpora pro pietate dilacerata, furor barbarorum ab hominibus corde impavidis contemptus, varia tormenta persequentium, decertantium in omnibus constantia, lignum, aqua, quibus consummati Martyres. Nostra vero qualia sunt? Refrixit charitas : Patrum vastatur doctrina : naufragia circa fidem crebra : silent piorum ora : populus a precationis ædibus abactus, sub dio ad Dominum, qui in cœlis est, manus attollit. Ac graves quidem sunt afflictiones, nusquam tamen martyrium; eo quod qui nos vexant, eodem ac nos appellentur nomine. Eam ob causam cum ipse Dominum precare, tum strenuos omnes Christi athletas ad adhibendas pro Ecclesiis preces tibi adjunge : ut si quid adhuc temporis superest mundi constitutioni, nec jam in contrarium impetum feruntur omnia, reconciliatus Ecclesiis suis Deus, ipsas ad priscam pacem reducat.

EPISTOLA CLXV [1].

ASCHOLIO EPISCOPO THESSALONICÆ.

Narrat Basilius acceptam ex Sorani litteris lætitiam, eumque laudat, quod et antea pro fide certamina sustinuerit, et nunc Martyris nuper coronati corpore patriam honoraverit. Rogat ut pro se precetur.

Votum nobis antiquum adimplevit Deus sanctus, cum nobis dignatus est concedere, ut vere pietatis tuæ litteras acciperemus. Hoc enim maximum est, et maxime exoptandum, videre te et videri a te, ac Spiritus donis, quæ in te sunt, per nosmetipsos perfrui. Sed quia id et loci distantia aufert, et negotia quibus privatim uterque nostrum detinemur; in secundis votis fuerit, ut anima frequentibus tuæ in Christo charitatis litteris alatur. Quod et nunc nobis contigit, cum prudentiæ tuæ epistolam in manus sumpsimus. Plus enim quam gemini facti sumus, iis quæ a te scripta sunt perfruentes. Erat enim revera et tuam ipsius intueri animam, velut in speculo quodam, ita in sermone relucentem. Illud autem multiplici me lætitia affecit, non solum quod is sis quem omnium testimonia prædicant : sed etiam quod egregiæ tuæ dotes patriæ nostræ sint ornamenta. Enimvero veluti viridis quidam surçulus ab eximia radice profectus, fructibus spiritualibus nationem exteram replevisti. Quare nec injuria patria nostra de suis gloriatur germinibus. Et cum pro fide certamina sustineres, Deum glorificabat, bonam Patrum hæreditatem in te audiens custodiri. Tua autem nunc qualia sunt? Martyre, qui nuper

[1] Alias cccxxxix. Scripta anno 374.

in vicina vobis barbaria decertavit, patriam honorasti, velut gratus agricola ad eos, qui semina præbuerunt, fructuum primitias mittens. Vere digna Christi athleta dona : Martyr veritatis nuper justitiæ corona redimitus, quem et læti suscepimus, ac Deo, qui jam in omnibus gentibus Christi sui Evangelium adimplevit, gloriam dedimus. Sine autem hoc te rogem, ut nostri, qui te diligimus, memineris in precibus, ac sedulo Dominum pro animabus nostris precceris; ut et nobis aliquando donetur Deo incipere servire secundum viam mandatorum ipsius, quæ nobis dedit ad salutem.

EPISTOLA CLXVI [1].

EUSEBIO EPISCOPO SAMOSATORUM.

Basilius seu potius Gregorius beatum prædicat Eupraxium, quod ad Eusebium se conferat; sed multo beatiorem ipsum Eusebium, cui exilium gratulatur, eumque rogat ut pro se precetur et ad se pergat scribere.

Charus mihi in omnibus ac inter germanos amicos omni honore dignus frater noster Eupraxius; charior et germanior visus ob animum in te suum. Qui quidem, etiam nunc ad tuam pietatem festinavit (ut Davidis verbis utar), tanquam cervus plurimam sitim et intolerabilem apto ad potum et puro fonte restinguens. Ac beatus quidem quod consuetudine tua et congressu dignus habitus fuerit. At tu beatior qui his, quæ pro Christo passus es et pro veritate exsudasti, ejusmodi coronidem imposuisti, ad quam pauci ex iis qui Deum timent, pervenere. Non enim inexplora-

[1] Alias CCLI. Scripta anno 374.

tam ostendisti virtutem, nec quieto tantum tempore recte navigasti, et aliorum gubernasti animas : sed inter tentationum difficultates enituisti, et persequentibus factus es superior, forti animo migrans e patria. Ac paternum quidem solum habent alii, nos vero supernam civitatem; alii nostrum fortasse thronum, nos Christum. O præclara negotiatio! qualia contempsimus? Qualia lucrati sumus? Transivimus per ignem et aquam : confido autem fore ut etiam in refrigerium educamur. Non enim nos perpetuo derelinquet Deus, neque rectæ doctrinæ persecutio ipsi erit contemptui : sed secundum multitudinem dolorum nostrorum consolationes ejus lætificabunt nos. Atque hoc quidem pro certo habemus et optamus. Tu vero, rogo, vota fac pro nostra humilitate : et quotiescumque se obtulerit occasio, nobis per litteras benedicere ne graveris, et lætiores reddere de rebus tuis erudiens, id quod et nunc facere non es dedignatus.

EPISTOLA CLXVII [1].

EUSEBIO EPISCOPO SAMOSATORUM.

Basilius, seu potius Gregorius acceptam ex litteris Eusebii lætitiam significat : molestias excusat et negotia, quod eum non invisat : ipsius litteras sibi et lucro et honori apud multos esse testatur.

Et cum scribis, et cum nostri memor es, lætitia nos afficis : et, quod hoc majus est, cum nobis in litteris benedicis. Nos porro, si digni tuis laboribus et tuo pro Christo certamine essemus, concessum nobis fuisset, ut ad te profecti pietatem tuam complecteremur ac patientiæ in ærum-

[1] Alias CCLII. Scripta anno 374.

nis exemplum caperemus. Sed quia ea re indigni sumus, molestiis multis ac negotiis detenti, quod secundum est, facimus; salutamus tuam præstantiam, precamurque ut ne nostri defatigeris meminisse. Nam litteris tuis dignos haberi non lucrum duntaxat nobis est, sed gloriatio etiam apud multos atque ornamentum, quod apud virum virtute tanta præditum, tamque Deo conjunctum, ut ei alios etiam tum sermone tum exemplo conjungere queat, aliquo in numero simus.

EPISTOLA CLXVIII [1].

ANTIOCHO presbytero fratris Eusebii filio, qui cum patruo exulante versabatur.

Quantum dolet Basilius Ecclesiam pastore destitutam; tantum Antiochi felicitatem prædicat, quod cum Eusebio versetur.

Quantum doleo Ecclesiam pastoris tanti destitutam regimine, tantum felices vos prædico, quibus contigit ejusmodi tempore cum viro esse magnum pro pietate certamen decertante. Persuasum enim mihi est vos quoque, a quibus propensa illius voluntas præclare excitatur et extimulatur, eamdem sortem a Domino consecuturos. Quantum autem lucrum in summo otio perfrui viro tot ac tanta tum ex doctrina, tum ex rerum experientia consecuto? Quare certo scio vobis nunc demum cognitum esse virum illum, quali sit prudentia; propterea quod præterito tempore et ipse mentem habebat in multa distractam, nec vobis tantum erat a vitæ negotiis otii, ut toti accumberitis ad spiri-

[1] Alias CCLXIX. Scripta anno 374.

tuale fluentum e puro viri pectore promanans. Sed largiatur Dominus, ut et vos ei sitis solatio, et ipsi aliorum non indigeatis consolatione. Quod utique persuasum habeo de cordibus vestris, conjecturam faciens et ex mea ipsius experientia, qua vestri paulisper periculum feci, et ex optimi magistri summa doctrina, quocum vel unum diem versari satis est ad salutem viatici.

EPISTOLA CLXIX [1].

GREGORIO BASILIUS.

Glycerius quidam diaconus, cum multas virgines congregasset, et noctu aufugiens choros cum illis duceret, Gregorius hanc captivitatem collegit. Unde eum rogat Basilius, ut Glycerium redire jubeat, virginesque a tyrannide liberet, saltem eas quæ redire volunt. Glycerio modeste redeunti veniam promittit; secus vero, depositionem minatur.

Negotium quidem suscepisti lene, atque humanum, cum contemptoris Glycerii (sic enim interim scribimus) captivitatem collegisti, communeque nostrum dedecus, quoad ejus fieri potuit, contexisti. Operæ autem pretium est, ut pietas tua gestarum ab eo rerum certior facta, sic ignominiam diluat. Gravis ille nunc et venerandus apud vos Glycerius, a me quidem ordinatus est Venensis Ecclesiæ diaconus, ut et presbytero ministraret, et opus Ecclesiæ curaret. Est enim, quamvis ad alia absurdus, saltem ad manuum officia haud male a natura comparatus. Posteaquam autem diaconus institutus est, opus quidem perinde

[1] Alias ccccxii. Scripta circa annum 374.

neglexit, ac si nullum ei prorsus impositum esset. Coactis autem miseris virginibus, privata auctoritate atque potentia, partim sua sponte ad eum accurrentibus (nec enim te fugit, quam ad hujusmodi res prompta sit juventus) partim invitis et repugnantibus, gregis imperium sibi arrogare aggressus est ; ac patriarchæ nomine et habitu sibi imposito, statim insolenter se efferre cœpit, non causa aliqua probabili ac pietate eo deveniens, verum hanc parandi victus rationem, ut alius quamlibet aliam, sibi proponens : ac parum abfuit quin totam etiam Ecclesiam sedibus suis commoveret; contemnens presbyterum suum, virum et vitæ instituto et ætate venerandum, contemnens chorepiscopum, ac nos etiam tanquam nullius pretii homines; semperque tumultibus ac perturbationibus urbem atque universum clerum implens. Ac tandem, ubi a me et a chorepiscopo levibus verbis objurgatus est, ne contemptor evaderet : (nam juvenes etiam ad eamdem contumaciam exercebat) facinus admodum audax et inhumanum excogitat. Virgines, quotquot potuit, per sacrilegium prædatus, nocte observata, fugam capessit. Omnino tibi gravia hæc videbuntur. Tempus quoque considera. Habebatur ibi conventus, atque ingens undecumque, ut par est, confluebat multitudo. Ille autem vicissim chorum suum introduxit, juvenes sequentem, ac tripudiantem, ac plurimum quidem tristitiæ piis afferentem, plurimum autem risus lascivis et lingua procacibus. Neque his contentus, etsi tam atrocibus et horrendis ; sed etiam parentes, ut audio, virginum, orbitatem non ferentes, atque dispersam turbam reducere cupientes, et ad filiarum suarum pedes cum gemitibus, ut consentaneum est, accidentes, admirandus juvenis cum prædatoria sua manu contumeliis atque ignominia affecit. Hæc velim ne ferenda existimet pietas tua : etenim hoc ludibrium commune omnium nostrum est; sed imprimis

jube eum cum virginibus redire; misericordiam enim aliquam, si modo cum tuis litteris revertatur, poterit consequi. Sin minus, virgines saltem ad Ecclesiam earum matrem remitte. Quod si hoc fieri nequit, at certe in eas quæ redire volunt tyrannidem exerceri ne patiaris; sed persuade ut ad nos revertantur; alioqui Deum et homines testamur hæc minime recte fieri, nec ex Ecclesiæ legibus. Glycerius autem si cum disciplina et congruenti modestia redeat, id optimum : secus vero, sit a ministerio remotus.

EPISTOLA CLXX [1].

GLYCERIO.

Glycerio veniam pollicetur Basilius, si cito redeat, secus vero, depositionem minatur.

Quousque tandem amentia præceps ageris, et tibi quidem ipse male consules, animos autem nostros concitabis, atque universum monachorum cœtum infamia et dedecore afficies? Redi igitur Deo fretus et nobis, qui ejus benignitatem imitamur. Nam si paterno animo reprehendimus, etiam paterno animo ignoscemus. Ita tecum agimus : siquidem multi alii tua causa supplicant, et ante alios presbyter tuus, cujus canitiem et misericordiam reveremur. Quod si diutius a nobis te removes, gradu quidem omnino excidisti; Deum autem etiam amittes, cum tuis cantilenis et stola : quibus rebus ducis adolescentulas non ad Deum, sed ad barathrum.

[1] Alias CCCCXIV. Scripta circa annum 374.

EPISTOLA CLXXI [1].

GREGORIO.

Queritur iterum Basilius, quod Glycerius et virgines nondum redierint.

Scripsi ad te et antea de Glycerio et virginibus. At illi necdum hodie redierunt; verum adhuc morantur; qua de causa, et quomodo nescio. Neque enim tibi hoc crimen intulerim, quod invidiæ nobis creandæ causa id facias, vel ipse nonnihil nobis offensus, vel gratiam ab aliis iniens. Veniant igitur, omni metu posito. Esto tu hujus res sponsor. Angimur enim dum membra abscinduntur, etiamsi recte præcisa sunt. Quod si restiterint, aliorum erit onus, nos autem abluimur.

EPISTOLA CLXXII [2].

SOPHRONIO EPISCOPO.

Significat Basilius se ex Sophronii litteris et lætitiam eo majorem, quo tunc rarior erat charitas, collegisse, et summum cum hoc Patrum fidei defensore colloquendi desiderium concepisse.

Quanta me lætitia litteræ tuæ affecerint, scribere nihil mihi opus est. Id enim profecto conjicis ex his quæ scripsisti, cum talia sint. Primum enim Spiritus fructum, cha-

[1] Alias ccccxiii. Scripta circa annum 374.— [2] Alias cccxxxv. Scripta circa annum 374.

ritatem, mihi per epistolam ostendisti. Quid autem ea re mihi possit esse antiquius in hoc temporum statu, quo propter multiplicatam iniquitatem refrixit multorum charitas? Nunc enim nihil est tam rarum, quam spiritualis fratris congressus, et verbum pacificum, et spiritualis communio : quam in tua integritate nactus, Domino gratias egi, orans ut et cumulata in te lætitia perfruar. Si enim tales epistolæ, qualis congressus? Et si eminus sic capis, quanti eris pretii tum cum cominus conspicieris? Scito autem, nisi negotiorum innumerabilium multitudo detineret ac ineluctabilis illa necessitas qua constringor, ipsum me ad tuam integritatem properaturum fuisse. Quanquam magnum quidem impedimentum est, quominus movear, vetus illa corporis ægritudo; sed tamen ob speratam utilitatem hoc impedimentum esse non duxissem. Congredi enim cum viro, eadem sentiente, et Patrum fidem defendente, uti de te venerandi fratres et compresbyteri narrant, est profecto ad priscam Ecclesiarum beatitudinem reverti; cum pauci quidem disputandi morbo laborarent, omnes autem tranquillo essent animo, mandata citra pudorem perficientes, per nudam et simplicem confessionem Domino servientes, ac fidem in Patrem et Filium et Spiritum sanctum inviolabilem et minime curiosam servantes.

EPISTOLA CLXXIII [1].

THEODORÆ CANONICÆ.

Declarat Basilius se raro scribere, dum metuit ne litteræ intercipiantur : exponit in quo consistat vitæ evangelicæ institutum, quod Theodora amplexa fuerat.

Tardus sum ad scribendum, quod minime persuasum mihi sit litteras meas omnino reddi charitati tuæ, sed perferentium improbitate innumeros alios eas prius legere; cum præsertim ea nunc sit rerum perturbatio in orbe terrarum. Quare expecto dum quodammodo incuser, ac litteræ violenter reposcantur : ut hoc argumento eas reddi cognoscam. Sive autem scribam, sive taceam ; unum mihi opus est, in animo dignitatis tuæ retinere memoriam, ac Dominum precari, ut det tibi cursum boni illius instituti, quod elegisti, absolvere. Vere enim non leve certamen est promittenti, quæ ex promissis consequuntur adjicere. Nam evangelicum vivendi genus amplecti cujusvis est : sed etiam ad minima quæque observationem perducere, nec quidquam eorum, quæ illic scripta sunt negligere, hoc pauci admodum ex his quos novimus, perfecere. Nempe lingua refrenata uti, et erudito ex Evangelii mente oculo : operari manibus secundum propositum Deo placendi : pedes item movere, et unoquoque membro sic uti, ut initio Conditor noster ordinavit : modestia in vestitu : cautio in virorum colloquiis : in cibis frugalitas : in rerum necessarium possessione nihil superflui. Hæc omnia exigua quidem dum sic simpliciter narrantur : sed magno certamine ad

[1] Alias ccciI. Scripta circa annum 374.

perficiendum indigent, quemadmodum reipsa comperimus. Sed et humilitatis perfectio, adeo ut neque majorum claritatis meminerimus, nec si quid nobis insit a natura aut corporis aut animi ornamentum, inde efferamur, neque externas de nobis opiniones ansam elationis ac tumoris faciamus; hæc cum vita evangelica connexa sunt. Ad hæc constantia in abstinentia, in precando sedulitas, in fraterna dilectione commiseratio, liberalitas erga indigentes, spiritus animique abjectio, cordis contritio, fidei sanitas, in mœrore æquabilitas; nunquam intermittente cogitatione nostra terribilis illius et ineluctabilis judicii recordationem, ad quod omnes quidem festinamus, sed qui illius reminiscantur, ac de illius exitu sint solliciti, paucissimi sunt.

EPISTOLA CLXXIV [1].

AD VIDUAM.

Raro scribit huic viduæ Basilius, ne quid ei periculi creet. Hortatur ut a divini judicii cogitatione animum non dimoveat, nec tamen nimia distingatur sollicitudine.

Equidem etsi omnino cupiebam ad tuam nobilitatem sæpissime scribere; me ipse semper cohibui, ne quas vobis tentationes viderer suscitare, propter eos qui infenso in me sunt animo, atque etiam, ut audio, inimicitiam eo usque perducunt, ut curiosius inquirant, an quis a me litteras accipiat. Sed quia ipsa præclare faciens, litteras cœpisti mittere, ac scripsisti nobis, ut par erat, de rebus animæ tuæ communicans, incitatus sum ad rescribendum, cum ea quæ præterito tempore omissa sunt, sarciens: tum etiam

[1] Alias CCLXXXIII. Scripta circa annum 374.

ad ea quæ a tua nobilitate scripta sunt, respondens. Nempe beata est anima illa, quæ noctu ac interdiu nullam aliam curam versat, nisi quomodo in die illa magna, in qua creatura omnis actionum suarum rationem redditura judicem circumstabit, possit et ipsa vitæ suæ rationem facile ponere. Qui enim diem illam atque horam ante oculos positam habet, semperque suam pro illo tribunali, quod decipi nequit, defensionem meditatur, is aut nihil aut omnino levissima peccabit; quia peccare nobis ob absentiam timoris Dei contingit : quibus autem clare obversabitur intentarum minarum expectatio, his nullum tempus dabit insitus timor in involuntarias actiones aut cogitationes incidendi. Itaque Dei memineris et illius timorem in corde habeto, atque ad communionem precum omnes adjunge. Magnum enim est eorum, qui Deum placare possunt, auxilium : neque hæc facere intermiseris. Nam et viventibus nobis in hac carne bona erit adjutrix precatio, et inde proficiscentibus idoneum viaticum ad futurum ævum. Quemadmodum autem sollicitudo res bona est : ita rursus animum despondere et desperare, ac de salute diffidere, res sunt animæ noxiæ. Spem itaque in Dei bonitate colloca, et illius auxilium expecta : certo sciens, si recte ac sincere ad ipsum convertamur, futurum ut non modo nos omnino non rejiciat, sed etiam nobis adhuc precum verba proferentibus dicat : « Ecce adsum. »

EPISTOLA CLXXV [1].

MAGNENIANO COMITI.

De fide nihil vult scribere Basilius, ac de calumniatoribus suis queritur.

Non ita pridem scribebat mihi gravitas tua; cum nonnulla alia, tum ut de fide scriberem, aperte præcipiens. Ego porro tuum hujus rei admiror studium, ac Deum rogo, ut indefessa tibi insit bonorum electio, ac semper progrediens tum scientia tum bonis operibus perfectus evadas. Sed quia nolo de fide scriptum relinquere, nec diversas fidei professiones scribere, recusavi mittere quæ postulastis. Cæterum mihi videmini erudiri ab hominibus illic nihil agentibus, qui ut me calumnientur nonnulla proferunt; quasi inde seipsos sint commendaturi, si de me turpissima mentiantur. Illos enim nudat præteritum tempus, et progrediens experientia notiores faciet. Nos autem præcipimus iis, qui in Christum sperant, nihil curiose præter antiquam fidem inquirere : sed quemadmodum credimus, ita et baptizari, et quemadmodum baptizamur, ita et glorificare. Nomina autem nobis satis est ea confiteri quæ a sancta Scriptura accepimus, et in his novitatem vitare. Non enim in inventione nominum nostra salus, sed in sana Divinitatis, in quam credimus, confessione.

[1] Alias ccccx. Scripta circa annum 374.

EPISTOLA CLXXVI [1].

AMPHILOCHIO EPISCOPO ICONII.

Amphilochium invitat Basilius ad diem festum S. Eupsychii, rogatque ut tribus diebus ante ipsum diem festum adveniat.

Faxit Deus sanctus, ut tibi corpore valenti, et omnibus negotiis soluto, et omnia ex sententia gerenti hæc epistola nostra in manus veniat; ut inanis et irrita non sit nostra adhortatio, qua te rogamus, ut nunc in civitatem nostram advenias, quo conventus, quem quot annis agere in honorem Martyrum mos est Ecclesiæ nostræ, illustrior fiat. Nam persuasum sit tibi, vir mihi colendissime et vere quam desideratissime, populum nostrum, cum multos expertus sit, nullius præsentiam ita desiderare, ut tuam; tantum ei amoris aculeum brevi illo congressu immisisti. Ut igitur et Domino gloria tribuatur, et populi lætitia, et honore Martyres afficiantur, ac nos senes debita nobis a filio germano consequamur obsequia, ne dedigneris ad nos usque impiger accedere, atque conventus dies prævertere; ut otiose mutuum inter nos colloquium habeamus, nosque invicem donorum spiritualium communicatione consolemur. Præstitutus porro dies est septembris quintus. Quamobrem, quæso, tribus diebus tempus illud anticipato, ut et memoriam Plochotrophii præsentia tua insignem efficias. Sanus, lætusque in Domino, et pro me deprecans serveris mihi et Ecclesiæ Dei per gratiam Domini.

[1] Alias CCCXCIV. Scripta anno 374.

EPISTOLA CLXXVII [1].

SOPHRONIO MAGISTRO.

Commendat Basilius Eusebium, qui calumniis appetitus gravissimum judicium sustinebat tempore molestissimo.

Recensere omnes, qui propter me beneficiis a tua magnanimitate affecti sunt, non facile est; adeo multis conscius mihi sum me bene fecisse per magnam tuam manum, quam mihi Dominus gravissimis temporibus adjutricem largitus est. Omnium autem dignissimus est qui juvetur, is quem nunc tibi per litteras meas sisto, colendissimus frater noster Eusebius, absurda appetitus calumnia, quam propulsare solius tuæ est probitatis. Quapropter rogo, ut et juris habens rationem, et ad humanam conditionem respiciens, et consueta in me beneficia conferens, huic viro omnium loco sis, eumque una cum veritate adjuves. Nam præsidii non parum in jure positum habet; quod quidem nisi tempus præsens læserit, facile erit clare et ineluctabiliter demonstrare.

[1] Alias cccxxxiv. Scripta anno 374.

EPISTOLA CLXXVIII [1].

ABURGIO.

Commendat Basilius eumdem Eusebium, ac rogat, ne, quia multi in atrocissimis sceleribus deprehensi, in eum hæc suspicio redundet.

Scio me tuæ dignitati multos sæpenumero commendasse, et gravissimis temporibus non parum afflictis profuisse. Sed nullum antea missum a me ad tuam præstantiam memini, qui mihi charior foret, aut qui de rebus majoris momenti decertaret, quam desideratissimus filius Eusebius, qui nunc tibi has a me litteras reddit. Qui quidem quali implicatus sit negotio, ipse, si modo tempus idoneum nanciscatur, gravitati tuæ narrabit. Quæ autem a me dici par est, hæc sunt : non committendum esse ut viri causa detorqueatur ; aut, quia multi in atrocissimis sceleribus deprehensi sunt, in eum hæc multorum suspicio redundet ; sed judicium ei concedendum esse, et in illius vitam inquirendum. Ita enim facillime calumnia manifesta fiet ; ac vir ille justissimum patrocinium nactus, perpetuus erit beneficii a tua humanitate accepti præco.

[1] Alias CCCLX. Scripta anno 374.

EPISTOLA CLXXIX [1].

ARINTHÆO.

Commendat Basilius hominem gravi calumnia in judicium vocatum.

Libertati amicum te esse et perhumanum satis nos docent et generosa indoles, et quod te communem omnibus præbes. Quapropter fidenter deprecatorem me præbeo pro viro ex longa quidem majorum serie claro, sed per se majori honore ac reverentia digno ob insitam morum suavitatem; ut meo rogatu opem illi feras, judicium sustinenti leve illud quidem et contemnendum, si veritas spectetur, sed alioqui difficile et molestum ob calumniæ vehementiam. Multum enim illi accedet ad salutem momenti; si quid benigne pro eo dicere digneris, imprimis id juri deferens : deinde etiam et nobis summis tuis amicis, consuetum honorem et officium in hoc quoque tribuens.

EPISTOLA CLXXX [2].

SOPHRONIO magistro in Eumathii gratiam.

Sophronio Basilius commendat Eumathium nobilem et disertum virum gravissima calamitate afflictum.

In egregium virum cum incidissem calamitate intolerabili afflictum, animum invasit dolor. Quomodo enim potuissem, cum sim homo, hominis ingenui præter meritum

[1] Alias CCCLXXX. Scripta anno 374. — [2] Alias CCCXXXIII. Scripta anno 374.

negotiis implicati dolore non moveri? Mecum autem reputans quomodo ei prodesse possem, unam inveni molestiæ illum detinentis solutionem, si eum tuæ dignitati notum facerem. Jam autem tuum est, idem studium, quod in multos, nobis testibus, ostendisti, huic quoque exhibere. Rem autem cognitam faciet supplex libellus ab eo imperatoribus traditus: quem velim et in manus sumas, et pro virili adsis homini. Certe enim in Christianum beneficus eris, et nobilem, et ob multam doctrinam venerandum. Quod si addiderim te conferendo in eum beneficio magnam apud nos quoque inire gratiam; certe quamvis res meæ parvi sint pretii, tua tamen gravitate earum semper rationem habere non dedignante, non parvum videbitur quod mihi gratum fiet.

EPISTOLA CLXXXI [1].

OTREIO MELETINES.

Rogat Otreium Basilius ut sese invicem consolentur; iste quidem quæ Samosatis perferentur, ad Basilium scribendo, Basilius vero, quæ ex Thracia didicerit, ei nuntiando.

Haud ignoro tuam pietatem separatione ac exilio Eusebii episcopi religiosissimi tam moveri, quam memetipsum. Cum itaque uterque indigeamus consolatione, simus alter alteri solatio: et tu scribe nobis quæ Samosatis ad te perferentur: et ego quæ ex Thracia didicero, nuntiabo. Nam nec mihi, populi constantiam cognoscere, parvam affert ex præsentibus molestiis allevationem, nec tibi, de commu-

[1] Alias CCCXVI. Scripta anno 374.

nis patris nostri rebus edoceri. Nunc sane non possumus hæc perscribere : sed tibi sistimus, qui ea accurate novit, et narrabit quo in statu ipsum reliquerit, et quo animo ærumnas perferentem. Precare igitur et pro ipso, et pro me, ut Dominus quam celerrime ab his nos angustiis liberet.

EPISTOLA CLXXXII [1].

PRESBYTERIS SAMOSATENSIBUS.

Gratulatur de præliis pro fide; precatur ut perseverantia donetur a Domino.

Quantum doleo orbatam considerans Ecclesiam, tantum vos beatos prædico, ad talem perductos certaminis mensuram : quam quidem det vobis Dominus patienter decurrere, ut et fidelis dispensationis et generosæ constantiæ, quam pro Christi nomine ostendistis, mercedem magnam consequamini.

EPISTOLA CLXXXIII [2].

SAMOSATORUM SENATUI.

Laudat Basilius Samosatensium labores et pro fide prælia : hortatur ad perseverantiam ac rogat ut ad se scribant.

Cum considero tentationem per totum jam orbem esse

[1] Alias CCLXVI. Scripta anno 374. — [2] Alias CCXCIV. Scripta anno 374.

diffusam, ac maximas Syriæ urbes eadem ac vos mala expertas; nullibi tamen adeo spectatum, ac bonis operibus clarum senatum esse, ut nunc vester ob bonorum operum studium fama celebratur : parum abest quin gratias etiam habeam his quæ Deus fieri permisit. Nisi enim evenisset illa calamitas, probatio vestra non inclaruisset. Quare videtur, quod caminus est auro, id esse virtutis cultoribus, tolerata pro spe in Deum afflictatio. Ergo agite, o admirandi, date operam, ut jam exantlatis laboribus alios deinceps dignos adjiciatis, ac fundamento amplo videamini imponere coronidem illustriorem; et circumstetis Ecclesiæ pastorem, ubi Dominus ei dederit in suo conspici throno, alii aliud pro Dei Ecclesia gestum narrantes : in illa autem magna Domini die unusquisque pro laborum ratione a Deo magnificentissimo mercedem recepturi. Quod si memineritis nostri, et ad nos, quoties integrum erit, detis litteras; æqua sane facietis, par pari referentes, et simul nos voluptate afficietis non levi, vocis vestræ nobis jucundissimæ manifesta per litteras signa mittentes.

EPISTOLA CLXXXIV [1].

EUSTATHIO HIMMERIÆ EPISCOPO.

Eustathium rogat Basilius ut quamvis in defendenda Ecclesia occupatus sit, ad se tamen scribat, quoties poterit, seque idem facturum promittit.

Scio rem permolestam esse orbitatem ac negotiosam, eo quod solitudinem a præpositis inducat. Unde arbitror tuam quoque pietatem de iis, quæ acciderunt, ingemiscen-

[1] Alias CCCVI. Scripta anno 374.

tem ad me non scribere, et simul nunc pluribus negotiis occupari, ac circumcursare Christi ovilia, ob hostium undelibet insurgentium impetum. Sed quia omnis mœroris solatium est cum unanimis colloquium; fac, quoties poteris, ad me scribas, ac nobiscum colloquendo et ipse acquiescas, et nos verbis tuis impertiendo consoleris. Idem et ego facere studebo, quoties mihi per negotia licuerit. Tute autem et ipse precare ac fratres omnes hortare, Dominum ut sedulo exorent, ut tandem a circumstante nos tristitia liberet.

EPISTOLA CLXXXV [1].

THODOTO EPISCOPO BEROCÆ.

Rogat Theodotum Basilius ne oblatas scribendi occasiones omittat : precatur ut sibi eum videre contingat.

Quanquam ad nos scribis, scio tamen nostri memoriam tuo pectori insidere. Hoc autem conjicio, non quod ipse officiosa ulla recordatione dignus sim, sed quod anima tua charitatis copia ditescat. Sed tamen, quantum in te erit, occasionibus occurrentibus utere ad mittendas nobis litteras, ut et nos meliore animo simus vestrarum rerum facti certiores, et ipsi etiam occasionem nostrarum vobis significandarum accipiamus. Nam hic colloquendi modus est his qui corpore adeo disjuncti sunt, per litteras videlicet; quo quidem nos invicem non defraudemus, quantum per negotia licuerit. Largiatur autem Dominus, ut coram etiam inter nos congrediamur: quo et augeamus charita-

[1] Alias cccxv. Scripta circa annum 374.

tem, et Domino nostro gratiarum actionem ob majora ab eo accepta dona multiplicemus.

EPISTOLA CLXXXVI [1].

ANTIPATRO PRÆSIDI.

Festive gratulatur præsidi Basilius, quod cum crambe aceto condita præstino vigori restituerit.

Quam pulchra est philosophia, cum ob alia, tum quia suis alumnis ne curari quidem magnis sumptibus sinit, sed eadem res apud ipsam et opsonium est, et ad sanitatem sufficit! Nam appetentiam ciborum jam lassam, ut audivi, crambe aceto condita revocasti : quam ego prius quidem ægre ferebam, tum proverbium, tum quia comitem paupertatem mihi in memoriam revocabat. Nunc vero mihi videor et sententiam mutare, et proverbium ridere, videns tam eximiam juventutis nutricem, quæ nostrum præsidem pristino vigori restituit. Nec quidquam jam præ illa æstimabo : non modo Homeri lautum, sed ne illam quidem ambrosiam, quæcumque tandem fuerit, quæ Cœlestes exsatiabat.

[1] Alias CCXIII. Scripta circa annum 374.

EPISTOLA CLXXXVII [1].

ANTIPATER BASILIO.

Respondet præses peracutæ Basilii epistolæ.

« Bis crambe mors : » ait invidum proverbium. Ego vero qui sæpe petii, semel moriar; omnino vero, etiamsi non petiissem. Quod si omnino, ne te pigeat comedere suave obsonium, frustra a proverbio vituperatum.

EPISTOLA CLXXXVIII [2].

CANONICA I.

AMPHILOCHIO DE CANONIBUS.

Respondet Basilius pluribus Amphilochii quæstionibus ad canones pertinentibus, ac nonnulla Scripturæ loca ejusdem episcopi rogatu explicat.

« Stulto interroganti, inquit, sapientia reputabitur [3]. » Sapientis autem, ut videtur, interrogatio etiam stultum sapientem efficit : quod Dei gratia accedit nobis, quoties laboriosæ tuæ animæ litteras accipimus [4]. Etenim doctiores quam eramus, ac prudentiores simus ex ipsa interrogatione, multa quæ ignorabamus ediscentes; ac nobis magistri loco est respondendi cura. Certe et nunc cum de

[1] Alias ccxiv. Scripta circa annum 374. — [2] Alias I. Scripta anno 374. — [3] Prov. xvii, 28. — [4] Vide D. Guillon, tom. vii, pag. 432-437.

interrogatis tuis nunquam hactenus sollicite cogitassem, coactus sum diligenter attendere, et si quid a senioribus audieram recordari, et cognata iis quæ didiceram, per me ipse ratiocinari.

Canon. I. — Quod igitur ad Catharos pertinet, et prius dictum est, et recte admonuisti uniuscujusque regionis morem sequi oportere : quod ii, qui tunc de illis statuerunt, in varias de ipsorum baptismate sententias abierint. Pepuzenorum autem baptisma nullam mihi habere rationem videtur, et miratus sum quomodo hoc Dionysium, hominem canonum peritum, fugerit. Antiqui enim illud baptisma suscipiendum putavere, quod nihil a fide recedit; unde alias quidem hæreses, alia schismata, alias parasynagogas appellarunt. Hæreses quidem eos, qui penitus resecti sunt, et in ipsa fide abalienati ; schismata vero, eos, qui propter ecclesiasticas quasdam causas et quæstiones inter utramque partem non insanabiles dissident ; parasynagogas autem, conventus illos, qui ab immorigeris presbyteris aut episcopis et a populis disciplinæ expertibus fiunt : velut si quis in delicto deprehensus, a ministerio arceatur, nec se canonibus submittat, sed sibi principatum et ministerium vindicet, ac nonnulli una cum eo, relicta catholica Ecclesia, discedant ; hoc dicitur parasynagoga. Schisma autem est, de pœnitentia ab iis, qui ex Ecclesia sunt, dissentire. Hæreses autem, velut Manichæorum, et Valentinorum et Marcionistarum, et horum ipsorum Pepuzenorum, Statim enim de ipsa in Deum fide dissensio est. Visum est ergo antiquis hæreticorum quidem baptisma penitus rejicere ; schismaticorum vero, ut adhuc ex Ecclesia existentium, admittere ; eos tandem, qui sunt in parasynagogis, justa pœnitentia et animadversione emendatos rursus Ecclesiæ conjungere ; adeo ut sæpe et ii, qui in gradu collocati una cum rebellibus abierant, postquam pœnitentiam ege-

rint, in eumdem ordinem admittantur. Pepuzeni ergo sunt aperte hæretici : nam in Spiritum sanctum blasphemaverunt, Montano et Priscillæ Paracleti appellationem nefarie impudenterque attribuentes. Igitur, sive quia hominibus Divinitatem attribuunt, condemnandi sunt : sive quia Spiritum sanctum afficiunt injuria, dum eum comparant cum hominibus, sic etiam sunt æternæ condemnationi obnoxii, quod condonari non possit blasphemia in Spiritum sanctum. Qua igitur ratione eorum baptisma admittatur, cum in Patrem et Filium et Montanum aut Priscillam baptizent? Non enim baptizati sunt qui in ea, quæ nobis tradita non sunt, baptizati fuere. Quare etsi hoc Dionysium magnum latuit, servanda nobis non est imitatio erroris. Hoc enim quam absurdum sit, sua sponte perspicuum est ac omnibus evidens, qui vel leviter ratiocinari possunt. Cathari sunt et ipsi ex iis qui sunt abscissi. Cæterum antiquis visum est, Cypriano dico, et nostro Firmiliano, hos omnes uni calculo subjicere, Catharos, et Encratitas, et Hydroparastatas; propterea quod principium quidem separationis per schisma factum fuerat : qui autem ab Ecclesia se separaverant, non habebant amplius in se gratiam Spiritus sancti : defecerat enim communicatio, interrupta continuatione. Qui enim primi recesserant, ordinationem a Patribus habebant, et per manuum eorum impositionem habebant donum spirituale : qui autem resecti sunt, laïci effecti, nec baptizandi, nec ordinandi habebant potestatem, ut qui non possent amplius Spiritus sancti gratiam aliis præbere, a qua ipsi exciderant. Quare eos, qui ab ipsorum partibus stabant, tanquam a laïcis baptizatos, jusserunt vero Ecclesiæ baptismate ad Ecclesiam venientes expurgari. Sed quoniam nonnullis Asiaticis omnino visum est eorum baptisma, pluribus consulendi causa, suscipiendum esse, suscipiatur. Encratitarum autem facinus oportet nos intelligere. Nimi-

rum, ut reditum sibi in Ecclesiam intercludart, aggressi sunt deinceps proprio baptismate præoccupare : unde et suam ipsorum consuetudinem violarunt. Existimo itaque, quoniam nihil de illis aperte dictum est, eorum baptisma a nobis rejiciendum esse; ac si quis ab eis acceperit, accedentem ad Ecclesiam baptizandum. (Quod si hoc generali œconomiæ impedimento erit, rursus consuetudine utendum est, et sequi oportet patres, qui quæ ad nos pertinent, dispensaverunt. Vereor enim, ne, dum eos volumus ad baptizandum tardos facere, impedimento propter sententiæ severitatem simus iis qui salvantur.) Quod si illi nostrum baptismum servant, hoc nos non moveat : neque enim debemus par pari referre, sed accuratæ canonum observationi servire. Omni autem ratione statuatur, ut ii qui ab illorum baptismo veniunt, ungantur coram fidelibus videlicet, et ita demum ad mysteria accedant. Scio autem, fratres, Izoïnum et Saturninum, qui erant ex illorum ordine, in episcoporum cathedram a nobis esse susceptos. Quare eos, qui illorum ordini conjuncti sunt, non possumus amplius ab Ecclesia separare : qui scilicet communionis cum ipsis quasi canonem quemdam, episcopos suscipiendo, ediderimus.

Canon II. — Quæ de industria fœtum corrupit, cædis pœnas luit. De formato autem aut informi subtilius non inquirimus. Hic enim non id modo quod nasciturum erat, vindicatur, sed etiam illa ipsa, quæ sibi insidias paravit, quoniam ut plurimum intereunt in ejusmodi incœptis mulieres. Huc autem accedit et fœtus interitus, cædes altera, saltem si consilii eorum, qui hæc audent, ratio habeatur. Oportet autem non ad obitum usque pœnitentiam earum extendere : sed decem quidem annorum mensuram accipiant, definiatur autem curatio non tempore, sed pœnitentiæ modo.

Canon III. — Diaconus post diaconatum fornicatus, diaconatu ejicietur quidem, sed in laïcorum detrusus locum, a communione non arcebitur; quoniam antiquus est canon, ut ii, qui gradu exciderunt, huic soli pœnæ generi subjiciantur, antiquis, opinor, seculis legem illam : « Non vindicabis bis in idipsum[1] : » atque etiam propter aliam causam; quod qui in ordine sunt laïco, si a loco fidelium ejiciantur, rursus in eum, ex quo ceciderunt, locum recipiuntur; diaconus vero semel habet semper mansuram pœnam depositionis. Quoniam igitur diaconatus ei non restituitur, in ea sola mulcta steterunt. Atque hæc quidem sunt, quæ ex constitutionibus habentur. In omnibus autem, verior medicina est recessus a peccato. Quare qui propter carnis voluptatem gratiam abjecit, is si carnem conterendo et in omnem, secundum continentiæ præscripta, servitutem redigendo secedat a voluptatibus, a quibus victus et prostratus est, plenum nobis suæ curationis specimen dabit. Itaque scire nos utraque oportet, et quæ sunt summi juris, et quæ sunt consuetudinis : sequi autem in iis, quæ summum jus non admittunt, formam traditam.

Canon IV. — De trigamis et polygamis definiere eumdem canonem, quem et de digamis, servata proportione : annum videlicet in digamis, alii vero duos annos. Trigamos autem tribus, et sæpe quatuor annis segregant. Id autem non amplius conjugium, sed polygamiam appellant, vel potius moderatam fornicationem. Quapropter et Dominus Samaritanæ, quæ maritos quinque per vices habuerat : « Quem nunc, inquit, habes, maritus non est[2] : » quippe quod ii, qui digamiæ mensura exciderunt, digni non sint qui vel mariti vel uxoris nomine appellentur. Jam vero consuetudine accepimus in trigamis quinquennii segregationem, non a canonibus, sed eos qui præcesserunt sequen-

[1] Nahum. I, 9. — [2] Joan. IV, 18.

do. Oportet autem eos non omnino arcere ab Ecclesia, sed auditione dignari duobus vel tribus annis : ac posthac ipsis permittere, ut consistant quidem, abstineant vero a boni communione, et sic, exhibito pœnitentiæ aliquo fructu, communionis loco restituere.

Canon. V. — Hæreticos in exitu pœnitentiam agentes recipere oportet : recipere autem, non sine judicio, sed examinantes an veram pœnitentiam ostendant, fructusque habeant, qui salutis studium testificentur.

Canon VI. — Canonicarum stupra pro matrimonio non reputentur, sed earum conjunctio omnino divellatur. Hoc enim et Ecclesiæ ad securitatem est utile, et hæreticis non dabit adversus nos ansam, quasi per peccandi libertatem ad nos attrahamus.

Canon VII. — Masculorum et animalium corruptores, et homicidæ et venefici, et adulteri et idololatræ, eadem condemnatione digni habentur. Quare, quam in aliis habes formam, in iis quoque serva. Ii autem, qui triginta annos pœnitentiam egerunt propter immunditiam, quam in ignorantia fecerunt, quin recipiendi sint, ne dubitare quidem nos oportet. Nam eos venia dignos efficit et ignoratio, et spontanea confessio, et temporis tanta diuturnitas. Fere enim totam hominis ætatem Satanæ traditi sunt, ut discant non gerere se turpiter. Quamobrem jube eos absque dilatione suscipi, maxime si lacrymas habent, quæ tuam clementiam flectant, et vitam ostendunt commiseratione dignam.

Canon VIII. — Qui ob iracundiam securi adversus uxorem suam usus est, est homicida. Recte autem me admonuisti, et uti tuam sapientiam decuit, ut fusius de his dicerem, propterea quod multa in voluntariis et involuntariis discrimina. Est enim involuntarium omnino, et longe a consilio ejus, qui incœpit, remotum, dum lapis jacitur in canem aut ar-

borem, hominem attingere. Propositum enim fuit bestiam propulsare aut fructum excutere : sed ictum fortuito subiit qui transiens occurrit. Quare hoc involuntarium est. Et illud quoque involuntarium est, si quis volens aliquem castigare, loro vel virga non dura cum percutiat, moriatur autem qui percussus est. Propositum enim hic consideratur, quia peccantem corrigere voluit, non interimere. Recensetur et illud inter involuntaria, cum quis in pugna aliquem ligno vel manu repellens, non parce in præcipuas partes ictum torquet, ut eum lædat, non ut omnino interficiat. Sed hoc quidem accedit ad voluntarium. Qui enim ejusmodi instrumento ad se defendendum usus est, vel qui non parce ictum inflixit, liquet eum ideo homini non pepercisse, quod ira victus fuerit. Sic et qui gravi ligno, et qui lapide majore, quam pro viribus humanis, usus est, in involuntariis numeratur, ut qui aliud voluerit, aliud fecerit. Nam præ ira ictum talem intulit, ut etiam percussum interficeret; quanquam forte in animo habebat eum conterere, non autem omnino interimere. Qui autem ense vel quavis re simili usus est, nullam habet excusationem, et maxime, qui securim jaculatus est. Manifestum est enim illum manu non percussisse, ita ut ictum ad arbitrium moderari posset : sed jaculatus est, ita ut et gravitate ferri et acie et motu e longinquo, ictus necessario letalis fieret. Rursus autem omnino est voluntarium, ac nullam habens dubitationem, quod fit a latronibus, et in bellicis incursionibus. Ili enim propter pecunias interimunt, caventes ne convincantur : et qui in bellis ad cædem feruntur, his nec terrere, nec castigare, sed adversarios interficere aperte propositum est. Atque etiamsi quis propter aliquam aliam causam curiosum pharmacum miscuerit, et interfecerit, id pro voluntario ducimus, ut sæpe faciunt mulieres, quæ quibusdam incantationibus et amuletis ad sui amorem ali-

quos attrahere conantur, dantque eis pharmaca mentibus tenebras offundentia. Hæ ergo, si interfecerint, etiamsi aliud volentes, aliud fecerint, tamen propter curiosum et prohibitum opus inter voluntarios homicidas reputantur. Itaque et quæ præbent pharmaca abortum cientia, sunt et ipsæ homicidæ, sicut et quæ venena fœtum necantia accipiunt. Hæc quidem huc usque.

CANON IX. — Æque viris et mulieribus convenit secundum sententiæ consecutionem quod a Domino pronuntiatum est, non licere a matrimonio discedere, nisi ob fornicationem. Consuetudo autem non ita se habet, sed de mulieribus quidem multa accurate observari deprehendimus, cum Apostolus quidem dicat : « Quod qui adhæret » meretrici, fit unum corpus[1]. » Jeremias vero : « Quod si » fuerit mulier cum alio viro, non revertetur ad virum suum, » sed polluta polluetur[2] : » et iterum, « Qui habet adulte» ram, stultus est et impius[3]. » Consuetudo autem etiam adulteros viros et in fornicationibus versantes, jubet a mulieribus retineri. Quare quæ una cum viro dimisso habitat, nescio an possit adultera appellari. Crimen enim hic attingit mulierem, quæ virum dimisit; quanam de causa a conjugio discesserit. Sive enim percussa plagas non ferat, ferre satius erat quam a conjuge separari : sive damnum in pecuniis non ferat, ne hæc quidem justa excusatio : sin autem, quoniam ipse vivit in fornicatione, non habemus hanc in ecclesiastica consuetudine observationem, imo vero ab infideli viro non jussa est mulier separari, sed propter eventum incertum remanere. « Quid enim scis, mulier, an virum » salvum sis factura[4]? » Quare, quæ reliquit, est adultera, si ad alium virum accessit : qui autem relictus est, dignus est venia, et quæ una cum eo habitat, non condemnatur.

[1] I Cor. VI, 16. — [2] Jer. III, 1. — [3] Prov. XVIII, 22. — [4] I Cor. VII, 13 et 16.

Sed si vir, qui ab uxore discessit, accessit ad aliam, est et ipse adulter, quia facit ut ipsa adulterium committat; et quæ una cum ipso habitat, est adultera, quia alienum virum ad se traduxit.

Canon X. — Qui jurant se ordinationem non accepturos, ejurantes, ne cogantur pejerare. Etsi enim videtur aliquis esse canon, qui ejusmodi hominibus concedat, experientia tamen cognovimus eos, qui pejerarunt, felices exitus non habere. Consideranda autem sunt, et species jurisjurandi, et verba, et animus quo juraverunt, et sigillatim quæ verbis addita fuerunt; adeo ut si nulla prorsus sit rei leniendæ ratio, tales omnino dimittendi sint. Quod autem attinet ad Severi negotium, videlicet ad presbyterum ab ipso ordinatum, videtur mihi res temperamentum ejusmodi habere, si idem et tibi videatur. Agrum illum Mestiæ subjectum, cui ille vir addictus fuit, jube Vasodis subesse. Sic enim nec pejerabit ille a loco non recedens: nec Longinus, secum habens Cyriacum, in causa erit cur deserta sit Ecclesia, neque animam suam per otium damnabit; neque nos aliquid præter canones efficere videbimur, accommodatione utentes in Cyriacum, qui cum se Mindanis permansurum jurasset, tamen translationem suscepit. Reditus enim erit jurisjurandi observatio. Œconomiæ autem ac dispensationi si cesserit, id ei perjurii loco non imputabitur, quippe quia jurijurando adjectum non est ne paululum quidem Mindanis recessurum, sed deinceps permansurum. Nos autem Severo oblivionem causanti sic ignoscemus, ut eum moneamus, occultorum cognitorem suam ipsius Ecclesiam non passurum ab ejusmodi homine labefactari: qui præter canones ab initio fecit, ac jurejurando contra Evangelia astringit, et perjurium transferendo edocet, ac postremo, dum oblivionem simulat, mentitur. Sed quoniam cordium judices non sumus, sed ex iis, quæ audi-

mus judicamus; demus Domino vindictam, eumque citra examen suscipiamus, humano vitio, oblivioni scilicet, ignoscentes.

Canon XI. — Qui autem involuntariam cædem fecit, undecim annorum spatio abunde judicio satisfecit. Nam dubio procul, erga eos qui percussi sunt, Moysis præscripta observabimus, ac eum, qui decubuit quidem pòst acceptas plagas, sed iterum baculo suo innixus ambulavit, non censebimus occisum fuisse. Sin autem non surrexit post plagas; quia tamen non voluit occidere is, qui perculit, homicida quidem est, sed involuntarius propter propositum.

Canon XII. — Canon omnino digamos a ministerio exclusit.

Canon XIII. — Cædes in bellis factas patres nostri pro cædibus non habuere; iis, ut mihi videtur, qui pro pudicitia ac pietate pugnant, ignoscentes. Fortasse tamen recte suadebitur, ut ipsi, cum manus eorum puræ non sint, per tres annos a sola communione abstineant.

Canon XIV. — Qui usuras accipit, si voluerit injustum lucrum in pauperes insumere, et deinceps ab avaritiæ morbo liberari, ad sacerdotium admitti potest.

Canon XV. — Miror sane quod grammaticam in Scriptura diligentiam requiras, ac dictionem coactam esse putes illius interpretationis, quæ suum ipsius significatum commode exprimit, neque id transfert, quod proprie hebraïca voce significatur. Sed quia segniter non prætereunda quæstio, quæ a viro quærendi studioso proposita est : « Aves cœli, et pisces maris [1], etiam in mundi creatione eamdem sortiti sunt generationem. » Nam genera utraque ex aquis producta sunt. Causa autem, quod utrisque eadem est proprietas.

[1] Psal. VIII, 9.

Illi enim in mari natant, illæ vero in aëre. Itaque eam ob causam communiter eorum facta mentio. Hoc autem loquendi genus, quod ad pisces quidem attinet, non convenienter redditum est : at quod ad omnia in aquis degentia, valde etiam proprie. Nam aves cœli sunt homini subjectæ, itemque maris pisces, et non ipsi solum, sed omnia etiam, quæ marium semitas perambulat. Non enim si quid est aquatile, continuo piscis est, ut sunt cetacea, balænæ, et zygænæ, et delphines, et phocæ, ad hæc et equi, et canes et serræ, et gladii, et boves marini ; si vis autem, et urticæ, et pectines, et omnia testacea, quorum nullum est piscis, et omnia quæ semitas marium perambulant. Quare tria sunt genera, aves cœli, pisces maris, et quæcumque aquatilia quidem sunt ; sed a piscibus distincta, semitas marium ipsa quoque perambulant.

Canon XVI. — Neeman autem non magnus apud Dominum, sed apud dominum suum, hoc est, unus erat ex iis, qui magna pollebant auctoritate apud regem Syrorum [1]. Itaque animum diligenter attende ad Scripturam, et quæstionis sua sponte occurret solutio.

[1] 4 Reg. v, 1.

EPISTOLA CLXXXIX [1].

EUSTATHIO ARCHIATRO.

Laudat Eustathium Basilius, quod sibi dolorem abstersisset in gravissimis inimicorum injuriis, nunc hoc, nunc illud, nunc tres Deos, nunc Sabellii errorem affingentium. His criminibus depulsi, novitatem objiciebant, eo quod unam Divinitatem admitteret in tribus personis. Fatetur Basilius de postremo crimine : et cum illi unam in tribus Divinitatem rejicerent, ut excluderent Spiritum sanctum, demonstrat eum ut in baptismo, ita in aliis etiam Patri et Filio adjungi debere; et cum ei divina nomina tribuantur, Dei nomen non esse denegandum, quod etiam simulacris et dæmoniis tributum. Cum autem objicerent hac voce naturam designari, probat in tribus personis, ut unam operationem, ita unam esse naturam.

I. Omnibus quidem vobis, qui artem medicam tractatis, humanitas disciplina est : ac mihi videtur, qui omnibus rebus, quæ quidem in vita studio habentur, scientiam vestram anteponit, decenter judicare, nec aberrare a recto; siquidem pretiosissima omnium rerum vita, fugienda est et molesta, nisi illam liceat cum sanitate conjunctam habere; vestra autem ars conciliatrix est sanitatis. Sed in te præsertim scientia suis est absoluta numeris, ac majores tibi ipse constituis humanitatis terminos, non corporibus definiens artis beneficium, sed et animi morborum suscipiens curationem. Hæc autem dico non solum famam plurimo-

[1] Alias LXXX. Scripta anno 374 exeunte, aut 375 ineunte.

rum sequens, sed mea etiam edoctus experientia, cum in aliis multis rebus, tum maxime nunc in hac inimicorum nostrorum non enarrabili malitia, quam in nostram vitam mali fluenti more effusam solerter dissipasti : cum gravem illam cordis nostri inflammationem infusis consolationis verbis excussisti. Ego enim ad alternantem inimicorum nostrorum variumque contra nos conatum respiciens, tacere existimabam oportere, ac inflicta mala silentio perferre, neque contradicere hominibus mendacio armatis, malo illo jaculo, quod et per ipsam veritatem non raro cuspidem adigit (7). Tu vero recte fecisti, quod hortatus es, ut ne veritatem proderem, sed redarguerem sycophantas, ne plures lædantur, prosperos mendacio contra veritatem successus habente.

II. Visi sunt igitur mihi simile quiddam facere Æsopi fabulæ, qui sine ulla prorsus causa odium in nos susceperunt. Quemadmodum enim ille fingit crimina quædam agno lupum inferre, verecundantem videlicet sine justa causa eum, qui prius nihil læsisset, occidere videri; sed cum agnus omnem ex calumnia illatam criminationem facile diluisset, non idcirco lupum de impetu quidquam remittere, sed jure quidem vinci, dentibus vero vincere : ita qui odium nostri, veluti præclarum quiddam, studio habuere, cum forte erubescerent, si sine causa odisse viderentur, causas contra nos et criminationes fingunt, nec in ullo eorum quæ dictitant, constanter insistunt, sed modo hanc, paulo post illam, et rursus aliam suæ in nos inimicitiæ causam assignant. Nulla autem in re consistit eorum malitia; sed postquam hac criminatione depulsi fuerint, ad aliam adhærescunt, et rursus ab ista ad aliam confugiunt; nec, si omnia dissoluta fuerint crimina, odisse desistunt. Tres Deos a nobis prædicari causantur, atque hac eorum criminatione aures vulgi circumsonant, neque hanc calum-

niam subtiliter struere desinunt. Sed pugnat pro nobis veritas, cum et publice omnibus, et privatim accedentibus demonstremus anathematizari a nobis quisquis tres Deos dicit, ac ne Christianum quidem judicari. Sed ubi hoc audiverint, in promptu illis contra nos Sabellius : et illius morbum doctrinæ nostræ rumor affingit. Rursus his quoque consueta arma, veritatem opponimus, demonstrantes æque ac judaïsmum hanc nos hæresim perhorrescere.

III. Quid igitur? Num post tantos conatus defessi quieverunt? Nequaquam. Sed novitatem nobis objiciunt, sic accusationem contra nos instituentes : queruntur quod, cum tres hypostases confiteamur, unam bonitatem, et unam potentiam, et unam Divinitatem dicamus. Neque id extra veritatem : dicimus enim. Sed criminando objiciunt, non sic suam habere consuetudinem, nec Scripturam assentiri. Quid igitur ad hoc quoque nos? Non putamus æquum esse, ut vigentem apud ipsos consuetudinem, rectæ doctrinæ legem et normam ducamus. Etenim si valet ad rectæ doctrinæ demonstrationem consuetudo, licet et nobis profecto usitatum apud nos morem opponere. Quod si hunc illi rejiciunt, neque nobis prorsus illos sequi necesse. Itaque Scriptura divinitus inspirata nobis sit arbitra; et apud quos inventa fuerint dogmata divinis verbis consona, ad eos accedet omnino veritatis suffragium. Quodnam igitur crimen est? Duo enim simul in accusatione nobis illata objecerunt; unum, quod dividamus hypostases; alterum, quod nullum ex nominibus, quæ Deo conveniunt, pluraliter numeremus, sed unam, ut dictum est, bonitatem et potentiam, et Divinitatem, et quæcumque talia sunt, singulariter enuntiemus. Quod quidem attinet ad divisionem hypostaseon, ab ea minime alieni fuerint, qui essentiarum diversitatem in divina decernunt natura. Non enim par est, ut qui tres dicunt essentias, non etiam tres hypostases dicant. Itaque

hoc solum crimini datur, quod quæ de divina natura dicuntur nomina, singulariter pronuntiemus.

IV. Sed prompta nobis adversus hoc et manifesta ratio. Qui enim condemnat eos, qui unam dicunt Divinitatem, necessario aut multas dicenti aut nullam, assentietur. Non enim potest aliud quidquam præter id, quod dictum est, excogitari. Sed nec multas dici divinitus inspirata patitur doctrina, quæ sicubi meminit Divinitatis, singulariter eam commemorat. Nempe, « In ipso habitat omnis plenitudo » Divinitatis[1]. » Et alibi : « Invisibilia enim ipsius, a creatione mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur, tum sempiterna ejus virtus, tum Divinitas[2]. » Si igitur in multitudinem extendere numerum divinitatum, illorum solum est, qui errore multitudinis deorum laborant, omnino autem Divinitatem negare, atheorum fuerit; qua ratione incusamur, quod unam confiteamur divinitatem? Sed apertius orationis suæ nudant propositum : Patri quidem convenire, ut Deus sit, ac Filium similiter Divinitatis nomine honorari assentientes; Spiritum vero, qui una cum Patre et Filio numeratur, Divinitatis notione minime comprehendi, sed a Patre ad Filium usque terminata Divinitatis potentia, naturam Spiritus a divina gloria secerni. Disserendum igitur et nobis, ut poterimus, breviter, contra hanc quoque sententiam.

V. Quæ est igitur nostra doctrina? Tradens Dominus salutarem fidem iis, qui in doctrina instituuntur, Patri ac Filio conjungit et Spiritum sanctum. Quod autem semel conjunctum est, id per omnia conjunctum esse dicimus. Non enim in aliquo conjunctum, in aliis sejungitur. Sed in potentia vivifica, per quam ex corruptibili vita ad immortalitatem natura nostra transfertur, potentia Spiritus una cum Patre et Filio assumpta, et in multis aliis, velut in no-

[1] Coloss. II, 9. — [2] Rom. I, 20.

tione boni, et sancti, et æterni, sapientis, recti, principalis, potentis, etiam ubique inseparabilis est, videlicet in omnibus nominibus præstantiorem intelligentiam habentibus. Quapropter id rectum esse arbitramur, ut, qui in tot sublimibus Deoque competentibus notionibus conjungitur Patri et Filio, cum nulla in re separari existimemus. Neque enim novimus ullam nominum, quæ circa divinam naturam intelliguntur, secundum melius ac deterius differentiam, ut pium esse existimemus, nominum inferiorum communionem concedentes Spiritui, præstantioribus indignum judicare. Omnia namque Deo competentia tum cogitata, tum nomina sunt inter se ejusdem dignitatis, eo quod nihil circa subjecti significationem habeant discriminis. Non enim mentis cogitationem ad aliud quoddam subjectum perducit boni appellatio, et ad aliud, sapientis, potentis, et justi: sed quæcumque protuleris nomina, unum prorsus omnia significant. Quod si dixeris Deum, eumdem significasti, quem per reliqua nomina intellexisti. Quod si omnia, quæ de divina natura dicuntur, nomina, idem inter se, ad subjecti designationem valent, alia pro alia rei considerandæ ratione mentem nostram ad idem deducentia; quæ ratio est, aliorum nominum communionem Spiritui cum Patre et Filio concedentem, a sola illum arcere Divinitate? Nam necesse est omnino, aut communionem in hoc etiam dare, aut nec in reliquis deferre. Etenim si in illis dignus, profecto neque in hoc indignus. Quod si minor est, ut isti dictitant, quam ut Divinitatis nomen cum Patre et Filio commune habeat; neque dignus erit, qui ullius alias ex nominibus Deo competentibus particeps sit. Considerata enim et comparata inter se nomina per eam notionem, quam in singulis speculamur, invenientur Dei appellatione non inferiora. Ejus rei argumentum est, quod hoc nomine multa etiam ex inferioribus vocantur; imo Scriptura divina non

parca est hujus æquivocæ appellationis, ne in absurdis quidem et repugnantibus rebus, velut cum simulacra Dei appellatione designat. « Dii enim, inquit, qui cœlum et terram » non fecerunt, tollantur, et subter terram conjiciantur [1]. » Item, « Omnes, inquit, dii gentium dæmonia [2]. » Et Pythonissa cum incantationibus suis Saüli animas evocaret, de iis animabus quæ requirebantur, deos vidisse se dixit [3]. Qui et ipse Balaam, cum augur quidam esset et vates, et per manum, ut ait Scriptura, vaticinia ferret, et dæmonem doctrinam per auguralem curiositatem sibi ipse comparasset, Deum consuluisse memoratur a Scriptura. Ac multa ejusmodi licet ex Scripturis divinis colligentem demonstrare, hoc nomen supra reliquas appellationes, quæ Deo dignæ sunt, nihil habere præcipui : quandoquidem ipsum, ut dictum est, etiam de rebus absurdis et repugnantibus æquivoce usurpatum invenimus. At sancti nomen, et incorrupti, et recti, et boni, nusquam communicatum cum rebus indignis a Scriptura edocti sumus. Igitur si nomina, quæ præcipuo modo de sola divina natura pie usurpantur, Spiritui sancto cum Patre et Filio communia esse non negant; quæ jam ratio est, illud solum contendere non communicari, quod secundum æquivocum quemdam usum et dæmoniis et simulacris impertiri demonstratum est?

VI. Sed aiunt naturam hac appellatione demonstrari, communem autem non esse cum Patre et Filio Spiritus naturam, ac proinde nec in hoc nomine communionis eum esse participem. Ostendant igitur, quibus rebus diversitatem naturæ agnoverint. Si enim posset ipsa per se natura divina cerni, et quid ei proprium, quid alienum ex manifestis rebus inveniri, sane opus nobis non esset verbis aut signis aliis ad rei quæsitæ intelligentiam. Sed quoniam illa quidem

[1] Jer. x, 21. — [2] Psal. xcv, 5. — [3] 1 Reg. xxviii, 13. — [4] Num. xxii, per totum et seqq.

sublimior est, quam ut a quærentibus possit intelligi, ex quibusdam autem conjecturis de rebus cognitionem nostram fugientibus ratiocinamur; necesse prorsus est ex operationibus nos manu duci ad divinæ naturæ investigationem. Itaque si viderimus inter se differre operationes, quæ a Patre et Filio et Spiritu sancto fiunt, naturas etiam, quæ operantur, inter se differentes esse, ex operationum diversitate conjiciemus. Neque enim fieri potest, ut quæ naturæ ratione discrepant, in forma operationum inter se consentiant: nec ignis frigefacit, nec glacies calefacit, sed cum naturarum differentia simul etiam inter se discrepant quæ ab illis fiunt operationes. Si autem unam intellexerimus et Patris et Filii et Spiritus sancti operationem, nihil in ulla re differentem aut variantem, necesse est ex operationis identitate unitatem colligi naturæ.

VII. Sanctificat, et vivificat, et illùminat, et consolatur, et omnia ejusmodi pariter facit Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Nec quisquam præcipue tribuat Spiritui sancto potestatem sanctificandi, cum audiat Salvatorem in Evangelio de Discipulis dicentem Patri; « Pater, sanctifica eos » in nomine tuo [1]. » Similiter autem et reliqua omnia ex æquo peraguntur in iis qui digni sunt, a Patre et Filio, et Spiritu sancto: omnis gratia, et virtus, ductus, vita, consolatio, ad immortalitatem transmutatio, transitus ad libertatem, et si quid aliud boni, quod ad nos usque pertingat. Œconomia itidem, quæ supra nos est, sive ad spiritualem sive ad sensibilem creaturam spectet, si ex iis, quæ cognoscimus, etiam de iis, quæ supra nos sunt, conjiciendum, ne ipsa quidem citra Spiritus sancti operationem ac virtutem constituta, unoquoque pro propria dignitate et usu beneficium accipiente. Etsi enim obscura est sensui nostro eorum, quæ supra naturam nostram sunt, ordinatio et gubernatio,

[1] Joan. XVII, 17.

tamen æquius quis ex consecutione colligat per ea, quæ nobis nota sunt, Spiritus virtutem in illis etiam esse efficacem, quam esse a rerum supernarum gubernatione abalienatam. Qui enim illud dicit, nudam et inconcinnam blasphemiam profert, nulla ratione absurdum commentum confirmans : qui vero confitetur ea etiam, quæ supra nos sunt, cum Patre et Filio virtute Spiritus regi, claro indicio ex sua ipsius vita ducto innixus, de his affirmat. Itaque operationis identitas in Patre et Filio et Spiritu sancto perspicue ostendit absolutissimam naturæ similitudinem. Quare etiamsi Divinitatis nomen naturam indicet, proprie tamen appellationem illam sancto quoque Spiritui aptari, essentiæ communio demonstrat.

VIII. Sed ignoro quo pacto ad naturæ significationem nomen Divinitatis trahant, qui nihil non confingunt, quasi non audierint ex Scriptura id, quod a natura est, institutione et electione non comparari. Moyses enim deus institutus est Ægyptiorum, cum is, qui oraculum edebat, ita ad ipsum locutus : « Deum te dedi Pharaoni [1]. » Appellatio igitur notam potestatis cujusdam sive inspectricis sive operatricis præ se fert : at natura divina, in omnibus quæ excogitantur nominibus, ipsa, ut est, manet inexplicabilis ; quæ nostra est doctrina. Cum enim beneficum, judicem, et bonum, et justum et reliqua alia ejusdem generis didicimus, operationum edocti sumus differentiam : sed operantis naturam nihilo magis ex operationum notione cognoscere possumus. Si quis enim definitionem reddat uniuscujusque illorum nominum, et ipsius naturæ, circa quam nomina, non eamdem utrorumque reddet definitionem. Quorum autem definitio alia, horum etiam natura diversa. Igitur aliud quidem est essentia, ad quam exprimendam nondum vox ulla inventa est : alia vero nominum ipsius significatio, quæ ex

[1] Exod. VII, 1.

operatione aliqua aut dignitate imponuntur. Itaque nullum esse in operationibus discrimen ex nominum communione comperimus : at naturæ diversitatem nullo argumento claro deprehendimus : siquidem, ut dictum est, operationum identitas naturæ communionem significat. Sive igitur nomen est operationis Divinitas; ut unam Patris et Filii et Spiritus sancti operationem, ita Divinitatem unam esse dicimus; sive Divinitatis nomen, quæ est multorum opinio, naturam indicat; quia nulla invenitur in natura diversitas, non immerito unius Divinitatis esse sanctam Trinitatem definimus.

EPISTOLA CXC [1].

AMPHILOCHIO EPISCOPO ICONII.

Amphilochium admonet Basilius de ratione et modo episcopatus in Ecclesia Isaurorum restituendi. Tum narrat se cum Georgio collocutum esse et ad Valerium scripsisse, ut Amphilochius mandaverat. Breviter etiam de rebus nyssenis et de inimicorum molitionibus. Philonis de manna sententiam, et Scripturæ de curribus Pharaonis testimonium exponit: et acceptas a Sympio communionis litteras commemorat.

I. Prout dignum erat tua concinnitate ac diligentia, cujus semper ego laudator, curasti res Ecclesiæ Isaurorum. Illud autem universis utilius esse, ut in plures episcopos dividatur sollicitudo, sua sponte manifestum cuique esse arbitror. Neque enim tuam hoc prudentiam latet : sed quomodo res se habeat, et recte observasti, et nobis significasti. Sed quia non facile est reperire qui digni sint; annon forte, dum

[1] Alias CCCCVI. Scripta anno 374.

volumus ex multitudine auctoritatem habere, ac perficere, ut Dei Ecclesia a pluribus accuratius gubernetur; imprudentes doctrinam ob eorum, qui vocati fuerint, indignitatem in contemptum adducentes, indifferentiæ populos assuefaciemus? Nam et ipse nosti quales sint qui præsunt, tales plerumque et eorum qui parent mores esse solere. Quamobrem forte satius esset unum aliquem probatum et spectatum, si et id facile fieri potest, præficere civitati, eique committere singula suo ipsius periculo dispensanda: tantum Dei servus sit, operarius non prave pudens, non suis, sed multorum attentus commodis, ut salutem adipiscantur: qui si se ipse viderit imparem sollicitudini, adjunget sibi operarios ad messem. Si quem ergo ejusmodi inveniamus, fateor multorum instar unum esse; ac Ecclesiis esse et nobis tutius, sic animarum curam dispensare. Quod si id non facile, demus primum operam, ut parvis civitatibus sive parvis oppidis jam olim episcopalem sedem habentibus demus præpositos; ac tum demum civitatis restituemus episcopum, ne forte nobis ad futuram deinceps œconomiam obstet, qui ordinatus fuerit, ac statim incipiamus bello domestico laborare, dum pluribus præesse vult, nec consentit ordinationi episcoporum. Quod si hoc grave fuerit, nec per tempus liceat, id tua prudentia faciendum curet, ut circumscribatur Isaurorum episcopo suus circulus, eo quod vicinos quosdam ordinet. Reliquum autem nobis reservatum erit, ut reliquis omnibus episcopos demus, quos maxime idoneos ipsi judicaverimus multo examine præmisso.

II. Georgium, ut pietas tua jussit, percontati sumus: respondit autem ea quæ tua etiam religio retulit; sed de his rebus necesse est quieto animo simus, curam domus in Dominum projicientes. Confido enim Deo sancto, daturum illum intelligentiam, ut alio modo liberemur a necessitati-

bus, et vacuam molestiis vitam consequamur. Hoc certe si visum non fuerit, ipse digneris ad me commentarium mittere, de qua oporteat dignitate curam impendere, ut hoc beneficium a potentioribus quibusque amicis aggrediamur exposcere, sive gratis, sive etiam modico pretio, prout Dominus nobis faverit. Scripsi, ut præcepisti, ad fratrem Valerium. Res nyssenæ eo in statu sunt, in quo erant a te relictæ, et ope tuarum precum cedunt in melius. Eorum autem, qui tunc a nobis abscissi sunt, alii quidem ad aulam se contulerunt, alii vero remanent, venturum illinc expectantes rumorem. Potest autem Dominus tum horum spem frustrari, tum illorum reditum irritum reddere.

III. Manna Philo explicans ait, velut ex traditione quadam judaïca edoctus, illius qualitatem esse ejusmodi, ut pro comedentis desiderio mutaretur; ac per se quidem esse tanquam milium melli incoctum; nunc autem panis, nunc carnis vicem explere : carnis autem, vel volatilium vel terrestrium animalium : modo etiam olerum saporem referre, idque pro uniuscujusque desiderio : piscium itidem, adeo ut proprietas qualitatis uniuscujusque speciei in comedentis gustu omnino servaretur. Currus qui sessores tres haberent, agnovit Scriptura, siquidem reliquorum curruum sessores duo erant, auriga et miles armatus : Pharaonis autem currus bellatores duos habebant, et unum equorum habenas tenentem. Scripsit mihi Sympius epistolam officii et communionis causa, cui ego rescribens, litteras meas ad tuam pietatem misi, ut diligenter probatas ad illum jubeas transmitti, additis videlicet et tuis ipsius litteris. Valens, in Domino hilaris, pro me precans serveris mihi et Dei Ecclesiæ, per Sancti misericordiam.

EPISTOLA CXCI [1].

AMPHILOCHIO EPISCOPO ICONII (8).

Gratias agit Basilius cuidam episcopo, qui prior scripserat; cumque hortatur, ut ipso agente cum vicinis episcopis locus et tempus synodi indicentur, ad pristinam communionem, quam variæ suspiciones interruperant, tandem aliquando inter remotas Ecclesias instaurandam.

Lectis litteris pietatis tuæ plurimas Deo gratias egi [2], quod antiquæ charitatis vestigia invenirem in verbis epistolæ; siquidem non quo plerique morbo laborasti, neque illud pertinaciter tenuisti, ne ipse incœptor esses amici colloquii : sed ut edoctus quam magnifica ex humilitate merces Sanctis eveniat, ita elegisti, secundas tenendo, prior me inveniri. Hæc enim lex est christianæ victoriæ; et qui minus habere non recusat, coronatur. Ne igitur desimus bono studio; ecce et nos gravitatem tuam resalutamus, et quid nobis sit sententiæ demonstramus : nempe firmato inter nos, Dei gratia, in fide consensu, nihil esse quod impediat, quominus simus unum corpus et unus spiritus, sicut vocati sumus in una spe per vocationem. Itaque charitatis tuæ est, bono initio et quæ consequuntur adjicere, unanimes tuos tecum conjungere, ac tempus et locum congressus indicare, ut sic Dei gratia nos invicem excipientes, ad priscam dilectionis formam Ecclesias gubernemus, fratres ex utraque parte venientes tanquam

[1] Alias CCCXCVIII. Scripta anno 374. — [2] Vide D. Guillen, tom. VII, pag. 473.

propria membra suscipiendo: tanquam ad amicos mittendo, et rursus tanquam ab amicis excipiendo. Hæc enim erat olim Ecclesiæ gloria, ut ab orbis termino ad terminum brevibus tesseris, veluti viatico instructi fratres ex unaquaque Ecclesia patres ac fratres omnes invenirent; quod ipsum cum aliis nunc hostis Ecclesiarum Christi de nobis prædatus est, ac singulis civitatibus circumscribimur, et unusquisque proximum suspectum habemus. Et quid aliud dicam, nisi charitatem nostram refrixisse, qua sola Dominus noster suos Discipulos dixit, veluti propria nota, dignosci? Ac prius quidem, si videbitur, ipsi vos ipsos mutuo cognoscite, ut sciamus quibuscum nobis futura sit consensio. Atque hoc pacto consensu uno locum aliquem utrisque commodum, tempusque itineri faciendo idoneum eligentes, alii ad alios convolabimus, nosque in via diriget Dominus. Valeas, lætusque sis ac preceris pro me, mihique Sancti benignitate doneris.

EPISTOLA CXCII [1].

SOPHRONIO MAGISTRO.

Cum Sophronius petenti aliquid Basilio ita annuisset, ut se ipse duplex beneficium accepisse diceret, nempe litteras Basilii et occasionem bene de eo merendi, Basilius gratias agit in hac epistola, sibique rem eo gratiorem fuisse significat, quod a Sophronio proficisceretur.

Si ipse duplex accepisti beneficium, quemadmodum mihi immensa quadam bene faciendi voluntate scripsisti, unum, quod acceperis litteras, alterum, quod tuam meo usui ope-

[1] Alias CCCXXIX. Scripta anno 374.

ram navaveris; quantam existimandum est me habere gratiam, qui et litteras suavissimæ tuæ vocis legi, et id quod expetebam tam celeriter confectum vidi? Itaque id quod missum est sua sponte pergratum fuit: sed longe libentius hoc ipsum eo nomine suscepi, quod tu rei illius conficiendæ extiteris dux et auctor. Det autem nobis Dominus te cito videre, ut lingua gratias referamus, omnibusque simul bonis tuis perfruamur.

EPISTOLA CXCIII [1].

MELETIO ARCHIATRO.

Peracute Basilius sese cum gruibus comparat. Quominus se ad solitudinem Meletii conferret, tum negotiorum exteriorum occupationibus detentus fuerat, tum vehementibus ac continuis febribus, quæ illum ita debilitaverant, ut aranea infirmior videretur. Venturum se ad Meletium promittit verno tempore, si Dei ope ex hoc morbo evaserit.

Nobis ne quantum quidem gruibus licet hyemis incommoda effugere; sed quantum quidem ad futuri prænotionem attinet, nihil forte deteriores gruibus sumus. Quod vero ad vitæ libertatem spectat, tanto fere ab avibus distamus, quanto a volandi facultate. Primum quidem occupationes me nonnullæ negotiorum exteriorum detinuerunt: deinde continuæ ac vehementes febres corpus meum usque adeo consumpserunt, ut visum sit aliquid etiam me tenuius, ego videlicet me ipso. Præterea quartanarum accessus ultra viginti vices perstiterunt. Nunc autem cum a febribus liber

[1] Alias CCCLXIX. Scripta anno 375.

esse videor; ita sum debilis, ut nihil in hoc ab aranea differam. Unde mihi omne iter impervium, et quilibet auræ impulsus periculosior, quam fluctus decumani navigantibus. Necesse est ergo domi latitare, et tempus vernum expectare, si modo eo usque perdurare possim, nec prius spe excidam ob morbum visceribus insidentem. Quod si me Dominus magna sua manu servaverit, libentissime me conferam ad vestram solitudinem : libentissime te charum mihi caput amplectar. Tantum roga, ut de mea vita, prout animæ meæ conducit, statuatur.

EPISTOLA CXCIV [1].

ZOILO.

Zoili litteris respondet Basilius, hortatur ut sæpe scribat. Morbi sui magnitudinem exprimi non posse dicit; sed vires a Deo expectat ad patienter ferendum.

Quid agis, vir egregie, prævertens me humilitatis modo? qui cum tanta sis ornatus eruditione, ac scribendi adeo peritus, ut litteræ demonstrant, tamen postulas, ut in audaciore quodam conatu et meritis tuis majore, veniam tibi a nobis dari. Verum prætermissa hac ironia, scribe nobis ad omnem occasionem. Sive enim eloquentiæ non sum expers, eloquentis viri litteras libentissime legam : sive quantum sit charitatis bonum, e Scriptura didici, maximo prorsus in pretio est hominis me diligentis colloquium. Utinam autem perscribas quæ tibi precor bona, corporis valetudinem, ac domus totius prosperitatem. Jam quod ad res nostras spectat, scito eas solito non esse tolerabiliores.

[1] Alias CCCLXVIII. Scripta anno 375.

Satis autem erit hoc dicere, ut tibi corporis nostri infirmitas demonstretur. Nam morbi nunc detinentis magnitudinem, nec verbis demonstrare facile, nec re persuadere: siquidem iis quæ noveras, majus quidpiam a nobis ad infirmitatem inventum est. Jam Dei boni opus est vires mihi sufficere, ut patienter feram inflictas corpori ad nostram utilitatem plagas ab eo qui bene nobis facit Deo.

EPISTOLA CXCV [1].

EUPHRONIO episcopo Coloniæ Armeniæ.

Rationem reddit Basilius cur raro scribat: ad postulandum a Deo reditum episcoporum hortatur.

Propterea quod longe dissita est a viis publicis Colonia, quam tibi Dominus gubernandam credidit; etiamsi sæpe cæteris minoris Armeniæ fratribus scribam, ægre tamen ad tuam pietatem litteras mitto, neminem sperans futurum, qui illas eo usque perferat. Cum autem nunc sperem aut te affuturum, aut epistolam ab episcopis quibus scribo, esse ad te transmittendam; et tuæ scribo pietati, et te per litteras saluto; cum te certiorem faciens videri me adhuc in terra versari; tum adhortans, pro me ut preceris, ut ærumnas ac calamitates minuat Dominus, et vehemens illud doloris pondus, nunc cordibus nostris incumbentis, veluti nubem quamdam a nobis submoveat. Hoc autem continget, si celerem det reditum religiosissimis episcopis, qui nunc dispersi sunt, pœnas pro pietate pendentes.

[1] Alias CCCLIX. Scripta anno 375.

EPISTOLA CXCVI [1].

ABURGIO.

Basilius Aburgio gratulatur summos honores, ac prosperum incœpti exitum precatur, seque gravissimis morbis debilitatum significat.

Prosilire te instar stellarum, modo in hac, modo in illa barbarorum regione apparentem, nunc quidem annonam militibus subministrantem, nunc vero imperatori in splendido apparatu astantem, nuntia bonorum fama nobis narrare non cessat. Deum autem precor, ut incœpto tibi pro meritis succedente, ad magnum quiddam evcharis : et tandem aliquando conspiciaris in patria, dum in terris versor atque hunc aërem duco. In hoc enim tantum vitæ particeps sum, quod respiro.

EPISTOLA CXCVII [2].

AMBROSIO EPISCOPO MEDIOLANENSI.

Ambrosius missis clericis Basilium rogaverat, ut sibi corpus beati Dionysii Mediolanensis redderetur. Respondet ejus litteris Basilius, mirabilem gratulatur electionem, hortatur ad patrum sequenda vestigia, narratque accurate, quomodo corpus beati Dionysii a fidelibus, qui illud custodiebant, impetratum fuerit, ac veras esse illius reliquias asseverat, et certissimis argumentis confirmat.

I. Magna semper et multa Domini nostri dona [3], nec co-

[1] Alias CCCLIX. Scripta anno 373. — [2] Alias LV. Scripta anno 375. — [3] Vide D. Guillon, tom. VII, pag. 472.

rum magnitudinem metiri, aut multitudinem fas est numerare. Unum autem ex maximis donis, illud etiam est his qui non sine sensu beneficia suscipiunt, quod nunc longissime nobis locorum intervallo distantibus dedit inter nos conjungi per litterarum allocutionem. Ac cognoscendi quidem modum duplicem nobis impertivit : unum per congressum, alterum vero per litterarum colloquium. Quoniam igitur cognovimus ex his quæ locutus es ; cognovimus autem, non corporis figuram memoriæ nostræ imprimentes, sed hominis interni pulchritudinem ex sermonum varietate perspicientes, siquidem unusquisque nostrum ex abundantia cordis loquitur[1] ; glorificavimus Deum nostrum qui singulis ætatibus eligit eos qui ipsi placent, ac prius quidem ex ovium grege suscitavit principem populo suo, et Amos ex caprili corroboratum a Spiritu in Prophetam evexit ; nunc autem virum ex regia urbe, gentis totius rectorem, animo sublimem, generis claritate, opum splendore, dicendi facultate omnibus in sæculo degentibus conspicuum, ad gregis Christi curam pertraxit. Qui projiciens omnia sæculi ornamenta, eaque damnum existimans ut Christum lucrifaciat, commissa gubernacula suscepit magnæ et ob fidem in Deum celeberrimæ navis, Christi Ecclesiæ. Age igitur, o homo Dei, quandoquidem non ab hominibus accepisti aut edoctus es Evangelium Christi, sed ipse te Dominus ex terræ judicibus ad cathedram Apostolorum transtulit : certa bonum certamen : infirmitates populi cura, si quem forte arianæ insaniæ labes attigit : renova vetera patrum vestigia, et dilectionis erga nos fundamento, quod a te jactum est, da operam ut superstruas frequentia salutationum. Sic enim poterimus vicini inter nos esse spiritu, etiamsi habitatione terrestri plurimum sejungamur.

II. Tuus autem in beatissimum Dionysium episcopum

[1] Matth. XII, 34.

ardor animi omnem de te erga Dominum amorem, reverentiam in antecessores, et studium fidei testatur. Animi enim erga fideles conservos affectio refertur ad Dominum, cui servierunt; et quisquis eos, qui pro fide decertarunt, honorat, eodem se fidei ardore accendi ostendit, ita ut una et eadem actio multiplicis virtutis testimonium habeat. Notum autem facimus tuæ in Christo charitati, optimos fratres, qui a tua pietate ad boni operis ministerium electi fuerunt, primum quidem toti clero laudem conciliasse morum suorum concinnitate; siquidem sua ipsorum modestia, communem omnium gravitatem indicabant: deinde vero omni studio ac diligentia usos, hyemem imperviam non reformidasse, ac omni constantia fidelibus beati corporis custodibus persuasisse, ut ipsis suæ ipsorum vitæ præsidium concederent. Noveris autem nunquam futurum fuisse, ut principatus aut hominum potestates vim hominibus illis afferre possent, nisi horum fratrum animi firmitas eos flexisset ut cederent. Contulit autem plurimum ad optatam rem conficiendam et charissimi ac religiosissimi filii nostri Therasii compresbyteri præsentia, qui laboribus itineris sponte susceptis, vehementiorem fidelium illius loci impetum compressit, et cum reluctantes oratione sua flexisset, coram presbyteris, diaconis, multisque aliis Deum timentibus sublatas cum debita reverentia reliquias fratribus servavit: quas vos tanto cum gaudio suscipite, quanto cum mœrore prosecuti sunt illarum custodes. Nemo dubitet, nemo ambigat: hic ille est invictus athleta. Ossa illa novit Dominus, quæ una cum beata anima dimicarunt. Hæc cum ipsa coronabit in justa illa remunerationis ipsius die, uti scriptum est: « Oportet nos stare ante tribunal » Christi, ut referat unusquisque secundum ea quæ per » corpus egit [1]. » Una arca erat, quæ venerandum illud

[1] Rom. XIV, 10, et 2 Cor. V, 10.

corpus excepit: nullus prope ipsum jacuit: insigne fuit sepulcrum: martyris honor ei delatus. Christiani qui ipsum hospitio exceperant, tunc et suis manibus deposuerunt, et nunc extulerunt. Hi fleverunt quidem tanquam patre et patrono orbati: sed tamen prosecuti sunt, gaudium vestrum suæ consolationi præferentes. Pii ergo, qui tradiderunt: diligentes, qui susceperunt. Nusquam mendacium: nusquam dolus: testamur nos: extra calumniam sit apud vos veritas.

EPISTOLA CXCVIII [1].

EUSEBIO EPISCOPO SAMOSATORUM.

Cur non sæpe scripserit, excusat hyemem, et clericorum suorum alienum a peregrinando animum. Scribit tandem per fratrem rure accersitum, quocum dimittit Eusebium lectorem, quem properantem ad Eusebium retinuerat. Nihil dicit de iis, quæ novata sunt in Oriente, quia hæc fratres nuntiabunt. Ita se ægrotare significat, ut vivendi spem abjecerit.

I. Post epistolam, quam officiales ad me detulerunt, unam aliam postea accepi ad me missam. Ego autem scripsi, non multas quidem, eo quod nactus non sim qui ad vos proficiscerentur, sed tamen plus quatuor; in quibus et eas, quæ ad me Samosatis post priores pietatis tuæ epistolas delatæ fuerant, obsignatas misimus colendissimo fratri Leontio Nicææ peræquatori, adhortantes, ut illius opera colendissimi fratris Sophronii domus procuratori darentur, ita ut ille ad te perferendas curaret. Cum igitur per mul-

[1] Alias CCLXIII. Scripta anno 375.

tas transeant manus epistolæ, verisimile est unius alicujus negotiis aut segnitie fieri, ut pietas tua eas non recipiat. Quare veniam da, rogamus, litterarum paucitati. Quod autem, cum aliquem mittere oporteret ex nobis ipsis, minime fecimus; id recte pro tua prudentia requisivisti, nosque reprehendisti. Noveris tamen tantam apud nos fuisse hyemem, ut viæ omnes usque ad dies Paschæ fuerint interclusæ, nec quemquam haberemus, qui sibi ad itineris incommoda fideret. Quanquam enim etiam hominum numero ingens quodammodo videtur esse clerus noster; at hominum ad itinera inexercitatorum, eo quod neque mercaturam faciant, neque libenter extra patriam morentur : sed sedentarias artes exerceant plerique, unde victum sibi quotidianum comparant. Quinetiam ecce hoc fratre, quem nunc ad tuam pietatem misimus, rure accersito, litterarum ad tuam pietatem ministro usi sumus, ut et res nostras clare tibi exponat, et tuas nobis perspicue ac cito, Deo largiente, referat. Et desideratissimum fratrem Eusebium lectorem, jampridem ad tuam pietatem proficisci gestientem retinuimus, aërem temperatum expectantes. Ac nunc quidem non mediocriter sollicitus sum, ne insueta peregrinatio aliquid ei afferat novi incommodi, et morbi causam præbeat corpori ad ægrotandum proclivi.

II. Quæ porro in Oriente novata, supervacaneum litteris significare; cum fratres ipsi accurate possint per se ipsi narrare. Scias autem, venerandum mihi caput, me cum hæc scriberem, ita male affectum fuisse, ut jam me omnes vivendi spes reliquerint. Etenim ne numerari quidem potest eorum quæ mihi ingruerunt multitudo, et quanta infirmitas, febriumque acerbitas, et mala habitudo; nisi quod hoc unum ex omnibus colligitur, impletum jam mihi esse tempus commorationis in hac infelici et ærumnosa vita.

EPISTOLA CXCIX [1].

CANONICA II.

AMPHILOCHIO DE CANONIBUS.

Pluribus Amphilochii quæstionibus ad canones spectantibus respondet Basilius, ac multa explicat et confirmat, quæ in prima epistola canonica statuerat, de matrimonio, de virginibus lapsis, de baptismo hæreticorum. Hæc autem responsa non statim missa sunt ac scripta; propterea quod moram attulerunt Basilii morbus ac ministrorum penuria.

Cum pridem ad propositas nobis a tua pietate quæstiones respondissem, non misi scriptum, partim quidem longo et periculoso morbo detentus, partim vero propter penuriam ministrorum. Pauci enim apud nos, et viæ periti, et parati ad ejusmodi ministeria. Quare cognitis morarum causis ignosce nobis. Admirati autem sumus tuum discendi studium, simul et humilitatem, quod et discere non graveris, cum docendi locus tibi commissus sit, et a nobis discere, quibus nihil est magni ad scientiam. Sed tamen quia non gravaris ob timorem Dei rem facere, quam alius haud facile faciat, oportet ut et nos tuæ alacritati ac bono studio opem etiam ultra vires feramus.

Canon XVII. — Interrogasti nos de Bianore presbytero, an in clerum admitti possit, propter jusjurandum. Ego autem me jam communem aliquam regulam de omnibus qui una cum eo juraverant, Antiochenis clericis edidisse me-

[1] Alias II. Scripta anno 375.

mini; ut ipsi a publicis quidem conventibus abstineant, privatim vero munia obeant presbyterorum. Id ipsum autem etiam ei muneris sui peragendi præbet libertatem, quod non sit Antiochiæ sacerdotium, sed Iconii : quam urbem, ut ipse ad nos scripsisti, Antiochia ad habitandum permutavit. Ergo vir ille suscipi potest; postulante ab eo pietate tua, ut pœnitentiam agat, ob facilem et promptum ad jusjurandum animum, quod coram infideli viro juravit, molestiam ferre exigui illius periculi non valens.

Canon XVIII. — De lapsis virginibus, quæ vitam castam professæ Domino, deinde carnis libidinibus victæ, pacta sua irrita faciunt, patres quidem nostri, cum simpliciter ac leniter sese ad eorum, qui labuntur, infirmitatem accommodarent, censuerunt ipsas post annum admitti posse, de illis ad similitudinem digamorum dijudicantes. Verum mihi quidem videtur, quoniam Dei dono progrediens Ecclesia fit fortior, ac nunc multiplicatur ordo virginum, diligenter considerandam esse et rem ipsam, prout consideranti manifesta est, et Scripturæ sententiam quæ ex consecutione inveniri potest. Viduitas enim virginitate inferior; ergo et viduarum delictum longe minus quam virginum. Videamus ergo quid ad Timotheum a Paulo scriptum sit : « Juniores autem viduas devita. Postquam enim lascivierunt » adversus Christum, nubere volunt, habentes condemna» tionem, quod primam fidem irritam fecerunt [1]. » Itaque si vidua judicio subjicitur gravissimo, ut quæ fidem in Christum irritam fecerit, quid nobis putandum de virgine, quæ sponsa est Christi, et sacrum vas Domino dedicatum? Magnum quidem est peccatum, vel ancillam clandestinis matrimoniis sese dantem, stupro domum implere, et deteriore vita injuriam possessori facere : longe autem gravius est sponsam fieri adulteram, ac suæ cum sponso conjunc-

[1] 1 Tim. v, 11, 12.

tioni dedecus ferentem, impudicis voluptatibus se dedere. Proinde vidua quidem, ut corrupta ancilla, condemnatur : virgo vero adulteræ judicio subjicitur. Quemadmodum igitur eum, qui cum aliena est muliere, adulterum nominamus, non prius admittentes ad communionem, quam a peccato cessaverit : ita profecto et de eo, qui virginem habet, statuemus. Illud autem nunc in antecessum statuere nobis necesse est, virginem vocari, quæ se sua sponte obtulit Domino, ac nuntium nuptiis remisit, et sanctimoniæ institutum amplexa est. Professiones autem ab eo tempore admittimus, quo ætas rationis complementum habuerit. Neque enim pueriles voces omnino ratas in ejusmodi rebus habere convenit : sed quæ supra sexdecim vel septemdecim annos nata, ratiocinationum suarum arbitra, diu examinata ac probata deinceps perseveraverit, et, ut admittatur, constanter rogaverit, tum demum inter virgines referenda, ejusque rata habenda professio, ac illius violatio inexorabiliter punienda. Multas enim parentes adducunt et fratres et propinquorum nonnulli ante ætatem, non sua sponte ad cælibem vitam incitatas, sed ut sibi ipsi aliquod in vita commodum provideant. Tales non facile admittendæ, donec aperte ipsarum perscrutati fuerimus sententiam.

Canon XIX. — Virorum autem professiones non novimus, præterquam si qui se ipsi monachorum ordini ascripserint : qui quidem tacite vitam cælibem videntur suscepisse. Verumtamen in illis quoque illud opinor præmitti oportere, ut ipsi interrogentur, accipiaturque eorum professio clara ac perspicua : ut cum se ad libidinosam et voluptariam vitam converterint, eorum, qui fornicantur, punitioni subjiciantur.

Canon XX. — Quæcumque mulieres, cum essent in hæresi, virginitatem professæ sunt, sed postea matrimonium prætulerunt, non arbitror eas condemnari oportere. « Quæ-

» cumque enim dicit lex, iis qui in lege sunt dicit [1]. » Quæ autem jugum Christi nondum subierunt, eæ nec Domini leges agnoscunt. Quare sunt in Ecclesiam recipiendæ; cum omnibus etiam horum remissionem habentes ex fide in Christum; ac omnino quæ in catechumenica vita facta sunt, in judicium non vocantur. Tales autem videlicet sine baptismate Ecclesia non recipit. Quare generationis jura sunt in ipsis maxime necessaria.

Canon XXI. — Si vir una cum uxore habitans, postea matrimonio non contentus, in fornicationem inciderit, fornicatorem eum judicamus, ipsumque longius producimus in impositis pœnis : sed tamen canonem non habemus, qui eum adulterii crimini subjiciat, si in solutam a matrimonio peccatum commissum sit : propterea quod « Adultera quidem, inquit, polluta polluetur et ad virum » suum non revertetur [2], et qui adulteram detinet, stultus » est et impius [3] : » sed qui fornicatus est, non excludetur quominus cum uxore habitet. Quare uxor quidem a fornicatione revertentem virum suum excipiet : vir vero pollutam e suis ædibus ejiciet. Atque horum quidem ratio non facilis, sed consuetudo sic invaluit.

Canon XXII. — Qui ex raptu mulieres habent, siquidem aliis jam desponsas abripuerint, ante admittendi non sunt, quam ab eis ablatæ sint et eorum, quibus ab initio desponsæ erant, potestati redditæ, utrum eos velint accipere, an desistere. Si quis autem vacantem acceperit, auferre quidem oportet, suisque restituere, et ipsorum voluntati permittere, sive sint parentes, sive fratres, sive quivis alii puellæ moderatores : ac si ei quidem tradere velint, oportet matrimonium constituere : sin autem renuerint, nequaquam vim inferre. Eum autem, qui ex stupro sive latenti, sive violento uxorem habet, necesse est forni-

[1] Rom. III, 19. — [2] Jer. III, 1. — [3] Prov. XVIII, 22.

cationis pœnam agnoscere. Est autem in quatuor annis præfinita fornicantibus pœna. Oportet eos anno primo a precibus expelli, et flere ad fores Ecclesiæ : secundo ad auditionem admitti, tertio ad pœnitentiam, quarto ad standum una cum populo, abstinentes ab oblatione; deinde eis permitti boni communionem.

Canon XXIII. — De iis autem qui duas sorores uxores ducunt, vel de eis quæ duobus fratribus nubunt, a nobis edita est epistola, cujus misimus exemplar tuæ pietati. Qui autem sui fratris uxorem acceperit, non prius admittetur, quam ab ea recesserit.

Canon XXIV. — Viduam, quæ in viduarum numerum relata est, hoc est, quæ ab Ecclesia alitur, judicavit Apostolus nubentem contemni debere [1]. Viro autem viduo lex imposita non est, sed tali sufficit pœna digamorum. Porro vidua sexaginta annos nata, si rursus una cum viro habitare voluerit, boni communione non dignabitur, donec ab impuritatis vitio destiterit : sed si ante sexaginta annos eam ascripserimus, nostra est, non mulieris culpa.

Canon XXV. — Qui a se stupratam pro uxore detinet, stupri quidem pœnam subibit, sed ei licebit eam uxorem habere.

Canon XXVI. — Fornicatio matrimonium non est, sed ne matrimonii quidem initium. Quare si fieri potest, ut qui per fornicationem conjuncti sunt, separentur, id quidem optimum est : sin autem eis omnino placeat conjugium, fornicationis quidem pœnam agnoscant; sed minime separentur, ne quid deterius accidat.

Canon XXVII. — De presbytero, qui insciens illicitis nuptiis implicatus est, statui quæ oportebat, cathedræ quidem participem esse, sed a reliquis muniis abstinere. Nam satis est ejusmodi homini venia. Ut autem alium benedicat,

[1] I Tim. vii, 11.

qui propria curare debet vulnera, minime consentaneum. Benedictio enim sanctificationis communicatio est; quam qui non habet, propterea quod insciens lapsus est, quomodo aliis impertiet? Itaque nec publice nec privatim benedicat, nec corpus Christi distribuat aliis, nec quodvis aliud sacrum munus obeat, sed honorifica sede contentus, roget cum lacrymis Dominum, ut sibi ignorantiæ peccatum remittatur.

Canon XXVIII. — Illud quidem mihi visum est ridiculum, vovere aliquem se a suillis carnibus abstenturum. Quamobrem dignare eos docere, ut ab ineptis votis et promissis abstineant; sed usum nihilominus indifferentem esse sine. Nulla enim Dei creatura, quæ cum gratiarum actione percipitur [1], rejicienda est. Quare votum est ridiculum, bstinentia non necessaria.

Canon XXIX. — Quod homines potestate præditi jurant se male iis quibus præsunt facturos, illud et maxime curatum oportet. Medela autem eorum est duplex : una quidem, ut doceantur non facile jurare, altera vero, ne in malis consiliis persistant. Idcirco qui jurejurando ad alterius maleficium præoccupatus est, is suæ in jurando temeritatis pœnitentiam ostendat, non autem per causam pietatis improbitatem suam confirmet. Neque enim Herodi jusjurandum observasse profuit, qui videlicet, ne pejeraret, Prophetam occidit [2]. Omnino quidem jusjurandum prohibitum est [3] : sed multo magis consentaneum est, ut quod ad malum interponitur, condemnetur. Quare is, qui juravit, sententiam mutare debet, non id studio habere ut proprium nefas confirmet. Fac enim latius consideres absurditatem. Si quis juret effossurum se oculos fratris; an præclarum est ejusmodi jusjurandum ad opus perducere? Si quis se interfecturum; si quis omnino mandatum aliquod transgres-

[1] I Tim. IV, 4. — [2] Matth. XIV, 10. — [3] Id. V, 34.

surum? « Juravi enim et statui, non peccatum patrare, sed » servare judicia justitiæ tuæ [1]. » Quemadmodum enim præceptum immutabilibus consiliis confirmandum est : ita peccatum omnino infirmare et delere convenit.

Canon XXX. — De iis, qui rapiunt, canonem quidem antiquum non habemus, sed propriam sententiam proferimus, ut et ipsi et qui una cum ipsis rapiunt, tribus annis sint extra preces. Quod autem violenter non fit, pœnæ nulli obnoxium est, si nec stuprum nec furtum rem præcesserit. Est autem vidua sui juris, et sequendi potestas penes ipsam est. Quare simulationum ac prætextuum cura nulla nobis habenda est.

Canon XXXI. — Cujus vir discessit, nec comparet, ea antequam de ejus morte certior facta sit, una cum alio habitans mœchatur.

Canon XXXII. — Peccatum ad mortem peccantes clerici, de gradu dejiciuntur, a laïcorum autem communione non arcentur. « Non enim vindicabis bis in idip» sum [2]. »

Canon XXXIII. — Mulier quæ in via peperit, et fœtus sui curam non suscepit, cædis crimini subjiciatur.

Canon XXXIV. — Mulieres adulterio pollutas, et ob pietatem confitentes, aut quo quomodo convictas publicari patres nostri noluerunt, ne causam mortis præbeamus convictis : consistere autem illas sine communione jusserunt, donec impleatur tempus pœnitentiæ.

Canon XXXV. — In marito ab uxore derelicto consideranda derelictionis causa : ac si eam præter rationem secessisse constiterit, ille quidem dignus venia, hæc vero mulcta. Venia autem ei, ut Ecclesiæ communicet, dabitur.

Canon XXXVI. — Militum uxores, quæ, maritis suis non comparentibus, nupserunt, rationi eidem subjiciun-

[1] Psal. cxviii, 106. — [2] Nahum. 1, 9.

tur, cui et illæ, quæ ob peregrinationem maritorum, reditum non expectavere : sed tamen res nonnullam hic veniam admittit, quod major sit mortis suspicio.

CANON XXXVII. — Qui aliena sibi ablata uxorem duxit, in prima quidem adulterii crimen sustinebit, in secunda vero reus non agetur.

CANON XXXVIII. — Puellæ, quæ præter patris sententiam secutæ sunt, fornicantur : reconciliatis autem parentibus videtur res remedium accipere ; non tamen statim in communionem restituuntur, sed triennio punientur.

CANON XXXIX. — Quæ vivit cum adultero, adultera est omni tempore.

CANON XL. — Quæ præter heri sententiam se viro tradit, fornicata est : quæ vero postea matrimonio libero usa est, nupsit. Quare illud quidem fornicatio est : hoc vero matrimonium. Nam pacta eorum, qui sunt in alterius potestate, nihil habent firmi.

CANON XLI. — Quæ in viduitate habet sui potestatem, una cum viro habitare potest sine reprehensione, si nemo est, qui conjugium divellat, cum Apostolus dicat : « Si » mortuus sit maritus, libera est, ut nubat cui velit, tantum » in Domino [1]. »

CANON XLII. — Matrimonia sine iis, qui potestatem habent, fornicationes sunt. Neque ergo vivente patre, neque hero, qui conveniunt extra reprehensionem sunt ; quemadmodum si annuant cohabitationi, quos penes hujus rei est arbitrium, tunc firmitatem conjugii accipit cohabitatio.

CANON XLIII. — Qui mortis ictum dedit proximo, est homicida, sive percutere incœpit, sive ultus est.

CANON XLIV. — Diaconissa quæ cum Græco fornicata est, ad pœnitentiam admittenda est : ad oblationem vero

[1] I Cor. VII, 39.

admittetur anno septimo, si videlicet in castitate vitam agat. Græcus autem qui post fidem receptam rursus ad sacrilegium accedit, ad vomitum revertitur. Nos porro diaconissæ corpus, utpote consecratum, non amplius permittimus in usu esse carnali.

Canon XLV. — Si quis accepto nomine christianismi Christum contumelia afficit, nihil ei prodest appellatio.

Canon XLVI. — Quæ viro ad tempus ab uxore derelicto insciens nupsit, ac deinde dimissa est, quod prior ad ipsum reversa sit, fornicata quidem est, sed imprudens. A matrimonio ergo non arcebitur, sed melius est, si sic permaneat.

Canon XLVII. — Encratitæ, et Saccophori et Apotactitæ non subjiciuntur eidem rationi, cui et Novatiani, quia de illis editus canon, etsi varius; quæ autem ad istos pertinent, silentio sunt prætermissa. Nos autem una ratione tales rebaptizamus. Quod si apud vos prohibita est rebaptizatio, sicut et apud Romanos, œconomiæ alicujus gratia, nostra tamen ratio vim obtineat. Quoniam enim veluti germen Marcionistarum est eorum hæresis, ut qui nuptias abhorreant, et vinum aversentur, ac dicant Dei creaturam inquinatam esse, idcirco ipsos in Ecclesiam non admittimus, nisi in nostrum baptisma fuerint baptizati. Etenim ne dicant : « In Patrem et Filium, et Spiritum sanctum » baptizati sumus; » qui videlicet Deum esse malorum effectorem existimant, exemplo Marcionis et reliquarum hæresum. Quamobrem si hoc placuerit, oportet episcopos plures in unum convenire, et ita demum canonem edere, ut et is qui agit, periculo careat, et qui respondet, in dando ejusmodi quæstionibus responso auctoritatem habeat.

Canon XLVIII. — Quæ a marito relicta est, mea quidem sententia, manere debet. Si enim Dominus dixit; « Si » quis relinquat uxorem, excepta fornicationis causa, facit

» eam mœchari [1]; » ex eo quod eam adulteram vocet, præclusit ei conjunctionem cum alio. Quomodo enim possit vir quidem esse reus, ut adulterii causa, mulier vero inculpata, quæ adultera a Domino ob conjunctionem cum alio appellata est?

Canon XLIX. — Stupra quæ per vim inferuntur, non sint accusationi obnoxia. Quare etiam serva, si vis ei a proprio hero illata sit, libera est a culpa.

Canon L. — Trigamiæ lex non est. Quare lege matrimonium tertium non contrahitur. Ac talia quidem, ut Ecclesiæ inquinamenta, habemus, sed condemnationibus publicis non subjicimus, ut soluta fornicatione magis eligenda.

EPISTOLA CC [2].

AMPHILOCHIO ICONII EPISCOPO.

Basilius morbis et negotiis detentus nihil Amphilochio per totam hyemem scripserat, sed oblata occasione scribit per Meletium : hortatur ut sibi solutionem e corpore precetur, et Ecclesiæ suæ, sive se vivo, sive ad Dominum translato, curam suscipiat. Meletium et Melitium ei commendat, eumque invitat ad memoriam S. Eupsychii.

Morbi me ex morbis excipiunt, et occupationes tum ex negotiis ecclesiasticis ortæ, tum ab iis, qui Ecclesiis nocent, exhibitæ, per totam hyemem et usque ad hujus epistolæ tempus detinuerunt. Quare nec quemquam mittere,

[1] Matth. v, 32. — [2] Alias cccxcvii. Scripta anno 375.

nec pietatem tuam invisere, integrum nobis fuit. Conjicio autem et reliquas tuas res similiter se habere; non quoad valetudinem dico, absit; det enim Dominus sanitatem corpori tuo continuam ad exequenda ipsius mandata: sed quod sollicitudo Ecclesiarum te quoque simili modo districtum teneat. Et nunc eram aliquem missurus hac ipsa de causa, ut de rerum tuarum statu certior fierem. At ubi desideratissimus filius Meletius, qui milites recens collectos deducit, copiam esse indicavit, ut te ipsius opera salutarem, libenter amplexus sum scribendi occasionem, et ad ministrum litterarum accurri, virum qui possit etiam epistolæ esse loco, tum propter animum veri amantem, tum quod nihil rerum nostrarum ignoret. Per hunc tuam pietatem adhortamur, imprimis ut pro me preceris, ut concedat Dominus mihi quidem solutionem ex hoc importuno corpore, suis autem Ecclesiis pacem, tibi vero quietem et facultatem, postquam more apostolico, ut cœpisti, res lycaoniæ composueris, etiam huc nostra invisendi, sive in carne versemur, sive jam ad Dominum migrare jussi fuerimus, ut ipse tanquam tuarum, quod sane verum est, curam suscipias nostrarum regionum : ac infirma constabilias, languida excites, et omnia Spiritus, qui in te est, gratia in id, quod Domino placitum fuerit, transmutes. Cæterum valde honorandos filios nostros Meletium, et Melitium, quos jamdudum nosti, quosque tuos esse judicas, commendatos habe, ac pro ipsis precare. Hoc enim ipsis satis erit ad omnem securitatem. Quare et eos qui una cum tua sanctitate sunt, et clerum omnem, populumque qui a te pascitur, et religiosissimos fratres nostros ac comministros dignare nostro nomine salutare. Memoriæ beatissimi martyris Eupsychii memineris, nec expectes ut moneam te iterum : neque des operam ut ad ipsum præstitutum diem accedas : sed ut hunc prævenias, nosque exhilares, si modo adhuc

in terra versemur. Interim valens in Domino, ac pro nobis orans, serveris nobis et Dei Ecclesiis, Sancti gratia.

EPISTOLA CCI [1].

AMPHILOCHIO ICONII EPISCOPO.

Pluribus de causis congredi cum Amphilochio cupiebat Basilius; sed cum utrumque morbus detinuisset, veniam petit Basilius ac vicissim concedit.

Multis de causis cupio tecum congredi, ut et te consiliario utar de rebus, quæ in manibus sunt, ac omnino ut te longo videns intervallo solatium aliquod habeam absentiæ. Sed cum eadem utrumque distinuerint, tum quæ tibi incidit infirmitas, tum mea illa vetustior ægrotatio, quæ nondum abscessit; veniam utrique, si placet, uterque demus, ut per nosmetipsos culpam invicem dimittamus.

EPISTOLA CCII [2].

AMPHILOCHIO ICONII EPISCOPO.

Basilius morbi reliquiis detentus Amphilochium rogat, ut synodus differatur in paucos dies : aut, si urgent negotia, ipse tanquam præsens numeretur.

Et alias quidem pro magno ducerem cum gravitate tua congredi, sed nunc maxime, cum talis sit conveniendi causa. Sed quia reliquiæ morbi mei tales sunt, ut ne minimum quidem mihi motum permittant, quippe qui, post-

[1] Alias CCCCII. Scripta anno 375.— [2] Alias CCCXCVI. Scripta anno 375.

quam curru ad Martyres usque profectus sum, rursus fere in eumdem reciderim morbum; ideo veniam mihi a vobis dari necesse est. Quod si fieri potest ut res in paucos dies differatur, et adero vobiscum, Deo largiente, et sollicitudines partiar. Sin autem urgent negotia, peragite, Deo adjuvante, quæ in manibus sunt: me autem inter vos tanquam præsentem, et eorum, quæ præclare gerentur, socium annumerate. Sanus et in Domino lætus, et pro me orans serveris Dei Ecclesiæ, Sancti gratia.

EPISTOLA CCIII [1].

MARITIMIS EPISCOPIS.

Basilium cum episcopis maritimis congredi cupientem multa detinuere: expectantem dum Cappadociam ab hæreticis vexatam inviserent, aut scriberent, spes fefellit. Prior itaque scribit, seque ait paratum esse accusatoribus coram eis respondere, ac se eorum judicio committere. Sed rogat ne se indicta causa condemnent, nec aliorum communione videantur sibi non indigere, cum nihil hac cogitatione alienum magis sit ab unitate et ecclesiasticis institutis. Postulat ut vel ad se veniant, vel locum congressus indicant, nec sibi necessitatem afferant doloris, quem hactenus corde pressit, aliis Ecclesiis significandi. Hæc solus quidem scripsit, sed aliorum Cappadocum hortatu per fratrem Petrum presbyterum misit.

I. Inerat mihi magnum desiderium vestri congressus, sed semper aliquid supervenit impedimenti, meæ obstans

[1] Alias LXXVII. Scripta anno 375.

cupiditati [1]. Vel enim me corporis infirmitas constrinxit, (quam prorsus non ignoratis, quanta mihi adsit, a prima ætate ad hanc usque senectutem enutrita mecum, meque castigans secundum justum Dei judicium, qui omnia in sapientia moderatur) vel Ecclesiarum sollicitudines, vel cum iis, qui doctrinam veritatis impugnant, certamina. Quocirca in hunc usque diem in multa afflictione tristitiaque dego, eo quod mihi conscius sim vestra mihi deesse. Ego enim cum audiverim a Deo, qui eam ob causam carnem assumere voluit, ut et exemplis rerum agendarum dirigeret vitam nostram, et propria voce annuntiaret nobis Evangelium regni : cum, inquam, ex eo audiverim : « In » hoc cognoscent omnes, quod Discipuli mei estis, si dili» gatis invicem [2], » cumque extremum munus Discipulis suis, suam in carne dispensationem absoluturus, pacem suam Dominus reliquerit, dicens : « Pacem relinquo vobis, pacem » meam do vobis [3], » mihi ipse persuadere non queo, me sine mutua charitate, et nisi, quantum in me est, pacem cum omnibus habeam, dignum posse Jesu Christi servum vocari. Dongo enim expectavi tempore, an et vestra nos aliquando charitas visitaret. Non enim ignoratis nos palam omnibus propositos, veluti scopulos in mari prominentes, furorem fluctuum hæreticorum excipere : eosque dum circa nos franguntur, ea quæ retro non sunt, non alluere. Illud autem, « Nos, » cum dico, non ad humanas refero vires, sed ad Dei gratiam, qui in hominum imbecillitate potentiam suam declarat, quemadmodum ait Propheta ex persona Domini dicens : « An me non timebitis, » qui arenam mari terminum posui [4] ? » Nam omnium infirmissima ac vilissima re, arena, ingens ac grave pelagus constrinxit Omnipotens. Quoniam igitur et res nostræ sic

[1] Vide D. Guillon, tom. VII, pag. 472. — [2] Joan. XIII, 35. — [3] Id. XIV, 27. — [4] Jer. V, 22.

se habent, par erat a vestra charitate aliquos ex germanis fratribus continenter mitti, qui nos afflictos inviserent, et amicas litteras ad nos venire crebrius, quæ partim studium nostrum confirmarent, partim vero, si qua in re offendimus, corrigerent. Non enim negamus nos innumeris erratis obnoxios esse, cum homines simus et in carne vivamus.

II. Sed quia superiori tempore, vel minus videntes quid deceret, non præstitistis quæ nobis debebantur, fratres imprimis colendi, vel nonnullorum in nos calumniis præoccupati dignos non judicastis, quos ex charitate inviseretis; ecce nunc priores scribimus : ac illata nobis crimina, profitemur paratos esse, coram vobis diluere ; modo tantum adducantur qui nobis injuriam faciunt, ut contra nos adversa fronte coram vestra pietate prodeant. Nam et nos convicti peccatum nostrum agnoscemus : et vobis, postquam convicti fuerimus, venia erit apud Dominum, quod vos ex nostra peccatorum communione subtraxeritis : et qui convicerint, mercedem habebunt, ut qui occultam nostram malitiam patefecerint. Sed si antequam convincamur, nos condemnetis; nos quidem nihil lædemur, nisi quod rei omnium nobis pretiosissimæ, charitatis vobiscum intercedentis, jacturam faciemus : vos vero et hoc idem pati, si nos non habeatis, et cum Evangelio videbimini pugnare dicenti : « Numquid lex nostra judicat hominem, » nisi prius audierit, et cognoverit quid faciat [1] ? » Et qui in nos calumnias effundit, eorum quæ dicit argumenta non proferens, comperietur sibi ipse nomen pravum asciscere ex illegitimo verborum usu. Calumniantem enim quomodo vocare convenit, nisi ei cognomen, quod ex ipsa re profitetur, imponendo ? Neque igitur is qui nobis convitiatur, diabolus sit, sed accusator : imo vero neque accusatoris accipiat nomen ; sed frater sit admonens in charitate, et

[1] Joan. VII, 51.

ad emendationem arguens; neque vos convitiorum auditores sitis, sed argumentorum judices: neque nos incurati relinquamur, nostro nobis non indicato delicto.

III. Non enim vos illa cogitatio detineat. Nos qui maritima loca incolimus, extra multorum malum sumus, nec aliorum indigemus auxilio: quamobrem quid nobis opus est cum aliis communio? Dominus enim insulas quidem a continente per mare divisit: insularum vero incolas per charitatem cum incolis continentis junxit. Nihil nos ab invicem, fratres, separat, nisi animi proposito dissociemur. « Unus nobis est Dominus, una fides, spes eadem [1]. » Sive caput vos ipsos universæ Ecclesiæ existimatis, non potest caput dicere pedibus: « Non est mihi opus vobis [2]. » Sive vos in alio membrorum ecclesiasticorum ordine reponitis, nobis in eodem corpore constitutis non potestis dicere: « Vestri non indigemus. » Nam et manus altera alterius eget, et pes alter alterum firmat, et oculi per concordiam clare ac perspicue vident. Nos enim nostram ipsorum imbecillitatem confitemur, ac conspirationem vestram exposcimus. Novimus enim fore, ut etiamsi corpore non adsitis, precum subsidio non parum nobis emolumenti, temporibus maxime necessariis, afferatis. Vos autem nec coram hominibus decorum est, nec Deo placitum, ejusmodi uti vocibus, quibus ne gentes quidem utuntur, quæ Deum ignorant. Quin et illas audimus, etiamsi omnibus abundantem regionem incolant, saltem ob incertum futurorum eventum, fœdus inter se libenter inire, ac commercium tanquam alicui rei utile persequi. Nos autem ex illis orti patribus, qui legem tulerunt, ut brevibus notis communionis signa a terminis orbis terrarum usque ad terminos circumferrentur, atque omnes omnibus cives et propinqui essent; nunc nos ipsi abscindimus ab orbe terrarum, nec

[1] Ephes. IV, 5. — [2] I Cor. XII, 21.

nos pudet solitudinis : nec damnum ferre distractionem concordiæ ducimus : neque horremus, quod ad nos pervenerit formidanda prophetia Domini nostri, qui dixit : « Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas mul» torum [1]. »

IV. Nolite, fratres reverendissimi, nolite hoc ferre, sed nos potius de præteritis consolemini, pacificis litteris et amicis salutationibus, veluti leni quodam contactu, pectoris nostri vulnus, quod nobis per præteritam incuriam fecistis, demulcentes. Ac sive ipsi vultis ad nos accedere, et per vos ipsi morbos nostros perscrutari, utrum vere tales sint, quales auditis, an ex mendacii additamentis graviora vobis peccata nostra nuntientur; etiam id fiat. Parati sumus supinis manibus advenientes vos excipere, nosque ipsi ad diligens examen offerre ; tantummodo iis quæ fient, præeat charitas. Sive vultis apud vos aliquem locum designare, in quo et debitum vobis visitationis officium persolvamus; et nos ipsi, quantum fieri potest, probandos exhibeamus, ut et præterita sanentur, et deinceps nullus calumniæ locus relinquatur ; et hoc fiat. Omnino enim, quanquam infirmam circumferimus carnem, tamen quandiu respirabimus, nihil debemus eorum omittere, quæ ad ædificationem Ecclesiarum Christi pertinent. Itaque hanc nostram obtestationem ne eludatis, neque nos eo necessitatis adducatis, ut et aliis dolorem nostrum aperiamus. Nam hactenus, quod quidem vos non lateat, fratres, mœstitiam in nobis ipsis premimus; cum pudeat remotioribus nostris communicatoribus, vestram a nobis alienationem declarare, ne et illos affligamus, et gaudium his qui nos oderunt, afferamus. Nunc solus hæc scripsi, sed de consilio omnium in Cappadocia fratrum misi, qui et me rogarunt, ut ne quovis uterer ministro litterarum, sed idoneo

[1] Matth. xxiv, 12.

viro, qui quæcumque omisimus in epistola, ne longius sermo protraheretur, sua ipsius prudentia, quem ex Dei gratia habet, expleat. Dicimus autem optatissimum nobis, ac religiosissimum fratrem Petrum compresbyterum, quem et excipite in charitate, atque ad nos, cum pace dimittite, ut nobis bonorum nuntius sit.

EPISTOLA CCIV [1].

AD NEOCÆSARIENSES.

Queritur Basilius apud presbyteros Neocæsarienses, ac per eos apud totam civitatem, quod cum sibi tot ac tantæ cum illis necessitudines intercedant, absentem se condemnent et oderint, ac calumniis in vitam suam et fidem instructis aures præbeant. Declarat se non tam sua, quam illorum causa ad defensionem aggredi. Postulat ut si sanabilia sunt sua peccata, admoneatur; sin autem insanabilia, publice ab adversario prodeunte arguatur. Quod spectat ad fidem, rogat ut idoneis instructi sint præsidiis, qui de suis scriptis judicium ferent; ea tamen libenter illorum judicio committit. Fidem suam defendit et ex puerili institutione accepta ab avia Macrina, et ex perpetuo arianæ hæresis odio, ex qua si quos redeuntes suscepit, fidem nicænam confitentes recepit, idque comprobante beatissimo Athanasio. His addit suam cum plurimis Ecclesiis, quas recenset, communionem : unde demonstrat ab illarum Ecclesiarum communione discessuros, si a sua discedant, ac rogat ne se cogant apud has Ecclesias dolorem hactenus corde pressum depromere, sed potius memine-

[1] Alias LXXV. Scripta anno 375.

rint antiquæ inter Ecclesiam cæsariensem et neocæsariensem conjunctionis.

I. Multo tempore siluimus inter nos, fratres omni honore dignissimi nobis ac charissimi, non secus ac qui ad iram concitati sunt. Quis autem ita iratus et implacabilis injuriæ auctori, ut ortam ex odio iracundiam per totam fere hominis ætatem extendat? Quod tamen videre est usu nobis evenisse : quamvis nulla sit justa disjunctionis causa, quod quidem sciamus ; sed contra, multa et magna ad summam nobis amicitiam et conjunctionem extiterint ab initio ; unum quidem, illudque maximum et primum, Domini præceptum diserte dicentis : « In hoc cognoscent omnes, quod Discipuli mei estis, si vos mutuo diligitis [1]. » Quod quidem charitatis bonum rursus Apostolus perspicue nobis exponit, modo quidem, cum pronuntiat complementum legis esse charitatem, modo vero, cum charitatis bonum omnibus simul magnis bonis præfert, dum ait : « Si linguis hominum loquar et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum æs sonans, ut cymbalum tinniens. Et, si habeam prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam : et si habeam fidem omnem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et, si insumam in alimoniam omnes facultates meas et tradam corpus meum ut comburatur, charitatem autem non habeam, nihil utilitatis capio [2]. » Non quod possint aliquando singula, quæ enumerata sunt, sine dilectione perfici : sed quod Sanctus voluerit, ut ipse dixit, adhibita hyperbolæ figura, præstantiam omnia superantem huic mandato tribuere.

II. Alterum huc accedit, quod, si quid magni affert ad conjunctionem, etiam iisdem uti magistris, iidem nobis

[1] Joan. XIII, 35. — [2] I Cor. XIII, 1-3.

sint ac vobis magistri mysteriorum Dei, et patres spirituales, qui initio Ecclesiam vestram fundarunt : Gregorium dico summum illum virum, et quotquot post eum sedi apud vos episcopali succedentes, alius post alium veluti stellæ quædam exorientes, iisdem vestigiis institerunt, adeo ut nemini obscura reliquerint cœlestis instituti monumenta. Quod si et corporeæ necessitudines contemnendæ non sunt, sed multum etiam ad firmam conjunctionem vitæque societatem conducunt, hæc quoque nobis jura vobiscum intercedunt. Quare ergo, o urbium ornatissima (per vos enim urbem totam alloquor) nullæ istinc mansuetæ litteræ, nulla vox optabilis, sed apertæ sunt aures vestræ, his qui calumniari conantur? Unde eo plus ingemiscere debeo, quo magis video ad exitum perduci quod intendunt : siquidem calumniæ opus auctorem manifestum habet : qui cum ex multis malefactis notus sit, tamen hac maxime nequitia dignoscitur, ita ut nomen ei factum fuerit peccatum. Sed tamen ferte meam dicendi libertatem : utramque aurem meis sycophantis aperientes, omnia animo citra examen recipitis, nec quisquam est qui mendacium a veritate secernat. Quis unquam malarum criminationum penuria laboravit, solus contendens? Quis mentiens convictus, absente eo qui calumniis appetitur? Quænam oratio non probabilis audientibus, si maledicus asseveret rem ita se haberet, is autem cui maledicitur, nec adsit, nec contumelias audiat? Nonne et ipsa sæculi consuetudo hæc vos edocet, eum, qui æquus et communis auditor futurus est, non debere totum abduci a præoccupante, sed et defensionem expectare ejus, qui reus agitur, ut sic ex collatione utriusque sermonis, veritas elucescat? « Justum » judicium judicate [1] : » præceptum est unum ex maxime necessariis ad salutem.

[1] Joan. VII, 24.

III. Atque hæc dico, non oblitus verborum Apostoli, qui fugiens humana judicia, totam suam vitam illius judicii, quod decipi non potest, examini reservabat, ubi ait : « Mihi autem pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab » humano die [1]. » Sed tamen quia aures vestras falsæ criminationes præoccuparunt, ac calumniis petita est vita nostra, petita etiam nostra in Deum fides ; haud ignorans tres simul personas a calumniatore lædi : nocet enim et ei quem calumniatur, et iis quos alloquitur, et sibi ipse : de meo equidem damno tacuissem, probe sciatis ; non quod vestram existimationem contemnam (quomodo enim qui, ne eam amittam, hæc scribo et nunc contendo?) sed quod videam ex tribus qui læduntur, eum qui minus læditur, me esse. Ego enim vestri jacturam facio, vobis veritas eripitur ; et qui horum auctor est, me quidem a vobis sejungit, ipse vero se a Domino abalienat : fieri enim non potest ut quis Deo, vetita patrando, conjungatur. Vestra igitur causa magis quam mea loquor, et ut vos damno intolerabili eximam. Quod enim majus cuiquam malum accidat, quam si rem omnium pretiosissimam amittat veritatem ?

IV. Quid igitur dico, fratres? non peccati expertem me esse, nec vitam meam refertam non esse innumeris delictis. Nam me ipse novi, nec cesso lacrymas ob peccata perfundere, si forte possim Deum meum placare, et supplicium intentatum effugere. Sed hoc dico : « Is qui nostra judicat, si purum quidem habere se oculum affirmat, festucas in nostris oculis investiget. » Confitemur enim nos plurima bene valentium cura indigere. Quod si hoc non dixerit ; et certe tanto minus dicet, quanto purior fuerit (siquidem proprium est perfectorum sese non efferre ; alioquin omnino obnoxii arrogantiæ Pharisæi essent, qui sese justifi-

[1] 1 Cor, IV, 3.

cans Publicanum condemnabat) mecum quærat medicum; nec ante tempus judicet, « Donec veniat Dominus, qui » revelabit occulta tenebrarum, et deteget consilia cor» dium [1]. » Meminerit autem et illius, qui dixit : « Nolite ju» dicare, ut non judicemini [2] : » item, « Nolite condemnare, » ut non condemnemini [3]. » Omnino autem, fratres, siquidem sanabilia sunt nostra delicta; cur morem non gerit doctori Ecclesiarum dicenti : « Argue, increpa, obsecra [4]? » Sin autem insanabilis nostra iniquitas, cur contra non stat adversa fronte, et evulgans nostra delicta, liberat a pernicie, quam inferimus, Ecclesias? Itaque ne feratis prolatum intra dentes contra nos convitium. Id enim vel una aliqua ex pistrino ancilla fecerit; in hoc supra modum enituerit unus aliquis ex hominibus abjectissimis, quorum lingua ad omne exacuta convivium. Sed sunt episcopi : vocentur ad audiendum. Est clerus in unaquaque Dei parœcia : congregentur spectatissimi. Libere loquatur qui volet, ut quod fiet probatio sit, non convitium. Oculis subjiciatur occulta mea improbitas : oderit autem ne tunc quidem, sed admoneat ut fratrem. Æquum est ut misericordiam hominibus beatis et peccati expertibus nos peccatores moveamus, magis quam indignationem.

V. Quod si circa fidem error est, ostendatur nobis scriptum : rursus æquum et commune judicium sedeat. Legatur crimen : expendatur annon magis accusantis ignoratione crimen esse videatur, quam scriptum sua sponte condemnandum sit. Multa enim ex his, quæ præclare se habent, talia esse non videntur hominibus accuratum mentis judicium non habentibus. Nam et æqualis ponderis moles non videntur esse æquales, si lances inter se æquilibres non sint. Ipsum etiam mel nonnullis visum est amarum, quo-

[1] 1 Cor. IV, 5. — [2] Matth. VII, 1, 2, et Jacob. IV, 9. — [3] Luc. VI, 37. — [4] 2 Tim. IV, 2.

rum gustus morbo corruptus. Sed et oculus non sanus multa eorum quæ sunt non videt, et multa quæ non sunt comminiscitur. Atque etiam in judicio de scriptis ferendo idem plerumque video fieri, cum eorum, qui scripserunt, facultate judex inferior est. Nam iisdem fere præsidiis instructos esse oportet, et qui de scriptis judicat, et qui scribit. Nisi forte de agriculturæ operibus non potest judicare qui non est agricola; et quid dissonum consonumve in musicis modis non dignoscet, musicæ non peritus : statim vero sermonum erit judex, quicumque voluerit : qui tamen nec præceptorem suum potest ostendere, nec tempus quo didicit; nec quidquam omnino majus minusve de litteris audivit. Jam vero ego novi et in Spiritus oraculis non licere cuilibet examen aggredi verborum; sed ei, qui Spiritum habet discernendi, quemadmodum docuit nos Apostolus, qui in donorum divisionibus dixit : « Huic quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii vero sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum : alii fides in eodem Spiritu : alii operationes virtutum : alii prophetia, alii discretiones spirituum [1]. » Quare, si nostra quidem spiritualia sunt, ostendat se habere donum discretionis spiritualium, qui nostra judicare vult. Sin autem, ut ipse convitiatur, a sapientia hujus mundi proficiscuntur; ostendat peritum sese mundi sapientiæ, et tunc ei suffragia judicii committemus. Nec quisquam putet hæc ad fugiendas probationes a me excogitari. Permitto enim vobis, fratres optatissimi, ut eorum, de quibus accusor, examen penes vos sit. An usque adeo tardo estis ingenio, ut omnibus patronis indigeatis ad veritatem inveniendam? Sed si per se minime controversa vobis videantur, persuadete nugatoribus, ut contentionis studium dimittant. Si vero nonnihil videtur esse ambigui, interrogate nos per aliquos internuntios, qui

[1] I Cor. XII, 8-10.

nostra ministrare fideliter possint : aut etiam scriptas, si ita videbitur, exposcite a nobis explanationes. Omnino autem omni modo curate, ut ne ista circa examen relinquatis.

VI. Nostræ autem fidei quæ possit illustrior esse probatio, quam quod educati sumus sub avia beata muliere, ex vobis orta? Macrinam dico celeberrimam illam, a qua edocti sumus beatissimi Gregorii verba, quæcumque usque ad ipsam memoriæ continuatione conservata cum ipsa custodiebat, tum nos adhuc infantes fingebat et informabat pietatis dogmatibus. Postquam autem et nos sapiendi facultatem accepimus, ratione in nobis per ætatem completa, multum telluris ac pelagi peragrantes, si quos invenimus secundum traditam pietatis regulam ambulantes, eos et patrum loco habuimus, et duces animarum nostrarum, in via quæ ad Deum ducit, secuti sumus. Atque ad hanc usque horam, gratia illius, qui nos vocavit vocatione sancta ad sui cognitionem, nec sermonem ullum scimus sanæ doctrinæ inimicum in corda nostra intrasse; nec animas nostras infami Arianorum blasphemia contaminatas unquam fuisse. Sed si quos aliquando ab illo magistro profectos in communionem admisimus, morbum intimo corde occultantes, et pia verba loquentes, aut certe iis, quæ a nobis dicebantur, non repugnantes, ita suscepimus; cum non omne de talibus judicium nobis ipsis permitteremus, sed sententiam, quæ prius lata de illis fuerat a patribus nostris, sequeremur. Ego enim cum accepissem litteras beatissimi patris Athanasii Alexandriæ episcopi, quas et in manibus habeo, et ostendo exposcentibus, in quibus clare pronuntiavit, si quis ex Arianorum hæresi voluerit transferri, Nicænam fidem confitens, eum admittendum esse, nec esse in eo recipiendo hæsitandum; cumque ille mihi hujus decreti socios citasset, tum Macedoniæ, tum Achaïæ episco-

pos omnes; ratus necesse esse tantum virum sequi ob eorum, qui legem tulerant, auctoritatem, simulque cupiens pacificationis mercedem consequi, fidem illam confitentes ascribebam numero communicatorum.

VII. Justius est autem res nostras judicari, non ex uno aut altero non recte in veritate ambulantibus, sed ex multitudine episcoporum, qui nobis in toto terrarum orbe per Domini gratiam conjuncti sunt. Interrogentur autem Pisidæ, Lycaones, Isauri, Phryges utrique, Armeniorum quidquid vobis est vicinum, Macedones, Achæi, Illyrii, Galli, Hispani, Italia tota, Siculi, Ægypti pars sana, quidquid est reliqui in Syria : qui et ad nos litteras mittunt, et rursus a nobis accipiunt. Ex quibus litteris, tum quæ illinc afferuntur, tum quæ rursus vice versa hinc ad ipsos mittuntur, discere vobis licet nos omnes esse unanimes, idemque sentire. Quapropter communionem nostram qui refugit, sinceritas vestra noverit eum sese a tota Ecclesia separare. Circumspicite, fratres, quibuscum vobis sit communio : si eam a nobis non suscipiatis, quis jam vos agniturus est ? Nos eo necessitatis ne perducatis, ut triste quidpiam de charissima nobis Ecclesia statuamus. Ne committatis, ut quæ nunc corde premo, mecum ingemiscens, et deplorans luctuosum tempus, quo citra ullam causam Ecclesiæ maximæ, et jam olim inter se fraternis animis conjunctæ, nunc dissident; ne committatis, inquam, ut hæc apud omnes simul communicatores deplorem. Ne cogatis me voces promere, quas hactenus rationis freno occultatas apud me contineo. Satius est nos e medio tolli et Ecclesias inter se consentire, quam propter pueriles nostras simultates tantum mali populis Dei inferri. Percontamini patres vestros, et annuntiabunt vobis parœcias, etsi locorum situ videbantur inter se divisæ, at animo unum fuisse, unoque consilio solitas gubernari. Frequentissime populus misce-

batur : frequentissime e clero alii ad alios veniebant : ipsis vero pastoribus tantum inerat mutui amoris, ut uterque altero in iis, quæ ad Dominum attinent, magistro ac duce uteretur.

EPISTOLA CCV [1].

ELPIDIO EPISCOPO.

Elpidium rogat, misso iterum Meletio presbytero, ut eo agente cum episcopis maritimis locus et tempus ad concordiam stabiliendam constituantur.

Rursus dilectum et compresbyterum Meletium impulimus, ut tuæ dilectioni nostram salutationem perferat. Cui quanquam omnino statueram parcere ob infirmitatem, quam sponte sibi ipse ascivit, redigens carnem in servitutem ob Evangelium Christi; tamen cum mihi ipsi decorum esse existimans salutare te per ejusmodi viros, qui, quæcumque litteras effugerint, per se valeant supplere, et veluti loco epistolæ vivæ esse et scribenti et epistolam recipienti : tum etiam ipsius desiderium explens, quo semper tuam præstantiam prosequitur, ex quo bonorum quibus præditus es, periculum fecit; ipsum etiam nunc ut ad te proficiscatur exoravi : ac per eum et visitationis solvimus debitum, et rogamus ut pro nobis ac pro Ecclesia Dei preceris, ut Dominus det nobis ab injuria inimicorum Evangelii liberatis tranquillam ac quietam vitam agere. Quod si ex tuæ prudentiæ consentaneum et necessarium videbitur, ut in unum veniamus, congrediamurque etiam cum reliquis reverendissimis fratribus maritimarum civitatum episcopis,

[1] Alias cccxxii. Scripta anno 375.

ipse etiam nobis designa locum et tempus, quo hæc fient, et scribe fratribus, ut præstituto tempore relinquentes unusquisque ea quæ in manibus negotia, possimus aliquid ad ædificationem Ecclesiæ navare, ac tollere insitas nobis nunc ex suspicionibus inter nos molestias, ac charitatem firmare, sine qua mancam et imperfectam esse cujusvis præcepti observationem ipse nobis Dominus declaravit.

EPISTOLA CCVI [1].

ELPIDIO EPISCOPO CONSOLATORIA.

Consolatur Elpidium nepotis morte afflictum, ac speratum congressum ne dolor interpellet, hortatur.

Nunc maxime corporis infirmitatem sentio, cum eam video mihi tantopere obstare animæ utilitati. Si enim mihi res succederent ex sententia, non vos per litteras, neque per internuntios alloquerer, sed ipse per me et charitatis exolverem debitum, et cominus perfruerer spirituali emolumento. Nunc autem ita me habeo, ut præclare mecum agi putem, si vel in patria motus sustinere possim, quos mihi necesse est nostræ parœciæ pagos visitanti suscipere. Sed et vobis Dominus robur et alacritatem, et mihi præter studium, quod nunc habeo, largiatur et vires, ut, quemadmodum vos rogavi, fiat mihi copia vobis fruendi, cum in fines comanicos venero. Metuo autem tuæ dignitati, ne te domesticus dolor interpellet. Didici namque afflictum te fuisse filioli interitu : cujus jacturam, ut avo, molestam quidem esse par est ; sed ut viro tantos jam in virtute progressus adepto, et perspectam habenti rerum humanarum

[1] Alias CCCXLVIII. Scripta anno 375.

naturam tum ex temporis experientia, tum ex spirituali doctrina, consentaneum est intolerabilem non esse propinquissimorum disjunctionem. Non enim idem a nobis Dominus exposcit, quod a quibuslibet hominibus. Hi enim vivunt ex consuetudine: nobis autem vivendi regula, Domini præceptum ac præterita beatorum virorum exempla, quorum magnitudo animi adversis temporibus maxime declarata est. Ut igitur et ipse fortitudinis ac veræ ob sperata bona animi affectionis exemplum hominibus relinquas; invictum te a dolore, ac molestis rebus excelsiorem exhibe, patiens in afflictione, spe lætus. Horum itaque nihil speratum nobis congressum impediat. Infantibus namque satis est ætas ut inculpati sint: nos autem debemus præscripta nobis ministeria Domino exhibere, atque in omnibus parati et expediti esse ad Ecclesiarum administrationem, cujus magna præmia fidelibus et prudentibus administris Dominus noster reservavit.

EPISTOLA CCVII[1].

AD CLERICOS NEOCÆSARIENSES.

Cum Neocæsarienses clerici omnes ad unum in odio Basilii cum episcopo suo consentirent; Basilius admonet eos, ut ne assententur homini errorem Sabelli inducenti, neve patiantur populum ab eo decipi. Is Basilium fugiebat argui metuens: somnia fingebat, ut Basilii doctrinam persuaderet esse perniciosam. Causam odii rogatus, non aliam afferebat præter Psalmos et cantum ac monasticam vitam: quæ instituta, nondum in Neocæsariensi Ecclesia recepta, vigebant in

[1] Alias LXIII. Scripta anno 375.

Cæsariensi. Utrumque illud institutum Basilius et sibi honori esse, et in aliis Ecclesiis vigere demonstrat. Objicientibus hæc non fuisse tempore Gregorii, respondet nec litanias tunc fuisse, nec quidquam fere ex illius institutis apud eos superesse. Unde eos monet ut trabem ex oculis suis ejiciant, ac hæresim vitent; alioquin tacere se non posse in tanta animarum pernicie.

I. Consensus in mei odio, et quod omnes ad unum belli nobis illati ducem sequimini, suadebat mihi, ut erga omnes pariter conticescerem, neque amici scripti, aut ullius colloquii essem incœptor, sed in silentio mœrorem meum concoquerem. Sed quia calumniæ silentio non prætermittendæ, non ut contradicendo nos ipsi ulciscamur, sed ne mendacium progredi et deceptos lædi patiamur; necessarium visum est hoc etiam omnibus proponere, et prudentiæ vestræ scribere, quamvis cum nuper toti præsbyterio communiter scripsissem, nulla me responsione dignati sitis. Nolite assentari, fratres, iis, qui prava dogmata in animos vestros inducunt : neque despicite, dum populus Dei, vobis scientibus, per impia dogmata subvertitur. Sabellius Afer et Marcellus Galata, soli ex omnibus ea ausi sunt et docere, et scribere, quæ nunc apud vos, velut sua ipsorum inventa, proferre aggrediuntur populi duces, lingua perstrepentes, sed ne verisimilitudinis quidem colorem his tricis et cavillationibus illinere valentes. Hi fanda atque nefanda in nos concionantur, et omni modo congressum nostrum declinant. Quamobrem? Nonne quia timent ne de pravis suis dogmatibus arguantur? Hi videlicet eo usque impudentiæ contra nos devenere, ut et somnia quædam in nos comminiscantur, doctrinam nostram ut perniciosam calumniantes : qui etiamsi omnia mensium, quibus folia cadunt, somnia et visa capitibus suis colligant, nullum

nobis probrum poterunt inurere, cum plures sint in unaquaque Ecclesia, qui testimonium dent veritati.

II. Quod si causam rogentur implacabilis illius et inexpiabilis belli; Psalmos dicunt, et melodiæ modum a consuetudine, quæ apud vos invaluit, diversum et quædam ejusmodi, quorum eos par erat pudere. Incusamur autem, quod etiam homines habeamus pietatis cultores, qui nuntium remiserunt mundo et omnibus sæculi curis, quas spinis comparat Dominus, verbum ad fructum ferendum pervenire non sinentibus. Ejusmodi homines mortificationem Jesu in corpore circumferunt, et crucem suam portantes, Deum sequuntur. Ergo vero tota mea vita mercarer, ut mea essent hæc delicta, haberemque apud me viros, me doctore, hanc pietatis exercitationem profitentes. Nunc autem in Ægypto quidem audio talem esse virorum virtutêm : ac fortasse nonnulli et in Palæstina evangelicam vitam excolunt : audio rursus aliquos et in Mesopotamia perfectos ac beatos viros. Nos autem pueri sumus, siquidem cum perfectis comparemur. Quod si et mulieres evangelicum vivendi genus profitentur, virginitatem præferentes nuptiis, petulantiam carnis redigentes in servitutem, et in luctu illo degentes qui beatus prædicatur; beatæ sunt ob propositum suum, ubicumque fuerint terrarum. Apud nos autem hæc parva et exilia sunt, ac hominum adhuc elementa discentium, quique introducuntur ad pietatem. Jam si quid dedecoris vitæ mulierum inferunt, eas defendere non libet. Illud tamen vobis testificor, quæ hactenus pater mendacii Satanas dicere non ausus est, ea semper a cordibus metus expertibus et effrenatis linguis audacter efferri. Scire autem vos volo, nos laudi ducere, quod virorum et mulierum cœtus habeamus, quorum conversatio in cœlis est: qui suam carnem una cum affectionibus ac cupiditatibus crucifixerunt : qui nec de cibis nec de

indumentis sunt solliciti, sed minime distracti, et Domino continenter astantes, noctu diuque perseverant in orationibus : quorum os non loquitur opera hominum ; sed hymnos Deo nostro concinunt continenter, operantes manibus suis, ut habeant unde impertiant indigentibus.

III. Quod autem spectat ad psalmodiæ criminationem, qua maxime simpliciores territant ii, qui nos calumniantur; illud dicere habeo, recepta nunc instituta omnibus Dei Ecclesiis consona esse et consentientia. De nocte siquidem consurgit apud nos populus ad domum precationis, et in labore, in afflictatione ac jugibus lacrymis confitentes Deo, tandem a precatione surgentes, ad psalmodiam transeunt. Et nunc quidem in duas partes divisi, alternis succinentes psallunt, ac simul et meditationem Scripturarum inde corroborant, et animum attentum et cor evagationis expers sibi ipsi comparant. Postea rursus uni committentes, ut prior canat, reliqui succinunt. Et sic posteaquam in psalmodiæ varietate noctem traduxere intermixtis precibus, die jam illucescente, omnes simul velut ex uno ore et uno corde Psalmum confessionis Domino concinunt, propria sibi unusquisque verba pœnitentiæ facientes. Cæterum horum gratia si nos fugitis, fugietis Ægyptios, fugietis et utrosque Libyes, Thebæos, Palæstinos, Arabes, Phœnices, Syros, et eos qui ad Euphratem habitant, ac omnes uno verbo apud quos vigiliæ precesque et communes psalmodiæ in pretio sunt.

IV. Sed hæc, inquit, non erant tempore magni Gregorii. Sed neque litaniæ, quas nunc studio habetis. Neque id dico, ut vos redarguam ; optarim enim vos omnes in lacrymis et jugi pœnitentia vivere. Nam et nos nihil aliud facimus, nisi quod pro peccatis nostris supplicamus, sed ita tamen, ut non humanis verbis, uti vos, sed oraculis Spiritus Deum nostrum placemus. Hæc autem non fuisse

sub admirando Gregorio, quosnam habetis testes? qui quidem nihil ex illius institutis hactenus conservastis. Gregorius non operiebatur in precibus. Quomodo enim? qui verus erat Apostoli discipulus dicentis : « Omnis vir orans » aut prophetans velato capite, deturpat caput suum [1]. » Et, « Vir quidem non debet velare caput suum, cum sit » imago et gloria Dei [2]. » Juramenta fugiebat pura illa anima, et digna Spiritus sancti consortio, contenta his vocibus : « Ita et non, » propter præceptum Domini, qui dixit : « At ego dico vobis, ne juretis omnino [3]. » Non audebat ille fratrem suum fatuum appellare [4]; verebatur enim comminationem Domini. Indignatio et ira et acerbitas ex illius ore non proficiscebantur : convitium odio habebat, ut in regnum cœlorum non perducens. Invidia et arrogantia ab illa doli experte anima facessebant. Non accessisset ad altare, antequam reconciliaretur fratri. Mendacem sermonem et artificiose ad aliquorum calumniam instructum ita abominabatur, ut qui sciret mendacium ex diabolo ortum esse, Dominumque eos omnes qui mendacium loquuntur, perditurum [5]. Horum si nihil in vobis est, sed puri estis ad omnibus; vere Discipuli estis ejus, qui mandatorum Domini Discipulus fuit. Sin minus, videte, ne culicem coletis, de vocis quidem sono in Psalmorum cantu litigantes, mandata vero maxima dissolventes. Ad hos me sermones adduxit necessitas causæ defendendæ, ut discatis trabem ex oculis vestris ejicere, et ita demum festucas alienas extrahere. Verumtamen omnia condonamus, quanquam nihil est quod non perscrutetur Dominus. Tantummodo sana sint quæ sunt præcipua, et novitates circa fidem compescite. Hypostases ne evertatis. Nomen Christi ne abnegetis. Gregorii verba ne falso interprete-

[1] 1 Cor. xi, 4. — [2] Ibid. 7. — [3] Matth. v, 34. — [4] Ibid. 22. — [5] Psal. v, 7.

mini. Alioquin dum respirabimus, loquendique erit facultas, fieri non poterit, ut in tanta animarum pernicie sileamus.

EPISTOLA CCVIII [1].

EULANCIO.

Eulancium rogat ne se Neocæsariensium causa oderit, qui olim propter se ab aliis odio habebatur.

Diu tacuisti, idque cum sis loquacissimus, atque hoc exercitationis artisque loco habueris, semper aliquid loqui, et te ipsum dicendo ostendere. Sed videtur Neocæsarea tui erga me silentii esse causa. Ac in beneficii quidem loco videmur accipere, quod qui illic sunt nostri non meminerint : siquidem non honorifica, ut referunt qui audierunt, de nobis mentio. Sed tu olim eras ex iis, qui nostra causa odio habebantur, non ex iis, qui me propter alios odisse velint. Itaque idem sis : et scribens ubicumque fueris, et nostri, ut par est, memor, si qua tibi æquitatis cura. Æquum est enim his, qui priores amarunt, parem amorem rependere.

EPISTOLA CCIX [2].

Sine inscriptione defensionis causa.

Gratias agit Basilius amico pro se prælia sustinenti ; hortatur ut litterarum paucitatem incusare, et talia debita pergat exigere.

Sortito tibi obtigit, ut mecum molestias partireris et

[1] Alias CCLXXXI. Scripta anno 375. — [2] Alias CCXXVII. Scripta anno 375.

prælia pro me sustineres. Id autem fortis animi demonstrationem habet. Nam qui nostra moderatur Deus, his qui magna ferre possunt certamina, majores probandæ virtutis occasiones præstat. Et tu ergo ad explorationem tuæ in amicitia virtutis, veluti fornacem auro, tuam ipsius vitam proposuisti. Precámur igitur Deum, ut et cæteri meliores fiant, et tu similis tui ipse permaneas; nec talia desinas incusare, qualia nunc incusas; litterarum paucitatem instar maximæ injuriæ nobis objiciens. Est enim amici accusatio, ac persta in talibus exigendis debitis : non enim adeo absurdus quidam sum amicitiæ debitor.

EPISTOLA CCX [1].

AD PRIMORES NEOCÆSAREÆ.

Cum Basilio prope Neocæsaream adveniente ortus fuisset tumultus in civitate, ac alii fugerent, alii somniis fictis terrorem spargerent, Basilius causam exponit cur ad hæc loca venerit. Causam tumultus rejicit in ducum invidiam et consilium inducendæ hæresis sabellianæ. Hanc hæresim refellit Basilius, ac promittit se molestum non fore, si errorem negent : sed si persistent in errore, ad alias Ecclesias scripturum. Locum Gregorii explicat, quo isti in epistola ad Anthimum abusi fuerant. Ipsum etiam Meletium, misso aliquo scripto, periclitati fuerant. Neocæsarienses monet ne falsis somniis decipiantur, quæ etiamsi essent Evangelio consentanea, quia tamen charitatem lædunt, iis prorsus supersedendum esset.

1. Plane nihil opus erat, ut meum vobis enuntiarem

[1] Alias LXIV. Scripta anno 375.

consilium, aut quibus nunc de causis in his sim locis, exponerem. Nam alioqui, neque unus sum ex iis, qui publico gaudent, neque res tot testibus digna est. Sed opinor, non quæ volumus facimus, sed ea ad quæ nos provocant vestri duces. Mihi enim omnino ignorari magis studio fuit, quam gloriæ cupidis in luce versari. Sed quia omnium, ut audio, qui in vestra civitate sunt, aures circumsonuerunt, et quidam verborum artifices et mendacii architecti, ad hoc ipsum mercede conducti, res meas vobis enarrant; faciendum minime duxi, ut vos parvi penderem malo animo sordidaque voce edoceri, sed ut mea ipse eloquerer, quomodo se habeant. Equidem et quia huic loco assuetus sum a puero, (hic enim apud aviam meam educatus sum) et quia ibi postea perdiu sum commoratus, cum civiles tumultus fugiens, in hoc loco, quem ad philosophandum ob solitudinis quietem idoneum esse cognoveram, annos plures continuos consumpsi; et quia fratres nunc ibi habitant; brevem a negotiis, quibus detineor, respirationem nactus, lubens ad hanc solitudinem accessi, non ut inde aliis negotii exhiberem : sed ut meo ipse morem gererem desiderio.

II. Quid igitur opus est ad somnia confugere, et somniorum speculatores conducere, et nos in publicis conviviis inter pocula fabulam facere? Ego enim si apud alios calumniis peterer, vos meæ sententiæ testes citassem. Et nunc unumquemque vestrum rogo, ut vetera illa in memoriam revocetis, cum nos civitas ad curam juvenum suscipiendam vocaret, ac legatio adesset optimatum : quomodo etiam postea omnes passim nos circumsteterint, quid non dantes? quid non pollicentes? nec tamen detinere nos potuerint. Quomodo igitur qui tunc vocatus morem non gessi, nunc me intrudere aggrederer invocatus? Quomodo qui laudantes me atque admirantes fugiebam,

nunc calumniantes persequerer? Hoc in animum ne inducatis, o optimi; non ita viles sunt res nostræ. Neque enim quisquam, si sapiat, navigium gubernatore destitutum conscendet, neque ad Ecclesiam accedet, in qua tempestatem ac procellam illi ipsi, qui ad clavum sedent, excitant. Unde enim extitit tumultu plena civitas, cum fugerent alii, nemine persequente, alii clanculum egrederentur, nemine invadente, arioli vero et somniorum interpretes omnes terrorem spargerent? Ex qua alia hæc causa? Nonne vel puero compertum ex populi ducibus esse? Quorum inimicitiæ causas mihi quidem non decorum dicere; vobis vero intelligere omnino facile est. Quando enim acerbitas et discordia ad extremum sævitiæ cumulum perducuntur, causæ autem expositio inanis prorsus est et ridicula, manifestus est animi morbus, alienis quidem bonis superveniens, sed domesticum ac primum malum ægrotantis. Inest etiam illis aliud lepidum. Dum enim dilacerantur intus, et cruciantur, calamitatem prodere per pudorem non licet. Atque hæc eorum animi labes non ex iis solum, quæ adversum nos acta sunt, sed ex reliqua etiam vita perspicitur. Quod si etiam ignota esset, non magnum rebus accederet detrimentum. Certissimam autem causam, cur congressum nostrum fugiendum censeant, ignotam fortasse pluribus vestrum, ego docebo. Audite igitur.

III. Fidei eversio apud vos excogitatur inimica apostolicis et evangelicis doctrinis, inimica traditioni Gregorii vere magni, et eorum, qui ei successerunt usque ad beatum Musonium, cujus profecto documenta etiamnum in vestris auribus resonant. Nam Sabellii malum, olim quidem exortum, sed traditione magni illius viri extinctum conantur nunc isti renovare, qui dum timent ne arguantur, somnia in nos fingunt. Vos autem capita illa vino gravata

valere jubentes, quæ per crapulam evectus, ac deinde exæstuans vapor in visa impellit; a nobis, qui vigilamus, et ob Dei timorem tacere non possumus, perniciem vestram audite. Judaïsmus est sabelliana hæresis, sub christianismi specie in evangelicam prædicationem invecta. Qui enim rem unam, personis multiplicem, Patrem et Filium, et Spiritum sanctum dicit, unamque trium ponit hypostasim, quid aliud facit, nisi quod Unigeniti sempiternam negat præexistentiam? Negat autem et dispensatorium ejus ad homines adventum, descensum ad inferos, resurrectionem, judicium : negat etiam proprias Spiritus operationes. Apud vos autem nunc et audaciora audio tentari, quam ab insulso Sabellio. Narrant enim, ut referunt qui audierunt, contendere eos qui apud vos sapientes sunt ac dicere, traditum non esse nomen Unigeniti, sed nomen adversarii; eosque in hoc lætari ac efferri, ut in proprio invento. Dictum est enim, inquit, « Ego veni in nomine Patris mei, et » non recepistis me : si alius in nomine suo venerit, hunc » recipietis [1]. » Et quoniam dictum est : « Docete omnes » gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii, et Spiri» tus sancti [2]; » perspicuum est, inquiunt, nomen unum esse. Non enim dictum est « In nominibus, » sed « In no» mine. »

IV. Hæc non sine rubore scripsi vobis, quia consanguinei nostri sunt, qui his implicantur : et de animæ meæ situ ingemisco, quod cogar, velut ii qui contra duos pugnant, doctrinæ ex utraque parte corruptelas argumentis pulsans et evertens, consentaneum veritati robur reddere. Hinc enim nos dilacerat Anomœus : illinc, ut apparet, Sabellius. Verum obsecro vos ut ne execrandis his, ac neminem subvertere valentibus sophismatibus animum intendatis : sed sciatis Christi nomen, « Quod est super omne nomen [3], »

[1] Joan. v, 43. — [2] Matth. xxviii, 19. — [3] Philip. ii, 9.

hoc ipsum esse, quod Filius Dei vocatur; et secundum Petri dictum, « Neque esse aliud nomen sub cœlo datum » hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri [1]. » Quod autem attinet ad illud, « Ego veni in nomine Patris mei [2], » sciendum est eum, cum Patrem profiteretur sui ipsius principium ac causam, hæc dixisse. Quod si dictum est : « Euntes baptizate in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti, » non idcirco putandum est nomen unum nobis fuisse traditum. Quemadmodum enim qui dicit, Paulus et Silvanus et Timotheus, tria quidem pronuntiavit nomina, sed ea inter se per « Et » syllabam colligavit : sic qui dicit nomen Patris et Filii, et Spiritus sancti, tria dicens, connexuit ipsa per conjunctionem, unicuique nomini proprium subesse significatum docens. Nam res ipsas significant nomina. Res autem propriam existentiam ac per se perfectam habere, nemo vel parum intelligens dubitat. Nam Patris et Filii, et Spiritus sancti natura quidem eadem et Divinitas una : nomina vero diversa, circumscriptas et absolutas notiones nobis exhibentia. Fieri enim non potest, ut mens, nisi in uniuscujusque proprietatibus sine confusione considerandis versetur, Patri et Filio, et Spiritu sancto glorificationem persolvat. Jam si negent se hæc dicere, aut ita docere, propositum sumus assecuti : quanquam difficile illis esse video negare, propterea quod non pauci sunt horum sermonum testes. Sed tamen non spectamus præterita, tantummodo sana sint præsentia. Quod si in iisdem perseveraverint, necesse habebimus et ad alias Ecclesias calamitatem vestram clamitare, ac perficere ut ad vos veniant a pluribus episcopis litteræ, quæ hanc assurgentis impietatis molem perfringant. Vel enim id ad propositum nostrum proderit, vel sane hæc obtestatio nos a culpa in judicio liberabit.

[1] Act. IV, 12. — [2] Joan. V, 43.

V. Jam autem et in propriis scriptis injecerunt hos sermones, quos primum quidem miserunt homini Dei Meletio episcopo : deinde acceptis ab ipso convenientibus responsis, quemadmodum monstrorum matres pudore suffusæ ob naturæ vitia, ita ipsi quoque turpes suos fœtus in congruentibus tenebris abditos enutriunt. Immisere etiam per epistolam tentamenta quædam unanimi nostro Anthimo Tyanorum episcopo, quasi Gregorius in fidei expositione dixerit Patrem et Filium mentis quidem cogitatione duo esse, sed hypostasi unum. Hoc autem non docendi causa, sed decertandi in dialogo cum Æliano dictum esse, intelligere non potuerunt, qui sibi ipsi ob ingenii subtilitatem beati videntur. Qua in disputatione multa sunt librariorum errata, ut ex ipsis verbis ostendemus, si Deus volet. Deinde vero gentilem erudiens non existimabat accuratius disceptandum esse de verbis : sed nonnihil etiam indoli illius, qui introducebatur, concedendum, ut ne iis, quæ præcipua sunt, repugnaret. Quapropter et multas illic invenias voces, quæ nunc robur maximum hæreticis præbent, quales sunt « Creatura » et « Factura, » et si quid ejusmodi. Multa autem et de conjunctione cum homine dicta ad Divinitatis rationem referunt, qui inscite scripta illa intelligunt, quale est et hoc ipsum, quod ab ipsis decantatur. Est enim probe sciendum, quemadmodum qui essentiæ communionem non confitetur, in errorem multorum Deorum incidit, ita qui hypostaseωn proprietatem non admittit, in judaïsmum ferri. Oportet enim ut mens nostra velut aliquo fulta subjecto, et illius considerans proprietates, ita demum in illius, quem desiderat, cognitione versetur. Si enim paternitatem non intellexerimus, neque circa quem hæc proprietas definita sit adverterimus, quomodo poterimus Dei Patris notionem accipere? Non enim satis est personarum numerare differentias : sed

unamquamque personam in vera hypostasi existere fatendum est. Illud enim hypostasi carens personarum commentum ne Sabellius quidem rejecit; quippe cum dicat eumdem Deum, cum subjecto unus sit, pro occurrentibus subinde occasionibus transformatum, modo ut Patrem, modo ut Filium, modo ut Spiritum sanctum loqui. Hunc olim extinctum errorem renovant nunc hujusce innominatæ hæresis inventores, qui hypostases repudiant, et nomen Filii Dei negant : quibus quidem, nisi desinant loqui adversus Deum iniquitatem, lugendum est cum iis, qui Christum negant.

VI. Hæc vobis necessario scripsimus, ut damna a pravis documentis impendentia caveatis. Nam revera, si pravæ doctrinæ cum pharmacis exitiosis comparandæ, quemadmodum apud vos somniorum interpretes dicunt; hæc sunt et cicuta et aconitum, et si quod aliud letale pharmacum. Hæc sunt animarum venena, non nostri sermones, ut temulenta illa cerebellorum involucra clamitant, visis multis ob morbum referta : quos quidem, si saperent, nosse oportebat, intaminatis et ab omni macula expurgatis mentibus propheticum donum illucere. Neque enim speculo sordido possunt imaginum excipi species : neque anima sæcularibus præoccupata curis, et cui carnalis sensus affectio tenebras offundit, illustrationem Spiritus sancti recipere potest. Non enim omne somnium statim prophetia est, ut ait Zacharias : « Dominus fecit phantasiam, et pluviam hybernam, quia sermocinantes locuti sunt labores, et somnia falsa loquebantur [1]. » Hi autem qui secundum Esaïam somniant et dormitare amant in cubili [2], illud etiam ignorant, sæpe operationem erroris immitti in filios diffidentiæ. Est et spiritus mendax, qui cum in falsis prophetis esset, Achab decepit [3]. Hæc scientes non oportebat adeo

[1] Zach. x, 1, 2. — [2] Isaï. xxix, 8. — [3] 3 Reg. xxii, 22.

superbire, ut sibi ipsis prophetiæ donum ascriberent, qui ne auguris quidem Balaam diligentiam assequi deprehenduntur. Is enim a Moabitarum rege, magnis muneribus oblatis, accersitus, adduci non potuit, ut vocem præter Dei voluntatem emitteret, aut Israëli malediceret, cui Dominus non maledicebat [1]. Itaque si præceptis Domini oblata illis per somnum visa consentiunt, contenti sint Evangeliis, quæ somniorum præsidio ad fidem faciendam non indigent. Quod si pacem suam nobis reliquit Dominus, novumque nobis mandatum dedit, ut diligamus invicem, somnia vero pugnam ac dissidium et charitatis extinctionem inducunt; non dent occasionem diabolo ipsorum animas per somnum invadendi, nec suis visionibus plus tribuant, quam salutaribus documentis.

EPISTOLA CCXI [2].

OLYMPIO.

Significat se, lectis Olympii litteris, filiisque illius visis, oblitum esse veneni Neocæsariensium: addit se jam litteras dedisse et daturum, si volet Olympius.

Et lectis præstantiæ tuæ litteris, factus sum me ipso hilarior ac alacrior, et ubi cum optatissimis tuis filiis sum collocutus, te ipsum videre mihi visus sum. Hi cum afflictam omnino meam animam offendissent, sic affecerunt, ut oblivíscerer veneni, quod apud vos somniorum venditores cauponesque, ut a quibus conducti sunt gratiam ineant, contra nos circumferunt. Epistolas quidem jam nonnullas misi, alias autem in posterum dabimus, si voles. Tantummodo prosint accipientibus.

[1] Num. XXII, 38. — [2] Alias CLXX. Scripta anno 375.

EPISTOLA CCXII [1].

HILARIO.

Dolorem suum significat quod Dazimone Hilarium non viderit. Injurias inimicorum commemorat ac sua cum Anomœis bella, et cum iis, qui medii sibi videntur. Hilarium morbis laborantem ad patientiam hortatur.

I. Quid passum me esse putas, aut quo animo fuisse, cum Dazimona veni, ac didici facundiam tuam paucis post adventum meum diebus exiisse? Non enim solum ob illam admirationem, qua te a teneris prosecutus sum, statim ab ipsis scholarum exercitationibus colloquium tuum semper plurimi feci, sed etiam quia nihil nunc tanto amore dignum, quam animus veritatis amans, ac recto de rebus judicio præditus, quod quidem apud te servari arbitramur. Nam cæterorum hominum plerosque videmus, ut in equestri cursu, alios quidem istis, alios vero his favendo dividi, ac factionis ducibus acclamare. Te vero, cum et timore et assentatione et ignavo omni affectu excelsior sis, non mirum est oculo sano veritatem speculari. Nam et te intelligo non leviter tangi rebus Ecclesiarum, quandoquidem et ad me misisti quamdam de his epistolam, ut his proximis litteris declarabas; quam quidem quis perferendam acceperit, libenter didicerim, ut hominem de me male meritum cognoscam. Nondum enim tuas ad me his de rebus litteras vidi.

II. Quanti ergo putas empturum me fuisse tuum colloquium, ut tibi aperirem quæ me affligunt (affert enim, ut nosti, vel ipsa narratio aliquid solatii dolentibus) et ad quæ-

[1] Alias CCCLXX. Scripta anno 375.

sita responderem, non litteris inanimis committens, sed per me ipse clare exponens singula, ac edisserens. Animati enim sermones efficaciorem habent persuasionem, nec tam facile quam scripti, impugnari possunt et calumniis appeti. Nihil enim jam cuiquam intentatum relictum est; siquidem ii, quibus maxima quæque credideramus, quosque dum inter homines videremus, majus quidpiam esse credebamus, quam ferat humana natura, hi adducti sunt, ut cujusdam scripta, qualiacumque illa sint, tanquam nostra transmitterent, et ob ea invidiam apud fratres crearent, adeo ut nihil jam nostro nomine detestabilius sit apud pios. Nam cum ab initio latere studuerim, haud scio an magis quam quisquam eorum, qui imbecillitatem humanam consideraverunt; nunc quasi contra propositum mihi fuisset omnium hominum fama celebrari; sic ubique terrarum, addam et marium, decantatus sum. Nam et qui in extremo impietatis termino sese exercent, et impium dissimilitudinis dogma in Ecclesias invehunt, bellum mecum habent : et qui viam mediam, ut sibi videntur, incedunt, et ab iisdem illis principiis profecti, ratiocinationum consecutioni non subscribunt, eo quod abhorreat a multorum auribus, hi nobis infensi sunt, ac convitiis perfundunt, quantum possunt, nec ullas prætermittunt insidias, quamvis Dominus eorum conatus irritos reddiderit. Quomodo hæc molesta non forent? quomodo non acerbam mihi vitam facerent? qui profecto unicum habeo malorum solatium, carnis infirmitatem, quæ mihi persuadet non multum temporis me in hac infelici vita mansurum. Hæc autem hactenus. Te autem in corporis infirmitatibus adhortor, ut constanter et digne Deo, qui nos vocavit, te geras : qui si nos viderit cum gratiarum actione præsentia suscipere, aut sedabit dolores, uti in Jobo, aut magnis patientiæ coronis remunerabitur in futuro post hanc vitam statu.

EPISTOLA CCXIII [1].

Sine inscriptione viri pii causa.

Gratias agit quod se inter molestias a numerosa hominum multitudine eorumque ductoribus acceptas litteris recreaverit. Implorat illius preces pro miserabili sua vita. Narrat se expectare dum in aulam accersatur : sibique episcopum quemdam, ubi hæc audivit, auctorem fuisse, ut in Mosopotamiam se conferat, ibique coactis episcopis idem sentientibus, imperatorem una cum illis adeat. Rogat quid faciendum sit.

I. Dominus, qui celerem mihi in afflictionibus opem præstat, ipse tibi allevationis, qua me in præsenti per litteras visitatione recreasti, vicem rependat, vera ac magna spiritus lætitia mercedem ob consolationem humilitatis nostræ adimplens. Eram enim quodammodo male affectus animo, cum in magna hominum multitudine ferinam quamdam ac rationis omnino expertem populi vidissem socordiam, et ductorum inveteratam vixque emendabilem mali consuetudinem. At ubi vidi litteras, et reconditum in iisdem charitatis thesaurum, agnovi illuxisse nobis in amaritudine viventibus dulce solatium ab eo qui nostra moderatur. Quare sanctitatem tuam resaluto, solita prece orans, ut pro miseranda mea vita precari non cesses, ne forte mundi hujus specie immersus, obliviscar Dei qui egenum e terra erigit [2], et aliqua elatus superbia in judicium incidam diaboli [3] : aut neglecta administratione dormiens a Domino

[1] Alias ccxlii. Scripta anno 375. — [2] Psal. cxii, 7. — [3] 1 Tim. iii, 6.

deprehendar, aut per noxia opera illam gerens, et conservorum percutiens conscientiam, aut etiam cum ebriis immorans, in justo Dei judicio pœnas malis administratoribus intentatas sustineam. Itaque Deum, quæso, in omnibus precibus ores, ut vigilem in omnibus, ne dedecus ac probrum sim nomini Christi, in revelatione arcanorum cordis nostri, in magno illo die adventus Salvatoris nostri Jesu Christi.

II. Cognosce autem me expectare, dum per hæreticorum improbitatem ad aulam accersar, obtentu pacis videlicet : et episcopum illum, ubi hæc audivit, mihi scripsisse, ut festinanter me in Mesopotamiam conferam, illicque eos qui idem ac nos sentiunt, ac Ecclesias confirmant, in unum cogens, una cum ipsis proficiscar ad imperatorem. Mihi autem forte ne ipsum quidem corpus ad hoc iter hyeme sufficiet. Neque hactenus res visa est necessaria, nisi ipse aliquid suaseris. Nam et tuum expectabo consilium, ut sententia firmetur. Quapropter rogo, ut cito nobis per aliquem ex probis fratribus, quid visum fuerit tuæ perfectioni ac divinitus motæ prudentiæ, significes.

EPISTOLA CCXIV [1].

TERENTIO COMITI.

Cum Paulini amici Terentium partibus suis adjungere conarentur, ac litteras Roma allatas circumferrent, monet Basilius ne his litteris, et aliis ab Athanasio ad Paulinum scriptis moveatur. Paulinum ejusque amicos pro catholicis fratribus habet : sed Meletii jura de-

[1] Alias CCCXLIX. Scripta anno 375.

fendit ; quæstionem de hypostasi, de qua nata dissensio, negat levis esse momenti, ac tandem rogat, ut ad reditum exulum episcoporum res integra servetur.

I. Postquam audivimus gravitatem tuam coactam iterum fuisse communium rerum curam suscipere, statim quidem perturbati sumus, (verum enim dicetur) cum cogitaremus, quam non ex tua sententia accidisset, ut semel publicis curis solutus et otium ad tuam ipsius animam curandam impendens, iterum cogereris ad eadem redire. Deinde ubi in mentem venit, forte Dominum volentem innumeris doloribus, quibus nunc Ecclesiæ nostræ premuntur, unum hoc concedere solatium, perfecisse ut dignitas tua iterum ad res gerendas prodiret; tum vero et hilariores facti sumus, ut adhuc venturi saltem semel, antequam exeamus ex hac vita, in præstantiæ tuæ congressum.

II. At rursus rumor alius ad nos pervenit, versari te Antiochiæ, et quæ in manibus sunt negotia cum summis potestatibus administrare. Præter hunc rumorem illud etiam accepimus, stantes a Paulino fratres nonnulla tecum disserere de conjunctione nobiscum ineunda, id est, cum iis, qui sunt ex parte hominis Dei Meletii episcopi. Quos etiam et litteras audio nunc Occidentalium circumferre, quæ episcopatum Ecclesiæ Antiochenæ ipsis attribuunt, Meletium autem maxime admirandum veræ Dei Ecclesiæ episcopum frustrantur. Neque hoc miror. Illi enim res nostras omnino ignorant. Isti autem, etsi videntur scire, partium magis quam veritatis studio ipsis narrant. Cæterum verisimile est eos aut veritatem ignorare, aut etiam causam occultare, cur adductus fuerit beatissimus episcopus Athanasius, ut Paulino scriberet. Sed cum ibi habeat præstantia tua, qui res imperante Joviano inter episcopos gestas sedulo enarrare possint, rogo ut ab ipsis edocearis. Ve-

rumtamen quia accusamus neminem, imo charitatem cum omnibus habere cupimus, et maxime cum domesticis fidei; gratulamur iis, qui litteras Roma acceperunt. Atque etiamsi quod honorificum et magnum ferant illis testimonium, optamus verum illud esse, et operibus ipsis confirmatum. Non idcirco tamen mihi ipse unquam persuadere possim, ut aut Meletium ignorem, aut Ecclesiæ cui præest obliviscar, aut quæstiones, de quibus ab initio nata dissensio, exiles putem, et parvi ad pietatis propositum momenti. Ego enim non solum, si quis ob acceptam ab hominibus epistolam efferatur, non idcirco abstrahi me unquam et subduci patiar : sed neque, si ex ipsis missa sit cœlis, nec sanam ille profiteatur fidei doctrinam, possum illum sanctorum communionis participem existimare.

III. Illud enim cogita, vir admirande, veritatis corruptores, qui arianum schisma in sanam patrum inducunt fidem, nullam aliam proferre causam, cur pium patrum dogma non recipiant, præter consubstantialis notionem, quam prave ipsi et ad fidei totius calumniam exponunt, dum Filium a nobis dictitant secundum hypostasim consubstantialem asseverari. His si quam occasionem dederimus, dum ab iis abripimur, qui simplicitate magis quam malitia hæc aut his similia dicunt, nihil impedit quominus ineluctabiles in nos ansas præbeamus, eorumque roboremus hæresim, quibus hæc una exercitatio est, dum in Ecclesia loquuntur, non sua stabilire, sed nostra calumniari. Quænam autem hac calumnia gravior esse possit, et ad multos commovendos aptior, quam si qui ex nobis videantur Patris et Filii et Spiritus sancti unam hypostasim dicere? Qui etiamsi omnino personarum differentiam aperte doceant : quia tamen hoc ipsum prius usurpatum est a Sabellio, unum quidem hypostasi Deum esse dicente, sed sub diversis personis a Scriptura repræsentari, pro propria

occurrentis subinde usus ratione; ac nunc quidem paternas illum sibi accommodare voces, cum hujus personæ adest occasio : nunc vero eas, quæ Filium decent, cum ad nostri suscipiendam curam, aut ad alias quasdam œconomicas operationes descendit : nunc tandem Spiritus induere personam, cum tempus proprias hujus personæ voces exposcit; si qui ergo etiam apud nos unum subjecto Patrem et Filium et Spiritum sanctum dicere deprehendantur, tres vero personas perfectas confiteri; quomodo non apertum et insuperabile videbuntur afferre argumentum, cur vera sint quæ de nobis dicuntur?

IV. Quod autem hypostasis et essentia idem non sunt, id et ipsi, ut puto, subindicarunt occidentales fratres, dum linguæ suæ angustias subveriti, essentiæ nomen lingua græca tradiderunt; ut et si qua esset sententiæ discrepantia, illa ipsa servaretur in clara et minime confusa nominum diversitate. Quod si et mihi quid sentiam breviter dicendum; illud dicam, quæ ratio est communi cum eo quod proprium, eamdem esse essentiæ cum hypostasi. Nam unusquisque nostrum et per communem essentiæ rationem esse participat, et per suas proprietates ille et ille existit. Ita et illic ratio quidem essentiæ communis; velut bonitas, divinitas, aut si quid aliud cogitatur : hypostasis vero in proprietate paternitatis, aut filiationis, aut potentiæ sanctificantis perspicitur. Si ergo personas dicunt non subsistere, per se absurda hæc doctrina : sin concedunt illas esse in vera hypostasi, quod fatentur, hoc etiam numerent, ut et consubstantialis ratio servetur in unitate Divinitatis, et pietatis cognitio, Patris et Filii et Spiritus sancti, in perfecta et integra uniuscujusque eorum, qui nominantur, hypostasi prædicetur. Illud tamen tuæ dignitati persuasum volo, et te et quisquis simili veritatis cura tangitur, nec eos contemnit qui pro veritate decertant, expectare debere,

dum duces sint et auctores hujus conjunctionis ac pacis præfecti Ecclesiarum, quos ego columnas ac firmamentum veritatis et Ecclesiæ esse pono, et eo magis revereor, quo longius ablegati sunt, inflicto illis exilio in pœnæ loco. Rogo itaque, serva te nobis ab anticipata opinione liberum, ut in te acquiescere valeamus, quem in omnibus baculum nobis et fulcrum Deus largitus est.

EPISTOLA CCXV [1].

DOROTO PRESBYTERO.

Nuntiat Basilius se Terentio protinus scripsisse : dehortatur Dorotheum ab itinere Romam suscipiendo, nisi mari utatur : dubitat an frater Gregorius ejusmodi legationem obire velit, aut ad utiliter obeundam idoneus sit.

Statim occasionem nactus, scripsi viro imprimis admirando comiti Terentio, minus suspectum esse existimans per ignotos ad eum de propositis rebus scribere; simulque rei moram afferri nolens a charissimo fratre Acacio. Numerario officii præsidis dedi igitur epistolam cursu publico proficiscenti : cui etiam præcepi ut vobis prius litteras ostenderet. Iter autem Romam nescio quomodo nemo prudentiæ tuæ nuntiaverit hyeme omnino confici non posse; cum interjecta a Constantinopoli usque ad fines nostros regio hostibus referta sit. Quod si utendum est mari, erit tempus; modo non recuset navigationem et de ejusmodi rebus legationem religiosissimus episcopus frater Gregorius. Ego enim, nec qui cum ipso proficiscantur video, et

[1] Alias ccl. Scripta anno 375.

ipsum negotiorum ecclesiasticorum prorsus inexpertum cognosco; ac illius quidem congressum benigno ac miti viro venerabilem et in plurimo pretio fore; sed cum elato et sublimi et altius sedenti, quique propterea veritatem humi prædicantes audire non possit, qui rebus communibus prosit viri hujusmodi congressus, cujus mores ab illiberali adulatione alieni?

EPISTOLA CCXVI [1].

MELETIO ANTIOCHIÆ EPISCOPO.

Narrat Basilius peregrinationes a se susceptas, seque ad Terentium statim post reditum scripsisse, ut eorum fraudes edoceret, qui hunc Comitem a Meletio abstrahere, et in partes suas allicere volebant.

Multæ nos et aliæ peregrinationes a patria avocarunt. Nam et Pisidiam usque venimus, ut cum ejusdem regionis episcopis quæ ad fratres Isauriæ spectant, componeremus. Atque inde nos in Pontum excepit peregrinatio, cum Dazimonem satis perturbasset Eustathius, multosque illic adduxisset, ut se ab Ecclesia nostra abscinderent. Sed et usque ad Petri mei fratris ædes me contuli : quæ cum Neocæsarea non longe distent, plurimæ pertubationis Neocæsariensibus causam attulerunt, mihi vero plurimæ contumeliæ materiam præbuere Hi enim fugerunt, nemine persequente : nos autem videbamur cupiditate laudum ab ipsis consequendarum etiam invocati nos obtrudere. Postquam autem redivimus, ex imbribus ac molestiis plurima infirmitate collecta, statim nos ab Oriente litteræ exceperunt,

[1] Alias CCLXXII. Scripta anno 375.

quibus significabatur Paulino ab Occidente litteras quasdam, veluti cujusdam principatus tesseram, allatas fuisse, valdeque efferri hujus partis duces et gloriari de litteris; deinde etiam fidem proponere, ac ea conditione paratos esse cum nostra Ecclesia conjungi. Ad hæc mihi et illud nuntiatum est abduci ab illis in partium suarum studia virum longe præstantissimum Terentium, cui celeriter scripsi; quantum in me fuit, impetum illius reprimens ac fraudes illorum edocens.

EPISTOLA CCXVII [1].

CANONICA III.

AMPHILOCHIO DE CANONIBUS.

Redux e Ponto Basilius summum videndi Amphilochii desiderium significat; ac de nonnullis rebus ad Isauros spectantibus sententiam suam aperit. Tum venit ad canones, et in eo maxime constituendo immoratur, quot quisque annos in variis pœnitentiam ordinibus traduceret.

Ex longo reversus itinere (abieram enim usque in Pontum negotiorum ecclesiasticorum causa, et ut inviserem propinquos) cum et meum corpus confractum retulissem, et animo satis afflictarer, ubi primum pietatis tuæ litteras in manus sumpsi, omnium statim oblitus sum, et vocis mihi omnium jucundissimæ, et manus amicissimæ signis acceptis. Cum igitur litteris tuis sim ita recreatus, conjicere debes quanti faciam tuum congressum, quem utinam, Sancto

[1] Alias III. Scripta anno 375.

moderante, consequar, ubi molestum non fuerit, ac nos ipse advocaveris. Neque enim, si ad ædes, quæ Euphemiade sunt, accesseris, grave mihi erit in unum venire et molestias hic ingruentes fugienti et ad tuam minime fucatam dilectionem festinanti. Fortasse autem mihi et alioqui necessitatem affert Nazianzum usque proficiscendi repentina religiosissimi episcopi Gregorii discessio, quæ quibus de causis acciderit, hactenus ignoro. Cæterum virum illum, de quo et ego cum tua præstantia locutus eram, quemque nunc ipse paratum esse speras, scias velim, diuturno morbo correptum, ac de cætero ipsis oculis laborantem, cum ex veteri morbo, tum ex ægritudine, quæ recens ei supervenit, inutilem omnino ad quælibet munia relictum esse. Alius autem non est apud nos. Quare satius est, etiamsi rem arbitrio nostro permiserint, aliquem tamen ex illis ipsis designari. Nam credere par est hæc quidem necessitatis esse verba, sed eorum animum id velle quod ab initio depoposcerant, ut suorum aliquis præficiatur. Quod si quis sit ex neophytis, sive Macedonio ita videatur, sive non; ille ordinetur. Informabis autem ipsum ad officium, Domino, qui tibi in omnibus opitulatur, etiam ad id gratiam largiente.

Canon LI. — Quod ad clericos attinet, indefinite canones exposuerunt, unam lapsis jubentes pœnam infligi, ejectionem a ministerio : sive in gradu fuerint, sive etiam in ministerio, quod manuum impositione non datur, permaneant.

Canon LII. — Quæ fœtum in via editum neglexit, si cum servare posset, contempsit, aut peccatum inde celaturam se existimans, aut belluina et inhumana cogitatione utens, tanquam in homicidio judicetur. Sin autem eum fovere non potuit, et propter solitudinem rerumque necessariarum inopiam fœtus interiit, matri est ignoscendum.

Canon LIII. — Vidua ancilla fortasse non multum lapsa est, quæ secundas nuptias per raptus speciem elegit. Quamobrem ob id incusanda non est. Non enim prætextus judicantur, sed voluntas. Illam autem, ut perspicuum est, manet digamiæ pœna.

Canon LIV.—Involuntariarum cædium discrimina, scio me ante tempus pietati tuæ pro viribus descripsisse, neque his amplius quidquam dicere queo. Est autem tuæ prudentiæ, pro casus cujusque ratione pœnas intèndere, aut etiam remittere.

Canon LV. — Qui in latrones ex adverso feruntur, si sint quidem laïci, a boni communione arcentur; si vero clerici, a gradu dejiciuntur. « Quisquis enim, inquit, gladium accepit, gladio peribit[1]. »

Canon LVI. — Qui voluntarie interfecit, et postea pœnitentia ductus est, annis viginti sacramentorum non erit particeps. Viginti autem anni sic in eo dispensabuntur. Annis quatuor flere debet, stans extra fores domus orationis, et ingredientes fideles rogans, ut pro ipso precentur, suamque iniquitatem confitens. Post quatuor autem annos inter audientes recipietur, et quinque annis cum ipsis exibit. Annos septem una cum iis, qui in substratione sunt, orans, egredietur. Annos quator stabit solum cum fidelibus, sed oblationis non erit particeps. His autem expletis, particeps erit sacramentorum.

Canon LVII. — Qui non voluntarie interfecit, per decem annos sacramentorum non erit particeps. Anni autem decem sic in eo dispensabuntur. Duos quidem annos flebit, tres autem annos inter audientes perseverabit, quatuor substratus, et anno uno consistet tantum, et deinceps ad sancta admittetur.

Canon LVIII. — Qui mœchatus est, per quindecim an-

[1] Matth. xxvi, 52.

nos sacramentorum non erit particeps : quatuor annis flens, quinque audiens, quatuor substratus, per duos consistens sine communione.

Canon LIX. — Fornicator septem annis sacramentorum non erit particeps, duobus flens, et duobus audiens, et duobus substratus, et uno consistens tantum : octavo ad communionem admittetur.

Canon LX. — Quæ virginitatem professa, a suo promisso lapsa est, peccati adulterii tempus in continentiæ præscripto complebit. Idem et in iis qui vitam monasticam professi sunt, et labuntur.

Canon LXI. — Qui furatus est, siquidem sponte pœnitentia motus, seipsum accusarit, annum a sola sacramentorum communione arcebitur : sin autem convictus fuerit, annos duos. Dividetur autem ei tempus in substrationem et consistentiam. Et tunc communione dignus habeatur.

Canon LXII. — Qui turpitudinem in maribus patravit, tempus illius qui adulterii scelus admisit, ei dispensabitur.

Canon LXIII. — Qui suam in brutorum concubitu impietatem confitetur, idem tempus in pœnitentia servabit.

Canon LXIV. Perjurus annis decem non erit communionis particeps, annis duobus flens, tribus audiens, quatuor substratus, uno consistens tantum. Et tunc communione dignus habebitur.

Canon LXV. — Qui præstigias vel veneficium confitetur, is homicidæ tempus in pœnitentia ducet; et cum illo agetur, velut cum eo qui se ipse in hoc peccato prodit.

Canon LXVI. — Qui sepulcra effodit, annis decem carebit communione : duobus flens, tribus audiens, quatuor substratus, uno consistens : et tunc admittetur.

Canon LXVII. — Cum sorore coïtus, homicidæ tempus in pœnitentia explebit.

Canon LXVIII. — Cognationis in humanis nuptiis prohibitæ conjunctio, si in peccatis deprehendatur, adulterorum pœnas subibit.

Canon LXIX. —Lector, si cum sua sponsa ante matrimonium commercium habuerit, postquam anno cessaverit, ad legendum suscipietur, non tamen ultra promovendus. Quod si absque desponsatione furtim coïerit, cessabit a ministerio. Eadem et ministri ratió.

Canon LXX. —Diaconus, qui pollutus est in labris, seque eo usque peccasse confessus est, a ministerio amovebitur, sed ei concedetur, ut cum diaconis particeps sit sacramentorum. Idipsum autem presbyter quoque. Si quid autem amplius quis peccasse deprehensus fuerit, in quocumque sit gradu, deponetur.

Canon LXXI. —Qui uniuscujusque prædictorum peccatorum conscius est, nec confessus, sed convictus est, tanto tempore, quanto malorum auctor punitus est, ipse quoque punietur.

Canon LXXII. — Qui se vatibus vel ejusmodi aliis tradidit, ipse quoque homicidæ tempore punietur.

Canon LXXIII. — Qui negavit Christum, et salutis mysterium violavit, toto vitæ suæ tempore flere, et pœnitentiam agere debet, sic tamen, ut tempore quo e vita excedit, sacramento dignus habeatur ob fidem in Dei clementiam.

Canon LXXIV. — Quod si unusquisque eorum, qui in prædictis peccatis fuere, pœnitentiam agens, bonus evaserit; is cui a Dei benignitate ligandi atque solvendi credita potestas, si clementior fiat, perspecta illius qui peccavit pœnitentiæ magnitudine, ad diminuendum pœnarum tempus; non erit dignus condemnatione, cum ea, quæ est in Scripturis, historia nos doceat eos, qui cum majore la-

bore pœnitentiam agunt, cito Dei misericordiam consequi.

Canon LXXV. — Qui cum sua ex patre vel ex matre sorore pollutus est, in domum orationis ne permittatur accedere, donec ab iniqua et nefaria actione desistat. Postquam autem in horrendi peccati sensum et animadversionem venerit, triennio fleat, stans propter fores domus orationis, et rogans populum ingredientem ad orationem, ut unusquisque misericorditer pro ipso intensas ad Dominum preces fundat. Postea autem alio trienno ad solam auditionem admittatur, et Scripturis doctrinaque auditis, ejiciatur, nec dignus habeatur oratione. Deinde, si modo illam cum lacrymis exquisierit, et Domino cum cordis contritione et valida humiliatione supplex prociderit, detur ei substratio per alios tres annos. Et postquam pœnitentiæ fructus dignos ostenderit, anno decimo in fidelium orationes suscipiatur sine oblatione : et ubi annis duobus una cum fidelibus steterit ad orationem, ita demum dignus habeatur boni communione.

Canon LXXVI. — Eadem est ratio de iis quoque qui suas nurus accipiunt.

Canon LXXVII. — Qui relinquit legitime sibi copulatam mulierem, ex aliam ducit, ex Domini sententia adulterii subjicitur judicio. Sed statutum est patrum nostrorum canonibus, ut ii anno fleant, biennio audiant, triennio substernantur, septimo consistant cum fidelibus, et ita oblatione digni habeantur, si cum lacrymis pœnitentiam egerint.

Canon LXXVIII. — Eadem autem forma observetur et in eos qui sorores duas in matrimonium ducunt, etsi diversis temporibus.

Canon LXXIX. — Qui autem in suas novercas insa-

niunt, sunt eidem canoni obnoxii, cui et ii, qui insaniunt in suas sorores.

Canon LXXX. — Polygamiam (9) Patres silentio prætermisere, ut belluinam, prorsusque ab hominum genere alienam. Ea autem nobis videtur peccatum esse fornicatione majus. Quapropter consentaneum est eos subjici canonibus, ut scilicet postquam anno fleverint, et tribus substrati fuerint, sic suscipiantur.

Canon LXXXI. — Quoniam autem multi in barbarorum incursione fidem in Deum violarunt, sacramenta gentilia jurantes, et nefanda quædam gustantes, quæ ipsis in magicis idolorum templis apposita fuere; ii secundum canones jam a Patribus nostris editos dispensentur. Nam qui vim gravem per tormenta sustinuere, nec ferentes labores, ad negationem tracti sunt, tribus annis non recipiantur, et duobus audiant, et ubi annis tribus substrati fuerint, sic ad communionem admittantur. Qui vero sive magna vi fidem in Deum prodiderunt, mensamque attigerunt dæmoniorum, et gentilium sacramenta jurarunt, ejiciantur quidem tribus annis, duobus audiant: ubi vero annis tribus in substratione oraverint, et per alios tres cum fidelibus ad orationem steterint, sic admittantur ad boni communionem.

Canon LXXXII. — De iis etiam qui pejerarunt, si vi quidem atque necessitate juramenta transgressi sunt, pœnis levioribus subjiciuntur, sic ut post sex annos possint suscipi: sin autem, vi non illata, fidem suam prodiderunt, ubi duobus annis fleverint et duobus annis audierint, et per quinque oraverint in substratione, et per alios duos sine oblatione ad precationis communionem fuerint admissi, ita demum, digna videlicet pœnitentia ostensa, in corporis Christi communionem restituentur.

Canon LXXXIII. — Qui vates consulunt, et consuetu-

dines gentium sequuntur, aut aliquos in suas ædes introducunt ad remediorum inventionem, et expiationem, hi in canonem cadant sexennii. Postquam anno fleverint, et anno audierint, et annis tribus fuerint substrati, et anno cum fidelibus steterint, sic admittantur.

Canon LXXXIV. — Hæc autem omnia scribimus, ut fructus probentur pœnitentiæ. Non enim omnino tempore dijudicamus res ejusmodi, sed ad modum pœnitentiæ attendimus. Quod si qui difficile avellantur a propriis moribus, carnisque voluptatibus servire malint quam Domino, et vitam secundum Evangelium instituere nolint, nulla est nobis cum illis communis ratio. Nos enim in populo inobsequenti et contradicenti edocti sumus audire : « Servans » serva animam tuam [1]. » Ne igitur committamus, ut cum talibus pereamus : sed grave judicium formidantes, et terribilem retributionis Domini diem ob oculos habentes, ne velimus una cum alienis peccatis perire. Si enim nos non erudierunt terribilia Domini, nec tales plagæ adduxerunt, ut nos a Domino propter nostram iniquitatem derelictos, barbarorumque in manus traditos sentiremus, et populum apud hostes captivum abductum esse, ac dispersioni traditum, quia hæc audebant qui Christi nomen circumferunt : si non noverunt, neque intellexerunt propterea venisse in nos iram Dei ; quæ res nobis cum his communis est ? Sed tamen obtestari eos et noctu et interdiu et publice et privatim debemus ; nos autem simul abripi eorum improbitatibus ne feramus ; maxime quidem optantes eos lucrifacere, et a maligni laqueo eripere, sed si hoc non possumus, studeamus saltem animas nostras ab æterna condemnatione servare.

[1] Gen. XIX, 17.

EPISTOLA CCXVIII [1].

AMPHILOCHIO ICONII EPISCOPO.

Basilius, paucis de Æliani negotio et de suo post iter Ponticum morbo præmissis, Amphilochium rogat, ut episcoporum Lyciæ, quos audierat ab Asianorum hæresi alienos esse, ac suam communionem amplecti velle, sententiam exploret, probo aliquo viro in hanc regionem misso.

Illud quidem negotium, cujus causa venerat frater Ælianus, ipse per se confecit, nec ulla nostra ope indiguit. Duplicem autem a nobis iniit gratiam, et quod litteras pietatis tuæ attulit, et quod litterarum ad te occasionem nobis subministravit. Per eum igitur et tuam salutamus genuinam ac non imitabilem charitatem, ac rogamus ut pro nobis preceris, qui nunc, si unquam alias, precum tuarum ope indigemus. Nam meum corpus ex itinere Pontico confractum, morbo afflictatur intolerabili. Illud autem et dudum volebam tuæ prudentiæ notum facere, non quod alia potiore interpellante causa oblitus sim; sed nunc commonefacio, ut virum diligentem digneris in Lyciam mittere, qui veræ fidei quinam sint sectatores exploret. Fortasse enim non sunt negligendi, siquidem vera sunt, quæ unus aliquis ex piis viris illinc ad nos venientibus narravit, eos ab Asianorum sententia prorsus alienos, communionem nostram amplecti velle. Si quis autem iturus est, perquirat Corydalis Alexandrum ex monacho episcopum : Limyræ Diatimum, Cyris Tatianum et Polemona et Macarium pres-

[1] Alias cccciii. Scripta anno 375.

byteros : Pataris Eudemum episcopum : Telmesi Hilarium episcopum : Pheli Lollianum episcopum. Hos et plures adhuc indicavit mihi aliquis recte de fide sentire : ac gratias Deo habui plurimas, si qui omnino in Asiano tractu extra labem hæreticorum sint. Itaque si fieri potest, interim eos sine litteris exploremus : re autem perspecta, tum demum et litteras dabimus, curabimusque ut aliquem ex illis ad congressum nostrum advocemus. Cedant autem omnia commode ac prospere Ecclesiæ Iconiensi nobis desideratissimæ. Honorandum omnem clerum et eos qui una cum tua pietate sunt, per te salutamus.

EPISTOLA CCXIX [1].

CLERO SAMOSATENSI.

Cum Basilius a Theodoro subdiacono didicisset dissensiones in clero samosatensi exortas esse; etsi sciebat Eusebium ea de re ad illos scripsisse, suum quoque illis dolorem significat, hortaturque ne laudem ex persecutione comparatam dissensionibus amittant.

I. Qui omnia in pondere et mensura definit nobis Dominus, et tentationes inducit, quæ vires nostras non superent, sed probat quidem pietatis athletas per afflictionem, nec tamen ultra quam ferre queunt, sinit tentari [2], datque potum in lacrymis in mensura iis [3], qui debent ostendere, an in afflictionibus gratum Deo animum servent; in hac maxime circa vos dispensatione suam benignitatem declaravit, non sinens vobis ab inimicis persecutionem ejusmodi

[1] Alias CCLXXX. Scripta anno 375. — [2] 1 Cor. x, 13. — [3] Psal. LXXIX, 6.

inferri, quæ posset aliquos evertere, aut de fide in Christum commovere. Vos enim cum levibus et quos facile sit superare adversariis conjungens, præmium vobis patientiæ in illis vincendis præparavit. Sed communis ille nostræ vitæ hostis, qui suis artificiis benignitati Dei adversatur, postquam vos vidit validi muri instar assultum extrinsecus contemnere, id, ut audio, excogitavit, ut inter vos mutuæ quædam offensiones et pusilli animi dissidia nascerentur : quæ initio quidem parva, et facile sanabilia, temporis progressu per contentionem aucta in malum prorsus insanabile vergere solent. Quapropter adductus sum ut per hanc epistolam vos adhortarer. Quod si fieri posset, venissem ipse, vosque per me ipse rogassem : sed quia id tempora non sinunt, hanc vobis epistolam, veluti aliquod supplicantis insigne, prætendimus, ut adhortationes nostras reveriti, solvatis omnem inter vos contentionem, mihique cito bonum nuntium mittatis dimissarum inter vos offensionum.

II. Sciat enim hoc, velim, prudentia vestra, illum magnum esse apud Deum, qui se proximo humiliter submittit, ac citra verecundiam crimina in seipso recipit, etiamsi vera non sint, ut pacem, magnum illud emolumentum, Dei Ecclesiæ conciliet. Sit itaque inter vos certamen bonum, quis prior consequatur, ut filius Dei vocetur, hanc sibi dignitatem ob pacem compositam comparans. Scripsit autem et religiosissimus episcopus vobis quæ conveniunt, ac rursus scribet quæ ipsum decent. Verumtamen et nos, eo quod adhuc concessum sit, ut vobis propiores simus, negligere res vestras non possumus. Unde et cum advenisset religiosissimus frater Theodorus subdiaconus, dixissetque Ecclesiam in mœstitia esse ac perturbatione, tum valde contriti, et imo cordis dolore perculsi, conticere non potuimus : sed vos adhortati sumus, ut omnem inter vos juris disceptationem projicientes, pacem componatis, ne afferatis læti-

tiam adversariis, neve hanc Ecclesiæ gloriationem prodatis, quæ nunc per totum terrarum orbem prædicatur, vos videlicet tanquam anima una et corde uno gubernatos, ita in uno corpore versari. Omnem Dei populum, honoratos et magistratus, et totius cleri cœtum per vestram pietatem salutamus, adhortamurque ut sui ipsorum semper permaneant similes. Nam incrementum nullum exposcimus, eo quod accessionem omnem jam ipsi per edita bonorum operum specimina excluserint.

EPISTOLA CCXX [1].

BEROEÆIS.

Testatur Basilius clericis Berœensibus, se ad eorum amorem exarsisse, lectis eorum litteris, et ipsorum ac totius populi virtute cognita ex sermone Acacii presbyteri. Pacem illis orat post tot certamina et ad perseverantiam hortatur.

Magnum Deus præbuit solatium his, qui coram congredi non possunt, colloquium per litteras; ex quo discere est non corpoream effigiem, sed animi ipsius indolem. Unde et nunc, postquam pietatis vestræ litteras accepimus, simul et vos cognovimus, et vestri amorem corde concepimus, non opus habentes longo tempore ad consuetudinem conciliandam. Ex ipsa enim insita litteris sententia ad amorem pulchritudinis animæ vestræ exarsimus. Nam præter litteras, quæ quidem tales sunt, adhuc etiam fratrum internuntiorum habilis et apta indoles illustrius vestra nobis expressit. Nam desideratissimus atque religiosissimus com-

[1] Alias CCXCIX. Scripta anno 375.

presbyter Acacius, plura quam scripsistis enarrans, et quotidianum vestrum certamen, strenuamque pro pietate dimicationem ipsis oculis subjiciens, tantam mihi incussit admirationem, ac tantum accendit desiderium vestris bonis perfruendi, ut Dominum rogem tempus aliquando dari, quo propria etiam experientia rerum vestrarum statum cognoscam. Nuntiavit enim mihi non solum vestram, quibus commissum est altaris ministerium, accuratam agendi rationem, sed populi etiam totius concordiam, et eorum qui civitati præsunt, illiusque res gerunt, magnanimos mores, ac sincerum in Deum amorem; adeo ut beatam prædicem Ecclesiam ex talibus constantem, ac nunc vehementis precer spiritalem vobis tranquillitatem concedi, ut quæ nunc certaminis tempore peregistis, iis tempore quietis fruamini. Solent enim quodammodo quæ in experiendo molesta sunt, voluptatem afferre recordantibus. Jam vero quod ad præsentia attinet, adhortor vos, ut ne malis cedatis, neve animum ob continentes ærumnas despondeatis. Prope enim coronæ, et prope Domini auxilium. Cavete effundatis quæ jam exantlastis : neve irritum reddatis laborem toto terrarum orbe celebratum. Brevissimus rerum humanarum status : « Omnis caro fœnum, et omnis gloria ho» minis tanquam flos fœni : exaruit fœnum, et flos decidit. » Verbum autem Domini manet in æternum [1]. » Præcepto permanenti adhærentes, fluxam rerum speciem spernamus. Non paucas Ecclesias erexit vestrum exemplum. Multam nec opinantes vobis comparastis mercedem, dum rudiores ad parem æmulationem provocastis. Locuples est remunerator, ac potest vobis digna largiri certaminum præmia.

[1] Isaï. XL, 6-8.

EPISTOLA CCXXI [1].

BEROEÆIS.

Significat Basilius plebi Berœensi ad amorem, quo illos fama cognitos persequebatur, plurimvm accessisse ex eorum litteris. Laudat eorum constantiam, et perseverantiam illis precatur.

Noveramus vos jam antea, desideratissimi, ex celeberrima vestra pietate et ex corona in Christi confessione comparata. Et forsan aliquis vestrum dicturus est : « Ecquis hæc in regionem longe dissitam exportavit? » Dominus ipse, qui suos cultores instar lucernæ collocans in candelabro, perficit ut toto terrarum orbe eluceant. Annon victores athletas celebrare solet palma victoriæ, et artifices operis solertia? Quod si ob hæc et alia ejusmodi immortalis memoria permanet, eos qui pie secundum Christum vivunt, de quibus ipsemet Dominus ait ; « Glorificantes me glorificabo [2], » quomodo non illustres ac omnibus conspicuos reddet, una cum solis radiis explicans fulgurantis eorum gloriæ splendorem? Rursus nobis vestri desiderium majus attulistis litteris ad nos scriptis, et ejusmodi litteris, in quibus præter superiora pro pietate certamina divitem et vividiorem pro vera fide animi constantiam profudistis. De quibus una vobiscum gaudemus, simulque precamur, ut universorum Deus, cujus certamen, cujus pugna et per quem corona, ingeneret animi ardorem, corroboret animam, et opus vestrum ad perfectam apud ipsum approbationem perducat.

[1] Alias CCXCVIII. Scripta anno 375. — [2] 1 Reg. II, 30.

EPISTOLA CCXXII [1].

AD CHALCIDENSES.

Significat Basilius se, lectis eorum litteris, respirasse ex ærumnis, et cognita eorum adversus hæreticos, quos primi repulerunt, constantia, ac cleri præeuntis et populi subsequentis consensu, acriorem factum esse ad pugnas, quæ Cappadociæ imminent, sustinendas. Hortatur ut in hoc consensu perseverent.

Litteræ pietatis vestræ tales nobis afflictionis tempore acciderunt, qualis sæpe certatoribus equis, ferventissima meridie pulverem vehementi anhelitu in medio stadii attrahentibus, aqua ori infusa. Respiravimus enim ex continuis tentationibus, simulque verbis vestris corroborati sumus, et certaminum vestrorum memoria firmiores facti, ut propositum nobis certamen nescio cedere animo subeamus. Enimvero incendium, quod plerasque Orientis partes devastavit, serpit jam et in nostram regionem, atque iis quæ circa nos sunt incensis, ad ipsas etiam Cappadociæ Ecclesias, quas antea fumus e vicinis locis ad lacrymas commovebat, pertingere conatur. Jam ergo et nos properat attingere : quod Dominus Spiritu oris sui avertat, et mali illius ignis flammam intercidat. Quis enim tam timidus est et ignavus, aut in laboribus athleticis inexercitatus, ut non vestris acclamationibus ad certamen corroboretur, optetque vobiscum victor renuntiari ? Vos enim priores pugnastis in pietatis stadio, ac multa repulistis tentamina hæreticarum pugnarum, et ingentem tentationum æstum pertulistis,

[1] Alias ccxcvii. Scripta anno 375.

tum vos Ecclesiæ coryphæi, quibus altaris cura commissa, tum singuli ex plebe et potentiores quique. Hoc enim in vobis et maxime admirandum est, et approbatione omni dignum, quod omnes unus estis in Domino, alii quidem præeuntes ad bonum, alii summo consensu sequentes. Unde et superiores estis adversariorum conatu, nullam præbentes ex ullo membro ansam adversantibus. Quapropter precamur noctu et interdiu Regem sæculorum, ut custodiat quidem populum in fidei integritate, custodiat autem ei clerum, tanquam caput illæsum in summitate constitutum, subjectisque corporis membris providens. Oculis enim officio suo fungentibus, opera manuum affabre fiunt, et pedes sine offendiculo moventur, nulla corporis pars cura convenienti destituitur. Hortamur ergo vos, quod ipsum facitis et facturi estis, ut vobis invicem adhæreatis, ac vos, quibus animarum cura credita, singulos regatis, et tanquam filios charissimos foveatis : populus vero debitam patribus reverentiam et honorem vobis exhibeat, ut decoro Ecclesiæ statu conservetur robur vestrum, ac fidei in Christum firmamentum; glorificeturque Dei nomen, ac redundet et augeatur charitatis bonum : nos autem, cum hæc audierimus, de vestro in Deo profectu lætemur : ac si quidem adhuc per carnem diversari in hoc mundo jubemur, vos etiam videamus aliquando in Dei pace : sin autem jubemur tandem de hac vita exire, vos in Sanctorum splendore una cum his, qui laudem et gloriam per patientiam et per omnem bonorum operum demonstrationem consequuntur, coronatos videamus.

EPISTOLA CCXXIII [1].

ADVERSUS EUSTATHIUM SEBASTENUM.

Rumpit silentium Basilius jam tribus annis servatum, suasque defert querelas, quod cum redux in patriam ad amicitiam Eustathii sese applicuisset, et cum eo ejusque discipulis etiam episcopus amantissime vixisset, nunc ab eis omni maledicto et famosis epistolis dilaceretur. Demonstrat perinique eos facere, quod sibi hominis in Syria scribentis errores affingant, quia ante annos viginti unam huic homini scripserat epistolam: atque hanc agendi rationem eo iniquiorem esse, quod se tot locis de fide disserentem audierint, ut sua illos sententia latere non potuerit; atque etiam si latuisset, non tamen amicitiam sine certissimis argumentis rumpi debuisse. Hanc ergo odii germanissimam causam assignat, quod et sua communio, et fidei professio, quam ab illis acceperat, ad recuperationem potestatis illis obstarent. Denique addit argumenti loco prius illos epistolam ad alios quam ad se misisse.

I. « Tempus, inquit, tacendi et tempus loquendi [2], » sententia est Ecclesiastæ. Itaque et nunc, cum satis diu siluerimus, tempus est os aperiendi, ut rerum latentium veritas in lucem edatur. Nam et magnus Job diu ille quidem calamitates pertulit silentio [3], fortitudinem animi hoc ipso demonstrans, quod in gravissimis malis perstaret. Sed cum satis in silentio decertasset, ac dolorem intimo corde premens perdurasset, tum demum os aperiens, ea dixit quæ

[1] Alias LXXIX. Scripta anno 375.— [2] Eccles. III, 7.— [3] Job. III, 1.

omnibus nota sunt. Et nobis igitur jam tertium hunc silentii annum æmulationi extitit Prophetæ gloriatio dicentis : « Factus sum sicut homo non audiens, et non habens in » ore suo redargutiones [1]. » Quapropter inclusimus in imo cordis nostri recessu inustum nobis ex calumnia dolorem. Nam revera calumnia virum humiliat, et calumnia circumfert pauperem [2]. » Etsi igitur tantum est ex calumnia malum, ut et jam perfectum (hoc enim significat viri appellatione Scriptura) ex alto dejiciat, ac pauperem circumferat, id est, eum, qui egregiorum dogmatum paupertate laborat, (quemadmodum etiam Prophetæ videtur, qui dicit : « Fortasse pauperes sunt, idcirco non audient, ibo ad opu» lentos [3], » pauperes vocans intelligentiæ inopes : hic etiam profecto eos, qui nondum in interiori homine perfecti sunt, nec ad perfectam ætatis mensuram pervenere, circumferri jactarique dicit proverbium) tamen existimabam me silentio molestias ferre debere, expectans aliquam ex ipsis factis emendationem. Neque enim malitia aliqua, sed veritatis ignoratione existimabam hæc in nos dicta esse. Sed quia video simul cum tempore progredi inimicitiam, nec illos pœnitere eorum, quæ ab initio dixerunt, nec quomodo præterita sanent, cogitationem ullam suscipere, sed nova opera, et facto agmine in id incumbere, quod sibi ab initio proposuere, ut vitam meam affligant, et existimationem apud fratres artificiis suis contaminent; non jam amplius silentium mihi tutum videtur. Sed in mentem venit mihi illud Esaïæ, qui ait : « Silui, num et semper silebo, et sus» tinebo ? patiens fui sicut pariens [4]. » Utinam autem et nos silentii mercedem assequamur, et aliquam ad redarguendum vim atque facultatem recipiamus; ut redarguendo exsiccemus amarum illum effusæ in nos falsæ accusationis

[1] Psal. XXXVII, 15. — [2] Eccles. VII, 8. — [3] Jer. V, 4. — [4] Isaï. XLII, 14.

torrentem; sic ut nobis quoque liceat dicere: « Torrentem » pertransivit anima nostra[1]. » Et illud: « Nisi Dominus » fuisset in nobis, cum insurgerent homines in nos, forsi» tan vivos deglutissent nos; fortasse aqua absorbuisset » nos[2]. »

II. Ego cum multum temporis impendissem vanitati, totamque fere juventutem meam perdidissem inani labore, quem in discendis infatuatæ a Deo sapientiæ disciplinis occupatus suscipiebam, ubi tandem aliquando velut ex alto somno expergefactus, respexi ad lumen admirabile veritatis Evangelii, ac vidi inutilitatem sapientiæ principum hujus sæculi[3], qui destruuntur; miserabilem meam vitam plurimam deflens, optabam dari mihi disciplinam, quæ me ad pietatis dogmata introduceret. Ac mihi quidem ante omnia curæ erat, ut emendationem aliquam morum facerem, quos diuturna cum improbis consuetudo perverterat. Itaque cum legissem Evangelium, ibique perspexissem plurimum ad perfectionem valere, bona sua divendere, et cum egenis fratribus communicare, ac nulla prorsus hujus vitæ sollicitudine distringi, nec ulla affectione ad res terrenas animo converti; cupiebam invenire aliquem ex fratribus qui hanc vitæ viam elegisset, ut una cum ipso brevem hujus vitæ fluctum transirem. Ac multos quidem inveni Alexandriæ, multos etiam in reliqua Ægypto, et in Palæstina alios et Cœlesyria ac Mesopotamia: quorum mirabar abstinentiam in victu, mirabar tolerantiam in laboribus, stupebam ad constantiam in precibus, quomodo somnum superarent, naturali nulla necessitate infracti: quomodo excelsam semper et indomitam animi sententiam servantes, in fame et siti, in frigore et nuditate[4], nusquam ad corpus conversi, nec ullam ei curam impendere volentes, sed tanquam in

[1] Psal. cxxiii, 5. — [2] Ibid. 1-3. — [3] 1 Cor. ii, 6. — [4] 2 Cor. xi, 27.

aliena carne viventes, reipsa ostenderent quid sit in hac vita peregrinari[1], et quid civitatem in cœlo habere[2]. Hæc cum mirarer, ac beatam putarem virorum vitam, quod factis ostenderent se mortificationem Jesu in corpore circumferre; optabam et ipse, quantum possem attingere, imitator esse hominum illorum.

III. Quamobrem cum vidissem nonnullos in patria imitari illorum instituta conantes, mihi visus sum adjumenti aliquid reperisse ad meam salutem, et indicium ducebam eorum quæ non videntur, ea quæ videntur. Quoniam igitur obscura sunt in unoquoque nostrum, quæ in latebris versantur, arbitrabar satis magna esse argumenta humilitatis humilem vestem, mihique satis erat ad persuasionem vestimentum crassum, et zona, et e rudi corio calceamenta. Et cum multi abducerent me ab ipsorum consuetudine, non ferebam : videns eos voluptariæ vitæ laboriosam præferre ; et ob insolitum vivendi genus morosus eram illorum laudis defensor. Unde nec de dogmatibus accusationes admittebam; quamvis multi affirmarent non rectas illos habere de Deo sententias, sed a signifero vigentis nunc hæresis edoctos, illius clanculum spargere doctrinam : quæ cum ipse nunquam audissem, sycophantas existimabam qui hæc nuntiabant. Postquam autem deinceps vocati sumus ad gubernacula Ecclesiæ, datos mihi custodes et speculatores vitæ, sub specie auxilii et amicæ communionis, prætermitto, ne videar aut incredibilia dicens de me ipse detrahere, aut fidem faciens, causam afferre credentibus, cur humanum genus oderint. Quod et mihi pene contigisset, nisi me præoccupassent Dei miserationes. Prope enim factum est ut omnes mihi in suspicionem venirent, nec fidem apud quemquam esse crederem, dolosis vulneribus animo perculsus. Sed tamen videbatur interim aliqua nobis

[1] Hebr. xi, 13. — [2] Phil. iii, 20.

inesse species consuetudinis cum illis, atque etiam disputationes habitæ inter nos de dogmatibus semel atque iterum; ac visi sumus inter nos non pugnare, sed consentire. Invenerunt autem nos easdem de fide in Deum voces proferre, quas omni tempore ex nobis audierant. Etsi enim aliæ res meæ gemitibus dignæ: at certe de hoc uno gloriari audeo in Domino, quod nunquam falsas habuerim de Deo opiniones, nec aliter sentiens postea dedidicerim. Sed quam a puero accepi notionem de Deo a beata mea matre et avia Macrina, eam crescentem in me ipso continebam; neque enim alias ex aliis mutavi, cum adolevit ratio: sed tradita mihi ab ipsis principia perfeci. Ut enim semen, dum crescit, majus quidem ex parvo fit, sed tamen idem est in semetipso, nec secundum genus mutatur, sed incrementis perficitur: ita et mihi arbitror eamdem doctrinam proficiendo auctam fuisse, nequaquam autem in illius locum quæ ab initio fuerat, eam quæ nunc est successisse. Quare suam ipsorum perscrutentur conscientiam, animo intueantur Christi tribunal, an aliquando aliquid aliud ex nobis audierint, quam quod nunc dicimus; qui nunc nomine pravæ doctrinæ nos decantarunt, et famosis epistolis, quas contra nos conscripsere, omnium aures obtuderunt; unde et nobis imposita necessitas hujus defensionis.

IV. Accusamur enim blasphemiæ in Deum, cum neque ex scripto antea de fide a nobis edito argui possimus, neque ex iis quæcumque sine scripto in Ecclesiis Dei viva voce palam et aperte semper disseruimus. Sed nec testis inventus, qui se ex nobis arcano loquentibus impii quidquam audivisse diceret. Unde igitur condemnamur, si nec scribimus impie, nec concionamur damnose, neque in domesticis colloquiis eos, qui nos conveniunt, pervertimus? O novum commentum! Ille, inquit, in Syria nonnulla scripsit haud pie: tu vero scripsisti ei ante viginti annos et am-

plius. Tu igitur communicator es hominis, et illius crimina etiam tua sint. At, o amice veritatis homo, qui mendacium fœtum esse diaboli edoctus es, quomodo persuasum habes meam esse illam epistolam? Non enim misisti, nec interrogasti, nec a me, qui tibi verum dicere poteram, didicisti. Sed etiamsi meæ essent litteræ, unde compertum tibi est volumen illud, quod nunc in manus tuas incidit, æquale esse litteris meis? Quis tibi dixit viginti esse annorum id volumen? Unde etiam exploratum est illius ipsius hominis esse scriptionem, ad quem et a me missa epistola? Quod si et ille scriptor est, et ego ad illum scripsi, et unum ac idem tempus mearum litterarum et hujus scripti; suscepisse me illud animo, ejusque sententiam in me ipso tenere, quo liquet argumento?

V. Percontare te ipse : quoties me invisisti in monasterio ad Iridem fluvium, cum mecum una adesset religiosissimus frater Gregorius, idem ac ego vitæ institutum sequens? Numquid ejusmodi audivisti? num significationem accepisti parvam aut magnam? Quot autem dies in vico, qui est ad aliam fluvii ripam, transegimus apud meam matrem, ubi velut amici inter nos degebamus, noctuque et interdiu colloquia habebamus inter nos? Num quidpiam affine in animo habere deprehensi sumus? Quando vero beatum Sylvanum simul visitabamus, nonne iter nobis de his rebus sermones habuit? Eusinoë itidem, quando una cum pluribus episcopis Lampsacum profecturi, me accersivistis, nonne de fide erant sermones? Nonne omni tempore notarii tui mihi aderant adversus hæresim dictanti? Nonne charissimi tui discipuli mecum omni tempore fuerunt? Quid, cum fraternitates inviserem, unaque cum illis in precationibus pernoctarem, disserens et audiens semper de Deo sine contentione, annon accurata exhibui sententiæ meæ argumenta? Quomodo ergo tanti temporis experientia

minor esse visa est putrida adeo ac infirma suspicione? Quem autem te priorem ac potiorem animi mei testem esse oportebat? Quæ Chalcedone de fide a nobis dicta sunt, quæ sæpenumero Heracleæ, quæ prius in Cæsareæ suburbio, annon ex nostra parte consona sunt omnia? Annon omnia inter se consentiunt? nisi quod incrementi, ut dixi, aliquid ex profectu conspicitur in sermonibus : quod immutatio non est ex deteriore in melius, sed eorum quæ deerant complementum ex scientiæ accessione. Quomodo autem illud etiam non cogitas, patrem non accepturum peccatum filii, neque filium peccatum patris accepturum; sed in suo quemque peccato moriturum[1]? Mihi autem neque pater est is qui apud te male audit, neque filius. Neque enim magister meus fuit, neque discipulus. Quod si oportet parentum peccata filiis crimina fieri, multo æquius ut quæ sunt Arii, in ejus discipulos vertantur; et si quis Aëtium genuit hæreticum, in caput parentis resiliant filii criminationes. Sin autem injustum est propter illa quempiam culpari, multo profecto justius est, ut ob eos qui ad nos non pertinent, in judicium non vocemur, si tamen peccaverunt omnino, si quid ab ipsis scriptum est condemnatione dignum. Venia enim mihi danda non credenti quæ adversus illos dicuntur; siquidem mea ipsius experientia, quanta sit ad calumniam proclivitas accusatorum, declarat.

VI. Nam etiamsi decepti, meque existimantes consortem esse sententiæ eorum, qui conscripserunt illa Sabellii verba, quæ ab ipsis circumferuntur, ad accusandum me venissent; ne sic quidem venia digni essent, quod ante manifesta indicia, protinus maledictis figant ac vulnerent homines, nullius injuriæ reos, ne dicam, arctissima amicitia conjunctos; tum quia qui falsas in seipsis habent suspiciones, id argumento est eos a Spiritu sancto non duci.

[1] Ezech. XVIII, 20.

Multa enim animo volvenda, multæ noctes ducendæ sunt insomnes, multisque cum lacrymis a Deo veritas exquirenda est ei, qui se ab amicitia fratris abscindere meditatur. Nam si mundi hujus judices, quando facinorosum quempiam morti addicturi sunt, removent vela, et peritissimos quosque ad rei propositæ considerationem advocant, ac multum temporis insumunt, nunc quidem legis austeritatem intuentes, nunc vero naturæ communitatem reverentes, ac dum multum ingemiscunt, et necessitatem deplorant, indicium omnibus faciunt invitos se legi servire, neque ex libidine sua sententiam ferre damnantem; quanto rem majore diligentia ac sollicitudine et cum pluribus deliberatione dignam existimare debet, qui se a fratrum amicitia longo tempore confirmata abrumpere meditatur? At una epistola eaque ambigua. Neque enim dixerint ex subscriptionis signis eam sibi cognitam esse; qui profecto non eam quæ primo scripta est, sed exemplum in manus acceperunt. Ex epistola igitur una, eaque vetusta. Anni enim sunt hactenus viginti, ex quo aliquid ad virum illum scriptum est. Interjecto autem illo tempore talem sententiæ meæ ac vitæ testem habeo neminem, quales qui nunc in me invehuntur accusatores.

VII. At enim epistola separationis causa non est, verum alia est disjunctionis ratio, quam equidem referre verecundor, ac semper siluissem, nisi ea, quæ nunc gesta sunt, necessitatem mihi attulissent totius eorum consilii ob multorum utilitatem oculis exponendi. Existimarunt boni viri impedimento sibi esse ad recuperationem potestatis communionem nostram. Et quia fidei quadam subscriptione præoccupati sunt, quam nos ipsis proposueramus, non quod ipsi illorum sententiæ diffideremus (fateor enim) sed quod suspiciones, quas de illis multi ex unanimis nostris fratribus habebant, sanare vellemus; ne quid ex illa con-

fessione videatur ipsis impedimenti occurrere, quominus ab iis, qui nunc dominantur, suscipiantur, communionem nobis renuntiarunt; ac materia disjunctionis, hæc epistola excogitata est. Indicium autem eorum, quæ dico, manifestissimum est, quod cum proscripsissent nos, et querelas, ut ipsis libebat, contra nos finxissent, antequam ad nos litteras mitterent, eas quoquoversum sparserint. Septem namque dies priusquam in nostras manus perveniret, visa est illorum epistola apud alios, qui eam ab aliis acceptam ad alios missuri erant. Ita enim statuerant ipsam ab altero alteri tradi, ut celeriter in universam regionem distribueretur. Atque hæc dicebantur quidem jam tum ab iis, qui illorum agendi rationem manifestissime nobis annuntiarunt. Censuimus tamen silendum esse, donec qui arcana revelat, clarissimis atque evidentissimis argumentis consilia ipsorum proderet.

EPISTOLA CCXXIV [1].

GENETHLIO PRESBYTERO.

Exponit astutiam Eustathii, qui epistolæ convitiis in Basilium refertæ hæretica verba subjecerat, tacito auctoris nomine, ut ipse Basilius auctor esse videretur. Objectam sibi communionem cum Apolinario refellit, suamque sententiam declarat, cum omnibus notam esse ac ipsi etiam Eustathio; tum facile perspici posse ex ipsa illa fide, cui Eustathius subscripsisse se dolebat, nec tamen dolorem suum palam testari audebat, quamvis

[1] Alias CCCXLV. Scripta anno 375.

revera ab hac fide discessisset, et aliam omnino contrariam Gelasio tradidisset.

I. Accepi litteras pietatis tuæ, et laudavi appellationem, qua apte nominasti scriptum ab illis libellum, cum libellum repudii appellasti. Quem quidem qui scripsere, quam sibi paraverint pro eo defensionem apud Christi tribunal, quod decipi non potest, intelligere non possum. Nam accusationem in me proferentes, meque perstringentes vehementer; narrantes quæ volebant, non quæ veritati consona; plurimam præ se humilitatem ferentes, mihi superbiæ tumorem affingentes, quod eos, qui missi ab ipsis fuerant, non excepissem, falsa omnia, aut saltem pleraque ne periculose loquar; tanquam hominibus, et non Deo suadentes, quærentesque placere hominibus, et non Deo, apud quem nihil veritate pretiosius, ita conscripserunt. Deinde Scriptis in nos litteris hæretica verba subjecerunt, celato impietatis auctore, ut multi ac simpliciores ex præmissa in nos accusatione nostra esse crederent, quæ subjuncta fuerant; propterea quod, qui nos artificiose calumniantur, prætermisissent nomen parentis pravorum dogmatum, ac simplicioribus suspicandum reliquissent, nos esse qui hæc aut excogitavimus aut scripsimus. Itaque cum hæc vobis explorata sint, adhortor ut nec ipsi turbemini, et vacillantium perturbationem sedetis; quanquam non ignoro defensionem meam non facile admissum iri, eo quod nefaria maledicta, a personis auctoritate pollentibus in nos effusa, aures præoccupaverint.

II. Quod autem nostra non sunt, quæ ut nostra circumferuntur; arbitror equidem, etsi furor in me conceptus omnino rationi eorum tenebras offundit, quominus quid utile sit videant, tamen si a vobis ipsis interrogentur, nequaquam fore ut ita percalleant et obdurescant, ut audeant

mendacium eloqui suo ipsorum ore, ac mea esse scripta illa dicere. Quod si mea non sunt, cur condemnor ob aliena? Sed dicturi sunt communicatorem Apolinarii me esse, ac ejusmodi dogmatum pravitatem animo amplecti. Reposcantur ab eis argumenta. Nam si cor humanum scrutari sciunt, hoc ipsum profiteantur, et vos agnoscite verum ab illis in omnibus dici. Sin autem ex rebus apertis et ante omnium oculos positis meam arguunt communionem, ostendant aut canonicas litteras a me ad ipsum missas, aut ab illo ad me, aut clericorum nobiscum commercia, aut quempiam eorum ad precum communionem an unquam admiserim. Quod si epistolam proferunt, cæterum ante annos viginti quinque ad ipsum scriptam, a laïco ad laïcum, et ne hanc quidem ut a me scripta est, sed adulteratam; a quibus autem, Deus scit; hinc manifeste injuriam agnoscite, quod episcopus nullus accusatur, si quid laïcus in re indifferenti minus considerate scripserit: idque non de fide quidquam: sed simplex scriptum amicam habens salutationem. Forte autem et ipsi comperiuntur et ad Gentiles et ad Judæos scripsisse, nec crimen sustinere. Nam ad hunc usque diem nemo de re ejusmodi in judicium vocatus est, de qua nos ab iis, qui culices percolant[1], condemnamur. Quod igitur neque hæc scripsimus, neque probavimus, sed et anathematizamus eos, qui pravam hanc tenent sententiam, hypostaseωn confusionem, in qua maxime impia hæresis Sabellii renovata est, id quidem notum est Deo, qui corda cognoscit, notum et fraternitati omni, quæ meæ humilitatis periculum fecit. Imo etiam illi ipsi, qui me nunc vehementer incusant, suam ipsorum conscientiam perscrutentur, ac noscent me a puero longe ab ejusmodi dogmatibus remotum fuisse.

III. Quid autem sentiam, si quis requirat, id perspiciet

[1] Matth. XXIII, 24.

ex illo scripto, cui apposita est eorum propria manu subscriptio, quam dum volunt delere, mutationi suæ latebras in calumniis nostris quærunt. Non enim fatentur se pœnitere, quod tradito ipsis a me libello subscripserint : sed mihi inferunt crimina impietatis, rati neminem videre, prætextum esse ipsorum a me disjunctionem ; at revera eos a fide defecisse, quam sæpe coram multis scripto professi, tandem et a me traditam susceperunt, ac iis subscripserunt, quæ omnibus legere licet, et ab ipsis scriptis edoceri veritatem. Manifestum autem illorum erit propositum, si quis post subscriptionem, quam nobis dederunt, legat fidem quam Gelasio tradidere, et animadvertat quantum hæc ab illa confessio differat. Quocirca qui tam facile in contraria vertuntur, ne scrutentur alienas festucas : sed trabem in suo ipsorum oculo hærentem ejiciant [1]. Cæterum plenius in alia epistola de omnibus respondemus et docemus : quæ quidem plura desiderantibus satisfaciet. Vos autem in præsentia, acceptis his meis litteris, tristitiam omnem deponite, et charitatem erga nos confirmate [2], ob quam vobis conjungi vehementer ambio. Mœror autem mihi maximus et dolor animo insolabilis, si tantum apud vos potuerint calumniæ, quibus impugnor, ut refrigerent charitatem, nosque ab invicem abalienent. Valete.

[1] Matth. VII, 4. — [2] 2 Cor. II, 8.

EPISTOLA CCXXV [1].

DEMOSTHENI aliorum episcoporum nomine.

Cum Gregorius Nyssenus jussu Demosthenis ob Philocharis calumnias a militibus comprehensus fugisset; Vicarium placare conatur Basilius, eique demonstrat factum Gregorii nec publicæ rei nec ecclesiasticæ nocere. Si enim de pecuniis agatur, paratos esse pecuniæ sacræ custodes rationem reddere; sin autem de ordinatione, non Gregorii culpam esse, qui invitus ordinatus est, sed eorum qui ordinaverunt, quorum proinde necessaria præsentia. Rogat ergo ne se infirmum et senem in alienam provinciam trahat, et cum episcopis quibuscum nondum pax composita, convenire cogat.

Plurimas semper gratias habemus Deo et imperatoribus curam nostri gerentibus, quandocumque videmus patriæ nostræ gubernacula viro commissa, primum quidem christiano, deinde moribus recto, et accurato legum custodi, secundum quas in humanis rebus vivimus. Sed præcipue adventu tuo hanc gratiam Deo et dilecto Deo imperatori retulimus. Cum autem sensissemus nonnullos pacis inimicos meditari reverendum tuum tribunal contra nos commovere, expectavimus dum vocaremur a tua magnanimitate, ut disceres veritatem a nobis; si tamen velit summa tua prudentia rerum ecclesiasticarum sibi vindicare examina. Sed postquam nos tribunal contempsit, nostrum autem fratrem ac comministrum Gregorium commota tua potestas ob Philocharis calumnias abripi jussit; ac ille qui-

[1] Alias CCCLXXXV. Scripta anno 375.

dem mandato obtemperavit (quî enim non obtemperasset?) ac lateris dolore correptus, ac prælerea ob frigus, quod collegit, consueta infirmitate renum ei superveniente, coactus est, inexorabilibus militibus eum detinentibus, corporis curandi causa, et leniendorum intolerabilium dolorum, in quietum aliquem locum transferri : ea de causa venimus omnes amplitudini tuæ supplices, ut ne tibi occursus dilatus indignationem moveat. Nam nec publicæ res pejus se habuerunt ex nostra dilatione, neque inde ecclesiasticæ quidquam detrimenti acceperunt. Quod si de pecuniis, quasi essent dissipatæ, agitur; ibi sunt pecuniarum sacrarum custodes, rationes his qui voluerint parati reddere, et eorum calumniam detegere, qui accuratum tuum auditum non timuerunt. Facile enim illis est ex ipsis beati episcopi scriptis manifestam veritatem quærentibus façere. Sin autem est aliquid aliud canonicum, quod examine indigeat, idque magnanimitas tua audire ac judicare vult; nos omnes adesse necesse est, quia si quid deficit eorum quæ ad canones spectant, culpam sustinent qui ordinavere, non is, qui omni imposita necessitate ministerium suscipere coactus est. Quare te obsecramus, ut nobis auditum serves in patria, nec pertrahas in exteram regionem, neque necessitatem imponas conveniendi cum episcopis, quibuscum nobis de quæstionibus ecclesiasticis nondum convenit. Simul etiam ut parcas senectuti nostræ ac infirmitati rogamus. Nam, Deo volente, experientia ipsa cognosces nihil neque parvum, neque magnum quod ad canones attineret, in episcopi ordinatione omissum fuisse. Optamus igitur, ut sub tua administratione, ipsa etiam cum fratribus nostris concordia et pax componatur : qua nondum constituta, molestus est nobis etiam ipse congressus, propterea quod multi ex simplicioribus nostra inter nos dissensione læduntur.

EPISTOLA CCXXVI [1].

MONACHIS SUIS.

Cum videret Basilius silentium suum a pluribus in deteriorem partem accipi, monachos hortatur ne se calumniis præoccupari sinant, sed potius veritatem ante oculos positam intueantur, siquidem Eustathius, qui Arianos acerrime insectatus fuerat, nunc cum illis conjungitur compendii sui causa. Demonstrat hanc veram esse causam dissidii, non quod illi rescriptum non fuerit, ejusque chorepiscopi non suscepti, sed quod gratiam ab Euzoio inire voluerit. Hinc et fidem Nicænam exagitat, cui olim subscripserat, et Basilii de Spiritu sancto doctrinam novitatis accusat, eumque ob scriptam ante annos viginti ad Apolinarium salutandi causa epistolam condemnat. Tantam nequitiam litteris suis comprimi posse non putat Basilius, sed a monachis rem factu facilem petit, ut verum, ut par est, examinent.

Potest quidem sanctus Deus et congressus lætitiam nobis largiri, qui semper et videre vos et de rebus vestris audire cupimus : quandoquidem nulla alia in re animus noster acquiescit, nisi in profectu vestro, ac perfectione in Christi mandatis. Interea vero, dum hoc nobis nos conceditur, necessarium ducimus, per germanissimos ac Domini metuentes fratres vos invisere, et cum vestra dilectione per litteras colloqui. Hanc ipsam igitur ob causam misimus religiosissimum ac charissimum fratrem nostrum et laboris

[1] Alias LXXIII. Scripta anno 375.

evangelici consortem Meletium compresbyterum, qui vobis narrabit desiderium, quo vos prosequimur, ac sollicitudinem animæ nostræ: quippe cum noctu ac interdiu Dominum rogemus[1], ut probati et spectati sitis, ut et nos habeamus fiduciam in die Domini nostri Jesu Christi ob vestram salutem, et vos effulgeatis in splendore Sanctorum, cum opus vestrum sub justo Dei judicio expendetur. Simul autem multum nobis sollicitudinis injicit præsentis temporis difficultas, in quo Ecclesiæ omnes commotæ sunt, et omnes animæ cribrantur. Aperuerunt enim nonnulli immodice ora sua adversus conservos. Prædicatur libere mendacium, veritas absconditur. Et accusati quidem condemnantur sine judicio, accusatoribus vero creditur sine examine. Unde et ego cum audissem multas in me circumferri epistolas, quæ pungunt et decantant et de rebus insimulant, pro quibus parata nobis apud veritatis tribunal defensio, tacere equidem statui; quod et præstiti. Tertius enim jam hic annus est, ex quo verberatus calumniis flagella accusationis perfero; contentus quod Dominum, qui arcana novit, calumniæ testem habeam. Sed quia video multos jam silentium nostrum ad calumniarum confirmationem accepisse, nec nos patientia existimasse adductos silere, sed quod contra veritatem hiscere non possimus; idcirco scribere vobis aggressus sum, obsecrans vestram in Christo dilectionem, ut concinnatas ab una parte calumnias non omnino admittatis ut veras: quandoquidem, ut scriptum est, neminem lex judicat, nisi prius audiat, et cognoscat quid fecerit.

II. Quanquam æquo quidem judici res ipsæ sufficiunt ad declarandam veritatem. Quare etiamsi nos taceamus, licet vobis respicere ad ea quæ fiunt. Qui enim nos doctrinæ pravæ insimulant, hi nunc aperte visi sunt hæreticorum

[1] Col. 1, 9.

partibus adjuncti : qui nos ob aliena scripta condemnant, confessionibus suis, quas nobis scriptas tradidere, adversari comperiuntur. Considerate consuetudinem eorum, qui hæc audent ; mos enim illis est semper ad potentiorem partem transfugere, et infirmiores quidem amicos conculcare, colere autem potentes. Nam qui celeberrimas illas epistolas contra Eudoxium totamque ejus factionem conscripserunt, et ad omnes fraternitates transmisere, quique obtestati sunt, ut eorum fugeretur communio, tanquam animarum pernicies, ac idcirco latas de sua depositione sententias non admiserunt, eo quod ab hæreticis latæ essent, uti tunc nobis persuadebant, ii nunc omnium obliti, una cum ipsis versantur. Neque ullus illis relinquitur negandi locus : manifeste enim nudarunt suum ipsorum propositum, cum Ancyræ in domibus communiones eorum amplexi sunt, eo quod publice ab illis nondum recepti sint. Itaque eos interrogate, si nunc orthodoxus Basilides Ecdicii communicator, cur ex Dardania revertentes, altaria illius in Gangrenorum regione subverterint, et mensas ipsi suas posuerint : cur etiam hactenus insectati sint Ecclesias Amaseæ et Zelorum, ac per se ipsi presbyteros illic ac diaconos constituerint ? Etenim si ut cum orthodoxis communicant, cur ut hæreticos insectantur ? Sin autem hæreticos existimant, cur communionem eorum non aversantur ? Nonne hoc, fratres cumprimis colendi, vel pueri clare perspiciant, semper eos compendii causa facere, ut aliquos accusent, aut commendent ? Et a nobis itaque defecerunt, neque id indignantes, quod non rescripserimus (illud enim est quo se maxime offensos dicunt fuisse) neque quod chorepiscopos, quos se misisse aiunt, non exceperimus. Verum Domino rationem reddent, qui hoc comminiscuntur. Missus enim unus aliquis Eustathius, cum litteras tradidisset cohorti Vicarii, ac dies tres in urbe commoratus esset ; ad sua re-

versurus, multo jam vespere, dormiente me, dicitur ad nostras ædes venisse. At dormire me cum audisset, abiit, nec jam postridie ad me accessit : sed ad hunc modum, suo erga nos officio perfunctorie expleto, rediit. Atque hoc est crimen, quod nos commisimus, et patientes illi homines delictum illud præterita nostra servitute, quam ipsis in dilectione servivimus, non compensarunt : sed iram in nos suam usque adeo incenderunt ob hoc erratum, ut nos ab omnibus orbis terrarum Ecclesiis, saltem quantum in ipsis fuit, excommunicari fecerint.

III. At revera non ea est dissidii causa : sed quia existimarunt tum demum se Euzoio probatum iri, si ipsi se a nobis abalienarent, illas sibi ipsis causas excogitaverunt, ut aliquam apud illos commendationem ex bello nobis indicto reperirent. Hi nunc et de nicæna detrahunt fide, nosque vocant Homoousiastas, quia in illa fide unigenitum Filium Deo et Patri Homoousion confitemur, non quod una essentia in duo fraterna sit divisa, absit : non enim id cogitavit sancta illa ac Deo dilecta synodus, sed quia quod est Pater secundum essentiam, hoc et Filius intelligi debet. Sic enim nobis illi exposuerunt, cum dixerunt : « Lumen de » lumine. » Est autem nicæna fides, allata ab ipsis ex Occidente formula, quam tyanensi synodo tradiderunt, a qua et suscepti sunt. Sed habent sapientem quamdam regulam ad suas ejusmodi mutationes, ut fidei verbis, non secus ac medici, utantur pro tempore, aliter alias sese ad propositos morbos accommodantes. Cujus sophismatis imbecillitatem non me arguere, sed vos decet intelligere. « Dabit enim » vobis Dominus intelligentiam [1], » ut cognoscatis quæ recta sit doctrina, et quæ obliqua ac perversa. Si enim aliam alias fidei formulam scribere decet, et cum tempore immutari, falsa est sententia dicentis : « Unus Dominus,

[1] 2 Tim. II, 7.

» una fides, unum baptisma [1]. » Sin hæc vera sunt, « Nemo » vos decipiat inanibus his verbis [2]. » Nos enim calumniantur, quasi novi aliquid tradamus de Spiritu sancto. Rogate igitur quænam illa novitas. Confitemur enim nos quod et accepimus, cum Patre et Filio conjunctum esse Paracletum, nec cum creatura numerari. Nam in Patrem et Filium et Spiritum sanctum credimus, atque in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizamur. Quapropter nunquam Paracletum ab illius cum Patre et Filio conjunctione avellimus. Mens enim nostra a Spiritu illustrata ad Filium respicit, et in illo velut in imagine Patrem videt. Neque igitur nomina ex nobis ipsis comminiscimur, sed Spiritum sanctum Paracletum nominamus, neque debitam ei gloriam destruere volumus. Vere omnino hæc nostra sunt. Horum gratia qui accusat, accuset : qui nos persequitur, persequatur : qui fidem habet calumniis, quibus impetimur, paratus sit ad judicium. « Dominus prope est [3]; » nihil solliciti sumus.

IV. Si quis in Syria scribit, hoc nihil ad nos. « Ex tuis » enim, inquit, verbis justificaberis, et ex verbis tuis con» demnaberis [4]. » Mea me verba judicent : propter alienos vero errores nemo nos condemnet, neque ante viginti annos scriptas a nobis epistolas proferat, ut demonstret nunc communicatores nos esse eorum, qui ista scripserunt. Nos enim antequam hæc scriberent, laïci ad laïcos scripsimus, antequam vel suspicionem ejusmodi quisquam in illos moveret; nec de fide quidquam scripsimus, nec qualia illi nunc ad invidiam nobis creandam circumferunt, sed salutationes nudas, quæ amicam compellationem persolvebant. Nos enim pariter et eos, qui Sabellii morbo laborant, et eos, qui Arii dogmata tuentur, ut im-

[1] Ephes. IV, 5. — [2] Id. V, 6. — [3] Philip. IV, 5. — [4] Matth. XII, 37.

pios fugimus, et anathematizamus. Si quis eumdem Patrem dicit ac Filium et Spiritum sanctum, ac rem unam multis nominibus designatam esse statuit, unamque hypostasim tribus appellationibus expressam; talem nos in Judæorum parte numeramus. Sic etiam, si quis Filium Patri secundum essentiam dissimilem dicit, aut ad creaturam detrahit Spiritum sanctum, anathematizamus, et a gentilium errore non longe abesse ducimus. Sed ora accusatorum nostrorum comprimi litteris nostris non possunt; imo verisimile est illos etiam defensionibus nostris irritari, et majora ac graviora in nos machinari. Cæterum aures vestras custodiri non difficile. Quare quod in vobis situm est, præstate : sincerum nobis et minime præoccupatum calumniis cor vestrum servate : atque objectorum nobis criminum rationem a nobis postulate. Ac veritatem quidem si apud nos inveneritis, ne detis locum mendacio. Sin autem nos ad defensionem infirmos senseritis, tunc credite accusatoribus nostris, ut vera dicentibus. Vigilant illi, nobis ut noceant : hoc a vobis non exposcimus. Nundinariam vitam agentes, structam nobis calumniam ad lucri accessionem convertunt : vos autem adhortamur, ut maneatis domi, ac decore vos geratis, opus Christi in quiete perficientes, illorum vero congressus, qui ad auditores evertendos dolose fiunt, declinetis [1] : ut et dilectionem erga nos sinceram custodiatis, patrumque fidem servetis integram ac inoffensam, et probati ac spectati, tanquam veritatis amici, apud Dominum comperiamini.

[1] 1 Thess. IV, 11.

EPISTOLA CCXXVII [1].

CLERICIS Coloniensibus consolatoria.

Cum Euphronium Coloniensem episcopi ad sedem Nicopolitanam transferendum decrevissent, permolestum id accidit clericis coloniensibus, quorum nonnulli iracundiam eo perduxerunt, ut se ad tribunalia abituros minarentur, ac res suas hominibus evertendarum Ecclesiarum cupidis commissuros. Basilius laudat eorum amorem in episcopum, sed modum requirit. Demonstrat eis provideri, dum Nicopoli providetur, nec eos deserturum episcopum. Spem affert amplioris solatii, seque ad eos venturum.

Et quid ita pulchrum et spectatum apud Deum et homines, ut charitas perfecta, quam complementum totius esse legis a sapiente didicimus Magistro [2]? Quapropter approbo vestri in pastorem amoris ardorem. Nam nec tenero filio boni patris privatio, nec Christi Ecclesiæ pastoris ac magistri secessus tolerabilis. Quare præclaræ ac bonæ voluntatis indicium in hac præstantissima erga episcopum vestrum animi affectione præbuistis. Sed tamen vestrum illud præclarum erga patrem spiritualem studium, si modo et ratione contineatur, laudandum est: sin autem limites transcendat, non jam eadem approbatione dignum est. Præclara œconomia erga religiosissimum fratrem nostrum et comministrum Euphronium ab his, quibus Ecclesiæ commissæ sunt gubernandæ, facta est, necessaria tempori, perutilis et Ecclesiæ ad quam translatus est, et vobis ipsis a quibus assumptus. Hanc

[1] Alias ccxcii. Scripta anno 375. — [2] Rom. xiii, 10.

ne existimetis humanam, aut ex cogitationibus susceptam hominum terrena sentientium : sed eos, quibus Ecclesiarum Dei sollicitudo incumbit, ex consuetudine et conjunctione, quam habent cum Spiritu, id fecisse persuasum habete, atque hoc eorum incœptum animis vestris mandate; et operam date ut perficiatur. Suscipite igitur tranquille et cum gratiarum actione id quod factum est, habentes pro certo eos, qui res in Ecclesiis a Dei electis constitutas non admittunt, Dei ordinationi resistere. Cavete litigetis cum vestra matre Ecclesia nicopolitana : nec animum in eos, qui vestrarum animarum curam suscepere, exasperate. Dum enim res nicopolitanæ consistent, vestra etiam pars simul servabitur; sed si illam aliqua tempestas attigerit, etiamsi adsint vobis custodes innumeri, pars quoque una cum capite absumetur. Quemadmodum igitur qui ad fluvios habitant, si quos procul videant valida præsidia aquis objicere, intelligunt securitati suæ provideri, dum incursus aquarum repelluntur : ita etiam qui nunc pondus sollicitudinis Ecclesiarum sustinent, in aliorum custodia securitati vestræ provident, tutique eritis ab omni tumultu, aliis belli impetum sustinentibus. Ad hæc illud etiam vobis considerandum est, non vos ab eo repudiatos, sed alios assumptos. Non enim invidi quidam sumus, ut qui sua dona etiam cum aliis communicare possit, eum cogamus gratiam intra vos concludere, et solis loci vestri finibus coerceamus. Nam nec qui fontem circumsepit, et aquarum exitum labefactat, nec qui doctrinam uberem prohibet latius fluere, extra invidiæ crimen est. Suscipiat itaque et Nicopolis curam, et ad futuras illi sollicitudines vestri cura accedat. Illi enim plus accessit laboris, sed de vestri cura nihil decessit. Hoc autem mihi et maxime doluit, et modum mihi visum est excedere, quod videlicet dixistis : «Votorum compotes si non sumus, ad judicum tribunalia abibimus,

ac res hominibus committemus, quibus Ecclesiarum eversio caput est votorum. » Cavete igitur ne qui unquam insano furore acti vobis persuadeant, ut quidquam apud publica subsellia proferatis, atque inde aliqua accidat eversio, cujus pondus in eorum capita, qui causam præbuerint, convertatur. Sed recipite et consilium nostrum, quod vobis in paternis visceribus damus, et religiosissimorum episcoporum dispensationem, quæ secundum Dei voluntatem facta est. Quin et expectate nos, qui ubi advenerimus, si nobis Dominus faverit, quæcumque vestram pietatem per epistolam commonere non licuit, ea coram suggeremus; et ipsa re et opere, quantum in nobis erit, vos solari conabimur.

EPISTOLA CCXXVIII [1].

COLONIÆ MAGISTRATIBUS.

Laudat Coloniæ magistratus, quod res ecclesiasticas non negligant: mœrentes discessu episcopi sui hortatur, ut matri Nicopoli communem parentem cedant, qui eos regere non desinet, ac temporum difficultate considerata, episcopis ignoscant, qui hoc consilium necessitate adducti ceperunt. Promittit majus solatium eorum quæ facta fuerant, si Dominus dederit, ut ad eos veniat.

Accepi litteras dignitatis vestræ, et gratias egi Deo sanctissimo, quod rerum publicarum curis occupati, ecclesiasticas haud parvi penditis; sed de iis unusquisque velut de proprio negotio et ex quo vita sua pendeat, ita solliciti fuistis, mihique scripsistis mœrentes discessu religiosissimi

[1] Alias CCXC. Scripta anno 375.

episcopi vestri Euphronii : quem non abstulit vobis Nicopolis : sed si ex jure ageret, suum proprium recepisse se diceret; sed liberalius agens, vocem edet teneræ matri decoram, se communem vobiscum patrem habituram, qui ex parte utrisque de sua communicabit gratia : neque illos quidquam pati sinet ab adversariorum incursibus, neque vos consueta sollicitudine privabit. Igitur et temporis difficultatem considerantes, et œconomiæ necessitatem prudenter intelligentes, episcopis ignoscite, qui hanc viam ad constituendum Domini nostri Jesu Christi Ecclesiarum ordinem inierunt. Vobis autem ipsi ea suggerite, quæ viris et perfecta propria intelligentia præditis, et amantium consilia ad usus suos adjungere scientibus congruant. Vos enim verisimile est multa eorum quæ commoventur ignorare, eo quod sitis in extrema Armenia constituti : nos vero, qui mediis in rebus versamur, et quorum aures undique unoquoque die rumore eversarum Ecclesiarum percutiuntur, valde anxii sumus, ne forte communis hostis diuturnæ vitæ vestræ tranquillitati invidens, in vestris quoque locis sua ipsius zizania serere possit, cedatque et Armeniorum regio in escam adversariis. Sed nunc quidem tranquilli et quieti sitis, veluti boni vasis usum communem habere cum vicinis vestris non recusantes. Paulo post autem, si Dominus dederit ut ad vos veniam, majus etiam eorum, quæ facta sunt solatium accipietis; si modo id vobis necessarium videbitur.

EPISTOLA CCXXIX [1].

CLERICIS NICOPOLITANIS.

Spiritus sancti consilio factum esse non dubitat, quod apud eos factum fuerat. Laudat Pœmenii prudentiam et in re statim perficienda fortitudinem. Hortatur ne Colonienses irritent : spem affert se ad eos venturum.

I. Quod vel ab uno aut altero homine pio factum est, id nobis certo persuadet rem consilio Spiritus fieri. Etenim ubi nihil humani ob oculos positum, neque studio proprii commodi ad agendum sancti feruntur, sed quod Deo gratum est, sibi proponunt; liquet Dominum esse, qui eorum corda dirigit. Cum autem spirituales viri consiliorum auctores sunt, eosque sequitur plebs Domini concordi sententia, quis dubitabit, quin communicatione Domini nostri Jesu Christi, qui suum sanguinem pro Ecclesiis effudit, consilium captum sit? Unde et ipsi recte existimastis religiosissimum fratrem nostrum et comministrum Pœmenium divinitus fuisse permotum : qui et affuit vobis opportune, et hanc consolandi rationem invenit. Quem quidem ego non solum ob rem utilem excogitatam laudo, sed animi etiam fortitudinem admiror; quod nequaquam dilationibus rem protrahens debilitaverit efflagitantium studium, dederitque tempus adversariis sibi providendi, ac insidiatorum insidias exsuscitaverit, sed confestim præclarum consilium ad exitum perduxerit. Quem quidem cum omni familia custodiat Dominus gratia sua, ut Ecclesia sui similis permaneat in successione non degenere ab ante-

[1] Alias CXCIII. Scripta anno 375.

cessoris virtute, nec detur locus maligno, qui nunc, si unquam alias, ægre fert præclarum Ecclesiarum statum.

II. Fratres autem qui in Colonia sunt, pluribus quidem et nos adhortati sumus per litteras : sed et vos debetis eorum studium probare magis, quam quasi ob tenuitatem contemptos irritare, aut contemptu ad contentionem provocare. Solent enim qui contendunt, inconsultius se gerere, et multis rebus suis male consulere, ut molestiam exhibeant adversariis. Nemo autem adeo parvus est, qui nunc non possit magnorum malorum occasionem subministrare iis, qui occasionem quærunt. Neque id ex conjecturis dicimus, sed experientia propriorum malorum edocti, quæ Deus precibus vestris avertat. Simul autem et nobis prosperum iter precemini, ut advenientes vobiscum gaudeamus de præsenti pastore, nosque mutuo de obitu communis patris nostri consolemur,

EPISTOLA CCXXX [1].

MAGISTRATIBUS NICOPOLITANIS.

Magistratus Nicopolis hortatur ut, cum impletum sit quod penes episcopos erat, jam ipsi confirment id quod ab episcopis constitutum est, et eorum opera, omnium et in urbe et rure consensus in suscipiendo episcopo et repellendis externis tentationibus conspiret. Summum desiderium significat invisendæ Ecclesiæ nicopolitanæ, quam rectæ doctrinæ metropolim vocat.

Ecclesiasticæ œconomiæ ab iis quidem fiunt, quibus Ecclesiarum commissa sunt gubernacula : sed a plebe

[1] Alias cxciv. Scripta anno 375.

confirmantur. Quare quod penes religiosissimos episcopos erat, impletum est : quod autem reliquum est, jam ad vos spectat, si velitis prompto animo complecti datum vobis episcopum, et tentationes externas strenue repellere. Nihil enim adeo pudorem incutit, sive potestatibus, sive reliquis, quicumque invident vestræ tranquillitati, ut concors in datum episcopum amor, et in resistendo firmitas. Id enim illos in desperationem conjicit nefarii omnis conatus, si viderint artificia sua neque a clero neque a plebe admitti. Quo ergo in bonum estis animo, date operam, ut eodem civitas animetur; et tum populos, tum omnes rure degentes, ut par est, alloquimini ; bona eorum proposita roborantes, adeo ut vera vestra in Deum charitas omnium fama celebretur. Utinam autem nos quoque digni habeamur, qui veniamus aliquando ad vos, et Ecclesiam pietatis altricem invisamus : quam ut rectæ doctrinæ metropolim veneramur, quod jamdudum a viris perquam venerandis, et Dei electis, atque amplectentibus eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, gubernetur : quibus dignum esse eum, qui nunc designatus est, et vos judicastis, et nos consensimus. Tantum Dei gratia custodiamini, qui et prava inimicorum consilia dissolvat, et robur ac constantiam vestris animis ad ea, quæ præclare decreta sunt, tuenda inspiret.

EPISTOLA CCXXXI [1].

AMPHILOCHIO ICONII EPISCOPO.

Basilius Amphilochio commendat Elpidium, nuntiat de fratris fuga, de insidiis inimicorum suorum, et de Doarorum Ecclesiæ perturbatione. Hortatur ut se invisat, promittit se brevi missurum opus de Spiritu sancto, quod erat absolutum.

Paucas invenio scribendi pietati tuæ occasiones, idque me angit non leviter. Perinde enim est, ac si videre te sæpe cum possem, teque frui, raro hoc facerem. Sed scribere mihi non licet, eo quod desint, qui hic ad vos proficiscantur; siquidem nihil impediret quominus veluti quædam vitæ meæ ephemeris essent litteræ, quæ quotidie contingunt nuntiantes dilectioni tuæ. Nam et mihi solatium affert de rebus meis tecum communicare : teque novi nihil magis curantem, quam res meas. Nunc autem Elpidius ad suum herum festinans, ut propulset calumnias sibi ab inimicis nonnullis structas, petiit a me epistolam. Per quem et tuam saluto pietatem, ac tibi hominem commendo, cum suo jure patrocinio tuo dignum, tum nostra causa : cui etiamsi nullum aliud testimonium dare possemus; at profecto quia permagni fecit, ut meas ad te litteras perferret, hunc inter familiares recense, meique sis memor, et pro Ecclesia precare. Notum autem tibi sit religiosissimum fratrem meum exulare, cum molestias sibi ab hominibus impudentibus exhibitas haud ferret. Doara autem valde exagitantur, ceto obeso res hujus loci perturbante. Nobis

[1] Alias cccxcv. Scripta anno 375.

autem inimici insidias in aula struunt, ut rerum gnari referunt : manus autem Domini hactenus nobiscum est. Tantum precare, ut ne perpetuo deseramur. Nam et frater tranquillo est animo ; et Doara antiquum receperunt mulionem ; nihil autem habent amplius : ac consilia inimicorum nostrorum dissipabit Dominus. Porro omnium et præsentium et impendentium molestiarum solutio in eo posita, ut te videam. Quare siquando tibi licuerit, dum adhuc in terra versamur, ne graveris nos invisere. De Spiritu liber scriptus quidem a nobis est et absolutus, ut ipse nosti. Quominus autem mitterem in charta descriptum, prohibuere qui mecum sunt fratres ; cum se a te mandata habere dicerent, ut in membranis describant. Ne quid igitur contra præceptum tuum facere videamur, nunc procrastinavimus, sed paulo post mittemus ; si quem idoneum ad perferendum nanciscamur. Valens, lætusque et pro me apud Dominum deprecator doneris mihi et Dei Ecclesiæ, per Sancti benignitatem.

EPISTOLA CCXXXII [1].

AMPHILOCHIO ICONII EPISCOPO.

Perurbane gratias agit Basilius Amphilochio ob missa ad Natale Domini munuscula. Nuntiat de fratris fuga; hortatur ut se invisat; mittit in commentario responsa Amphilochii quæstionibus.

Quicumque dies litteras habeat tuæ pietatis, festus mihi dies est, et festorum dierum maximus. Cum autem accedunt etiam festi symbola, quid aliud appellare oportet, nisi festum festorum, quemadmodum lex vetus sabbata

[1] Alias CCCCIV. Scripta anno 376.

sabbatorum solebat appellare? Deo igitur gratias ago, ex quo didici te et corpore valere, et Ecclesia in pace constituta salutiferæ dispensationis commemorationem peregisse. Nos autem turbarunt quidam tumultus; nec sine summo dolore fuimus, eo quod religiosissimus frater noster fugatus sit. Sed pro ipso precare, ut det illi Deus aliquando Ecclesiam suam videre a morsuum hæreticorum vulneribus curatam. Nos autem atque etiam velis invisere, dum adhuc in terra versamur. Fac rem tibi quidem consentaneam, a me autem maximis votis expetendam. Mirari autem licet ipsam etiam eulogiarum sententiam: quippe quia per ænigmata validam mihi precatus est senectutem. Ostendisti enim te per lampenas ad labores nocturnos excitare: per bellaria vero integram partium omnium valetudinem spondere. Non enim mihi est ætas ad rodendum, cum jampridem dentes et tempore, et infirmitate sint extriti. Quod quidem ad interrogata attinet; factæ sunt in commentario responsiones quædam, quales potui, et ut per tempus licuit.

EPISTOLA CCXXXIII [1].

AMPHILOCHIO qui eum consuluerat.

Contra Eunomianos, qui sibi divinæ essentiæ comprehensionem arrogabant, demonstrat Basilius bonum quiddam mentem esse ac mentis operationem, eamque si Spiritui sancto se tradat, ad Dei cognitionem evehi; sed tantum cognoscere, quantum fas est, infinitam majestatem a tenuissimo cognosci.

I. Scio me et ea de re audivisse, nec ignoro hominum

[1] Alias cccxcix. Scripta anno 376.

constructionem. Quid ergo dicemus ad hæc? Nempe præclarum quiddam mens est : et in ea habemus id quod est ad imaginem Creatoris. Præclarum etiam quiddam est mentis operatio, quæ cum in perpetuo motu versetur, sæpe vanas species sibi effingit de iis, quæ non sunt, quasi sint. Sæpe etiam recta ad veritatem fertur. Sed quia duæ illi adsunt virtutes, secundum nostram, qui in Deum credimus, sententiam, prava una, quæ dæmonum est ad propriam defectionem nos attrahens : divinior altera et bona, quæ nos ad Dei similitudinem deducit; mens intra se cum manserit, parva intuetur ac suo modulo æqualia : cum vero decipientibus sese tradiderit, proprium judicium oblitterans, in visis versatur absurdis, Tunc lignum non lignum esse existimat, sed Deum : et aurum non pecuniam esse judicat, sed Numen. Si vero ad diviniorem sese converterit partem, ac Spiritus susceperit gratias, tunc percipit diviniora, quantum ipsius natura potest attingere. Tres igitur sunt veluti vitæ conditiones, totidemque mentis nostræ operationes. Vel enim prava sunt studia nostra, ac pravi nostræ videlicet mentis motus; ut adulteria, furta, idololatria, calumniæ, rixæ, iræ, contentiones, animi tumor, et quæcumque inter opera carnis apostolus Paulus recensuit [1] : vel media quædam est mentis operatio, nec damnandum quidquam habens nec laudabile, velut artium cognitio et perceptio, quas videlicet medias et indifferentes vocamus, nec ad virtutem, nec ad vitium ex seipsis propendentes. Ecquid enim mali habet ars gubernandi aut medendi? Neque etiam ipsæ per se sunt virtutes, sed ex utentium proposito ad utramvis oppositorum partem deflectunt. Quæ autem Spiritus Divinitati mens immiscetur, ea jam speculatur magna, divinasque intuetur pulchritu-

[1] Galat. v, 19-21.

dines; quantum quidem gratia impertit, ipsiusque capit constitutio.

II. Quare omissis illis dialecticis quæstionibus, non subdole, sed pie expendant veritatem. Datum nobis est mentis judicium ad veritatis intelligentiam. Est autem ipsa veritas Deus noster. Menti itaque præcipuum ac primarium est Deum nostrum cognoscere; cognoscere autem quantum cognosci potest infinita majestas a tenuissimo. Neque enim propterea quod oculi ad res visibiles percipiendas destinantur, ideo jam res omnes visibiles cadunt in conspectum. Non enim cœli hemisphærium uno obtutu conspicitur, sed objecta quidem oculis specie nos circumstat, at reipsa multa, ut ne dicam omnia, in ipso ignorantur : stellarum natura, earum magnitudo, distantia, motus, concursus, declinationes, habitudines reliquæ, ipsa firmamenti natura, altitudo, quæ se a concava circumferentia ad usque convexam superficiem extendit. Non tamen dixerimus cœlum esse invisibile, ob ea quæ ignorantur : sed visibile, ob pauca, quæ in eo cognoscuntur. Ita et de Deo. Si labefacta est a dæmonibus mens, simulacra colet, aut in aliam aliquam speciem impietatis abducetur. Si vero Spiritus sese dederit auxilio, veritatem intelliget, et Deum cognoscet. Cognoscet autem, ut ait Apostolus, ex parte, sed in futura vita perfectius; « Cum enim venerit quod perfectum est, » evacuabitur quod ex parte est [1]. » Quocirca et bona est mentis judicandi facultas, et ad finem utilem, Dei cognitionem, tendit, sed tamen tantum operatur, quantum assequi potest.

[1] 1 Cor. XIII, 10.

EPISTOLA CCXXXIV [1].

Eidem ad aliam quæstionem responsio.

Refellitur Anomœorum cavillatio quærentium, colis-ne quod nosti, an quod ignoras?

I. Quod nosti colis, an quod ignoras? Si respondemus : « Quod cognoscimus, hoc colimus ; » cito ab illis occurritur : « Quænam est essentia illius quod colitis ? » Quod si nos ignorare fateamur essentiam, retorquent denuo : « Igitur quod ignoratis, hoc colitis. » Nos vero dicimus illud « Scire » multiplicem habere sententiam. Nam dicimus a nobis cognosci majestatem Dei, et potentiam, et sapientiam, et bonitatem, et providentiam, qua nostri curam gerit, et justitiam illius judicii, non ipsam essentiam. Itaque captiosa interrogatio. Non enim qui se essentiam non nosse dicit, confessus est se Deum ignorare, cum ex multis quæ recensuimus colligatur nobis Dei notio. Sed Deus, inquit, simplex est, et quidquid in ipso recensueris ceu notum et cognitum, ad essentiam attinet. Hoc ipsum sophisma est, innumeris ineptiis refertum. Cum tot et tanta sint quæ enumeravimus ; utrum hæc omnia essentiæ unius sunt nomina, idemque inter se valent terror illius et benignitas, justitia et vis creatrix, prænotio et remunerandi ratio, magnificentia et providentia ; an quodcumque horum dixerimus, essentiam declaramus ? Nam si illud dicunt, ne interrogent an essentiam noverimus Dei, sed percontentur an metuendum noverimus Deum, an justum, an misericordem? Hæc nobis nota esse confitemur. Quod si quid aliud dicunt essentiam, ne nos

[1] Alias cccc. Scripta anno 376.

ludificentur per illius simplicitatem. Ipsi siquidem confessi sunt aliud atque aliud esse essentiam et unum quodque eorum quæ enumeravimus. Sed variæ quidem operationes, essentia vero simplex. Nos autem ex operationibus cognosci a nobis dicimus Deum nostrum, sed ad ipsam essentiam accessuros non pollicemur. Ipsius siquidem operationes ad nos descendunt, essentia autem illius manet inaccessa.

II. Sed si essentiam, inquit, ignoras, ipsum ignoras. Tu vero converte: «Essentiam si dicis te nosse, ipsum non cognoscis.» Neque enim qui morsus a cane rabido videt canem in phiala, plus videt quam qui sani sunt; sed idcirco dignus commiseratione est, quod putet se videre quæ non videt. Illum ergo ne mireris ob promissionem; sed ob dementiam miserum judica. Perspectum itaque tibi sit vocem esse ludificantium: «Si essentiam Dei ignoras, quod ignoras colis.» Ego vero illum esse novi: quid autem essentia, supra intelligentiam esse duco. Quomodo igitur salvor? per fidem. Fides porro satis idonea est, Deum esse scire, non quid sit; cumque remuneratorem esse eorum, qui ipsum quærunt. Cognitio igitur essentiæ in hoc posita, ut ipsum non posse comprehendi perspiciamus: illudque colimus, de quo cognovimus, non quid sit ejus essentia, sed hanc existere essentiam.

III. Sed sic vicissim interrogentur. «Deum nemo vidit »unquam: unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ille »enarravit[1].» Quid enarravit de Patre Unigenitus? Essentiam, an potestatem? Si potestatem; quantum nuntiavit nobis, tantum cognoscimus. Si essentiam; dic ubinam dixerit ingenerationem esse ipsius essentiam. Quando Abraham adoravit? nonne quando credidit? Quando autem credidit? nonne quando vocatus est? Ubinam tandem illum Scriptura testatur comprehendisse? Quando itidem

[1] Joan. I, 18.

Discipuli ipsum adoravere? nonne cum creaturam ei viderent esse subjectam? Nam ex mari et ventis ei obtemperantibus agnovere ipsius Divinitatem. Igitur ex operationibus cognitio : ex cognitione autem adoratio. « Credis me hoc fa» cere posse? Credo, Domine : et adoravit eum. » Sic fidem sequitur adoratio : fides vero per potentiam corroboratur. Quod si dicis credentem jam cognoscere. Per quæ credit, per hæc et cognoscit : aut etiam vice versa, per quæ cognoscit, per hæc et credit. Cognoscimus autem Deum per potestatem. Quare credimus quidem ei, qui cognitus est : eum vero, qui creditus est, adoramus.

EPISTOLA CCXXXV [1].

Eidem ad aliam quæstionem responsio.

Huic quæstioni, prior-ne cognitio an fides? sic respondet Basilius, ut fidem in disciplinis, cognitionem in christiana religione præire concedat. Sed cum Eunomiani, si quis Deum a se cognosci fateretur, statim concluderent Dei naturam cognosci, absurdat hæc illorum cavillatio refellitur.

I. Prior-ne cognitio, an fides? Nos porro dicimus generatim quidem in disciplinis fidem cognitioni præire : at in nostra doctrina si quis dicat præire cognitionem fidei, non contendemus cognitionem quidem humano captui accommodatam. Nam in disciplinis quidem oportet primum credere hoc elementum alpha esse; et ubi figuras et pronuntiationem didiceris, tum demum accuratam percipere notionem potestatis elementi. At in fide, quæ circa Deum ver-

[1] Alias CCCCI. Scripta anno 376.

satur, præit illa cogitatio, Deum esse : hanc autem ex creaturis colligimus. Sapientiam namque, et potentiam, et bonitatem, et omnia ejus invisibilia ex mundi creatione intelligentes, sic cognoscimus. Ita sane illum ceu nostrum ipsorum Dominum suscipimus. Quoniam enim totius mundi conditor Deus, nos autem mundi pars sumus; noster igitur etiam conditor Deus. Cognitionem istam fides sequitur, et fidem talem adoratio.

II. Nunc autem propterea quod multa significat cognitionis nomen; qui simplicioribus illudunt, ac gloriam ex paradoxis quærunt, instar eorum qui in theatris sub omnium oculis calculos subducunt, interrogatione universe instituta, omnia simul complectuntur. Cum enim cognitionis nomen ad multa pertineat, cumque aliquid sciri possit partim ex numero, partim ex magnitudine, partim ex potentia, partim ex modo existendi, partim ex tempore generationis, partim ex essentia : illi interrogatione dum totum comprehendunt, si nos ceperint confitentes, Deum a nobis cognosci; essentiæ cognitionem a nobis expetunt. Si vero nos viderint in affirmando timidos, impietatis labem nobis affingunt. Nos vero id quod de Deo potest cognosci, scire confitemur, scire autem rursus, quid nostram fugiat intelligentiam. Quemadmodum igitur si a me sciscitaris an cognoscam quid sit arena, meque scire respondeam; manifeste calumniaberis, si statim et illius numerum exposcas; quia prima tua interrogatio ad arenæ speciem spectabat, posterior vero calumnia ad illius numerum deflectit. Ejusmodi est hoc sophisma ac si quis dicat : Nosti Timotheum? profecto si Timotheum nosti, nosti et illius naturam : sed cognoscere te Timotheum confessus es : redde igitur nobis rationem Timothei naturæ. Ego vero et novi Timotheum, et non novi, non quidem secundum eamdem rationem et in eodem genere. Non enim secundum quod novi, secundum

illud et non novi; sed secundum aliud novi, et secundum aliud non novi. Novi enim illum secundum figuram ac reliquas proprietates : illius vero ignoro essentiam. Nam sic et me ipse hac ratione et novi et non novi. Novi enim quis ipse sim : non novi autem, quatenus naturam meam ignoro.

III. Alioqui exponant nobis isti, quomodo dixerit Paulus : « Nunc quidem ex parte cognoscimus [1]. » Num igitur ex parte essentiam illius cognoscimus, ac veluti partes essentiæ illius cognoscimus? Sed hoc est absurdum : siquidem partium expers Deus. An essentiam totam cognoscimus? Quomodo igitur subjungit : « Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est [2]. Jam vero idololatræ cur incusantur? nonne ideo quod cognoscentes Deum, non tanquam Deum glorificaverint? Aut etiam Galatæ insani cur probris afficiuntur a Paulo, qui dicit : « Nunc autem cum » cognoveritis Deum, imo cogniti sitis a Deo : quomodo con» vertimini iterum ad infirma et egena elementa [3] ? » Quomodo autem cognitus erat in Judæa Deus? an quia in Judæa notum erat qualis tunc esset illius essentia? « Cognovit, » iniquit, bos possessorem suum [4]. » Scilicet vestro judicio bos novit essentiam heri. « Et asinus præsepe domini sui [5]. » Novit igitur etiam asinus præsepis essentiam. « Israël autem, » inquit, me non cognovit [6]. » Id ex vestra sententia Israël incusatur, quod qualis tandem sit Dei essentia non agnovit. « Effunde, inquit, iram tuam in gentes quæ te non nove» runt [7]; » hoc est, quæ tuam essentiam non comprehenderunt. At, ut diximus, cognitio est multiplicis generis. Cognoscimus enim, si conditorem nostrum scimus, si intelligimus ejus mirabilia, si mandata servamus, si cum ipso conjungimur. Isti autem, omnibus his rejectis, cognitionem ad unum significatum trahunt, contemplationem ipsius Dei

[1] 1 Cor. XIII, 9. — [2] Ibid. 10. — [3] Gal. IV, 9. — [4] Isaï. 1, 3. — [5] Ibid. — [6] Ibid. — [7] Psal. LXXVIII, 6.

essentiæ. « Pones, inquit, ante testimonia, unde cognoscar » a te inde [1]. » Num illud « Cognoscar » idem valet ac « Naturam meam revelabo? « Dominus cognovit qui sunt ejus [2]. » Num ergo naturam eorum qui ipsius sunt cognovit, inobsequentium vero ignorat naturam? « Cognovit Adam uxorem » suam [3]. » Num naturam ipsius cognovit? Et de Rebecca dicitur : « Virgo erat, vir illam non cognoverat [4]. » Et, « Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco [5]? » Scilicet naturam Rebeccæ nemo cognovit? Num Maria hoc dicit : « Nullius viri cognovi naturam? » Nonne potius illud « Cognovit, » de conjugalibus amplexibus solet in Scriptura usurpari? Et quod dicitur fore ut cognoscatur Deus ex propitiatorio [6]; idem est ac manifestus fiet sibi servientibus. Et, « Dominus cognovit qui sunt ejus, » idem est ac in suam familiaritatem illos ob opera bona recepit?

EPISTOLA CCXXXVI [7].

Eidem AMPHILOCHIO.

Pergit Basilius variis Amphilochii quæstionibus respondere : quomodo Christus nescire dicatur diem et horam : de Jeremiæ vaticinio in Jechoniam : de Encratitarum quadam cavillatione, de fato, de emersione in baptismate, de voce φάγος de essentia et hypostasi, de mediis rebus et indifferentibus, a quo gubernentur?

I. Quod jam a multis investigatum est evangelicum dictum, quomodo nesciat Dominus noster Jesus Christus diem

[1] Exod. xxv, 21. — [2] 2 Tim. ii, 19. — [3] Gen. iv, 1. — [4] Id. xxiv, 16. — [5] Luc. i, 34. — [6] Exod. xxv, 22. — [7] Alias cccxci. Scripta anno 376.

consummationis ac horam, quodque maxime ab Anomœis perpetuo objicitur ad eversionem Unigeniti gloriæ, ut ostendatur essentiæ dissimilitudo et inferior dignitatis gradus, cum nec eamdem naturam habere possit qui non omnia noscit, neque in una similitudine intelligi cum eo, qui universorum cognitionem sua prænoscendorum et assequendorum futurorum facultate complectitur; id nunc a tua prudentia nobis ut novum, propositum est. Itaque quæ a puero ex patribus audivimus, et ob bonarum rerum amorem citra examen suscepimus, hæc possumus dicere; quanquam illa quidem Christomachorum impudentiam non dissolvent (quæ enim oratio eorum impetu fortior videatur?) sed iis, qui Dominum diligunt, et anteceptam ex fide doctrinam deducta ex ratione demonstratione fortiorem tenent, satis magnam fortasse persuasionem exhibebunt. Nimirum illud, « Nemo, » generale quidem videtur esse nomen, adeo ut ne una quidem persona per hanc vocem excipiatur. Sed non ita apud Scripturam usurpatur, quemadmodum observavimus in illo, « Nemo bonus nisi unus » Deus [1]. » Neque enim hic se ipse excludens a boni natura Filius hæc dicit. Sed cum Pater primum bonum sit, illud, « Nemo, » subintellecta hac voce, « Primus, » dictum esse credimus : et illud : « Nemo novit Filium, nisi Pater [2]. » Neque enim hic ignorantiæ Spiritum accusat : sed naturæ suæ cognitionem Patri primo inesse testatur. Sic et illud, « Nemo scit [3], » ab eo primam eorum, quæ sunt, et quæ futura sunt, cognitionem ad Patrem referente, et in omnibus primam causam hominibus demonstrante dictum credimus. Alioqui quomodo aut cum reliquis Scripturæ testimoniis consentiat dictum illud, aut cum communibus nostris notionibus quadrare possit, qui credimus imaginem esse Dei invisibilis Unigenitum : imaginem autem non fi-

[1] Marc. x, 18. — [2] Matth. xi, 27. — [3] Id. xxiv, 36.

guræ corporeæ, sed ipsius Divinitatis, et magnificorum attributorum, quæ in Dei essentia intelliguntur : imaginem virtutis imaginem sapientiæ, quatenus Christus dictus est Dei virtus, et Dei sapientia [1]. Profecto autem pars est sapientiæ cognitio, quam non totam repræsentat, si quid ei desit. Quomodo autem Pater ei, per quem sæcula condidit, minimam partem sæculorum, diem illum et horam, non ostendit? Aut quomodo universorum Conditor, minimæ partis eorum, quæ a se condita sunt, cognitione destituetur? Qui autem dicit, appropinquante fine, hæc et illa in cœlo signa et in terris visum iri, quomodo ipsum finem ignorat? Dum enim dicit : « Nondum finis [2], » non quasi dubitans, sed ut sciens affirmat. Deinde, si quis æquo animo consideret, multa et ex humana parte Dominus disserit hominibus. Nam illud, « Da mihi bibere [3], » vox est Domini, corpoream indigentiam explens. Atque is quidem qui petebat, non caro erat inanimata, sed Divinitas carne animata utens. Ita et nunc si quis ignorantiam illam ad eum referat, qui omnia per dispensationem suscepit, et coram Deo et hominibus sapientia et gratia profecit; is extra piam non feretur sententiam.

II. Jam tuæ diligentiæ fuerit evangelicas voces exponere, et Matthæi ac Marci dicta inter se conferre. Hi enim soli circa hunc locum inter se concurrisse comperiuntur. Et Matthæi quidem dictio sic se habet : « De die autem illa » et hora nemo scit, ne cœlorum quidem Angeli, nisi Pater » solus [4]. » Marci autem ita : « De die autem illo et hora nemo » scit, neque Angeli in cœlo, neque Filius, nisi Pater [5]. » Quid autem in his observatu dignum est? illud nempe, Matthæum quidem nihil dixisse de Filii ignorantia, videri tamen cum Marco consentire quoad sensum, dum ait : « Nisi

[1] I Cor. I, 24. — [2] Matth. XXIV, 6. — [3] Joan. IV, 7. — [4] Matth XXIV, 36. — [5] Marc. XIII, 32.

» solus Pater. » Nos porro existimamus illud, « Solus, » ut Angelis opponatur, dictum fuisse, minime vero Filium una cum suis servis comprehendi, quantum attinet ad ignorantiam. Est enim verax qui pronuntiavit : « Omnia quæ» cumque habet Pater, mea sunt[1]. » Unum autem eorum quæ habet, est et ipsa hujusce diei et horæ cognitio. Silentio igitur prætermittens, ut minime controversam, suam ipsius personam in Matthæi dicto Dominus, Angelos dixit ignorare, scire autem Patrem solum, Patris cognitionem tacite suam ipsius esse docens, eo quod et alibi pronuntiarit : Sicut cognoscit me Pater, et ego cognosco Patrem[2]. » Quod si Pater Filium totum totaliter cognoscit, ita ut et reconditam in ipso sapientiam omnem perspiciat : pari mensura et a Filio cognoscetur, cum omni insita illi sapientia et prænotione futurorum. Sic igitur illud Matthæi, « Nisi solus Pater, » interpretando leniendum ducimus. Marci autem verba, quia aperte videntur ipsum Filium a cognitione excludere, ita intelligimus : « Nemo novit, ne» que Angeli Dei ; sed nec Filius nosset, nisi nosset Pater. » Hoc est, causa et principium cognitionis Filii a Patre est. Ac violenta quidem non est, si quis æquo animo audiat, hæc expositio ; quandoquidem non adjicitur « Solus, » ut apud Matthæum. Mens igitur Marci est ejusmodi : « De die » autem illa aut hora nemo scit, neque Angeli Dei, sed nec » Filius quidem nosset, nisi nosset Pater ; » siquidem ei a Patre data cognitio. Hoc autem de Filio et maxime pium et Divinitati non indecorum dictu est, eum ab eo, cui consubstantialis est, habere ut cognoscat, atque in omni sapientia et majestate Divinitati suæ consentanea conspiciatur.

III. Quod spectat ad Jechoniam, quem proscriptum ex Judæa terra fuisse dicit propheta Jeremias his verbis : « In-

[1] Joan. XVI, 15. — [2] Id. X, 15.

» honoratus est Jechonias tanquam vas, cujus non est utilitas, et quia rejectus est ipse et semen ejus, neque ex semine ejus exurget qui sedeat super solium David, princeps » in Juda[1] : » simplex et clara est oratio. Nam eversis Hierosolymis a Nabuchodonozor, dissolutum fuerat regnum : nec jam patriæ successiones principatuum, ut antea, vigebant : sed tunc imperio dejecti in captivitate vivebant Davidis posteri. Reversi autem Salathiel et Zorobabel modo magis populari præerant populo[2], translato deinceps ad sacerdotium imperio, propterea quod sacerdotalis et regia tribus inter se commiscerentur. Unde Dominus et rex est et pontifex in iis quæ sunt ad Deum[3]. Ac tribus quidem regia ad usque Christi adventum minime defecit; nec tamen amplius sedit in solio Davidis semen Jechoniæ. Nam solium profecto regia dignitas nuncupatur. Omnino autem historiæ meministi, delicet Judæam omnem Davidi vectigalem fuisse, et Idumæam, et Moabitarum regionem, et Syriæ partes tum viciniores tum remotiores ad usque Mesopotamiam, et ex altera parte usque ad flumen Ægypti. Itaque si nullus e posteris ad tantam potestatem pervenit, quomodo verum non fuit quod dictum est a Propheta, neminem sessurum in solio Davidis ex semine Jechoniæ? Nemo enim ex ipso ortus, hanc gloriam consecutus comperitur. Non tamen defecit tribus Juda, donec venit cui repositum erat[4] : qui ne ipse quidem in corporali throno consedit; quippe cum translatum jam esset judaïcum regnum in filium Ascalonitæ Antripatri Herodem, ejusque liberos, qui Judæam in quatuor principatus diviserunt, præside quidem Pilato, summam autem imperii romani potestatem tenente Tiberio. Sed thronum dicit Davidis, in quo Dominus sedit, regnum eversioni nulli obnoxium.

[1] Jer. XXII, 28 et 30.— [2] I Esdr. III, 2.— [3] Hebr. V, 1.— [4] Gen. XLIX, 10.

« Ipse enim est expectatio gentium [1], non autem minimæ partis orbis terrarum. « Erit enim, inquit, radix Jesse, et » qui consurgit ut princeps sit gentium : in ipso gentes spe» rabunt [2]. Posui enim te in fœdus populi, in lucem gen» tium [3]. Et ponam, inquit, in sæculum sæculi semen ejus, » et thronum ejus sicut dies cœli [4]. » Sic igitur et sacerdos permansit, quanquam Judææ sceptra non accepit, et Rex universæ terræ Deus. Atque confirmata est benedictio Jacob, « Et BENEDICENTUR in semine ipsius omnes tribus » terræ [5], » et omnes gentes Christum beatum prædicabunt.

IV. Lepidis autem Encratitis ad præclaram eorum quæstionem, cur nos etiam non omnibus vescimur? hoc detur responsi, nos etiam excrementa nostra aversari. Ac quantum quidem ad dignitatem, olera herbæ nobis sunt carnes : quantum vero ad utilium discretionem, quemadmodum et in oleribus noxium a salubri separamus, ita et in carnibus ab utili noxium secernimus. Nam certe et cicuta olus est, sicut etiam caro est vulturina caro : sed tamen nec hyoscyamum sanus quisquam comedet, nec cane vescetur, nisi urgente summa necessitate : qui tamen comedit, non peccat.

V. Jam quod attinet ad eos, qui dicunt fato gubernari res humanas, ne me interroges, sed propriis rhetoricæ telis eos confige, siquidem longior est hæc quæstio pro mea præsenti infirmitate. De emersione autem in baptismo haud scio cur tibi in mentem venerit interrogare, siquidem accepisti immersionem trium dierum figuram adimplere. Ter enim mergi non potest, nisi qui toties emergat. Quantum ad vocem φάγον attinet, acutum tonum in prima syllaba reponimus.

VI. Eadem est essentiam inter et hypostasim differen-

[1] Gen. XLIX, 10. — [2] Isaï. XI, 10, et Rom. XV, 12.— [4] Isaï. XLII, 6. — [5] 2 Reg. VII, 13. — [6] Gen. XXII, 18, et XXVI, 4.

tia, ac inter commune et singulare, inter animal et illum hominem. Quapropter essentiam quidem unam in Divinitate confitemur, adeo ut essentiæ definitio non diverse reddatur : hypostasim vero propriam et singularem, ut inconfusa nobis et clara de Patre et Filio et Spiritu sancto insit notio. Si enim non consideremus definitas uniuscujusque proprietates, puta paternitatem, filiationem, et sanctificationem, sed ex communi essentiæ ratione Deum confiteamur, fieri non potest ut sana fidei ratio reddatur. Oportet igitur, ut communi proprium adjungentes, ita fidem profiteamur : « Commune deitas, proprium paternitas : » atque hæc conjungendo dicamus : « Credo in Deum Patrem. » Ac rursus in Filii confessione faciendum est similiter; adjungendum est communi proprium, ac dicendum : « Credo in Deum Filium. » Pariter et de Spiritu sancto ad appellationis rationem accommodanda pronuntiatio ac dicendum : « Credo et in divinum Spiritum sanctum ; » adeo ut omnino et unitas servetur in unius Deitatis confessione; et id quod personarum proprium est confiteamur in discretione earum proprietatum, quæ in unaquaque intelliguntur. Qui autem idem esse dicunt essentiam et hypostasim, coguntur personas tantum confiteri differentes, et dum refugiunt dicere tres hypostases, Sabellii labem inveniuntur non effugere; qui et ipse sæpe, etsi confundit notionem, conatur personas distinguere, dum hypostasim eamdem ait pro usu subinde occurrente varias personas induere.

VII. Jam ad illam quæstionem, quomodo media et indifferentia circa nos gubernentur; utrum fortuito quodam casu, an justa Dei providentia? hoc respondemus, sanitatem et morbum, divitias et paupertatem, gloriam et ignominiam, quatenus bonos non reddunt possessores, non esse eorum numero, quæ natura sunt bona : quatenus vero

prosperitatem quamdam in vita nostra efficiunt, magis contrariis eligenda esse præposita, et aliquam verbo dignitatem habere. Atque hæc quidem nonnullis ad distribuendum dantur a Deo velut Abraham, Job, et similibus. Improbis vero provocatio sunt, ut se ad meliorem frugem recipiant, ita ut qui post tantam a Deo benignitatis significationem perseverat in iniquitate, se ipse sine ulla excusationis venia obnoxium condemnationi constituat. Qui quidem justus est, neque ad divitias, cum adsunt, adjungit animum : neque eas, cum absunt, exquirit ; siquidem non fruitur concreditis, sed earum administrator est. Nemo autem prudens negotium ambit in alienis rebus distribuendis; nisi respexerit ad laudem vulgi, cui homines in aliqua auctoritate constituti admirationi sunt ac æmulationi. Morbos autem tanquam certamen suscipiunt Justi, coronas magnas ob patientiam expectantes. Cæterum quemvis alium his rebus gubernandis præficere non solum est absurdum, sed etiam impium.

EPISTOLA CCXXXVII [1].

EUSEBIO EPISCOPO SAMOSATORUM.

Nonnullæ Basilii litteræ ad Eusebium non perlatæ. In his autem nuntiat de adventu Demosthenis, de synodo ab eo coacta in Galatia, de expulso Hypsino, eique suffecto Ecdicio, Gregorio abduci jusso, omnibus clericis Cæsariensibus curiæ addictis, eodem onere Sebastiæ imposito his, qui cum Basilio communicabant. Rursus alia synodus Nyssæ ex Galatis et Ponticis, qui nescio

[1] Alias CCLXIV. Scripta anno 376.

quem ad Ecclesias mittunt. Cum Eustathio conspirant de episcopo Nicopolitanis dando in locum Theodoti mortui. Resistunt Nicopolitani. Rumor synodi ad Basilium aut cogendum cum illis communicare aut pellendum. Graviter ægrotabat.

I. Ego et per vicarium Thraciæ scripsi pietati tuæ; et per præpositum quemdam Philippopolis thesaurorum, ex nostra regione in Thraciam abeuntem, scripsi alias epistolas, eumque rogavi, ut illas proficiscens sumeret. Sed neque vicarius litteras nostras suscepit. Peragrantibus enim nobis parœciam, cum advenisset in urbem vespere, summo mane rursus abiit; adeo ut œconomos Ecclesiæ lateret viri adventus, sicque manerent apud me litteræ. Præpositus vero, forte inexpectata aliqua illum necessitate urgente, profectus est, nec litteris susceptis, nec nobis salutatis. Alius autem nullus reperiri poterat; unde tristes mansimus, quod nec scribere nobis liceret, nec accipere a tua pietate litteras. Atque equidem volebam, si res fieri potuisset, quæ singulis diebus nobis accidunt, tibi nuntiare. Tam multa enim sunt, tamque præter opinionem, ut ephemeride opus esset: quam etiam, probe scias, composuissem, nisi assiduitate eventuum mentem a proposito avocatam habuissem.

II. Advenit nobis vicarius primum et maximum malorum nostrorum: homo, an sententia hæreticus, nescio (arbitror enim illum omnis expertem esse doctrinæ, nec habere studium ullum aut usum ejusmodi rerum; nam in aliis illum video anima et carne, noctu et interdiu occupatum.) at certe hæreticorum amicus: nec magis eos diligens, quam nos odio habens. Coëgit enim synodum impiorum media hyeme in Galatia, et ejecit quidem Hypsinum, ejus autem loco Ecdicium constituit. Jussit abduci fratrem

meum, ab uno homine eoque ignobili accusatum. Deinde paulisper occupatus circa res militares (10), rursus ad nos accessit, iram cædemque spirans, ac omnes voce unica clericos Ecclesiæ cæsariensis tradidit curiæ. Sedit autem Sebastiæ plures dies, secernens suos ab alienis, ac nostros quidem communicatores curiales appellans, ac muniis publicis addicens, eos vero, qui Eustathio affixi sunt, maximis fovens honoribus. Rursus Nyssæ synodum Galatarum et Ponticorum celebrari præcepit. Illi autem morem gessere, et convolantes miserunt quemdam ad Ecclesias, qui qualis sit, nolim ego dicere; sed conjicere licet prudentiæ tuæ, qualem illum esse verisimile sit, qui talibus hominum voluntatibus ministrat. Et nunc, tum cum hæc scriberem, ipsum illud agmen Sebastiam venit, ut et conjungantur cum Eustathio, et una cum ipso res Nicopolitanorum evertant. Nam beatus Theodotus obdormivit. Illi autem hactenus primos vicarii assultus generose ac fortiter repulere. Persuadere enim eis conabatur, Eustathium ut reciperent, ac per eum acciperent episcopum. Postquam autem vidit illos libenter non cedere, nunc conatur violentiore manu datum illis episcopum constituere. Rumore autem jactatur et quædam expectatio synodi, ad quam me accersitum statuerunt aut communicatorem habere, aut sua uti consuetudine. Ac res quidem Ecclesiarum sic se habent. Ego autem quomodo me corpore habeam, tacere arbitror satius esse quam scribere : propterea quod vera dicens tristitia afficiam; mentiri vero non possum.

EPISTOLA CCXXXVIII [1].

NICOPOLITANIS PRESBYTERIS.

Cum Fronto presbyter Ecclesiæ nicopolitanæ episcopatum àb Arianis accepisset, ac unum aut alterum ex eodem clero secum abstraxisset, consolatur nicopolitanos presbyteros Basilius, eosque nec horum hominum lapsu angi debere demonstrat, nec quod ipsi extra muros precari cogantur, sed quo plures extiterint tentationes, eo uberiorem a Deo mercedem expectandam.

Accepi litteras pietatis vestræ, nec quidquam potui recentius iis, quæ jam noveram, ex illis discere. Venit enim fama in omnem viciniam, illius, qui apud vos lapsus est, ignominiam circumferens : qui quidem inanis gloriæ cupiditate, turpissimam sibi ipse comparavit ignominiam : et fidei quidem præmiis ob sui ipsius amorem decidit ; sed tamen miseram illam gloriolam, cujus studio venditus est impietati, non consecutus est, ob eorum, qui Dominum timent, justum odium. At ille totius suæ vitæ manifestissimum protulit indicium ex præsenti consilio, se videlicet nuqunam vixisse in spe repositarum nobis promissionum a Domino : sed si quid sibi aucuparetur humanarum rerum, et fidei verba, et pietatis larvam, omnia denique ad obvios quosque decipiendos elaborasse. Sed quid eventus ille vos lædit ? An idcirco deterius quam antea vos habetis ? Defecit unus ex vestro cœtu : quod si etiam cum ipso abiere unus aut alter, miserandi illi ob lapsum : at corpus vestrum Dei dono integrum est. Nam et quod inutile erat,

[1] Alias cxci. Scripta anno 376.

defluxit, nec mancum est quod remansit. Quod si illud vos angit, quod extra muros ejecti estis; sed in protectione Dei cœli commorabimini, et Angelus Ecclesiæ inspector una vobiscum secessit. Quare in vacuis ædibus quotidie recubant, grave sibi ex populi dispersione judicium comparantes. Quod si quis hac in re labor, Domino confido, inutilem illum vobis non futurum. Quamobrem quo plures tentationes fueritis experti, eo locupletiorem ab æquo Judice mercedem expectate. Itaque nec præsentia iniquo animo ferte, neque in spe deficite. Adhuc enim perpusillum temporis, veniet ad vos auxiliator vester, et non tardabit [1].

EPISTOLA CCXXXIX [2].

EUSEBIO EPISCOPO SAMOSATORUM.

Deplorat Basilius ærumnas Ecclesiæ, hominibus nequissimis ad episcopatum evectis, qualis erat is quem Anysius et Ecdicius in Ecclesias immiserant. Iidem Nyssæ vile mancipium, Doaris, ut mulierculæ impiæ assentarentur, hominem pestilentem, fugitivum servum constituerant. Quærit deinde Basilius quales dandæ Dorotheo litteræ, quem cum Sanctissimo Romam iturum suspicabatur. Parum sperat ex hac legatione, et Occidentales accusat quod veritatem audire nolint. Venerat in mentem Basilio privatim ad eorum coryphæum scribere.

I. Dedit nobis Dominus etiam nunc per desideratissimum ac religiosissimum fratrem nostrum Antiochum com-

[1] Hab. II, 3, et Hebr. X, 37. — [2] Alias X. Scripta anno 376.

presbyterum salutare sanctitatem tuam, teque ut pro more tuo pro me preceris adhortari, et ex litterarum colloquio aliquod longæ absentiæ solatium consequi. Hoc autem orans primum et maximum, quæso, pete a Domino, ut nos a nefariis et pravis hominibus liberemur : qui populos ita in suam potestatem redegerunt, ut nihil aliud nunc, nisi judaïcæ captivitatis imaginem intueri videamur. Quanto enim Ecclesiæ fiunt debiliores, tanto amplius efflorescunt hominum imperandi cupiditates : et ad miseros homines, vernarum vernas, devenit nunc episcopatus nomen; cum nullus ex Dei famulis eorum competitor fieri velit, sed tantum homines desperati, qualis est qui nunc ab Anysio Euippii alumno, et ab Ecdicio Parnasseno missus est : quem qui constituit, pessimum sibi ipsi futuræ vitæ viaticum in Ecclesias immisit. Hi nunc fratrem meum Nyssa expulerunt, et ejus loco introduxerunt hominem, vel potius mancipium paucis obolis venale, sed quod ad fidei corruptelam attinet, his qui constituere, non inferius. Quin et hominem pestilentem, pupillorum famulum, eumdemque a suis ipsius heris fugitivum, ut assententur mulierculæ impiæ, quæ prius quidem Georgio ad suum arbitrium usa erat, nunc vero hunc illius successorem nacta est, in oppidulum Doara miserunt, miserandum episcopatus nomen contumelia afficientes. Quis autem possit, ut par est, res Nicopolitarum lugere? Nimirum miser ille Fronto prius quidem defensionem simulaverat veritatis, sed tandem turpiter prodidit et fidem et seipsum, ac mercedem proditionis accepit nomen ignominiæ. Accepit enim ab illis episcopatus dignitatem, ut existimat, sed Dei gratia factus est communis execratio totius Armeniæ. Sed tamen nec quidquam est quod non audeant, nec destituuntur dignis se adjutoribus. Cæterum reliquas Syriæ res accuratius quam nos et novit et enarrabit frater Antiochus.

II. De rebus autem occidentalibus prius ipse didicisti, narrante omnia fratre Dorotheo, cui quales dandæ rursus litteræ abeunti? Fortasse enim se itineris socium junget optimo Sanctissimo, qui magno ardet studio ac Orientem peragrat, et ab insignioribus quibusque subscriptiones et epistolas colligit. Quæ igitur per ipsos scribenda sint, aut quomodo cum scribentibus consilia conjungenda, equidem dubito; sed si cito reperias, qui ad nos proficiscantur, nobis exponere ne graveris. Mihi enim venit in mentem illud Diomedis usurpare: « Utinam precatus non esses, quoniam, » inquit, vir est superbus [1]. » Nam revera animi elati, dum obsequio coluntur, solito arrogantiores fieri solent. Etenim si nobis placetur Dominus, quonam alio adminiculo indigemus? Sin autem perseveret ira Dei, quale nobis præsidium supercilii occidentalis? Qui veritatem neque norunt, neque discere volunt; sed falsis suspicionibus præoccupati eadem nunc faciunt, ac prius in Marcelli causa, in qua cum hominibus veritatem sibi nuntiantibus delitigarunt, hæresim vero per se ipsos confirmarunt. Ego ipse citra communem formam ad eorum coryphæum scribere volebam, de rebus quidem ecclesiasticis nihil, nisi quatenus subobscure insinuassem, neque illos de rebus nostris vera nosse, neque viam, qua addiscere possint, amplecti; ac generatim admonuissem hominibus, quos tentationes afflixerunt, insultandum non esse, neque dignitatem æstimandam superbiam: quod peccatum vel unicum id valet, ut inimicos Deo efficiat.

[1] Iliad. ι versibus 695 et 696.

EPISTOLA CCXL [1].

NICOPOLITANIS PRESBYTERIS.

Basilius hortatur ad constantiam in persecutione, ac spe auxilii a Deo venturi consolatur: monet ne fucum illis faciat Frontonis rectæ fidei simulatio. Negat se unquam commissurum, ut Frontonem agnoscat episcopum, vel recipiat quos ille ordinaverit.

I. Recte fecistis, et quod scripseritis, et quod per talem virum scripseritis, qui etiam sine litteris potuisset nobis et idoneum in sollicitudinibus solatium præstare, et accurate de rebus edocere. Multa enim erant, quæ avebamus ex aliquo accuratissime sciente cognoscere, propterea quod rumores vagi apud nos spargerentur: sed omnia constanter ac perite exposuit nobis optatissimus ac reverendissimus frater noster Theodosius compresbyter. Itaque quæ mihi ipse suadeo, hæc etiam ad vestram pietatem scribo: multis jam eadem ac vobis contigisse; ac non solum hac ætate, sed præterito etiam tempore innumera ejusmodi exempla, partim historiarum monumentis consignata, partim nobis non scripta recordatione a peritis tradita fuisse, quemadmodum viritim et oppidatim tentationes pro nomine Domini corripuerint eos, qui in ipsum sperabant. Sed tamen præterierunt omnia, nec ærumna prorsus ulla perpetuam habet molestiam. Quemadmodum enim grandines, torrentesque et quæcumque mala casu accidunt, mollibus quidem facile nocent ac ea vastant; sed si in duriora incidant, pa-

[1] Alias cxcii. Scripta anno 376.

tiuntur aliquid potius quam lædunt : ita et vehementes tentationes in Ecclesiam concitatæ, imbecilliores fidei in Christum firmitate deprehensæ sunt. Quemadmodum ergo grandinis nubes præteriit, et torrens alveum præterfluxit (illa enim in serenitatem dissoluta; hic vero evanuit in profundum, viam, qua effluxit, siccam et aridam relinquens) ita et nunc ingruentes nobis procellæ, paulo post non erunt. Tantummodo in animum inducamus non ad præsentia respicere, sed paulo remotiora spe intueri.

II. Sive igitur, fratres, gravis tentatio; labores ac difficultates perferamus. Nemo enim, non percussus in certamine, nec pulvere aspersus, coronatur. Sive levia hæc diaboli ludibria, et qui in nos sunt immissi, molesti quidem sunt, eo quod ejus sint ministri, contemnendi tamen, quia Deus illorum nequitiæ debilitatem junxit; caveamus ne ob magnos in parvis incommodis ejulatus condemnemur. Unum enim dolore dignum, illius ipsius pernicies, qui se ob temporariam gloriam, (si tamen gloria dicenda, palam se dedecorare) æterno justorum honore spoliavit. Filii Confessorum, filii estis Martyrum, qui ad sanguinem usque peccato restiterunt. Domesticis utatur quisque exemplis ad robur pro pietate ostendendum. Nemo nostrum plagis dilaniatus est : nullius ædes publicatæ sunt : exules non fuimus : carceres experti non sumus. Quidnam mali nobis accidit? nisi forte hoc sit molestum, quod nihil perpessi sumus, neque digni habiti, qui pro Christo pateremur. Sin autem quod ille domum occupat precationis, vos autem sub dio adoratis cœli et terræ Dominum, id vos angit, cogitate undecim Discipulos in cœnaculo conclusos fuisse, tum cum ii, qui Dominum crucifixerant, in celeberrimo templo cultum judaïcum adimplerent. Judas enim, qui suspendio interire maluit, quam cum dedecore vivere, forsitan iis, qui nunc ad omnem hominum condemnationem sine

rubore sese obfirmant, et idcirco impudentiam ad turpia præ se ferunt, meliorem se exhibuit.

III. Tantum ne decipiamini illorum mendaciis, dum rectam fidem præ se ferunt. Christi enim mercatores ejusmodi homines, non Christiani, semper id, quod ipsis in hac vita utile est, vitæ ad veritatem accommodatæ anteponentes. Cum speraverunt adepturos se inanem illum principatum, adjunxerunt se inimicis Christi : ubi populos ira efferatos vident, rursus rectam fidem simulant. Non agnosco episcopum, nec numerarim inter Christi sacerdotes eum, qui a profanis manibus ad eversionem fidei principatum accepit. Hoc meum est judicium. Vos autem si quam partem mecum habetis, eadem utique ac ego, sentietis : sin autem vobis ipsi seorsum consilium capitis, suæ quisque sententiæ dominus est, nos ab hoc sanguine insontes sumus. Hæc autem scripsi, non quod vobis diffidam, sed ut nonnullorum dubitationem significatione meæ sententiæ confirmem, ne qui communione præoccupentur, neve, accepta ab eis manus impositione, postea pace reddita vim faciant, ut in sacrato cœtu recenseantur. Clerum omnem tum qui in urbe, tum qui in parœcia una cum omni populo Dominum timente per vos salutamus.

EPISTOLA CCXLI[1].

EUSEBIO EPISCOPO SAMOSATORUM.

Rationem reddit Basilius, cur sæpe in litteris res molestas Eusebio nuntiet, nempe ut et se ipse sublevet gemendo, et Eusebium ad intentiorem pro Ecclesia precem excitet.

Non ut mœrorem augeam, sæpe rerum molestarum in

[1] Alias CCLX. Scripta anno 376.

datis ad tuam dignitatem litteris non parce memini, sed ut et mihi ipse solatium feram per gemitus, qui solent quodammodo intimum dolorem dissolvere, dum erumpunt; et magnum animum tuum ad intentiorem pro Ecclesiis precem excitem. Nam et Moses semper quidem pro populo orabat : at cum pugnam cum Amalec committeret, non remisit manus ab aurora ad vesperam [1]; sed Sancti manuum extensio non alio, quam pugna, terminata est fine.

EPISTOLA CCXLII [2].

OCCIDENTALIBUS.

Orientales inter molestissimas procellas spem suam in Deo collocant; mirantur nihil adhuc auxilii ab Occidentalibus venisse : brevi malorum suorum descriptione conantur eos ad opem ferendam excitare.

I. Cum Deus sanctus exitum ex omni afflictione his, qui in ipsum sperant, promiserit; quamvis in medio malorum pelago deprehensi simus, ac procellis, quæ a spiritibus nequitiæ in nos excitatæ sunt, probemur; tamen resistimus in Christo nos corroborante nec dissolvimus vigorem nostri in Ecclesias studii, neque veluti fluctibus in tempestate prævalentibus salutem desperantes, interitum expectamus: sed adhuc quantum possumus [3], studium retinemus, haud nescii eum etiam, qui a ceto voratus fuerat, eo quod de se non desperaverit, sed clamaverit ad Dominum, salutem esse consecutum. Ita sane et ipsi in extremum collapsi malorum, spem in Domino collocare non desinimus : sed

[1] Exod. XVII, 12. — [2] Alias CLXXXII. Scripta anno 376. — [3] I Cor. X, 13.

undique illius opem circumspicimus. Unde ad vos quoque, fratres nobis perquam colendi, nunc respeximus, quos sæpe quidem ærumnarum tempore nobis in conspectum prodituros speravimus : sed ea spe dejecti, nos etiam diximus ad nosmetipsos : « Expectavi, qui simul contristaretur, et non fuit, et qui consolarentur, et non inveni[1]. » Sunt enim ejusmodi calamitates nostræ, ut ad vestri etiam orbis terminos pervenerint. Et quoniam patiente uno membro, patiuntur simul membra omnia[2]; decebat sane ut nobiscum jam diu laborantibus, misericordia vestra simul doleret. Non enim locorum vicinitas, sed spiritus conjunctio necessitudinem facere solet, quam quidem nobis cum vestra dilectione intercedere credimus.

II. Qui fit igitur, ut non litteræ consolationis, non fratrum visitatio, non aliud quidquam eorum, quæ nobis ex dilectionis lege debentur, evenerit? Jam enim annus tertius decimus est, ex quo hæreticum in nos bellum exortum est; in quo plures evenerunt Ecclesiis afflictiones, quam evenisse memorantur, ex quo Evangelium Christi annuntiatur. Quas quidem singulas recensere vobis nolumus, ne sermonis nostri debilitas malorum evidentiam enervet : simul etiam non existimamus necesse esse vos docere, cum veritatem rerum jamdudum fama didiceritis. Summa autem mali hæc est. Plebs, relictis precum domibus, in desertis locis congregatur. Spectaculum miserabile : mulieres, pueri, senes, et qui aliter infirmi sunt, inter imbres vehementissimos, nives, ventos, hyemalem glaciem, similiter quoque per æstatem inter solis ardorem sub dio misere persistunt. Atque hæc patiuntur, quod nolint pravi Arii fermenti participes fieri.

III. Quomodo hæc vobis oratio claro exprimat, nisi experientia ipsa et spectaculum rei ob oculos positæ excitet

[1] Psal. LXVIII, 21. — [2] I Cor. XII, 26.

vos ad commiserationem. Obsecramus itaque, ut vel nunc tandem porrigatis manum orientalibus Ecclesiis jam in genua inclinatis, et mittatis, qui admoneant de reservatis ob mala pro Christo tolerata præmiis. Non enim tantum consueta oratio efficere, quantum peregrina vox solet afferre solatii, præsertim ab hominibus veniens ubique præclarissimam in partem Dei gratia cognitis, quales vos fama omnibus hominibus annuntiat, ut qui permanseritis fide illæsi, apostolicumque depositum inviolabile servaveritis. At non ita res nostræ se habent. Sed apud nos sunt qui gloriæ desiderio, et maxime evertente animas Christianorum tumore, effutierunt quorumdam novitatem verborum: unde Ecclesiæ quassatæ, quasi vasa quædam luxata, influentem hæreticam corruptelam receperunt. Sed vos, o dilectissimi nobis ac optatissimi, sauciorum quidem sitis medici, sanorum vero hortatores; quod ægrotum est ad sanitatem revocantes et quod sanum incitantes ad pietatem.

EPISTOLA CCXLIII [1].

Ad episcopos italos et gallos, de perturbatione ac confusione Ecclesiarum.

Occidentalium opem implorat Basilius ac non solum Orientis malorum descriptione eos tangere conatur, sed etiam periculum esse docet ne incendium Occidentem pervadat; unde quanta sit blasphemiæ impietas et licentia exponit. Legatus missus Dorotheus, cum episcopis ob metum hostium abesse non liceret.

I. Vere religiosissimis ac charissimis fratribus et unani-

[1] Alias LXX. Scripta anno 376.

mis comministris Galliæ et Italiæ episcopis, Basilius Cæsareæ Cappadociæ episcopus. Dominus noster Jesus Christus cum suum ipsius corpus dignatus sit appellare universam Dei Ecclesiam, nosque sigillatim aliorum invicem membra effecerit; dedit et nobis omnibus ad omnes necessitudinem habere secundum membrorum concordiam. Quapropter etsi quam longissime ab invicem sejuncti sumus habitationibus, at conjunctionis habita ratione, vicini inter nos sumus. Quoniam igitur non potest caput pedibus dicere : « Opus vobis non habeo [1]; » nec vos profecto committetis, ut nos velut alienos rejiciatis, sed tantum dolebitis ex ærumnis nostris, quibus traditi sumus ob nostra peccata, quantum nos vobiscum lætamur, qui in pace vobis a Domino data gloriam habetis. Jam quidem et alias clamavimus ad dilectionem vestram, ut nobis opem et commiserationem impenderetis : sed profecto, quia non impleta erat vindicta, concessum vobis non fuit ad auxiliandum exsuscitari. Illud enim maxime exquirimus, ut ipsi quoque orbis vestri imperatori vestræ pietatis opera innotescat rerum nostrarum perturbatio, aut si id difficile fuerit, saltem a vobis veniant ; qui visitent et consolentur afflictos, ut oculis suis subjiciant Orientis miserias, quæ nequeunt auribus accipi, quia nulla invenitur oratio, quæ res nostras clare vobis exprimat.

II. Persecutio apprehendit nos, fratres imprimis colendi, et persecutionum sævissima. Nam abiguntur pastores, ut greges dispergantur. Et quod gravissimum est, nec qui vexantur, mala in martyrii fiducia perferunt, neque plebs in martyrum loco athletas colit, quia Christianorum nomine persecutores ornati sunt. Unum crimen est, quod nunc vehementer punitur, accurata custodia paternarum traditionum. Eam ob causam patria expelluntur pii et in

[1] 1 Cor. XII, 21.

desertas regiones transferuntur. Non canities apud judices iniquitatis reverentiam habet, non exercitatio pietatis, non vita secundum Evangelium a juventute ad senectam usque transacta. Sed sceleratus quidem nullus sine certis indiciis condemnatur : episcopi autem ex sola calumnia damnati sunt, ac nullo argumento criminationibus adjecto, suppliciis traduntur. Imo nonnulli neque accusatores agnoverunt, neque viderunt tribunalia, néque omnino calumniis appetiti fuerunt, sed intempesta nocte violenter rapti, in longinquas regiones fugati sunt, ex solitudinis incommodis ad mortem objecti. Quæ autem ex his sequuntur, nota sunt omnibus, etiamsi taceamus; fugæ presbyterorum, fugæ diaconorum, ac cleri totius depopulatio. Necesse enim est aut imaginem adorare, aut pravæ flammæ flagellorum tradi [1]. Populorum gemitus, continuæ privatim ac publice lacrymæ, omnibus inter se mala sua deflentibus. Nemo enim corde est adeo lapideo, ut patre privatus, animo æquo ferat orbitatem. Sonus lamentantium in urbe, sonus in agris, in viis, in solitudinibus. Vox una auditur, miseranda omnibus ac tristia loquentibus. Sublatum est gaudium, et lætitia spiritualis. Versi sunt in luctum festi dies nostri [2] : conclusæ precationum domus ; vacant altaria cultu spirituali. Non jam conventus Christianorum, non jam præsidentes doctores, non documenta salutaria, non solemnitates, non hymnorum nocturni cantus, neque beata illa animarum exultatio, quæ ex synaxibus et communicatione donorum spiritualium, animabus credentium in Dominum innascitur. Decet nos dicere : « Non est in tempore » hoc princeps, neque Propheta, neque dux, neque oblatio, » neque suffitus, neque locus sacrificandi coram Domino, » et inveniendi misericordiam [3]. »

III. Scribimus hæc scientibus, cum pars nulla sit orbis

[1] Dan. III, 11. — [2] Amos. VIII, 10. — [3] Dan. III, 38, 39.

terrarum, quæ jam calamitates nostras ignoret. Quare non docendi causa hæc a nobis disseri credendum, aut ut commonefaciamus vestram diligentiam. Novimus enim nunquam vos nostri oblituros esse, non magis sane quam matrem filiorum uteri sui[1]. Sed quoniam qui dolore aliquo detinentur, gemitibus levare aliquo modo angores solent, idem et nos facimus; excutimus quodammodo mœroris pondus, dum dilectioni vestræ multiplices nostras calamitates nuntiamus, si quo modo vehementius ad precandum pro nobis commoti, Dominum exoretis, ut reconcilietur nobis. Quod si ærumnæ, quæ nos affligunt, solæ essent, statuissemus utique apud nosmetipsos tacere, atque in incommodis pro Christo perferendis gaudere : « Non enim » sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram glo- » riam, quæ revelabitur in nobis[2]. » Nunc autem veremur, nequando ingravescens malum, velut flamma quædam ardentem materiam pervadens, postquam consumpserit quæ proxima sunt, attingat etiam et remotiora. Depascitur enim hæreseos malum, et timor est, ne voratis Ecclesiis nostris, serpat postea usque ad sanam partem vestræ parœciæ. Fortasse igitur, quia apud nos abundavit peccatum, primi in escam traditi sumus crudelibus inimicorum Dei dentibus. Fortasse etiam, quod et verisimilius est, quoniam Evangelium regni, capto a nostris locis initio, in omnem pervenit terrarum orbem, idcirco communis animarum nostrarum hostis perficere conatur, ut defectionis semina, sumpto ab iisdem locis initio, in totum terrarum orbem diffundantur. Quibus enim affulsit illuminatio cognitionis Christi[3], ad eos ut veniant etiam impietatis tenebræ, machinatur.

IV. Vestras igitur existimate afflictiones nostras, ut veri discipuli Domini. Non de pecuniis, non de gloria, non de

[1] Isaï. XLIX, 15. — [2] Rom. VIII, 18. — [3] 2 Cor. IV, 6.

ulla alia ex rebus temporariis bellum sustinemus : sed de communi hæreditate, patrio thesauro sanæ fidei stamus decertantes. Dolorem nostrum dolete, o vos fratrum amantes, quoniam occlusa sunt apud nos piorum ora ; aperta vero omnis audax et blasphema lingua loquentium adversus Deum iniquitatem[1]. Columnæ et fulcrum veritatis in dispersione ; nos vero, qui ob tenuitatem contempti fuimus, loquendi destituimur libertate. Decertate pro populis, nec spectate modo vestrum statum, videlicet quod in portibus tranquillis statis, Dei gratia omnino a turbine malorum ventorum vos protegente : sed manum etiam Ecclesiis tempestate exagitatis porrigite, nequando derelictæ, penitus fidei naufragium perpetiantur. Ingemiscite nostra causa, quia Unigenitus blasphematur, nec est, qui contradicat. Spiritus sanctus rejicitur, et qui redarguere potest, fugatur. Multitudo obtinuit deorum. Magnus Deus apud illos est parvus. Filius non naturæ nomen, sed dignitatis alicujus appellatio esse : Spiritus sanctus non complere Trinitatem sanctam ; neque particeps esse divinæ ac beatæ naturæ, sed una aliqua ex rebus creatis, temere et fortuito Patri et Filio adjectus existimatur. « Quis dabit » capiti meo aquam, et palpebris meis fontem lacryma- » rum[2] ? » et diebus multis populum deflebo pravis istis doctrinis ad exitium impulsum. Seducuntur simpliciorum aures, jamque assuetæ sunt hæreticæ impietati. Enutriuntur Ecclesiæ infantes in doctrinis impiis. Quid enim facient ? Baptismata apud illos, deductiones proficiscentium, visitationes ægrotantium, consolationes mœrentium ; adjumenta omnis generis, mysteriorum communiones : quæ omnia per eos administrata, populis vinculum sunt concordiæ cum eis ineundæ ; adeo ut intra breve tempus, etiamsi qua libertas detur, nulla jam spes sit futura homi-

[1] Psal. LXXIV, 6. — [2] Jer. IX, 1.

nes diuturna deceptione detentos, iterum ad veritatis agnitionem revocatum iri.

V. His de causis plures ex nobis oportebat ad vestram dignitatem accurrere, et unumquemque rerum suarum narratorem fieri. Nunc vero et hoc ipsum vobis indicio sit illius, in qua degimus, afflictionis, quod ne facultas quidem nobis est itineris suscipiendi. Etenim si quis vel brevissimo tempore a sua Ecclesia abfuerit, traditos relinquet populos insidiantibus. Sed, Dei gratia, unum misimus vice multorum, religiosissimum et dilectissimum fratrem nostrum Dorotheum compresbyterum : qui et quæcumque effugerunt litteras nostras, sua ipsius narratione potest supplere, cum omnia secutus sit accurate, et defensor sit rectæ fidei. Hunc suscipientes in pace, celeriter dimittite, bonum nobis nuntium afferentem studii vestri ad fratres adjuvandos.

EPISTOLA CCXLIV [1].

PATROPHILO Ægeensis Ecclesiæ episcopo.

Cum Patrophilus miraretur disruptam inter Basilium et Eustathium amicitiam, ac Basilium reprehendere videretur, exponit ei Basilius omnes ab origine dissensionis causas et modos. Declarat sibi in exigenda ab Eustathio fidei formula propositum aliud nihil fuisse, nisi ut a se et ab ipso Eustathio calumnias propulsaret. Narrat quomodo Eustathii et Theophili agendi ratione afflictus, litteras acceperit ab Eustathio, quæ communionem Basilio renuntiabant, eo quod scripsisset ad Apolinarium, et cum Diodoro presbytero communicaret. His litteris attonitum et stupentem Basilium aliæ excepe-

[1] Alias LXXXII. Scripta anno 376.

runt, quæ erant ad Dazizam scriptæ, et Basilio perfidiam et corruptionem Ecclesiarum exprobrabant, imprimis vero quod ex dolo et insidiis formulam proposuisset. Testem conscientiæ suæ Deum invocat Basilius, sed mirari se dicit, cur Eustathius tantopere exarserit ob ejusmodi formulam, quæ ipsius manu subscripta Romæ asservabatur, quamque ipse synodo Tyanensi obtulerat. Sed hanc fidem damnat nunc Eustathius, eamdemque in actionibus inconstantiam declarat. Nam qui a quingentis episcopis damnatus, acquiescere noluerat, sed eos episcopos non esse contendebat, nunc aperte conjungitur cum iis, quos illi ordinaverunt. Quali vita et moribus sint ejusmodi homines, tacere mavult Basilius: sed narrat quid sibi post morbum gravissimum anno præterito in mentem venerit de hominum inconstantia. Quo in genere nemini Eustathium cedere ait, idque probat ex variis illius partium mutationibus, et ex variis formulis, quibus subscripsit. Postremo rogat Patrophilum ut ad se scribat, utrum idem ergo se permanere velit, an ex congressu cum Eustathio mutatus sit.

I. Legi litteras tuas, quas per fratrem nostrum Strategium compresbyterum misisti, et legi libenter. Quidni enim libenter legerem, et a viro prudente scriptas, et a corde, quod dilectionem erga omnes ex Domini præcepto edoctum est servare? Et fere cognovi cur præterito tempore silueris. Hærenti enim similis eras et stupenti, quod Basilius ille, qui cuidam a puero taliter inserviit, qui talibus quibusdam temporibus hæc et illa fecit, qui bellum cum innumeris aliis unius colendi causa suscepit, is nunc alius ex alio factus sit, et bellum pro charitate præ se ferat, et quæcumque alia scripsisti, satis animi stuporem in

hac rerum præter opinionem mutatione demonstrans. Quod si me aliquantum etiam perstrinxisti, id ægre non tuli. Non enim ita sum indocilis, ut amicas objurgationes fratrum moleste feram. Tantum enim abest, ut iis, quæ scripsisti, fuerim offensus, ut fere etiam mihi risum moverint, quod cum tot ac tanta sint, quæ nobis videbantur mutuam amicitiam antea firmare, ipse ob exilia, quæ usque ad te pervenerunt, in tantum te scriberes stuporem incidisse. Itaque et tibi idem, quod multis usuvenit, qui omisso naturæ rerum examine, hominibus, de quibus agitur, attendunt; fiuntque non veritatis inquisitores, sed differentiæ personarum æstimatores, obliti admonitionis illius, « Cognoscere personam in judicio non est bonum[1]. »

II. Sed quia Deus personam in hominis judicio non accipit, quam mihi apud magnum tribunal defensionem paravi, eam et tibi notam facere non recusabo. Nimirum nulla a nobis ab initio neque parva neque major orta est dissidii causa : sed homines nobis non amici, ob quas ipsi sciunt causas, (non enim opus est me quidquam de his dicere) continuas mihi calumnias struxerunt. Ac illas quidem repulimus semel atque iterum : sed cum finem illi non facerent, nec quidquam prodesset continua defensio, propterea quod nobis procul dissitis mendacii auctores, cominus poterant suis contra nos vulnerare calumniis cor facile superabile, nec edoctum aurem alteram absenti integram servare; Nicopolitanis aliqua fidei indicia ad persuadendum apta exposcentibus, (quod ne vos quidem prorsus ignorastis) nobis visum est scripti ministerium suscipere. Putavi enim me duo perfecturum una et eadem opera; et Nicopolitanis persuasurum, ne male de viro sentirent, et calumniatorum nostrorum ora obturaturum, fidei consensu calumnias utrinque excludente. Ac fides

[1] Deut. I, 17, et Prov. XVIII, 5.

quidem conscripta est, et a nobis allata : subscripta est etiam. Postquam subscripta, locus designatus est alterius conventus, et tempus aliud constitutum, ut et fratres nostri, qui in parœcia sunt, convenientes, conjungerentur inter se, et genuina ac sincera deinceps foret communio. Itaque nos quidem advenimus præstituto tempore, et qui mecum conjuncti erant fratres, partim aderant, partim confluebant, læti omnes atque alacres, ut ad pacem currentes : litteræ etiam a nobis ac cursores, qui nos adesse significarent, siquidem noster erat ille locus ad eos, qui concurrebant excipiendos designatus. Sed cum ex altera parte nemo adesset, aut præcurrens, aut nuntians adventum eorum qui expectabantur; qui autem a nobis missi erant, cum rediissent multam eorum, qui illic sunt, tristitiam ac murmurationem enarrantes, quasi nova fides a nobis promulgata esset, hique statuisse dicerentur, se certe suo episcopo ad nos proficiscendi copiam facturos non esse : cumque venisset quidam afferens nobis epistolam perfunctorie scriptam; et quæ nullam eorum, de quibus ab initio convenerat, mentionem habebat : et cum omni mihi reverentia et honore dignus frater Theophilus uno ex his qui cum eo sunt misso, nonnulla declarasset, quæ nec sibi indecora dictu, et nobis auditu congruentia esse ducebat; scribere enim non dignatus est, non tam metuens ne ex litteris argueretur, quam sollicitus, ne nos necesse haberet ut episcopos salutare; sed certe verba erant vehementia, et ex pectore fervente prolata; in his discessimus, pudore affecti, concidentesque animo, nec habentes quod interrogantibus responderemus. Interim non multum tempus, et iter in Ciliciam : inde reditus, ac statim litteræ communionem nobis renuntiantes.

III. Ruptæ autem communionis causa, quod Apolinario, aiebat, scripsissemus, et quod compresbyterum nostrum

Diodorum haberemus communicatorem. Ego autem Apolinarium quidem nunquam inimicum duxi, imo non desunt, ob quæ etiam reverear virum : sed tamen non ita me homini conjunxi, ut illius crimina ipse suscipiam, cum certe et ipse nonnulla habeam, quæ in illo reprehendam, lectis illius libris nonnullis. Non tamen de Spiritu sancto aut librum me ab eo petere memini, aut missum accipere. Sed copiosissimum illum audio omnium scriptorum extitisse : legi autem perpauca ex illius scriptis, neque enim mihi otium est talia scrutandi ; ac præterea difficilis quidam sum ac morosus ad recentiora admittenda ; quippe cum mihi per corpus ne in lectione quidem divinitus inspiratæ Scripturæ laboriose atque ut par est, perstare liceat. Quid hoc igitur ad me, si quis quid scripsit, quod cuidam non placeat ? Quanquam si oportet alium pro alio rationem reddere, is qui me accusat de Apolinario, respondeat nobis de Ario proprio suo magistro, et de Aëtio proprio suo discipulo. Nos autem neque discipulum ulla in re habuimus, neque magistrum hunc hominem, cujus crimina in nos convertunt. Diodorum autem, ut beati Sylvani alumnum, ab initio suscepimus : nunc vero et diligimus et complectimur ob insitam illi sermonis gratiam, qua multi ex iis, qui illum conveniunt, meliores fiunt.

IV. Propter has litteras, ut decebat, affectus, et ad tam inexpectatam ac subitam mutationem obstupescens, ne respondere quidem potui. Constrictum enim erat mihi cor, resoluta lingua, manus torpebat, atque in animi non fortis vitium incidi, (dicetur enim quod verum est, sed tamen venia dignum) : prope factum est, ut me generis humani odium caperet, nec ulli mores suspecti mihi non essent, crederemque non esse in hominis natura charitatis bonum ; sed nomen esse speciosum his qui illud pronuntiant aliquid honoris ferens, non tamen revera inesse hominis

cordi hanc affectionem. Si enim qui videbatur a puero ad summam usque senectam sibi ipsi invigilasse, talibus de causis ita facile efferatus est, nullam habens rerum nostrarum rationem, nec præteriti temporis experientiam calumnia adeo vili potiorem ducens : sed veluti quidam pullus indomitus ascensorem recte ferre nondum edoctus, ob exiguam suspicionem recalcitravit, excussitque et humi projecit eos de quibus antea gloriabatur : quid de aliis suspicandum, quibuscum neque nobis tot ac tanta sunt amicitiæ pignora, quique tot ac tanta non dederunt morum probitatis specimina? Hæc mecum animo cum volverem, ac indesinenter corde versarem, imo potius cum ab his cor meum versaretur, sic mordentibus me et recordatione pungentibus, nihil illis respondi litteris, non ex contemptu silens (ne id cogites, frater, non enim apud homines causam dicimus, sed coram Deo in Christo loquimur) sed hæsitatione ac consilii inopia et quod nihil mœrore dignum dicere possemus.

V. In his dum versaremur, exceperunt nos litteræ aliæ, ad Dazizan quemdam scriptæ videlicet, sed revera ad omnes homines missæ, ut declarat earum celerrima distributio, ita ut paucis diebus per omnem Pontum dispergerentur, et Galatiam percurrerent. Quinetiam nonnulli dicunt horum bonorum nuntios etiam peragrata Bithynia usque ad ipsum Hellespontum penetrasse. Qualia vero fuerint ad Dazizan contra nos scripta, omnino quidem nosti. Non enim te adeo longe ab amicitia sua removent, ut solum te honore illo non donatum reliquerint. Quod si litteræ ad te non pervenerunt, at ego tibi eas mittam. In his hæc nobis affingi crimina videbis, dolum et perfidiam, corruptionem Ecclesiarum, et animarum perniciem, et quod omnium, ut ipsi existimant, verissimum est, quod ex insidiis illam fidei formulam proposuerimus, non Nicopolitanis operam na-

vantes, sed ipsi eliciendæ per dolum confessionis consilium intendentes. Horum quidem judex est Dominus. Quænam enim esse possit cogitationum cordis clara demonstratio? Hoc autem in ipsis sum miratus, cur ob subscriptum libellum, quem ipsis obtulimus, tanto utantur dissidendi studio, ut et quæ sunt, et quæ non sunt iis, a quibus accusantur, satisfaciendi causa, commisceant; illud autem non cogitent, suam fidei nicænæ confessionem Romæ scriptam servari, seque propria manu obtulisse synodo tyanensi allatum Roma libellum, qui apud nos servatur, eamdem fidem continens. Quin et concionis tunc a se habitæ obliti sunt, cum in medium prodeuntes fraudem deplorarunt, qua decepti, tomo ab Eudoxii factione composito consenserant; unde et hanc invenerunt errati illius purgandi rationem, ut Romam profecti, inde fidem patrum acciperent, ita ut quod Ecclesiis detrimenti intulerant malo approbando, id meliore introducendo emendarent. At qui itinera longissima pro fide sustinuerunt, et sapientem illam concionem habuerunt, nunc nobis convitiantur, ut dolose ambulantibus et sub dilectionis specie ea quæ insidiatorum sunt, facientibus. Patet autem etiam ex iis, quæ nunc circumferuntur, condemnatam ab illis esse fidem nicænam. Viderunt enim Cyzicum, et cum alia fide reversi sunt.

VI. Sed quid in verbis inconstantiam dico, cum multo majora ex ipsis rebus gestis habeam illorum in contraria mutationis argumenta? Qui enim quingentorum episcoporum sententiæ contra ipsos latæ non cesserunt, neque a gubernaculis Ecclesiarum discedere voluerunt, quamvis tot episcopi in eorum depositionis sententia conspirassent, propterea, inquit, quod Spiritus sancti participes non erant, nec Dei gratia Ecclesias gubernabant, sed humana potentia ac inanis gloriæ cupiditate principatus rapuerant: hi nunc eos, qui ab illis ordinati sunt, ut episcopos susci-

piunt. Quos meo nomine roges velim, etiamsi homines omnes contemnant, quasi neque oculos habeant, neque aures, neque cor sensu præditum, ut intelligere possint eorum, quæ fiunt, repugnantiam ; roges, inquam, saltem in corde suo quidnam habeant sententiæ? Quomodo ambo possunt esse episcopi, et qui ab Euippio depositus, et qui ab eo ordinatus? Nam res utraque est manus ejusdem opus. Qui nisi datum Jeremiæ donum habuisset diruendi ac reædificandi, eradicandi ac plantandi [1], utique non hunc eradicasset, neque illum plantasset. Quod si alterum ei dederis, alterum etiam ei concedes. Sed illis, ut videtur, propositum unum est, suum ipsorum compendium ubique quærere, et amicum quidem ducere eum, qui ipsorum cupiditatibus obsecundat : inimicum vero judicare, nec ulli in eum calumniæ parcere, qui ipsorum cupiditatibus obsistit.

VII. Quales enim sunt etiamnum ipsorum contra Ecclesiam œconomiæ? horrendæ quidem ob eorum, qui id faciunt, instabilitatem, miserandæ vero ob eorum, qui patiuntur, stupiditatem. Euippii filii et Euippii nepotes per legationem fide dignam ab extera regione accersiti sunt Sebastiam : his creditus est populus : potiti sunt altaribus, ejus, quæ illic est, Ecclesiæ fermentum facti sunt. Hi nos tanquam homoousiastas persequuntur. Eustathius autem, qui in charta consubstantiale Roma Tyanos usque attulit, nunc illis admixtus est : quanquam admitti in optatissimam ipsorum communionem non potuit, sive quod metuerint multitudinem eorum, qui adversus illum consenserant, sive quod eorum reveriti sint auctoritatem. Quales enim essent qui congregati sunt, et quomodo eorum quisque ordinatus, et a quali vita ab initio ducta ad hunc dominatum pervenerit, precor equidem nunquam mihi tantum otii contingere, ut

[1] Jer. 1, 10.

res illorum enarrem. Didici enim precari, « Ut os meum » opera hominum non loquatur [1]. » Ipse autem hæc, si scrutatus fueris, edisces; et si te effugerint, profecto judicem non latebunt.

VIII. Quo tamen fuerim animo, non gravabor et tuæ exponere dilectioni. Nimirum anno præterito, cum ægrotassem febre gravissima, et ad ipsas mortis portas appropinquassem, ac deinde Dei benignitate essem sanitati restitutus, ægre ferebam reditum, reputans mecum ad qualia redirem mala : atque apud me ipse considerabam quidnam tandem esset in profundo Dei sapientiæ reconditum, propter quod mihi rursus dies ad vivendum in carne concessi fuissent. Ubi autem hæc cognovi; voluisse Dominum arbitratus sum, ut viderem Ecclesias tempestate liberatas, quam antea pertulerant ex separatione eorum, quibus omnia ob fictam eorum gravitatem credebantur. Aut fortasse etiam roborare animum meum et saltem in posterum vigilantiorem efficere voluit Dominus, ut ne hominibus attendat, sed per evangelica præcepta perficiatur : quæ neque cum temporibus, neque cum humanarum rerum circumstantiis immutantur, sed eadem permanent, ut a veraci ac beato ore prolata sunt, ita perseverantia.

IX. Homines vero nubibus similes sunt, quæ pro ventorum mutatione alias in aliam aëris partem feruntur. Et maxime isti, de quibus nobis sermo est, omnium, quorum periculum fecerimus, visi sunt inconstantissimi : an etiam in reliquis vitæ rebus, dixerint qui una cum ipsis vixerunt; sed quam in ipsis circa fidem inconstantiam ac levitatem perspexi, non memini me in aliis hactenus aut per me ipsum vidisse aut ex aliis audivisse. Arium initio sequebantur : ad Hermogenem postea sese transtulerunt, ex diametro inimicum perversæ Arii opinionis, ut demonstrat illa ipsa

[1] Psal. xvi, 14.

fides quæ Nicææ ab illo viro prædicata est ab initio. Obdormivit Hermogenes, et rursus ad Eusebium transierunt, coronæ arianæ coryphæum, ut asserunt qui experti sunt. Hinc cum excidissent ob quasvis tandem causas, iterum reversi sunt in patriam, et iterum arianam occultabant sententiam. Promoti ad episcopatum, ut media incidam, quot fidei formulas ediderunt? aliam Ancyræ, aliam Seleuciæ, aliam Constantinopoli, eamque celeberrimam, Lampsaci aliam, deinde eam quæ Nice in Thracia edita est, nunc rursus aliam Cyzici, cujus quidem reliquia ignoro, sed hoc tantum audio, eos silentio, indicto Consubstantiali, simile secundum essentiam nunc inferre, atque una cum Eunomio blasphemias in Spiritum sanctum conscribere. Istæ autem fidei formulæ, quas recensui, etsi non omnes inter se pugnant, at certe pariter animi ostendunt inconstantiam, propterea quod nunquam iisdem in verbis permanent. Hæc vera sunt, innumeris aliis silentio præteritis. Quoniam autem nunc etiam ad vos transierunt, rescribas velim per eumdem virum (dico autem compresbyterum nostrum Strategium) utrum idem erga nos esse pergas, an sis ex congressu alienatus. Nam nec eos verisimile est tacuisse, nec teipsum, qui talia nobis scripsisti, non etiam erga illos dicendi libertate usum fuisse. Quod si manes in nostra communione, optimum hoc et omnibus votis exoptandum. Sin autem te ad se pertraxere, triste id quidem : quidni enim fratris talis disjunctio? Sed tamen si nihil aliud, saltem in ejusmodi dispendiis ferendis abunde ab illis ipsis exercitati sumus.

EPISTOLA CCXLV [1].

THEOPHILO EPISCOPO.

Per Strategium respondet Theophilo Basilius ac declarat se nunquam ab eo amando discessisse, quamvis multæ doloris causæ acciderint; cæterum se cum hominibus fidem tam sæpe mutantibus communicare non posse.

Cum jampridem accepissem a tua dilectione litteras, expectavi dum per idoneam personam rescriberem, ut et quidquid litteras effugisset, id minister litterarum suppleret, Cum igitur accesserit ad nos desideratissimus ac religiosissimus frater noster Strategius, æquum mihi visum est ut eo uterer ministro, quippe qui et meum animum cognitum habeat, ac possit apte simul et religiose res nostras ministrare. Scias igitur, desideratissime ac honoratissime, plurimi a me fieri charitatem mihi tecum intercedentem, a qua quidem, quantum ad animi affectionem attinet, ne unam quidem horam mihi conscius sum me discessisse; quamvis multæ ac magnæ justi doloris causæ acciderint. Sed illud statuimus, velut in trutina molestis jucunda opponentes, meliorum momento animum adjicere. Sed quia res mutatæ sunt, a quibus minime oportebat id fieri, ignosce et nobis, qui non animo et sententia mutati, sed partibus transpositi sumus. Imo vero nos quidem in iisdem manebimus partibus, sed alii sunt qui perpetuo transmutantur, et nunc aperte etiam ad adversarios transfugiunt. Quorum quanti fecerimus communionem, quandiu a sanis partibus stabant, ne ipse quidem ignoras. Nunc autem si neque illos se-

[1] Alias CCCIX. Scripta anno 376.

quimur, et eos, qui idem ac illi sentiunt, fugimus, venia sane immerito nobis denegetur, nihil antiquius veritate ac propria securitate habentibus.

EPISTOLA CCXLVI [1].

NICOPOLITANIS.

Basilius Nicopolitani cleri animos erigere conatur spe divini auxilii, hortaturque ut quod hactenus docuere, opere perficiant.

Cum video et malum ad optatos exitus perduci, et vestram pietatem defatigari, animumque despondere ob continuas calamitates, mœstitia repleor. Sed rursus cum magnam Dei manum considero, eumque nosse et confractos erigere, et justos diligere, superbos vero conterere, et potentes de suis sedibus dejicere, rursus immutatus spe concepta allevor : ac confido vestris precibus futurum, ut celerem nobis Dominus pacem ostendat. Tantum ne defatigemini precando : sed quæ verbis docetis, eorum nunc opere clara omnibus studete exempla proponere.

[1] Alias LXVI. Scripta anno 376.

EPISTOLA CCXLVII [1].

NICOPOLITANIS.

Nicopolitanos inter ærumnas spe divini auxilii consolatur, seque ait de illorum rebus cum potentioribus viris et coram et per litteras egisse.

Cum sanctitatis vestræ litteras legi, quantum ingemui et lamentatus sum, quod meis ipsius auribus hæc etiam mala accepissem, verbera et contumelias in vos ipsos, depopulationem ædium, civitatis vastitatem, patriæ totius eversionem, vexationem Ecclesiæ, sacerdotum expulsionem, incursionem luporum, et gregis dispersionem. Sed postquam cessavi ingemere ac lacrymari; ad Dominum, qui in cœlis est, respiciens, novi, et persuasum habeo, quod et vobis notum esse volo, celerem affuturam opem, nec perpetuam derelictionem futuram. Quod enim passi sumus, ob peccata nostra passi sumus; sed opem suam, ob suum in Ecclesias amorem ac misericordiam, benignus ostendet. Minime tamen omisimus et coram supplicare potentioribus viris, et ad eos, qui nos in aula diligunt, scribere, ut rabidi hominis ira comprimatur. Ac fore arbitror ut a multis condemnetur, nisi forte tempus perturbationis plenum his, qui rem publicam gerunt, nihil ad ista otii reliquerit.

[1] Alias cxc. Scripta anno 376.

EPISTOLA CCXLVIII [1].

AMPHILOCHIO ICONII EPISCOPO.

Minus molestum Basilio abesse Amphilochium, eo quod absit a persecutione usque ad sanguinis effusionem sæviente. Quidam enim Asclepius ex plagis mortuus. Spem habet Basilius in Amphilochii precibus; monet ut mittat qui librum de Spiritu sancto ferat.

Ad desiderium nostrum dum respicimus, angimur quod tantopere a tua pietate simus dissiti : dum vero ad tuæ vitæ tranquillitatem, gratias ago Domino, qui tuam pietatem exemit ab hoc incendio, quod majorem in modum provinciam nostram devastavit. Dedit enim nobis secundum nostra opera justus Judex angelum Satanæ, qui nos satis superque vexat, hæresimque acriter defendit, et bellum in nos eo perduxit, ut ne sanguini quidem parcat credentium in Deum. Nam profecto dilectionem tuam non latet, Asclepium quemdam, eo quod communionem cum Doëc inire nollet, ab illis verberatum, ex plagis mortuum esse, vel potius per plagas ad vitam esse translatum. Consentanea autem huic facinori reliqua omnia esse existima, persecutiones presbyterorum ac magistrorum, et quæcumque alia fecerint homines imperii auctoritate ad suum ipsorum arbitrium abutentes. Sed horum solutionem nobis Dominus precibus tuis dabit et patientiam, ut tentationum pondus feramus, ita ut spe in ipso reposita dignum est. Ipse vero digneris ad nos frequenter scribere de rebus tuis : ac si reperias qui fideliter possit ad te perferre elaboratum a

[1] Alias ccccv. Scripta anno 376.

me librum, accersere ne graveris, ut tua approbatione confisi, in aliorum etiam manus illum transmittamus. Valens, lætus in Domino, et precans, mihi et Domini Ecclesiæ concedaris, per Sancti gratiam.

EPISTOLA CCXLIX [1].

Sine inscriptione, viri pii causa.

Commendat aliquem in hac epistola Basilius, quem beatum existimat quod hisce tumultibus liberetur, et convictum cum hominibus Deum timentibus elegerit.

Gratulor huic fratri, quod et hisce nostris tumultibus liberetur, et pietatem tuam adeat. Nam bonum sibi viati cum ad futuram vitam, bonum cum hominibus Dominum timentibus convictum, elegit. Quem et tuæ dignitati commendo, et adhortor per eum, ut preceris pro mea miserabili vita, ut liberatus ab his tentationibus, incipiam servire Domino secundum Evangelium.

EPISTOLA CCL [2].

PATROPHILO Ægeensis Ecclesiæ episcopo.

Gratias agit Patrophilo Basilius, quod ad se per Strategium scripserit, et a se diligendo non discedat. Rationem reddit cur cum Eustathio communicare non possit.

Sero quidem accepi tua prioribus litteris responsa; sed

[1] Alias CCXXXVIII. Scripta anno 376.— [2] Alias LXXXV. Scripta anno 376.

tamen accepi per optatissimum Strategium, et gratias egi Domino, quod idem in dilectione erga nos permaneas. Quæ autem nunc dignatus es de eodem argumento scribere, demonstrationem habent bonæ tuæ voluntatis; cum sentias ea, quæ decent et suadeas nobis utilia. Sed tamen quia rursus video longiorem mihi sermonem futurum, si velim unicuique eorum, quæ scripta sunt a tua prudentia, respondere : tantum dicam, si pacis bonum solo pacis nomine circumscribitur, ridiculum esse hunc et illum eligentes, iis solis pacem impertire, alios vero innumerabiles ab illius boni communicatione excludere. Sed si cum perniciosis hominibus consensio, iis, a quibus suscipitur, sub pacis specie damnum infert hostile; considera quinam sint illi, quibus seipsos admiscuerunt qui nos inique odio oderunt, quinam, inquam, sint, nisi homines ab eorum partibus stantes, qui nobiscum non communicant : neque enim nunc mihi opus est nominatim illorum meminisse. Ili et accersiti sunt ab ipsis Sebastiam, et acceperunt Ecclesiam, et sacrificaverunt in altari, et proprium panem omni distribuerunt populo, episcopi appellati apud illius loci clerum, et per omnem regionem velut sancti ab illis et communicatores deducti. Quorum si oportet amplecti partem, ridiculum est ab unguibus ordiri, et non magis cum ipsis illorum capitibus rem habere. Quod si igitur neminem oportet omnino hæreticum judicare, neque aversari, cujus rei gratia, dic, quæso, te ipse separas, et fugis nonnullorum communionem? Si vero quidam fugiendi sunt, secundum accuratæ regulæ rationem; dicant nobis hi, quorum agendi ratio in omnibus accurata est, ex qua sint parte quos ad seipsos ex Galatia accersiverunt? Ista si tibi mœrore digna videantur, eorum auctoribus imputa separationem; sin autem indifferentia judicas, ignosce nobis committere nolentibus, ut fermenti eorum, qui aliter docent, participes simus.

Quare, si videbitur, speciosis illis prætermissis sermonibus, cum omni libertate eos, qui non recte ambulant in Evangelii veritate, redargue.

EPISTOLA CCLI [1].

EVÆSENIS.

Evæsenos laudat Basilius quod stent in fide, ac gratias agit, quod aures non præbuerint calumniis, quas Eustathius ei struxerat, dolens se, eo postulante, fidei nicænæ subscripsisse, quamvis antea eidem fidei Romæ subscripsisset. Demonstrat Eustathium in aliis rebus secum ipsum pugnare. Nam cum Arianos, a quibus depositus fuerat, negasset olim episcopos esse, nunc iis, quos illi ordinaverunt, supplicat: et cum violenter exagitasset eos, qui cum Arianis communicabant, nunc Arianorum communionem suppliciter petit: sui semper compendii causa laudans aut vituperans, ac Basilio bellum indicens, ut placeat Euzoio. Declarat Basilius fidem suam unam semper et eamdem esse: negat se Spiritum Patri aut Filio præferre, ut maledici dictitabant. Hortatur Evæsenos, ut in fide perseverent.

1. Etsi [2] magnus numerus detinentium nos negotiorum, sollicitudinibusque infinitis occupatur noster animus, nunquam tamen e memoria nostra projecimus vestræ charitatis curam, precantes Deum nostrum ut permaneatis in fide, in qua statis et gloriamini in spe gloriæ Dei. Nam revera

[1] Alias LXXII. Scripta anno 376. — [2] Vide D. Guillon, tom. VII, pag. 473-474.

difficile jam inventu ac prorsus rarum, Ecclesia sincera, nihil ex temporum difficultate læsa, sed integram et inoffensam servans apostolicam doctrinam, qualem vestram ostendit his temporibus Ecclesiam, qui manifestos in singulis generationibus facit eos, qui ipsius vocatione digni sunt. Ac det vobis Dominus bona Jerusalem supernæ, pro eo quod falsas contra nos calumnias in mentientium capita rejecistis, minime dantes eis aditum in corda vestra. Et scio et persuasum habeo in Domino, mercedem vestram copiosam esse in cœlis, vel ob hanc actionem. Illud enim considerastis sapienter apud vos, quod quidem et veritati consentaneum, eos qui retribuunt mihi mala pro bonis et odium pro mea in illos dilectione, calumnias mihi nunc ob ea struere, quæ ipsi reperiuntur scriptis confessionibus comprobasse.

II. Neque in hanc solam inciderunt repugnantiam, ut propria scripta nobis criminis loco objicerent, sed etiam omnibus suffragiis ab iis, qui convenere Constantinopolim, depositi, illorum de depositione decretum non receperunt, synodum impiorum appellantes, nec dignati episcopos illos appellare, ne latam contra se sententiam confirmarent. Et causam adjecerunt, cur non essent episcopi : eo quod hæresis, aiebant, nefariæ essent signiferi. Hæc autem evenerunt ante decem et septem non exactos annos. Erant autem duces eorum, qui illos deposuere, Eudoxius, Euippius, Georgius, Acacius et alii vobis ignoti. Qui vero nunc in Ecclesiis dominantur, eorum successores sunt, alii illorum loco ordinati, alii ab ipsis constituti.

III. Nunc igitur qui nos pravæ doctrinæ nomine incusant, dicant nobis, quomodo hæretici quidem fuerint ii, quorum decretum de depositione non receperunt : quomodo vero orthodoxi isti, qui ab illis constituti sunt, et eamdem sententiam ac patres sui conservant. Nam si orthodoxus

Euippius, quomodo non laïcus Eustathius, qui ab eo depositus est? Sin autem ille hæreticus, quomodo nunc communicator Eustathii, qui ejus manu ordinatus est? Sed hi sunt ludi, quos contra Ecclesias Dei ludunt; ad suam utilitatem et accusare homines et rursus commendare aggredientes. Basilidis Paphlagonis altaria evertit transiens per Paphlagoniam Eustathius, ac in propriis mensis sacrificavit: et nunc supplex est Basilidi, ut recipiatur. Segregavit Elpidium religiosissimum fratrem ob illius cum Amasiensibus conjunctionem: et nunc supplex est Amasiensibus, quærens eorum conjunctionem. Illius autem adversus Euippium prædicationes, et vos ipsi scitis quam essent horrendæ. Et nunc qui Euippii sententiam tenent, eos laudibus ob rectam doctrinam extollit, modo ut ad illius restitutionis studium, operam navent. Nos autem traducimur, non quia mali quidquam admittimus, sed quia id existimavit sibi laudem conciliaturum apud Antiochenos. Quos autem anno præterito ex Galatia accersivere, ut idoneos, per quos liberam episcopatus possessionem reciperent, hi tales sunt, quales sciunt qui vel paululum cum illis versati sunt. Mihi vero nunquam largiatur Dominus tantum otii, ut illorum actiones enumerem. Sed tamen eorum, quibus illi plurimum honoris et fidei habent, satellitio stipati, peragrarunt omnem illorum regionem, episcoporum honoribus et officiis ornati. Introducti autem sunt perhonorifice in urbem, concionem habentes summa cum potestate. Traditus enim est illis populus, traditum altare. Hi Nicopolim usque progressi, cum nihil potuissent eorum, quæ promiserant, perficere, quomodo redierint, qualesque in redeundo visi sint, norunt qui affuerunt. Ita semper proprii compendii causa omnia facere deprehenduntur. Quod si dicant eos resipuisse, demonstrent scripto consignatam eorum pœnitentiam, et anathematismum fidei constantinopolitanæ et secessionem ab

hæreticis, nec decipiant simpliciores. Atque illorum quidem res sic se habent.

IV. Nos autem, dilecti fratres, parvi quidem et humiles sumus, semper tamen iidem Dei gratia, nec unquam cum rebus immutati sumus. Fides apud nos, non alia Seleuciæ, alia Constantinopoli, alia Zelis et Lampsaci alia, et Romæ alia : nec quæ nunc circumfertur, a prioribus diversa, sed una et eadem semper. Quemadmodum enim accepimus a Domino, sic baptizamur : quemadmodum baptizamur, sic credimus : quemadmodum credimus, sic et glorificamus : neque separantes a Patre et Filio Spiritum sanctum, neque præferentes Patri, aut antiquiorem Filio Spiritum dicentes, ut maledicentium linguæ confingunt. Quis enim adeo temerarius dominicam reprobans institutionem, nominibus audeat ordinem excogitare? Sed nec creatum dicimus Spiritum, qui cum Patre et Filio conjunctus est, nec servilem audemus dicere eum, qui principalis est [1]. Ac vos adhortamur ut memores minarum Domini, qui dixit : « Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus : blasphemia » autem in Spiritum sanctum non remittetur, neque in hoc » sæculo, neque in futuro [2], » caveatis a perniciosis contra Spiritum doctrinis. « State in fide [3] : » circumspicite orbem terrarum, et videte exiguam esse hanc partem, quæ morbo laborat : reliquam autem Ecclesiam, quæ a terminis usque ad terminos Evangelium suscepit, in sana hac versari et incorrupta doctrina. Quorum et nos precamur, ne excidamus communione, partemque vobiscum habeamus in justo Domini nostri Jesu Christi die, cum veniet unicuique nostrum secundum opera sua daturus.

[1] Psal. L, 14. — [2] Matth. XII, 31, 32. — [3] I Cor. XVI, 13.

EPISTOLA CCLII [1].

PONTICÆ DIOECESIS EPISCOPIS (11).

Invitat Basilius Ecclesiæ suæ nomine, ut consuetudinem veniendi ad diem festum sancti Eupsychii redintegrent.

Martyrum honores omnibus quidem in Dominum sperantibus, summo studio esse debent; sed præcipue vobis virtutis cultoribus, qui vestra erga claros ac celebres conservos voluntatis propensione amorem in communem Dominum ostenditis : et maxime, quod aliquid affinitatis habeat accurata vivendi ratio cum iis, qui per animi fortitudinem consummati sunt. Cum igitur celeberrimi sint martyres Eupsychius et Damas eorumque chorus, quorum memoria quotannis ab urbe nostra et tota vicinia celebratur; admonet vos, proprium suum decus, Ecclesia, ac nostra voce adhortatur, ut antiquam resumatis visitandi consuetudinem. Itaque ut magno quæstu vobis preposito in plebe, quæ a vobis ædificari cupit, atque ut præmiis honori Martyrum repositis, ita nostram suscipite adhortationem et huic annuite petitioni, magnum nobis beneficium non multo labore tribuentes.

[1] Alias ccxci. Scripta anno 376.

EPISTOLA CCLIII [1].

PRESBYTERIS ANTIOCHIÆ.

Basilius ex his, quæ audient Antiocheni presbyteri a Sanctissimo, eorum sollicitudinem partim sedandam esse, partim acuendam nuntiat.

Sollicitudinem, quam pro Dei Ecclesiis habetis, partim quidem sedabit desideratissimus ac religiosissimus frater noster Sanctissimus presbyter, totius Occidentis erga nos amorem ac studium exponens : partim vero exsuscitabit ac magis exacuet, quantum studii res præsentes requirant, clare vobis per se ipse demonstrans. Nam omnes alii veluti ex dimidio nuntiaverunt nobis et sententias Occidentalium, et rerum statum : ipse vero, cum idoneus sit qui et hominum consilia perspiciat, et rerum statum accurate investiget, narrabit vobis omnia, ac bonum vestrum studium ad omnia quasi manu ducet. Quare materiam habetis congruentem eximio vestro proposito, quod semper vestra pro Dei Ecclesiis sollicitudine declarastis.

EPISTOLA CCLIV [2].

PELAGIO episcopo Laodiceæ Syriæ.

Salutat per Sanctissimum, seque ejus precibus commendat.

Largiatur et mihi Dominus tandem aliquando, ut in

[1] Alias CXCIX. Scripta anno 376.— [2] Alias CCCXI. Scripta anno 376.

conspectum sinceræ tuæ pietati veniam, et quæ a litteris nobis defuerunt, ea coram expleamus. Enimvero sero scribere aggressi sumus, ac valde nobis opus est excusatione. Sed cum adsit desideratissimus ac religiosissimus frater Sanctissimus compresbyter, ipse tibi omnia narrabit, tum nostra, tum quæ ab Occidente. Ac per hæc quidem gaudio te afficiet: dum vero perturbationes, quibus commovemur, tibi nuntiabit, forte aliquid molestiæ ac sollicitudinis adjiciet his, quæ jam bono tuo cordi insident. Non tamen inutile est vos affligi, qui Dominum potestis placare. Commode enim nobis cedet vestra sollicitudo, nec dubito quin auxilium a Deo accipiamus, si nos vestræ preces adjuvent. Quod si una nobiscum precceris, ut curis eximamur, et accessionem aliquam viribus corporis nostri postules; prospere nos deducet Dominus, ut desiderium nostrum impleatur, et urbanitati tuæ in conspectum veniamus.

EPISTOLA CCLV [1].

VITO CARRHORUM EPISCOPO.

Honorifica salutatio per Sanctissimum ab Occidente redeuntem.

Utinam possem etiam quotidie scribere pietati tuæ. Ex quo enim experientiam cepi dilectionis tuæ, vehementer aveo maxime quidem tecum versari; sin minus, litteras saltem mittere et accipere, ut queam et res nostras tibi indicare, et quomodo te habeas discere. Sed quia non quæcumque volumus, nobis adsunt, sed quæcumque Deus dat, cum gratiarum actione suscipienda sunt; gratias egi sancto

[1] Alias CCCXIV. Scripta anno 376.

Deo, qui mihi ad tuam pietatem scribendi occasionem præbuit, adventu desideratissimi ac religiosissimi fratris nostri Sanctissimi compresbyteri : qui multum perpessus in conficiendo itinere laborem, omnia tibi accurate exponet, quæcumque in Occidente observavit. Ob quæ debemus et Domino grates rependere, et eum adorare, ut det et nobis pacem eamdem, nosque invicem cum libertate recipiamus. Fraternitatem omnem nostro nomine saluta.

EPISTOLA CCLVI [1].

Desideratissimis et religiosissimis fratribus compresbyteris Acacio, Aëtio, Paulo, et Sylvano, et Sylvino et Lucio diaconis et cæteris fratribus monachis, Basilius episcopus.

Cum audisset Basilius monachorum ædes ab Arianis igne succensas, futurum sperabat ut ad se in ærumnis confugerent. Sed cum id eis in mentem non venisset, saltem ad eos hortandi causa scribere cupiebat. Tandem hoc eis exhibet officium oblata facultate Sanctissimi presbyteri, eosque consolatur spe futuræ mercedis, et ut pro Ecclesia orent, adhortatur.

Ego cum audissem vehementem illam persecutionem, quæ in vos excitata est, et statim post Pascha eos, qui ad judicia et pugnas jejunarunt [2], vestris tabernaculis supervenientes, igni tradidisse labores vestros, vobis quidem domicilium in cœlis non manufactum præparantes, sibi vero ignis thesaurum comparantes, quo ad vobis nocendum usi sunt; ingemui ex hoc eventu, non vestri, fratres, commiserescens, absit, sed eorum qui ita sunt a malitia absorpti,

[1] Alias cc. Scripta anno 376. — [2] Isaï LVIII, 4.

ut eo usque nequitiam suam extenderint. Futurum autem expectabam, ut confestim ad paratum perfugium, humilitatem nostram, omnes accurreretis; sperabamque daturum mihi Dominum ex vestro complexu respirationem a continuis doloribus, meque præclarum illum sudorem, quem pro veritate stillatis, hoc inerti corpore excipientem, præmiorum, quæ vobis a veritatis Judice reposita sunt, in partem aliquam venturum. Sed quia id vobis ne in mentem quidem venit, nec quidquam a nobis expectastis solatii, cupiebam saltem frequentes ad vos scribendi invenire occasiones, ut more eorum, qui certantibus acclamant, ego etiam aliquid vobis per litteras ad boni vestri certaminis hortatum clamarem. Sed ne hoc quidem nobis facile fuit duas ob causas; primum, quod ubi degeretis ignorabam; deinde quod non multi hinc ad vos proficiscantur. Sed nunc Dominus adduxit nobis desideratissimum ac religiosissimum fratrem Sanctissimum compresbyterum, per quem et vestram charitatem saluto, et adhortor ut pro nobis precemini, lætantes et exultantes, quod merces vestra multa est in cœlis [1] : et quia ad Dominum loquendi habetis fiduciam, ne intermittatis noctu ac interdiu ad ipsum clamare, ut hæc Ecclesiarum sedetur procella, plebi reddantur pastores, et Ecclesia ad suam ipsius dignitatem revertatur. Est enim mihi persuasum, si modo reperiatur vox, quæ Deum bonum flectat, non longe facturum illum miserationes suas, sed et nobis deinceps daturum una cum tentatione exitum, ut ferre possimus [2]? Omnes in Christo fratres verbis meis salutate.

[1] Matth. v, 12. — [2] 1 Cor. x, 13.

EPISTOLA CCLVII [1].

Ad monachos ab Arianis vexatos.

Ostendit, etsi Christiani vocantur persecutores, non idcirco eorum, qui vexantur, minui mercedem, sed etiam augeri. Hortatur, ut nec exiliis episcoporum, nec nonnullorum e clero perfidia, nec errantium multitudine moveantur.

I. Quæ mecum ipse sum locutus, audita tentatione, quæ vobis a Dei hostibus illata est; ea et per litteras vobis significare præclarum esse duxi. Scilicet, eo tempore quod pacatum existimatur, comparastis vobismetipsis beatitudinem his, qui persecutionem pro Christi nomine patiuntur, repositam. Non enim quia nomen blandum et lene his, qui male faciunt, impositum est, idcirco res hostiles non esse existimandum. Ego enim truculentius judico a tribulibus bellum, quia hostes prius denuntiatos etiam effugere facile: at iis, qui nobiscum commiscentur, necesse est ad omnem injuriam expositos esse; quod et ipsum vobis accidit. Nam et majores nostri persecutionem perpessi sunt, sed a simulacrorum cultoribus: et facultates eorum direptæ sunt, et ædes eversæ, et ipsi fugati ab iis, qui bellum nobis aperte propter Christi nomen inferebant. Qui vero nunc prodierunt persecutores, oderunt quidem nos æque ac illi, sed ad multorum deceptionem Christi ostendunt nomen, ut ne confessionis quidem solatium habeant, qui vexantur: multis ac simplicioribus injuriam quidem nobis fieri fatentibus, at in martyrii loco nobis mortem pro veritate toleratam

[1] Alias CCCIII. Scripta anno 376.

non ascribentibus. Quapropter persuasum mihi est majora vobis, quam iis, qui tunc martyrium passi sunt, a justo Judice præmia servari; siquidem illi et ab hominibus certam et exploratam laudem consequebantur, et a Deo mercedem expectabant; vobis autem in paribus præclare factis honores a populis non deferuntur, unde par est multiplicatam reponi in futuro ævo laborum pro pietate susceptorum remunerationem.

II. Quare adhortamur vos, ut ne animo in ærumnis concidatis, sed in Dei dilectione renovemini, ac quotidie studio vestro adjiciatis: scientes in vobis debere reliquias pietatis servari, quas veniens Dominus in terra inventurus est. Sive autem ejecti sunt episcopi e suis Ecclesiis, hoc vos nequaquam concutiat: sive proditores nonnulli ex ipsis prodiere clericis, neque hoc vestram in Deo fiduciam infirmet. Non enim nomina sunt, quæ salvos nos facient, sed propositum, ac vera in Creatorem nostrum dilectio. Considerate in insidiis, quæ Domino nostro structæ sunt, principes sacerdotum et scribas et seniores dolum concinnasse; qui autem doctrinam sincero animo susceperunt, paucos ex populo inventos esse; neque multitudinem esse, quæ salvatur, sed electos Dei. Quamobrem nunquam vos perterreat magna populi multitudo; qui velut aquæ maris a vento in alias atque alias partes feruntur. Nam etiamsi unus salvetur velut Loth Sodomis, manere debet in recto judicio, immobilem retinens in Christo spem, quia non derelinquet Dominus sanctos suos. Omnes in Christo fratres meo nomine salutate: pro miserabili mea anima sincere precamini.

EPISTOLA CCLVIII [1].

EPIPHANIO EPISCOPO.

Laudat Basilius charitatem Epiphanii, qui ad se scripserit et fratres miserit, ac de componendis in Elæone monte dissensionibus cogitet. Delatam sibi ab Epiphanio sedandæ controversiæ provinciam recusat; seque ait jam per litteras significasse Palladio et Innocentio, nihil a se addi posse nicæno symbolo, nisi tantum de Spiritu sancto. Quod spectat ad antiochenam dissensionem, declarat se cum Meletio semper communicasse ac semper communicaturum, ac ipsum etiam Athanasium cum eo communicare voluisse: cum iis autem, qui post Meletium venerunt, nunquam se communicasse, quamvis eos non condemnet, nec adduci posse ut ad eos scribat. Ipsum Epiphanium rogat, ut dissensionem componere conetur, et cum tres hypostases necesse esse existimet confiteri, hoc etiam doceat fratres Antiochenos. Denique respondet quæstioni in aliis litteris propositæ, quid sint Magusæi.

I. Quod jampridem expectatum est ex Domini vaticinio, ac nunc tandem rerum experientia confirmatum, fore videlicet ut propter multiplicatam iniquitatem charitas multorum refrigescat [2]; id jam apud nos adimpletum visæ sunt abolere litteræ præstantiæ tuæ ad nos allatæ. Vere enim charitatis indicium non mediocre, primum quidem quod nostri memineris, qui adeo viles et nullius pretii sumus: deinde etiam quod fratres miseris invisendi nostri causa,

[1] Alias cccxxv. Scripta circa annum 377. — [2] Matth. xxiv, 12.

idoneos ministros pacificarum litterarum. Hoc enim spectaculo nullum rarius est, cum jam omnes omnibus suspecti sint. Nusquam enim misericordia, nusquam commiseratio, nusquam fraternæ lacrymæ ob fratrem laborantem. Non persecutiones pro veritate toleratæ, non totæ Ecclesiæ ingemiscentes, non magnus ærumnarum nos circumstantium numerus ad mutuam nos sollicitudinem commovere potest: sed lapsibus insultamus : lancinamus vulnera : illatas ab hæreticis injurias, qui idem videmur inter nos sentire, intendimus : et qui in præcipuis capitibus inter se consentiunt, in una aliqua re prorsus ab se invicem dissident. Quomodo igitur eum non admiremur, qui in tali rerum statu purum ac sincerum erga fratres amorem ostendit, et ex tanto maris et terræ, quibus corpore sejungimur, intervallo, quantum in se est, animarum nostrarum curam suscipit?

II. Illud autem etiam in te miratus sum, quod et fratrum, qui in Elæone sunt, moleste tuleris dissensionem, velisque aliquam ipsis fieri inter se conciliationem. Quod autem te non latuerunt, quæ a nonnullis male excogitata, fratres conturbarunt, ac de his quoque sollicitudinem suscepisti, hæc etiam mihi probata sunt. Illud vero non jam tua judicavi esse prudentia dignum, quod nobis harum rerum emendationem commiseris, hominibus neque gratia Dei ductis, ut qui in peccatis vivamus, nec ulla dicendi facultate præditis, eo quod a vanis quidem libenter recesserimus, veritatis autem dogmatum nondum asseculi idoneum usum simus. Jam igitur respondimus dilectis fratribus nostris in Elæone degentibus, Palladio nostro et Innocentio Italo, ad ea, quæ nobis ab ipsis fuerunt scripta, nos scilicet nihil posse nicænæ fidei adjicere, ne brevissimum quidem, excepta Spiritus sancti glorificatione, propterea quod majores nostri cursim hujus partis meminerint, non-

dum tunc de Spiritu mota quæstione. Quæ autem attexuntur huic fidei dogmata de Domini incarnatione, ea ut altiora nostra intelligentia, neque examinavimus, neque recepimus : scientes, ubi simplicitatem fidei semel sustulerimus, nullum jam sermonum finem nos esse inventuros, contradictione nos semper ulterius abripiente; ac simpliciorum animas conturbaturos, novis rebus introducendis.

III. Quod autem attinet ad Ecclesiam antiochenam, illam dico, quæ in eadem doctrina consentit, largiatur aliquando Dominus ut eam videamus conjunctam. Periculum enim est, ne ipsa maxime pateat insidiis inimici, qui ei succenset, quia illic primum Christianorum viguit appellatio. Ac scissa quidem est hæresis contra rectam doctrinam, scissa etiam et ipsa contra se recta fides. Nos autem, quia qui prior veritatem libere defendit, et bonum illud certamen Constantio imperante certavit, Meletius est reverendissimus episcopus; et quia eum habuit Ecclesia mea communicatorem, magnopere eum diligens ob fortem illam ac invictam dimicationem; idcirco habemus illum hactenus, Deo largiente, communicatorem, et certe, si Deus voluerit, habebimus. Nam et beatissimus papa Athanasius, cum Alexandria venisset, omnino optabat, ut sibi cum ipso communio conciliaretur; sed malitia consiliariorum in aliud tempus dilata eorum conjunctio : quod utinam non invenisset ! Nullius autem ex his, qui postea introierunt, communionem unquam admisimus : non quod eos judicemus indignos, sed quod nihil habeamus, unde hunc condemnemus. Atqui multa quidem audivimus a fratribus, sed fidem non adhibuimus, eo quod coram accusatoribus non starent accusati, sicut scriptum est : « Lex » nostra non judicat hominem, nisi prius eum audierit et » noverit quid faciat [1]. » Quare nondum possumus, frater

[1] Joan. VII, 51.

colendissime, litteras ad illos dare; neque ad hoc cogi debemus. Illud autem pacifico tuo animo dignum fuerit, non, unum quidem conjungere, aliud vero disjungere, sed ad eam conjunctionem, quæ prior extitit, ea, quæ sunt separata, reducere. Quapropter primum quidem precare, deinde etiam, quantum in te situm erit, exhortare, ut projecta ex animis ambitione, tum ad robur Ecclesiæ restituendum, tum ad comprimendum inimicorum furorem inter se reconcilientur. Valde autem meum illud etiam animum recreavit, quod diligentia tua cæteris præclare et accurate tractatis adjecit, tres necesse esse hypostases confiteri. Quapropter hoc etiam a te fratres antiocheni edoceantur : profecto autem jam edocti sunt. Nam sine dubio eorum amplexus non esses communionem, nisi maxime tibi de hoc capite cautum esset.

IV. Gens autem Magusæorum (id quod alteris mihi litteris indicare gravatus non es) frequens est apud nos, per omnes fere agros sparsa, coloniis huc jampridem Babylone adductis. Hi utuntur moribus peculiaribus : nulla ipsis cum reliquis hominibus societas, nec fieri ullo modo potest, ut cum illis sermo habeatur, siquidem diaboli facti sunt præda, ut illius inserviant voluntati. Nam nec libri apud illos, nec dogmatum magistri, sed moribus insulsis instituuntur, filius a patre impietatem excipientes. Jam vero præter hæc, quæ conspiciuntur ab omnibus, animalium cædem aversantur ut inquinamentum, alienis manibus animalia ad suos usus necessaria mactantes : nuptiis insaniunt illegitimis, ac ignem Deum esse arbitrantur, et si quod aliud institutum ejusmodi. Cæterum Magorum ab Abrahamo genealogias nemo hactenus nobis narravit : sed Zarnuam quemdam generis sui auctorem esse ferunt. Quapropter nihil amplius habeo, quod de his dignitati tuæ scribam.

EPISTOLA CCLIX[1].

PALLADIO ET INNOCENTIO monachis.

Dolet Basilius quod pacem conciliare non potuerit, sed tamen nemini succenset. Non petit ut se crebro invisant Palladius et Innocentius, sed ut pro se precentur.

Quantum ego vos diligam, conjicere debetis ex vestro in me amore. Et pacis quidem semper optavi conciliator esse, sed, re infecta, mœreo; quomodo enim non mœrerem? Sed tamen ea causa succensere nemini possum; quippe cum sciam pacis bonum jam olim a nobis esse sublatum. Quod si in aliis causa residet dissensionis, faxit Dominus, ut dissidiorum auctores conquiescant. Non sane a vobis peto, ut me crebro conveniatis. Quare non est cur ea de re causam apud me dicatis. Novi enim homines, pauperem amplexos vitam, ac semper suis manibus sibi necessaria comparantes, longo peregrinari tempore a suis ædibus non posse. Sed ubicumque locorum fueritis, nostri mementote : ac pro nobis precamini, ut nos saltem nobiscum ipsi pacem habeamus et cum Deo, nulla cogitationibus nostris perturbatione insidente.

[1] Alias CLXXXIV. Scripta anno 377.

EPISTOLA CCLX [1].

OPTIMO EPISCOPO.

Rogatu Optimi pluribus explicat Basilius illud Scripturæ: Omnis qui occiderit Caïn, septem vindictas exolvet [2]; *tum etiam Lamechi ad uxores verba, et Symeonis ad Mariam.*

I. Cum et alias libenter videam optimos pueros, tum quia illorum mores ultra ætatem egregie compositi, tum propter eorum cum tua pietate necessitudinem, ex qua etiam magni aliquid ab eis expectare licet; postquam cum litteris tuis vidi eos ad me venientes, duplicavi in illos amorem. Ubi autem legi epistolam, ac in ea perspexi cum providam animi tui de Ecclesiis sollicitudinem, tum legendæ Scripturæ divinæ studium, gratias egi Domino, ac bona precatus sum his qui tales nobis afferebant litteras, imprimis vero ipsi illi, qui nobis scripsit.

II. Quæsivisti, celeberrimum illud dictum et apud omnes susdeque versatum, quam solutionem habeat : nempe illud : « Omnis qui occiderit Caïn, septem vindictas solvet. » Hac autem interrogatione, primum quidem te ipsum demonstrasti id quod Paulus præcepit Timotheo accurate servare [3]; (liquet enim te attentum esse lectioni) deinde vero et nos, qui senes sumus et jam emarcuimus et tempore, et imbecillitate corporis, et multitudine afflictionum, quæ plurimæ in nos concitatæ vitam nostram prægravarunt, tamen exsuscitasti, ac fervens spiritu nos fri-

[1] Alias CCCXVII. Scripta anno 377. — [2] Gen. IV, 15. — [3] I Tim. IV, 13.

gescentes, tanquam latentia in lustris animalia, ad mediocrem vigilantiam et vitalem operationem revocas. Atque illud quidem dictum et simpliciter sic intelligi potest, et variam accipere explanationem. Simplicior autem et quæ cuilibet possit sua sponte occurrere sententia, hæc est : « Oportere Caïn septemplicem dare pœnam peccatorum. » Non enim est justi Judicis pares paribus statuere mercedes : sed necesse est ut mali incœptor cumulatius persolvat debita, si modo et ipse melior ex suppliciis futurus sit, et alios meliores facturus exemplo. Quoniam igitur statutum est, ut septemplicem Caïn adimpleat peccatorum pœnam, dissolvet, inquit, id quod divino judicio de eo decretum est, qui eum occidet. Hæc est sententia sua sponte ex prima lectione nobis occurrens.

III. Sed quia solet profunda scrutari hominum laboris amantium animus, quærit quomodo justitia in septemplici adimpleatur, et quid sint τὰ ἐκδικούμενα, utrum peccata septem, an unum peccatum, et septem pro uno supplicia. Semper quidem Scriptura remissionem peccatorum numero septenario definit : « Quoties, inquit, peccabit me in » frater, et remittam illi ? » (Petrus est, qui hæc Domino dicit) « Num usque septies ? » Deinde responsum Domini : « Non » dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies [1]. » Non enim ad alium numerum transivit Dominus, sed septenarium multiplicans, in illo modum constituit remissionis. Post septem annos Hebræus liberabatur a servitute [2]. Septem hebdomades annorum celeberrimum jubilæum olim efficiebant, quo sabbatum terra servabat, debita rescindebantur, servi in libertatem asserebantur, ac veluti novum de integro constituebatur ævum, vetere per septenarium numerum quodam modo finem accipiente [3]. Hæc autem figuræ erant hujus sæculi, quod per septem dies

[1] Matth. XVIII, 21, 22. — [2] Deut. XV, 12. — [3] Lev. XXV, 10 et seqq.

revolutum præterit; in quo mediocrium peccatorum pœnæ solvuntur, secundum benignam divini nostri Domini providentiam, ut ne infinito sæculo tradamur ad supplicium. Illud igitur « Septies, » propter hujus mundi amatorem dictum est, eo quod mundi amatores ex his debeant maxime puniri, quorum causa improbi esse voluerunt. Quæ autem dicuntur ἐκδικούμενα, sive admissa a Caïn peccata intelligas, invenies septem : sive pœnas illi a Judice constitutas, ne sic quidem a sententia aberrabis. In iis igitur, quæ Caïn perpetravit, primum peccatum, invidia ob prælatum Abelem : secundum, dolus, quo allocutus est fratrem, dicens : « Transeamus in campum [1]. » Tertium, cædes, mali accessio : quartum, etiam fratris cædes, intentior iniquitas. Quintum, quod primus homicida Caïn, malum exemplum sæculo relinquens : sextum, quod parentibus luctum incussit. Septimum, quod Deo mentitus est : interrogatus enim, « Ubi est Abel frater tuus ? » dixit : « Nescio [2]. » Septem igitur ἐκδικούμενα dissolvebantur in Caïni nece. Cum enim dixisset ei Dominus : « Maledicta » terra, quæ aperuit os suum accipere sanguinem fratris » tui [3]. » Et, « Gemens et tremens eris super terram [4] : » dixit Caïn : « Si ejicis me hodie de terra, et a facie tua » abscondar, et ero gemens et tremens super terram; et omnis, qui invenerit me, occidet me [5]. » Ad hoc autem dixit Dominus : « Non sic : qui occiderit Caïn, septem » vindictas exolvet [6]. » Quoniam enim credidit Caïn se facile a quolibet captum iri, eo quod securitatem super terram non haberet (maledicta enim terra propter illum) et a Dei auxilio desertus esset, qui ei iratus erat ob cædem; ut neque e terra, neque e cœlo relicta illi ope : « Erit, » inquit, omnis qui invenerit me, occidet me. » Arguens

[1] Gen. IV, 8. — [2] Ibid. 9. — [3] Id. III, 17. — [4] Id. IV, 11 et 12. — [5] Ibid. 14. — [6] Ibid. 15.

illius errorem Scriptura dicit : « Non sic, » id est, « Non occideris. » Lucrum enim mors est his, qui puniuntur, solutionem afferens ex molestiis. Sed produceris in vita, ut pro meritis peccatorum rependantur tibi supplicia. Quoniam igitur illud ἐκδικούμενον duplici sensu intelligitur, nempe peccatum, cui vindicta infligitur, et modus supplicii, per quod vindicta; videamus an septem suppliciorum modi inflicti fuerint ei, qui male fecerat.

IV. Septem quidem peccata Caïni superior enumeravit oratio. Nunc autem quærimus an septena sint, quæ ipsi ad supplicium inferuntur, ac sic disserimus. Interrogavit Dominus : « Ubi est Abel frater tuus? » Quod quidem non discere volens, sed pœnitentiæ illi occasionem præbens, benignus Dominus quæsivit, ut demonstrant ipsa verba. Postquam enim negavit ille, cito arguit, dicens : « Vox » sanguinis fratris tui clamat ad me [1]. » Quare illud, « Ubi » est Abel frater tuus? » occasionem ei dabat persentiendi peccati, non Deo cognitionem afferebat. Nam si caruisset inspectione Dei, prætextum habuisset, ut derelictus, nec ullo instructus præsidio ad pœnitentiam. Nunc autem apparuit ei medicus, ut ad eum ægrotus confugiat. Ille autem non modo abscondit ulcus, sed aliud insuper efficit, cædi mendacium adjungens, « Nescio. Num custos fratris mei » sum ego [2]? » Inde jam enumera supplicia. « Maledicta » terra propter te [3]. » Unum supplicium. « Operaberis ter» ram [4]. » Aliud supplicium. Necessitas enim arcana quædam imposita illi erat, ad opus agriculturæ urgens, ita ut ne volenti quidem liceret requiescere, sed semper cruciaretur cum inimica sua terra, quam maledictam ipse sibi fecerat, polluens eam fraterno sanguine. « Operaberis ergo » terram. » Grave supplicium cum iis, qui odio habent, degere, comitem habere hostem, implacabilem inimicum.

[1] Gen. IV, 10. — [2] Ibid. 9. — [3] Id. III, 17. — [4] Id. IV, 12.

« Operaberis terram, » hoc est, intentus ad opera agriculturæ, nullum tempus remittes, nec nocte nec die solutus a laboribus, sed domino quodam acerbo molestiorem habens arcanam necessitatem, ad opera incitantem. « Et non » adjiciet dare virtutem suam [1]. » Atque etiamsi illud non intermissum opus, aliquem habuisset fructum; ipse labor, non mediocris fuisset cruciatus semper intento et laboranti. Sed quia et opus non intermissum, et infructuosæ circa terram ærumnæ; (non enim dabat virtutem suam) tertium est hoc supplicium, inutilitas laborum. « Gemens » et tremens eris super terram. » Duo alia tribus adjecit : gemitum continuum, et tremorem corporis, virium firmitate membris destitutis. Nam quia male usus fuerat viribus corporis, subtractum illi robur, ita ut titubaret et quateretur, nec panem facile posset ori admovere, aut potum sumere, cum improba manus post nefarium scelus, ne propriis quidem et necessariis corporis usibus jam ministrare sineretur. Aliud est supplicium, quod ipse patefecit Caïn, dicens : « Si ejicis me nunc de terra, et a facie tua abscon» dar [2]. » Quid est illud, « Si ejicis me de terra? » Id est, si me excludis ab utilitate, quæ ex ea percipitur. Non enim transferebatur in alium locum, sed excludebatur ab illius bonis. « Et a facie tua abscondar. » Gravissimum hoc supplicium cordatis viris, separari a Deo. « Et erit, inquit, om» nis qui invenerit me, occidet me. » Conjecturam facit ex præcedentibus consentaneam. Si de terra ejicior, si a facie tua abscondar, relinquitur ut a quolibet occidar. Quid igitur Dominus? « Non sic [3]. » Sed posuit signum super ipsum. Septimum hoc supplicium, ut ne abscondatur quidem pœna, sed manifesto signo omnibus prædicetur hunc esse nefandorum scelerum inventorem. Est enim, si quis recte ratiocinetur, gravissima pœnarum opprobrium, quod

[1] Gen. IV, 12. — [2] Ibid. 14. — [3] Ibid. 15.

quidem et in judicio futurum didicimus, quia « Alii resur» gent in vitam æternam, et alii in opprobrium et dedecus » sempiternum [1]. »

V. Sequitur hanc quæstionem alia similis, quod a Lamech uxoribus dictum est. « Occidi virum in vulnus mihi » et adolescentulum in livorem mihi : quoniam septies vin» dicatum est de Caïn : de Lamech autem septuagies sep» ties [2]. » Existimant nonnulli a Lamech occisum esse Caïn, quasi is usque ad hanc ætatem vixerit, ut longiores persolveret pœnas. Sed id verum non est. Duas enim illum cædes patrasse perspicitur ex his, quæ ipse narrat. « Virum » occidi et adolescentulum : » virum in vulnus et adolescentulum in livorem. Aliud igitur vulnus, et aliud livor : ac aliud vir, et aliud adolescentulus. « De Caïn vindicatum est » septies, de Lamech septuagies septies. » Æquum est ut quadringenta et nonaginta subeam supplicia, si justum Dei judicium de Caïn, ut septem ille persolveret pœnas. Ille enim, quemadmodum ab alio non didicit occidere, ita non vidit pœnas subeuntem homicidam. Ego autem ante oculos habens eum, qui gemebat et tremebat, et magnitudinem iræ Dei, sapiens non factus sum exemplo. Unde æquum est ut quadringenta et nonaginta luam supplicia. Quidam autem in ejusmodi sententiam delati sunt, quæ non abhorret ab ecclesiastico dogmate. Scilicet a Caïn usque ad diluvium septem præterierunt generationes, et inflictum est universæ terræ supplicium, eo quod late diffusa esset iniquitas. Peccatum autem Lamechi non indiget diluvio ad curandum, sed ipso illo, qui tollit peccatum mundi [3]. Enumera igitur ab Adam usque ad adventum Christi generationes; et invenies secundum Lucæ genealogiam in septuagesima et septima generatione natum esse Dominum. Atque hæc quidem pro viribus investigata sunt, multis,

[1] Dan. XII, 2. — [2] Gen. IV, 23, 24. — [3] Joan. I, 29.

quæ investigari poterant, prætermissis, ne ultra epistolæ modum sermonem producamus. Sufficiunt autem prudentiæ tuæ vel exigua semina. « Da enim, inquit, sapienti occasionem et sapientior erit [1]. » Et « Sermonem accipiens » sapiens laudabit illum, et adjiciet super illum [2]. »

VI. Symeonis autem ad Mariam verba nihil habent, quod aut varium sit aut profundum. « Benedixit enim illis » Symeon, et dixit ad Mariam matrem ejus : Ecce hic positus est in ruinam et resurrectionem multorum in Israël, » et in signum, cui contradicetur. Tuam autem ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes [3]. » In quibus illud miratus sum, quomodo præcedentia, ut clara, prætermittens, de hoc uno quæsieris, « Tuam autem ipsius animam pertransibit gladius. » Ac mihi quidem non minus videtur difficile, quomodo idem in ruinam positus sit et in resurrectionem, et quid sit signum cui contradicetur, quam illud tertium, quomodo Mariæ animam pertransibit gladius.

VII. Existimo igitur in ruinam et resurrectionem esse Dominum, non quod alii cadant, et alii resurgant, sed quod vitium in nobis cadat, et virtus resurgat. Eversor est enim corporearum libidinum Domini adventus, et excitator animæ proprietatum. Velut cum ait Paulus : « Cum » enim infirmor, tunc potens sum [4] : » idem infirmatur et potens est, sed infirmatur quidem carne, potens est autem spiritu. Ita et Dominus nequaquam aliis quidem cadendi causas præbet, aliis vero resurgendi. Nam qui cadunt, ex statu, in quo aliquando erant, cadunt. Liquet autem nunquam stare infidelem, ut qui semper humi repat cum serpente quem assectatur. Non habet igitur unde cadat, jam præcipitatus infidelitate. Quare primum beneficium est,

[1] Prov. IX, 9. — [2] Eccli. XXI, 18. — [3] Luc. II, 34, 35. — [4] 2 Cor. XII, 10.

ut qui stat in peccato, cadat et moriatur, deinde vivat justitiæ et resurgat, utrumque fide in Christum nobis largiente. Cadant pejora, ut locum habeant meliora resurgendi. Nisi cadat fornicatio, temperantia non resurget. Nisi id, quod a ratione alienum est, conteratur, id, quod rationale est in nobis, non florebit. Sic igitur in ruinam et resurrectionem multorum.

VIII. « In signum autem cui contradicetur. » Proprie « Signum » novimus in Scriptura crucem appellari. « Posuit » enim inquit, Moses serpentem super signum [1], » id est, super crucem. Vel signum est inopinatæ cujusdam et obscuræ rei indicium : ac videtur quidem a simplicioribus, intelligitur autem ab his, qui mente sunt perspicaces. Quoniam igitur non cessant digladiari de incarnatione Domini : alii quidem eum corpus assumpsisse, alii vero incorporeum illius adventum fuisse decernentes : alii passibile corpus habuisse, alii specie quadam corpoream dispensationem adimplevisse : alii terrestre, alii cœleste corpus : alii eum ab æterno præextitisse, alii ex Maria initium accepisse : propterea « In signum cui contradicetur. »

IX. Gladium autem dicit, sermonem tentandi vim habentem, et discernendi cogitationes, pertingentem usque ad divisionem animæ et spiritus, artuum quoque et medullarum [2]. Quoniam igitur omnis anima passionis tempore cuidam veluti dubitationi subjecta fuit, secundum Domini vocem dicentis : « Omnes scandalizabimini in me [3] ; » Vaticinatur Symeon et de ipsa Maria, astante cruci, et vidente quæ gerebantur, et voces audiente ; post Gabrielis testimonium, post arcanam divinæ conceptionis cognitionem, post plurima exhibita miracula, erit, inquit, quædam et circa animam tuam fluctuatio. Oportebat enim Dominum pro omnibus gustare mortem, ac propitiationem mundi factum,

[1] Num. xxi, 9. — [2] Hebr. iv, 12. — [3] Matth. xxvi, 31.

omnes justificare in suo sanguine. Et te igitur ipsam, quæ cœlitus didicisti quæ ad Dominum spectant, tanget quædam dubitatio. Hoc designat gladius. « Ut revelentur ex » multis cordibus cogitationes [1]. » Significat, post scandalum, quod in Christi cruce contigit, Discipulis ac ipsi Mariæ celerem quamdam medicinam affuturam a Domino, quæ ipsorum corda confirmaret in illius fide. Sic enim videmus et Petrum, postquam scandalum passus est, firmius fidem in Christum retinuisse. Quod igitur humanum erat, imbecillum esse probatum est, ut potentia Domini demonstraretur.

EPISTOLA CCLXI [2].

SOZOPOLITANIS.

Cum scripsissent Basilio Sozopolitani nonnullos carnem cœlestem Christo affingere et affectus humanos in ipsam Divinitatem conferre; breviter hunc errorem refellit; ac demonstrat nihil nobis prodesse passiones Christi, si non eamdem ac nos carnem habuit. Quod spectat ad affectus humanos, probat naturales a Christo assumptos fuisse, vitiosos vero nequaquam.

I. Legi litteras vestras, fratres perquam reverendi, quas de rebus vestris scripsistis. Atque equidem quod nos sollicitudinum socios adhibuistis ad rerum vobis necessariarum ac studio dignarum curam, Domino egimus gratias : sed ingemuimus, ubi audivimus præter turbas, quas Ariani in Ecclesiis excitarunt, ac confusionem, quam in fidei doctrinam induxerunt, adhuc et aliam quamdam novitatem, quæ in plurimum mœrorem, ut mihi scripsistis, conjicit frater-

[1] Luc. II, 35. — [2] Alias LXV. Scripta circa annum 377.

nitatem, vobis obortam esse, ab hominibus nova et auribus fidelium inaudita, veluti ex Scripturæ doctrina introducentibus. Scripsistis enim nonnullos apud vos esse, qui dissolvant salutarem dispensationem Domini nostri Jesu Christi, quantum in ipsis est, ac evertant magni mysterii gratiam, taciti quidem a sæculis, sed declarati suis temporibus [1], cum Dominus, qui jam omnia ad generis humani medelam attinentia percurrerat, post ómnia suum nobis largitus est adventum. Juvit enim suam ipsius creaturam, primum quidem per Patriarchas, quorum vitæ, ut exempla ac regulæ, volentibus Sanctorum sequi vestigia, similique ac illi studio ad bonorum perfectionem pervenire, propositæ fuerunt. Deinde legem in auxilium dedit, per Angelos eam ordinans in manu Mosis [2] : tum Prophetas, qui salutem futuram prænuntiarent, judices, reges, justos, qui in manu occulta ederent virtutes. Post hos omnes in extremis diebus ipse manifestatus est in carne : « Factus ex » muliere, factus sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redi» meret, ut adoptionem filiorum reciperemus [3]. »

II. Itaque si Domini in carne adventus non fuit, non dedit Redemptor pro nobis pretium morti, nec per se ipsum mortis regnum resecuit. Si enim aliud esset, quod mortis imperio subjectum erat, aliud quod assumptum a Domino; non desiisset mors ea, quæ sua sunt, operari, nec lucrum nostrum factæ fuissent deiferæ carnis passiones : non interemisset peccatum in carne : non in Christo vivificati fuissemus, qui eramus in Adamo mortui : non resartum fuisset, quod collapsum erat : non instauratum, quod confractum : non conjunctum Deo, quod serpentis fraude fuerat abalienatum. Hæc enim omnia tolluntur ab iis, qui Dominum dicunt cœleste corpus habentem advenisse. Quid autem opus sancta Virgine, si non ex Adami massa assu-

[1] 1 Tim. III, 16. — [2] Gal. III, 19. — [3] Id. IV, 4, 5.

menda erat caro deifera? At quis ita audax, ut jamdiu silentio sopitum Valentini dogma nunc rursus verbis sophisticis Scripturarumque scilicet testimonio renovet? Non enim recens est impium illud de apparentia dogma, sed jam olim ab insulso initium habuit Valentino, qui paucas Apostoli dictiones divellens, impium sibi ipse commentum struxit, formam dicens servi, et non ipsum servum assumptum fuisse, et in similitudine Dominum factum esse pronuntians, sed non ipsum hominem ab eo fuisse assumptum. His cognata videntur isti effutire, quibus quidem lugere convenit, novas inter vos turbas inducentibus.

III. Quod autem dicunt affectus humanos in ipsam Divinitatem transire, eorum est, qui in suis cogitationibus nullum ordinem servant, neque norunt alios esse carnis affectus, alios carnis animatæ, alios animæ corpore utentis. Est igitur carnis proprium, secari imminui, et dissolvi : et rursus carnis animatæ, fatigari, dolere, esurire, sitire, et somno opprimi : animæ vero corpore utentis proprii sunt mœrores, et anxietates, et curæ, et reliqua ejusmodi. Quorum alia quidem naturalia sunt, et animali necessaria : alia vero ex prava voluntate, propter vitam male institutam, nec virtute informatam, superinducta. Unde liquet Dominum naturales quidem affectus suscepisse, ad confirmationem veræ, nec phantasticæ incarnationis, vitiosos vero affectus, qui nostræ vitæ puritatem coinquinant, ut intaminata Divinitate indignos rejecisse. Eam ob causam dictum est factum eum fuisse in similitudine carnis peccati[1]; non utique in similitudine carnis, ut his videtur, sed in similitudine carnis peccati. Quare carnem nostram una cum naturalibus ipsius affectibus assumpsit, peccatum vero non fecit[2]. Sed quemadmodum mors, quæ in carne per Adamum ad nos transmissa, ab-

[1] Rom. VIII, 3. — [2] 1 Petr. II, 22.

sorpta fuit a Divinitate [1] : sic et peccatum absumptum a justitia quæ in Christo Jesu est : ut in resurrectione resumamus carnem, nec obnoxiam morti, neque subjectam peccato. Hæc sunt, fratres, Ecclesiæ mysteria, hæ patrum traditiones. Obstestor hominem omnem, qui Dominum timet, Deique judicium expectat, ut ne variis doctrinis abripiatur. Si quis aliter docet, nec accedit ad sanos fidei sermones, sed Spiritus oracula récipiens, propriam doctrinam potiorem habet evangelicis documentis; talem vitate. Utinam autem Dominus largiatur, ut etiam aliquando in unum conveniamus, ut quæ nostrum sermonem effugerunt, ea coram congredientes suppleamus. Nam vobis pauca ex multis scripsimus, modum epistolæ excedere nolentes, tum etiam quia persuasum habemus iis, qui Dominum timent, satis esse vel brevem admonitionem.

EPISTOLA CCLXII [2].

URBICIO MONACHO.

Cum ad Basilium Urbicius non sine aliqua timiditate et excusatione scripsisset, jubet eum Basilius hanc timiditatem ejicere, rogatque ut sæpe ad se scribat, et quinam in sua Ecclesia sani sint in fide nuntiet. Audierat enim nonnullos ex his, qui cum Urbicio erant, Deum in carnem conversum fingere. Horum errorem breviter refellit, Urbiciumque hortatur, ut ecclesiastica emendatione hæc impietas non careat.

I. Recte fecisti, quod ad me scripseris : ostendisti enim fructum non exiguum charitatis, idque velim frequenter

[1] Rom. v. — [2] Alias cccxliv. Scripta circa annum 377.

facias. Nec putes tibi opus esse excusatione, cum ad me scripseris. Nam me ipse novi, et scio quemlibet hominem omnibus parem esse honore secundum naturam : præstantiam autem in nobis, non ex genere, neque ex pecuniarum copia, neque ex corporis constitutione, sed ex excellentiori timoris Dei gradu proficisci. Proinde quid impedit quominus Dominum magis metuens, major me in hoc ipso sis? Scribe igitur nobis assidue, ac significa quid rerum agat fratrum, qui tecum sunt, conventus, etquinam in vestra Ecclesia sani sint, ut sciam quibus scribendum sit, et in quibus acquiescendum. Sed quia audio nonnullos esse, qui rectam de incarnatione Domini doctrinam perversis opinionibus depravent, adhortor eos per tuam charitatem, ut abstineant absurda illa opinione, quam quidam tenere nobis nuntiantur, Deum ipsum in carnem conversum fuisse, nec assumpsisse Adami massam, per sanctam Mariam, sed ipsum in sua ipsius Divinitate in materialem naturam fuisse transmutatum.

II. Absurdum illud commentum confutare omnino facile. Sed quia sua sponte evidentiam habet blasphemia, arbitror Dominum timenti satis esse, vel solam admonitionem. Si enim conversus, etiam mutatus. Absit autem ut id aut dicamus, aut cogitemus; cum Deus dicat : « Ego » sum, et non mutor [1]. » Deinde, quomodo ad nos transiit incarnationis fructus, si non corpus nostrum Divinitati conjunctum, mortis dominatum superavit? Si enim conversus est, proprium constituit corpus, quod videlicet, densata in ipso Deitate, substitit. Quomodo autem incomprehensibilis Divinitas parvi corporis mole circumscripta est, si nempe conversa est tota Unigeniti natura? Verum hoc neminem arbitror, modo mente præditus sit, Deique timorem habeat, morbo laborare. Sed quia venit ad me rumor, nonnullos ex iis, qui cum tua charitate versantur, hac in-

[1] Malach. III, 6.

firmitate mentis teneri, necesse esse duxi, ut salutatione nuda non uterer, sed mea epistola aliquid tale contineret, quod posset etiam animas Dominum timentium ædificare. Adhortor igitur, ut hæc ecclesiastica emendatione non careant, et vos ab hæreticorum communione sejungatis: scientes indifferentia his in rebus nostram in Christo libertatem tolli.

EPISTOLA CCLXIII [1].

OCCIDENTALIBUS.

Gratias agunt Orientales Occidentalibus, quod magnum succurrendi Orienti studium significaverint. Rogant ut hoc beneficium impendant vel invisendo vel saltem scribendo: eorum enim sententiam eo majoris futuram ponderis, quo magis alieni sunt a simultatis suspicione. Rerum autem perturbationem non tam Arianis attribuunt, quam iis, qui sub pelle ovis latentes grassantur, nempe Eustathio et Apolinario. Primi inconstantia in fide describitur, alterius varii errores recensentur. Accusatur etiam Paulinus quod Marcelli sectatores recipiat. Rogantur Occidentales, ut decernant recipiendos esse eos qui ab errore discedent, obstinatos autem excommunicandos.

I. Dominus Deus noster, in quem speravimus, tantam cuique vestrum gratiam largiatur, ut ad propositam spem perveniatis, quanto ipsi gaudio corda nostra implevistis, tum ex litteris, quas nobis per optatissimos compresbyteros scripsistis, tum ex commiseratione, quam ærumnis

[1] Alias LXXIV. Scripta anno 377.

nostris impendistis, ut induti viscera misericordiæ, quemadmodum prædicti viri nobis annuntiaverunt. Etsi enim vulnera nostra eadem permanent, aliquod tamen solatium est, paratos habere medicos, qui possint, si tempus nanciscantur, celerem afferre nostris doloribus medelam. Quapropter rursus etiam vos per dilectos èt salutamus, et adhortamur, ut si Dominus quidem facultatem vobis dederit ad nos proficiscendi, ne pigremini nos invisere. Maximum enim mandatum est infirmorum visitatio. Quod si bonus Deus ac sapiens vitæ nostræ moderator hoc beneficium in aliud tempus reservat, saltem nobis scribite quæcumque a vobis scribi decet ad solamen afflictorum et erectionem confractorum. Jam enim multæ contritiones Ecclesiæ extiterunt, nobisque magna ex eis afflictio : nec aliunde expectatio ulla auxilii, nisi Dominus per vos, a quibus sincere colitur, miserit medelam.

II. Audax quidem illa ac impudens Arianorum hæresis palam abscissa a corpore Ecclesiæ, manet in suo ipsius errore, nobisque non multum nocet, quia omnibus aperta ipsorum impietas. Qui autem pellem ovinam induti sunt, ac speciem blandam præ se ferunt ac lenem, intus vero dilaniant crudeliter Christi gregem, et propterea quod ex nobis exorti sunt, facile perniciem inferunt simplicioribus, hi sunt, qui molestiam exhibent, ac ægre vitari possunt. Hos rogamus ut vestra diligentia omnibus Orientis Ecclesiis denuntiet, ut aut rectam viam ingressi, sincere versentur nobiscum ; aut si in sua permaneant perversitate, damnum intra se solos contineant, nec possint ex incauta communione morbum suum cum proximis communicare. Necesse est autem horum nominatim meminisse, ut et ipsi cognoscatis eos, qui turbas apud nos movent, eosque nostris Ecclesiis manifestos facite. Nam sermo noster suspectus est pluribus, quasi forte ob privatas quasdam simulta-

tes exili et jejuno in illos animo simus. Vos vero quanto ab illis longius degitis, tanto majorem apud populos habetis auctoritatem, præterquam quod Dei etiam gratia vos adjuvat ad succurrendum iis, qui vexantur. Quod si etiam concordi animo plures simul eadem decernetis, perspicuum est multitudinem decernentium omnibus persuasuram, ut decretum citra controversiam suscipiant.

III. Est itaque unus ex iis, qui nobis multum exhibent molestiæ, Eustathius ex Sebastia in minore Armenia, qui olim edoctus ab Ario, et cum is floreret Alexandriæ pravas in Unigenitum construens blasphemias, eum secutus, atque inter germanissimos illius discipulos numeratus, posteaquam rediit in patriam, beatissimo Cæsareæ episcopo Hermogeni, ipsum ob pravam doctrinam condemnanti, confessionem sanæ fidei obtulit. Atque ita ab ipso ordinatus, post illius dormitionem, statim ad Eusebium Constantinopolitanum accurrit, qui et ipse nemini concedebat in impio Arii dogmate tuendo. Deinde hinc ob aliquas causas, quæcumque illæ sint, expulsus, cum ad suos populares venisset, iterum sese purgavit, impiam quidem occultans sententiam; in verbis autem recti aliquid et accurati præ se ferens. Episcopatum forte adeptus, illico comperitur anathematismum consubstantialis scripsisse in ancyrana synodo, quæ ab ipsis habebatur. Hinc autem cum Seleuciam venisset; ea gessit cum suæ sententiæ consortibus quæ omnes norunt. Constantinopoli autem iterum assensus est iis quæ ab hæreticis proposita fuerunt. Atque ita ex episcopatu ejectus, propterea quod antea Melitinæ depositus esset; hanc sibi restitutionis viam invenit, ut ad vos se conferret. Quænam autem ei proposita fuerint a beatissimo episcopo Liberio, et quibusnam assensus sit, ignoramus, nisi quod epistolam attulit, quæ eum restituebat, eaque ostensa concilio tyanensi in suum locum restitutus est. Hic

nunc depopulatur fidem illam, ob quam susceptus est, atque una cum iis est, qui consubstantiale anathematizant, seque ducem præbet hæresis Pneumatomachorum. Quoniam igitur istinc evenit illi facultas lædendi Ecclesias, ac data a vobis fiducia utitur ad subversionem multorum, necesse est istinc quoque venire et emendationem, ac per litteras Ecclesiis significari, quibusnam conditionibus susceptus sit, et quomodo nunc immutatus irritum faciat beneficium sibi concessum a patribus, qui tunc erant.

IV. Secundus post ipsum est Apolinarius, non parum et ipse Ecclesias contristans. Cum enim scribendi facilitate lingua ei ad omne argumentum prompta sit, replevit scriptis suis orbem terrarum, contempta objurgatione illius, qui dicit : « Cave facere libros multos [1] : » ita quoque profecto in multitudine peccata multa sunt. Quomodo enim possit in multiloquio peccatum vitari [2] ? Illius igitur de theologia disputationes, non petitis e Scriptura probationibus, sed humanis argumentis nituntur. Sunt autem illi et de resurrectione elucubrationes fabulose scriptæ, vel potius judaïce : in quibus ait nos rursus ad legalem reversuros cultum, rursusque circumcisum iri, et sabbata observaturos, atque abstenturos a cibis, et victimas oblaturos Deo, et adoraturos Jerosolymis in templo, ac omnino Judæos ex Christianis futuros; quibus quidnam magis ridiculum esse possit, aut ab evangelico dogmate magis alienum? Deinde ea etiam, quæ de incarnatione tradidit, tantam intulerunt fratribus perturbationem, ut jam pauci ex iis, qui legerunt, priscam pietatis formam conservent : contra, plerique novitatibus intenti, ad quæstiones et ad pertinaces inutilium horum verborum investigationes deflexerint.

V. Paulinus autem utrum aliquid et circa ordinationem

[1] Eccl. XII, 12. — [2] Prov. X, 19.

reprehensioni obnoxium habeat, ipsi dixeritis. Nos sane mœrore afficit, quod in Marcelli dogmata propendet, ac illius sectatores sine discrimine ad suam communionem admittit. Scitis enim, fratres maxime colendi, spem nostram omnem everti Marcelli dogmate, quod neque Filium in propria hypostasi confitetur, sed prolatum esse, et rursus reversum ad eum, ex quo processerat : neque Paracletum hypostasim propriam habere concedit. Quare non aberraverit, qui a christianismo penitus alienam hæresim pronuntiet, ac judaïsmum corruptum illam appellet. A vobis ut horum curam suscipiatis efflagitamus. Suscipietis autem, si omnibus Orientis Ecclesiis scribere non gravemini, eos qui hæc depravant, si corrigantur, admittendos ad communionem : sin autem pertinaciter novitatibus adhærescere voluerint, ab Ecclesiis abscindendos. Atque id quidem factum a nobis oportuisse, ut una cum vestra prudentia sedentes, communi deliberatione de his ageremus, ne ipsi quidem ignoramus. Sed quoniam tempus non permittit, et dilatio exitiosa est, illato ab ipsis damno radices agente, necessario hos fratres misimus, ut et quæcumque litterarum documenta effugerunt, hæc per se ipsi edocentes, pietatem vestram incitent ad expetitum Dei Ecclesiis ferendum auxilium.

EPISTOLA CCLXIV [1].

BARSÆ Edesse episcopo exulanti.

Barsam Basilius oblata occasione Domnini et sociorum ejus salutat et hortatur ut oret pro Ecclesia, cui quidem sperat Basilius pacem datum iri, nisi appropinquet defectio.

Vere religiosissimo omnique reverentia et honore digno episcopo Barsæ Basilius in Domino salutem. Cum proficisceretur germanissimus frater Domninus ad tuam pietatem, libenter occasionem scribendi excepimus, teque per illum salutamus, Deum sanctum precantes, ut tandiu custodiamur in hac vita, donec digni habeamur, qui te videamus, ac donis, quæ in te sunt, perfruamur. Tantum precare, obsecro, ut Dominus non tradat nos in perpetuum inimicis crucis Christi, sed custodiat Ecclesias suas usque ad tempus pacis, quam novit ipse justus Judex, quando sit redditurus. Reddet enim, nec nos perpetuo deseret. Sed quemadmodum Israëlitis annos septuaginta præstituit pro peccatis ad captivitatis pœnam [2]; ita forte et nos Omnipotens per statum aliquod tempus traditos aliquando revocabit, ac in pristinam pacem restituet; nisi forte appropinquat defectio, et quæ nunc fiunt, exordia sunt ingressus Antichristi. Quod quidem si ita sit, precare ut aut ærumnas auferat, aut nos inter ærumnas invictos bonus ille custodiat. Omnem illum cœtum, qui pietatis tuæ consuetudine dignus habitus est, per te salutamus. Pietatem tuam omnes, qui

[1] Alias cccxxvi. Scripta circa annum 377. — [2] Jer. xxv, 12.

nobiscum sunt, salutant. Valens ac lætus in Domino, et pro me orans, Ecclesiæ Dei serveris, Sancti gratia.

EPISTOLA CCLXV [1].

EULOGIO, ALEXANDRO ET HARPOCRATIONI Ægypti episcopis exulibus.

Basilius gratias agit Deo, quod iis, apud quos exulant confessores, auxilia ad salutem providerit : seque perspecto illorum fidei studio adductum esse ait, ut diaconum Elpidium cum litteris ad eos mitteret. Laudat eos quod damnaverint Apolinarium, cujus et nefarias molitiones, et impios de Trinitate, de incarnatione et de promissionibus errores recenset. Sed queritur quod Marcelli discipuli a confessoribus recepti fuerint sine Occidentalium et aliarum Ecclesiarum consensu. Scire cupit quibus conditionibus recepti fuerint.

I. MAGNAM in omnibus reperimus boni Dei erga suas Ecclesias providentiam; ita ut quæ molesta esse videntur, nec omnino ex sententia occurrunt, ea etiam ad multorum utilitatem dispensentur in occultissima Dei sapientia, et indeprehensis illius justitiæ judiciis. Ecce enim et dilectionem vestram ex Ægypti locis excitans Dominus, in media Palæstina constituit ad exemplum antiqui Israël, quem captivum in Assyriorum terram abducens, extinxit illic simulacrorum cultum per Sanctorum adventum. Itaque et nunc ita factum invenimus, cum reputamus Dominum, dum vestrum pro pietate certamen in medio proponit, vobis quidem exilio stadium aperuisse beatorum certaminum;

[1] Alias ccxciii. Scripta anno 377.

iis vero, quibus vestrum illud eximium propositum ante oculos versatur, manifesta ad salutem largitum esse exempla. Cum igitur Dei gratia didicerimus vestrum rectæ fidei studium, didicerimus et sollicitudinem erga fratres, vosque non perfunctorie aut negligenter quæ ad communem utilitatem spectant et ad salutem necessaria sunt, exhibere, sed si quid ad Ecclesiarum ædificationem conducat, libenter suscipere; æquum esse putavimus, ut in bonæ vestræ partis veniremus communionem, nosque per epistolam cum vestra pietate conjungeremus. Quapropter misimus etiam desideratissimum filium nostrum Elpidium condiaconum, qui et epistolam perferet, et per se ipse potest nuntiare vobis, quæcumque litterarum effugerint documenta.

II. Illud autem me maxime impulit, ut vobiscum conjungi cuperem, quod vestrum rectæ doctrinæ studium ad meas aures pervenit : quippe cum nec librorum multitudine, nec sophismatum varietate emota sit cordis vestri firmitas : sed eos agnoveritis, qui contra dogmata apostolica novitatem inducunt, nec silentio continere damnum ab illis illatum potueritis. Nam revera magnum reperimus dolorem in omnibus Domini pacem cordi habentibus, ex omnigenis Apolinarii Laodiceni novitatibus : qui eo magis nos afflixit, quod ex nobis ab initio esse videbatur. Aliquid enim ab hoste manifesto pati, etiamsi id sit molestissimum, res est tamen quodammodo tolerabilis patienti, sicut scriptum est : « Si inimicus probris me affecisset, sustinuissem » utique [1]. » Sed ab unanimi et necessario aliquid accipere detrimenti, id omnino ad ferendum difficile, nec ullam habens consolationem. Quem enim expectaveramus socium nobis in defensione veritatis futurum, cum nunc invenimus in multis obstantem his qui salvantur, dum illorum

[1] Psal. LIV 23.

abducit mentem, et avellit a rectis dogmatibus. Quid enim in actionibus ab eo non calide et audacter perpetratum? Quid in sermonibus non juveniliter et periculose excogitatum? Nonne Ecclesia omnis inter se divisa est, præsertim ex quo in gubernatas ab orthodoxis Ecclesias immisit qui scindant, et illegitimos conventus proprios sibi vindicent? Nonne ridetur magnum pietatis mysterium, episcopis sine populo ac clero obambulantibus, ac nomen nudum circumferentibus, nec quidquam ad promovendum pacis et salutis Evangelium facientibus? Nonne illius de Deo sermones pleni sunt impiis dogmatibus, antiqua insulsi Sabellii impietate nunc ab eo in scriptis renovata? Nam si quæ circumferunt Sebasteni, ficta non sunt ab inimicis, sed vere ipsius scripta sunt; nullum impietatis superandæ locum reliquit, eumdem dicens Patrem et Filium et Spiritum, et alias quasdam tenebricosas impietates, quas nos ne auribus quidem admisimus, quippe cum precemur ut nullam partem cum iis, qui sic loquuntur, habeamus. Nonne doctrinam confundit incarnationis? Nonne dubia multis facta est salutifera Domini nostri dispensatio ex lutulentis et tenebricosis illius de incarnatione quæstionibus? Quæ omnia ut colligantur et arguendi causa exponantur, longo tempore et sermone opus est. Promissionum autem doctrinam quis sic oblitteravit ac delevit, ut illius fabulosæ nugæ? Qui quidem beatam spem repositam his, qui secundum Christi Evangelium vixerint, ita exiliter et demisse ausus est interpretari, ut ad fabulas aniles et judaïca commenta deflectat. Denuo pollicetur templi instaurationem et cultus legalis observationem : pontificem typicum, post verum pontificem : victimas pro peccatis, post Agnum Dei qui peccatum mundi tollit [1] : baptismata varia, post unicum baptisma, et juvencæ cineres, quibus aspergatur Ecclesia,

[1] Joan. I, 29.

quæ ob fidem in Christum non habet maculam, nec rugam, nec quidquam ejusmodi [1] : lepræ expurgationem post resurrectionis statum perpessionis expertem; zelotypiæ oblationem, ubi neque matrimonium contrahunt, neque connubio junguntur; panes propositionis, post panem illum qui de cœlo descendit : lucernas ardentes, post verum lumen. Et in summa, si mandatorum lex in dogmatibus abolita est, palam est tunc Christi dogmata in præceptis legalibus antiquatum iri. Ob hæc pudor et verecundia vultus nostros operuit, et tristitia vehemens corda nostra opplevit. Quapropter adhortor vos tanquam medicos peritos, et scientes in lenitate erudire eos, qui adversantur, ut illum conemini ad rectum Ecclesiæ ordinem reducere, eique persuadere, ut commentationum suarum loquacitatem contemnat; etenim confirmavit verba Proverbii : « Non est in multo sermone peccatum effugere [2], » eique fortiter rectæ fidei dogmata proponatis, ut illius emendatio manifesta fiat, ac fratribus innotescat illius pœnitentia.

III. Nec abs re fuerit de Marcelli discipulis pietatem vestram commonere, ut nihil inconsiderate, nihil facile de illis statuatis. Sed cum ob impia dogmata exierit ille ex Ecclesia, necesse est illius sectatores anathematizata illa hæresi, sic ad communionem admitti; ut qui nobis conjuncti per vos fuerint, ab omni recipiantur fraternitate. Nunc enim pluribus non mediocris dolor inflictus, ubi audierunt eos ad vestam præstantiam accedentes, et admissos esse a vobis, et communionis ecclesiasticæ factos esse participes. Ac vos quidem par erat intelligere, Dei gratia nec in Oriente solos vos esse, sed et multos habere communicatores, patrum illorum, qui Nicææ pium fidei dogma exposuerunt, rectæ fidei defensores; et in Occi-

[1] Ephes. v, 27. — [2] Prov. x, 19.

dente omnes vobiscum ac nobiscum consentire : quorum fidei tomum acceptum apud nos custodimus, et sanam ipsorum doctrinam sequimur. Decebat igitur omnibus, qui in eadem ac vos communione sunt, satisfieri, ut res gestæ magis firmentur ex multorum consensu, nec pax scindatur, aliis abscedentibus dum alii admittuntur. Sic igitur decebat consilium a vobis graviter ac leniter iniri de rebus ad omnes orbis terrarum Ecclesias spectantibus. Non enim qui cito aliquid decernit, laudandus est : sed qui firma et immobili norma omnia constituit, adeo ut examinata subsequenti tempore sententia probatior et spectatior fiat, is Deo et hominibus acceptus est, ut qui sermones suos disponat in judicio [1]. His verbis, quantum per litteras colloqui mihi licuit, pietatem vestram compellavi. Faxit autem Dominus, ut nos mutuo aliquando in unum conveniamus : ut omnia ad Ecclesiarum Dei concinnitatem vobiscum constituentes, vobiscum recipiamus mercedem præparatam a justo Judice fidelibus prudentibusque dispensatoribus. Nunc interim dignemini ad me propositiones mittere, quibus assentientes Marcelli discipulos recepistis; haud illud ignorantes, etiamsi omnino id quod in vobis situm est, sartum tectumque præstetis, non tamen vos rem tanti momenti vobismetipsis attribuere solis debere; sed oportere, ut et Occidentales, et qui in Oriente sunt communicatores, restitutioni eorum consentiant.

[1] Psal. CXI, 5.

EPISTOLA CCLXVI [1].

PETRO EPISCOPO ALEXANDRIÆ.

Fatetur Basilius minus recte a se factum, quod non scripserit ad Petrum de iis, quæ egerant confessores; cæterum ita assuetum se esse iis, quæ non solum ab Arianis, sed etiam ab unanimibus suis molesta sibi accidunt, ut ejusmodi rebus nec commotus fuerit, nec nuntiandas Petro duxerit. Sed tamen se ad confessores scripsisse, eosque hortatum esse, ut mali remedium ab iis expectent, quibus hæc curare convenit. Laudat hac in re constantiam Petri et studium canonum; seque ait eodem studio adductum fuisse, ut nihil hactenus Galatis responderet, quia Petri judicium expectabat; sed tamen eos sperat ad Ecclesiam ita adductum iri, ut ipsi ad Catholicos, non ad eos Catholici accessisse videantur. Dolet quod Dorotheus Petrum minus leniter allocutus fuerit; sed indigne factum esse demonstrat, ut Meletius et Eusebius inter hæreticos coram Damaso et Petro numerarentur. Præterita oblivioni tradenda censet; plurimi enim interesse, ut nunc maxime pax servetur.

I. Recte me reprehendisti, et ut decebat fratrem spiritualem, dilectionem veram a Domino edoctum, quod non te de omnibus quæ hic geruntur, sive parvis sive magnis, certiorem facimus. Nam et tibi convenit nostra curare, et nobis ad tuam charitatem de rebus nostris referre. Sed noveris, frater nobis colendissime atque desideratissime, continuas illas ærumnas, vehementemque illum

[1] Alias cccxxi. Scripta anno 377.

tumultum, quo nunc exagitantur Ecclesiæ, id efficere, ut nihil ex his quæ fiunt, novum nobis videatur. Quemadmo dum enim ii, quorum aures in officinis ærariis obtunduntur, ad sonos audiendos exercitati sunt : ita nos assiduitate absurdorum nuntiorum assuefacti jam sumus, ut animum imperturbatum habeamus et interritum ad casus inopinatos. Quæ quidem ab Arianis jampridem in Ecclesias struuntur, etsi multa et magna, et per totum divulgata terrarum orbem , sunt tamen nobis tolerabilia, eo quod a manifestis inimicis ac veritatis doctrinæ hostibus fiant : quos quidem, cum consueta non faciunt, tunc miramur, minime vero, cum magni aliquid aut temerarii contra pietatem moliuntur. Sed mœrorem nobis ac perturbationem afferunt, quæ ab unanimis et idem sentientibus fiunt. Attamen et hæc ipsa, propterea quod multa sunt, ac frequenter incidunt in nostras aures, ne inexpectata quidem videntur. Quamobrem nec commoti sumus ob ea quæ nuper præter ordinem gesta sunt, nec aures tuas obtudimus ; partim quidem cum sciremus famam sua sponte res gestas perlaturam, partim expectantes, dum alii has molestias nuntiarent : postremo decorum esse non judicantes, ut ob talia indignaremur, quasi contemptos nos esse ægre ferremus. His tamen qui hæc fecerunt scripsimus quæ conveniebant, adhortantes eos, quia dissensio aliqua inter fratres, qui illic sunt, intercesserat, ut a charitate quidem non discedant, ab iis qui autem ecclesiastico jure erratis mederi possunt, expectent emendationem. Quod cum præstiteris præclaro ac convenienti consilio, laudavi te, ac Domino egi gratias, quod aliquæ veteris disciplinæ reliquiæ apud te serventur, nec Ecclesia suum ipsius robur in nostra persecutione amiserit. Non enim nobiscum persecutionem passi sunt et canones. Itaque sæpe a Galatis importune rogatus, nondum illis potui respondere, vestrum expec-

tans judicium. Et nunc si Deus dederit, nobisque patientem aurem præbeant, speramus nos populum ad Ecclesiam adducturos, ita ut non ipsis nobis exprobretur nos ad Marcellianos accessisse, sed illi membra corporis Ecclesiæ Christi fiant : et malum dedecus, quod ex hæresi aspersum est, nostra suscipiendi ratione deleatur, nec nobis opprobrium inuratur, ut ad illos translatis.

II. Nos autem in tristitiam conjecit frater Dorotheus, quod, ut ipse scripsisti, non omnia leniter et mansuete dixerit dignitati tuæ. Atque id equidem temporum attribuo difficultati. Videor enim mihi nulla in re ob mea peccata prosperos habere successus : siquidem fratrum optimi non comperiuntur lenes, neque ad obeunda munera idonei, eo quod ex mea sententia non omnia peragunt. Is reversus mihi narravit quos coram Damaso episcopo reverendissimo cum tua præstantia sermones habuisset : ac dolorem mihi afferebat cum diceret numeratos in Arianis fuisse religiosissimos fratres comministros nostros Meletium et Eusebium. Quorum rectam doctrinam etiamsi nihil aliud commendaret, saltem illatum ab Arianis bellum non exile rectæ fidei indicium apud æquos rerum æstimatores haberet. Tuam autem pietatem conjungere cum illis ad charitatem debet ipsa etiam ærumnarum pro Christo toleratarum societas. Persuasum autem sit tibi, vir certe reverendissime, nullum rectæ doctrinæ verbum esse, quod ab his viris cum omni libertate non fuerit prædicatum, Deo teste et audientibus nobis. Qui profecto ne ad horam quidem admisissemus eorum communionem, si illos in fide claudicantes deprehendissemus. Sed, si videbitur, omittamus præterita, futuris autem initium aliquod demus pacificum. Nam nobis invicem indigemus omnes secundum membrorum societatem, et maxime præsenti tempore, quo Orientis Ecclesiæ ad nos respiciunt, ac nostra quidem illis concordia

roboris et firmitatis erit occasio; sed si nos sentiant mutua aliqua suspicione laborare, resolventur ac manus remittent, quominus obsistant fidei hostibus.

EPISTOLA CCLXVII [1].

BARSÆ episcopo Edessæ exulanti.

Basilius gravi corporis infirmitate, quominus Barsam invisat, et Ecclesiarum cura detentus desiderio suo per litteras satisfacit, eumque rogat ut pro se et pro Ecclesia oret; jam se ad eum scripsisse declarat, et quædam mittit munuscula.

Equidem pro mea in tuam pietatem animi affectione exoptarem coram adesse, et veram tuam dilectionem per me ipse amplecti, ac Dominum glorificare, qui in te magnificatus est, ac venerandam tuam senectutem omnibus Dominum in terrarum orbe timentibus illustrem ac conspicuam præstitit. Sed quia et gravis corporis infirmitas me afflictat, et Ecclesiarum cura non enarrabilis mihi incumbit, nec in mea situm est potestate, ut quo velim proficiscar, et congrediar quibuscum cupio; per litteras lenio meum bonis, quæ in te sunt, perfruendi desiderium ac eximiam tuam pietatem adhortor, ut pro me ac Ecclesia preceris, ut Dominus det nobis sine offensione decurrere reliquos dies aut horas peregrinationis nostræ, ac præstet etiam, ut videamus pacem Ecclesiarum ipsius, et tum de reliquis tuis comministris ac commilitonibus audiamus ea quæ precamur, tum de te ipso, quæ die ac nocte populi tibi

[1] Alias CCCXXVII. Scripta videtur anno 377 exeunte, aut 378 ineunte.

subditi efflagitant a Domino justitiæ. Scito autem me non sæpe quidem scripsisse, nec quoties par fuerat, sed tamen scripsisse ad tuam pietatem. Ac forte non potuerunt servare salutationes meas, qui ministerium litterarum susceperant fratres. Sed nunc cum copia sit mihi quorumdam e nostris ad tuam præstantiam proficiscentium; et litteras eis commisi libenter, et misi nonnulla, quæ dignare a mea humilitate suscipere sine fastidio, ac mihi exemplo Isaac patriarchæ benedicere [1]. Quod si quid etiam, ut occupati, animumque curarum multitudine obrutum habentes, decori neglcximus, mihi ne imputaveris, neque afficiaris tristitia : sed tuam in omnibus perfectionem imitare : ut et nos virtute tua perfruamur, quemadmodum et reliqui omnes. Sanus, in Domino lætus, ac pro me orans, concedaris mihi et Dei Ecclesiæ.

EPISTOLA CCLXVIII [2].

EUSEBIO EXULI.

Eusebio mirabiliter servato gratulatur, ejusque reditum sperat Ecclesiarum precibus concessum iri. De rebus illius ex Libanio diacono edoctus, cætera scire avet, aut citius, aut saltem per Paulum presbyterum, cum redibit. Nihil ei in manus tradere ausus est; eo quod viæ latronibus et desertoribus plenæ sint. Exercitus adventu nuntiato sperat modicam tranquillitatem; tumque mittet aliquem e suis ad Eusebium.

Docuit nostra etiam ætate Dominus Sanctos suos a se non deseri, dum magna et potenti manu sua vitam sancti-

[1] Gen. XXVII, 27. — [2] Alias LX. Scripta anno 378.

tatis tuæ protexit. Fere enim simile id ducimus, ac in ventre ceti illæsum permanere Sanctum, et in vehementi flamma citra damnum versari homines Dominum timentes; quandoquidem pietatem tuam bello undique, ut audio, vos circumstante, incolumem servavit. Et utinam servet omnipotens Deus nobis, si vixerimus, peroptandum spectaculum, aut saltem aliis, qui tuum reditum perinde expectant ut suam ipsorum salutem. Nam futurum mihi persuadeo, ut Ecclesiarum lacrymis et gemitibus, quos tua causa omnes effundunt, attentus misericors Deus incolumem te custodiat, donec annuat iis, qui eum noctu ac interdiu precantur. Equidem quæ usque ad dilecti fratris nostri Libanii condiaconi adventum contra vos acta sunt, satis ex ipso transeunte edocti sumus : quæ vero ab illo tempore contigerunt, discere cupimus. Majora enim interjecto tempore et graviora audimus mala istic evenisse : quæ quidem, si fieri possit, etiam citius, sin minus, saltem per religiosissimum fratrem Paulum compresbyterum, cum revertetur, discamus ita esse, ut precamur, nempe vitam tuam incolumem et illæsam custodiri. Quoniam autem audivimus cunctas prædonibus ac desertoribus refertas esse vias, veriti sumus quidquam in fratris manus tradere, ne ei etiam mortis causa simus. Quod si dederit Dominus modicam tranquillitatem (siquidem exercitus audimus adventum) curabimus et nostrorum aliquem mittere, qui vos invisat, et singula quæ ad vos spectant, nobis nuntiet.

EPISTOLA CCLXIX [1].

Ad conjugem Arinthæi ducis consolatoria.

Arinthæi mortui uxorem consolatur Basilius, eique auctor est, ut et rerum humanarum conditionis memor, et mariti tum in hac vita splendorem considerans, tum etiam in altera felicitatem ob susceptum uxoris opera et consilio baptismum, et ad promissam patientiæ mercedem respiciens, dolori modum imponat.

I. Consentaneum quidem erat et debitum animi tui statui, ut ipse coram adessem et eorum quæ acciderant particeps fierem [2]. Sic enim et dolorem meum leniissem, et apud tuam dignitatem consolationis officium implevissem. Sed quia non jam fert amplius corpus meum longiores motus, eo redactus sum ut tecum per litteras colloquar, ne omnino videar aliena existimare quæ acciderunt. Quis ergo virum illum gemitu non prosecutus est? Quis adeo corde lapideo, ut ipsius causa ferventes lacrymas non profunderet? Me vero tristitia singulari implevit, tum honores, quos mihi privatim habuit, considerantem, tum commune Ecclesiarum Dei patrocinium. Sed tamen mihi in mentem venit illum, cum homo esset ac convenienti in hac vita munere esse perfunctus, congruis temporibus rursus a Deo rerum nostrarum moderatore assumptum fuisse. Quæ quidem ut tua etiam prudentia considerans casum animo æquo ferat hortamur, et quantum fieri potest, ærumnam moderate sustineat. Idoneum quidem et tempus, ut cor tuum

[1] Alias CLXXXVI. Scripta anno 378. — [2] Vide D. Guillon, tom. VII, pag. 474-475.

leniat, et locum det rationi : sed tamen suspectus mihi est ingens tuus mariti amor, ac tua in omnes benignitas; ne forte mœrori te dedas, ob simplicitatem morum profundam accipiens plagam doloris. Ac semper quidem utilis Scripturarum doctrina, sed maxime ejusmodi temporibus. Memento igitur latæ a Creatore nostro sententiæ, per quam quotquot ex terra orti sumus, in terram revertimur[1] : nec quisquam ita magnus, ut dissolutioni non sit obnoxius.

II. Admirandus ille vir erat quidem eximius et magnus, et corporis robori parem habens animi virtutem, fateor et ego, nemini sane in utroque secundus ; sed tamen homo erat, et mortuus est, ut Adam, ut Abel, ut Noë, ut Abraham, ut Moses, ut alius quivis, quem ejusdem naturæ participem nominaveris. Non igitur quod is ereptus fuerit indignemur : sed quod ab initio conjuncti cum ipso vixerimus, gratias agamus ei qui conjunxit. Etenim viro orbari, tibi cum aliis mulieribus commune est; sed de tali conjugio non arbitror aliam mulierem æque posse gloriari. Unum enim revera exemplar naturæ humanæ virum illum Conditor noster creaverat, unde omnes in eum conjiciebantur oculi, et lingua omnis res illius prædicabat : pictores autem et statuarii formæ dignitatem assequi non poterant : historici vero, dum res præclare in bello gestas referunt, in fabularum incredibilium incommodum incidunt. Quare ne adduci quidem plerique poterant ut famæ tristem illum nuntium circumferenti crederent, aut omnino mortuum esse Arinthæum faterentur. Sed tamen perpessus est, quæ et cœlo et soli et terræ accident. Abiit splendidum nactus exitum, non senio fractus, claritate nihil imminuta : magnus in præsenti vita, magnus etiam in futura ; nec ex præsenti splendore detrimentum ullum passus expectatæ gloriæ : eo quod omnem animæ maculam in ipso vitæ exitu, lavacro

[1] Gen. III, 19.

regenerationis repurgaverit. Quorum illi conciliatrix cum fueris et adjutrix, maximum habe solatium, ac transfer animum a præsentibus ad futurorum curam, ut digna habearis, quæ per bona opera parem ac ille requietis locum consequare. Parce matri senio confectæ : parce filiæ teneræ, quibus sola ad solatium relicta es. Sis exemplum fortitudinis cæteris mulieribus ; et ita dolori moderare, ut neque illum animo projicias, neque a tristitia absorbearis. In omnibus ad magnam patientiæ mercedem respice, quæ a Domino nostro Jesu Christo in vitæ a nobis actæ remuneratione promissa est.

EPISTOLA CCLXX [1].

Sine inscriptione, de raptu.

Presbyterum aliquem Basilius in puniendis raptoribus segniorem objurgat : ac sancit ut puella parentibus restituatur, raptor a precibus ejiciatur, et excommunicatus denuntietur, ejus adjutores per tres annos cum tota sua familia a precibus ejiciantur. Totum etiam pagum, qui raptam receperat, aut custodierat, aut pro ea retinenda pugnaverat, a precibus pariter ejicit.

Valde doleo, quod vos in vetitis rebus nec indignari reperiam, nec intelligere posse in ipsam hominum vitam et in humanum genus scelus esse ac tyrannidem, commissum illum raptum et factam liberis injuriam. Scio enim, si id vobis omnibus esset sententiæ, jamdudum nihil prohibiturum fuisse, quominus mali illius consuetudo ex patria nostra pelleretur. Assume igitur in re præsenti zelum

[1] Alias CCXLIV. Scripta post annum 374.

Christiani, et pro sceleris merito commovere. Ac puellam quidem, ubicumque inveneris, omni constantia auferens, restitue parentibus : hunc ipsum autem arce a precibus, eumque excommunicatum denuntia : atque eos etiam, qui cum eo facinus aggressi sunt, secundum canonem jam a nobis vulgatum, tres annos cum totis suis familiis a precibus ejice. Quin et illum ipsum pagum, qui raptam recepit, ac custodivit, aut etiam ad eam retinendam pugnavit, universum a precum societate abscinde : ut discant omnes, tanquam serpentem, tanquam aliam quamvis bestiam, communem hostem existimantes raptorem, ita eum insectari et injuria affectis opitulari.

EPISTOLA CCLXXI [1].

EUSEBIO sodali commendatitia pro Cyriaco presbytero.

Significat Basilius Eusebio, quocum olim et domum et pædagogum et omnia communia habuerat, quantum doloris acceperit, eo in civitate, in quam advenerat, non invento. Interim sese scribendo consolatur, eique Cyriacum, ut presbyterum criminis expertem, secumque conjunctum commendat.

Statim et e vestigio post tuum discessum, cum in civitatem advenissem, quanta, te non invento, affectus sim tristitia, quid attinet dicere ad virum verbis non indigentem, sed experientia edoctum, ut qui eodem modo affectus sit? Quanti enim mihi fuisset pretii, Eusebium perquam optimum videre et amplecti, ac recordatione ad juventutem iterum redire, et dierum illorum meminisse, in quibus no-

[1] Alias XI. Scripta in postremis annis S. Basilii.

bis et domus una, et focus unus, et pædagogus idem, et animi relaxatio, et studium, et deliciæ, et inopia, et omnia inter nos ex æquo erant communia. Quanti me putas æstimaturum fuisse, ut hæc omnia in memoriam per tuum congressum revocarem, et gravi hoc senio absterso, juvenis iterum ex sene factus viderer? sed his voluptatibus carui. Ut autem per litteras prudentiam tuam viderem, meque ipse quo poteram modo consolarer, id mihi ereptum non est, reverendissimo compresbytero occurrente Cyriaco, quem me tibi pudet commendare, eumque tibi proprium per memet reddere, ne forte perperam facere videar, ut tibi adducam, quæ tibi propria sunt et eximia. Sed quoniam oportet me et testem esse veritatis, et iis, qui spiritualiter conjuncti sunt, largiri quæ habeo maxima; viri quidem in sacerdotio innocentiam atque integritatem arbitror tibi quoque notam esse ac perspectam, tamen et ego hoc confirmo; cum nullam ei sciam ab iis, qui manus in omnes injiciunt, nec Dominum timent, structam fuisse calumniam. Atque etiamsi quid ab eis accidisset, ne sic quidem indignus esset ille vir. Nam Domini hostes gradus eorum quos impugnant, magis confirmant, quam de concessa illis a Spiritu gratia quidquam detrahunt. Sed, ut dixi, ne excogitatum quidem fuit aliquid in virum. Itaque illum ut presbyterum calumniæ expertem, nobisque conjunctum, et reverentia omni dignum videre ne graveris, et tibi ipse consulens utiliter, et nobis gratum faciens.

EPISTOLA CCLXXII.[1]

SOPHRONIO MAGISTRO.

Cum nuntiasset Basilio Actiacus diaconus Sophronium ipsi succensere, nonnullorum sermonibus deceptum; mirari se significat Basilius, quod adulatoribus aures præbuisset Sophronius; seque declarat, cum multos ab infantia usque ad senectutem dilexerit, nemini plus tribuisse, quam Sophronio. Quamobrem nihil magis a se alienum esse, quam Hymetium ipsi præferre, aut in Memnoniano negotio contra ejus voluntatem aut rem venire. Ingenue narrat quid hac in re dixerit. Rogat ut has sibi suspiciones remittat, ac deinceps Basilii erga se amorem calumnia omni potiorem ducat.

I. Nuntiavit mihi Actiacus diaconus nonnullos tibi, ut nobis succenseres persuasisse, calumniam nobis inferentes, ut animo non amico erga tuam affectis gravitatem. Ego autem miratus non sum, si quidam tantum virum assectentur adulatores. Solent enim quodammodo magnis potestatibus illiberales ejusmodi cultus adhærere, quibus cum desit bonum proprium unde cognoscantur, sese ex alienis malis commendant. Et fere, quemadmodum rubigo pestis est tritici in ipso nata tritico, ita et assentatio se in amicitiam insinuans, pestis est amicitiæ. Non igitur, ut dixi, miratus sum si, quemadmodum fuci apiaria, ita isti splendidam tuam ac illustrem domum circumstrepant. Sed illud mihi mirum et omnino inexpectatum visum est, te virum gravitate morum maxime conspicuum, adductum esse, ut

[1] Alias cccxxx. Scripta in postremis annis S. Basilii.

utramque illis præberes aurem, et contra me calumniam acciperes : qui cum multos dilexerim a prima ætate usque ad hoc senium, neminem novi quem in amicitia integritati tuæ prætulerim. Nam etiamsi ratio non persuaderet, ut te talem virum adamarem; inita tamen tecum a puero consuetudo satis me tuæ agglutinaret animæ. Quantum autem valeat ad amicitiam consuetudo, haud ignoras. Quod si nihil exhibeo hac voluntate dignum, da veniam meæ imbecillitati. Neque enim ipse opus a me in amicitiæ specimen exquires : sed voluntatem videlicet optima quæque tibi precantem. Absit enim ut aliquando res tuæ eo usque deprimantur, ut adeo tenuium, qualis ego sum, beneficio egeas.

II. Quomodo igitur ego contra te dicerem quidquam, aut facerem in Memnonii negotio? Hæc enim mihi narravit diaconus. Quomodo familiaritati tuæ Hymetii opes anteposuissem, hominis ita prodige rem suam absumentis? Profecto nihil horum verum est : neque dixi, neque feci quidquam contra te. Illud autem fortasse occasionem dedit mentientibus, quod a me nonnullis tumultuantibus dictum est : « Si statuit ille vir ad opus perducere consilium suum, sive tumultuemini, sive non, fient profecto, et loquentibus vobis et tacentibus, nihilominus quæ sibi proponit. Sin autem sententiam mutaverit, cavete deturpetis venerandum amici nostri nomen : neque sub specie studii in patronum vestrum, vobis lucrum per terrores ac minas, quas intentatis, comparate. » Ad illum autem, qui testamenta conscripsit, neque per me, neque per alium de hoc negotio magnum minusve quidquam locutus sum.

III. Fidem autem his non debes denegare, nisi me omnino desperatum esse putes, ac magnum mendacii peccatum parvi pendere. Sed omnino mihi et de hoc negotio suspicionem remitte, et in posterum calumnia omni ma-

jorem existima meam in te animi affectionem : ac imitare Alexandrum, qui cum epistolam contra medicum ut insidiatorem accepisset, atque hoc ipso tempore medicamentum ad bibendum sumeret, tantum abfuit ut fidem adhiberet calumnianti, ut simul legeret epistolam, et potionem biberet. Nullo enim ex iis, qui amicitiæ laude spectati sunt, ignobiliorem me esse profiteor, siquidem nunquam in amicitia peccasse deprehensus sum, ac præterea a Deo meo mandatum charitatis accepi : cujus tibi sum debitor, non solum ob communem hominum naturam, sed etiam quia privatim te tum in me, tum in patriam beneficum agnosco.

EPISTOLA CCLXXIII [1].

Sine inscriptione, pro HERA.

Heram commendat homini jam sæpe de se bene merito.

Cum omnino persuasum sit mihi me a tua dignitate ita diligi, ut quæ ad me spectant, tua reputes, colendissimum fratrem nostrum Heram, quem non ex quadam consuetudine fratrem appello, sed ex accuratissima, et qua major esse non possit amicitiæ affectione, summæ tuæ probitati commendo, ac rogo, ut et illum non secus ac necessarium tuum conspicias ; eique pro viribus patrocinium impendas, quibus in rebus opus ei fuerit tua prudentia ; adeo ut inter multa, quæ jam de me meritus es, hoc etiam beneficium numerare possim.

[1] Alias CCXVI. Scripta in postremis annis S. Basilii.

EPISTOLA CCLXXIV [1].

HIMERIO MAGISTRO.

Commendat Himerio eumdem Heram, quem ab infantia usque ad senectutem amicum habuerat.

Meam cum fratre colendissimo Hera amicitiam et consuetudinem a puero prorsus incœpisse et ad senectutem usque Dei dono perseverasse, nemo est qui melius quam tu perspexerit. Ferme enim et tuæ magnanimitatis amicitiam ab illo tempore nobis Dominus largitus est, ex quo etiam inter nos, eo donante, cognovimus. Cum igitur ei tuo patrocinio opus sit, adhortor te ac rogo, ut et veteri nostræ amicitiæ aliquid tribuens, et ad urgentem nunc necessitatem attentus, ita negotia illius tua facias, ut nullo alio patrocinio egeat : sed omnibus ex sententia confectis, ad nos revertatur; adeo ut inter multa beneficia, quæ tu in me contulisti, illud etiam queam numerare, quo majus aliud, aut quod magis mea referat, mihi attribuere ac vindicare non possim.

EPISTOLA CCLXXV [2].

Sine inscriptione, pro HERA.

Eidem Heræ patrocinium implorat adversus inimicorum calumnias.

Prævertisti preces meas tua erga colendissimum fra-

[1] Alias CCCCXVI. Scripta eodem tempore ac præcedens. — [2] Alias CCXVII. Scripta eodem tempore.

trem nostrum Heram animi affectione, ac liberalius cum eo egisti, quam precati fuissemus, cum eximiis honoribus, quos ei habuisti, tum suscepto illius, quolibet tempore, patrocinio. Sed tamen cum res illius silentio præterire non possim, eximiam tuam dignitatem rogo, ut et mea causa tuo in virum studio aliquid addas, eumque inimicorum suorum calumniis superiorem in patriam remittas. Non enim nunc est extra invidiæ tela, multis illius vitæ tranquillitatem perturbare conantibus. Quos contra unum habebimus præsidium insuperabile, si tua illum manu protegere volueris.

EPISTOLA CCLXXVI [1].

HARMATIO MAGNO.

Cum filius Harmatii a simulacrorum cultu ad religionem christianam conversus fuisset, hortatur patrem Basilius, ut filii in iis, quæ ad corpus attinent, obedientia contentus, idem jus sibi in animam non arroget, sed potius illius animi fortitudinem admiretur, quod veri Dei cultum paterno obsequio antiquiorem habuerit.

Et communis hominum omnium lex communes parentes dedit adolescentibus senes : et nostra Christianorum propria nos seniores in parentum loco talibus constituit. Itaque ne me inutiliter existimes ac citra necessitatem curiosum esse, si deprecatorem me præbeo pro tuo apud te filio. Hujus quidem in cæteris obedientiam a te reposci æquum judicamus. Enimvero obnoxius tibi est, quantum

[1] Alias CCCLXV. Scripta in postremis annis S. Basilii.

ad corpus attinet, et ex lege naturæ et ex civili illa qua regimur. Animam autem, ut ex divinioribus acceptam, credere par est alteri subjici oportere, ac debitis longe omnium præstantissimis Deo obstrictam esse. Quoniam igitur nostrum Christianorum Deum, eumque verum, pluribus vestris diis, et qui per corporea symbola coluntur, anteposuit, non idcirco illi succenseas, sed potius admirare animi fortitudinem, quod timore et obsequio paterno antiquius ei fuerit, per veram cognitionem ac vitam virtuti consentaneam conjungi cum Deo. Exorabit quidem te et natura ipsa, et morum lenitas in omnes ac mansuetudo : ut ne tantillum quidem illi succensere in animum inducas. Profecto autem nec meam deprecationem fastidies, vel potius per me adimpletam tuæ civitatis deprecationem : quæ quia te amat, tibique bona omnia precatur, te ipsum quoque sibi videtur Christianum suscepisse. Tanto illos gaudio perfudit fama subito civitati allata.

EPISTOLA CCLXXVII [1].

MAXIMO SCHOLASTICO.

Basilius cum audisset ex Theotecno de Maximi virtutibus, gratulatur ei, quod ex illustri genere ad evangelicam vitam translatus fuerit; eique demonstrat unum esse expetendum et laudabile, æternum bonum : cætera autem umbra esse tenuiora et somniis fallaciora.

Retulit mihi honestus ac bonus Theotecnus quæ ad tuam gravitatem spectant, mihique injecit desiderium tui congressus, clare depingens oratione animi tui effigiem;

[1] Alias XLII. Scripta in postremis annis S. Basilii.

ac tantum in me tui amorem incendit ut, nisi et senio gravarer, et mecum nutrita detinerer infirmitate, et innumeris Ecclesiæ curis constrictus essem, nihil remorari me posset, quominus te convenirem. Neque enim parvum revera lucrum est, ex ampla familia et illustri genere ad evangelicam translatum vitam, refrenare ratione juventutem, carnisque libidines rationis imperio subjicere, et humilitatem amplecti consentaneam Christiano, de seipso, ut par est, unde scilicet prodierit, et quo abiturus sit, sentienti. Nam naturæ consideratio reprimit animi tumorem, et omnem jactantiam, ac contumaciam exterminat; ac uno verbo discipulum constituit Domini, qui dixit : « Discite a me quia » mitis sum et humilis corde [1]. » Revera enim, fili charissime, unum est expetendum et laudabile, æternum bonum. Hoc autem est, in pretio et honore esse apud Deum. At humana hæc tenuiora sunt umbra, et somniis fallaciora. Juventus enim vernis floribus citius defluit, et corporis venustas aut morbo aut tempore flaccescit. Atque divitiæ quidem infidæ sunt : gloria vero facile mutabilis. Ipsa etiam artium studia hujus ævi finibus continentur. Sed et eloquentia, quæ studio digna omnibus videtur, auribus tenus gratiam obtinet. Sed virtutis exercitatio pretiosa est habenti possessio, spectaculum occurrentibus jucundissimum. His studium impendens, dignum te ipsum præstabis promissis a Domino bonis. Cæterum quomodo ad optimarum rerum acquisitionem pertingas, et quomodo acquisitas conserves, longius est dicere, quam pro præsenti sermonis instituto : sed tamen venit mihi in mentem, hæc ipsa tibi dicere, ob ea quæ a fratre Theotecno audivi; quem semper quidem optarim verum loqui, maxime vero cum de te sermonem habet, ut uberius glorificetur in te Dominus, pretiosissimis pietatis fructibus, ex radice aliena, abundanti.

[1] Matth. XI, 29.

EPISTOLA CCLXXVIII [1].

VALERIANO.

Cum sæpe Valeriani videndi spes Basilium frustrata esset, rogat eum per litteras ut ad se venire non gravetur.

Tuam ego nobilitatem, etiam in Orphanene cum essem, cupiebam videre. Sperabam enim te Corsagænis versantem, libenter ad nos accessurum, si conventum in Attagænis celebraremus. At cum hunc conventum non habuerim, in monte videre te exoptabam. Rursus enim hic Evesus, cum non longe absit, spem congressus augebat. Sed cum neutrum in locum venerim; scribere institui, ut ad me digneris proficisti, cum rem æquam faciens, dum juvenis ad senem accedes : tum per congressum aliquod a me consilium accepturus, propterea quod negotia Cæsareæ cum nonnullis habes, quæ ut componantur, opera mea indigent. Itaque, si molestum non est, ne pigreris ad me venire.

EPISTOLA CCLXXIX [2].

MODESTO PRÆFECTO.

Commendat præfecto civem Thyanensem.

Quamvis multi litteras a me ad tuam dignitatem perferant, tamen ob eximium honorem, quem mihi habes, mag-

[1] Alias ccccxxv. Scripta in episcopatu. — [2] Alias cclxxiv. Scripta in episcopatu.

nanimitati tuæ nullam arbitror molestiam multitudine litterarum exhibere. Quamobrem libenter huic etiam fratri hanc epistolam tradidi; cum mihi compertum sit et ipsum omnium, quæ in optatis habet, compotem fore, et me apud te inter beneficos numerandum, qui beneficiorum occasiones bonæ tuæ voluntati ministrem. Quam ad rem itaque patrocinio tuo indigeat, ipse tibi exponet, si modo illum benigno digneris aspicere oculo, eique apud præstantissimam tuam potestatem loquendi fiduciam dederis. Ego autem id, quod in me situm est, per litteras declaro, quidquid in illum fiet, proprium mihi emolumentum videri; præsertim quia Tyanis profectus, hanc ob causam ad me venit, quasi magnum aliquod lucrum habiturus, si epistolam meam veluti supplicantis insigne proferret. Itaque, ut et ipse de spe non decidat, et ego honore consueto perfruar, et tuum illud bonorum rerum studium etiam in præsenti negotio adimpleatur, precamur illum a te benigne suscipi, et inter tuos maxime necessarios numerari.

EPISTOLA CCLXXX [1].

MODESTO PRÆFECTO.

Commendat hominem sibi propinquum, quemque in filii loco habebat.

Quanquam audacia est tanto viro per litteras supplicare, tamen honor, quem a te percepi, timiditatem e meo corde expellit; ac fidenter ad te scribo pro hominibus mihi quidem genere propinquis, sed honore dignis ob morum probitatem. Itaque qui hanc nostram reddit epistolam, mihi

[1] Alias CCLXXV. Scripta in episcopatu.

loco filii est. Cum ergo sola tua benevolentia ei opus sit, voti ut compos fiat; litteras meas quas tibi vir memoratus, veluti quoddam supplicantis insigne offert, digneris accipere, eique tempus concedere res suas enarrandi, et cum iis, qui illum juvare possunt, colloquendi, ut, jubente te, cito optata consequatur, ac mihi gloriari liceat, quod Dei dono datus sit mihi patronus, qui meos necessarios, proprios supplices ac perfugas esse ducit.

EPISTOLA CCLXXXI [1].

MODESTO PRÆFECTO.

Rogat ut Helladius peræquatoris munere liberetur.

Memini magni honoris a te delati, cum mihi inter alia fiduciam magnanimitati tuæ scribendi dedisti. Utor igitur dono, ac beneficio humanissimo fruor; cum ipse gaudens, quod cum tanto viro colloquar, tum etiam magnanimitati tuæ occasionem me responsis honestandi ministrans. Cum autem jam tuæ clementiæ pro sodali meo Helladio principali supplicaverim, ut exæquandi cura liberato laborem in res patriæ nostræ impendere liceat, cumque me benevolo quodam nutu dignatus sis; preces easdem renovo, obtestorque mandatum ad provinciæ rectorem mittas, ut ei hanc molestiam condonet.

[1] Alias CCLXXVIII, Scripta in episcopatu.

EPISTOLA CCLXXXII [1].

AD EPISCOPUM.

Invitat ad celebritatem Martyrum non sine peracuta reprehensione, quod non vocatus queratur, vocatus vero non veniat.

Non vocatus quiritaris : vocatus vero non obsequeris. Liquet autem ex secundis, te in prioribus inani prætextu usum esse. Neque enim venisses, ut credere par est, etiamsi vocatus tunc fuisses. Obtempera igitur nunc vocantibus, et ne iterum fias iniquus; cum probe scias crimen crimine accedente confirmari, et secunda culpa certiorem fieri accusationem prioris. Te autem semper adhortor, me ut patienter feras : quod si me non fers patienter, saltem æquum fuerit, ut Martyres nequaquam contemnas, quorum ut memoriis communices advocaris. Fac igitur imprimis ab utrisque, sin hoc tibi visum non fuerit, saltem a præstantioribus gratiam ineas.

EPISTOLA CCLXXXIII [2].

AD VIDUAM.

Spem affert viduæ se illam visurum, alio conventu, post eos quos brevi habiturus erat, indicto. Somnium quoddam illius interpretatur.

Diem quidem conventui idoneum inventuros nos spera-

[1] Alias cccxxxvi. Scripta in episcopatu.— [2] Alias cclxxxiv. Scripta in episcopatu.

mus, post eos conventus, quos in montanis locis indicturi sumus. Colloquii autem tempus, præter conventus celebrationem, nullum aliud nobis apparet, nisi quid præter spem Dominus dispensaverit. Conjecturam autem facere debes ex statu rerum tuarum. Si enim nobilitatem tuam de una domo sollicitam tanta circumstat turba curarum, quantis putas me quotidie negotiis distineri? Tuum autem somnium perfectiore quadam ratione arbitror id significare, contemplationis animi curam aliquam esse suscipiendam; ac oculos illos, quibus Deus conspici potest, esse sanandos. Cæterum solatium ex Scripturis divinis habens; neque me, neque alio quoquam ad ea, quæ decent perspicienda indigebis, satis munita Spiritus sancti consiliis, ejusque præsidio, ad ea quæ conducunt.

EPISTOLA CCLXXXIV [1].

AD CENSITOREM, CAUSA MONACHORUM.

Petit ut monachi a tributis sint immunes.

Equidem puto jam normam aliquam constitutam esse apud tuam dignitatem de iis, quæ spectant ad monachos, adeo ut necesse non habeam peculiare beneficium ipsis petere, sed satis sit eis, communi cum omnibus perfrui humanitate. Sed tamen mei officii esse ducens, horum hominum pro viribus curam gerere, ad eximiam tuam prudentiam litteras mitto, ut qui jam olim sæculo nuntium remiserunt, ac suum ipsorum corpus ita mortificarunt, ut neque pecuniis, neque corporeo labore quidquam prodesse publicæ rei possint, tributis eximantur. Enimvero, si modo secun-

[1] Alias CCCIV. Scripta in episcopatu.

dum professionem vivant, neque pecunias, neque corpora habent; cum illas videlicet in egenorum usus profuderint, hæc vero jejunando ac precando contriverint. Scio autem fore, ut nihil magis reverearis, quam homines ita viventes, tibique illos adjutores parare velis, ut qui per evangelicum vivendi genus Dominum placare possint.

EPISTOLA CCLXXXV [1].

Sine inscriptione, ut patrocinium Ecclesiæ conciliet.

Commendat Ecclesiæ possessiones quæ nimiis tributis premebantur.

Qui Ecclesiæ curam gerit, cuique possessionum administratio commissa, ipse est, qui hanc tibi tradit epistolam, dilectus ille filius. Huic digneris quibus de rebus ad tuam dignitatem referet, tum loquendi libertatem dare, tum asseveranti aures præbere : ut saltem nunc recreare se possit Ecclesia, et ab illa multorum capitum hydra liberari. Pauperum enim possessio est ejusmodi, ut semper quæramus, qui eam suscipiat; eo quod Ecclesia suum insuper potius absumat, quam ex possessionibus aliquid percipiat emolumenti.

[1] Alias CCXXIX. Scripta in episcopatu.

EPISTOLA CCLXXXVI [1].

COMMENTARIENSI.

Significat Basilius fures in Ecclesia comprehensos a se judicari debere, ac immerito Commentariensem sibi eorum receptionem arrogare.

Cum nonnulli in hac Ecclesia comprehensi sint malefici, qui furati sunt contra Domini præceptum vilia pauperum vestimenta, quos induere oportebat magis, quam exuere; cumque ab iis, quibus recti in Ecclesia ordinis cura incumbit, comprehensi fuerint, ad te autem existimaveris, ut qui rem publicam geras, ejusmodi personarum receptionem pertinere; dedi ad te litteras, ut te facerem certiorem, quæ in Ecclesiis peccantur, ea a nobis, ut par est, emendari debere, nec de his rebus judices esse interpellandos. Quapropter vestes sacrilege surreptas, quas depositum apud te inventarium, et in omnium astantium oculis exscriptum exemplar declarat, recipi præcepi, et alias quidem venturis servari, alias vero iis, qui aderant, tradi, homines vero in disciplina atque admonitione Domini corrigi: quos spero in Dei nomine meliores deinceps me redditurum. Quæ enim tribunalium plagæ non efficiunt, ea plerumque novimus tremenda Domini judicia perficere. Quod si tibi visum fuerit et de his ad Comitem referre, adeo et juri, et viri integritati confidimus, ut per me tibi liceat facere quod libuerit.

[1] Alias CCCCXVII. Scripta in episcopatu.

EPISTOLA CCLXXXVII [1].

Sine inscriptione, contrà ultores.

Removet a precibus hominem nequissimum cum tota familia.

Difficillimum est cum hoc homine negotium. Non enim habemus quid faciamus tam versipelli ingenio atque, ut ex rebus ante oculos positis conjicere est, desperato. Nam in judicium vocatus, non respondet; quod si advenerit, tanta ubertate utitur dicendi ac jurandi, ut præclare nobiscum agi putemus, si cito ab illo discedamus. Sæpe etiam illum vidi crimina in accusatores convertentem. Et in summa, natura nulla est inter ea, quæ hanc terram depascunt, tam versuta, tamque ad malitiam flexibilis, quam est viri illius, quemadmodum levi facto periculo spectare licet. Quid autem me percontamini, ac non vobis ipsi persuadetis, ut illius toleretis injurias, tanquam iram quamdam divinitus invectam? Sed ne vos peccatorum communicatio contaminet, cum omni sua familia a precum consortio et a reliqua cum sacratis communione separetur. Forte jam res cavenda effectus, pudore suffundetur.

[1] Alias ccxlv. Scripta in episcopatu.

EPISTOLA CCLXXXVIII [1].

Sine inscriptione, contra ultores.

Nefarium hominem, primum coram uno aut altero, deinde coram Ecclesia frustra reprehensum et a precibus remotum excommunicat Basilius, ac vetat ne quis cum eo misceatur.

Quos communes pœnæ ad sanam mentem non revocant, nec a precum communione separatio ad pœnitentiam adducit, eos necesse est traditis a Domino canonibus subjicere. Scriptum est enim : « Si frater tuus peccaverit, corripe eum inter te et ipsum : si te non audierit, assume tecum alium : quod si ne sic quidem, dic Ecclesiæ : si vero neque Ecclesiam audierit, sit tibi de cætero ut ethnicus et publicanus [2] ; » quod ipsum et in isto factum fuit. Semel accusatus est : coram uno et altero convictus fuit, tertio coram Ecclesia. Cum igitur eum obtestati fuerimus, nec acquieverit, sit deinceps excommunicatus. Et hoc pago toti nuntietur, eum admittendum non esse ad ullam rerum ad vitam pertinentium societatem : ut ex eo quod cum eo non commisceamur, sit prorsus diaboli pabulum.

[1] Alias CCXLVI. Scripta in episcopatu. — [2] Matth. XVIII, 15-17.

EPISTOLA CCLXXXIX [1].

Sine inscriptione, de muliere afflicta.

Rationes exponit cur eripere non possit hominem nocentem, qui sacram virginem famoso libello laceraverat, et legibus punitus calumnias de integro renovaverat.

Ego per peccatum esse judicans et impunitos relinquere delinquentes, et modum transgredi plectendo, pœnam quæ mihi competebat, huic viro inflixi, arcens eum a communione ecclesiastica; et eos qui læsi sunt hortatus sum, ut se ipsi non ulciscerentur, sed Domino ultionem permitterent. Quare si qua esset utilitas mearum admonitionum, tunc fuissem exauditus, sermone utens ejusmodi qui multo esset ad fidem faciendam aptior, quam litteræ ad flectendum. Sed postquam verba audivi valde gravia; et tunc silui, et nunc decere me non arbitror de iisdem agere. Ego enim, inquit, virum, liberorumque procreationem et sæculum contempsi, rei unius consequendæ causa, ut Deo probata essem, et bene apud homines audirem. Sed postquam homo a puero in corrumpendis domibus institutus, solita impudentia sese obtrudens in domum meam aliquando irrupit, mihique cognitus tantum fuit ex simplici colloquio, quæ ignoratione illius morum ac imperito quodam pudore illum aperte verecundabar expellere; eo impietatis ac contumeliæ devenit, ut civitatem totam injuriosis in me sermonibus repleret, meque famoso libello valvis Ecclesiæ affixo decantaret. Ob quæ etiam indignationem aliquam a legibus expertus, iterum rediens maledicta sua renovavit.

[1] Alias CCXLIX. Scripta in episcopatu.

Rursus referta conviciis meis, forum, gymnasia, theatra ac ædes eorum, qui illum ob vitæ similitudinem recipiunt. Nec mihi turpissima convitia attulerunt, ut ex melioribus rebus, ut oportebat, cognoscerer, eo quod apud omnes intemperantis animi notis inusta sim. In his, inquit, alii quidem lætantur maledictis, propterea quod natura convitiis gaudent homines : alii vero se indignari dicunt, non tamen mecum dolent : aliis persuasum est vera esse convitia; dubitant alii, dum ei toties juranti animum attendunt. Non est autem qui mei commiserescat : sed vere nunc solitudinem sensi, meque ipsa lugeo, non fratrem, non amicum, non cognatum, non servum, non liberum, neminem omnino hominum habens, qui meo dolore moveatur; et, ut mihi videtur, solam me hac urbe miseriorem invenio, in qua tam pauci improbos oderunt. Qui quidem illatam his et illis contumeliam non vident in orbem progredi, ac ipsos aliquando apprehensuram. Cum hæc et alia longe adhuc graviora mihi cum innumeris lacrymis exposuisset, abiit ne me quidem a querelis immunem dimittens, quod cum paterno animo dolere cum illa deberem, indifferens essem in tanto malo, et in alienis ærumnis philosopharer. Non enim jubes, aiebat, ut pecuniarum jacturam contemnam, neque ut corporis labores perferam, sed ut lædar in ipsa fama, cujus jactura fit cleri commune damnum. Ad hæc verba quid me illi respondere velis ipse, o admirande, judica; cum apud me statutum habeam, ut nocentes magistratibus non tradere, ita nec traditos eripere; quibus id jam olim ab Apostolo dictum est, ut magistratum in malo opere timeant; « Non enim sine causa gladium portat[1]. » Quemadmodum igitur tradere inhumanum est : ita etiam eripere, illius est qui contumeliam alit. Forte introitus in causam differetur ad nostrum usque adventum; et tunc

[1] Rom. XIII, 4.

ostendemus nihil nos prodesse posse, quod non sint qui morem gerant ac obsequantur.

EPISTOLA CCXC [1].

NECTARIO.

Exponit Nectario quomodo eorum, qui pagis præficiuntur, id est, chorepiscoporum electiones peragi debeant.

Bona multa eveniant iis, qui tuam dignitatem ad continuum mecum per litteras colloquium incitant. Non enim putes consuetudinis causa dici a nobis talia; sed ex vero animi affectu vocem tuam a me maximi fieri. Quid enim mihi charius esse possit Nectario, qui mihi a puero ex dotibus perquam eximiis notus fuit, nunc vero omni virtute ad tantum splendorem pervenit? Quare mihi amicorum omnium amicissimus qui tuas ad me litteras affert. Quod autem attinet ad electionem eorum, qui pagis præficiendi sunt, si quid certe aut gratiam apud homines iniens, aut precibus indulgens, aut timori cedens fecero; quidvis potius quam electionem peragam. Non enim dispensator ego, sed caupo humanis amicitiis Dei donum permutans. Quod si data suffragia ab hominibus dantur, qui ex specie externa testari possunt, quæcumque testantur; illa autem judicia, quinam magis idonei sint, ei qui cordium arcana novit, a nostra humilitate permittuntur; illud sane universis satius fuerit, dicto testimonio, a studio et contentione omni pro iis, quibus datum est testimonium, quasi pro necessariis, abstinere: Deum autem precari, ut quod utile fuerit, non lateat. Sic enim non jam homini eventum in

[1] Alias CCCXXIII. Scripta in episcopatu.

utramque partem ascribemus; sed Deo gratias ob ea, quæ evenerint, referemus. Ac profecto si hæc secundum hominem fiunt, ne fiunt quidem : sed imitatio quidem sunt, a veritate autem absunt longissime. Illud etiam considera ei, qui ut sua ipsius sententia vincat, omni modo contendit, non seve periculum propositum esse, ne peccatorum partem ad nos aliquando trahamus. Enimvero etiam ab iis, a quibus id nunquam expectasses, multa peccantur ob naturæ humanæ proclivitatem. Deinde vero privatim amicis consilia dantes sæpe optima, etiamsi consulentibus nihil videamur dicere quod persuadeat, ægre non ferimus: quibus autem in rebus non hominum voluntas, sed Dei judicium est, nos etiam Dei judiciis non anteponi indignabimur? Itaque si hoc ab hominibus datur, quid opus est a nobis petere? nonne potius par fuerit quemvis hoc ipsum a semetipso accipere? Sin autem a Domino datur, precari decet, non vero indignari. Atque inter precandum nostra ipsorum voluntas exposcenda non est : sed quod utile est permittendum dispensanti Deo. Deus autem sanctus omnem rerum molestarum experientiam a vestra domo arceat, atque tum tibi, tum omnibus tuis necessariis morbi et damni expertem in omni prosperitate vitam impertiat.

EPISTOLA CCXCI [1].

TIMOTHEO CHOREPISCOPO.

Timotheum chorepiscopum, qui ex summo asceticæ vitæ fervore ad sæcularia negotia delapsus fuerat, ad pristinam pietatem Basilius revocare conatur.

Et scribere omnia quæcumque sentio, neque epistolæ

[1] Alias CCCXL. Scripta in episcopatu.

modo convenire video, neque alias salutationis speciem decere; et silentio præterire pene impossibile mihi est, justa in te iracundia corde fervente. Mediam igitur viam inibo, alia quidem scribens, alia prætermittens. Volo enim te reprehendere, si fas est, amica dicendi æquabilitate. Quomodo Timotheus ille, quem a pueritia ita sese ad rectam et asceticam vitam intendisse novimus, ut immoderationis in his rebus accusaretur; nunc ab ea re unice consideranda discedens, quid faciendum sit, ut cum Deo conjungamur; respicis ad ea, quæ de te nescio qui existimat, et suspensam ex aliorum sententia vitam habes, et quomodo nec amicis inutilis sis, nec inimicis ridiculus consideras, ac ignominiam apud multos, ut magnum aliquod malum formidas; nec cogitas te, dum in his rebus immoraris, imprudentem præcipuum ac primarium vitæ genus negligere. Plenæ enim sunt Scripturæ testimoniis, quibus edocemur non posse simul utraque retineri, mundi hujus negotia et vitam secundum Deum; plena est etiam ipsa natura ejusmodi exemplis. Nam in mentis actione duo simul cogitare omnino non possumus. Atque in iis, quæ sensu percipiuntur, duæ voces simul emissæ auribus capi eodem momento et discerni non possunt; idque cum duo nobis ad audiendum meatus aperti sint. Oculi quoque, nisi ambo in una aliqua re visibili defigantur, suum munus accurate obire non queunt. Atque ita est in rebus naturalibus. Jam Scripturarum testimonia tibi referre non minus ridiculum, quam noctuam, ut aiunt, Athenas ferre. Quid igitur miscemus quæ misceri non possunt, tumultus civiles et pietatis exercitationem, ac non potius a tumultibus, et a negotiis gerendis aut alii exhibendis recedentes, nobiscum ipsi versamur; et quod dudum suscepimus pietatis propositum, opere confirmamus, et calumniari volentibus ostendimus situm in illis non esse, ut molestiam nobis creent, cum

voluerint? Hoc autem fiet, ubi nos ab omni ansa liberos exhibuerimus. Et hæc quidem hactenus. Utinam autem et simul aliquando congrediamur, et diligentius deliberemus de iis, quæ nostris animabus conducunt, ne inter inanes curas deprehendamur, necessario exitu nobis superveniente. Cæterum iis, quæ tua charitas misit, sum valde delectatus : quæ quidem et sua sponte erant jucundissima : at multiplicem fecit voluptatem quod accessit a mittente. Ponti autem munuscula, ceras videlicet et acopa cum misero, libenter suscipe : nunc enim his carebam.

[illegible]

S. BASILII

CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ

ARCHIEPISCOPI.

EPISTOLÆ.

CLASSIS III.

EPISTOLÆ NULLA TEMPORIS NOTA SIGNATÆ.

EPISTOLA CCXCII [1].

PALLADIO.

Significat suum videndi Palladii desiderium, cujus uxorem viderat, eumque hortatur ut vestimentum immortalitatis nuper in baptismo acceptum, ab omni macula purum conservet.

Dimidium desiderii nostri Deus sanctus complevit, dum fecit ut ornatissimæ sororis nostræ, conjugis tuæ, fruerer præsentia. Potest autem et quod reliquum est præstare; ut et tuam quoque nobilitatem videns, cumulatas Deo gratias agam. Nam desiderio multo incendor, nunc maxime, cum audio te esse honore magno decoratum, immortali scilicet indumento, quod naturam nostram contegens, mortem carnis abolevit, et quod mortale erat, in immor-

[1] Alias CCCLXXXVI.

talitatis vestimento absorptum est. Quoniam igitur te proximum sibi Dominus per gratiam effecit, removitque a peccato omni, et regnum cœlorum aperuit, ac vias ad futuram illic beatitudinem deducentes ostendit; adhortor te, virum tanto cæteris prudentia præstantem, ut prudenter beneficium accipias, ac fidelis sis custos thesauri, cura omni regium depositum conservans; ita ut postquam sigillum integrum ac intactum custodieris, Domino astes refulgens in splendore Sanctorum, purum ab omni macula et ruga vestimentum immortalitatis gerens, ac sanctimoniam in omnibus membris retinens, ut Christum indutus. « Quicumque enim, inquit, in Christo baptizati estis, Christum induistis [1]. Proinde membra omnia sint sancta; adeo ut digna sint, quæ sancta illa ac splendida veste operiantur.

EPISTOLA CCXCIII [2].

JULIANO.

Scire avet Basilius an Julianus usum manus receperit; multa præclare dicit de firmo et constanti mentis statu. Rogat Julianum ut sæpe ad se scribat.

Quomodo tibi hoc interjecto tempore corpus se habuit? omnino manus usum recepisti? Quomodo etiam reliquæ res vitæ? An tibi ex sententia cedunt, quemadmodum optamus, et uti instituto tuo debitum est? Etenim quibus facile mutabilis sententia, his minime mirum est vitæ ordinem non constare; quibus vero firma mens est, semperque constans et eadem, his consentaneum est vitam instituto congruentem ducere. Nam reipsa nauclero non licet

[1] Gal. III, 27. — [2] Alias CLXVI.

tranquillitatem facere cum voluerit; sed nobis tranquillam nobis ipsis vitam constituere, etiam omnino facile, si tumultus nobis intus ex vitiis insurgentes compescamus, et his, quæ extrinsecus accidunt, altiorem animum stabiliamus. Nam nec damna, nec morbi, nec reliqua vitæ incommoda probum virum attingunt, quandiu animam habuerit in Deo ambulantem, et prospicientem futura, ac procellas e terra excitatas leviter et expedite superantem. Siquidem qui vitæ curis admodum detenti sunt, veluti carnosæ aves frustra alis instructæ humi serpunt una cum pecoribus. Te vero tantum videre per negotia nobis licuit, quantum qui se in mari invicem prætereunt. Attamen quoniam vel ex ungue licet totum cognoscere leonem, videmur nobis ex modico experimento satis te cognovisse. Unde et hoc magni facimus, res nostras a te in aliquo numero poni, nosque a tua mente non abesse, sed tecum jugiter per memoriam versari. Scribere autem recordationis est significatio : quod quo crebrius feceris, eo nobis gratius facies.

EPISTOLA CCXCIV [1].

FESTO ET MAGNO.

Significat se vehementer optare ut pietas, quam teneris eorum animis olim inseverat, ad summum perveniat. Demonstrat utilitatem doctrinæ libris consignatæ, quæ et absentibus et posteris prodest.

Decet quidem et patres filiis providere, et agricolas plantarum et seminum curam suscipere, et magistros de suis discipulis esse sollicitos; maxime cum ob egregiam

[1] Alias ccx.

indolem meliores de se ipsis spes ostendunt. Nam et agricola laboribus gaudet, cum spicæ ipsi turgescunt, ac plantæ crescunt : et discipulis magistri lætantur, et liberis parentes, cum illi quidem virtute, hi vero corporis mole augentur. Nos autem tanto majorem de vobis habemus curam spemque præstantiorem, quanto pietas arte omni et omnibus animantibus simul et fructibus melior est; quam teneris adhuc et puris animabus vestris radicitus insitam a nobis et nutritam, etiam ad perfectum incrementum, maturosque fructus perductam videre cupimus, vestro discendi, studio nostra vota adjuvante. Probe enim scitis, et nostram in vos benevolentiam et Dei auxilium in vestris situm esse voluntatibus : quibus ad id, quod decet, directis, Deus adjutor vocatus aderit et invocatus; et quisquis Deum diligit, sua sponte ad docendum se offeret. Est enim invicta alacritas eorum, qui utile aliquid docere possunt, cum discentium mentes ab omni puræ sunt obluctandi vitio. Itaque ne corporis quidem disjunctio est impedimento; quippe cum Conditor noster ob sapientiæ ac benignitatis magnitudinem nec corporis cogitationem, nec lingua dicendi facultatem circumscripserit; sed et ab ipso tempore amplius quiddam iis, qui prodesse possunt, largitus sit, ita ut non solum longe dissitis, sed etiam sero admodum nascituris doctrinam transmittere valeant. Atque hanc nobis sententiam confirmat experientia; quandoquidem et qui multis ante annis vixerunt, erudiunt juniores, conservata in scriptis doctrina : et nos corpore ita dissiti, animo semper adsumus, ac facile colloquimur; cum doctrina neque terra neque mari prohibeatur, si qua vobis vestrarum animarum cura ac sollicitudo.

EPISTOLA CCXCV [1].

MONACHIS.

Hortatur ut cœnobiticam vitam amplectantur, caveantque ne quis eos a patrum fide abducat.

Arbitror equidem nullam aliam vobis Dei gratia opus esse adhortationem, post eos sermones, quos per me ipse apud vos habui, cum vos omnes hortarer, ut vitam communem ad exemplum apostolici instituti amplecteremini; quod et accepistis ut bonum documentum, et de hoc ipso gratias Domino egistis. Cum igitur verba non fuerint quæ a nobis dicta sunt, sed documenta in rem conferenda ad utilitatem vestram, qui me disserentem pertulistis, et ad consolationem meam, qui id dabam consilii, ac tandem ad gloriam et laudem Christi, cujus nomen super nos invocatum est; hanc ob causam desideratissimum nostrum fratrem misi, ut et quod alacre est cognoscat, et quod pigrum excitet, et quod reluctatur nobis indicet. Nam vehementer cupio tum videre vos coadunatos, tum id de vobis audire, non jam vobis testibus carentem placere vitam, sed id potius omnes amplecti, ut et custodes sitis vestræ inter vos diligentiæ et testes præclare factorum. Sic enim unusquisque et pro se ipse mercedem perfectam accipiet et pro fratris progressu; quam quidem par est ut vobis invicem verbo et opere concilietis ex continuis colloquiis et adhortationibus. Imprimis autem adhortor vos, ut patrum fidei memores sitis, nec ab iis, qui vos in vestra solitudine abripere conantur, commoveamini : illud scientes neque accu-

[1] Alias ccxcv.

ratam vitam, si fide in Deum illuminata non sit, per se ipsam prodesse; neque rectam confessionem, si bonorum operum sit expers, commendare nos Domino posse, sed necesse esse utrumque concurrere, ut Dei homo integer sit ac perfectus, nec aliqua re deficiente, vita nostra claudicet. Fides enim quæ salvos nos facit, ea est, ut ait Apostolus, « Quæ per charitatem operatur [1]. »

EPISTOLA CCXCVI [2].

VIDUÆ.

Excusatione utitur, quod viduæ mulabus diu usus sit : eximia ipsi ejusque filiæ præcepta tradit.

Considerans tuum in me animum, ac studium erga Dei opus cognitum habens, nuper tecum tanquam cum filia liberius egi, atque diutius mulabus tuis usus sum : parce quidem tanquam meis utens; sed tamen illarum usum produxi longius. Hæc certe tuæ gravitati scribenda erant, ut scires animi affectus indicium esse quod factum est. Simul autem dignitatem tuam per litteras submonemus, ut Domini memineris, et exitum ex hoc mundo semper ante oculos habens, tuam ipsius vitam dirigas et præpares ad causæ coram Judice, qui decipi non potest, defensionem; ut ob bona opera fiduciam habeas coram eo, qui nostrorum cordium arcana revelaturus est in die visitationis ejus. Filiam nobilissimam per te salutamus; atque adhortor, ut in meditandis Domini oraculis vitam degat : quo illius animus doctrina optima nutriatur, mensque illius

[1] Gal. v, 6. — [2] Alias CCCLXXV.

crescat et adolescat magis, quam ipsum corpus, dum a natura augetur.

EPISTOLA CCXCVII [1].

VIDUÆ.

Hortatur ad pietatem, et commendat mulierem, quæ hanc epistolam perferebat.

Cum omnino mihi congruere judicarem, tum propter provectam ætatem, tum propter spiritualis affectus sinceritatem, nulli comparabilem tuam nobilitatem et corpore præsentem invisere, et absenti non deesse, sed litteris id quod deest, supplere : ubi nactus sum idoneam hanc ministram litterarum ad tuam gravitatem perferendarum, per ipsam te saluto, imprimis adhortans ad Domini opus, ut te Deus sanctus, cum honore deducens dies incolatus tui in omni pietate atque gravitate, dignam etiam futuris bonis constituat. Deinde vero et memoratam filiam commendo tibi, ut eam sicut meam quidem filiam, tuam vero sororem suscipias; et quibus de rebus cum præclara tua ac pura anima communicabit, tuas proprias esse existimes, ac opem feras, primum quidem ac præcipue ut a Domino mercedem habens; deinde etiam ut nobis pergratum faciens, qui tibi in Christi visceribus charitatis mensuram adimplemus.

[1] Alias CCLXXXVI.

EPISTOLA CCXCVIII [1].

Sine inscriptione, causa pii viri.

Refellit cujusdam hominis dolum, qui aquæ vim quamdam prorsus absurdam inesse persuadebat.

Quod me quidem dignaris in omnibus consiliario et curarum consorte uti, rem tua integritate dignam facis; teque Deus et pro tuo in me amore, et pro vitæ instituendæ diligentia remuneretur. Illud autem miratus sum quod te hujus hominis dolus attigerit, et aquæ vim quamdam absurdam inesse credideris, idque nullo testimonio famam confirmante. Nemo sane est eorum, qui illic degunt, qui speratum corporis levamen magnum minusve consecutus sit ; nisi quis casu et fortuito nonnihil acceperit levaminis; quale et dormientibus et alia quædam in vita agentibus accidere solet. Sed qui e medio tollit charitatem, is persuadet simplicioribus, ut ea quæ fortuito obveniunt, naturæ aquæ ascribant. Cæterum quæ dico vera esse, potes ex ipsa experientia discere.

EPISTOLA CCXCIX [2].

CENSITORI.

Eximium virum, qui e potentia civili ad tranquillam vitam recesserat, hortatur, ut censitoris munus in regione Iboritarum, spe mercedis a Deo consequendæ, suscipiat.

Scienti mihi scripsisti permolestam tibi esse rei publicæ

[1] Alias CCXXXV. — [2] Alias CCCLII.

administrationem. Nam antiqua sententia est, virtutis studiosos haud libenter in magistratus sese conjicere. Quæ enim medicorum, ea magistratuum quoque propria esse video. Vident enim mala, experiunturque insuavia, et ex aliorum incommodis proprios percipiunt dolores; saltem qui vere magistratus sunt. Nam quicumque aucupantur quæstum, et ad divitias respiciunt, ac gloriam præsentem admirantur, hi maximum bonorum ducunt, potestatem aliquam assequi, unde amicis benefacere possint, et inimicos ulcisci, ac sibi ipsis optata comparare. At tu non talis es. Quomodo enim? qui e potentia civili, eaque tanta, tua sponte recessisti; et cum tibi liceret civitati, tanquam domui uni, dominari, quietam ac tranquillam amplexus es vitam : nec habere negotia, nec exhibere aliis pluris existimans, quam alii morosos se præstare. Sed cum Domino visum sit Iboritarum regionem cauponibus non subjici, neque mancipiorum foro descriptionem similem esse : sed unumquemque ut æquum est describi; accipe negotium, licet alias molestum, sed tamen quod tibi apud Deum laudem et approbationem conciliare possit. Neque potentiam formides, neque paupertatem contemnas : sed animi æquitatem iis, quos reges, trutina omni æquiorem exhibe. Sic enim et iis, qui tibi hoc muneris crediderint, manifestum fiet tuum justitiæ studium, et te ante alios mirabuntur. Aut etiamsi hoc illos lateat, Deum nostrum non latebit, qui magna nobis proposuit bonorum operum præmia.

EPISTOLA CCC [1].

PATRI Scholastici cujusdam fato functi consolatoria.

Patrem consolatur filii morte in ipso ætatis flore abrepti afflictum.

Cum in secundo patrum loco nos Dominus constituerit Christianis, puerorum nobis in eum credentium commissa ad pietatem institutione [2]; afflictionem tuam beati tui filii causa ortam, nostram quoque propriam esse judicavimus, ac ingemuimus immaturo illius discessu; dolentes maxime tua causa, ac considerantes quantum sit futurum doloris pondus ei, qui natura pater est; cum nobis etiam, qui ex præcepto propinqui sumus, tanta cordis mœstitia obvenerit. Illius enim causa nihil triste aut pati aut loqui oportebat: sed miserandi sunt, qui spe de eo concepta exciderunt; ac vere multis lacrymis ac gemitibus digni, qui cum filium in ipso ætatis flore ad litterarum studia misissent, longo illo ac tristi silentio conticentem receperunt. Sed hæc nos quidem, tanquam homines, statim commoverunt, illacrymatique sumus immodice, ac gemitum emisimus ex medio corde non decorum, cum subito casus, veluti quædam nubes, rationem nostram occupasset. At ubi ad nos reversi sumus, ac respeximus mentis oculo ad naturam rerum humanarum, veniam quidem a Domino petivimus, quod abrepta mens nostra sic eventum illum sensisset; nos ipsos vero monuimus, ut moderate ea feramus, quæ ex antiqua Dei sententia humanæ naturæ sors existunt. Mortuus est

[1] Alias CCI. — [2] Vide D. Guillon, tom. VII, pag. 481-483.

puer vitalem ipsam ætatem agens, clarus in æqualium choris, magistris charus: idoneus qui ex solo congressu vel ferocissimum ad benevolentiam pertraheret; acutus in disciplinis, ingenio mitis, supra ætatem temperatus: et si quis plura dixerit, veritatem tamen dicendo non assequetur: sed tamen homo ex homine genitus. Quid igitur talis pueri patrem cogitare decet? Quid aliud, nisi ut sui ipsius patris recordetur, qui mortuus est? Quid igitur mirum, ex mortali genitum, mortalis patrem factum esse? Quod autem immature, et priusquam vita satiaretur; priusquam ad ætatis mensuram perveniret, et innotesceret hominibus, ac generis relinqueret successionem: nequaquam hæc doloris accessio, ut mihi ipse persuadeo, sed eventus sunt solatium. Gratiæ agendæ sunt divinæ dispositioni, quod non reliquerit in terra liberos orbos, nec viduam aut ærumnis diuturnis obnoxiam, aut cum altero viro habitaturam et liberos priores neglecturam. Quod autem vita pueri longius in hoc sæculo producta non fuit, quis adeo inconsideratus, ut id maximum bonorum esse non judicet? Longior enim hic commoratio, malorum plurium occasio est. Non admisit malum, non struxit dolum proximo: non in id necessitatis venit, ut iniquorum societati admisceretur: non implicatus est malis forensibus: non sustinuit necessitatem peccandi, non mendacium, non animi ingrati vitium, non avaritiam, non amorem voluptatum, non vitia carnis, quæcumque animis dissolutis innasci solent: nulla macula inustus animo migravit, sed purus abscessit ad sortem meliorem. Non contexit terra dilectum, sed cœlum suscepit. Deus, qui res nostras moderatur, qui unicuique temporum terminos præstituit, qui in hanc vitam hunc deduxerat, idem etiam transtulit. Habemus documentum in maximis calamitatibus, celeberrimam illam magni Jobi vocem: « Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino visum

»est, ita et factum est. Sit nomen Domini benedictum in »sæcula [1]. »

EPISTOLA CCCI [2].

MAXIMO CONSOLATORIA.

Consolatur morte uxoris afflictum.

Quomodo affectus fuerim audito casu nulla mihi oratio ad clare exprimendum satis esse possit; cum quidem nunc considerarem illatum piorum communi damnum amissa ordinis sui principe fœmina; nunc vero quantam in tristitiam dilapsa esset gravitatis tuæ serenitas cogitarem : ac domum, cujus fortunas omnes laudabant, in genua prolapsam, et convictum, qui harmonia summa conglutinatus erat, somno citius dissolutum animo intuerer. Quomodo, etiamsi essemus adamantini, non inflexi animo fuissemus? Mihi vero etiam ex primo congressu necessitudo quædam extitit cum tua dignitate; tamque tuæ virtuti favi, ut omni hora laudes tuas in ore haberem. At ubi etiam mihi cum beata illa anima extitit familiaritas; mihi vere fuit persuasum, hanc Proverbiorum sententiam in vobis fuisse confirmatam, mulierem videlicet viro a Deo aptari [3]. Adeo moribus congruebatis inter vos, utroque tanquam in speculo alterius mores in seipso repræsentante. Etiamsi quis plura dixerit; ne minimam quidem partem eorum, quæ pro merito dicenda essent, assequatur. Sed quid sentiendum de Dei lege dudum vigente, ut qui stato tempore in lucem editus est, rursus abeat; et unaquæque anima, ubi necessariis vitæ officiis functa est, tum demum vinculis corporis

[1] Job. I, 21. — [2] Alias CCCXLVI. — [3] Prov. XIX, 14.

solvatur. Neque primi id passi sumus, vir admirande, neque soli : sed quæ parentes et avi et majores retro omnes experti sunt, ea nos etiam experimur. Atque hæc vita exemplis ejusmodi referta est. Te autem tanto cæteris virtute præstantem, in mediis etiam ærumnis par est animæ tuæ magnitudinem infractam custodire, non damnum præsens iniquo animo ferentem, sed ob beneficium initio collatum gratias largitori habentem. Mori enim commune est eorum, qui ejusdem naturæ participes sunt : sed bonæ uxoris consortio frui, paucis contigit, qui in vita felices prædicati sunt; quippe cum ipse ex separatione dolor, non parvum sit Dei donum, his qui rem æquo animo reputant. Novi enim multos, qui tanquam oneris depositionem, matrimonii non congruentis dissolutionem amplexi sunt. Respice in cœlum, et solem, et creaturas omnes undelibet collustra ; hæc quæ tot et tanta sunt, paulo post non comparebunt. Atque ex his omnibus illud collige nos, cum periture creaturæ pars simus, id quod nobis ex communi natura convenit, accepisse ; siquidem et conjugium ipsum mortis est solamen. Nam quia semper permanere non dabatur, successione generis perpetuitatem vitæ Creator conciliavit. Quod si id angimur, quod citius ante nos abierit ; illi ne invideamus, quod molestiis vitæ haud multum oppleta fuerit, sed instar florum nitentium nos eam adhuc desiderantes reliquerit. Sed te ante omnia recreet resurrectionis dogma, hominem Christianum, atque in futurorum bonorum spe viventem. Quare par fuerit de ea ita cogitare, quasi viam quamdam confecerit, quam et nos oportebit ingredi. Quod si nobis prævivit, id gemitu dignum non est. Nam forte paulo post sors nostra miserabilior erit, si diutius dilati, pluribus fiamus suppliciis obnoxii. Proinde ratio nostra, mœroris excusso onere, id curet, quomodo deceat nos in posterum Domino placere.

EPISTOLA CCCII [1].

UXORI BRISONIS CONSOLATORIA.

Brisonis mortui uxorem consolatur.

Quantum ingemuerim, nuntiato optimi hominum Brisonis casu, quid vel dicere attineat? Nam profecto nemo ita corde lapideo, ut virum illum expertus ac deinde audiens ex hominibus subito ereptum esse, non commune humanæ vitæ damnum illius jacturam existimaverit. Mœrorem autem meum sollicitudo de te statim excepit; cum cogitarem, si his qui non sunt affinitate conjuncti, id quod accidit adeo grave et ad perferendum difficile, quomodo verisimile sit animam tuam in hoc casu affici, quæ et natura adeo benigna est et ad commiserationes propensa propter morum lenitatem, et ipsi casui ita subjecta, ut veluti bipartitam quamdam sectionem in conjugis separatione senserit. Etenim, si revera secundum Domini sermonem, « Jam non sunt duo, sed una caro [2], » profecto separatio ejusmodi non minus habet doloris, quam si media nostri corporis pars discinderetur. Ac tristia quidem ejusmodi et his majora : sed quæ eorum quæ evenerunt consolatio? Primum quidem, vigens illa ab initio lex Dei nostri, necesse omnino esse, ut quisquis natus fuerit, stato tempore de vita exeat. Si igitur sic res humanæ ab Adam ad nostra usque tempora constitutæ sunt, communes naturæ leges animo iniquo ne feramus, sed Dei erga nos dispensationem amplectamur : qui jussit fortem illam animam ac invictam, non consumpto morbis corpore aut ætate

[1] Alias CCCXLVII. — [2] Matth. XIX, 6.

confecto migrare ex sæculo; sed in ipso ætatis flore et in splendore rerum egregie in bello gestarum vitam finire. Quamobrem moleste illud ferre non debemus, quod a tali viro sumus separati : sed Domino gratias agamus, quod talis viri convictu dignati fuerimus, cujus jacturam totum fere imperium romanum persensit; quem et imperator ipse desideravit, et milites planxerunt, et viri in maximis dignitatibus constituti ut germanum filium defleverunt. Cum igitur tibi suæ ipsius virtutis reliquerit monumentum, satis magnum existima habere te tui doloris solatium. Deinde et illud scire te volo, eum, qui non succumbit afflictionibus, sed per spem in Deum doloris pondus tolerat, magnam habere apud Deum patientiæ mercedem. Neque enim nobis itidem ut externis, licet contristari de dormientibus per præceptum Apostoli. Sint et liberi tui tanquam imagines vivæ, absentiam illius quem desideras demulcentes. Quare educandorum liberorum cura animum tuum a mœrore avocet; et sollicita quomodo reliquum tibi tempus sic transigas, ut placeas Deo, egregia occupatione cogitationes tuas delinies. Nam præparatio ad causam coram Domino nostro Jesu Christo dicendam, ac studium veniendi in numerum eorum, qui illum diligunt, idonea sunt quæ mœrori tenebras offundant, ut ab eo minime absorbeamur. Largiatur autem Dominus cordi tuo consolationem ex bono suo Spiritu; ut et nos, audito rerum tuarum statu, recreemur, et omnibus tuis æqualibus exemplum sis præclarum vitæ secundum virtutem institutæ.

EPISTOLA CCCIII [1].

COMITI PRIVATARUM.

Rogat ut imposita ob falsas criminationes equarum præstatio dimittatur.

Illius loci incolæ ex falsa, opinor, calumnia dignitati tuæ persuaserunt, ut istis equarum præstationem indiceres. Cum igitur id quod factum est, injustum sit, et idcirco displicere debens dignitati tuæ, et mihi molestum propter necessitudinem mihi cum iis, qui læsi sunt, intercedentem; rogare festinavi benignitatem tuam, ut ne hominibus nocere volentibus injuriam ex sententia procedere patiaris.

EPISTOLA CCCIV [2].

ABURGIO.

Commendat aliquem de quo antea fuerat locutus.

Hic est ille, de quo mihi tecum etiam antea per diaconum sermo fuit. Cum ergo a me tibi litteras deferat; a te his quæ cupit impetratis discedat.

[1] Alias CCCCXXIII. — [2] Alias CCCLVII.

EPISTOLA CCCV [1].

Sine inscriptione, causa virorum quorumdam virtute clarorum.

Commendat amicis suis hominem bene de illis meritum.

Jam notus vobis ille est, ut ipsius ostendunt narrationes. Nam ad omnem vos occasionem in ore habet : in orthodoxorum recordatione, in ascetis hospitio excipiendis ac in omni virtute primas vobis defert. Si quis de doctoribus mentionem injiciat, non patitur alios vobis anteponi : si de pietatis propugnatoribus et ad confutandas hæreticorum cavillationes idoneis, alium ante vos numerare nolit, testimonium vobis tribuens virtutis, quam nemo vincere et expugnare possit. Nec magnus illi labor hæc dicendo persuadere. Loquitur enim auribus hominum, qui norunt majora, quam quæ quis enarrans exaggerare videatur. Is igitur ad vos rediens petiit litteras, non ut se mea opera in vestram familiaritatem insinuaret, sed ut beneficium in me conferret, occasionem præbens salutandorum amicorum : cujus remuneretur Dominus bonam voluntatem. Vos autem ei precibus et bona vestra erga omnes voluntate gratias pro viribus persolvite. Significate etiam nobis quo sint loco res Ecclesiarum.

[1] Alias CCXXXII.

EPISTOLA CCCVI[1].

PRINCIPALI SEBASTIÆ.

Rogat ut civibus alexandrinis propinqui corpus Sebastiæ mortui, publico mandato exportandum concedat, et aliquid subsidii ex publico cursu ferri jubeat.

Intelligo dignitatem tuam libenter litteras meas accipere; nec causam ignoro. Amans enim boni cum sis, et ad beneficentiam propensus, quoniam tibi aliquam subinde materiam suppeditamus idoneam, in qua animi tui magnitudinem ostendas, ad meas epistolas accurris, ut quæ bonorum operum occasiones habeant. Venit igitur et alia occasio, quæ tuæ in omnes benignitatis notis signari potest, simulque virtutum tuarum præconem in medium adducit. Viri enim Alexandria profecti, necessarii officii causa, quodque communi totius naturæ jure mortuis hominibus debetur, indigent patrocinio tuo; adeo ut jubeas, ut ipsis propinqui corpus Sebastiæ, exercitu ibi commorante, mortui, publico mandato exportandum concedatur: deinde et quantum licebit, subsidium ipsis feratur ex publico cursu, sicque inveniant aliquod longæ peregrinationis per tuam magnanimitatem solatium. Hæc autem ad magnam usque transitura Alexandriam, atque ad illius incolas miram tuæ dignitatis humanitatem perlatura, perspicuum est prudentiæ tuæ, etiamsi ego non dicam. Ego autem et in multis, quæ jam accepi, hoc quoque beneficium numerabo.

[1] Alias CCCCXXIV.

EPISTOLA CCCVII [1].

Sine inscriptione.

Hortatur ut inter duos litigantes judicem se præbeat.

Repellunt sæpe vel utiles sententias contentiosæ indoles, idque præclarum et utile judicant, non quod aliis omnibus videtur, etiamsi profuturum sit, sed quod ipsis solis placet, etiamsi damnosum. Causa autem, insipientia, morumque perversitas, non aliorum consiliis attendens, sed solis suis confidens sententiis, ac subeuntibus cogitationibus. Subeunt autem ea quibus gaudent; gaudent autem iis, quæ volunt. Qui autem ea, quæ vult, judicat utilia, non tutus est justi judex, sed cæcis quos cæci ducunt, consimilis. Hinc et in damna facile incurrit, et utilitatis magistram habet experientiam. Huic nunc vitio obnoxius est, qui cum hoc viro contendit. Nam cum oporteret judicium permittere communibus amicis; imo cum a multis sæpe judicatus esset, quibus jus et veritas curæ erant, nunc cucurrit ad judices, et ad tribunalium judicium, mavultque multis amissis pauca lucrari. Data autem a magistratibus judicia ne victoriam quidem sine detrimento ferunt. Sis ergo adjutor, o charum caput; maxime quidem utrique litiganti (id enim pium est) prohibens ne ad judicem introëant, teque ipsius loco judicem illis præbens. Quod si alteruter non obtemperat, nec sententiæ cedit, fave injuriam patienti, et ei, qui justa postulat, patrocinium tuum impende.

[1] Alias CCXLVII.

EPISTOLA CCCVIII [1].

Sine inscriptione, patrocinii causa.

Pauperes et afflictos Capralis incolas commendat.

Et cum fratres essent coram tua dignitate; eorum causa qui locum Capralem incolunt, tecum collocutus sum, et eos coram tua clementia produxi, obsecrans, ut ante oculos habens promissam a Domino mercedem, protegas eos ut pauperes ac in omnibus afflictos. Et nunc rursus per litteras eamdem renovo precationem; Deum sanctum obsecrans, ut, quæ nunc tibi adest claritas ac vitæ splendor conservetur, atque etiam auctior fiat, ut ex majore potestate locupletiora in nos beneficia conferre possis. Hoc enim nobis unum in votis esse, totius vestræ domus incolumitatem, persuasum tibi esse existimo.

EPISTOLA CCCIX [2].

Sine inscriptione, pro egeno.

Commendat senem ex divite pauperrimum, et tribus liberis oneratum, de domus suæ censu sollicitum.

Vituperavi prorsus hunc fratrem de domus suæ censu sollicitum; quippe cum in antecessum necessariam immunitatem paupertas ei tribuat. Nam a vita opulenta, ita Domino ad animæ ipsius utilitatem dispensante, nunc in ex-

[1] Alias CXXXXIII. — [2] Alias CCXXX.

tremam egestatem redactus est, adeo ut quotidianus etiam victus ei vix suppetat, et ex multis mancipiis, quæ prius in sua potestate habuerat, nulli prorsus imperet. Huic corpus solum superest, idque, ut et ipse vides, infirmum et senio confectum, et liberi tres, accessio curarum viro indigenti. Hunc igitur nihil opus habere precatione mea, cum idoneam habeat ad flectendum paupertatem ob morum tuorum humanitatem, certo sciebam. Sed quia difficile est satisfacere petentibus, timui ne cui officio ei debito deessem; atque adeo scripsi, probe sciens diem illum, quo tuam gravitatem primum viderit, initium vitæ deinceps lætioris futurum, et meliorem aliquam illius rerum mutationem allaturum.

EPISTOLA CCCX [1].

Sine inscriptione, pro cognatis.

Commendat cognatos suos ac cæteros Ariarathiæ incolas.

Mihi ipsi admodum in optatis erat cum tua facundia congredi pluribus de causis: primum, ut bonis, quæ tibi insunt, longo intervallo perfruerer: deinde, ut etiam pro Ariarathiæ incolis te precarer: quibus jamdudum gravatis dedit Dominus dignum solatium, probitatis tuæ administrationem illis concedens. Est autem et alia quædam meorum cognatorum possessio, quæ valde gravatur, ac fere caput est inopiæ ariarathicæ: cui etiam precor, ut benignitas tua, quantum fieri potest, medeatur, quo ab iis, qui potiuntur, deinceps ferri possit.

[1] Alias CCXXXVII.

EPISTOLA CCCXI [1].

PRINCIPALI.

Rogat ut illius domus, qui hanc epistolam ferebat, publicis muneribus gravata sublevetur.

Multas me cogunt litteras dignitati tuæ scribere qui asseverationum mearum rationem non habent, sed proprium quiddam ac eximium in suis rebus exquirunt. Jamdudum enim eis testificatus sum, ita te communem fore et æquabilem nobis juris custodem, ut nemo amplius quidquam ad humanitatem requisiturus sit, nisi plus justo avidus fuerit. Sed tamen ut huic homini satisfaceremus, dedimus ei epistolam, commendantes eum tibi, rogantesque ut et libenter ipsum videas, et quia tempore fatiscit illius domus in obeundis muneribus, eam, quantum fas erit, allevare digneris.

EPISTOLA CCCXII [2].

CENSITORI.

Commendat aliquem metuentem ne ex novo censu lædetur.

Nosti quæ accedant hominibus ex censibus tum lucra tum detrimenta. Quare huic ignosce in id vehementer incumbenti, ne quid damni accipiat : quinetiam ei ad jus obtinendum pro virili patrocinari in animum inducas.

[1] Alias ccccxxi. — [2] Alias ccccxxvi.

EPISTOLA CCCXIII [1].

CENSITORI.

Rogat Galatiæ censitorem, ut de censu domus Sulpicii aliquid remittat.

Non licet eminus providentiam divinam intueri : sed nos homines, præ animi imbecillitate, quæ ante pedes posita sunt respicimus : et sæpe, dum ad bonum finem deducimur, moleste ferimus, tolerante nostras inscitias eo, qui omnia in sapientia moderatur, Domino. Meministi enim quam moleste tunc attulerimus impositam nobis sollicitudinem : quot advocaverimus amicos, ut illorum opera injuriam propulsaremus. Sic enim rem appellabamus. Sed nunc vides, qualia sint præsentia. Præbuit enim tibi Deus occasionem morum tuorum integritatis in lucem proferendæ, totique posteritati argumenta bonæ memoriæ relinquendi. Quales enim descriptiones censuum ipsæ fuerint, talis etiam earum recordatio a posteris conservari solet. Mihi autem Galatas ne optando quidem potuisse ingenium humanius nancisci exploratum et persuasum est. Nec Galatas solum beatos prædicare possum ob tuam administrationem, sed et me ipsum. Est enim mihi etiam domus in Galatia, ac domorum quidem, Dei dono, longe splendidissima, in quam quidem si mihi aliquid præsidii concesseris (concedes autem quandiu amicitia suo stabit robore) ingentes Deo gratias habiturus sum. Si qua igitur ratio apud tuam dignitatem amicitiæ meæ, ut ratum quoddam beneficium tribuas domui magistratus maxime admi-

[1] Alias CCCLIII.

randi Sulpicii, fac mea causa exoreris : adeo ut de censu præsenti aliquid demas, maxime quidem quod memorabile sit, et tua magnanimitate dignum, addam etiam et nostra qui te diligimus precatione. Sin minus, saltem quantum tempora concedunt, et rerum natura patitur : omnino autem aliquid demas nec in eodem statu relinquas : ut pro innumerabilibus beneficiis, quæ ab egregio illo magistratu accepimus, hanc unam gratiam tuæ gravitatis opera referamus.

EPISTOLA CCCXIV [1].

Sine inscriptione, pro famulo.

Rogat ut sua causa amorem erga fratrem, qui hanc epistolam ferebat, multiplicet

Et quomodo ego domesticam scribendi occasionem negligerem, nec tuam salutarem dignitatem, hoc ad vos proficiscente. Qui quidem et per se posset nostra narrare, litterarumque vicem explere : voluit tamen litteras etiam perferre, eo quod me vehementer diligat, ac mihi ex toto animo affixus sit. Cupit omnino et tuum responsum referre, et tibi suam operam præstare. Itaque ei dedi epistolam, qua tibi primum bona omnia precor, tum quæ hæc vita habet, tum quæ-promissam beatitudinem reposita servant : deinde etiam Deum sanctum rogo, ut eo ita dispensante iterum vobiscum congrediamur, dum in terra versamur. Cæterum, quin erga memoratum fratrem amorem multiplices mea causa, nullus dubito. Quare fac exoreris ut id reipsa experiatur.

[1] Alias CCXXXI.

EPISTOLA CCCXV [1].

Sine inscriptione, pro propinqua.

Commendat viduam sibi propinquam ejusque pupillos.

Cum omnino persuasum habeam impetraturum me quidquid juste a tua dignitate petivero, libenter epistolam dedi ornatissimæ huic pupillorum curatrici, quæ ædes incolit hydra quadam multorum capitum acerbiores. Quibus omnibus accedit, ut sanguine inter nos conjuncti simus. Quapropter nobilitatem tuam rogo, ut et mihi aliquid tribuens et honorem pupillorum avo debitum conservans, aliquid feras auxilii : quo deinceps fiat illis hæc possessio tolerabilis.

EPISTOLA CCCXVI [1].

Sine inscriptione, pro divexato.

Commendat hominem patrocinio ad ea, quæ sibi proponebat, indigentem.

Quanquam omnino persuasum habeo litteris non indigere, qui tuam clementiam adeunt, propterea quod ex animi probitate plura facis, quam quis obsecrans ad bonum adhortetur ; quia tamen hujusce filii cura majorem in modum tangor, adductus sum ut ad puram tuam et doli expertem animam scriberem, commendans tibi hominem ac

[1] Alias CCXVIII. — [2] Alias CCXIX.

rogans, ut quibus rebus poteris præstes ei ad ea, quæ sibi proponit, tuum pro viribus auxilium. Nullum autem alium ei opus fore patronum, si digneris totam potestatem, quam tibi Dominus largitus est, ad illius patrocinium impendere, mihi omnino persuasum est.

EPISTOLA CCCXVII [1].

Sine inscriptione, pro egeno.

Amici occupationibus tribuit, quod raro litteris suis respondeat. Rogat ut is, qui epistolam ferebat, non frustra se pertulisse sentiat.

Raras mihi ad tuam dignitatem efficiunt litteras rara a te responsa. Indicium enim facio, cur molestiam meas litteras afferre dignitati tuæ putem, quod non accipiam his, quæ subinde scribo responsiones. Sed rursus ad aliam traducit cogitationem consideratio multitudinis negotiorum tuorum ; ac tot et tanta in manibus habenti ignosco, si mei obliviscaris : cujus ne si summum quidem esset otium et quies, ob vilem et abjectam vitam facile esset recordari. Te quidem sanctus ille et ad majorem splendorem perducat, et te sua ipsius gratia in præsenti claritate conservet. Mihi autem quælibet occasiones, novæ sunt scribendi vices; ista imprimis, propter hunc hominem, quem tibi commendo ac rogo, ut se meas ad te litteras non frustra pertulisse sentiat.

[1] Alias CCXXII.

EPISTOLA CCCXVIII [1].

BASILII, carens titulo, pro conterraneo.

Rogat ut epistolam ferenti et sua et patriæ prosit commendatio.

Eos, qui e patria nostra adveniunt, ipsum tibi commendat patriæ jus : tametsi morum benignitate cunctos, qui quomodocumque tuo auxilio indigent, sub tuam deducis providentiam. Hunc itaque, qui epistolam comitati tuæ traditurus est, filium illius suscipe, et tanquam popularem, et tanquam opis indignum, denique tanquam per nos tibi commendatum ; atque iis ex omnibus unum quoddam illi contingat, ut scilicet auxilium a te quantum fieri poterit consequatur in negotiis suis. Liquet autem bonis operibus paratam esse remunerationem, non per nos quidem pusillos homines, sed per Dominum, qui præclaris institutis mercedem rependit.

EPISTOLA CCCXIX [1].

SIMILITER PRO HOSPITE.

Commendat hospitem omni subsidio in terra extranea egentem.

E vestigio recessus tui, accessit ad me filius iste, qui hanc epistolam tibi porrigit. Is velut homo in terra extranea degens, omni eget subsidio, quod hospitibus debetur

per Christianos. Et negotium quidem ipse tibi clarius enarrabit : tu vero auxilium præbebis pro viribus, atque necessarium rebus præsentibus. Si Itaque aderit præses, ipse videlicet ad eum duces hospitem. Alioqui, per eos, qui rempublicam gerunt conficies ei quæ expetit. Non enim mediocriter mihi curæ est, ut peractis ex animi sententia omnibus revertatur.

EPISTOLA CCCXX [1].

Sine inscriptione, salutandi gratia.

Testatur eum, qui ad negotia procuranda missus fuerat, etsi re infecta redit, non tamen pigritiæ accusandum. Scire avet quo loco sint res ecclesiasticæ.

Longo intervallo nobis contigit tuam dignitatem salutare, eo quod qui responsa refert, diu in nostra regione commoratus sit, ac tum in viros morosissimos, tum in negotia difficillima inciderit. Nam annum totum abfuit patria. Is hominum dolis et transactionibus in eam spem inductus se, si præsentem nequitiam superaret, rei totius summam obtenturum, sero damni caput persensit : cum fraus paulatim progrediens sensum præterfugisset. Cum igitur redeat et ab aëris molestiis et ab hominum nequitia liberatus : salutamus te per illum, rogantes ut nostri memineris in precibus (nam precum auxilio valde indigemus) simul etiam certiorem te facio, quos beatus episcopus debito solvendo obnoxios reliquerat (siquidem in suo testamento et debiti fecit mentionem, et unde, et a quibus illud solvi oporteret) eos amicis admonitionibus spretis necessitatem

[1] Alias CCXXI.

tribunalium expectare. Quare sodalis noster re infecta rediit, atque hæc ipsa rogavit, ut de eo testaremur, ne segnitiei aut pigritiæ apud tuam dignitatem incusaretur. De his hactenus. Cæterum quo in statu sint res Ecclesiarum, utrum concedatur, ut in eodem statu permaneant; an in pejus vergant, aut spem aliquam futuræ in melius mutationis, per aliquem e charis fratribus certiorem me facere digneris.

EPISTOLA CCCXXI [1].

THECLÆ.

Auctor hujus epistolæ, quem Gregorium Nazianzenum esse non obscure perspicitur, non sine solito lepore Theclam rogat, ut his qui Ecclesiæ conseptum extruebant, vinum suppeditet, propterea quod vehemens anni præteriti frigus vites succiderat.

Præterito anno frigus incubuit patriæ vehemens, et vitium gemmas jam ad partum solutas succidit: quæ cum steriles remanserint, phialas nostras siccas et aridas reddiderunt. Sed quid nos induxit ut plantarum sterilitatem tibi tragice ob oculos poneremus? ut et ipsa secundum Salomonem fias nobis florescens vitis et palmes abundans: non uvam proferens, sed uvarum rorem sitientibus exprimens. Qui autem sitiunt, quinam sint? qui Ecclesiæ conseptum extruunt. Ego cum non habeam, unde eos montano liquore recreem, ad tuam dexteram uvis refertam confugi, ut in nos tuos fontes fluviali quadam copia manare jubeas. Id enim si cito feceris, multorum quidem ora curabis, ca-

[1] Alias CCXII.

que arida : me vero Atticum rogatorem, quoad ejus fieri potest, exhilarabis.

EPISTOLA CCCXXII [1].

Sine inscriptione, ut cum amico Pascha celebret.

Rationem reddit cur sero respondeat : rogat ut post longam hyemis absentiam saltem ad Paschæ diem cum conjuge redeat.

Acceptis tuæ dignitatis litteris, gavisus sum ut par erat, et Domino gratias egi, atque paratus eram respondere, si quis opportune de rescribendo submonuisset. Nam negotium illud, de quo mihi mandaveras, temporis progressu absolutum est. Non erat autem, antequam conficeretur, tutum quidquam respondere. Hæc mei silentii fuit causa : non enim segnities, neque officii ignoratio. Etiamsi enim omnino piger essem, tamen vitia mea coram tua dignitate occultare omni modo studuissem. Nunc vero non possum ego tui oblivisci, ne brevissimo quidem temporis spatio: aut certe quispiam se ipse potius ignoret : sed sive scribam, sive non, infixum te meo cordi circumfero, et longam illam hyemis absentiam ita moleste fero, ut precer, si integrum tibi ipsi non est ob eas, de quibus audivi, occupationes, rusticos relinquere, mihi occasionem dari ad loca illa veniendi, ac vera illa tuorum morum integritate, ac ornamentis tuis perfruendi. Omnino autem salutarem Paschæ diem nobiscum conaberis transigere, una cum ornatissima tua conjuge : quam per te saluto et rogo, ut tradita mihi opera tuam ad nos profectionem urgeat.

[1] Alias CCXXIII.

EPISTOLA CCCXXIII [1].

PHILAGRIO ARCENO.

Gratias agit Deo, quod Philagrii servorum fuga ipsius litteras sibi conciliaverit: hortatur ut sæpe ad se scribat de domesticis et ecclesiasticis rebus, ac operam suam Ecclesiarum pacificationi impendat. Cæterum sibi epistolam sero redditam a Cyriaco; sed tamen diligentiam suam non defuisse.

Gratiæ Deo sancto; non enim dixerim me gratiam habere his, qui te læserunt, quod mihi litterarum occasio extiterint. Sed qui nos undecumque beneficiis afficit Dominus, novit per ipsas etiam molestias implere sæpe consolationes. Unde et mihi levitatem eorum, quæ a te aufugerunt, gaudii occasionem effecit. Verum, qualibet oblata occasione, ad me scribe, cum scribas talia, ex voluntate adeo bona, et lingua adeo pura. Quanquam enim orationis suavitatem sectari me non affirmo, tamen natura duce per illam demulceor; et vos, quorum oratio suavis est ac jucunda, me perinde ducitis, ac apes tinnitibus ducuntur. Multas igitur mitte epistolas, et quam poteris longissimas; non enim virtus epistolæ brevitas; non sane magis quam hominis. Scribe autem nobis et de rebus tuis domesticis, quo sint loco; et corpus tuum ut valeat, et utrum res Ecclesiarum tranquillæ sint. Nam et hæc tibi curæ sunt, nec immerito. Imo etiamsi qua facultas de pace et dissidentium conjunctione allaborandi; ne refugias. Cæterum bonus ille Cyriacus prius diligentia usus est, et tunc mihi reddidit epistolam: deinde ad id, quod

[1] Alias CCCLV.

supererat negotii, adjutores nos habuit pro nostris viribus. Scripsimus enim ad locorum chorepiscopum : qui quidem utrum aliquid ex iis, quæ in mandatis habet perfecturus sit, res ipsa demonstratura est.

EPISTOLA CCCXXIV [1].

PASINICO MEDICO.

Hortatur ut sibi caveat à Patricio homine vaferrimo.

Argumento est me a te non negligi, quod statim ab ipsis judicii, ut ita dicam, januis me salutasti. Atque illud quidem optabile est, litteras amicas accipere : sed si quæ scribuntur, in rebus maximis usui sint, certe in pretio longe majori sunt habenda. Itaque pro certo scias Patricium virum perquam optimum tanta suadæ pharmaca in suis labiis ferre, ut, non modo quod tu scripsisti, sed etiamsi Sauromatam quemdam aut Scytam offenderit, ei facile quidquid libuerit persuadeat. Verumtamen illa hilaritatis verba non ex corde proficiscuntur. Jamdudum enim obtinuit illa species, voce tenus simplices esse et ineptos, ac paratos res suas cuivis judicio committere; sed ubi ad rem ipsam ventum erit, tu vero illic haud reperiaris. Sed hæc apud te dicta sint, ut ipse agnoscas virum hunc alioqui non eum esse, quem facile ducas quo velis; atque etiam in animum tuum inducas, nequaquam verbis decoris attendere, sed dum rebus ipsis comprobentur, expectare.

[1] Alias CCCLXXV.

EPISTOLA CCCXXV [1].

MAGNINIANO.

Gratias agit quod ad se scripserit per communem filiam Icelium, quam laudat perhonorifice.

Satis erant vel litteræ tuæ gravitatis ad me omni lætitia perfundendum. Nunc vero cum et mulierum ornatissima, communis nostra filia Icelium, tuam mihi epistolam tradidit, lætitiam meam plus quam duplicavit non solum quod viva sit imago probitatis tuæ, sed etiam quod per se omne demonstret virtutis studium. Quare primum quidem eam libenter excepi propter te, deinde vice versa, beatum te propter illam prædicavi, quod te talis liberorum educationis merces maneat a Domino Deo. Utinam autem et te aliquando videamus atque bonis tuis perfruamur, neque corporis infirma valetudine, neque ulla alia molestia congressum nostrum impediente.

EPISTOLA CCCXXVI [2].

Sine inscriptione, admonitionis causa.

Salutat oblata occasione et hortatur, ut per totam vitam Dei meminerit.

Dedit mihi Deus sanctus commodissimam litterarum occasionem: qui mihi hunc fratrem notum fecit, virum nempe illum, quod ad tuam dignitatem revertente hujus

[1] Alias CCCLXXXI. — [2] Alias CCXXIV.

per litteras colloquii ministro usus sum: Deum rogans, ut magis ac magis dignitate ac gloria crescens, et nos, et patriam omnem propria tua virtute exornes. Adhortor autem te, ut per totam vitam Dei memineris, qui te condidit, ac honore cumulavit: ut præter hujus vitæ splendorem, adhuc etiam gloriam cœlestem consequaris: ob quam nobis, qui ad beatam spem vitam nostram dirigimus, facienda sunt omnia.

EPISTOLA CCCXXVII [1].

Sine inscriptione, exhortatoria.

Viro præpotenti bene precatur, ob honorem sibi ab illo habitum. Hortatur ut ad Ecclesiæ defensionem incumbat.

Pro eo quod præsenti mihi honorem habuisti, et absentis meminisse dignaris, (ita enim auditione accepi) remunerationem consequaris a Domino optimo; teque videamus in magna illa justi judicii Dei nostri die ob bona opera probatum et spectatum: ut quemadmodum in hac vita inclaruisti, ita etiam splendorem apud cœlestem Regem adipiscaris. Adhortamur igitur te ante omnia, ut in Dei Ecclesiam juge conferas studium: deinde etiam, ut benevolentiam in nos adaugeas meque recordatione omni ac patrocinio dignatus, litteris etiam cohonestes, ita ut ubi compertum erit me tibi molestum non esse, audeam ad tuam magnanimitatem crebrius scribere.

[1] Alias CCXXV.

EPISTOLA CCCXXVIII [1].

HYPERECHIO.

Salutat Hyperechium, seque ait non melius solito valere.

Et saluto tuam dignitatem, et tibi bene precor. Meas autem res scire etiam atque etiam aventi, declaro melius solito mihi non esse. Nolim enim gravius quidquam dicere, ne prorsus eum, qui mihi optima precatur, afficiam tristitia.

EPISTOLA CCCXXIX [2].

PHALERIO.

Gratias agit ob pisces ad se missos, sed multo magis ob litteras.

Suaviter omnino delectatus sum fluvialibus piscibus, fugamque ultus sum, quam concretum ex glacie tectum subeundo ceperant. Ego tamen tuas litteras pluris facio quam pisces. Quapropter scribas potius quam mittas. Quod si tibi magis libuerit silere, saltem pro me precari ne intermittas.

[1] Alias CCCLXVII. — [2] Alias CCLXXXII.

EPISTOLA CCCXXX [1].

Sine inscriptione.

Queritur quod ad se non scribat.

Diligi te a me, disce ex his quæ scribo : me a te odio haberi, ex silentio agnovi. Scribe saltem in posterum, calamo et atramento ac exili charta amantes redamans.

EPISTOLA CCCXXXI [2].

Sine inscriptione.

Queritur quod iterum eadem de re scribere cogatur. Monet ut vel sibi obsequatur, vel causam reddat, cur non obsecutus sit.

Frustra de iisdem bis scribitur. Aut enim res ejus naturæ non est, ut emendari possit, ac frustra nobis adeuntes molesti sunt : aut nos contemnunt qui epistolas accipiunt, sicque desipimus contemptoribus scribentes. Cum igitur jam de eodem acceperis litteras, coactusque sim denuo scribere; aut corrige, si potes : aut causam indica cur quæ præceperam, non sint jamdudum peracta.

[1] Alias CLXXVI. — [2] Alias CCXL.

EPISTOLA CCCXXXII[1].

Alia sine inscriptione.

Peracute nimium silentium exprobat.

Unum vitæ indicium est sermo. Quomodo igitur tu super terram versari putaberis, nunquam loquens? Sed pelle silentium istud tuum, scribens nobis, ac te vivere indicans.

EPISTOLA CCCXXXIII[2].

NOTARIO.

Monet ut notas et characteres perfectos faciat, et interpunctionibus sit attentus.

Sermones naturam habent alatam. Quapropter notis indigent, ut avolantium celeritatem scriptor apprehendat. Tu igitur, o puer, notas ac characteres perfectos facias, et loca ex ordine interpunctionibus distingue. Nam pusillo errore multa vitiatur oratio : scriptoris autem diligentia perficitur sermo.

[1] Alias CLXXVII. — [2] Alias CLXXVIII.

EPISTOLA CCCXXXIV [1].

LIBRARIO.

Multa tradit præcepta recte scribendi.

Recta scribe, ac rectis utere versibus : nec evehatur in altum manus, nec feratur in præcipitia, neque cogas calamum oblique instar cancri Æsopici procedere : sed recta perge, velut ad amussim progrediens fabrilem, quæ ubique servat æqualitatem, et inæqualitatem omnem tollit. Quod enim obliquum, indecorum est : quod autem rectum, jucundum aspicientibus, non sinens legentium oculos sursum ac deorsum instar tollenonum commeare : quale est quod mihi accidit scripta tua legenti. Cum enim versus in scalæ modum disponerentur, ubi ab altero ad alterum erat transeundum, necesse erat ad finem proximi assurgere : in quo series cum nunquam appareret, erat rursus recurrendum, ordoque inquirendus retrocedendo, sulcumque sequendo, quemadmodum Thesæum Ariadnes filum secutum fuisse ferunt. Scribe igitur recta, nec mentem obliquitate scriptorum atque inæqualitate in errorem inducas.

[1] Alias CLXXX.

EPISTOLA CCCXXXV [1].

BASILIUS LIBANIO.

Significat Basilius se libenter omnes Cappadoces Libanio erudiendos missurum : nunc autem mittit nobilem adolescentem, amici filium, quem Libanio commendat.

Pudet me tibi Cappadoces singulatim adducere, ac non omnibus adolescentibus persuadere, ut litteris ac doctrinæ dent operam, teque utantur exercitationis magistro. Sed quia omnes simul nancisci non possumus ita affectos, ut convenientia sibi ipsis eligant ; quibus subinde persuadeo, eos ad te mitto, tantum in eos conferens beneficii, quantum qui sitientes ad fontes deducunt. Qui vero nunc te adit, paulo post sua ipsius causa in pretio erit, postquam tecum fuerit versatus. Nunc autem ex patre notus est, magnum integritate vitæ ac civili potentia apud nos habente nomen, mihique summa amicitia devincto. Pro qua ut illum remunerer, hoc filio beneficium tribuo, ut ipsum tibi discipulum faciam; rem sane maximis votis dignam apud eos, qui de viri virtute scienter judicant.

[1] Alias CXLII. — [2] Vide D. Guillon, tom. VII, pag. 483-485.

EPISTOLA CCCXXXVI [1].

LIBANIUS BASILIO.

Declarat Libanius se Basilii adolescentis virtutem admiratum esse, et Celsi fortunas laudasse, quod is una cum Basilio Athenas peteret : ubi autem didicit Basilium reversum in patriam, præstantissimum vitæ genus amplexum esse, et ipsum et Cappadoces beatos existimasse. Basilii laudes de Firmo confirmat. Quærit quid Firminus rerum agat : eumque partim laudat, partim de illo queritur.

I. Aliquandiu est quod ad nos Cappadox venit adolescens. Primum hoc lucrum quod Cappadox. Sed et ex prima familia ille Cappadox, alterum hoc lucrum est. Sed et litteras admirandi Basilii afferens nobis, quo quid majus quis dixerit ? Ego enim, quem tui oblitum putas, etiam olim adolescentem reverebar : et temperantia cum senibus certantem videns, idque in illa urbe quæ voluptatibus scatet, et disciplinarum jam partem magnam consecutum. Sed quoniam tibi visendas quoque Athenas duxisti, idque Celso persuasisti; gratulabar Celso, quod ab animo tuo penderet. Cum autem reversus esses, patriamque incoleres, mecum ipse dicebam : « Quid nunc nobis Basilius gerit, et quod vitæ genus amplexus est ? Num in foro versatur, veteres illos rhetores imitatur ? An rhetores fortunatorum patrum filios efficit ? » Cum autem nonnulli venissent, qui nuntiarent te viam longe his præstantiorem ingressum esse, hocque magis spectare, quomodo Deo amicus evadas, quam quo-

[1] Alias CXLIII.

modo aurum colligas; et te et Cappadoces beatos prædicabam: te quidem, qui talem te esse velles: illos vero, qui talem possent civem ostendere.

II. Firmum autem illum, ubique constantem perdurasse satis scio; hinc enim ei eloquentiæ facultas. Sed cum laudes multas adeptus sit, haud scio an nunquam tantas, quantas nunc ex tuis litteris intellexi. Quod enim tu es, qui dicas neminem illius gloriam superasse; quam hoc illi honorificum censeri debet? Puto autem hos a te prius missos esse, quam Firminum videres; neque enim de illo nihil habuissent litteræ. Et nunc quid rerum agit, aut quid meditatur Firminus? Distinetur-ne adhuc nuptiarum desideriis? An illa jamdudum cessarunt, sed urget curia ac omnino necesse est manere? An est spes aliqua illum denuo studiorum socium fore? Det nobis aliquod responsum, atque illud quidem, ut opto, commodum. Sed si quid creabit molestiæ, saltem nos respiciendi ad portas molestia liberabit. Sed si Firminus nunc Athenis versaretur, quidnam facerent vestri curiales? Num Salaminiam ad ipsum mitterent? Vides me a solis tuis civibus injuria affici. Neque tamen ego propterea Cappadoces amare ac laudare desinam. Verum optarim quidem illos in me fieri æquiores: sed si iidem permanserint, feram. Firminus menses quatuor apud nos commoratus est: diem autem nullam otiosus transegit. Quantum autem sibi comparaverit, ipse cognosces, et fortasse non conquereris. Huc autem ut ipse iterum venire possit, quinam adjutor advocandus? Enimvero si recte sentit curia (hoc autem decuerit homines eruditos), honorabit me posterioribus: quandoquidem prioribus tristitia affecit.

EPISTOLA CCCXXXVII [1].

BASILIUS LIBANIO.

Alium Cappadocem mittit Libanio Basilius, quem filium suum appellat, utpote in ea dignitate constitutus, quæ ipsum omnium patrem efficiebat. Hunc comitabatur alius adolescens, nobilis et ipse ac Basilii necessarius, sed non dives.

Ecce tibi et alius venit Cappadox, meus et ipse filius. Omnes enim nobis adoptat dignitas illa in qua nunc sumus. Quamobrem hoc nomine frater sit illius, qui prius ad te venit, et cura eadem dignus, tam mihi patri, quam tibi præceptori; si fieri omnino potest, ut aliquid amplius habeant, qui a nobis veniunt. Hoc autem dico, non quod facundia tua non plus aliquid amicis veteribus tribuat; sed quod uberrima utilitas tua omnibus proposita sit. Satis autem fuerit adolescenti; si ante temporis experimentum inter familiares collocetur : quem ad nos remittas velim, dignum et nostris votis, et gloria ista tua, quam es eloquentia consecutus. Ducit autem secum et coætaneum, pari litterarum studio præditum, et ipsum quoque ex nobili familia prognatum, nobisque necessarium : quem nulla re inferiorem fore confidimus; etiamsi plurimum ab aliis pecunia superetur.

[1] Alias CXLIV.

EPISTOLA CCCXXXVIII [1].

LIBANIUS BASILIO.

Gratias agit Libanius quod Cappadoces ad se mittat Basilius. Narrat se lecta privatim illius epistola victum se ab eo confessum esse, et cum postea eamdem Alypius coram pluribus honoratis viris legisset, omnes Basilio palmam detulisse. Declarat se non curare quam divites sint discipuli, sed et egenos, modo studiosi sint, divitibus anteponere.

Scio te hoc crebro scripturum : « Ecce tibi et alius venit Cappadox. » Multos namque, puto, missurus es : semper et ubique me laudibus efferens, atque hoc ipso et patres et pueros provocans. At quid evenit in epistolam tuam pulchram, non pulchrum fuerit silentio præterire. Assidebant mihi ex honoratis, cum alii non pauci, tum longe optimus Alypius Hieroclis illius consobrinus. Ut ergo epistolam reddiderunt, qui attulerant, silentio tota perlecta, ridens simul et gaudens dixi : « Victi sumus. » Interrogabant autem illi : « Qua victus es victoria? et quomodo victus non doles? » « Victus sum, aiebam, pulchritudine epistolarum : vicit vero Basilius. Vir autem ille amicus est, et eam ob causam lætor. » Hæc ego cum dixissem, ex ipsis litteris judicare voluerunt de victoria. Ac legebat quidem Alypius, audiebant vero qui aderant. Lata autem sententia est, me nihil esse mentitum. Et epistolam habens is, qui legerat, exiit, aliis etiam, opinor, ostensurus, vixque reddidit. Scribe itaque similia, et vince; sic enim ipse vincam. Cæterum et illud

[1] Alias CXLV.

recte conjicis, non pecuniis res nostras æstimari : sed satis esse ei, qui dare non potest, ut velit accipere. Si quem enim rescivero egenum, sed tamen litterarum studiosum, is divitibus anteponitur. Quanquam nos tales magistros experti non sumus ; at nihil prohibebit nos hac parte esse meliores. Itaque nullus pauper huc pigretur accedere, si hoc unum duntaxat possederit, ut sciat elaborare.

EPISTOLA CCCXXXIX [1].

BASILIUS LIBANIO.

Basilius Libanio significat se laudem eloquentiæ illi concedere, ac jamdudum oblivioni traditis, quæ apud sophistas didicerat, cum Mose et aliis Prophetis versari.

Quid non dixerit sophista, et talis sophista, cujus artis proprium esse constat, et ex magnis parva facere cum voluerit, et parva amplificare? Quale est quod et in nos declarasti. Nam epistolam illam sordidam, ut vos dixeritis qui orationis delicias habetis, nihilo ea, quam in manibus habes, tolerabiliorem, verbis ito extulisti, ut ab illa superatus, nobis primas in scribendo concederes : simile quiddam faciens lusibus patrum, cum de victoriis, quas ipsi sponte cesserunt, liberos sinunt gloriari ; nec damni quidquam sibi ipsis inferentes, et liberorum nutrientes æmulationem. Dici profecto non potest quantum voluptatis habuerit oratio, dum mecum jocareris : velut si quis Polydamas, aut Milo, Pancratii vel luctæ certamen mecum ipso detrectet : nam multa considerans, nullum reperi infirmitatis exemplum. Itaque qui verborum hyperbolas consectantur, tuam

[1] Alias CXLVI.

hic magis admirantur potentiam, qui ita te ipse ad nos jocando demittere potueris, quam si barbarum super Atho navigantem duxisses. Nos quidem, o præclare vir, cum Mose et Helia, similibusque beatis viris versamur, qui sua nobis voce barbara tradunt, nosque ab illis tradita loquimur, sensu quidem vera, sed verbis rudia, quemadmodum hæc ipsa indicant. Nam si nonnihil a vobis didiceramus, id die oblitteratum est. Tu vero nobis scribe, alia epistolarum adhibens argumenta, quæ et te ostendant, nec nos arguant. Filium Anysii jam tibi adduxi, ut meum ipsius filium. Quod si meus est hic puer, patris est filius, pauper ex paupere. Quid autem dicam, viro sapienti et sophistæ notum est.

EPISTOLA CCCXL [1].

LIBANIUS BASILIO.

Rursus ex præcedenti epistola ansam scribendi capit Libanius.

Si diu meditatus esses, quomodo his, quæ de tuis litteris scripseram, elegantissime assentireris, non videreris mihi hoc melius præstitisse, quam talia scribendo, qualia nunc scripsisti. Enimvero me vocas sophistam : sophistæ autem esse dicis, ex parvis magna facere posse, ac rursus parva ex magnis. Ac meæ quidem epistolæ propositum fuisse dicis, ut tuam pulchram esse demonstraret, quamvis pulchra non sit; neque enim meliorem prorsus esse, quam quæ nunc a te missa est; ac omnino nullam tibi esse dicendi facultatem; cum libri qui nunc in manibus sunt, hoc minime præstent; eloquentia vero, qua prius pollebas, effluxe-

[1] Alias CXLVII.

rit. Et dum hæc persuadere conaris, ita pulchram et illam, de qua detrahis, epistolam fecisti, ut qui aderant non potuerint non saltare cum legeretur. Sum itaque miratus, quod ista priorem subvertere aggressus, dum tamen isti priorem similem esse dicis, posteriore priorem exornaveris. Conveniebat autem hoc in animo habenti, posteriorem epistolam pejorem facere, ut sic detraheretur de priori. Sed tuum, opinor, non erat veritatem lædere. Læsa autem fuisset, si consulto scripsisses deteriora, et iis quibus polles usus non fuisses. Itaque ejusdem fuerit, nec ea vituperare quæ laudem merentur; ne te res ejusmodi inter sophistas rejiciat, exilia ex magnis facere conantem. Libris igitur, quorum dictionem dicis pejorem esse, sententiam vero præstantiorem, adhære, nec quisquam prohibuerit. Eorum autem, quæ nostra semper sunt, et tua quondam erant, radices et manent in te, et manebunt, quandiu fueris; nec ullam eas tempus exciderit, etiamsi minime rigaveris.

EPISTOLA CCCXLI [1].

LIBANIUS BASILIO.

Basilium Libanius existimat idcirco non scribere, quod iram non deposuerit, vel punire velit.

Nondum mihi offensam remisisti, adeoque inter scribendum tremo. Quod si remisisti, quamobrem non scribis, optime? Sin autem adhuc retines, id quod cum ab omni erudita anima, tum a tua alienum est; quomodo cum aliis prædices iram ad solis usque occasum servari non oportere, tu illam per multos soles servasti? Num forte damnum

[1] Alias CCLVIII.

mihi inferre voluisti, mellita tua voce defraudans? Absit, o generose: sed animo sis placido ac miti; et largiare, ut lingua tua, quæ tota aurea est, perfruar.

EPISTOLA CCCXLII [1].

BASILIUS LIBANIO.

Comparat Basilius præcedentem Libanii epistolam cum rosa et spinis.

Qui rosa delectantur, ut par est elegantiæ studiosos delectari, ne ipsas quidem spinas, ex quibus flos enascitur, oderunt. Audivi autem ex quodam, cum is fortasse jocans vel etiam serio tale aliquid de rosis diceret, veluti amatorios quosdam stimulos amatoribus, ita tenues illas spinas naturam flori adjunxisse, ut ad majus desiderium innexis apte aculeis legentes extimularet. Sed quid sibi vult rosa in litteras introducta? nihil prorsus necesse est te edoceri, cum epistolæ tuæ memineris: quæ florem quidem habebat rosæ, totum nobis disertissima lingua ver expandens: sed querelis quibusdam et expostulationibus adversum nos, spinosa erat. Sed mihi orationis tuæ vel spina voluptati est, ad majus amicitiæ desiderium inflammans.

[1] Alias CXLIX.

EPISTOLA CCCXLIII [1].

LIBANIUS BASILIO.

Laudat Libanius Basilii eloquentiam.

Si ista sunt linguæ incultæ, qualis esses, illam si acueres? Tuo enim in ore eloquentiæ resident fontes rivulorum fluentis præstantiores : nos vero nisi quotidie irrigemur, superest silentium.

EPISTOLA CCCXLIV [2].

BASILIUS LIBANIO.

Basilius inexcusabilem esse Libanium contendit, si ad se non scribat.

Ad eruditionem tuam ut non crebro scribam, suadent et timor et imperitia : quod vero tu constantissime siles, quomodo reprehensionem effugies? Quod si quis te, in litteris viventem, ad scribendum tardum esse ac pigrum consideraverit, tibi oblivionem nostri ascribet. Nam cui dicere in promptu est, is nec ad scribendum imparatus. Hæc autem qui possidet, et tamen silet, perspicuum est eum aut ex contemptu aut ex oblivione hoc facere. Ego autem silentio tuo salutationem rependam. Salve itaque, vir imprimis colende, et scribe si volueris : et ne scribas, id si tibi ita placuerit.

[1] Alias CL. — [2] Alias CLI.

EPISTOLA CCCXLV[1].

LIBANIUS BASILIO.

Nunc primum Libanius scribit Basilio. Meminit se olim illius eloquio valde delectatum, sed tamen aliquando injuriam ab eo accepisse, quod se in profundum homerici furoris rogatus introducere noluisset.

Magis arbitror mihi opus esse excusatione, quod non olim ad te scribere incœperim, quam nunc recusatione, quod scribere incipiam. Ego enim ille sum, qui accurrebam quoties in conspectum prodires, et quam suavissime aures præbebam linguæ fluentis, teque dicente delectabar, vixque secedebam, atque ad sodales dicebam : « Hic vir tanto præstantior Acheloi filiabus, quanto mulcet quidem ut illæ, nec tamen ut illæ lædit. » Et sane parum est non lædere, imo illius cantilenæ lucro sunt audienti. Cum igitur ita sim animo affectus, meque diligi existimem et dicendi facultate præditus videar, scribere non audere extremæ inertiæ fuerit, simulque hominis sibi ipsi damnum inferentis. Liquet enim fore, ut meam epistolam parvam et vilem pulchra et grandi remunereris, caveasque, ne mihi iterum injuriam facias. Equidem arbitror multos exclamaturos esse ad hoc verbum, et ad res ipsas concursuros, vociferantes : «Basilius-ne injuriam vel levem intulit? » Ergo et Æacus et Minos et hujus frater. Ego autem te in reliquis quidem victorem fuisse concedo ; quis enim te vidit, et non invidit? Sed tamen unum in nos peccasti. De quo quidem si te admoneam, persuade indignantibus ut ne vociferen-

[1] Alias CLII.

tur. Nemo est qui te conveniens ac beneficium petens, quod dari facile possit, voti compos non abierit. Atqui ego ex eorum numero sum, qui beneficium petierunt quidem, sed non acceperunt. Quid igitur postulavi? Tecum in prætorio cum sæpe versarer, optavi ut sapientiæ tuæ ope in profundum Homerici furoris introirem. Quod si, aiebam, totum id perfici non potest, at tu tamen in partem sortis nos introducas. Concupiscebam autem partem illam, in qua cum Græci fortuna adversa uterentur, Agamemnon hunc ipsum, quem contumelia affecerat, muneribus placavit. Hæc dicente me, ridebas, negare quidem haud valens posse te, si velles, sed tamen gratificari nolens. Num igitur tibi et iis, qui indignantur quod inferre te injuriam dixerim, injuria affici videor?

EPISTOLA CCCXLVI [1].

LIBANIUS BASILIO.

Libanius testatur de bonis moribus adolescentium quos Basilius miserat.

An iis, quos misisti, adolescentibus aliquid ad dicendi facultatem addiderim, ipse judicabis. Spero autem hoc, etiamsi parvum sit, magnum visum iri ob tuum in nos amorem. Quod autem temperantiam et animum pravis voluptatibus liberum laudas magis, quam facundiam, id omnino curarunt, atque vitam egerunt, ut illius, a quo missi erant, non immemores agere par erat. Complectere jam tua pignora, et lauda eos, qui et me et te moribus suis exornarunt. Adhortari autem te ad opem illis ferendam, idem esset, ac patrem hortari ut liberis subveniat.

[1] Alias CLIII.

EPISTOLA CCCXLVII [1].

LIBANIUS BASILIO.

Libanius episcopos avaritiæ accusat, et ideo timide petit a Basilio, ut tigna ad se mittat.

Omnis quidem episcopus res est, unde emolumenti aliquid vix expectandum sit : tu vero, quanto reliquos eruditione superas, tanto etiam majorem mihi timorem incutis, ne petita mihi deneges. Nam tignis mihi opus est : perticas autem aut palos aliquis alius sophista dixisset, non his opus habens, sed voculas magis ostentans, quam necessitati inserviens. Ego vero, nisi tu largiare, sub dio hyemabo.

EPISTOLA CCCXLVIII [2].

BASILIUS LIBANIO.

Demonstrat Basilius non episcopos sed sophistas avaros esse et tenaces. Tigna mittit trecenta.

Si lucrari idem valet ac γριπίζειν et hanc sententiam habet vox illa, quam ex Platonis adytis, sophistica tua nobis ars deprompsit ; considera, o admirande, utri sint tenaciores ; nos qui sic per epistolæ tuæ licentiam defigimur, an sophistarum genus, quorum ars est ex sermonibus quæstum facere. Quis ex episcopis tributum imposuit ob sermones ? quis discipulos fecit vectigales ? Vos estis, qui eloquentiam venalem proponitis, velut mellis coctores mel-

[1] Alias CLIV. — [2] Alias CLV.

litas placentas. Vides quemadmodum senem etiam ad recalcitrandum provocaris? Ego vero tibi in declamationibus pompam ducenti tot tigna commodari jussi, quot milites in Thermopylis pugnavere, singula prolixa et secundum tuum Homerum, umbram longam efficientia : quæ Alphæus sacer se redditurum esse promisit.

EPISTOLA CCCXLIX [1].

LIBANIUS BASILIO.

Jocatur Libanius in Cappadociam, seque discipulos Cappadoces transmutaturum promittit.

Non desines, Basili, sacrum hoc musarum domicilium replere Cappadocibus, iisque griten nivemque et cætera illius regionis bona redolentibus. Prope autem factum est, ut me etiam Cappadocem effecerint, semper mihi illud, προσκυνῶ σε occinentes. Attamen ferendum est, Basilio ita jubente. Scito igitur me regionis quidem mores diligenter investigare, viros vero ad meæ Calliopes nobilitatem atque concinnitatem transmutaturum, ut vobis pro palumbis columbæ facti esse videantur.

EPISTOLA CCCL [2].

BASILIUS LIBANIO.

Respondet Basilius epistolæ præcedenti.

Sedata est animi tui ægritudo. Hoc enim sit epistolæ

[1] Alias CLVI. — [2] Alias CLVII.

exordium. Tu vero irride et vellica res nostras, sive jocans, sive serio. Quid autem nivis vel gritæ mentionem fecisti, cum liceret tibi dicteriis in nos indulgere. Ego autem, o Libani, tibi ut risum magnum moveam, hanc velo niveo tectus epistolam conscripsi : quam cum acceperis, ac manu contigeris, senties quam sit gelida, quamque referat eum, a quo missa est, latitantem, nec extra ædes prospicere valentem. Sepulcra enim sunt ædes nostræ, donec ver successerit, et mortuos nos ad vitam reduxerit, rursus nobis, quemadmodum plantis, largiens ut simus.

EPISTOLA CCCLI [1].

BASILIUS LIBANIO.

Libanium rogat Basilius ut ad se mittat Orationem, quam de homine moroso summa celebritate pronuntiaverat.

Multi eorum qui istinc ad nos veniunt, tuam vim dicendi mirati sunt. Narrarunt enim specimen quoddam valde splendidum editum fuisse ; atque uti dicebant, certamen maximum erat, adeo ut concurrentibus omnibus nemo alius compareret, nisi solus decertans Libanius, et quælibet ætas auscultans. Non enim volebat a certaminibus abesse, non qui in dignitatis splendore constitutus, non qui in militum ordinibus illustris, non operarii et artifices. Quin et mulieres certamini interesse festinabant. Quodnam autem certamen erat ? quæ oratio omnem populi conventum colligens ? Narraverunt hominem morosum oratione descriptum et expressum fuisse. Quam orationem adeo visam admirabilem mittere ne pigreris, ut et ego ser-

[1] Alias CLVIII.

monum tuorum laudator sim. Qui enim laudo Libanium, etiam sine operibus, qualis ero, laudum adeptus argumentum?

EPISTOLA CCLII [1].

LIBANIUS BASILIO.

Mittit Libanius suam de homine moroso Orationem, seque tremere significat ac pene mente dijici, dum tam arguti judicis acumen formidat.

Ecce misi tibi meam orationem, sudore diffluens. Quomodo enim sudore non perfunderer, ei viro orationem mittens, cujus ea est dicendi facultas, ut Platonis sapientiam, et Demosthenis vehementiam frustra jactatas esse convincere queat. Sermo autem meus perinde est, ac si culicem conferas elephanti. Hinc horreo ac tremo, cum eam diem mecum reputo, quâ meam inspicies orationem; imo etiam fere mente lapsus sum.

EPISTOLA CCLIII [1].

BASILIUS LIBANIO.

Laudat Basilius Orationem Libanii ad se missam.

Legi orationem tuam, o sapientissime, et valde admiratus sum. O musæ, et litteræ, et Athenæ, qualia largimini vestris amatoribus! Quales fructus ferunt, qui per breve

[1] Alias CLIX. — [2] Alias CLX.

quoddam tempus vobiscum versantur! O fontem large se effundentem, quales præstitit haurientes! Ipsum enim morosum videbar mihi videre in oratione cum garrula muliercula versantem. Vivum enim et animatum sermonem scripsit in terra Libanius, qui solus verbis animam largitus est.

EPISTOLA CCCLIV [1].

LIBANIUS BASILIO.

Gratias agit Libanius, ac vicissim a Basilio petit ut ad se mittat Orationem contra ebrietatem.

Nunc cognovi me esse, quod dicor: laudante enim me Basilio, ex omnibus victoriam reporto. Et cum tuum suffragium acceperim, licet mihi superbo gressu incedere, instar hominis jactantioris omnes contemnentis. Quoniam igitur et ipse orationem contra ebrietatem elaborasti, eam volumus legere. Interea tamen lepidi quidquam dicere nolo: sed ipsa me oratio, ubi eam videro, artem dicendi docebit.

EPISTOLA CCCLV [2].

LIBANIUS BASILIO.

Libanius Basilio primas eloquentiæ defert.

Athenis-ne habitas, Basili, et tui ipsius oblitus es? Non enim Cæsariensium filii hæc audire potuerunt. Mea enim lingua his assueta non erat: sed velut in præcipite quodam

[1] Alias CLXI. — [2] Alias CLXII.

loco incederem, vocum novitate perculsa, et mihi patri dicebat : « Pater, ista non docuisti : Homerus est hic vir, imo Plato, imo Aristoteles, imo Susario, qui nihil ignoravit. » Atque hæc quidem lingua. Tu vero, Basili, velim laudare me possis ob talia.

EPISTOLA CCCLVI [1].

BASILIUS LIBANIO.

Respondet Basilius epistolæ præcedenti, seque discipulum piscatorum esse profitetur.

Quæ scribis, accipio quidem lætus : sed dum exigis, ut ad ea quæ scripsisti, rescribam, sum anxius. Quid enim ad linguam adeo atticissantem dixerim, nisi me piscatorum esse discipulum profiteri ac gaudere ?

EPISTOLA CCCLVII.

LIBANIUS BASILIO.

Rogat Basilium Libanius ut sibi mærorem solvat ex aliqua illius epistola conceptum.

Quid passus Basilius, moleste tulit litteras, philosophiæ specimen ? Ludere a vobis edocti sumus : verumtamen ludicra gravia sunt, ac veluti canitiem decentia. Sed per amicitiam ipsam communesque scholas, mihi solve mærorem, quem peperit mihi epistola, a .... nequaquam differens.

[1] Alias CLXIII.

EPISTOLA CCCLVIII.

LIBANIUS BASILIO.

Dolet Libanius, quod non sit cum Basilio : gratulatur quod juvenum curam, suadente Alcimo, susceperit.

O tempora illa, quibus cuncta invicem eramus. Nunc acerbe sejuncti sumus : vos quidem vobis mutuo potiti; ego vero pro vobis neminem habens vestri similem. Porro Alcimum audio res juvenum in senectute audere, et ad Romam volare, postquam eum laborem tibi imposuit, ut cum pueris maneas. Tu vero, cum circa alia quoque mansuetus sis, hoc etiam non ægre feres; quandoquidem nec molestum tibi fuit, ut ad nos prior scriberes.

EPISTOLA CCCLIX.

BASILIUS LIBANIO.

Silentium Libanio exprobrat Basilius, seque ait libenter ad eum volaturum, si liceret, sed cum id non liceat, sermones mittere.

Tu quidem, qui universam veterum artem tua in mente conclusisti, tandiu siles, adeo ut ne in litteris quidem aliquid lucri concedas nobis. Ego vero, si tuta foret Dædali ars, ad te venissem, fabricatis Icari alis. Attamen quoniam non licet ceram soli committere, pro Icariis alis, mitto ad te sermones, qui ostendant amicitiam nostram. Hæc est autem natura sermonum, ut animæ insidentes amores ma-

nifestos faciant. Atque hæc quidem sermones. Tu vero adduxeris eos quocumque voles; atque tantis viribus prædítus, taces. Verum ad nos quoque sermonum fontes transfer, qui ex ore tuo profluunt.

EPISTOLA CCCLX [1].

Ex epistola ad Julianum Apostatam.

De sancta Trinitate et incarnatione, Sanctorum invocatione, eorumque imaginibus.

Secundum immaculatam fidem Christianorum, quam divinitus sumus sortiti, confiteor, et testor me credere in unum Deum Patrem omnipotentem, Deum patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum. Unum Deum, tria adoro, et glorifico. Confiteor autem et Filii in carne dispensationem, et Dei genitricem sanctam Mariam, quæ illum secundum carnem peperit. Suscipio autem et sanctos Apostolos, Prophetas, et Martyres; et ad supplicationem, quæ fit Deo, hos invoco, ut per eos, id est, interventionem eorum, propitius mihi sit misericors Deus, et delictorum mihi redemptio fiat, et condonetur. Unde et characteres imaginum eorum honoro et osculor eximie, cum hæc traditæ sint a sanctis Apostolis, nec sint prohibitæ, imo in omnibus Ecclesiis nostris depictæ sint.

[1] Alias ccv.

FINIS.

SANCTI ZENONIS

EPISCOPI VERONENSIS

TRACTATUS.

S. ZENO

VERONENSIS EPISCOPUS

ANNO 380.

Zeno, natione Afer, ex Cæsarea Mauritaniæ ortus, post data a cunabulis non dubia pietatis indicia, in Italiam veniens, Veronæ, anno 362, ad regendam hanc Ecclesiam Cricino episcopo suffectus est, ubi plurimos idololatras ad amplectendam Christi fidem, nec paucos Arianos ad ejurandam hæresim adduxit. Multa perpetrasse miracula narratur, quibus factum est ut pater patriæ meruerit appellari. Non plura de ejus vita et morte supersunt; creditur solummodo illum circa annum 380 diem extremum obiisse. Martyris nomine a plerisque decoratur.

Nulla sancti Episcopi mentio reperitur sive apud Eusebii historiam, sive in sancti Hieronymi scriptoribus ecclesiasticis. Primus omnium sanctus Gregorius papa sanctum Zenonem episcopum Veronæ martyrem nominat, Dialogorum lib. III, cap. XIX; sed de ejus operibus omnino silet.

Porro illa, exeunte quarto sæculo, vel quinto ineunte,

sine ordine et discrimine, prout in schedis occurrebant, collecta, imo et Zenoni a pluribus non infimæ notæ criticis abjudicata, Ballerini fratres, præcedentibus editis cum novem manuscriptis codicibus collatis an. 1739, Veronæ novam in editionem compingere curarunt, ita ut omnes tractatus in duos libros dividentes, priorem in partem tractatus longiores, breviores vero in posteriorem rejicerent: quarum tamen utraque sinceros sancti Zenonis fœtus repræsentaret, rejectis in appendicem opusculis huc usque perperam illi ascriptis. Unde doctorum illorum fratrum validis argumentis, quibus hæc Zenoni genuina opera vindicarunt, adhærentes, ab his referendis abstinendum esse minime credidimus.

Leguntur opera sancti Zenonis in bibliothecis Patrum ex præcedenti et male digesta eorumdem editione. Sola se commendat supra laudata fratrum Ballerini editio Veronæ emissa anno 1739.

SANCTI ZENONIS

EPISCOPI VERONENSIS

TRACTATUUM.

LIBER PRIMUS.

TRACTATUS I.

De Fide.

I. Christianæ fidelitatis felicitas maxima est fidei nosse naturam; quæ talis ac tanta est, ut unicuique homini non ab alio commendetur, sed ejus ex voluntate nascatur. Cæterum si, ut quidam putant, docentis pendet ex ore, procul dubio eodem aut cessante, aut aliter docente consumitur. Huc accedit, quod nisi insinuationem legis omni devotione suc cincta præcedens amplectatur fides, quæ tam sibi, quam illi credendo præstet affectum, insinuatio inanis erit, quia incredulo credentis fructum præstare non poterit. Denique Abraham placuit Deo credulitate sine lege [1], et judaïcus populus displicuit Deo incredulitate cum lege. Unde dubium non est legem non posse sine fide, fidem posse sine lege; alioquin istæc innumerabilis simplicitate sua felicior turba adhuc mortis imperio subjaceret, si legisperiti tan-

[1] Gal. III, 6.

tum justificari meruissent. At cum scriptum sit : « Littera » occidit, Spiritus autem vivificat [1], » quia non sub lege, sed sub gratia sumus, quæ nos diligere Deum, ac soli illi servire in sacramento semel creditæ unicæ Trinitatis, non argumento, non necessitate, sed voluntate compellit, manifestissimum puto nimis astuto esse simplicem meliorem : quia simplex omnibus Dei verbis simpliciter credit : astutus autem nimia sapientia infatuatus inquisitionibus vanis semetipsum confundit.

II. Sed dicet aliquis : « Si ita est, nulli ergo lex prodest. » Absit. Prodest, et quidem plurimum ; nam per ipsam Dei voluntas populis intimatur [2] : per ipsam, disciplina cœlestis colligitur, ac tenetur : per ipsam, inquam, genus omne peccati, ne quis imprudens intereat, diffamatur. Semper monere non desinit, ignorantia ne quis reatum excuset : nunc severa, nunc blanda demonstrat præmium, demonstrat et gladium, unicuique quod elegerit tributura, ut jure possit implere quod gerit. Qui ad se veniunt, professionem credulitatis ab eis solam ideo, quia eorum fidem videre non potest, exigit : quam si abesse ex moribus deprehenderit, confestim ut perfidum punit irata, quem docuit : nullamque aliam ob causam promulgatam se esse testatur, nisi ut fides de infidelibus vindicetur. Denique tolle peccatum, cessat legis imperium. « Lex enim sicut scriptum est, » Justo posita non est, sed peccatori [3] : Quia justus ex fide vi» vit [4] : » infidelis injuste. Errat igitur quisquis disputationem legis æstimat fidem : quisquis duo in unum diversa confundit. Disputatio enim sicut excolit legem, ita, si versuta sit, eradicat fidem ; quia fides profecto non est, ubi quæritur fides. Deinde quia lex communis est ; fides vero privata : quia lex semper manat ex libro genitali ; fides autem tenaciter

[1] 2 Cor. III, 6. — [2] Rom. III, 20, VII, 7. — [3] 1 Tim. I, 9. — [4] Gal. III, 11.

inhæret suo soli proposito. Lex ab alio transit in alium; fides interit, si a suo statu aliquando vel aliquo declinaverit. Lex hominis conscientiam alloqui tantum potest, videre autem non potest; fides conscientiam medullitus mundat, ne quid reatui, vel intrinsecus debeat: qui enim suam conscientiam non timet, is est, qui Deum non timet. Adde quod lex partibus et discitur, et docetur. Adde quod tota nec intelligitur, nec tenetur. Adde quod a quolibet pro ingenii qualitate argumentis asseritur. Adde quod ab omnibus appetitur, et a nullo completur. Adde quod index Dei voluntatis est, non Dei originis, aut naturæ.

III. Sequitur, ut scire debeamus, utrum tractatum fidei, an fidem tractatus debeamus asserere. Si tractatum fidei dixerimus, vehementer errabimus: subjici enim se loquacitatis artificio fidei natura non patitur, a qua nihil aliud laboratur, nisi ut suis sibi tantum virtutibus approbetur: non enim potest esse perfectum, quod aliunde expectat sibi aliquid necessarium. Si vero fidem tractatus dicere cœperimus, erit profecto nec nostra, nec sua, sed nec ejus, cujus esse dicetur: quia tractatus fidem cum astruit, ex eo ipso eam, quo astruit, destruit: nec ulli dabit, quod non habet: sed potius, ut non habeat, adhuc ipse disquirit. Video præterea, sicut assertorum indicant nomina, (quæ si auferas, nulla fortassis est pugna,) multos fuisse tractatus, multas fides, et quidem novellas, et litis labore, ac favore nutritas: quas, quia vera vix potest inveniri, credo, ne populi penuria laborarent, venales esse propositas. Verumtamen ex his omnibus eligendum quid sit, non potest nosci aut comprehendi: quia non erit nec proprium, nec firmum, quod habet statum semper incertum: quippe cum unius electio sit alterius reprobatio, vel si omnes omnino amplectendæ sint, ut tot quis habeat fides, quot non habet verba; multo magis nihil habebit, quia tractatus, qui eas

genuit, vel quotidie generat, adhuc potest generare : e diverso provocatus, rursus eas pro ingeniorum, argumentorumque viribus retractando, ac refellendo consumit. Sin vero, sicut necesse est, una est illa nobilis, et antiqua, quæ non dicam tractatu, sed ipsius nativitate, porro major est legis, quæ Deum Deo credendo promeruit, quæque credere non didicit, sed præsumpsit; edicat mihi perniciosa ista adinventio tractatus sui, quo proficit pugna? Ne fides, inquit, intereat, cum male aut creditur, aut docetur. Quod malum est ista ratio, mox videbimus.

IV. Nunc scire cupio, fides ex doctrina constet, an ex credulitate, an ex utroque. Si ex doctrina constat, non habent ergo fidem, qui litteras nesciunt, sed nec ipsi, qui sciunt : quia legis scientiam, observantiamque ad perfectionem perducere nullis rationibus possunt. Si vero ex credulitate, non ei opus est ulla interpretatio : quia sicut semel creditur, ita semel ex eo ipso, quod creditum est, consummata fides ultra nec minuitur, nec augetur. Sin vero ex utroque, Patriarcharum semensa fides est : ac per hoc illis constitutionis nostræ videlicet decernendi sunt libri, ut possint esse perfecti. O quam misera est fides, quam verba concinnant! O quam debilis, cujus quotidie dissipantur variis argumentationibus membra! O quam indefensa, quæ regum, judicum, divitum, aliquoties etiam, quod pejus est, gentium desiderat per momenta patrocinia! O quam turpis ac lubrica, de qua ludit aliena sententia! O quam adultera, quæ non agnoscit, quo auctore sit nata! O quam ridiculosa, quæ duobus confligentibus Christianis, ab altero eorum si non transducitur, perfidia, cum transducta fuerit, fides vocatur! O quam non vera, si factionibus pollet! O quam publicana, cujus fabulantur etiam profani secreta! O quam præsumpta, quæ mavult magis novellæ traditioni suæ credi, quam antiquitati, quam Deo Domino dicenti;

» Rejicitis mandatum Dei, ut traditiones vestras statuatis[1].» Sed non eo dico, ut ingratum faciam doctrinæ beneficium; sed ut sciat unusquisque aliud esse fidem, aliud esse tractatum : nec fidem per tractatum posse vel dari, vel nosci, vel destrui. Dari non potest ; quia si verbis dari potest, poterit et verbis auferri. Nosci adæque non potest; quia fieri potest, ut quis aliud gestet in labiis, aliud in penetralibus cordis. Similiter ne destrui quidem : quia si vera fides est, aliud esse non potest, quam quod est. Igitur cum possibilitatis humanæ non sit, fidei videre secreta, nusquam, frater, tua curiositas, nusquam tua proficit pugna ; quia quem putas vel de tuis ipsis studiosis fidelissimum, hic infidelis; et quem putaveris infidelem, hic fidelis est. Forte in eo se quis æstimet fideliorem, si loquatur argute; cum magis verus sit ille fidelis, qui sacra in prædicatione non ultra quam licitum est, aciem suæ tetenderit mentis : eo enim res deducta est, ut fides nostra per Dei requiratur injuriam. Quod futurum Salomon enuntiavit, et cavendum quid sit, his verbis edocuit : « Melior, qui deficit sensu » in timore, quam qui abundat astutia, et transgreditur le» gem[2]. » Et iterum : « Noli esse sapiens multum, et noli ar» gumentari plus quam oporteat[3]. » Similiter Paulus : « Noli » altum sapere, sed time[4]. »

V. Cum hæc ita sint, cur legem lege distringis? Cur sub imagine fidei fidem deponis? Cur ipsum fontem Divinitatis philosophicis argumentis exhauriro conaris? Si peritiam legis ostendere cupis, lectionum nubila disserena. Doce eam sibi non esse contrariam : doce omnia, quæ canit, esse credenda. Cæterum si ejus partem probes, reprobes partem, quomodo per hanc fidem quæris, quam etiam ipsam infidelitatis ream constituis, cum universa non credis?

[1] Marc. VII, 9. — [2] Eccli. XIX, 21. — [3] Eccle. VII, 17. — [4] Rom. XI, 20.

Sin vero fidem spiritus calles, aliquam demonstra virtutem. Impera montibus, ut transferant sese. In admirationem tui rictu blandiente leonum rabies evanescat. Sub gressibus tuis maris unda pinguescens, marmoreo stupore solidetur. Cetina cymba inter æstuantis pelagi sollicitos sinus fidem tuam fideliter portet. Solis cursus ac lunæ ab occidui carceris receptaculo orationis freno refrena. Anhelantis camini ignis exæstuans, victá natura, sentiat per te tecum et ipse refrigerium. Mortuorum in postliminium vitæ animas reductas inspira. Discute laborantibus morbos; cura languores; in tentationibus gaude, et in tormentis pro nomine Domini. Si obvenerint dura, fidem tanquam granum sinapis te habere demonstra. Sin vero, quod magis est, sub sono legis ac fidei, sæcularis amore jactantiæ accensus, nascentis Dei de Deo Spiritusque sancti inæstimabilem incomprehensibilemque Divinitatis perpetuitatem, jure ipso, quo ex sese est, argumentis te cogere, examinare, metiri, ac discernere posse præsumis; hic tibi ego respondere non audeo: quippe cum sit tutius imperitum videri, quam esse sacrilegum. Et tamen habeo, qui pro me tibi obsistat; nam lex, per quam me forte minus peritum pec- re compellis, ipsa te magnopere retundens ac redarguens confutabit, Salomone dicente; « Altiora te ne quæ» sieris, et fortiora te ne scrutatus sis. Quæ præcepit tibi » Deus, illa cogita semper, et plurimis operibus illorum » non eris curiosus : multos enim seduxit suspicio illo» rum, et in vanitate detinuit sensus illorum [1]. » Similiter Paulus curioso rescribit dicens : « O altitudo divitia» rum sapientiæ, et scientiæ Dei! quam inexquisita sunt » judicia illius, et quam investigabiles viæ illius! Quis » enim cognovit cogitationem Dei [2]? » Et tu ejus naturam quæris ? Sed et alio loco hoc, quod agitur, evidenter ex-

[1] Eccli. III, 22-26. — [2] Rom. XI, 33, 34.

pressit, cum ad Timotheum loquitur instruendum his verbis? « Hortatus sum, inquit, ut denuntiares quibusdam, ne » perversa doctrina uterentur, neque attenderent fabulis, » et genealogiis, quæ sine fine sunt, quæ magis quæstiones » præstant, quam veram rationem Dei, quæ est in fide. Defi- » nitio autem jussionis est charitas ex corde puro, et cons- » cientia bona, ex fide simplici [1]. »

VI. Igitur si Dei servus est, « Stultas et ineruditas quæs- » tiones evita, sciens quia lites generant. Servum autem Dei » non oportet litigare [2]; » quia lis et charitatis est hostis, et fidei, quas si quis amiserit, nec divina ille profecto, nec humana cognoscit. Hæc si religiosus es, serva : si vere timoratus, custodi : de eo, quod modum humani sensus excedit, disputare devita. Negat quodammodo Deum, quisquis rationibus humanis Deum metiri conatur : defensio enim nonnisi imbecilli præstatur, nec potest eum revereri, qui ingenii sui putat esse, quod ille fuerit æstimatus. Cæterum illa est fidei generositas vera, ut Deo fideliter serviat; in solo ipso fiduciam gerat; a fidelitate et fiducia fidelem se vocari cognoscat; inculpatis moribus vivat [3]; conscientia cum bona, non loquacitate, quæ mater profecto peccati est, nosse præsumat : Trinitatisque unam potentiæ plenitudinem, quæ una mente, una credulitate concipitur, non violet, sed honoret.

TRACTATUS II.

De Spe, Fide et Charitate.

I. Tribus in rebus christiani culminis fundamenta consistunt, id est, in spe, in fide, et in charitate, quæ ita invi-

[1] 1 Tim. I, 3-5. — [2] 2 Tim. II, 23, 24. — [3] Prov. X, 8.

cem sibi videntur esse connexa, ut sint alii alia necessaria. Spes enim nisi præcedat, cui laborat fides? Fides si non sit, quomodo spes ipsa nascetur? quibus si deneges charitatem, utræque inutiles erunt, quia neque fides sine charitate, neque spes poterit operari sine fide. Itaque Christianus tribus in rebus, si cupit esse perfectus, debet esse constructus : si quid enim ei ex his defuerit, perfectionem sui operis non habebit. Unde primo omnium spes nobis proponenda est futurorum, sine qua nec præsentia quidem ipsa stare posse perspicimus. Adeo tolle spem, torpet humanitas tota. Tolle spem, artes virtutesque universæ cessabunt. Tolle spem, et interempta sunt omnia. Quid facit ad litteratorem puer, si litterarum non sperat fructum? Quid ratem profundo gurgiti nauta committit, si ei nunquam lucrum, nunquam portus desideratus occurrit? Quid miles, non dicam horridæ hyemis, aut torridæ æstatis injurias, sed seipsum contemnit, si gloriæ spem futuræ non gerit? Quid agricola semina spargit, si sudoris sui præmium non colligit messem? Quid Christianus credit in Christum, si promissum sibi ab eo perpetuæ felicitatis tempus non credit esse venturum?

II. Sed spes ex fide est, quæ quamvis in futuro sit posita, fidei tamen est jure subjecta : ubi enim fides non est, nec spes est ; fides enim spei substantia est, et spes fidei gloria, quoniam præmium, quod spes habet, fides meretur, quæ quidem pro spe pugnat, sed sibi vincit. Amplectenda est igitur, fratres, tenaciter nobis, et omni genere custodienda virtutum; in hanc fortiter incumbendum : ipsa est enim vitæ nostræ immobile fundamentum, invictum adversus diaboli impetus propugnaculum pariter ac telum, animæ nostræ impenetrabilis lorica, legis compendiosa ac vera scientia, dæmonum terror, Martyrum virtus, Ecclesiæ pulchritudo, vel murus, Dei ministra, Christi amica, Spiritus

sancti conviva. Huic et præsentia subjacent, et futura; ista, quia contemnit; illa, quia sua esse præsumit. Nec spes timet, ne non veniant, quia ea semper secum suis in virtutibus portat. Hoc ést, quod Abraham : «Contra spem in spem cre- »didit Deo, ut fieret pater multarum gentium [1]. » Contra spem autem est, quod impossibile est, ac non videtur; sed possibile hac spe fit, cum Dei dicto indubitanter, ac fortiter creditur; dicit enim Dominus : « Omnia possibilia » credenti [2]. » Unde « Abraham credidit Deo, et reputatum est » illi ad justitiam [3]; » qui ideo justus, quia fidelis : « Justus » enim ex fide vivit [4] : » ideo fidelis, quia credidit Deo; qui nisi credidisset, neque justus, neque pater gentium esse potuisset. Quapropter manifestum est, spei ac fidei unam, inseparabilemque esse naturam, quia in homine ex his quæcumque defecerit, ambæ moriuntur.

III. Fides itaque vel maxime res propria nostra est, Domino ipso dicente : « Fides tua te salvum fecit [5]. » Igitur si nostra est, servemus ut nostram, ut jure speremus aliena; nemo enim censum decoctori committit, nec desertorem præmiis triumphalibus honorabit, maxime cum scriptum sit : « Qui habet, dabitur illi, et abundabit; qui au- » tem non habet, etiam id, quod habet, auferetur ab eo [6]. » Per hanc, fratres, a Deo Henoch meruit cum corpore contra legem naturæ transferri [7]. Per hanc evadens Noë non invenit, cum quo diluvium fuisse conferret [8]. Per hanc Abraham ad Dei pervenit amicitiam [9]. Per hanc Isaac præter cæteros enituit [10]. Per hanc Jacob Deo colluctari prævaluit [11]. Per hanc Joseph Ægyptum suæ ditioni subjecit [12]. Hæc Moysi in mari rubro terram vitream fecit [13]. Hæc, ut cursus soliti contempta

[1] Rom. IV, 18. — [2] Marc. IX, 22. — [3] Gen. XV, 6. — [4] Rom. IV, 9. Gal. III, 6., et Rom. I, 17. — [5] Marc. X, 52. — [6] Matth. XIII, 12. — [7] Hebr. XI, 5. — [8] Ibid 7. — [9] Ibid. 11. — [10] Ibid. 20. — [11] Gen. XXXII. — [12] Id. XLI. — [13] Exod. XIV, 22.

mensura Jesu Nave desiderio pareretur, soli lunæque suos frenos induxit [1]. Hæc de armato Goliath David inermi triumphos attulit [2]. Hæc in Job inter crebra et ingentia mala non desperavit [3]. Hæc in Tobiæ cæcitate medica fuit [4]. Hæc in Daniele ora leonibus alligavit [5]. Hæc in Jona cetum in cymbam convertit [6]. Hæc in Machabæïcæ germanitatis exercitu sola vicit [7]. Hæc in tribus pueris ignes amœnos effecit [8]. Hæc mare pedibus ambulari posse in Petro præsumpsit [9]. Per hanc Apostoli multos in nitidam cutem lepræ deformis contagiosis, scabiosisque crassantium ulcerum spoliavere verticibus. Per hanc, inquam, cæcos videre, surdos audire, mutos loqui, claudos currere, paralyticos reformari, de obsessis dæmones fugere, mortuosque sæpe ipsos a sepulcris cum suis sibi exequiis reverti jusserunt, ut omnes mirarentur fieri lacrymas gaudii, quæ nunc fuerant orbitatis.

IV. Sed longum est, fratres, ire per singula; maxime quia charitas sua ingerit fortiora, quæ est ita rebus universis prædita, ut sit omnium jure ipso regina. Triumphet licet, quibus vult virtutibus, fides; ac spes, multa et magna proponat, tamen sine hac utræque non stabunt; fides primo omnium, si seipsam non amet, spes si non ametur. Adde quod fides sibi soli prodest, charitas omnibus. Adde quod fides non gratis pugnat, charitas autem etiam ingratis conferre consuevit. Adde quod fides non transit in alium: charitas, parum est dicere, transit in alium, quæ transit in populum. Adde quod fides paucorum est, charitas omnium. Adde quod spes ac fides tempus habent [10]: charitas autem finem non habet, momentis omnibus crescit, quantoque ab ea diligentibus invicem creditur, tanto

[1] Jos. x, 13. — [2] 1 Reg. xvii. — [3] Job. 1, 2. — [4] Tob. xi. — [5] Dan. vi. — [6] Jon. ii. — [7] 2 Mach. vii. — [8] Dan. iii. — [9] Matth. xiv, 29. — [10] 1 Cor. xiii, 8 et seqq.

invicem plus debetur. Non quemquam pro persona diligit, adulari quia nescit; non pro honore, quia ambitiosa non est; non pro sexu, quoniam illi unus est ambo; non pro tempore, quia varia non est. Non æmulatur, quia invidia quid sit, ignorat; non inflatur, quia humilitatem colit; non malum cogitat, quia simplex est; non irascitur, quia etiam injurias libenter amplectitur; non fallit, quia fidem ipsa custodit; non ulla re indiget, quia ei præter quod est, nihil est necessarium. Hæc rura, urbes, ac populos, composita pace conservat. Hæc circa regum latera securos gladios facit. Hæc bella premit, lites tollit, jura evacuat, fora compescit, odia eradicat, iras extinguit. Hæc mare penetrat, urbem circuit, commercio nationibus necessaria subministrat. Potentiam, fratres, cito ejus edicam. Quidquid locis natura negaverit, charitas reddit. Hæc conjugalis affectus duos homines sacramento venerabili unam cogit in carnem. Hæc humanitati præstat esse, quod nascitur. Hujus est munus, quod chara uxor, quod generosi liberi, quod veri sunt patres. Hujus est munus, quod alii, ut nos, aut plusquam nos, proximi vel amici sunt nobis. Hujus est munus, quod diligimus servos ut filios, ac nos illi colunt libenter ut dominos. Hujus est munus, ut, non dicam notos aut amicos, sed sæpe etiam eos, quos nunquam vidimus, diligamus. Hujus est munus, quod antiquorum aut virtutes ex libris, aut ex virtutibus libros agnoscimus.

V. Sed quid ego diutius demorer in humanis, quasi sola isto affectu sint prædita. Nonne videmus omne animantium genus congregatione, concordia testari charitatem; atque ita omnis motus, quasi uno sensu, magistra dilectione converti, ut quivis intelligat hoc fieri non posse sine naturalis amicitiæ disciplina? Quid autem pro se in necessitatibus gerant, omnibus nota porcorum quotidiana propemodum tam jucundi certaminis exempla declarant; quia

aliquis eorum cum forte de numero audacis lupi rabie rotatus in præsens periculum cœperit infestationibus tyrannicis duci, omnes repente concelerant, laboranti subveniunt, pene armis ipsis inimici certatim se crebro subjiciunt, ingenti fragore confundunt, exertisque mucronibus sordidis, velut testudine quadam resistunt, vincuntque facilius charitate, quod sigillatim nuda vix possunt superare virtute. Elementa quoque ipsa, fratres, satis diversa, satisque repugnantia olim deprehendisset interitus, nisi ea invicem mutuis æqualibusque temperantiæ dotata muneribus, perennis connubii fideli propagine benigna charitas illigasset. Nihil est prorsus, quod sine hac gratum, sine hac pacificum, sine hac fidele, sine hac securum, sine hac gloriosum, sine hac Deo junctum, sine hac possit esse perfectum. Denique cum Dominus interrogaretur, quod esset summum legis sacræ præceptum, sic ait dicens : « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, » et ex tota virtute tua. Et secundum simile huic : Diliges » proximum tuum, tanquam te ipsum. In his duobus mandatis pendet omnis lex, et Prophetæ[1]. » Unde manifestum est dilectionem virtutum omnium divinarum esse substantiam, naturalemque magistram; quoniam ex lege discitur, sed in mentibus nascitur : lex enim pendet ex charitate, non charitas pendet ex lege, sacra Scriptura dicente : « Justo » lex posita non est, sed peccatori[2]. » Peccator autem ille est, qui charitatem non habet Dei, ac per hoc operanti iram recte subjacet legi[3]. Atqui forte aliquis dicat : «Lex spernenda est, quia justo necessaria non est, peccatori vero molesta est. » Absit, fratres; imo potius veneranda est, quia veritatis speculum, quia rigida quædam dilectionis est forma; quidquid enim a justo didicit, id facere injustum quoque

[1] Matth. XXII, 37, 39 et 40. — [2] I Tim. I, 9. — [3] Rom. IV, 15.

compellit, bifarie inclyta, unum glorificando, alium corrigendo.

VI. Constat ergo omne christianitatis magis in charitate, quam in spe, vel fide esse depositum, sicut evidens testatur exemplum. Judas Iscariotes traditor Domini et spem, et fidem perdidit, quia charitas in ipso non mansit; nam et hæreses, et schismata sic disseminantur, cum inflata fides, ac spes, dilectionis a fundamento velluntur. Quid autem sine charitate sint non tantum istæ, sed et aliæ quoque virtutes, indice Paulo, cognoscite. « Et si habuero, inquit, omnem fidem, ita ut montes transferam, » charitatem non habeam, nihil sum. Et si in cibos pauperum distribuero omnia mea, et si tradidero corpus meum, » ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil proficio[1]; » Charitas enim, fratres, omnia diligit, omnia credit, omnia » sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit[2]. » Igitur non immerito Dominus Deus proximi dilectionem commendat, quoniam solam præsumit servare posse, quod præcipit.

VII. Primum est itaque dilectionis officium, Deo refundere, quod nati sumus: solique debere, quod vivimus; nihilque prorsus cordis nostri in penetralibus retinere, quod alieno jure servemus. At cum ab eodem hujus devotionis invitatione inhabitari, seu nos in ipso habitare cœperimus, sicut Joannes dicit: « Deus charitas est, et qui manet in » charitate, in Deo manet, et Deus in illo manet[3], » tunc demum, fratres, charitatem per semetipsum ei condigne reddemus, quia facta commutatione, quod ejus est, fit pro partibus nostris. Sequens est, ut etiam proximos eos affectu, quo nos ipsos diligimus, diligamus: maxime cum cognationis ipsa hoc exigant jura. Clamat enim Propheta: « Deus » unus creavit vos. Nonne pater unus est omnium vestrum[4]? »

[1] 1 Cor. XIII, 2, 3. — [2] Ibid. 7, 8. — [3] 1 Joan. IV 16. — [4] Mal. II, 10.

Quisquis igitur nobilitatis suæ conscientiam retinet, diligit fratrem : nec aliquid audire expectat ex lege, ne admonitione pietati aliquid derogetur; tantumque se in ipso amat, ut oderit se sine ipso. Accedit ad cumulum, quod ideo Deus hominem ad imaginem, et similitudinem suam fecit, ut contemplatione imaginis pateremur reverentiam veritatis, in eaque res conditione dimissa est, ut si quid mali, vel boni cuiquam fecerimus, Deo fecisse videamur. Propter quod non immerito Joannes peculiaris arcanorum Domini consultor constanter edicit : «Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, et fratrem suum odit, mendax est; qui enim non diligit fratrem suum, quem videt, Deum, quem non videt, non potest diligere[1].» Decertemus igitur, fratres, inter nos mutui amoris æmulatione gloriosa, imaginemque Dei dignissime venerando, declaremus quid ipsi veritati debeamus, scientes quoniam si quis imaginem læserit, in exitium suæ animæ incitat veritatem. Nec est dicto longe probatio. Si inclyti cujusquam regis (hominis tamen) vultus, quivis ulla violaverit ratione, nonne continuo velut sacrilegii commissi capitales pœnas luit? quanto magis in Dei causa fortius præcavendum est, quem solum veretur, quidquid in virtutibus naturæ a regibus ipsis quoque metuitur?

VIII. Sed necessario unicuique sinceri amoris est noscenda proprietas, ne sub sono nominis committatur regula veritatis : est enim et alius amor sane saluti nostræ contrarius, cui recte hominis forma tribuitur, quia temporalis, ac fragilis esse cognoscitur. Ideo lineamento puerili depingitur, quia ejus lasciva lubricitas nec annis senilibus temperatur. Ideo nudus, quia voluntas ejus est turpitudo. Ideo pennatus, quia in quæcumque conceperit, velociter ruit. Ideo telis, facibusque constructus, quia illicitis ardoribus semper junctus est gladius. Ideo autem cæcus, quia

[1] 1 Joan. IV, 20.

cum exarserit, non ætatem considerat, non formam, non sexum, non gradum, non sacrosanctum illum saltem sanæ pietatis affectum. Hic facibus suis Evæ pectus incendit. Hic Adam suis telis occidit. Hic Susannam conatus est duorum seniorum aut prodigiosis ignibus subjicere, aut parricidali gladio jugulare. Hic Joseph mulieri flagitat esse violentum : quem etiam, dum denudat, esse non invenit impudicum. Hic synagogam expugnavit, cum sua illi arma concedit. Hic ubique turbulentus, ubique fertur insanus. Promittit, fallit, dat, tollit; nunc tristis, nunc hilaris, nunc humilis, nunc elatus, nunc ebrius, nunc jejunus, nunc accusator, nunc reus. Jocatur, ludit, pallet, tabet, suspirat, celat, obsequitur; aut tentat, aut decipit, pejusque blanditur, quam furit. Occasionem ullam prorsus nocendi non præterit. Vultis scire, quod malum sit? in ipso fructu suo etiam ipse se odit. Venenis ejus quotidie totus exæstuat mundus : pestiferisque voluptatibus ita corrupta sunt omnia, ut quidquid in eo geritur, non debere diligi a nobis sacris vocibus dum jubetur, recte sapientibus execrabilis esse videatur. Joanne dicente : « Nolite diligere mundum, » neque ea quæ in mundo sunt. Si quis dilexerit mundum, » non est charitas Patris in illo : quoniam omne quod in » mundo est, concupiscentia est carnis, et concupiscentia » oculorum, et ambitio sæculi, quæ non est a Patre, sed » ex concupiscentia mundi[1] : » per hanc enim diabolus cum diverse hominum mentes capit ac decipit, sic cupido vocitari a luxuriosis sibi cultoribus cœpit.

IX. Nunc ergo videamus unde vera charitas veniat, ubinam consistat, cui vel maxime debeatur. Utique illi, qui hominem fecit; qui ei munus perpetuæ charitatis similitudinem suam tradidit; qui orbem terræ donavit; qui omnia elementa mundi cum animantibus suis ejus potestati subje-

[1] 1 Joan. II, 15, 16.

cit; qui ei annos, tempora, menses, noctes, dies, clarissimosque duos regalium orbium currus munerifero semper vicissitudinis delectamento servire præcepit, qui eum supradicti amoris male dulcibus venenis occisum, infernæque sedi submersum, majestatis suæ sacramento vivificatum, insuper regni cœlestis participatione ditavit. O charitas, quam pia, et quam opulenta! o quam potens! nihil habet, qui te non habet. Tu Deum in hominem demutare valuisti. Tu eum breviatum paulisper ab majestatis suæ immensitate peregrinari fecisti [1]. Tu virginali carceri novem mensibus religasti. Tu Evam in Maria redintegrasti. Tu Adam in Christo renovasti. Tu sacram crucem in salutem perdito jam mundo providisti. Tu mortem Deum mori docendo vacuasti. Tuum est, quod cum occiditur ab hominibus Deus omnipotentis Dei Filius, nullus irascitur de duobus. Tu populi cœlestis animam tenes, cum ornas pacem, fidem custodis, amplecteris innocentiam, veritatem colis, patientiam diligis, spem repræsentas. Tu diversos homines moribus, ætatibus, ditione, ex una natura unum spiritum, unum efficis corpus. Tu Martyres gloriosos a confessione christiani nominis nullis tormentis, nulla novitate mortis, nullis præmiis, nullis amicitiis, nullis affectibus, omni sane tortore pietatis mordacitate pejoribus, separari permittis. Tu, ut nudum vestias, nuda esse contenta es. Tibi fames saginatio est. Si panem tuum inops esuriens manducaverit, tuus census est, totum in misericordiam habere, quod habes. Tu sola rogari non nosti. Tu oppressos vel cum dispendio tui incunctanter eripis in qualibet angustia constitutos. Tu cæcorum oculus. Tu pes claudorum. Tu scutum fidelissimum viduarum. Tu melior pupillorum, plus quam uterque, parens. Tibi oculos nunquam siccos esse aut misericordia permittit, aut gaudium. Tu tuos ita diligis inimi-

[1] Rom. IX, 28.

eos, ut inter eos, charosque tibi quid distet, nemo discernat. Tu, inquam, cœlestia humanis, humana cœlestibus jungis arcana. Tu divina custodis. Tu in Patre imperas. Tu in Filio obtemperas. Tu in Spiritu sancto exultas. Tu cum in tribus una sis, nullo pacto divideris : nulla humanæ curiositatis calumnia commoveris. A paterno fonte in Filio tota refunderis, et tamen tota ubi refunderis, nec recedis. Recte Deus diceris, quia Trinitatis potentiam sola convertis.

TRACTATUS III.

De Justitia.

I. Fortassis de circumstantibus doctis quispiam in cachinnos erumpat, quod homo imperitissimus, et elinguis aliquid audeam de justitia disputare, de cujus proprietate excellentes ingenio, et doctrina, viri nihil certi libris ingentibus prodiderunt. Sed ego non curem, de me quemadmodum quis jocetur ; non enim in Ecclesia Dei fucatus quæritur sermo, et non veritas pura ; a qua longe omnes illi non immerito aberraverunt, qui justitiam Dei manere in eloquentiæ viribus æstimabant. Denique cum eam comprehendere non possent, (neque enim poterant sine magisterio divinæ sapientiæ, cujus notitiam non habebant), duas asseruere justitias, unam civilem, alteram naturalem ; quarum fecit apertissime, cum ad Romanos loqueretur Apostolus, mentionem, dicens : « Nam justitiam Dei ignorantes, » et suam volentes constituere, justitiæ Dei non obedie» runt[1]. » Sed cum de futuro nihil opinantis præsentes tantum vitæ commoda inspiciunt, falsamque adversus veram

[1] Rom. x, 3.

pro vera defendunt; sic utramque mediis e manibus, oculis patentibus, perdiderunt; Dei, cum stultam putant, quod elaboret dispensio suæ, non dicam facultatis, sed etiam, si si opus sit, et salutis, alii magis prodesse, quam sibi: suam, quia quamvis sit sapientiæ nomine falso vestita, tamen suis commodis consulendo, quod sine alienis incommodis omnino non potest procurari, a quovis vere stultissimo negari non possit injusta.

II. Cæterum si scire potuissent veram justitiam, cujus est immortalitas merces, propterea simulatæ stultitiæ velamine adopertam, ut res magna, magnis virtutibus, magnisque laboribus quæreretur; incunctanter optarent stulti judicare se justi, quam sapientes injusti; maxime cum jam sit eorum fraus omnis in medio; non enim rem valuerunt transferre, sed nomina, justitiam stultitiæ, injustitiam sapientiæ vocabulis infamantes, quæ si ad sua corrigas, propriisque sedibus reddas, invenies injustitiæ magis stultitiam, justitiæ sapientiam convenire; quod etiam sacræ legis testimoniis probare non desinam, cujus ista sunt verba: « Nam quia sapientiam Dei non cognovit sæculum » per sapientiam, Deus optimum existimavit per stultitiam » prædicationis salvos facere credentes[1]. » Et iterum manifestius: « Si quis inter vos videtur sapiens esse in hoc sæculo, » stultus fiat, ut sit prudens: nam hujus mundi sapientia » stultitia est apud Deum[2]. » Ob quam causam idem Deus per Prophetam hactenus protestatur. « Non glorietur sapiens » in sua sapientia; neque glorietur fortis in fortitudine sua; » neque dives in divitiis suis; sed in hoc glorietur, qui glo- » riatur, intelligere et scire quia ego sum Dominus, qui facio » misericordiam, et judicium, et justitiam super terram[3]. » O quam paucissimis verbis omne hoc mundi, enixe quod geritur, negotium peroravit! his enim tribus rebus, quæ

[1] 1 Cor. I, 21. — [2] Id, III, 18, 19. — [3] Jer. IX, 23, 24.

fundamenta sunt omnium vitiorum; violentis quasi quibusdam tempestatibus naufragatum momentis universis interitionem cogitur omne genus humanum. Namque sapientia densis exæstuans argumentis, suasorio, ac delectabili luculentæ orationis compta mendacio, armata vocis tuba, et gladio linguæ, omnes actus ad se trahit, congregat turbas, concionatur; lites sic discernit, ut seminet; pravos, ac lubricos colligit mores; legibus suis suas leges impugnat; jus jure distinguit. Quis non videat nunquam recti aliquid illam facere, vel fecisse, quod fecerit? Vultis scire, quam justa sit? miseram se putat, nisi everterit veritatem. Cæterum fortitudo, quæ hominibus est cum feritate communis, omne jus in viribus habet; quod facere prævaluerit, æstimat rectum; ideoque sine ulla reverentia divinæ atque humanæ religionis delet abrupte igni, ferroque cum sua sibi tota substantia incolas, civitates et rura, nihil omnino metuens amicæ mortis fiducia. Denique quod sapientia legibus per industriam colligit, uno impetu aliquoties clausis oculis illa dispergit. Tertio dives est avaritia; utræque cujus exaggerare opulentiam velocitate mira contendunt: cui totus militat mundus; ætas cui universa deservit. Proh nefas! quæ istæ sunt tenebræ? inest omnibus, et ab omnibus, quasi non sit, arguitur. Accusatur, et tamen colitur; jugulat, et amatur. Invincibile profecto calamitatis est genus, cui, subjugata sapientia, servit virtus.

III. Videtis-ne jam manifeste sapientiam hujus mundi non esse justitiam? et quidem nec veram sapientiam; quia fieri non potest, ut verus sapiens non sit et justus; justus adæque verus non sit et sapiens; quia justus esse non potest stultus; neque sapiens injustus, ipsa ratione docente; qui enim stultus est, quid sit bonum, ac malum, nescit; nec potest scire, quid reprobet, quid teneat, et ideo semper peccat, quod est justitiæ contrarium; justus autem ab

omni peccato se abstinet; quod propterea facit, quia pravi bonique notitiam gerit; quod est utique sapientis. Unde fit, ut nunquam justus possit esse, qui stultus est; neque sapiens, qui fuerit injustus. Cæterum sive justo, sive sapienti si alterum defuerit ex duobus, quod illi putaverunt, nec sapiens profecto erit ille, nec justus.

IV. Satis, ut opinor, præstigiæ mundanæ patuerunt; in quibus cum peritius agant universi homines, quam dici potest, superfluum est demorari. Unde nunc ad veram justitiam veniamus, omnium fontem, matremque virtutum, quæ præter cæteras tota se ad alienas utilitates colligit, atque explicat, sciens quid Deo principaliter debeatur, nihil sibi ipsa concilians, nihil proprium derelinquens, nisi quod fideliter sine ulla jactantia ejus fungitur voluntate. Est autem in publicum tota prominens, atque diffusa; sic tamen, ut sentiri se magis cupiat, quam videri; plane cauta, ne quam declinet in partem; ne in aliquo se ipsa reprehendat; ne opere cœpto unquam deficiat. Hæc captivorum juga redemptionibus frangit; incarceratis medendo plus carcerem novit blanda pervigil cura; ægritudinem cum ægro partitur; abjecta cadavera intecta inhumataque esse non patitur; in pauperes miserosque, sua necessitate neglecta, pietatis largiter et furtim semina spargit; nec rogari se permittit, nec vicaria laudis remunerari mercede; hoc damnum grave, hoc æstimat crimen; nam nihil relinquendo sibi, beata cupiditate antecedit avaritiam; homines enim illa possidet, ista Deum. Adhuc accipite, ad propriam sedem palmamque propositam quanto amore, qua devotione festinet. Si quis eam provocat in judicium, ut ejus auferat tunicam, libens illi pallium quoque concedit; maledicitur, et benedicit; cæditur et gratias agit; jugulatur et non repugnat; pro percussoribus suis Deum insuper exorat. Una illi sola principalis sollicitudo, ac ma-

xima est cautio, ne quid mundo debeat; ne quid horum digne patiatur. Hanc, qui divinas Litteras aut non legerunt, aut lectas irritas putaverunt, beneficio abjecti impolitique sermonis, tamen dicentis : « Nisi credideritis, neque intelligetis[1], » stultam putant, irridentque quasi vanam; quod cum possit bonis frui mundi, ac negligat, sponte se faciat infelicem ; non credentes, quia Dei præcepta custodiens, hujusmodi officiis sæculares obterens voluptates, cum fuerit victor, carnisque nexibus liber, repromissæ immortalitatis inæstimabili beatitudine perfruetur.

V. Sed quid ad nos? quid illi dicant? Insignis vir sicut ait Psalmista noster : « Novit Deus cogitationes sapientium, » quia sunt stultæ[2]. » Nostram nobis stultitiam derelinquant; habeant secum sapientiam suam, cujus quidem sectatores pene omnes conspicor Christianos, qui perfectam putant esse justitiam, propria tueri, aliena non quærere, sapientiæ veræ negligentes imperium, quod verbis hujusmodi continetur : « Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia tua, » et da pauperibus, et tolle crucem tuam, et veni, sequere » me[3]. » De hoc nescio, quid possit quispiam promovere; unum tamen scio, quia nullus est nostrum, qui non momentis omnibus elaboret, ut plus habeat, quam habebat : quod cum nititur, avaritiæ utique partes agit, quæ est inimica justitiæ. Adeo inde est, quod frumento paucorum horrea plena sunt, inanis plurimorum venter. Inde populis deteriora mensuris pretia, quam inopia. Inde fraus, perjurium, rapinæ, lites, ac bella; quotidie mugitibus alienis quæritur lucrum, et præscriptio industria vocitatur; et appetitio rei alienæ sub prætextu propriæ defensionis, ac diligentiæ callidissimis argumentis urgetur, ut quis indefensus, aut innocens, quod habet, legibus perdat; quod est omni violentia deterius : quia illud, quod vi eripitur, non-

[1] Isaï. VII, 9. — [2] Psal. XCIII, 11. — [3] Matth. XIX, 21.

nunquam repeti potest; quod legum circumscriptionibus, non potest. Glorietur, qui volet, ista justitia; verumtamen sciat, quia misero est miserior, qui miseriis ditatur alienis. Quisquam-ne justum putet, qui utilitatem rei familiaris pietati præponit? qui, hominibus fame laborantibus, ac nuditate, pascit tineas, curculiones, ac vermes? qui, quod habet, infelici tenacitate non aliis tantum, sed etiam sibi ipsi subducit?

VI. Sed, inquies, justum est, ut mea servem, aliena non quæram. Hoc etiam gentes dicere consueverunt. Cæterum apud Deum quam sit injustum, mox videbimus. Nunc primo omnium, optime Christiane, scire cupio, quæ sint tua, cum sint timentibus Deum universa communia, sicut scriptum est: « Turba autem eorum, qui crediderant, » animo ac mente una agebant : nec fuit inter illos discri» men ullum; nec quidquam suum ex bonis putabant, quæ » eis erant; sed erant illis omnia communia[1], » sicut dies, sol, nox, pluvia, nascendi atque moriendi conditio, quæ humano generi, sine personarum aliqua exceptione, æquabiliter justitia est divina largita. Cum hæc ita sint, procul dubio non est a tyranno dissimilis, qui solus habet, quod potest prodesse commodis plurimorum. Quid? quod paupere quotidie moriente oppressione, fame, frigore, injuria, amicum tibi excolis aurum; custodis argentum; vestem pretiosam, ornamentaque superba, et supervacanea pro sacrosancto habes, sicut idolum; te per momenta componis, dives in publico, ditior in secreto? nec intelligis quia homini inopia morienti, tantis opibus, qui cum possit subvenire, non subvenit, ipse eum videtur occidere? O quantarum neces animarum in phaleris pendent ornatæ matronæ! ornamentum cujus unum si solvas in pretium, distribuasque necessitatibus singulorum, ex eorum respi-

[1] Act. IV, 32.

ratione cognosces, quantorum malo ille constat ornatus.

VII. Filios, inquit, habeo, quos nudare non debeo. Ista est infidelitatis excusatio, quam Spiritus sanctus per Prophetam retundit dicens : « Adolescentior fui, et senui, et » nunquam vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens » panem [1]. » Et iterum : « Divites eguerunt, et esurierunt, » requirentes autem Dominum non minuentur omnibus » bonis [2]; » quod probare exemplo perfacile est. Meminimus in Regorum proditum libris, famis tempore, quo totus passim populus moriebatur, Eliæ alimenta poscenti memorabilem viduam ultimam victus sui, filiorumque substantiam non partitam, sed totam dedisse; maluisseque se cum liberis suis emori, quam justitiam præterire [3]; pro quo tam illustri facinore cibos a Deo immortales accepit, quos edacitas delibare nequiret; sua enim diminutione crescebant. Integer horum denique vasis semper in plenis manebat status, quantumque eis impensæ diuturnæ necessitas dempserat, tantum rediviva fœcunditas reponebat. Quapropter si pater bonus, si providus, si utilis esse desideras, sicut ille Abraham, Deum plus debes amare, quam filios, ut habere merearis integros, incolumes, ac beatos. Stulta autem res est, illis te velle vitæ substantiam providere, quibus nec nativitatem dederis, nec animas inspiraveris, nec salutem præstare possis. Unde vel sero sacrilegam vocem comprime humanæ fragilitatis memor, qui in hoc ipso, quod loquimur, quid possit contingere ignoras; excusationisque vanæ depone fallaciam. Ingratis avaritiam peccato condis; solius Dei potestas est futurorum commodis providere.

[1] Psal. xxxvi, 25. — [2] Id. xxxiii, 11. — [3] 3 Reg. xvii.

TRACTATUS IV.

De Pudicitia.

I. Pudicitiam qui colit, quantæ nobilitatis sit, facillime cognoscit; est etenim tantæ virtutis, ut sit honorabilis etiam hostibus suis. Hæc totius humani generis fundamenta confirmat; hæc nominum proprietates universis affectibus præstat; hæc parentum, conjugum, liberorumque sacra jura custodit; hæc in utroque sexu conspicua, in omni ætate miranda, in quavis conditione non dubia, soli sibi devota; semper bene conscia, prorsus nulli rei subjecta, unum tantummodo metuens, ne sit amplius, quam vocatur. Denique in solitudine, quæ a metuentibus vocatur occasio, se tanquam arbitrum timet, omneque secretum plus, quam publicum reveretur. Pestiferas odit blanditias carnis inimicæ, et quidquid ingesserit mundus voluptatis, aut muneris, totum respuit, præsumens totum se habere, si pura sit. Neminem fœde desiderat; nec ulli similiter se desiderabilem præstat. In suo statu omni loco, omni tempore manet, plus honestati consulens, quam utilitati. Vultis scire quantæ felicitatis sit? Si te amet, qui habet, diligit et qui non habet, diligit. Si ergo exultat gloria ejus sæpe in gentibus (quamvis illic fructuosa, vel vera esse non possit, quia sub impudico prædone versatur) quanto magis debet esse gloriosior in populo christiano, qui ejus sanctificatori inviolabili deservit Deo? nam si Ecclesia ideo Christi sponsa est, quia pudica: ideo jugo thalami cœlestis honorata, quia etiam post nuptias manet postmodum virgo perpetua; nos, qui nascimur de tanto conjugio, om-

nifarie conniti debemus, quemadmodum prosapici nostræ nobilitatem non relatione tantum, sed etiam fide similitudinis approbemus. Unde tamen præ me fero, fratres dilectissimi, quod ista, et non ambigua in vobis retinet assertio; Deum enim patrem vos et habere, et possidere monstratis, cum pudicitiam, in qua Deus habitat, non dicam, diligitis, sed luculentis moribus adornatis. Magna igitur gloria est ornare, per quod orneris; servare, per quod et ipse serveris. Postremo æquiparatur laus vestra laudi pudicitiæ; illa enim vobis exhibet sanctitatem, vos ei amorem. Per hanc attingitis Christum : imo illa per vos vobiscum complectitur Christum. Per hanc a Deo Patre, quod petitis, impetratis; imo illa per vos impetrat, pro qua sollicite laboratis, ne, dum aliquid postulat, erubescat. Beata, cum alludit in pueris; beatior, cum adolescentibus lapsus feliciter timet; beatissima, cum in juvenibus carnalia extinguere laborat incendia. Sane in senibus ut est honoranda, ita miranda non est : quia licet sit victrix, tamen triumphi sui palmam senectutis cum rigore partitur; cessat enim concupiscentiæ pugna, ubi sub crebrescentibus morbis ipsa necessitate etiam impudicorum pudica sunt membra.

II. Age nunc ejus æmulæ rabiem brevitater, etiam ex comparatione nominum publicemus, ut quid appetendum, quidve fugiendum sit, facillime possit agnosci. Sub velamine Christi nominis, fratres, se asserere conatur Antichristus similiter pudicum, uti fallat; pudicitiæ nominis sonum post se trahit; sed quos fructus habeat, ejus auctor ostendit. Discurrit quippe vesana per populos, hominumque lubricas mentes libidinum flagrantibus stimulis præcipitat in furorem, non sexui parcens, non ætati, non pietati, non sibi; quia pudorem alienum qui appetit, primo suum perdit. Pure non nox illi, diesque succedit; semper enim cœnosi gurgitis sui procella submergitur, dum semper exæstuans

libidinis turpitudo aut veritate, aut imagine perpetratur. Præmia aut tradit aut accipit, corrumpit aut corrumpitur; injicit amorem, paulo post odium de amore factura. Seminat illicitos hæredes; crimenque noscens nominibus pietatis excusat. Proprios aut necat, aut denudat affectu. Nihil prorsus existimat turpe nec pati, nec facere, dummodo in effectu conata succedant. Verumtamen in ipso fructu suo, quo expugnati pudoris alieni labe gaudere consuevit, semper infelix est. Denique post negotium perpetratum odit, et seipsam cum illo, quem vicerit. Hæc sæpe indixit quietis gentibus bellum; hæc aliquoties robusta regna subvertit; hæc aut sub turpibus, aut sub crudelibus factis subjugatos thalamos triumphavit alienos; hæc viros ardore vesano fœmineo stipendio ipsis fœminis sic incognito inopinate dispungens, suam docuit expugnare naturam. Hæc libidinis mercedem vel maxime parentum, filiorum, maritorum, uxorumque in mortibus posuit. Hæc nomina pietatis nonnunquam concubitu prodigioso delevit, pudicos quidem persequens, sed impudicos tantum congruenter occidens. Hæc, inquam, per momenta et parit omne, quod malum est, et peperit omne, quod pejus: nam in idolis dea est, in cultoribus vero eorum ministra. Venerandam se procurat in templis, hilarem in theatris, importunam in publicis, opportunam in quibuscumque secretis. Lasciva, non linguis, non oculis, non auribus parcens, jocatur, sperat, ambit, obsequitur, zelatur, insanit; armatur precibus, armatur et ira; similiter nonnunquam vi extorquens, quod blandimentis impetrare non potuit. Libidinum commutatione varia gaudet semper, et pœnitet, ad satietatem nunquam lubrica utilitate perveniens. Desiderat facere, quod timeat publicari; totum prorsus tentat, ut sibi vindicet totum. Novum prodigii genus est; odit pudicitiam, et tamen hoc cupit videri, quod illa est.

III. Interea miris excolit artibus sese, faciemque suam in se, quam non habet, quærit. Pingit se in seipsam, et lenocinante vario magistri medicaminis fuco, vultum suum vultibus vestit alienis; hoc futura, non quod natura præstitit, sed quod ei ad examen speculi arbitrium temporale dictaverit; nunc emendat, nunc delet, quas amaverat, species; nunc subjicit alias, nunc parturit novas. Manibus suis facta hydra formarum procax semper incedit; quia erubescere alienis sub coloribus nescit, non domesticis, non affinibus, non maritis nota, non sibi; quia non potest esse notum, nec verum, quod est semper incertum. Præterea nunquam diligit Deum, quem scit operibus suis esse contrarium. Diaboli est sane mancipium, ejus enim possidet regnum; nam deos ipsa genuit, ipsa intulit mundo, per quos, aut in quibus diabolus colitur; quorum in actibus origo monstratur. Ipsa Jovem innumerabilibus, variis, magnisque criminibus maximum fecit. Ipsa Herculem, noverca deterior, in Omphalis libidine turpiter vicit, quem terribilis turba monstrorum superare non potuit. Ipsa Venerem membris omnibus denudatam, convexis manibus se tegere conantem, imo animi sui vitium et corporis demonstrantem, post multa adulteria spectaculo totius mundi quoque prostituit. Non opus est ire per singula, quamvis et hæc non fuerint dictu digna; tamen ad exprimendam vim impudicitiæ visa sunt necessaria. ut sciat unusquisque ad idololatriam pertinere luxuriam. Ipsa, inquam, mortuorum sepulcra convertit in templa, tumulos in altaria, cadavera in simulacra, parentalia in sacrificia, mores in sacra. Sic genus humanum a Dei cultura rapuit, dum blanda festivitate facinorosa facinorosorum et colenda crimina, et imitanda persuadet.

IV. Adeo viris contra Dei legem, Deique justitiam, evagandi extra legitimum thorum peregrinæ luxuriæ inspirat

infeliciter quasi liberam facultatem, ac sic eorum quoque fœminas a pudore divellit, quæ desertæ, ardore seu dolore compulsæ, si talia gerunt, putant se aut imitari, aut vindicari. Propter quod in præceptis Dominus ait : « Qui di» miserit uxorem suam, excepta causa adulterii, facit eam » mœchari [1]. » Quid hic respondere possint lubrici mariti, non video, qui humanarum legum iniqua impunitate decepti, justitiam veram nec ex sua ipsa voluntate noscentes, quod pati nolunt, libenter efficiunt ; qui profanæ libidinis detestabili furto distracti, turpibus jam non contenti latibulis, aliquotiens (proh nefas!) sub ipsis obtutibus matronarum vesana congressione desudant, non advertentes miseri, quoniam in tali negotio, judice Deo, quod non licet uxoribus, non licet nec maritis ; sicut præscribens talibus Paulus apostolus dicit : « Mulier sui corporis potestatem non ha» bet, sed vir : similiter et vir sui corporis potestatem non » habet, sed uxor [2]. » Si igitur, quoniam una sunt caro, unum divini operis sacramentum, quoniam fœmina de viro suo facta est, alterque alteri tenetur obnoxius, ac per hoc jure legis quoque linea una tanguntur, dubium non est, horrendi supplicii perennibus absumptum iri tormentis eum, qui prævaricatus fuerit, e duobus. Sed nec illis impune succedit, qui sine uxoribus, amore peccandi liberius, incertas, atque inhonestas sibimet redimunt libidinum merces, non advertentes esse infelix, et impudicum, quidquid legitimum fuerit extra conjugium. Christiano enim, fratres, ultra licere non puto, quam ut sit aut continens, aut maritus.

V. Venio nunc ad exempla, quæ sunt negotio vel maxime necessaria ; quia plus est quod geritur, quam quod dicitur, ut et impudicitiæ malum, et bonum pudicitiæ uno eodemque suggestu facillime possit agnosci. Joseph He-

[1] Matth. v, 32. — [2] 1 Cor. vii, 4.

bræus adolescens, clarus genere, clarior pulchritudine, morum quoque clarissimus probitate, fuit inter filios Jacob ætate minor, sed spiritu major [1]. Hic invidæ germanitatis impulsu in Ægyptum est delatus, atque distractus a fratribus, quem domini sui uxor pejus amare cœperat, quam oderant fratres : nam cum medullitus mulier ardoris insani conflagraret incendio, in suadelam sacrilegam argumentis vehementer armata captat solitudinem; secretum captat et locum, in quali etiam non irritata adolescentia invitis fœminis sæpe violenta esse consuevit. At ubi in destinata prorumpens, neque blandimenta, neque promissa sibimet prodesse cognoscit, conserta manu, inversa vice adorta est in suum fomitem adolescentis ignem totis viribus derivare. At ille in repugnatione vestem sibi violenter extortam relinquens, ex impudicitiæ fovea nudus aufugit; sed pudicitiæ splendore vestitus post calumniosam damnationem et liberatus a Deo est, et honoratus [2]. Denique rex jure secundus factus est regni, qui insignis rex erat jam ante pudoris.

VI. Susannam quoque columen matronatus inaffectatæ formæ pulchrius suæ pulchritudinis ornamentum, insigne pudicitiæ testimonium, e senioribus duo, sed uno in incensi prodigio, secus quam decuerat, deperire cœperant [3]; quam cum adverterent muro castitatis, quæ certe vera est, et æterna formositas, in paradisi solitudine circumseptam, ubi Evam ab auctore operis sui meminerant esse deceptam, hac re ipsa nato consilio, capere dolo aggrediuntur; ac, nisi culpa succumbat, veluti adulteræ deprehensæ magnum minitantur exitium. At illa non Eva ancipitis quidem metus contemplatione præclusa, cujus aut pudor esset jugulandus, aut anima, conscientiæ suæ conscium solum contestans Deum, honestam potius elegit mortem, quam vitam turpem, melius credens hominibus se ream præbere

[1] Gen. XXXIX. — [2] Id. XLI. — [3] Dan. XIII.

debere, quam Deo. Interea instant illi ex amatoribus accusatores effecti, crimenque suum in simplicitatem circumventæ transfusum artificiose dum exaggerant, exinde jam priores se ipsi condemnant. Verum (proh nefas!) creditur ætati, creditur auctoritati, exultant adulteri, damnatur integritas. Jam jamque Susanna ad supplicium immerens trahebatur; jam totus populus in ejus sanguine tumescebat; jam sui quoque familiares novæ rei atrocitate perculsi miserabiliter ingemiscentes, dimissis capitibus, omne studium defensionis abjecerant. Jam etiam ipsa pudoris compendio mortis oderat moras, omnibus displicens, sed soli suæ conscientiæ placens, cum subito, quavis versutia qui fallitur nunquam, confestim adest in Daniele puero Deus. Omnem repente malitiæ scenam diripuit; profectitium crimen propere recluditur, scelus suos redit in auctores; purgaturque per innocentiam pudor. Sicque Susannam, quam impudicitia mentiente in publicum traxerant, probatam, et vindicatam ad mariti thalamum cum ingenti triumpho victrix pudicitia reportavit.

VII. Sed o quantum es miranda pudicitia, quæ aliter laudari te non vis, quam ut custodiaris, solo bonæ conscientiæ ornamento contenta! Tu in virginibus felix, in viduis fortis, in conjugiis fidelis, in sacerdotibus pura, in martyribus gloriosa, in Angelis clara, in omnibus vero regina. Tu nunquam carni, nunquam ulli subjaces legi. De voluntate nasceris, sed bono puritatis voluntatem ipsam paris; quia voluntas fit voluptas postmodum tua, cum per eam quotidie tricenos, sexagenos, centenosque colligis fructus. Tu in pauperibus dives, in divitibus ditior, æqualis in omnibus consummaris. Tu es honor corporum. Tu thesaurus animarum. Tu fundamentum, culmen, ac fructus omnium coæquarum. Tu tui propositi insolubilis nodus æternus. Per te legitima jejunia celebrantur. Per te allegatæ, prius-

quam fundantur, acceptantur preces. Tu es sacrificium Deo charum, tu legitimum Dei templum, sacrarium pudoris. In te corruptio intrare non novit. Per te sæculum vincitur, concupiscentia omnis eliditur, diabolus subjugatur, Antichristus non timetur, Spiritus sanctus inducitur, glorificatur Christus, Deus pater omnipotens propitiatur. Postremo ille felix in futurum regnabit, qui tecum illo pervenerit.

TRACTATUS V.

De Continentia.

I. Si cui forte asperum videtur, ac durum, quod fiducialiter loquimur, fratres, rem pene contra naturam, jam jamque desinat permoveri, intelligens christianæ virtutis hanc esse maximam gloriam, ipsam calcare naturam. Sed quia virtus voluptates semper offuscat, nihilque unicuique, nisi quod amaverit, rectum est, maxime quod uno desiderio omnes excolunt populi; dubium non est, quia aut hostis publicus, aut certe judicatur insanus, quisquis nuptias dissuaserit. At ego non pertimescam, sermonis publici quæ de me fabuletur invidia; non enim nuptias condemno, sed nuptiis meliora præpono, et quidem etiam apostolo hortante sic Paulo : « Dico autem innuptis, et viduis : bonum » est illis, si sic perseveraverint sicut ego. Si autem non » fuerint continentes, nubant; melius est enim nubere, » quam uri [1], » alio autem loco ait : « Hoc dico secundum » veniam, non secundum jussum; volo autem omnes vos » esse sicut et me [2], » ac per hoc ideo nubere melius, quia uri deterius. « Omnia quidem licent, sed non omnia expe-

[1] 1 Cor. VII, 8, 9. — [2] Ibid. 6, 7.

» diunt [1]. » Jam te hic, Christiane, cognosce : elige, quid velis, remedium, an sanitatem.

II. Denique si videtur, conferamus, quæ sit inter virginem nuptamque discretio. Nupta cogitat, quemadmodum placeat marito; virgo, quemadmodum Deo. Hæc extrariis ornamentis ornatur; longe illa ornatior, aliunde quia nescit ornari. Hæc variis unguentis, et odoribus fragrat : illa unici floris sui quovis prato jocundior in cœlum ipsum honore læto inspirat. Hæc liberis gaudet; at illa liberorum non timet orbitatem. Hæc eorumdem blanditiis vernantibus pascitur, et incrementis adolescentibus quotidie delectatur; at illa ægra fastidio novem mensium non bajulat pondus; sub incerto partu, parientis nascentisque de salute non gemit; nulliusque momentis omnibus variæ sollicitudinis cura torquetur.

III. Sed, dicet aliquis, etiam Maria virgo et nupsit, et peperit. Sit aliqua talis, et cedo. Cæterum illa fuit virgo post connubium, virgo post conceptum, virgo post filium. Denique si esset aliquid virginitate melius, Dei Filius hoc magis potuerat suæ matri præstare, cui præstiterit, ut divinæ virginitatis honore polleret. Itaque in statu, quo nata es, permanens virgo gloriare; sanctique pudoris florem nulli legi subjecta fidei thesaurum custodi; esto sancta et corpore, et spiritu; amore Christi ignem carnis extingue, ut de resurrectionis gloria, quam hic jam tibi vindidicas, taceam; in qua ut Dominus ait : « Neque nubunt, » neque nubentur, sed sicut Angeli erunt [2]. » Magnum consequere beneficium, si Deo vivas puris moribus, libera, et hominis non sis ancilla.

IV. At tu vidua secundas cur desideras nuptias, cum temperare videas Apostolum primas? cujus ista sunt verba : « Tempus coarctatum est; superest ut qui habent uxores, sic

[1] 1 Cor. vi, 12, et x, 23. — [2] Matth. xxii, 30.

» sint, quasi non habentes; præterit enim figura hujus mun- » di [1]. » At cum ante annos ferme quadringentos, vel eo amplius, apostolicum hoc operetur edictum, quo et vivaciores fuere homines, et rarissimi Christiani, cur ego, christiano orbe ipso pene jam toto, hominumque vivacitate mundo senescente detrita, obtundam verbis palpantibus aciem veritatis, ac non plene denuntiem, observantiæ qua perfectione Dei cultus debeat custodiri? apud Salomonem maxime cum scriptum sit : « Et si multiplicentur filii, non » oblecteris in illis; si non est timor Domini cum illis, non » conrideas animæ illorum; melior est enim unus timens » Deum, quam mille filii impii [2]. » Cum hæc ita sint, age vidua, quæ sicut innocens virgo, nubere sæpe festinas, interroganti responde, bonum-ne amiseris maritum, an malum? Si malum, et desideras nubere, digna es, quam pejor affligat. Si bonum, fidei serva signaculum; pati non meretur injuriam ipse, cui perhibes testimonium. Ubi est ille, qui invicem desiderantibus vobis tardior cæteris videbatur primus matrimonii dies? Ubi pretiosæ virginitatis, festa utrisque dulcis, occisio? Ubi amor, qui in æquo, unitoque conjugio, e duobus altero superante, non moritur? Tu-ne non illa es, quæ mariti corpus expositum lavasti lacrymis, osculis detersisti, crinium damno velasti, scissis genis, livore fœdatis uberibus, sordido plus pulvere tecta, quam veste? Tu, inquam, non es, quæ nunc cœlum ipsum ululatibus rumpens, post talem maritum puncto temporis vivere te non posse clamabas? Nunc clusis dolore gemitibus, sæpe inter affines mortua spiritu, labentibus membris ad terram incertas reddebas exequias; cui magis lacrymas commodarent, mortuo-ne, an morienti? Post hæc, si libet nubere, omnia illa mentita es. Quid hoc est? Ecce rursus ad lenocinia redis, colorem de pixide mutuaris paulo ante damnatum.

[1] 1 Cor. VII, 29, 31. — [2] Eccli. XVI, 1, 2, 3.

Ecce indulgenter excolis crimen; odorato pulvere luctus pulverem mutas; in stibio fletus includis; ornamento ligas, quod suspendio voveras, collum; ab speculo oracula inquiris, quam commode possis circumscribere petitorem. Quidquid feceris, virgo jam non eris; unum tamen scio, quia nihil distat a prodigio, quisquis alterius causa et formam mutat, et mores.

V. Sed dicis, ardor me teneræ compellit ætatis. Credo. Ecce nupsisti. Ut de fragilitate humanitatis, casibus ut de cæteris taceam, ecce maritum tuum postridie aliqua necessitas rapit, quæ a te longe distractum decennio, vel eo amplius, ut assolet fieri, detineat relegatum. Quid facies? observabis-ne redeuntem, an ardori quæres aliunde remedium? Si observantiam pollicere, sine dubio fallis, cujus impatientiæ professio jam tenetur. Si es autem sumptura remedium, dubium non est hoc esse solum, ut flammas tuas maritalis gladii contemplatione compescas. Mihi crede, non habet concupiscentia locum, ubi patientia dominatur, ubi vivitur sobrie, ubi mors timetur. Itaque hanc observantiam, hunc timorem, quod est verius, atque justius, transfer ad Deum, et quale libet illud sit, repente extinguetur incendium.

VI. Sed sic ego in rebus demoror prope sanis, quasi quæ vere execranda sint, jam correcta sint crimina. Pudet me dicere in populo gravi anus sæpe videri novas nuptas, quarum pene plures sint nuptiæ, quam natales; quæ non rogantur, ut nubant, sed ut dormiant invitantur; propiores sepulcro, quam thalamo; quæ ipsæ cum pereunt, detestabili exemplo adolescentulas quoque perire compellunt. Quis has diligat filius? quis maritus? confundentes sanguinis jura, delentes merita maritorum, adulantes vivis, mortuis suspirantes, nunc odientes veteres, nunc novos filios similiter et maritos? At e diverso ipsæ æstiment quid sit,

quod in tam solemnibus votis sæpe contingit, ut nec filios habeant, nec maritos. Talis est etiam causa maritorum, ad quos aliquid loqui superfluum est; quia si uxor et maritus in carne sunt una, dubium non est, quia quod alter audit, amborum est. Quid agam, quo me vertam, nescio; non enim video quid in exhortationibus divini, ac veri cultus gentibus prædicem. Felicitatem-ne virginitatis? at habent suas virgines, et si non felices, habent tamen. Sin vero ad viduitatis sudorem gloriosum, palmamque provocavero, nobis fortassis insultent, quia nostræ sacræ virgines viduæque magno pro immortalitatis præmio, suæ autem gratis laborent. Verum hoc est solum, nos in quo vincimus, quia pro sua sanctitate Christianæ plus nubunt. Adde, quod gentibus; quod sine dolore magno, vel gemitu non potest dici.

VII. Quæ enim vox, quæ increpatio has condigne possit arguere? quæ dedecus suum sacrilegio dotantes, membra Christi dæmoniorum servis addicunt [1]; Dei templum profapatefaciunt [2]; sacraria usque ipsa denudant, sacra confundunt; amissa luce, lætantes in tenebris, habentes fana non domos. Digne, digne jugulantur, quæ Christi ingratæ beneficiis, sponte ad mortem, de qua evaserant, revertuntur. Cum igitur semper insidietur se non quærentibus diabolus, æstimate quid faciat invitatus; cui omnes nocendi aditus reserati, præstant sine pugna, sine ullo labore victoriam; non enim conabitur in ditionem redigere suam, quæ esse ejus ambivit ancilla. In domo denique quæ geruntur, sed et ipsis in fanis, Christiana fidelis, sine te esse non poterunt; quia uxor infelix es, si nescis, quid agatur in domo; infelicior certe, si scieris.

VIII. Proponamus itaque, ut sæpe contingit, in unum sibimet convenire diversæ religionis diem, quo tibi Eccle-

[1] 1 Cor. VI, 19. — [2] 2 Cor. VI, 16.

sia, illi adeunda sint templa. Quo genere unusquisque suum sacrificium procurabitis? quo sumptu? quibus vasis? quibusve ministris? At si discrete fiunt ista, nihil prodest; ex uno enim proficiscendo, et in unum remeando, si non confusione, vel errore fiunt una. Quid quod illius sacrificium publicum est, tuum secretum? illius a quovis libere tractari potest; tuum etiam a Christianis ipsis minime consecratis, sine sacrilegio videri non potest. Postremo detestabilis est vivendi conditio, ubi non licet facere uxori, quod marito placet; ubi proponis, quia nihil te gerere sinit, nisi quæ disposuerit, prior ipse compleverit. Quod si factum non fuerit, factumve displicuerit, tum tota mugiet litibus domus, blasphemabitur Deus, arreptoque forsitan ipso sacrificio tuo, tuum pectus obtundet, tuam faciem deformabit, præstans aliquando et beneficium, cum te jubet ad Ecclesiam non venire. Sed multo pejus est, si places marito; neque enim sine sacrilegio possis placere sacrilego. Ut rem compendio transigam, utique a templo regrediens necessario enarrabit tibi sciscitanti, sibi de utriusque salute, vel unanimitate, deorum quæ fuere responsa. Si terribilia, consternata metu, forsitan, ipso cessante, illicita eis vota donabis, quod maritis etiam sub fidelibus multæ fecere pejores Evæ non discipulæ, sed magistræ; illa enim decepta, hæ sua sponte se diabolo dediderunt. Sin vero pacifica, et salutaria, profecto lætaberis, eique tanto pro nuntio morigera conjux pacem si non ingeris, nec negabis.

IX. Quid agis misera? quid vesana lætaris? non est pax ista, sed bellum; non osculum, sed venenum. Proh nefas! adhuc fumantia busto complecteris membra, sudoremque sordidarum vaporis ararum carne tua detergis, jocaris, blandiris, obsequeris, et si quod forte acceptum, relatumve fuerit a fanatico solemne mysterium, ipsa susci-

pis, ipsa reponis, ipsa custodis. Una cibum præterea capis; reliquias poculi propinati lambendo labris exhauris; futurique haustus quasi quasdam primitias auspicaris, totum prorsus iniquitatis spiritum libens concipis per maritum; infelix jam plus in te est, quam in templo remansit. At si te serves, atque contineas, æstimabit non amore divini cultus, sed alterius alicujus desiderio in suam hoc contumeliam procurari; castitatis, observantiæque virtutem devocabit in crimen. Quid enim ille mali non suspicetur, non efficiat, diis crudelibus, diis adulteris serviens? Itaque deinceps fuge virgo, fuge vidua nuptias tales. Excusatio prorsus nulla competit tibi. Si continens esse non poteris, saltem noli tuas nuptias fœnerare, ne in illo resurrectionis die inter plurimos maritos non possis, cujus fueris uxor, agnoscere. Noli esse sacrilega; noli esse proditrix legis. Profano cur nubas, cum possis nubere Christiano?

TRACTATUS VI.

De Patientia.

I. Etsi beata diversis vita virtutibus quæritur, cujus cupidine flagrans humanitas per momenta suspirat; tamen omnes uno, eodemque consensu quasi quemdam patientiæ deferuntur in portum, sine qua nec audiri, nec concipi, nec disci quidpiam poterit, nec doceri. Nam profecto sola est, ad quam prorsus res omnis aspectet; dubium quippe cum non sit spem, fidem, justitiam, humilitatem, castitatem, probitatem, concordiam, charitatem, omnes artes, omnesque virtutes, ipsa quoque elementa constare non posse sine ejus eruditione, vel freno.

est enim matura semper, humilis, cauta, prudens, provida, omni necessitate contenta, quavis turbationum tempestate tranquilla. Serenitatem suam nebulis turbulentare non novit. Pœnitentiam nescit; alteratio quid sit, ignorat; omnes aut devitat, aut portat injurias. Incertum est utrum impassibilis judicetur, cum aliquid passa, quasi nihil passa sit, invenitur. Postremo impossibile est, fratres, ejus æstimare virtutem, cujus vinci victoria est. Non illam loco vis ulla detorquet, non labor, non fames, non nuditas, non persecutio, non metus, non periculum, non mors, non tormenta morte ipsa graviora, non potestas, non ambitio, non felicitas. Semper immobilis manet, alta quadam ac divina temperantia robuste librata, universas promotiones animorum placida moderatione compescens; et ut omnia non magnopere devincat, se primo vincit.

II. Non virtutes possunt esse virtutes, non perennes elementorum status, non tempora cognata connexione in solemnes reditus commearent, nisi rerum disciplinam, conversionemque, quasi quædam sollicita mater, patientia custodiret. Sol denique, quamvis mira celeritate alternas mundi metas illustret, tamen nunquam dilectam, verecundamque antevertit auroram; qui, quod majus est, duodenis non dicam spatiis, sed momentis horarum, æquabiliter se partiri non posset, si impatientia suos cursus urgeret. Luna quoque, quæ quibusdam videtur errare curriculo menstruali, solemnes suæ ignes ætatis, quod nunquam prærogat importune, nec derogat; quid aliud intelligi datur, quam sui opificis moderationi deserviens peritissima insignis patientiæ disciplina? Sed et mare ventis lacessitum, cum irascitur, quamvis reciproca vicissitudine, nunc pulsantibus cœlum, nunc requirentibus terram æstuantibus undique vitreis armatum montibus, violentis undarum sævientium cumulis, toto corpore insaniat, tamen extre-

morum pallido ex recursu voluminum, quasi jus terræ cognoscens, ac violare devitans, mira patientia in se frangitur, iisdemque fluctibus, quibus cogitur, refrenatur. Hæc germinantibus pratis, messibus flavis, vitibus curvis, semipallidis olivis et felicitatem præstat et gratiam, cum uniuscujusque temporis fœtus partu crudo in alterius contumeliam impatientia non sinit præcipitare. Quid avium diversarum decora commercia, litterataque? Quis arduis volatibus aëriæ grues? Quid piscium dissimilium cum suis sibi ductoribus gradatæ ætatis innumerabiles cunei? Nonne cum invitationi temporum parent, solemnisque remigis specioso discursu vel aquas sulcant, vel aëra distinguunt, et patienter veniunt, et patienter excedunt?

III. Solus homo præceps, solus impatiens, pravis quotidie mobilitatibus gaudet, varietatibus studet; miserum se putat, si ipse sit; nec intelligit rem dementiæ esse consimilem, in statu suo animum non manere. Impatientia enim quid est, nisi mens lubrica, permotionibus crebris, et rapidis se semper expugnans, animus infidelis; etiam sibi factus improvidus, instabilis, cæcus, incautus, inconstans, totus concitans in ruinam; res sine substantia; negotium sine persona? Omnia cito tentat; omnia momento disturbat; mater criminum, curiositatis magistra, acumen temeritatis, auctor detestabilium pariter ac magistra malorum; hominis namque salutem ab incunabilis mundi mors, ut jugularet, ac jugulet, ab ipsa prorupit. Denique Adam in arce cum esset adhuc paradisi constitutus [1], beatissimusque beati orbis imperio potiretur, tandiu felix, tandiu inexterminabilis vixit, quandiu imperata regalis edicti continuit. At ubi sinistro consensu invidi ex lubricitate serpentis est impatientiam mutuatus, sacræque arboris pomum male dulce delibavit [2], lacrymas reperit, dolores, et gemi-

[1] Gen. II. — [2] Ibid. III.

tus, spinas, et tribulos sibimet comparavit; ultimoque sudore turbatus posteris hæreditatem indigestæ mortis, quæ homicidium mox peperit, dereliquit. Denique nec mora est. Impatienter fraterni invidus muneris in fratris Caïn anhelat exitium [1]; et, Deo spectante negotium, parricida est, nec ejus saltem coërcentis voce comprimitur, sed eo magis ac magis instat, donec effusione sanguinis conceptum piaculum duplicetur. Miratur orbis vacuus se duobus angustum. Mirantur elementa hominem, qui factus sit ad imaginem et similitudinem Dei, posse jugulari, et hoc a fratre. Erubescit rudis terra pio sanguine impiata. Solus Caïn exultat infelix; et quod teste caret, putat se caruisse facinore, quem Deus vidit, quem conscientia redarguit, quem fratris sanguis accusat. Quid impatientium Sodomorum? ubi illicite viri opprimebantur a viris [2], prodigiosæ libidinis ignes ignis divinitus incendit; intestinique facinoris fœdus, quo infeliciores subactis, infami hasta persequentes, hospitum terga depopulabantur, e cœlo imber fusus a Domino, flammis et sulphure armatus, pœnali procella delevit. Judæi concionibus tument; altaria divina cum venerantur, evertunt, varia cæde Prophetas elidunt. Moysem amore nimio lipidare conantur [3]; adversus Dominum semper ingrati variis molitionibus pugnant, multisque diis ac regibus servire gestiunt, qui uni Deo per impatientiam servire minime potuerunt.

IV. Sed impatientiæ hactenus exempla prolata sint; neque enim est studiose, ut arbitror, memorandum, quod optaveris compescendum; maxime cum ejus natura sit talis, ut nunquam moretur in propriis, sed in publicum tota diffusa sit; diffamationibus vigeat huc; atque illuc æstuans varie cæca prorumpat: victa sit autem, si dissimulatio celebritatem ejus obscuret. Nunc ad patientiæ rever-

[1] Gen. IV. — [2] Id. XIX. — [3] Exod. XIV, 10.

tamur virtutem, quæ majoribus nostris illustri virtute perennem gloriam peperit et salutem. Abel ideo martyr [1], quia justus; ideo justus, quia patiens; a quo pati martyres dedicerunt [2], patiendo libenter quod non merentur. Noë cataclysmum, quo omnis caro funditus deleretur, denuntiante Deo imminere per momenta, et credit et timet [3]; arcamque, cum suis ut salvus foret, quam jussus est facere, non præcipiti festinatione compingit; nec tantum munus quasi præsumptor, aut demens rapit; sed patienter ædificat, patienter variis animantibus replet. Quando ingredi jubeatur, quando januam claudere, patienter expectat, dignus evadere, qui in tanto orbis metu non festinavit evadere.

V. Nunc mihi Abrahæ memoranda est mira illa tentatio [4], quæ eum aut sacrilegum fecerat, si contemneret Deum, aut crudelem, si occideret filium; nisi quadam singulari, ac vere divina patientia inter religionem, pietatemque negotium temperaret, in spe non denegans Deo, quod contra spem acceperat a Deo [5]. Igitur Isaac sibi dulcissimum filium, Deo victimam dulciorem contemnit, ut servet; destinat jugulare, ne jugulet; securus illo se non posse displicere facinore, quod Deo gerebatur auctore. O novum spectaculum, ac vere Deo dignum! in quo definire difficile est, utrum sit patientior sacerdos, an victima. Non percussoris, non percutiendi claudicat color; non membra tremore vibrantur; non demissi, non torvi sunt oculi. Nemo rogat; nemo trepidat; nemo se excusat; nemo turbatur, ne vere sit parricidium. Ille lignum, quo inuratur, sibi præportat; ille aram struit. Ille exerit gladium, ille cervicem uno voto, una devotione; ne quid profanum sit, diligenter ac patienter geritur, quod ab al-

[1] Matth. XXIII, 35. — [2] Gen. III. — [3] Id. VI et VII. — [4] Id. XXII. — [5] Rom. IV, 18.

tero celebratur. Sub tanto, non dicam, humanitatis, sed potius ipsius naturæ metu læti sunt. Soli cedit affectus pietati, pietas religioni; favet utrisque religio. Medius stupet gladius nullo impedimento suspensus, mactatione terribili gloriam se præstitisse, non crimen. Quid hoc est? Ecce immanitas in fidem, et scelus transit in sacramentum; parricida incruentus redit; et, qui immolatus est, vivit. Ambo sibi gloria; ambo claritatis exemplum; ambo Dei cultus admirabile sæculis testimonium. Felix orbis fuerat, fratres, si omnes sic fierent parricidæ.

VI. Jacob per patientiam, et benedictionem lucratus est et fratrem [1], dat iracundiæ locum securus, ut redeat domum, patri commendat; sensim mitisque discedit, ut probet se et meruisse et non ambisse, quod meruit. Ac ne quis hanc patientiam timiditatis nomine obscuret, in ducendis quoque uxoribus talis est conditio. Libens excipit [2]; prolixa tempora observat; omnia soceri libens tolerat imperata; qui si esset impatiens, astu circumscriptus, pro Rachel postmodum tempore nunquam reparato serviret. Similiter Joseph patiens invenitur, e pascuo cum a fratribus rapitur [3]; patiens, cum in puteum dimittitur; patiens, dura cum hasta distrahitur, patiens in carcere [4], in regno patientior, patientissimus desideratos cum fratres agnosceret [5]; et ubi jactantia se non potest continere, positus in honore continuit. Cœlestis profecto est ita patientia, quam a suo statu non ærumna, non felicitas, non affectus potuit commovere.

VII. Adversus Job diabolus [6], qui non fertur blandus, æstimare licet, quid moliri potuerit incitatus, maxime cum a Deo acceperit facultatem, ut atrocitatis inveteratæ in examen Justi, quibus possit armis, quibus possit viribus,

[1] Gen. XXVII. — [2] Id. XXIX. — [3] Id. XXXVII. — [4] Id. XXXIX. — [5] Id. XLII et XLIII. — [6] Job. I et II.

niteretur. Igitur novum, ac pene incredibile committitur prælium. Ultra morem diabolus pugnat, sed Job dissimulando plus pugnat. Ille ejus magnum, atque opulentissimum censum uno momento disperdit [1]; cohortemque florentissimam dulcium liberorum atrocissimo impulsu, tectis parietum cum ruina confusis, nimia crudelitate festinus sepelit, antequam jugulet. Ipsum postremo, quem divitiis expoliaverat magnis, magnis vestit ulceribus [2]; quibus insuper vermes immittit edaces, ut in tormenta morientis cum homine adventitium vulnus inquilino vulnere finiretur. At Job cunctis viribus adversæ partis expectatione placida profligatis, in semet fortior nimis, omnibus, quæcumque deleverat bellum, recuperatis in melius, felicitatis pristinæ statum dissimulando non perdidit, sed mutavit [3]. Hic ego patientiam Domini memorare non audeo, ne quam Deus inter homines deputatus patiatur injuriam; idonea laus enim non est, cui principatum adimit peræquatio. At cum omnes omnino memorati, omnesque felices ejus dono sint tales, contumelia est laudare Dominum, cujus condigne laudare non queas servum.

VIII. Sed o quam vellem te, si possim, rerum omnium regina patientia, magis moribus concelebrare! Scio enim quia libentius in tuis moribus, tuis fundamentis, tuisque consiliis, quam in alienis, nudisque sermonibus conquiescis, neque tantam in multiplicandis virtutibus laudem ponis, quantam in finiendis. Tu virginitati præstas, ne flos ejus ullo morbo, ullo tempore deflorescat. Tu variarum semper in tempestatum crebris turbinibus constitutæ fidissimus viduitatis es portus. Tu sanctissimo conjugali jugo rudi cervice subeuntes, in nisum laboris vel amoris æqualem, retinaculis blandis, quasi quidam peritus auriga, componis. Tu amicitiam idem velle, atque

[1] Job. I. — [2] Id. II. — [3] Id. XLII.

idem nolle docuisti. Tu servituti unica ac fortissima consolatio sæpe libertatem paris. Tu paupertati præstas, ut habeat totum sui contenta, cum sustinet totum. Tu Prophetas provexisti. Christo tu Apostolos glutinasti. Tu quotidiana Martyrum et mater es, et corona. Tu murus fidei, fructus spei, amica charitatis. Tu specialiter omnem populum, divinasque virtutes quasi, crines effusos in unius verticis nodum, honorem, decoremque conducis. Felix æternumque felix est, qui semper te habuerit in se.

TRACTATUS VII.

De Humilitate.

I. Sapientes, ut videri volunt, Græciæ viri, præter cæteros curiosi, otioso negotio cor suum, ultra quam licitum est, argumentis insolentibus extulerunt. Hi, cum ascendunt verbis in cœlum; cum Deum persuadent hoc esse, quod volunt; cum assimulant se nosse rerum naturæ secreta; cum stellis nomina, soli labores imponunt; cum errores suos lunari circulo ascribunt; cum ingenii sui carmen coli vel maxime cupiunt; sic se, et alios perdiderunt: nam mutato nomine, et cultu, quasi promota sit somniis, illas scholares calumnias, Dei usque ad Ecclesiam transmiserunt, ut in ipsa quoque, si insanire cuiquam libeat, Deus illi non colendus sit, sed quærendus. Quod nunc faciunt infideles, de quibus Scriptura divina quid pronuntiet, audiamus, cujus ista sunt verba: « Diminuerunt veritates a » filiis hominum. Vana locuti sunt unusquisque ad proxi- » mum suum : labia dolosa, in corde locuti sunt mala. Dis-

»perdat Deus universa labia dolosa, et linguam magnilo-»quam. Qui dixerunt : Linguam nostram magnificabimus, »labia nostra a nobis sunt : quis noster Dominus est[1]?

II. Hanc superbiam Propheta tumidi cordis evitans, sic inquit ad Dominum : « Domine non est exaltatum cor »meum[2],» cum scriptum sciat : « Homo videt in facie, Deus »in corde[3],» nonne injuriosum, vel supervacaneum putabitur, Deo indicare, quod noverit? Absit; indicat ille, sed nobis, quos cupit, quod facit ac prædicat, imitari. Ergo inquit : « Non est exaltatum cor meum, » docens optimum esse « Sacrificium Deo cor contribulatum[4]. » Quapropter, fratres, efferendum non est prosperis rebus, sed timore Dei intra mansuetudinis metas verecundiæ freno cohibendum, ut possimus merito mereri, Scriptura quod dicit : « Proxi-»mus est Deus contribulatis corde, et humiles spiritu sal-»vabit[5]. » Sed et Dominus ipse nos pio promisso quid hortetur, accipe. « Venite, inquit, qui laboratis et onerati estis, »et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et »discite a me, quia mitis sum et humilis corde : et inve-»nietis requiem animabus vestris[6]. » Deus noster, fratres, humilis corde est : et ineffabilis ejus illa sapientiæ, ac virtutis potestas intra hominem susceptum jacet magis admirabilior, quia tantus est et talis. Et homo curiosus cor suum extollit, conaturque ejus comprehendere altitudinem, cujus non sequitur humilitatem?

III. Sequitur, ac dicit : « Neque elati sunt oculi mei[7]. » Oculorum pejor est causa; quia exaltatio cordis ad paucos pertinet, oculorum elatio ad omnes : de quibus Joannes discipulis quid prædicet, omnibus est in usu. « Nolite, in-»quit, diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt. »Si quis dilexerit mundum, non est charitas Patris in eo :

[1] Psal. XI, 1-5. — [2] Id. CXXX, 1. — [3] 1 Reg. XVI, 7. — [4] Psal. L, 19. — [5] Id. XXXIII, 18. — [6] Matth. XI, 28, 29. — [7] Psal. CXXX, 1.

» quoniam omne, quod in mundo est, concupiscentia carnis » est, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi[1]: » his enim auctoribus concipitur, his ducibus geritur, his ministris impletur, quidquid quotidie concupiscentia, ambitione, avaritia ardet in sæculo. Quare utraque sunt vana: quia et cordis exaltatio nullos fructus invenit, et oculorum extollentia de alio in aliud elata, quidquid viderit, mobilitate fugaci statim deperdit.

IV. Dehinc sequitur : « Neque ambulavi in magnis, ne» que in mirabilibus super me[2]. » Magna eloquia Dei sunt, ipse mirabilis in excelsis. Cum in periculis esset, si in his Propheta non ambularet, quomodo bonum insuper sibi opus assignat ab illis recedendo, in quibus oportuerat ambulari? Prioribus, fratres, posteriora respondent; de rebus enim loquitur sæcularibus. In magnis, et mirabilibus se dicit non ambulasse, utique non Dei, sed in illis, quæ magna ab hominibus hoc putantur in sæculo. At cum addit, « Super » me, » ostendit nunquam se elatum fuisse, cum posset : nulli enim facilius efferuntur, nisi quos inopinati honoris culmen extollit. David quippe humilis, abjectus, ignobilis sui jacebat in domo patris, oves semper pascendo, propemodum peregrinus, innocens cum innocentibus deputatus. Hic placuit Deo, unctus in regem, spiratus in vatem; non insolescit in regno; obumbrat neminem Prophetæ terrore : injurias suas non exequitur regia potestate : odientes se diligit : inimicis parcit : parricidalibus filiis ignoscit : persecutorem suum, et quod magis est, regem aliquoties a Deo in manus traditum sibi mavult semper timere, quam occidere : inverso gratus officio, Deo, Dei munus retinendo, placiturus. Rex mansuetus, pater pius, Propheta modestus : totum potest : a toto dissimulat : magnis ac mirabilibus

[1] 1 Joan. II, 15, 16. — [2] Psal. CXXX, 2.

sæculi non immutatur : mitem humilemque retinet ubique pastorem.

V. Post adjecit : « Si non humiliter sentiebam, sed exal-» tavi animam meam[1]. » Videamus, ne forte Propheta ipse se impugnet exaltando animam suam, qui cor suum se non exaltasse gloriatur. Non sibi repugnat, sed ostendit animæ esse sublimitatem, superiora vicisse : quia, « Qui se exaltave-» rit, humiliatur, et qui se humiliaverit, exaltatur[2] : » animæ enim depressio, cor elatum est : cor cohibitum, promotio est animæ. Hujus rei testes sunt nobis duo homines propheticum carmen suis actibus exponentes, Pharisæus, et Publicanus, Dei stantes in templo[3]. Pharisæus insulse manus tendit in cœlum, quæ cædis sæpe, sæpe ministræ sunt rapinarum. Oculos impudenter extollit, quorum lenocinio mundus infelix est. Intonat lingua, caret quæ nunquam veneno serpentis; et, quod omni est majus insania, Deo se laudat. Publicanus autem non membratim Deum, sed totus exorat : quia timore totus est humilis, sua peccata contestans, secundum Domini dictum, a quo procedunt universa genera peccatorum, pectus crebro percutiens[4], quodammodo cor suum manu verecunde castigat, postulatque tantum veniam delictorum taciturnitate, non voce. Quorum quis quid sit consecutus, accipite. Qui totum sibi ipse promiserat, inanis : qui nihil præsumpsit, justificatus de templo discessit.

[1] Psal. cxxv, 2. — [2] Matth. xxiii, 12. — [3] Luc. xviii. — [4] Matth. xv, 19.

TRACTATUS VIII.

De Timore.

I. Timoris quidem, fratres dilectissimi, vocabulum est unum; sed, accedente ratione, timor discernitur a timore: fiunt enim duo; unus Dei; alter, qui naturæ sit; naturæ in homine nascitur; Dei autem et dicitur, et docetur, quia non in trepidatione, sed in doctrinæ ratione constitit, sicut scriptum est: « Venite, filii, audite me, timorem Dei » docebo vos [1]. » Naturalis ergo non discitur, sed impulsu nobis nostræ infirmitatis occurrit; quia non artis est timere quod metuas; metuis autem, quod tibi nolis accidere. Existit quippe diversis ex modis; cum aut exæstuat aliquo reatu conscientia; aut cum hostilis imminens manus gladio salutem premit; aut cum viantis itineri erectus in morsum, ardentibus squamis, incensus, tumidus sese anguis opponit; aut dorsa fugientis, affectans cædem, vicino fremitu ferina rabies onerare tentaverit; vel cum amissis gubernaculis inter compugnantes fluctus ac flatus gemens parturit carina naufragium. Inter hæc omnia deterior est conscientiæ timor; quia, quæ diximus et alia his similia cum passibilitate sui transeunt; timor conscientiæ non deletur.

II. Nunc videamus intelligendum quemadmodum nobis sit, Propheta quod ait: « Beati omnes qui timent Do» num [2]. » Si omnes, qui timent Dominum, beati sunt, non beatus est nullus; quia nulla gens est, nulla sunt pecora, animantium denique nulla natura, quæ non timeat Deum.

[1] Psal. XXXIII, 12. — [2] Id. CXXVII, 1.

Cum gravamur rumpentibus sonis, concussis undique cardinibus; cum præter morem terrifico fragore intonans concrepat cœlum; cum inter cæcas, pinguibus conductas nubibus tenebras, crebræ micantes curvis ignibus flammæ intercepti diei lumen incunctanter assimilant; cum ardent plura fulminibus; cum terra vel tremit, vel hiatu se recipit in se; nullus hic beatitudinis locus est, ubi non devotionis, sed necessitatis est, quod timetur. Itaque audiamus Scripturam, quid dicat, cujus ista sunt monitu: « Et nunc Israël, » quid Dominus Deus tuus postulat a te, nisi ut timeas Do- » minum tuum, et ambules in omnibus viis ejus, et diligas » eum, et custodias præcepta ejus ex toto corde tuo, et ex » tota anima tua, et bene sit tibi [1]? » Videtis-ne hunc timorem nobis necessarium? qui in Dei amore consistit; qui voluntate sua se parit; divinæ legis agnitione construit decorem; ad omnia genera virtutum intrepidus pergit; præceptis omnibus fideliter obtemperat; inchoatus innocenter vivit; justitiam percolit; sine fine studet timere, ne quid præter Deum, quem diligit, timeat.

III. Denique hujus suffragio Daniel populis terribilem inermis draconem necat [2]; leonibus objectus in periculo prandet, qui solet extra periculum jejunare. Et Jonas timens Dominum, spontaneum non timet adire naufragium [3]: ceto inhiante miserabilius sepelitur, quam præcipitatur, et tamen littus, quo tendebat, invenit ante, quam videat; felix magis sepulcro, quam navi. In oratione mons tremit; monti, non Apostolis trepidatio est [4]. Petrus æstu marino fertur, non naufragus, sed viator [5]; timet profundum intercipere non timentem; nec tamen in toto dissimulat, ne per mare pedibus se ambulasse non credat. Adversus Teclam accusator acerrimus linguæ exerit gladium, cum suis sibi

[1] Deut. x, 12, 13. — [2] Dan. xiv. — [3] Jon. i et ii. — [4] 2 Pet. i, 17, 18. — [5] Matth. xiv, 29, 30.

ministris publicæ leges insaniunt : stimulis acuitur feritas in ferocitatem ; et tamen hominibus mitior invenitur. Ne quid scenæ tam diræ humanitatis deesse videatur, immittuntur etiam marina monstra; laciniis omnibus spoliatur puella, vestitur incendio. Inter tot instrumenta mortis spectatore metuente, secura calcat genera universa terrorum; incolumis, quasi orbe subacto, de illo feralis caveæ jam non miserabilis, sed mirabilis funereo ambitu excedit, victi sæculi triumphum reportans, quam tot suppliciis omnes crediderant perituram. O necessarius timor! qui nihil aliud agit, nisi ut beatos afficiat ; qui timet arte, non casu ; voluntate, non necessitate ; religione, non culpa ; qui Deum metuit, non naturam. Vultis scire, cujus proprietatis sit ? omnes timores, quoscumque invaserint, incremento conficiunt ; hic solus ad hoc crescit, ut immortalem, quem possederit, faciat.

TRACTATUS IX.

De Avaritia I.

I. Nec singulare, nec frivolum crimen est, fratres, vel maxime Christianum, cupiditatis compedibus alligari, profundæque noctis feralibus tenebris obcæcatum miserabiliter ad ima deferri. Sed quia inextinguibilis pestis incendio totus mundus exarsit, avaritia, ut putatur, crimen esse desiit : quia neminem, qui se possit arguere, derelinquit ; omnes enim passim furore insatiabili turpes præcipitantur in quæstus : nec quisquam prorsus inveniri potest, qui ei saltem vel uno momento justitiæ frenos imponat. Inquieta semper exæstuat, sevit, pugnat, rapit, congregat, servat,

sui tenax, appetens alieni, non suo, non alieno, non ipso orbe contenta; totum possidet, et de inopia queritur semper. Denique ad sua nunquam pervenit vota. Quantum fuerit auctior, fit tanto miserior, expers otii, expers satietatis. Per fas, atque nefas, artibus multis, modis ac versutiis armata bacchatur, salutis suæ alienæque contemptrix: solum metuens, ne desit ulli, quod radat. Inde est, quod universæ nationes mutuis cadunt per momenta vulneribus; concussæ gemunt urbes; deleta rura respirare non possunt; maria plus prædonibus sæva sunt, quam natura. Obseratæ gladiis viæ humano cruore pinguescunt; testamenta hæredes incognitos ex sese recitari mirantur; amicæ sub fallacia manus innoxias animas secure conficit ebibita veneni tempestas; sepelitur nova odii rabie ante, quam nascatur, matris jam non in utero, sed sepulcro incognitum pecus, quod legitimam nec mortem potuit sentire, nec vitam. Recte igitur Apostolus ait : « Radix omnium malorum est » avaritia[1]. » Hac enim matre, eademque magistra, universa, quæ diximus, sed et alia multa, imo omnia undique sine pausa, quæ scaturiunt, mala nascuntur, atque concelebrantur, quæ condemnare falso humanitas gestit; camelum enim glutiens, culicem liquat; rejicit stillas criminum, et avaritiæ, unde criminum fluenta funduntur, ebibit fontem.

II. Huic non jura, non leges, non honor ullus obsistit : quia quidquid aut emitur, aut distrahitur, liberum non est : non nobilitas; quia per hanc credit, hanc excolit, per hanc hoc sibi nomen invenit; non sanctitas, non munitio; quia « Nihil est tam sanctum, quod non violari, nihil » tam munitum, quod non expugnari pecunia possit[2] : » non necessitudo sanguinis, non amicitia; quia non suo merito, sed auri, argenti, facultatumque beneficio quis aut amatur,

[1] 1 Tim. VI, 10. — [2] Cicer. in Verrem.

aut odio est. Denique hæc est causa, quod fratrum pia nomina plerumque magis gladiis amica videmus esse, quam sibi : quod parentes opulenti, abolita sui nominis sanctitate, filios suos non sine utriusque dedecore patiuntur errare stipi triviali subjectos ; quod liberi parentum vitam sua damna judicantes, injecta violenter manu ipsi naturæ, invasis hæreditatibus ante tempus, parentes suos compellunt vivere miseriæ, facultatibus mori. Proh nefas! Quid tibi tua tollis infelix? Quid extraneo facias, qui in te avarus es? O detestabili detestabilius malum ! invicem dum expoliant, persequuntur, fallunt, hostes probant, prædones laudant, latrones excusant; nec sui unquam venit in mentem, non esse humanæ potestatis crastinum diem, ac ne ipsum, quo res agitur [1]; quia quod volvitur semper, in momento quid afferat dubium est [2]. Sed oculis patentibus cæci dilatant horrea [3]; terras angustant, jungunt saltibus saltus, et si orbem totum possideant, fines oderunt; illicitum putant habere vicinum. Construunt prædia, sepulcra defodiunt; timent omen, qui non timent mortem. Sic interempti, plerumque jacent canibus, alitibus, ferisque donati, ubique dispersi, utrobique deperditi, semesis ossibus, etiam suis carnibus nudi. Conspicite rem avaro condignam. Ille, ille amplum qui habuit censum, exiguum non habet tumulum, quos Propheta egregius hactenus increpat dicens: « Quid profuit nobis superbia? aut quid divitiarum ambitio contulit nobis ? Transierunt ista omnia tanquam umbra [4]; » sed et Dominus ipse dicit : « Quid prodest unicuique lucrari mundum, et animæ suæ pati detrimentum [5]? »

III. I nunc insatiabilis homo, et in detestabilis congestionis lucra letifera etiam ipsa elementa novis artibus coge. Licet radient tibi pretiosorum lapidum discoloribus formis

[1] Luc. XI, 20. — [2] Jac. IV, 14.— [3] Luc. XII, 18.— [4] Sap. V, 8, 9. — [5] Matth. XVI, 26.

referta penetralia, gemat terra sub pondere argenti, auro ardens tota domus pugnet sua flamma cum sole, honorumque exinanitus a te gradus non inveniat quid tibi præstet; meminisse tamen debes quia mors non timet nec divitias, nec honores. O cæca mens hominum! quam varie, unam tamen contendit in mortem; pauper, cum òpes infeliciter quærit, quas feliciter non habet: dives, cum divitias putat se non habere, quas habet; in uno nititur avaritia, bacchatur in alio, in utroque crescit, in utroque non desinit. Verumtamen eos uno momento exigua humus et peræquat et satiat, quod cum tota ambitione sua non potest aurum.

IV. Hinc unus pecuniam suam tanquam hamum proponit, ut facultates ad se attrahat alienas; quam peregrinantem ferali supputatione nutrire non desinit, ut summam quærat, non quam commodatio dedit, sed quam ei pepererint armati numero dies, menses et digiti. At plerumque cum sua sibi industria fœnerator etiam ipse nudatur, ei cum casu aliquo fraus, inopia, fuga, mors extorserint debitorem: avaritiæ enim naturale est, ut avariorem faciat; plerumque plus tulit avaro, quam præstat, ac si sæpe contingit, ut merito perdat etiam sua, qui desiderat aliena. Illic alius vias viantibus cludit, arcet ab herbis, arcet a sylvis, arcet ab aquis. Et quidem copiosis vacantibus plurimis, negat hominibus, quod avibus, serpentibus, feris non potest denegare. Mera profecto vesania est, beneficiis invidere naturæ. Alius inde rerum omnium captat annonam; aucupatur distrahendi tempus, minor in mensura, major in pretio; negat se habere, quod distrahat, ut rogetur, ut jugulet, atque utinam incorrupta species venderetur! Ingemiscit præterea, si annus est sterilis; multo magis, si fertilis fuerit: illic, quia parum distrahit: hic, quia non solus. Vultis scire quantis sit tenebris obvolutus? irascitur Deo,

si non semper fiat publicis luctibus dives. Bene bene, cum quis quærit aurum, invenit gladium.

V. Inter hæc nemo considerat conditionem fragilitatis humanæ, nemo hostem, nemo fiscum, nemo latronem, nemo domesticum, qui cognitione secreti est omnium pejor; nemo imminentes diei judicii flammas, per quas omnes nudi transituri sumus. Solum colitur, de quo dictum est : «Idola gentium, argentum, et aúrum[1],» pro quo quis aut jugulatur, aut jugulat. Vellem scire tamen, tanta ejus rabies quid voluptatis habeat, suo cultori quid præstet? Febrem non extinguit, morbos non discutit, vulneribus non medetur, dolores non tollit, mortem non repellit; nisi quod sanos occidit; nec manducatur aliquando certe, nec bibitur; nec in inferno cum suo prædone descendet; solum quod oculos infelices, inanemque conscientiam ad hoc in maligni fulgoris cupidinem diram spe potiundi præcipitat, ne gratis homo videatur occisus.

VI. Sed nos non avaros, sed de avaris sermonem fecimus, fratres; alioquin solis divinis exemplis oportuerat perorare, esset si quis hic talis. Sed quia in vobis fides, et pietas, quæ est idonea expultrix avaritiæ, manet atque gloriatur, digni estis universi aurum, argentumque non tam habere, quam esse: nam vos estis aurum vivum Dei, Christi vos argentum, vos Spiritus sancti divitiæ; vos, si terrena metalla contempseritis, longe his vitæ vestræ thesaurus. Vobis auro constructa ætheria illa civitas destinata est; nulla intrare volentibus mora; patent duodecim portæ; habitacula præparata sunt infinita: nemo sit de mansione sollicitus. Certe gloriæ nostræ insignis res erit, si Dei civitatem felicitate nostri numeri fecerimus angustam. Itaque estote securi; nihil in illa deest unquam, nihil ab suo statu aut tollitur, aut declinat; omnia bona, atque perpetua exu-

[1] Psal. CXIII, 4, et CXXXIV, 15.

berant passim. Certe quod primum est, nemo eget, nemo invidet, nemo furatur, nemo rapit, nemo proscribit, nemo jugulat, moritur nemo; omnes felices, omnes unanimes, omnes immortales; omnes sunt semper æquales; quod unius est, omnium est; quod omnium, singulorum. Vultis scire quæ illic beatitudo versetur? nemo suam vestem, nemo suas margaritas abscondit, nemo lapides pretiosos, nemo aurum, nemo argentum; et tamen nullus timet furtum.

TRACTATUS X.

De Avaritia II.

I. Avaritia quam facile arguitur ab omnibus, utinam possit tam facile non amari! est enim artifex, ac dulce malum, et hominibus universis semper infestum. Denique non habentibus divitias habendi injicit cupiditatem : habentibus adimit satietatem. Ita omnes in rabiem una tempestate præcipitat, ut ubinam sit major, ignores. Est autem similis igni arida pabula depascenti, quæ nisi finiant, non finitur. Hanc mediocres fraudibus excolunt, divites impotentia, judices gratia, diserti mercenaria ac duplici lingua, reges superbia, negotiatores astutia, inani pauperes voto, cultores Dei odio simulato, totæ autem gentes, universæque nationes gladio. Per orbem totum vesana bacchatur, novis ac variis artibus fervens : nunquam quieta, non die, non nocte, non bello, non pace : nunquam satura, lucrorum enormitate miserior. Novum calamitatis est genus, quod tantummodo crescit, senescere ignorat. Non illam parentum pietas frangit, non dulcedo liberorum, non

conjugalis affectus, non chara germanitas, non jus amicitiæ, non tener pupillus, non dura viduitas, non miseranda paupertas, non Dei contemplatio. Ecce enim his omnibus, prout potest, variis artibus aut adulatur, aut nocet, si quid habuerint, tantum ut tollat. Cui autem parcat, quæ et mori momentis omnibus, etiam frivolo, ac turpi lucro festinat?

II. Quid igitur miser homo auri, argentique metalli incensus vana cupiditate, vano cura torqueris? Quid talentorum magnas strues congeris? Quid hic remansura pervigil, sollicitudine cassa, nec tibi ipsi inde aliquid concedendo illibata custodis? Insuper de inopia quereris, qui, quod habes, nescis. Quidquid feceris, nihil horum tecum ad inferna portabis; quod enim naturæ est, de loco ad locum transferri potest, ei autem subtrahi non potest. Denique aurum argentumque, penitus quod eruitur magnopere terræ visceribus, iterum celandum terræ mandatur; etenim res est, quam habere falsum est gaudium, certissimum periculum publicare. Sed non opus est ire per singula, cum uno exemplo noscantur universa ejus mala, Propheta dicente: «Idola gentium argentum, et aurum[1].» Unde apparet eum, qui diligit aurum, et argentum, non tantum deos colere, sed eorum mores, et actus imitari, cujus rei facilis probatio est. Illa interim, quæ nostra sunt, videamus.

III. Aurum, argentumque, Christiane, si vera dicenda sunt, execraris in simulacris solis, non in penetralibus tuis; nam et illic aureis, argenteisque innumerabilibus veluti templis tereti moneta percussis inesse similiter regum vultus signaque cognoscis: nihilque aliud distat, nisi quod in tua domo minuta sunt, in templo majora; quæ si erogaveris, pecunia est; si servaveris, simulacra. Ancilla Christum falsum idolum respuis: mihi crede, in te colis, cujus ornatum, cujus imaginem non deponis. Ad Ecclesiam Dei

[1] Psal. cxIII, 4, et cxxxIv, 15.

opere vario totum inaurata corpus, execrabili metallo procedis onusta, ubique delicata, sub monilibus fortis. Denique ipso cultus rigore in oratione non flecteris, non manus tendis, tumidum monilibus pectus prosternere dedignaris. Sane cervicem curvas, non religione, sed pondere. Quando exomologesim facies, quæ plus pro ornatu es, quam pro salute sollicita? Quid autem a Deo impetrare te posse credis, quæ eum per id, per quod irascitur, deprecaris? Aperi tandem oculos cordis; invenies te insultare potius, quam rogare. Postremo, fratres, non potest timere maritum, quæ non timet Christum.

IV. Inde est, quod conjuges nuptiali sanctissimo repugnantes jugo, pro se quisque nitentes, amore videlicet nimio, hæreditatem captat alter alterius : quod parentes filios, filii parentes oderunt, quod amicitia magis in facie alludit, quam in cordibus commoratur; quod omne genus humanum suo interitu, suisque calamitatibus delectatur, viliorem habens animam, quam pecuniam. Inde est, quod justitia, honestas, pietas, fides, veritas perit : quod Deus ipse momentis omnibus patitur contumeliam, cujus præcepta contemnuntur; cui cultus, cui amor mundi præponitur : quodvis etenim piaculum, scelus, dedecus, nefas libenter admittit, cujus præcordia implacabilis cupiditas pestifera flamma repleverit.

V. Sed hæc non ad vos, fratres, quorum largitas provinciis omnibus nota est, quorum pia semina totius quodammodo orbis per membra jactantur. A vobis multi redempti, multi edictis feralibus liberati, multi conditionibus duris exuti gratias agunt. Vestræ domus peregrinis omnibus patent; sub vobis vivus, mortuusque diu nunquam visus est nudus. Jam pauperes nostri alimenta rogare non norunt. Jam viduæ, atque inopes testamenta conficiunt. Plura ad laudem hujus beatitudinis vestræ possem dicere,

nisi essetis mei. Unum tamen præ gaudio tacere non possum; fœnerando pauperibus, omnes copias avaritiæ subactas vestrum sine invidia transfertis in censum. Quid enim esse potest ditius homine, cujus profitetur Deus se esse debitorem? qui est benedictus in sæcula sæculorum.

TRACTATUS XI.

De Avaritia III.

Recte, fratres, sicut audistis, Deus odit avaritiam : est enim libido profunda, cupiditas cæca, tempestas insana, rapacitas sine fine, sollicitudo sine requie; ad sua nunquam perveniens vota, quia satiari non novit; fidem frangit, charitatem negligit, justitiam negat, non cognoscit affectus; jura divina contemnit, humana versutis argumentis excludit, orbem totum, si possit, ut rapiat. Vultis scire quale calamitatis sit genus? sane plus in eum, qui eam dilexerit, sævit, quam qui vicerit, habebit vitam æternam.

TRACTATUS XII.

De Spiritu et Corpore.

I. Si quis studio vel noscendæ, vel impugnandæ sacræ legis naturæ nativitatis Moysi librum lectitando, sæpius replicaverit, fortassis, ut sunt ingenia, quotidie quæ videmus, versutis contentionibus læta, de Apostoli dicto calumniosam nobis inferat quæstionem, qui ait : « Primus homo e

» limo terræ, secundus e cœlo [1], » dubium cum non sit unum hominem tantum e limo terræ a Deo fictum, eique ejus ex latere mulierem conjugale solamen excussam [2], a quibus omne genus manavit humanum; cœlestem vero ibidem nec memoratum, nec factum posse doceri, nec natum. Huc accedit etiam ipsa præpostera memoratio; quoniam res est disconveniens, et absurda, ut secundus sit immortalis, et qui mortalis est primus; cum immortalitas in se ordinem temporis non recipiat, mortalitas capiat; vel si cœlestis est primus, quid opus erat ut fieret quoque terrenus? Simile dictum evangelicum illud consentanea potest argumentatione pulsari; scriptum est enim: « Nemo » ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, Filius » hominis, qui erat in cœlo [3]. Quomodo Filius hominis, vel cujus hominis nasci posset in cœlo, ut de cœlo descenderet, cum humanitas a cœlo et possessio longe dimota sit, et natura? Age excita sensum, lector, invenies veritatem. Qui erat in cœlo, de cœlo descendit [4]; qui descendit, ipse est, et qui ascendit in cœlum Filius hominis, qui erat in cœlo; Filius hominis vocabulo, non natura; non enim bis carnem induit Dominus; sed sic oportuit prædicari, quia primo ante quod esset quam se fieri voluisset, tam figura, quam oraculis frequentibus publicavit. Igitur Dei Filius ad ineffabilem originem pertinet, hominis ad sacramentum; cujus sacramenti arcanum evidenti ratione, quasi quadam clavi et aperire conabor, ut, providentiam Dei, et vim consociationis carnis et animæ, et hominis summum bonum ubinam sit constitutum, quivis facillime possit agnoscere.

II. Posteaquam Deus, fratres, hunc mundum, quasi quamdam futuri humani generis domum, multipliciter ap-

[1] Cor. xv, 47. — [2] Gen. ii. — [3] Joan. iii, 13. — [4] Ephes. iv, 9, 10.

tatum, distinctumque elementis, opibus, animantibus, alimoniis, utilitatibusque diversis, magnis et plurimis, habitatori ulla ne querela subesset, solertia mira perfecit; tunc ad imaginem, et similitudinem suam fecit sibi ipse simulacrum sensibile, atque intelligens; sumpto quippe limo terræ, hominem figuravit, eique animam, qua spiramus, infudit e proprio fonte spiritus sui [1]; cui ab humo homo nomen imposuit, credo, sicut res ipsa docet, ut contemplatione Opificis ac materiæ, semper suum et vereretur, et veneraretur Artificem. Post hæc subjecit ei omnia bona mundi [2], et quia erat jam sapientia conditus, sensibus stipatus, eligendi mortem vitamve præcepti eruditione commonitus, eum propriæ voluntati commisit. At lividus ille criminator, qui, quod sensim serpat, serpentis nomen accepit, detestabili accensus invidia, eum, quia per se non valebat, aliena forma blanditus, per mulierem transgressionem præcepti Dei persuadendo, miserabiliter jugulavit; et exinde hæreditaria conditione confectum uniformiter interibat omne genus humanum. Nec fuit ullus, ulliusque solatii locus; nam hominem vivum, ut adhuc usque, consumebat labor, gemitus, impietas, dolor, ægritudo, miseria; mortui quippe corpus, figuramque illam florentissimam edax in æternum terra delebat; animam quoque feralibus tenebris relegatam perpetui carceris pœna perpetua implacabilis affligebat infernus. Non Superi, non Inferi parcebant simulacro Dei; etenim mortis imperium sibimet vindicaverat totum.

III. Hæc cum diu sic haberentur, solertissimus ille artifex rerum Filius Dei, cujus sapientia non habet finem, nec fortitudo mensuram, amore imaginis suæ de cœlo descendit; uteri virginalis illustrat hospitium, ibidemque in homine includit Deum. Utitur et figura, et conditione mor-

[1] Gen. II, 7. — [2] Ibid.

tali. Justitiam docet immortalitatis esse comparatricem, factis præcepta consummat. Postremo suscepit mortem, ut, ea devicta, resurgens homini per hominem, quem gerebat, et spem vincendæ mortis afferret, et eum ad præmia immortalitatis admitteret. Sic factum est, ut quomodo per unius damnationem in omnes homines damnatio, sic per unius justificationem in omnes homines justificatio æternæ decurreret vitæ [1]. Videtis-ne jam manifeste, in homine suscipiendo fuisse providentiam, in passione sacramentum, in resurrectione summum bonum?

IV. Hic nunc primum omnium scire debemus, hominis fabricam ex duobus diversis ac repugnantibus comparatam, discordique concordia esse connexam, animamque lineamentis corporis circumseptam. Unde duæ quoque vitæ a Deo attributæ sunt nobis; una, qua nescientes communi cum pecudibus lege fundimur a natura; quæ est corporalis, ac per hoc etiam brevis: alia vero animi, quam nos nobis ipsi hac in vita per fidem sacri fontis vivo de gurgite comparamus, nobilis, et æterna; quia animus, qui vicerit mundum, agnoscendo ac servando religionem veram, veramque justitiam, immortalitatis necesse est pro laboris sui munere immortali beatitudine perfruatur. Inde est, quod intra hominem clandestinum fremit momentis omnibus bellum, cum unaquæque pars nititur alteram subjugare, Apostolo sic dicente: « Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus » adversus carnem, hæc duo invicem adversantur sibi [2]. »

V. Hinc caro tota deliciis fluens, variis temporum redimita muneribus, opes multimodas, ac profundas promittit, ostentat, objicit, donat, speciem proponit suam; faciemque, in quas illi libuerit figuras, speculo conciliante semper incertam, quotidie peregrinis coloribus mutat; gulæ labore culta, lavacro nitida, unguentis oblita, vestitu varia, mo-

[1] Rom. v, 18. — [2] Gal. v, 17.

nilibus tota distincta, conviviorum celebritate jocunda, vino madida, gemmis seu floribus redimita, oculorum jocorumque festivitate lasciva, avaritia cæca, libidine percita, delicate tumentis, ac reflabilis thori plumeo sepulcro superba; jactat se ludibunda per nemora, fontes, prata, Bajas, civitates, ac rura; universis voluptatibus septa, in cupidinem sui utrumque sexum, omnes animas, omnes ætates isto carmine invitans: « Exiguum et cum tædio est tempus » vitæ nostræ, et non est refrigerium in fine hominis, et non » est, qui agnitus sit reversus ab inferis; quia ex nihilo nati » sumus et post hoc erimus, tanquam qui non fuerimus, et » non est reversio finis nostri; quoniam consignata est, et ne» mo revertitur[1]. » Et infra: « Venite ergo, fruamur bonis, quæ » sunt, et utamur creatura, tanquam in juventute celeriter. » Vino pretioso et unguentis nos impleamus, et non prætereat » nos flos temporis. Coronemus nos rosis, ante quam mares» cant. Nullum pratum sit, quod non transeat luxuria nostra. » Ubique relinquamus signa lætitiæ; quoniam hæc est pars » nostra, et hæc sors[2]. »

VI. Illinc spiritus, quasi quidam dux peritissimus, horum omnium prædicit fugam, in armis expeditissime standum, vigilandum diligenter, undique castra munienda, defensanda regalia fortiter ac tenaciter signa; æstus, frigus, famem, sitim, universaque discrimina æquanimiter perferenda; mundum abdicatione calcandum, mortemque ipsam, perennis cui beatitudo succedat, præmium victoriæ magis esse, quam mortem. Luculenta oratione per Joannem hactenus concionatur: « Nolite diligere mundum, neque » ea, quæ in mundo sunt. Si quis dilexerit mundum, non » est charitas Patris in illo; quoniam omne, quod in mundo » est, concupiscentia carnis est, concupiscentia oculorum » et ambitio sæculi, quæ non est a Patre, sed ex concupis-

[1] Sap. II, 1, 2, 5. — [2] Ibid. 6-9.

» centia sæculi, et mundus transibit, et concupiscentia ejus, » qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in æternum[1], » quomodo et Deus manet in æternum.

VII. Sed dicit aliquis : « Si ita est, cur in se ipse potissimum superatur ? » Primo quia genus humanum magis voluptati, quam virtuti consentit ; deinde quia delicias plus diligit, quam laborem. Huc accedit, quia bona carnis invenit, non requirit ; mavultque potiri vel parvis præsentibus bonis, quam bonis ingentibus tardis. At vero spiritus bona non tantum sunt invisibilia, tarda et abscondita, sed etiam nimis in arduo constituta, ut ad ea, nisi cum summa difficultate, laboribus, ac periculis magnis non possit ab aliquo perveniri. Adde quod illa in solo genitali versatur ; ille peregrinus est, illa sine contemplatione meritorum quibuslibet passim sua munera infulcit, maxime indignis, ut ad se colligat turbas. Ille nunquam remunerat quemquam, nisi primo quis victor mortis jura prætereat. Quæ res efficit, ut sive metu, sive incredulitate præponantur præsentia futuris, mala bonis, fragilia solidis, falsa veris, terrena cœlestibus, temporalia sempiternis.

VIII. O cæca mens hominum ! quid præsentium carnalium rerum fugaci illuderis blandimento ? quid deteriori meliorem subjacere compellis ? Scriptum quippe cum noveris : « Omnis caro fœnum, et gloria ejus sicut flos fœni[2] : » cujus si curam geris, pecuinam te esse cognoscis. An ejus virtutem diligis ? frangit, ac subigit illam quivis dolor. An pulchritudinem ejus ? levis et commutabilis res est, et quæ una febri, vel qualibet facillime deleatur injuria. Ecce procuratores, vel gubernatores ejus oculi aliquo ictu extincti subsidunt. Nonne cadaver est vivum ? Ecce tabidus pulmo pinguibus sputamentis exesus detestabili macie omnia gestatoris sui ossa denudat. Nonne horrebit etiam sibi quodammodo illa

[1] 1 Joan. II, 15-17. — [2] Isaï. XL, 6, et 1 Pet. 1, 24.

excarnata umbra tractabilis? Longum est ire per singula. Ecce peremptorius aliquis morbus totam machinam lecto prosternit. Ecce tempestas undique mortis incumbit. Nonne statim illa, quæ erat domina voluptatum, fit præda morborum? Postremo jacentes reliquias mors vindicat sibi, insuper ei pœnas gehennæ paritura. Tunc carnalis mimus ille finitur, exanguique nihil jam suffragantia tota illa ornamenta medentur, nisi quod a false plangentibus adhuc viventi rapiuntur.

IX. Unde, fratres, sicut veri Christiani, « Quasi hospites, » et peregrini, abstinete vos a carnalibus desideriis, quæ mi» litant adversus animam [1]; » nec vestrum frangat affectum, quod ejus secretum, figuramque nescitis; quam si propterea contemnitis, quia non videtis, Deum quoque, qui est invisibilis, contemnere similiter poteritis; qui enim non diligit ejus similitudinem, sequitur ut oderit veritatem. Inde est, quod stulti præponunt corpus animæ, idolum Deo. Sed nos, qui Adam abjecimus, Christum induimus [2]; qui, quæ vis, qui exitus, quæ merces carnis sit, quæve animæ, Deo magistro, didicimus; qui non ignoramus victoria carnis ambas extingui, animæ victoria utramque servari; meliora sequamur, saltem vel eo studio, quo sequimur mala. Nulla ulli competit excusatio, maxime cum res nostræ commissa sit voluntati, Propheta dicente: « Ante hominem » bonum et nequam, mors et vita; quod elegerit, hoc da» bitur ei [3]. » Unde dubium non est voluntatem nostram, cui se junxerit parti, præbere victoriam; ejusque in resurrectione aut præmio perfrui perenni, aut consimili pœna puniri.

[1] 1 Pet. II, 11. — [2] Ephes. IV, 22, et Gal. III, 27. — [3] Eccli. XV, 18.

TRACTATUS XIII.

De Circumcisione.

I. Diligentissime, fratres charissimi, circumcisionis, cujus non tantum in præsenti lectione, sed et aliquot in locis fecit Paulus beatissimus mentionem, ratio videtur esse reddenda : ut et Christianus veritatem, et Judæus suum cognoscat errorem. Solet enim magnis cum vociferationibus sæpe jactare hanc esse gentis suæ nobilitatem; hanc cœlestis sacramenti virtutem; hanc æternæ vitæ legitimam genitricem; hanc perpetuam futuri regni consortem, sine qua nemo possit omnino ad Dei notitiam pervenire. Unde primo omnium definiendum puto, quid sit circumcisio, ut tunc demum, qualis sit, jure possit agnosci. Circumcisio est, fratres, in damnum rotundi vulneris ferro circulata cicatrix. Quam si Judæus æstimat gloriam, ut de cæteris taceam, major est ejus, qui in honorem deæ suæ (sane anus turpis, atque amatricis) non parvam cutem ejusdem membri, sed ipsum membrum radicitus abscissum mysteriis turpioribus immolavit : illa videlicet ratione, quia Judæus post sacramentum per hanc partem peccare potest, ille autem deinceps per hanc partem peccare jam non potest.

II. Consequens est, ut profiteatur utrum hanc carnalem, an spiritalem esse defendat. Si spiritalem, cur de carne gloriatur? Si carnalem, animæ prodesse non poterit : « Quia » caro, et sanguis regnum Dei possidere non possunt[1]. » Accedit, quod circumcisio adversus sabbatum pugnat, quod violandum ullo opere in toto non esse præconat. Etenim

[1] 1 Cor. xv, 50.

plerumque contigit, ut ei nascatur sabbatis filius, quem octavo die, id est, veniente sabbato, si non secundum legem circumdat, de populo suo infantis anima peritura est. Hic, fratres charissimi, eligat, utrum velit, circumcidat, an differat. Si circumcidit, sabbatum corrumpit : si non circumcidit, cum innocentis animæ interitu præstitutæ circumcisionis jura vacuavit, quia solus octavus dies a Deo circumcisionis privilegium, non septimus, non nonus accepit ; ac per hoc necesse est, ut utrumque inane sit, si infirmari potest alterum de duobus.

III. Quid ? quod Abel justus est sine hoc vulnere inventus[1] ? Quid? quod Enoch a Deo integer legitur esse translatus[2] ? Quid? quod Noë incircumcisus, sæviente diluvio, divina providentia humano generi hæres, et pater est constitutus[3] ? Quid ? quod Melchisedech summus ille sacerdos Deo acceptissimus, hujus fuit cicatricis ignarus[4] ? Quid ? quod cum præputio Ninivitarum populus Dei indulgentia est liberatus ? Quos utique omnes circumcidi præcepisset, si carnis circumcisionem eorumdem saluti, quos amabat, necessariam prævideret. Certe Adam ipsum sic ante fecisset.

IV. At fortasse quispiam dicat : « Peccator ergo fuit Abraham, ut circumcideretur ; an justus, et circumcidi non debuit. » Abraham, fratres, et vir justus fuit, et tamen necessario circumcisus. Quid enim Scriptura dicit ? « Abraham » credidit Deo, et deputatum est illi ad justitiam[6]. » Numquidnam dixit : « Abraham circumcisus est, et deputatum est illi ad justitiam ? » Cum igitur Abraham integer, sicut Enoch, et cæteri, sit justificatus, et postea circumcisus, manifestum est circumcisionem non Abrahæ fuisse necessariam, sed in designationem judaïci populi, qui carnalis futurus fuerat, procuratam. Denique nihil illi contulit : quia Deo ante,

[1] Gen. IV. — [2] Id. V. — [3] Id. VI, VII, VIII. — [4] Id. XIV. — [5] Jon. III. — [6] Rom. IV, 3.

non postea quam circumcisus est, placuit : præmiumque non circumcisionis, sed in acrobustia meritæ repromissionis accepit. Unde manifestum est Abraham gemini populi typum in semetipso portasse, ut circumcisionis nota exprimeret Judæum, credulitatis justitia Christianum.

V. Adde quod circumcisio ista non tam salutem non pollicetur, quam locum, caputque criminis monstrat. Adam etenim cum illicitum pomum hoc membro decerpsit, sic in genus humanum jus mortis induxit. Necessario ergo luxurioso populo Deus hoc signum dedit : ut locum matricalis culpæ cum denotat, etiam alia crimina fugienda cognoscat. Ore tuo te, inquit, Christiane, vicisti. Inde est, quod et ego æternam vitam me possidere contendo : quia specialiter curam mortis mihi a Deo præstitam recognosco. Recte Judæus hoc diceret, fratres, si ista cura sexui utrique prodesse potuisset. Cum enim gravior causa supersit, periturum se, nisi veritatem requirat, agnoscit; si enim Adam curat, certe in qua delicti omnis est summa, isto remedio curare non potest Evam. Quid? quod nec ipsi viro aliquid eam prodesse perspicio? quia hujus circumscriptio characteris potestati subjacet cordis, quod nisi veræ circumcisionis spiritali fuerit sacramento purgatum, in æternum homo, de quo agitur, periturus est; caro enim damnum pati potest, animo autem imperare non potest : ipse enim regalis potestatis imperio subjectum sibi corpus servilibus officiis suæ compellit implere desideria voluntatis : qui si fuerit vitiosus, quot habet unusquisque membra, poterit perpetrare tot crimina.

VI. Denique hoc genere Judæos Scriptura denotat ab auribus incipiens : « Clamavi, inquit, ad eos, et non audi» verunt; clamabunt ad me, et non erit, qui exaudiat eos[1]. » Similiter et de manibus dicit : « Manus enim vestræ inqui-

[1] Zach. VII, 13.

» natæ sunt sanguine, et digiti vestri in peccatis. Labia » autem vestra locuta sunt facinus, et lingua vestra injus- » titiam meditatur[1]. » Et iterum de cæteris membris : « Sepul- » crum patens est guttur eorum linguis suis dolose egerunt, » venenum aspidum sub labiis eorum, quorum os maledicto, » et amaritudine plenum est; veloces pedes eorum ad effun- » dendum sanguinem ; contritio, et miseria in viis eorum, » et iter pacis non cognoverunt; non est timor Dei ante » oculos eorum[2]. » Et de ipsa circumcisione in symbolis in- quit : « Interrogabant, et in virgis suis annuntiabant; spi- » ritu meretricio seducti sunt, et fornicati sunt a Deo suo[3]. » Agnosce igitur, Judæe, vel sero erroris tui miserum, dolendumque discrimen : et dic nobis, utrum circumcisionem observes, an legem. Si circumcisionem, non est tibi lex necessaria, quia justus Abraham, qui ex fide vixit, Deum credulitate, non lege promeruit. Si legem, contemne tuam ipsam circumcisionem, quam evacuatam videmus a lege, sic Jeremia dicente : « Hæc dicit Dominus viris Juda, et omni- » bus qui habitant in Jerusalem : Renovate inter vos novi- » tatem, et ne seminaveritis in spinis. Circumcidite præpu- » tium cordis vestri, ne exeat sicut ignis ira mea, et exurat, » et non sit qui extinguat[4]. » Videtis ergo, fratres, quod hujusmodi circumcisis Deus non tantum salutem non pollicetur, sed etiam, nisi legitime corde circumcidantur, ignis inextinguibilis supplicium comminatur. Sed et Moyses ipse, cujus asserunt se sæpe discipulos, eodem spiritu ad Israël loquitur dicens : « Novissimis diebus circumcidet » Deus cor tuum et cor seminis tui ad Dominum Deum » tuum amandum[5]. »

VII. Hinc nunc vobis iterum dicam. Pharisæe, responde, ubi cor habeas constitutum. Si in regione pectoris, quid

[1] Isaï. LIX, 3. — [2] Psal. XIII, 3. — [3] Osee IV, 12. — [4] Jer. IV, 3, 4. — [5] Deut. XXX, 6.

deformi vulnere inferna metiris? Si, quod quidem recte æstimas, in infernis, procul dubio omnes sacrilegos antecedis, qui Moysis reprobans dictum, per hanc injuriosam corporis stipem Deo placere te posse præsumis. Jam completa est, inquit, in me per Jesum Nave, Domino jubente, secunda, quam Moyses annuntiaverat, circumcisio, scriptum est enim : « Et dixit Deus ad Jesum : Fac tibi cultellos petrinos » nimis acutos, et aside, circumcideque secundo filios » Israël[1]. » Videamus nunc ergo, fratres charissimi, secunda illa circumcisio ab Jesu Nave, quo genere celebrata sit petrinis illis cultris : cor, an præputium circumciderit. Etenim si secundum ipsos nos quoque carnaliter sentiamus, ambo Prophetæ tenebuntur in crimine : ut aut Moyses fallax sit, si circumcisio circumciditur rursum, ut hoc idem faciat : aut ut, quod non habeat, perdat; aut certe Jesus Nave parricida sit, si cultris corda hominum desecat.

VIII. Sed absit, fratres, ut spiritales viros ullo tangamus errore, maxime cum prophetia ad sui dicti jam pervenerit veritatem. Jesus enim Nave Christi imaginem præferebat, qui verus omnium salvator esse cognoscitur et factis, et nomine : hic enim, quia ipse dictus est etiam petra[2], recte cultellos petrinos fecit (unde non sine ratione et Simoni, super quem ædificavit Ecclesiam, «Petrus» nomen imposuit[3],) id est, sua doctrina formatos, et Spiritus sancti lima acuminatos constituit viros Apostolos, omnesque Discipulos : quorum salutaria monita canentibus linguis, quasi quibusdam spiritalibus cultris credentium populorum, secundum Moysis dictum, non in damnum hominis præputium carnis[4], sed in augmentum hominis præputium facinorosi cordis incidit.

IX. At fortasse adhuc quispiam dicat : « Cur ipse quoque

[1] Job. v, 2. — [2] 1 Cor. x, 4. — [3] Marc. III, 16. — [4] Deut. xxx, 6.

signaculum carnis accepit, si ei necessarium non fuit?» Hujus propositionis quæ sit ratio, fratres, accipite. Igitur qui venerat hominem vivificare, per hominem necesse habuit, ne phantasma putaretur, edicta legis universa complere : non enim aut finis legis, aut verus Christus esse potuisset, si quid prætermitteret, quod ab alio saluti hominum præstari potuisset. Eo accedit, quod secundum carnem David filius futurus esse canebatur; qui nisi paterno generis signaculo responderet, neque David filius esset, neque nisi in filium David Christus venire potuisset : qui ideo circumcisus est, quia Judæis erat promissus. Ideo cum præputio natus, quia in æternum incircumcisis gentibus fuerat profuturus.

X. Diximus de prima circumcisione carnali, quæ Judæorum est : nunc breviter de secunda spiritali, quæ nostra est, edicamus; quæ tantum potestatis gerit, ut a fœmina cœperit, quod priori impossibile fuit. Denique a muliere, quæ prior peccaverat, circumcisionis incipit cura. Et quia suasione per aurem irrepens diabolus, Evam vulnerans interemerat; per aurem intrans Christus in Mariam, universa cordis defæcat vitia : vulnusque mulieris, dum de Virgine nascitur, curat. Signum salutis accipite. Corruptelam integritas, partum est secuta virginitas. Adam similiter dominica circumciditur cruce, et quia per mulierem, quæ sola lignum letale contigerat, exceperat uterque sexus interitum; e diverso per virum ligno suspensum vivificatum est omne genus humanum. Ac ne non ex integro principium suo statui redditum videretur, prior vir consummatur in cruce : atque eo feliciter soporato, similiter de ejus latere ictu lanceæ non costa divellitur, sed per aquam, et sanguinem, quod est baptismum, atque martyrium, spiritale corpus spiritalis fœminæ effunditur : ut legitime Adam per Christum, Eva per Ecclesiam renovaretur.

XI. Hoc nos, fratres, sacramento tam viri, quam fœminæ circumcidimur; hoc Spiritus sancti non signaculo, sed signo censemur. Hac circumcisione non aliquid perdimus, sed crescere nos augmentis cœlestibus invenimus; non sanguinem sterili solemnitate dimittimus; sed pudoris sanguinem retinemus, quem ambitiose plerumque effundimus, cum in persecutione pro nomine Domini diabolum moriendo vastamus. Postremo abscindimus, quod habuisse non deberemus, quod ab inimico hominibus superadditum recognoscimus, Domino sic dicente : « Simile est » regnum cœlorum homini qui seminavit in suo agro bo- » num semen : dormientibus autem hominibus, venit ini- » micus ejus, et superseminavit zizania in triticum[1]. » Quæ necessario radicitus circumcisione divellimus, ut diri seminis contagione purgati, integri in ubertate paterni seminis maneamus. Hæc, inquam, non die, non nocte, non hora, non sexu, non ætate, non conditione, non loco, non genere tribuenda homini salute depellitur, sed gloriosa semper in omnibus invenitur. Denique prior circumcisio desecat carnem, secunda animi desecat vitia ; illa ferro, hæc spiritu ; illa portionem, hæc hominem totum ; illa masculum solum, hæc utrumque sexum; illa præputium parvæ cutis, hæc præputium totius concupiscentiæ sæcularis. Illa octavo deservit diei, huic deserviunt tempora, dies, horæ, universaque momenta. Illa ante octavum, vel post octavum diem nec ipsi morienti puero subvenit; hæc ac unis ipsis infantiæ usque ad supremos exitus cujusvis ætatis utrique generi salutare munus impertit. Illa sanguine gaudet, hæc gratia; illa imagine, hæc veritate ; illa damno, hæc lucro; illa agit captiva sub lege, hæc omnibus præstat in Christo bonæ fidei libertatem. Igitur vos, qui circumcisi estis circumcisione non manu facta in spo-

[1] Matth. XIII, 24, 25.

liationem carnis, sed circumcisione Domini nostri Jesu Christi, elaborate, ne vestra integritas mutiletur; ne ingruentium peccatorum rursum sicut Adæ, et Evæ spiritale præputium male repetita nuditas condemnetur, ne novus homo quidquam Judæi habere videatur, aut gentis. Ambo enim illi carnales sunt, ambo sine fructu. Unde dubium non est neque præputium aliquid esse, neque circumcisionem, sed solam observationem voluntatis Dei esse fideliter viventibus necessariam.

TRACTATUS XIV.

De spirituali ædificatione domus Dei.

I. Vellem, fratres dilectissimi, triumphali quodammodo uti sermone, novique operis arcem sacram laudibus geminare. Sed quamvis sit optimum laudare; quæ Dei sunt tamen præcipuum non est, quod cum gentibus, vel Judæis potest esse commune; nam et illis si liceat, vel si velint, fortassis cultius synagogas ædificent; cultius erigant capitolia; sed in his omnibus operibus vero judicio structores magis possunt placere, quam sacerdotes. Quid? quod aut nullum, aut perrarum est per omnem Ecclesiam Dei orationis loci membrum, quod possit quavis ruina in se mergentibus idololatriæ ædibus nunc usque aliquatenus comparari? Nam et Salomonis accepimus templum luculento opere fuisse constructum, atque ita elaboratum, ut nesciret inspector, in eo quid potissimum miraretur, magnitudinem, opus, ornatum, an-ne materiam; ita enim in unum decorem universa convenerant, ut legitima domus Dei caduca illa ambitio putaretur. Quod si ita esset, inter memorata impar cultu semper Ecclesia inveniretur.

II. Sed hæc sæcularia sine legitimo, ac devoto cultore nec sufficientia, nec necessaria honori suo protestatur Deus hactenus dicens : « Cœlum mihi thronus, et terra suppe- » daneum pedum meorum. Quam mihi ædificabitis domum? » aut quis locus ad requiem mihi? Omnia enim ista fecit » manus mea [1]. » In Evangelio quoque sic dicit : « Jerusa- » lem, Jerusalem, quæ interficis Prophetas, et lapidas mis- » sos ad te, quoties volui colligere filios tuos, sicut gallina » pullos suos sub alas, et noluisti? Ecce remittetur vobis do- » mus vestra deserta [2]. » Et iterum : « Non relinquetur in tem- » plo lapis super lapidem, qui non dissolvatur [3]. » Reprobat ergo tam immensum, tam insigne, tam opulens templum; quia in eo verum non erat templum; etenim hominum conciliabulum est contextio ista parietum; fidelis autem populus Dei templum, Apostolo dicente : « Vos estis tem- » plum Dei, et Spiritus Dei habitat in vobis [3], » et verum est; nam sicut idolis insensatis similia templa conveniunt, ita viventi Deo viva templa sunt necessaria; in his enim solis sacerdotum Dei structura et propria est, et perennis; qua et Judæos et gentes, vel cæteros antecedimus. Incomparabilis autem gloria, ac vere Deo digna cum uno consensu, una fide, alter alterum commendans, devotione consimili convertuntur ad Deum, et sacerdos et templum. Exultate igitur, fratres, ædificationemque vestram æde ista de novella cognoscite, cujus quoque capacitatem felici numero fecistis angustam; ex eo enim ipso, quod nos non capit locus, exinde intelligitur, quia fides vestra capit Deum. Igitur ne quis operationem a me forte disquirat, paucis insinuabo.

III. In totius fabricæ fundamentis, non sicut in Judææ templo plurimi, sed magnus, præclarus, pretiosus, ac

[1] Isaï. LXVI, 1, 2. — [2] Matth. XXIII, 37, 38. — [3] Id. XXIV, 2. Marc. XIII, 2, et Luc. II, 5. — [4] 2 Cor. VI, 16.

speciosus unus est lapis, qui quadræ turris totam solus sustinet molem; cui non innumerabilis varie famulatur acies validissima columnarum, quia illi septem solæ sufficiunt; non æneum inhæret mare[2], quia illi perennis fontis sui vivum inest mare; non quod naufragos faciat, sed quod naufragos ad vitam suavem perducat; non aurum, non argentum; quia in suis martyribus computat totum. Non fenestrarum lumen implorat, quia Sol æternus in eo manet. Inæstimabilia unius plenitudinis tria illi sunt membra, unum secretarium, et patentes semper duodecim portæ, quas ab hostili defendit impulsu, in modum Tau litteræ prominens lignum. O res vere miranda! quotidie ædificatur, et quotidie dedicatur; floribus perpetuis, ac diversis gemmis, lapidibus, margaritis per momenta distinguitur; et quia opus est vivum, tectum non habet, nisi cœlum.

IV. Dicam præterea, quæ quotidie merces; quæ impendatur annona. Omnibus peræque unus panis cum ligno datur, aqua cum vino, sal, ignis, et oleum, tunica rudis, et unus denarius; quem qui libens acceperit, acceptumque non spreverit, sed in labore usque ad ultimum perduraverit, turri completa, inæstimabiles divitias in ea commanens possidebit.

V. Memorandum quoque necessario est etiam illud, a quo quid agatur in templo. Sacerdos vocat; ostium credulitas aperit; simplicitas introducit; intellectus invitat; veritas persuadet; timor excubat; disciplina coërcet; continentia se refrenat. Stat in angusto fides; in secreto pudicitia; in primo innocentia; æquitas in medio; in fine patientia. Pax colligit; charitas ligat; sollicitudo custodit; justitia distribuit; pietas ministrat; puritas supplicat; spiritus postulat; spes promittit; sapientia domus domina prærogat munera. Exultate seniores; vos estis hujus operis firmamenta. Exultate juvenes; vos estis lapidibus

[1] Ephes. II, 20. — [2] 3 Reg. VII, 23. 2 Paral. IV, 2.

adamantinis meliores. Exultate pueri, sacræ turris dulces, ac sine pretio margaritæ. Felicia exultate conjugia; meliores ornatui gemmas sculpitis, quam vos estis. Exultate viduæ; quadratura vestræ virtutis angularis lapidis conjugio cohæretis. Exultate virgines; omnem istam celebritatem honore vestri floris ornatis. Exultate divites, prærogationibus crebris, et justis veri divites facti; promotioni enim cœlestis vestræ dignitatis debetur divini operis perennis ista laudatio. Exultate pauperes spiritu; per vos, et in vobis Dei major est domus; nam et omnibus æquales estis, et prædaturas omnes vestri corporis ambitu superatis. Denique sancti divites pauci sunt; vos plures estis.

VI. Hæc sunt, dilectissimi fratres, charismata vestra; hæ virtutes, quibus Jerusalem spiritalis instruitur; quibus sacræ orationis iste locus novus, et populus quotidie Christi Dei, et Domini nostri providentia comparatur. Hic labor noster illustris, hæc gloria omnium sacerdotum, hoc mysterium Deo, hoc opus charum, hoc opus vivum carnaliter geritur; sed spiritaliter promovetur. Præstabit autem Deus pater omnipotens, ut quomodo isto in terrestri domicilio ei gratias agimus, ita in cœlestibus regnis uberiores Sanctis cum omnibus referamus.

TRACTATUS XV.

De triplici genere sacrificiorum.

I. In omni negotio, fratres dilectissimi, nisi quis ante personam noscat, et rationem, ejus non potest nosse veritatem : hæc enim res et fecit, et facit, ut Judæus, et Judæo deterior Christianus, Dei Filium Deum esse non cre-

dant : quos vellem adesse paulisper, auremque præsenti commodare lectioni, ut edicerent nobis, quinam sit Deus iste, qui dicit : « Audi populus meus, et loquar ; Israël, et » testificabor tibi : quoniam Deus, Deus tuus ego sum. » Et infra, « Meus est orbis terræ, et plenitudo ejus. Numquid » manducabo carnes taurorum? aut sanguinem hircorum » potabo? Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altis- » simo vota tua. Et invoca me in die tribulationis tuæ, et » eripiam te, et magnificabis me[1]. » Si pater loquitur, fratres, quis est iste, cui tantum defert? Quis est, quem Altissimum dicit, cum ipse sit solus, a quo alius altior non sit? Sin vero omni honorificentia deferentis Patri verba sunt Filii, debetis agnoscere quantis catenis vincta tenebrarum mens laboret incredulorum.

II. « Immola, inquit, Deo sacrificium laudis. » Primo omnium, sacrificiorum tria esse genera novellæ disce, Christiane, ne quo seducaris errore. Unum est enim detestabile, alterum reprobum, tertium mundum. Detestabile est gentium, reprobum Judæorum, populi christiani mundum. Igitur gentium sacrificium quam execrabile est, tam inane : colunt enim vani vana figmenta in quaslibet formas, vultus, sexus, ætates, auri, argentique detrimento matris limæ moderato dente figurata. Quæ est ergo ista dementia? Sacrificium nescientibus procurare, lumen cæcis inferre, thura non spirantibus concremare, allegare preces surdis : ab his custodiam petere, quos fur non timet involare? Quibus recte Deus irascitur, dicens : « Nolite » ambulare post deos alienos, ut serviatis eis : et ne ado- » raveritis eos : ne quando incitetis me in operibus manuum » vestrarum, et disperdam vos[2]. » Quæ autem sint ista opera manus humanæ, Spiritus sanctus in Psalmo nonagesimo quinto declarat dicens : « Omnes dii gentium dæmonia;

[1] Psal. XLIX, 7, et 12-15. — [2] Jer. XXV, 6.

» Dominus autem cœlos fecit[1]. » Et in Deuteronomio, « Sacrificaverunt dæmoniis, et non Deo[2]. » Ac ne quis sacrilegium existimaret sibi impune esse cessurum, Scriptura iterum ibidem dicit : « Sacrificans diis eradicabitur, nisi » Domino soli[3]. » Hæc gentibus, nisi convertantur, manet divina sententia : quæ nec Deum nec sacrificium etiam ipsæ cognoscunt se habere legitimum.

III. Nunc Judæorum quoque sacrificia a Deo repudiata cognoscite, qui dicit ad eos in Isaïæ libro : « Quo mihi » multitudinem sacrificiorum vestrorum ? Plenus sum ho- » locautomatis arietum, et pinguamine agnorum. Sangui- » nem taurorum et hircorum nolo : quis enim exquisivit » ista de manibus vestris[4] ? » Per alium adæque Prophetam Spiritus sanctus clamat et dicit : « Præcingite vos, et plan- » gite sacerdotes, lugete omnes qui deservitis altari : quo- » niam ablata est de domo Domini vestri hostia, et immo- » latio[5]. » Multa sunt quæ dici possunt; sed satis otiosum est in his demorari, quæ in toto jam non sunt.

IV. Unum sane necessario proferemus exemplum, quod et Judæi odiosum, et Christiani sacrificium approbet Deo gratum. Apud Malachiam prophetam : « Non est mihi vo- » luntas circa vos, dicit Dominus : et sacrificium acceptum » non habeo ex manibus vestris : quoniam a solis ortu usque » in occasum clarificatum est nomen meum apud gentes : » et in omni loco odores incensi offeruntur nomini meo, et » sacrificium mundum : quoniam magnum est nomen meum » apud gentes, dicit Dominus[6]. Immola, Deo sacrificium lau- » dis[7]. Immola, inquit, Deo, et non dæmoniis, sacrificium » laudis, non vituperationis : et redde Altissimo vota tua. » Honorem totum refundit in Patrem, ex quo omnia. « Et in-

[1] Psal. xcv, 5. — [2] Deut. xxxii, 17. — [3] Exod. xxii, 20. — [4] Isaï. i, 11, 12, et Jer. vi, 20. — [5] Joël, i, 13. — [6] Malach. i, 10, 11. — [7] Psa'. xlix, 14.

» voca me in tribulatione tua, et eripiam te [1] » dicendo, ostendit quoniam per se omnia prosecutus est. « Et magnificabis » me. » Quod dictum, fratres, non sic debetis accipere, ut operis sui laudem sibimet soli deberi testatus sit, qui in Evangelio dicit : « Si non facio facta Patris mei, nolite mihi credere : sed si mihi credere non vultis, factis credite : et cognoscite quoniam in me est Pater, et ego in illo [2], » Dictum significatione unica majestatis, et affectu individuo pietatis; quia laus Filii est Patris, et laus Patris amborum.

V. Nunc sacrificii nostri proprietatem nos convenit nosse, quæ facile ex adverso cognoscitur : nam si diis corporalibus sacrificium convenit corporale, utique et spiritali Deo sacrificium est necessarium spiritale : quod non ex sacculo, sed ex corde profertur : quod non bromosis pecudibus, sed suavissimis moribus comparatur : quod non cruentis manibus, sed sensibus mundis offertur : quod non jugulatur, ut pereat, sed, sicut Isaac, immolatur, ut vivat, Apostolo hortante nos Paulo, cujus ista sunt verba : « Exhibete corpora vestra hostiam viventem, sanctam, placentem Deo [3] : » hoc enim placitum est Domino, ubi seipsum candidus animus immolaverit Domino : cætera autem nihil proderunt, si colentis pura mens non sit, in Ecclesiastico Salomone clamante : « Dona iniquorum non probat » Altissimus [4]. »

VI. Hic quærite, Christiani, sacrificium vestrum, an esse possit acceptum, qui vicinarum possessionum omnes glebulas, lapillos, et surculos nostis : in prædiis autem vestris fumantia undique sola fana non nostis; quæ (si vera dicenda sunt,) dissimulando subtiliter custoditis. Probatio longe non est. Jus templorum ne quis vobis eripiat, quotidie litigatis. Non hi solum, qui tales sunt, displicent Deo,

[1] Psal. XLIX, 15. — [2] Joan. X, 37, 38. — [3] Rom. XII, 1. — [4] Eccli. XXXIV, 23.

sed et illi, qui per sepulcra discurrunt ; qui fœtorosis prandia cadaveribus sacrificant mortuorum ; qui, amore luxuriandi, atque bibendi, in infamibus locis, lagenis, et calicibus subito sibi martyres pepererunt; qui dies observant : qui Ægyptiacos de candidis faciunt ; qui auguria captant, salutemque suam pecudum violenter scissis in ventribus quærunt; qui conjugale exasperant jugum, affectuque calcato subdititiis personis, ut obumbrent furta turpissimæ utilitatis, rem familiarem tuendam committunt, non amore fidei, sed libidinis ; qui publicanas mulieres cum vi subjiciunt sibi, viliores se esse, quam illæ sunt, produnt ; qui iracundia tument ; qui litibus fremunt ; qui calumnias pariunt ; qui pauperes, qui viduas, qui pupillos expoliant ; qui profanis fabulis, neglecta Dei secta, alios non bene avocantes divina sacramenta contaminant. Jam videat unusquisque, quemadmodum sacrificium aut sumat, aut offerat ; sicut enim indigne offerre sacrilegium est, ita indigne manducare mortiferum, in Levitico Scriptura dicente : « Omnis mundus » manducabit carnem[1]. Anima autem, quæcumque mandu» caverit de carne sacrificii salutaris, quod est Domini, et » immunditia ejus super ipsum est, peribit anima illa de » populo suo[2]. » Hæc, fratres, sicut cavenda sunt nobis, ita quæ bona, quæ pura, quæ simplicia, quæ pia, quæ sancta sunt, sicut facitis, amplectenda : « Ut videntes homines opera » vestra bona magnificent Patrem vestrum qui est in cœlis[3]. » Itaque, dulcissimi flores mei, talia sacrificia procurate, quæ sanctus Spiritus libenter offerat, Pater probet, Filius, qui magister est noster, probata glorietur per eumdem, qui est benedictus in sæcula sæculorum.

[1] Levit. VII, 6. — [2] Ibid. 20. — [3] Matth. V, 16.

TRACTATUS XVI.

De Resurrectione.

I. Quisquis resurrectionem negat, vitam suam seque met ipse condemnat: cur enim mereatur felicitatem futuri temporis cernere, quem videas sacrilega incredulitate Dei potentiæ derogare? Sed hoc amore criminum faciunt, ut putent impunita fore, quæ clanculo gerunt? nam si judicii diei appropinquare jam cursus adverterent, procul dubio et præsentia odissent et futura credidissent, pariterque metuissent: nemo est enim tam vel ab istius mundi sapientiæ gustu jejunus, qui audeat dicere animas cum corporibus interire, cœlestia cum terrenis absumi: præsertim cum eorumdem ille Sapientissimus[1] dicat hanc esse mortem, cum corpore animus tanquam carcere clausus tenetur: illam esse veram vitam, cum idem animus custodia carceris liberatus ad eum locum, unde venerit, revertatur. Si ergo hoc ille sensit, qui non noverat Christum, cur dubitet Christianus, qui resurrectionem futuram et audit, et sperat, et repositam sibi præsumit de Christo?

II. Igitur primum omnium probandum puto animas nostras suorum corporum exuviis, nec cum labe carnalis hujusce domicilii ista prima morte dissolvi: sed pro qualitate factorum quasdam locis pœnalibus relegari, quasdam placidis sedibus refoveri: ut tunc demum credi possit resurgere, quod omnibus palam sit non penitus interire. Gentes, quæ ista non credunt, tamen cum libamine infausto ad sepulcra concurrunt, et a mortuis, quos in quiete tacitæ noctis agnoverint, expeti a se aliquoties alimenta

[1] Plato.

contendunt : ac sic fidem rei, quam reprobant, faciunt. Philosophi de anima varia dixerunt : sed tamen hanc esse immortalem, Epicuri, Dicæarchi, Democritique vanitatem argumentatione manifesta convincunt. Poëtæ autem melius, qui duplicem viam apud inferos ponunt : impiorum unam quæ ducit in Tartarum : piorum aliam, quæ ducit ad Elysium; eo fortius addentes, quod defunctorum ibidem non tam formæ, quam facta noscantur, ac necessario recipiant, secundum quod mundanæ administrationis suis in actibus portant, recte dicentes :

Quisque suos patimur manes.
Æneid. vi, 743.

III. Nos vero, fratres, quos non ingeniosa suspicio, sed Deus magister instruxit, propter nos in semetipso probando quod docuit, vivere animas mortuorum non tam dicere, quam oculatis rebus sufficimus approbare. Denique vagi, atque immundi spiritus utriusque sexus humani, dolosa blanditiarum captione seu violentia, viventium domos corporales infringunt, et latibulum sibi perniciosis eorum in civitatibus quærunt. At ubi ventum fuerit ad divini certaminis campum, cœperintque sacri nominis telo pulsari, tunc cum alium noveris, alium certari misereris. Discoloratur per momenta color; figura sua tollitur a natura; in obliquos horrores insani vertuntur orbes oculorum; acies dentium spumosis horrida globis inter labra liventia stridit; intorta omnia passim membra tremore vibrantur; gemit, flet; denuntiatum pavet judicii diem, pellique se plangit; confitetur sexum; confitetur aggressuræ tempus, et locum; et nomen proprium confitetur, discessumque; vel qui sit signis evidentibus docet, ut plerumque aliquos noscamus eos esse, quos in idololatria commorantes nuper, vel maxime vi aliqua obiisse meminerimus. Hic nunc mihi responde, qui hominis post mortem nihil superesse contendis, quemad-

modum per alium locutus sit mortuus ille, quem noveris? At dicis : « Hæc dæmones fingunt. » Eo probatio melior, quod etiam fallaces testimonium perhibent veritati. Cur autem fingant nomina, quorum est confessio in cæteris vera? aut qua ratione isto argumento nitantur, quod hominibus, quos perditos cupiunt, magis proficiat ad Dei timorem, et ipsis nihil prosit ad utilitatem? Sane recte hoc facere existimarentur, si sub prætextu alieni nominis invasa obtinere potuissent. At cum divina adjuratione in equuleo spiritali, et qui sint nolentes edicant, et inviti discedant, procul dubio hoc sunt, quod sese esse unicuique confitentur.

IV. Accipe et alia exempla, et quidem certiora. Primo in libro verborum Samuel egregius ille sacerdos mortis jam lege dispunctus [1], Saüli regi se desideranti sine ambiguitate non tantum suam præsentiam exhibet, sed etiam ad consulta respondet, liberiusque canit mortuus, quam canere consueverat vivus; unde libet exclamare : « Profectus potius est iste, quam mortuus. » In Evangelio quoque Petrus, filiique Zebedæi cum Domino astare fulgentes Moysen, Eliamque, quos propter tunc impedimentum carnis videre non possent, libertate spiritus vident [2] : exinde intelligentes in thesauro naturæ depositum incolume requiescere, quod in hoc mundo ad tempus perspicitur interire. Similiter in inferno dives ille tenacissimus, quem chaos immensum a pauperis felicitate discernit, ardoribus suis implorando refrigerium, Lazarum verum divitem sero cognoscit [3] : cupitque mortuus vel uno digito illis contingi manibus quibus stipem denegarat vivus. Odit jam sine causa ante quod amaverat : probat felicius esse, quod oderat. Gemit instanti pœnæ aliquid de facultatibus notis mederi non posse, pro uno puncto requiei incunctanter tota si liceat, paratus

[1] 1 Reg. XXVIII. — [2] Matth. XVII. — [3] Luc. XVI.

offerre. Superstitibus fratribus salutem cupit esse consultum. Abraham patrem deprecatur obnixe, ut aliquis nuntius pergat, qui eos tanti negotii certos efficiat : cui ille respondit : « Habent Moysen, et Prophetas, quibus si non » credunt, neque illi, qui hinc missus fuerit, credituri sunt[1], » evidenter ostendens non in oculis esse carnalibus verum, sed in fide credentium constitutum.

V. Nam et Dominus ista exempla confirmans uni ex latronibus in se credenti, qui cum eo de patibulo dextra lævaque pendebant, ait : « Amen dico tibi, hodie mecum » eris in paradiso[2]. » Itaque si homo mortuus in æternum perit, ergo mentitus est Dominus, qui ei deinceps nihil futuro paradisum repromisit. Sed et homo ipse, quem Dominus assumpserat, perit, si Jesus non resurrexit. At si resurrexit, humano generi formam dedit, quoniam ad hoc Deus pro homine mortis jura gustavit, ut homo per Deum jus immortalitatis reciperet, quod amisit. Propter quod Paulus beatissimus ait : « Nolumus autem ignorare vos, » fratres, de dormientibus, ne contristemini, sicut cæteri, » qui spem non habent : si enim credimus, quia Jesus mor» tuus est, et resurrexit, sic et Deus eos, qui dormierunt » in Jesum, adducet cum eo[3]. » Nam et Deus per Ezechielem prophetam loquitur, dicens : « Ecce ego aperio monu» menta vestra, et educam vos de monumentis vestris, et » inducam vos in terram Israël, dabo spiritum meum in vos, » et vivetis[4]. »

VI. Cum hæc ita sint, resurrectionem futuram cur, Christiane, non credis? Cur de hujus mundi labe in meliora migrantes tam pertinaciter plangis? Proh nefas ! Hinc mater, scissa veste, laniatis crinibus, laniatis et genis, totum crebris ictibus livida pectus, gentili vanitate circa amissi ca-

[1] Luc. XVI, 31. — [2] Id. XXIII, 43. — [3] I Thess. IV, 12, 13. — [4] Ezech. XXXVII, 12-14.

daver bacchatur insana, nec Machabææ matris memoriam recolit, quæ spe succincta futurorum, Antiocho sæviente, libenter semel septem filios, non dicam extulit, sed ipsa potius feliciter suis hortamentis occidit, religiose confidens Deo filios se genuisse, non mundo [1]. Hinc uxor amissi mariti desolationem se ferre non posse testatur, frigidumque latus male dilatato queritur lecto : invidiosis vocibus Deo concinnat invidiam; solemnia ipsa divina, quibus a sacerdotibus Dei quiescentes commendari consueverunt, profanis aliquoties ululatibus rumpit : tetraque illuvie suum totum deformans cultum, cadaver amplectitur conclamatum : frigentia tepefacit crebris osculis labra; totum corpus imbribus relavat lacrymarum, crinium suorum damno cooperiens; miserandis affatibus in uberiores fletus incendit etiam eos, quos causa non tangit, tanto ambitiosior in dolore, quanto ditior, sane post momentum misera, (atque utinam semel) nimio dolore nuptura. Hic hic quemadmodum se quis possit excusare non video; non deest enim, qui dicere possit : «Si est resurrectio, quare plangis? si amore mariti facis, cur postmodum nubis?» Execrabilis res est, fratres, nec conjugio servare charitatem, nec Deo fidem. Hæc etiam viros reprehensio manet.

VII. Christianus ergo in toto dubitare non debet in statum pristinum mortuos excitari, talesque legitima die ante conspectum Dei ex illo naturæ secreto produci, quales fuerint pro sua quique qualitate suscepti, Apostolo dicente : « Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut » recipiat unusquisque corporis sui merita secundum ea, » quæ gessit, sive bona, sive mala [2]. » Etenim, fratres, facilius est reformari quod fuerit, quam institui quod ante non fuit; quod si non fuit, et est, multo magis poterit esse, quod fuit; quippe cum illius potentissimi artificis rerum

[1] 1 Mach. VII. — [2] 2 Cor. VI, 10.

omnium conditoris ipse sit usus, impossibilium possibilitatem asserere, ex eoque quod non est, facere quod est, naturam creare extra naturam, nihil prorsus habere difficile : solumque ei hoc deesse, quod nolit esse; hæc est enim proprietas Dei id operari, quod non potest credi.

VIII. Igitur non homines tantum, sed pene omnia suis mortibus vivunt. Unde pauça de multis attingam, ut omnium probationem haud dubie in paucis expediam. Stellæ præcipites labuntur e cœlo, et a tergo longo flammarum albescentium tractu funereæ facis solemnitate in occasus suos, quasi quibusdam deducuntur exequiis : quas si per plagas, unde refixæ sunt, quæras, redivivi luminis lege suis sedibus resurrexisse agnoscas. Sol quotidie nascitur, eademque die, qua nascitur, moritur; nec tamen instantis finis sorte terretur, suos ut repigret cursus; ut horas, ac momenta producat; ut saltem paulo diutius diei sui demoretur in vita; sed fidelis semper, semper intrepidus, ad sepulcrum noctis cognatæ contendit, sciens in ipso se habere, quod vivit : denique adimitur ei ortus, si ei aufertur occasus. Luna quoque, quæ vere rationis humanæ omnia in se lineamenta depingit, nata sanguineæ teneritudinis, dubio cornu primo quasi de cunis apparet, paulatimque crescendo jam puella, jam virgo, pro quotidianæ ætatis incremento progrediens, lascivi cursus ambagibus carpit pensa mundana. At ubi matura aureo igne flagrantis luciflui aurigæ, par laboribus fratris angustis circulis argenteum compleverit globum, paulatim devergit in senium, donec ultima senectute consumpta, sua morte reviviscens, menstrualis ignis solemni germine accenso sumat rursus de fine principium.

IX. Similiter phœnix avis illa pretiosa resurrectionis evidenter nos edocet jura; quæ nobilitatem generis suis non a parentibus accipit, non liberis tradit : ipsa est sibi

uterque sexus, ipsa omnis affectus, ipsa genus, ipsa finis, ipsa principium : non ex coïtu nascitur, nec officio alieno nutritur; non invita, non imprudens moritur, sed cum maturum leti tempus advenerit, a semetipsa invitatis sacris ignibus libentissime concrematur. Sepulcrum nidus est illi, favillæ nutrices, cinis propagandi corporis semen, mors natalitius dies. Denique post momentum festo exultat in tumulo, non umbra, sed veritas; non imago, sed phœnix : non alia, sed quamvis melior alia, tamen prior ipsa. Erubesce christiana conscientia; vel tot ac tantis ex rebus, quemadmodum rursum eademque es, sis melior futura, cognosce.

X. Præterea granum uniuscujusque frumenti conditum terræ interit, et tamen in eo id, quod intus est, reviviscit, nec mortem medullitus capit; sed suum sibi genitale in germen expirans, vetusti corporis superficie deleta, imo in melioris naturæ jura transmissa, felix caput comis virentibus redimitum, quasi ab inferis emensum in superna sustollit, perennitatis gloriam fructu populoso tenturum; hoc hactenus Paulo firmante : « Stulte, tu quod seminas, » non vivificatur, nisi mortuum fuerit [1]. » Et subjecit dicens : « Sic et resurrectio mortuorum ; seminatur in interitum, » resurgit in perpetuitatem ; seminatur in humilitatem, re» surgit in gloriam : seminatur in infirmitatem, resurgit in » virtutem : seminatur corpus animale, resurgit spiritale [2]. » Satis, ut opinor, resurrectionis veritas omnibus claret.

XI. Sed necessario disserendum est, quæ sit in ea injustorum justorumque discretio, ne generalitas nominis in comparatione malorum attrahat gloriam christianæ felicitatis. Duplex itaque forma surgendi est : prima Sanctorum, in qua illud beatitudinis regnum primæ tubæ regali tessera convocati, capient cum ingenti triumpho æterno

[1] 1 Cor. xv, 36. — [2] Ibid. 42-44.

rege sub Christo : secunda vero, quæ impios cum peccatoribus, universisque incredulis gentibus perenni destinat pœnæ, in Psalmis Spiritu sancto dicente : « Ideo non re»surgunt impii in judicio, neque peccatores in concilio »justorum; quoniam scit Dominus viam justorum, et iter »impiorum peribit [1]. »

XII. Consequens est, ut scire nos par sit, in quo habitu regnaturus sit homo iste noster, qui tendit ad cœlum : ne forte cum carne depereat vana spe, si captus fuerit caduca, atque carnali, de qua Apostolus dicit : « Caro et sanguis »regnum Dei possidere non possunt [2]. » At e diverso videor mihi audire proclamantem : « Si hæc est conditio carnis, quid est ergo, quod credimus in Ecclesia remissionem peccatorum, ac resurrectionem carnis? » Facile, fratres, pugna ista concordat, statusque futuri qualitas aperitur, fides si illibata teneatur. Unde rem paucis expediam. Omnis caro, quandiu flagitiosis illecebris hujus mundi, ac tenebris feralibus agitatur, profecto pecuina est, ac misero, fragili, detestabilique versatur in jure. At cum mera fide credentis salutari fuerit necata baptismate, nova paterni sacro resurgit fontis ex gurgite, jam pura, jam libera, jam a conversatione mundi hujus extranea, jam morte superior, jam cœlestia aspirans; jam non dicam sæculi ludibria, sed ut sit honoratior, seipsam contemnens; jam veritatem, non imaginem quærens; jam spiritalia, non sua desiderans, de qua Paulus ait : « Non omnis caro eadem est caro : alia » est hominis, alia jumenti, alia caro volucrum, alia piscium. » Et corpora sunt cœlestia, sunt et terrestria [3]. » Itaque immortalitatis semine, de quo etiam Poëta sapientissimus præsagivit dicens :

> Igneus est ollis vigor, et cœlestis origo
> Seminibus....
>
> ÆNEID. VI, 730 et 731.

[1] Psal. I, 5, 6. — [2] I Cor. XV, 50. — [3] Ibid. 39, 40.

scilicet Spiritus sancti conceptione insita fit ante fœcunda, ut cum dissolutionis ejus, ac legitimæ reparationis tempus advenerit, suo semini respondens jure possit mereri quod credimus. Nec res in ambiguo est: quemadmodum etenim ille princeps iniquitatis suo semine per invidiam protoplastos ex Angelis in homines derivavit, ita Dominus omnes in se credentes sancti Spiritus semine a mortuis rursus gloriosos in Angelos excitabit [1].

XIII. Ad hoc unum evidens adhuc proferamus exemplum, quamvis non possit verisimile tantam vim habere, quam veritas. Oleaster sua infelix et amarus est in natura; sed cum fuerit peritissimi agricolæ artificis manu necessaria provisione truncatus, nobilitate alieni seminis gravidatur, nutriturque ab eo ipso, quod nutrit; donec hospitis germinis adoptiva pinguedine assumptus, imo pinguedo ipse factus, totusque acceptum translatus in honorem novæ frondis promotione ramis resurgentibus ornatus, jam non oleaster sit, sed oliva; cum et oleaster sit, et tamen oleastrum se non esse quodammodo etiam ipse miretur. Igitur si homo potest facere, ut sit arbor, quod non fuit, salvo quod fuit; quanto magis Deus hominem poterit excitare, antequam peccasset in paradiso, in id quod fuit? Quam rationem seminum etiam beatissimus Paulus subtiliter prodidit dicens: « Qui seminat secundum carnem, de carne » sua metet interitum: qui autem seminat in spiritu, metet » vitam æternam [2]. » At vero Dominus evidenter hoc edocens, sic ad Discipulos ait: « Simile est regnum cœlorum homini, » qui seminavit bonum semen in agro suo: dormientibus » autem hominibus, venit inimicus ejus, et superseminavit » zizania in triticum [3]. »

XV. At fortasse adhuc quispiam dicat: « Si caro perit, unde cognoscitur ille, qui resurgit? » Caro, fratres, quasi

[1] Matth. xxiii, 30. — [2] Gal. vi, 8. — [3] Matth. xiii, 24, 25.

quoddam est speculum intuentis plenitudine gravidatum, quod non tam imaginem suam, quam ejus, cujus est in usibus, gerit. Denique tot efficit vultus, quot ille intrinsecus tristes, seu hilares suos fecerit motus, hanc rationem docente nos Paulo : « Videmus, inquit, autem modo per speculum in ænigmate : tunc autem facies ad faciem erit [1]. » Unde dubium non est in corporibus nostris, dum mortis lege seminantur, non substantiam, non imaginem, sed illud tantum, quod inutile est, discuti; quod teritur, demutari, sicut scriptum est : « Oportet enim corruptivum hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem [2]. » Aliter enim immortalitatis stola illa non sumitur, nisi primo istud carnale spolium, blandum animæ venenum, secundum Dei sententiam, unde sumptum est, refundatur. Dicit enim Deus ad Adam : « Maledicta terra erit in omnibus operibus tuis; in tristitiæ gemitu edes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ : spinas, et tribulos ejiciet tibi, et edes pabulum agri ; in sudore vultus tui edes panem tuum, donec revertaris in terram [2]. » Sed et Dominus ex persona hominis, quem assumpserat, ait : « Tristis est anima mea usque ad mortem [3]. » Quod dictum non tam timentis, quam exultantis, ac docentis est. Utique : non enim quidquam timere poterat, qui mortuos excitabat ; qui potestatem habuit ponendi eam, et iterum resumendi eam [4] : sed ut doceret, quoniam cum vivit in hoc mundo, semper in tribulatione, semper justus in pœna est. Cum autem mors, quæ putatur metuenda, gustatur, tunc ei in æternum mansuris gloriæ beatis in sedibus, nullas deinceps ærumnas mundi sensura, repromissa felicitas exhibetur, David sancto dicente : « Convertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit mihi : quia liberavit animam meam a

[1] 1 Cor. XIII, 12.— [2] Id XV, 53.— [3] Gen. III, 17, 19. — [4] Matth. XXVI, 38. — [5] Joan. X, 18.

» morte : oculos meos a lacrymis : pedes meos a lapsu. » Placebo Domino in regione vivorum [1]. » Hæc nos felicitas manet, hoc munus expectat. Sic ergo vivamus, ut vobis operibus decorati, nos quoque Patri placere mereamur, Domino juvante nos Christo, qui est benedictus in sæcula sæculorum.

[1] Psal. CXV, 7-9.

SANCTI ZENONIS

EPISCOPI VERONENSIS

TRACTATUUM.

LIBER SECUNDUS.

TRACTATUS I.

De Genesi.

CONTRA ARIANOS.

I. Carnalis mentis homines, fratres dilectissimi, scandalum patiuntur, non studio noscendæ, sed frustrandæ veritatis, quoties Deus Dei Filius, qui Patris maxima est gloria, æqualis Patri a catholicis prædicatur. Denique inde est, quod legis fundamenta tenentes, versuta disputatione, prætermisso Deo de Deo exeunte, ad communia humanitatis nomina, quæ possunt argumentis attingi, Patris et Filii festinant, nec intelligunt quia in exordio carminis sacri Deus Deo sua sibi et Divinitate, et nomine comparatus, omnes humani sensus opinationes excludit : quippe cum dicat : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem » nostram[1]. » Non inquit : « Fac ad tuam, » sed ait : « Faciamus » ad nostram : » ne quam Filius hominem induturus pati videretur injuriam. Videtis-ne, fratres dilectissimi, quia nullus

[1] Gen. 1, 26.

exerte hic alteri jubet: in opere nullus otiosus est? O sancta æqualitas, ac sibi soli dignissima individuæ Deitatis! Unus homo ad duorum imaginem, et similitudinem fingitur, nec tamen in eo, quid cujus sit, invenitur. Si igitur in opere extraneo paritas sacra distingui non potest, Deus in alio se inferior esse quemadmodum potest? quidquid enim uni ex duobus indiscrete in omnibus sibimet similantibus detraxeris, cui detraxeris, nescis.

II. At ille, cui jubetur, est, inquis, inferior. Quid? quod inde non esse approbatur inferior, quia unde processit, paterni cordis est executor; non enim minus est facere magna, quam dicere. Quamvis et quod dictum est a Patre, vel dici potest, quia Verbum est Filius, sine Filio non est: et quod factum est a Filio, vel fieri potest, sine dignatione paterna non est: quia Filius sine Patre non est, ipso dicente: « Si non facio facta Patris, nolite mihi credere: sed » si mihi credere non vultis, factis credite: et cognoscite » quoniam in me est Pater, et ego in illo[1]: » Constat ergo æqualem esse, quod invicem se capit cum Spiritu sancto.

TRACTATUS II.

De Genesi.

Nisi quis hostem, a quo impugnatur, expugnet, nunquam bonis suis poterit uti securus: sunt enim multi, qui asserere conantur chaos in principio fuisse, id est, informem indigestamque latentis naturæ congeriem, acervo quodam magnitudinis suæ per se in se manentem: postea vero Deum hanc diremisse, ex eaque constituisse mundum

[1] Joan x, 37, 38.

pariter, et ornasse. Igitur si, ut volunt, Deus materiam, qua usus est, non fecit, sed æterna sit, ut ipse est, duo sunt ergo principia, et quidem repugnantia : ac per hoc necessario requirendum nobis erit, quid sit fortius de duobus, illud quod sensibile est, an quod caret sensu. Verum quis dubitet illud fortius esse, quod sentit, quod sapit, quod cogitat, quod movet, quod movetur; quod mira providentia chaos ipsum, ut chaos non esset, effecit; quod ejus membra discrevit, ratione disposuit, coloribus decoravit, determinavit mensura, officiisque competentibus servire præcepit? Unde non est principium, quod senescit; quod opus factum est alienum; quod non est in sua positum potestate; quod a sua substantia tollitur; quod mutatur; quod alieno movetur pulsu; quod quid sit, quid fuerit, quid futurum fit, non potest aliquando sentire. Solus Deus est itaque principium, qui ex seipso dedit sibi ipse principium. Solus ante omnia : et post omnia, quoniam in ejus manu inclusa sunt omnia, ex se est quod est. Solus sui conscius, quantus et qualis est. Solus perfectus; quia non potest illi aliquid nec addi, nec minui. Solus omnipotens; quia ex nihilo universa constituit, virtute regit, majestate custodit. Solus indemutabilis, ac semper æqualis; quia in se non admittit ætatem. Solus sempiternus; quia immortalitatis est dominus. Hic est Deus noster, qui se digessit in Deum. Hic pater, qui, suo manente integro statu, totum se reciprocavit in Filium, ne quid sibimet derogaret. Denique alter in altero exultat, cum Spiritus sancti plenitudine una originali coæternitate renitens. Quemadmodum (si dicere dignum est) duo maria, quæ in semet recumbunt, freto æstus alternos in unum conferente, connexa, quæ licet sui proprietate, locis, vocabulisque discreta sint : tamen trini profundi vaporis una virtus, una substantia, una est fluendi natura : nec potest incomprehensibilis,

communisque undæ dividi magnitudo, utroque in utrumque commeando largiflua, utrisque propria, nulli privata : etenim damnum patientur ubertatis, et gratiæ, si adimatur, quod uno eodemque æstu alterum ex altero decoratur.

TRACTATUS III.

De Genesi,

seu

De æterna Filii Dei generatione.

Principium, fratres dilectissimi, Dominus noster incunctanter est Christus, quem ante omnia sæcula Pater in profundo suæ sacræ mentis, arcano insuspicabili, ac soli sibi nota conscientia, Filii non sine affectu, sed sine revelamine amplectebatur. Igitur ineffabilis illa, incomprehensibilisque sapientia sapientiam, omnipotentia omnipotentiam propagat. De Deo nascitur Deus, de ingenito unigenitus, de solo solus, de toto totus, de vero verus, de perfecto perfectus. Totum Patris habens, nihil derogans Patri. Procedit in nativitatem, qui erat, ante quam nasceretur, in Patre æqualis in omnibus : quia Pater in ipsum alium se genuit ex se, ex innascibili scilicet sua illa substantia, in qua beatus manens in sempiternum omnibus, quæ habet, habentem Filium paria procreavit, qui est Deus benedictus in sæcula sæculorum.

TRACTATUS IV.

De Genesi,

seu

De æterna Filii Dei generatione.

Sicut sacra Scriptura testatur, erat ante omnia manens unus et idem alter ex semetipso in semetipsum Deus, secreti sui solus conscius, cujus ex ore ut rerum natura, quæ non erat, fingeretur, prodivit unigenitus Filius, cordis ejus nobilis inquilinus, exinde visibilis necessario effectus, quia orbem terræ erat ipse facturus, humanumque genus visitaturus, alias æqualis in omnibus Patri : quidquid enim Pater præcepit, ut fieret, Filius, utpote Dei virtus Deique sapientia, omnia illa opere mirifico ejus cum dicto complevit. Hunc curiosi opinationibus vanis violare conantur, nec intelligunt miseri quoniam curiositas reum efficit, non peritum.

TRACTATUS V.

De Genesi,

seu

De æterna Filii Dei generatione.

I. Principium, fratres, Dominus noster incunctanter est Christus, quem ante omnia sæcula Pater adhuc utrinque in semetipso Deus, beatæ perpetuitatis indiscreta spiritus

plenitudine, nescio qua sua conscientia velatum, Filii non sine affectu, sed sine discrimine amplectabatur. Sed excogitatarum ut ordinem instrueret rerum, ineffabilis illa virtus, incomprehensibilisque sapientia e regione cordis eructat verbum [1], omnipotentia se propagat. De Deo nascitur Deus, totum Patris habens, nihil derogans Patri. Alter renitet in altero, cujusvis gloria communis est honor: quia quod est Filii, Patris est: quod Patris, amborum. Lætatur Pater in alio se, quem genuit ex se. Quomodo autem generatus sit, qui processit, dementis est opinari: namque temperat se propter rerum naturam Filius, ne exertæ majestatis Dominum non possit mundi istius mediocritas sustinere. Cum imperat Pater orbem fieri, opus cum dicto completur a Filio. Quomodo autem, quantus, aut qualis fieri debeat, nemo præcipit, interrogat nemo: neque enim sine Patris esse possit injuria, si hac necessitate opus esset illi, qui in sinu Patris commanens voluntatis ejus perfectionem non didicerat, sed habebat.

II. Igitur orbe perfecto, postremus digito Dei, manuque e limo terræ fingitur homo. Construitur mobile, totumque se nesciens simulacrum: et ut imago sit Dei, inspiratur a Deo in animam viventem. Concepit spiritum, adæque quem nescit; intrantem non videt; exeuntem non potest prohibere, et æstimat quisquam Dei se posse scire secretum, qui sui corporis nescit arcanum? Quare, fratres, propter quod facti et nati sumus, timeamus, amemus, et honorificemus, quem invenimus, Deum. Sane quærant illum, qui eum non habent secum.

[1] Psal. XLIV, 2,

TRACTATUS VI.

De eo, quod scriptum est : Cum tradiderit regnum Deo et Patri [1].

I. SCRIPTURA divina, cum de Dei loquitur Filio, non sibi repugnat; sed inter Deum, hominemque, quem sumpsit, necessaria moderatione distinguit. Si enim Deum purum jugiter prædicaret, passionis, resurrectionisque vacaret locus, et nihil Christus mundo præstiterat : si hominem solum, sicut quidam putant, ab utero virginis eum sumpsisse principium, quæ spes futuræ beatitudinis credenti, cum scriptum sit : « Maledictus homo, qui spem habet in » homine [2] ? » Ergo ubi purum Deum significat, sic dicit in Genesi : « Et fecit Deus hominem ad imaginem, et similitu- » dinem Dei [3]; » et in Psalmis : « Deus autem, rex noster ante » sæcula operatus est salutem in medio terræ [4]; » et alio loco : « Parata sedes tua, Deus ex tunc, et a sæculis tu es [5]. » Ubi hominem mixtum, sic prosequitur : « Dicite filiæ Sion : Ecce » rex tuus venit tibi justus, sanctus, et salvans, mitis, se- » dens super asinum novellum [6]; » et iterum : « Tollite portas » principes vestras, et elevamini portæ æternales, et introi- » bit rex gloriæ [7]; » et iterum Magi : « Ubi est, inquiunt, qui » natus est rex Judæorum [8]? »

II. Hic est, fratres, qui venturus denuntiatus est per Prophetas; qui secundum carnem natus in tempore est; qui est excelsus in excelsis, humilis in terris, sæculorum genitor, filius Virginis, immortalis sibi, homini moriturus :

[1] 1 Cor. xv, 24. — [2] Jer. xvii, 5. — [3] Gen. i, 27. — [4] Psal. lxxiii, 12. — [5] Id. xcii, 2. — [6] Zach. ix, 9, et Isaï. lxii, 11. — [7] Psal. xxiii, 7. — [8] Matth. ii, 2.

mortem gustat, ut mortem devincat; inferos penetrat, ut mortuos vivos inde reducat. Unigenitus prodiendo de Patre ante originem rerum : « Primogenitus a mortuis[1]; » ut ait Apostolus, post multorum obitus populorum. Hic est, « Cui » data est potestas in cœlo, et in terra[2], » nomini ejus nova a Deo suo, ipso dicente : « Ego te clarificavi in terra : opus » perfeci, quod dedisti mihi, ut facerem : Et nunc tu clari» fica me apud te ipsum claritate, quam habui apud te » prius quam mundus fieret[3]. » Qui resurgens ait : « Omnia » mihi tradita sunt a Patre meo[4]. » Hic qui purus de cœlo descendit, carnatus ascendit in cœlum. Hic, inquam, de quo Paulus ait : « Qui accipit regnum, regnat, et tradet » Deo, et patri, et cætera[5]. »

III. Quid hic scandalum pateris, Christiane, ex tuaque natura opinaris provisionis piæ divina mysteria? Si minus sentis de Filio, quia regnum traditur Patri, major Patris injuria est, si est aliquando signe regno. Accedit, quod oramus quotidie, ut adveniat regnum Patris, speramus et Filii[5]. Vacat ergo præsentis temporis regimen utroque cessante : actumque est de mundo, mundique tota substantia, si vel uno momento Divinitatis cessat imperium. At si, ut ratio ipsa proclamat, cessare nullo pacto potest varietas ista regni a legis Conditore, homini a Deo assumpto justisque ejus est deputata rebus dispositis, non Deo, non sempiterno rectori, maxime cum in Evangelio sic dicatur : « Dabit illi Dominus Deus thronum David patris sui, et » regnabit super domum Jacob in sæcula, et regni ejus » non erit finis[7]. » Salomon in Sapientia similiter dicit, cum de ejus loquitur servis : « Et si coram hominibus tormenta » passi fuerunt, spes eorum immortalitate plena est : et in

[1] Coloss. I, 18. — [2] Matth. XXVIII, 18. — [3] Joan. XVII, 4, 5. — [4] Matth. XI, 27, et Luc. X, 22. — [5] I Cor. XV, 24. — [6] Matth. VI, 10. 2 Pet. I, 11, et 2 Tim. IV, 1. — [7] Luc. I, 32, 33.

» paucis vexati in multis bene disponentur : quoniam Deus » tentavit illos et invenit illos dignos se. Tanquam au- » rum in fornace probavit illos : quasi holocautomata acce- » pit illos, et in tempore erit respectus illorum. Judicabunt » nationes et dominabuntur populis, et regnabit Dominus » illorum in perpetuum [1]. » Quid hoc est ? Si in perpetuum regnat, Paulus erravit : si traditurus est regnum, isti mentiuntur. Absit. Nullus hic error, diversitas nulla est. Paulus enim de hominis assumpti temporali locutus est regno : in quo venturus, et judicaturus est vivos et mortuos [2], sicut lectio universa testatur, quæ prædicat Christum oportere regnare cum Sanctis suis, donec evacuatis omni principatu, et potestate, et virtute, et dominatione, ponantur omnes inimici ejus sub pedibus ejus, inimicaque destruatur mors [3]. Hi autem ad principalem vim retulerunt, in cujus perpetuitate commanens in æternum, a Patre Filius regnum nec accipit aliquando, nec posuit : semper enim cum ipso regnavit, cata Joannem ipso dicente : « Regnum meum non » est de hoc mundo [4]. » Apertius autem hoc Paulus expressit dicens : « Hoc enim scire debetis quoniam omnis fornica- » rius, aut impudicus, aut fraudator, quod est, idolorum » servitus, non habet hæreditatem in regno Dei, et Christi [5], » ostendens unum esse regnum Patris, et Filii.

IV. Recte igitur Patri tradet regnum, qui dixit in monitis regnum non stare divisum [6]. Unde non sic sentiendum est, fratres, ut Pater accepturus sit quod non habuerit, aut Filius tradendo quod non habeat, perditurus : cum et Pater, quod accepturus est, habeat, et Filius non careat, quod daturus. Totum Pater, totum possidet Filius : unius est, quod amborum est, quod unus possidet, singulorum est, Domino ipso dicente ; « Omnia quæcumque habet Pater,

[1] Sap. III, 4-8.— [2] 2 Tim. IV, 1.— [3] 1 Cor XV, 24-26.— [4] Joan. XVIII, 36.— [5] Ephes. V, 5.— [6] Luc. XI, 17, 18.

» mea sunt [1]; » et iterum : « Pater, omnia mea tua sunt, et » tua omnia mea [2] : » quia Pater in Filio, et Filius manet in Patre, cui affectu non conditione, charitate non necessitate, decore subjicitur, per quem Pater semper honoratur. Denique inquit : « Ego et Pater unum sumus [3]. » Unde non diminutiva, sed religiosa, ut dixi, subjectione est Filius Patri subjectus : cum quo originalis, perpetuique regni una possessio, coæternitatis omnipotentiæque una substantia, una æqualitas, una virtus majestatis augustæ, unico in lumine una dignitas retinetur : si quid enim Filio detraxeris, ad Patris, cujus habet totum, injuria pertinebit : nec est in illo aliquid, quod sit inferius : quia sicut Pater, nec plus potest habere, nec minus : alter enim in alterius plenitudine infusus est, ut sit omnia in omnibus Deus, benedictus Pater in Filio, Filius in Patre cum Spiritu sancto. Amen.

TRACTATUS VII.

De Nativitate Domini I.

I. Licet sectæ sint plures, quæ injuriam Christi fabulari nitantur, tamen tres sunt quodammodo principales : e quibus duæ ejus, quem cupiant depravatum, simulant se esse cultrices. Una denique asserit Jesum Christum ab utero virginis Mariæ sumpsisse principium, Deumque exinde ob justitiam factum esse, non natum. Alia modestius, sed mordacius nocens, dicit quidem Dei Filium Deum, sed non ex Patre nobilitatis perpetuitate progenitum; fuisseque tempus, quando non fuit. Tertia Judæa est vere cæca, quæ cum in lege (ut dicere solet) sua legat ubique, duas

[1] Joan. xvi, 15. — [2] Id, xvii, 10. — [3] Id. x, 30.

Patris, et Filii designari personas, tamen nunc usque contendit Deum Filium non habere. Quibus omnibus exempla, vel ratio, quam prosecuturi sumus, argumentationis totius uno ictu omnes nervos abscindet. Quapropter duas esse nativitates Domini nostri Jesu Christi necessario scire debet populus christianus, ne quem patiatur errorem : unam, qua natus est; alteram, qua renatus. Sed sicut est spiritalis prima sine matre, ita sine patre secunda carnalis. Hæc miranda, inenarrabilis illa, Propheta dicente ; « Nativitatem ejus quis enarrabit[1] ? » Cur autem sit inenarrabilis, Patre loquente, noscamus. Dominus ipse nos edocet : « Eructavit cor meum verbum bonum[2], etc. » et apud Salomonem hactenus dicens : « Ego ex ore Altissimi prodivi ante omnem creaturam[3]. »

II. Cum hæc ita sint, humanitas re versuta cognosce, vel sero, et intemperanti linguæ silentii frenos impone. Dementiæ genus est, invisibilis incomprehensibilisque velle opinari secretum, ejusque interna discutere, cujus extraria nequeat suspicari; quia Deus hoc est, quod est[4] : quod vero homo definiendum putaverit, non est. Nam et Joannes Apostolus in Evangelio quid prædicet, fratres, accipite : « In principio, inquit, erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum[5]. » Admirabilis gratia, fratres dilectissimi, conspicuæ veritatis, quæ dum secerni potest, tamen sibimet externa esse non potest. Si enim Verbum in Deo est, et Deus est Verbum; et hoc est, in quo est, quod ille est, qui inest; duplex persona, duplex vocabulum, sed originalis perpetuitatis, ac Deitatis est una substantia Domino ipso dicente : « Ego, et Pater unum sumus[6] : » quod non utique sic ait, ut in unum duos redigendo confunderet, sed ut duorum

[1] Isaï. LIII, 8. — [2] Psal. XLIV, 2. — [3] Eccli. XXIV, 5. — [4] Exod. III, 14. — [5] Joan. I, 1, 2. — [6] Id. X, 30.

unam Divinitatis, potestatisque esse omnipotentiam nos doceret. Sequitur, ac dicit: « Omnia per ipsum facta sunt, » ac sine ipso factum est nihil [1]. »

III. Videamus nunc, optime Christiane, quemadmodum inter Patrem, Filiumque tempus infulcias: si enim tempori, non sibi debent quod est alter alteri obnoxius; procul dubio, ut tu vis, major est natura, quam Deus. At cum naturam ex nihilo fecit Christus, sit autem ex natura tempus; ineptum satis est, opus suo præponere artifici: ac per hoc solum interest, quod soli se sciunt. Denique apud Isaïam ad Filium sic dicit: « Domine Deus sabaoth: Fatigata est » Ægyptus, et mercatus Æthiopum, ex Saba viri excelsi ad » te transibunt, et tui erunt servi, et sequentur te alligati » compedibus, et adorabunt te, et in te precabuntur, quo- » niam in te Deus est, et non est Deus alius præter te [2]. » Sed et Baruch eodem spiritu loquitur dicens: « Hic est » Deus noster, et non deputabitur Deus alius absque » ipso: qui adinvenit viam prudentiæ, et revelavit eam » Jacob puero suo, et Israël dilecto sibi. Post hæc in terris vi- » sus est, et cum hominibus conversatus est [3]. » Qua in specie, Spiritu sancto loquente, noscamus: « Et homo est, inquit, » et quis cognoscit eum [4]? » Si ita est, quomodo ergo posset agnosci, prodidit Isaïas his verbis: « Audite itaque domus » David: Non pusillum vobis certamen cum hominibus: » quoniam Deus præstat agonem. Propter hoc dabit Deus » vobis signum. Ecce virgo in utero accipiet, et pariet fi- » lium, et vocabitur nomen ejus Emmanuël. Butyrum, et » mel manducabit, prius quam cognoscat puer bonum, aut » malum [5]. » Quod signum ex prodromi quoque ejus designatione dilucidavit alio loco his verbis; « Ecce mitto Angelum » meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam [6]. »

[1] Joan. I, 3. — [2] Isaï. XLV, 14. — [3] Baruch. III, 36-38. — [4] Jer. XVII, 9, sec. LXX. — [5] Isaï. VII, 13-16. — [6] Malach. III, 1.

Quis est iste Angelus, fratres, nisi Joannes Baptista? cujus est præparatio: « Vox clamantis in deserto: Parate » viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri[1]. »

IV. Nunc videamus quæ consequuntur. Per idem tempus duæ cognatæ concipiunt, una contra spem, altera verbo. Hæc miratur se habere, quod nescit: lætatur illa, quia discit. Elisabeth sterilis fœcunditate tumet feliciter venter, Mariæ majestate. Illa præconem portat, hæc judicem. Exultate fœminæ, promotionemque vestri sexus agnoscite. Culpa deleta veteri, ecce per vos jungimur cœlo: anus enim peperit Angelum, et virgo Deum. Hic est Deus noster, qui dignitate interim seposita, non tamen potestate, amore hominis sui, cujus formam fuerat subiturus, et creaturam, ut Angelus, homo, puer, sponsus, gigas, crucifixus, sepultus, primogenitus a mortuis diceretur. Hic est, inquam, qui in omnibus omnia est, quoniam per ipsum, et in ipso sunt omnia. Nec vos moveat, fratres, sæcularis, ac vere puerilis inconsideratorum hominum disputatio, ideo justum patiuntur errorem, quia Christum non ex Deo considerant hominem factum, sed ex homine. Cæterum si spiritaliter saperent, in ipso, quod infirmissimum putant, hoc potissimum prædicarent. Etenim vere perfectus Deus non esset, si esset aliquid, quod esse volens, esse non posset. Denique vultis scire compendio veritatem? Factus est quod non erat, nec tamen desiit esse ante quod fuerat.

[1] Isaï. XL, 3.

TRACTATUS VIII.

De Nativitate Domini II.

I. Insuspicabilis secreti, reverendæque majestatis vera cognitio est, Deum non nosse nisi Deum : nihilque ex eo amplius requirendum, quam ut quis ejus noverit voluntatem, sine qua ei nec legitime servire poterit, nec placere. Cæterum providentis Dei de Deo argumentationibus vanis opinari velle dispositum, non colentis est, sed dementis : maxime si Deus, ut contentiosi putant, dispositioni subjaceat; remotis enim paulisper nominibus Patris et Filii, non potes nosse, uter patiatur injuriam; nisi quod ambo patiuntur, quia amborum unum nomen est Deus. Igitur duas nativitates esse Domini nostri Jesu Christi, rudis aut negligens disce Christiane, ne quo decipiaris errore. Unam, quam tibi non licet quærere : alteram, quam legitime, si possis, permitteris edocere. Prima itaque nativitas Domini nostri in Patris, et Filii tantum conscientia manet : nec quidquam habet interjectum, neque conscium, quod ex paterni oris affectu processit uno consensu. Secunda vero carnalis sicut est frequentibus oraculis prodita, ita invenimus esse completam.

II. Etenim Deus Dei Filius, tempore constituto, dissimulata interim majestate, ab ætherea sede profectus, in prædestinatæ Virginis templo sibimet castra metatur, quibus latenter infunditur, in hominem gigniturus : ibidemque, salvo quod erat, meditatur esse quod non erat. Mixtus itaque humanæ carni se fingit infantem. Mariæ superbus emicat venter, non munere conjugali, sed fide;

verbo, non semine. Decem mensium fastidia nescit, utpote quæ in se Creatorem mundi concepit; parturit non dolore, sed gaudio. Mira res! exultans exponit infantem totius naturæ antiquitate majorem. Interea rudis non gemit fœta. Non mundum, ut assolet, infans fusus ingrediens, sponte vitæ reptantis præviis lacrymis auspicatur. Non mater ejus tanti partus pondere exhausta, totis pallens jacuit resoluta visceribus. Non Filius matris, aut suis est ullis sordibus delibutus : neque enim revera aliquid circa se habere posset immundum, qui humani generis peccata, sordes, et maculas venerat mundaturus. Denique purgationes, quæ sunt tarditate periculosæ, nulla puerum maternorum viscerum prosecuta sunt damna. Nulla adhibita rudi fœtæ sueto more fomenta; neque enim, fratres, his poterat indigere, quæ accipere in uterum meruerat Filium, animarum omnium Salvatorem. O magnum sacramentum! Maria virgo incorrupta concepit; post conceptum virgo peperit; post partum virgo permansit. Obstetricis incredulæ periclitantis enixam, in testimonium reperta ejusdem esse virginitatis, inceditur manus; qua tacto infante, statim edax illa flamma sopitur; sicque illa medica feliciter curiosa, dein admirata mulierem virginem, admirata infantem Deum, ingenti gaudio exultans, quæ curatum venerat, curata recessit. Ita Christus in hominem se fecit nasci, quemadmodum homo non potest nasci. Totum denique sua luce resplendens corpus sine umbra gestabat : humilis carne, sed excelsus omnipotentiæ majestate. Qui sane ideo carnem est dignatus induere, ut nemo se possit per carnem, cum judicii dies venerit, excusare.

TRACTATUS IX.

De Nativitate Domini et majestate.

I. Secundum quod Deus suos promiserat per Prophetas, Filium suum salvatorem generi humano se esse missurum commodum tempore maturo, Divinitatis interim dignitate deposita, non tamen potestate, cœlo egressus, metatura prædicta sacrario templi virginalis hospes pudicus illabitur: ibidemque qualis velit esse, disponit. Imo quod jam olim disposuerat complendum, latenter assumit; namque requiescit libens florentissimo in domicilio castitatis, et in visceribus sacræ virginis comparat sibi corpus suo judicio nasciturus. In hominem coaptatus, in tegumento carnis includitur Deus, humanamque vitam mutuatur de tempore, qui præstat temporibus æternitatem. Mira res! concipit Maria de ipso, quem parit; tumet uterus majestate, non semine: capitque virgo, quem mundus, mundique non capit plenitudo. Interea promovent suum membra factorem, et opus sui figura vestit artificem. Parturit Maria, non dolore, sed gaudio: nascitur sine patre Filius, non totus matris, sibi debens quod conceptus est, donans matri quod natus; quæ principaliter stupet talem sibi Filium provenisse, qui ex se natus non crederetur, nisi quia sicut fuit virgo incorrupta post conceptum, permaneret talis quoque post partum.

II. O nova ratio! Amore imaginis suæ coactus in infantem, vagit Deus: patiturque se pannis alligari, qui totius orbis debita venerat soluturus. In stabuli præsepe deponitur, populorum pastorem, pabulumque se esse contestans. Subjicit se gradibus ætatis, cujus æternitas in se non ad-

mittit ætatem. Totum contra conscientiam suam ut homo infirmus patitur, ut homini mortis lege consumpto immortalitas tribuatur. Hæc est enim potestas Dei, ut salvo quod est, possit esse quod non est. Hic est Deus noster, æterni Dei coæternus Filius. Hic et homo, et Deus : quia inter Patrem, hominesque astitit medius, probans infirmitatibus carnem, et virtutibus majestatem. Hic Sol noster, sol verus, qui clarissimos ignes mundi germanos astrorum, candentiumque polorum claritatis suæ de plenitudine accendit. Hic, qui semel occidit, et ortus est rursum, nunquam repetiturus occasum. Hic, inquam, quem duodecim radiorum, id est, Apostolorum duodecim corona circumdat, quem per ambitum totius orbis non muta quatuor animalia, sed salutiferis prædicationibus quatuor circumferunt Evangelia. Cujus quam vim habeat amictus, et currus, his verbis Propheta testatur : « Deus sicut ignis veniet, et » sicut procella currus ejus, retribuere in ira vindictam[1]. »

TRACTATUS X.

De Abraham I.

I. Abraham, fratres dilectissimi, quale divinæ pietatis munus acceperit, vetustæ legis gesta testantur. Sara uxor ejus non inferior, longæ vitæ transactis cursibus, qualem filium ediderit, partus effusione percepit. Sed quia utriusque ætas ademerat spem sobolis, pignus succidaneum meruerunt. Sic meruit fides, quod ademerat tempus : extorsit credulitas, quod natura denegaverat. Abraham patriarcha noster exploratus a Deo, in senectute suscepit unicum fi-

[1] Psal. xcvi, 2, 3.

lium, nihil tamen sollicitum patri, cujus ætas in annis vergentibus in occasus sui terminum versabatur, et educationis tempus angustum, et senectuti exitus jam vicinus. Ecce prima devotio, libenter excipere quod sero datur, et in tristissima senectute suscepta sollicitudinis mole gaudere; nam et risit Sara munus juventutis subiens in senecta: unde nomen accepit infans, qui post hæc Abraham sacratam Deo approbat mentem.

II. Unicus ille filius solliciti senis, adhuc parvulus, cui pietas, et miseratio major debetur, postulatur ad victimam, cui si per humanam fragilitatem aliqua in corpore infirmitas nasceretur, aut humanus exitus contingeret, vix in ejus casibus pater vivere potuisset, si annis teneris moreretur. Hic igitur infans, e cujus vita paternus affectus, et maternus pendebat, ad explorationem fidei suæ divina voce postulatur ad victimam. « Volo, dixit Deus, mihi fieri sacrificium, Abraham, tuis manibus in monte de filio tuo; hæc mihi victima placet; hoc me sanguine deplacabis; iste meis sacris debetur; hunc immolari jam jubeo. » Non contristat frontem devotissimus Abraham, nec dolor patri lacrymas persuasit, sed exultat, et gaudet. Nec timuit ne parricidium ei imputaretur; sed magis, ut devotioni pareret, lætabatur hoc jussisse Deum. De filio hostiam parat; festinat denique implere sacrificium, ne mora faciat peccatum. Necessaria sacramentis protinus præparantur. Ascenditur in montem. Omni mysterio, sacrificioque disposito, ductus filius gaudens, gaudente patre, patris dextera feriendus. Qui antequam veniret in montem, cum de patre quæreret, ubi esset victima, quam disponeret, et immolaret, securus de fide generis sui pater filio, de quo non dubitabat, patefecit, quia se Dominus postulasset, et quid ipse Domino promisisset, ostendit. Lætatus est puer patre fidele, ipse quoque fide-

lior : nec recusabat mortem, quam Deus, qui vitam dederat, imperabat. Lætatur pater filio quoque gaudente, et cum gaudio unici pignoris alligat manus, quas ille vinciendas libentius offert. Pedes quoque constringit, ne in exitu mortis concitata victima calcitraret : securus enim pater optimus timuit, ne dolori aliquid liceret in mortem.

III. O, fratres, secura devotio ! O pater spiritum captans, corpus vero, mortemque contemnens ! O, qui servum Domini ita se esse meminerat, ut patrem se esse nesciret. Quid est pater ? Ecce sub oculis jacet filius vinculis astrictus. Ubi sunt lacrymæ ? ubi dolor, qui in humanis sensibus versari consuevit ? In tantis filii casibus lætatur, et gaudet, et se Dominum promeruisse triumphat. Accepit jam præmia, quæ meretur ; divinæ etenim explorationis tentamina porriguntur ; exerit quidem ferrum, et armata dextra sublevat manum : sed vox ejus, qui victimam postulaverat, contradicit. « Respice retro, dixit Deus, et antequam respicias, parce. » Ecce et meritum principale divinam indulgentiam meruisse sub casibus ; nam retro respiciens Abraham invenit victimam, quam innocens immolaret. Eo ferro mactavit arietem, quo filium percutere jam parabat. A filio ad agnum transtulit dextram semper lætatus, et gaudens. Nec mutatus est vultus ejus, cum esset victima commutata. Cum tanta lætitia arietem obtulit, cum quanta obtulerat et filium : ubi enim fides fuit, non erat dolor. In illo sacrificio solus Deus doluit, quia aliam victimam procuravit ; nam Abraham cum filio sic probatus a Deo est, ut non postulans misericordiam mereretur.

IV. Videamus, fratres dilectissimi, legis arcana, et intellectum altius proferamus. Abraham sub lege non erat, sed legem solus implevit ; et qui nullo jure legis tenebatur, omne jus divinum præcipue custodivit : cujus immolatione ille quoque gauderet, qui ad victimam parabatur. Aries

hærebat in vepre, implicitus spinis, capite obligatus. Hic est, qui pro Isaac immolatus est Deo. Hunc obtulit Abraham: hunc jussus est immolare.

TRACTATUS XI.

De Abraham II.

INITIUM DEEST.

I. Non enim præcepto virginitas provocatur, sed nec continentia relicta repellitur. Ad cujus fidem, charissimi, auctorem habemus sanctum videlicet Abraham, qui filium quondam Isaac habuit. Simplex quidem vocabulum, sed multiplex pronuntiatio. Hic namque, charissimi, desperatus parentibus, sed Deo promittente susceptus, in transactæ ætatis et generantis genitalis flore concipitur: non tam ex parentibus, quam divina præceptione meruit procreari, atque in ultimis vitæ curriculis Saræ uterum filius aperuit primo vocabulo, cui jam aviæ reverentiam senectus verecunda detulerat. Sub hac igitur, charissimi, desperatione nativitatis, et admiratione progenitus in primis infantiæ rudimentis jubenti ac deposcenti Deo innocens martyr offertur, immaculata hostia, nec victima imparata, qui testis divini timoris ad fidem a Domino poscitur, a parente perducitur; sed hostia non sanguinis, sed salutis. Ad hanc igitur gloriam tardi partus ubertas, et fœcunditas desperata profertur.

II. Uxor Abrahæ fœtus nescia, cum visceribus, frigente senio, nec sperare sobolem posset, nec portare confideret, matris suscepit officia, quæ uxoris jam munera nesciebat. Atque eo tempore partus profertur, quo calor genitalia jam relinquebat. Mira prorsus, charissimi, nec speranda sæculis

post futuris divinæ ordinationis propago formatur; ad principium ætas peracta revocatur; accingitur de sterilitate fœcunditas, ut impleretur quod scriptum est per Prophetam: « Exulta sterilis, quæ non pariebas; erumpe, et cla» ma, quæ non parturis, quoniam multi filii desertæ [1]. » Ecce enim, charissimi, in Sara attractis ætate nervis, et deficiente sanguinis succo, arescentibus venis, dura cum visceribus cutis, deformis, ac luridus pallor jam pene vultus perdit humanos, nec ullus in membris voluptati motus. Nihil in substantia resederat corporis; sed nihil tamen in utero negabatur infanti, et cujus ætas aviam testaretur, matrem partus ornavit; cum sub incerto affectionis vocabulo pietas nutaret, et cum filium proferret uterus, nepotem senectus optaret. Ita denique dissensione temporis, et naturæ contra opinionem nato Angelus Isaac nomen imposuit, ut firmaret lætitia, quod ætatis imbecillitas desperavit. Novus sane parentum circa filium crescit affectus: qui ex promissione certior, ex desperatione felicior putabatur. Unicus numero, et in amoris soliditate jam primus, totum maternæ pietatis occupaverat pectus; festinata educatione nutritus, Deo victimam, parentibus pium parricidium præbiturus.

III. Ecce, charissimi, ut ait Apostolus, contra spem natum [2], Abraham ad aram filium immolaturus, Domino auctore, perducit; nec deest ad ministerium gladius, ut pater esset pariter, et sacerdos. Consimilis filii quoque est ex divina voluntate securitas, qui cum hostiam non videret, cujus loco electus fuerat, requirebat. Sed traduntur teneræ adhuc vinculis manus, et ne quid minus ab hostia videretur, pedem ligatura distringit, ne incitata victima displiceret. Cesset itaque, hic charissimi, impietatis abominanda suspicio. Abraham Dominum filio, sacerdotem prætulit patri;

[1] Isaï. LIV, 1. — [2] Rom. IV, 18.

nec pium se credidit, nisi probasset fidelem. Denique, charissimi, intrepidus ad ministerium immolationis armatur; rimatur ad ictum vulneris securus animus, sed securior manus; elatus ad immolandum gladius libratur; nec puerum mors vicina contristat, ne trepidatio fidem prodat infirmam. Sub hac denique immolantis immolandique constantia absolvi meruit, dum humanum ex se deponit timorem, et quantum ad fidem pertinet, pater promissa complevit, Dominus parricidium probata voluntate prohibuit.

IV. Ad hujus ergo personam Christi refertur verecunda nativitas, sed virginalis uteri aula secretior, divini sermonis arte formatum, in se tabescentis corporis vulva portavit. Sed in cœlesti prole, non semine progenitum, certissimum Dominum impia Judæorum exarsere consilia: quem tacentem, tanquam obnoxium, et pro ipsorum tantummodo cæcitate mœrentem, ut Isaac non periturum ad aram, ita ad crucem Christum sublimandum nefarii perduxerunt. Sed quia nescit æternitas mori, revixit Dominus post sepulcrum, et ad Judæos remansit sola damnatæ voluntatis invidia, quia Dominum nec agnoscere voluerunt, et sola crediderunt cogitatione puniri, cum nefarium fuerat etiam tardius adorari. Ad cujus immanis ausi sævitiam metuenda elementorum forma mutatur, et Dei injuriam prius prodit natura, quam intelligat populus Judæorum. Ab auctore itaque cœpit furoris horror. Accingitur turba feralis, et ad invisibilem suspensum gladiorum mucro convertitur. Nec inde, ut dixi, sceleris crudelitas fructum sortita est; quia sicut in Isaac aliud offertur, et aliud immolatur: ita et in passione Christi, quod per Adam deliquerat, per Christum liberatur.

TRACTATUS XII.

De Abraham III.

I. Abraham, ut pater esset multarum gentium, hic justitiam non didicit, sed genuit. Non illum accessus infecerat urbium. Non habuit legem cujus conversatio lex fuit. Audit imperatum sibi a Deo exilium, ut cognationem suam simul dimisisset, et terram. Et tunc Abraham respiciens oculis vidit tres, cucurrit, adorat prostratus in faciem, offert hostiam. « Refrigerate vos, inquit, sub ista arbore magna [1]. » Similaginem conspergit, vitulum laniat. Post hæc promittitur ei de legitimo matrimonio filius de fide, non de ætate. Concipit Sara; portat sine labore uteri sarcinam, quæ inambulare non poterat; tunc discit mater esse, cum desinit. Marcidæ mammæ lactis ubertatem ostendunt, et de jejuna ætate puer robustior saginatur. Nihil difficile est fidei, quæ tantum habet, quantum credit.

II. Igitur Isaac unicus filius, spes populorum et gentium, origo tot regum, chari genitoris amplexibus inhærebat. Strinxerat in se patris pietatem, quod unicus, quod sero, quod promissus, quod sola unica spes totius præteritæ sterilitatis damna sarciret. Inventa est causa, ubi Abrahæ fides tentatione fortior militaret. Charissimi, membra, quæ osculis premere consueverat, armatus gladio jubetur occidere. Quid faceret pietas? Præceptum differri non potest. Præstiteras mater, cum sterilis esses; ad gladium nascitur puer. Talem casum nemo doluit, nisi quæ genuerat mater. Nemo plangit vivas exequias, et innocentis hominis obse-

[1] Gen. XVIII, 4.

quium nemo ante fletibus rigat, ne pater dubitasse [videretur, si flesset. Devotus sic stricto vultu puerum ducit ad aram; exprimit gladium medium; pectus fidei militabat; non pallescit vultus; non contremuit manus. Quæritur puer ubi sit victima : quæ mox, ita ne percuteretur tenera ætas, offendit; quo nec pater ferire posset, quia nec Dominus humanum sanguinem postularet. Religiosus carnifex stringit gladium. Patris erat, quod levavit; Dei fuit quod pepercit. Nec qui feriebatur, timuit : nec qui feriebat, expavit. Sacrificium Domini non dimittitur, sed mutatur. Melius servavit filium, dum non pepercit; sola enim fides deambulat inter gladios tuta, inter esurientes feras amica, in ignibus frigida. Sola fides præferenda. Hac nos, qui per fidem filii Abrahæ facti sumus in ipsius gremium pervenire credamus.

TRACTATUS XIII.

De Somnio Jacob.

I. Vere, fratres charissimi; cor ejus non dormit, qui hujus somnium secretaque cognoscit[1] : prophetia etenim semper figuris variantibus loquitur : sed res una in omnibus invenitur. Igitur Jacob habet imaginem Christi : sed et lapis ipse quem ad caput suum posuisse cognoscitur : quoniam caput viri Christus[2], qui aliquoties lapis est nuncupatus[3]. Scala autem duo testamenta significat, quæ et evangelicis intexta præceptis credentes homines, volunta-

[1] Gen. xxviii. — [2] 1 Cor. xi, 3. — [3] Psal. cxvii, 22. Isaï. xxviii, 16. Matth. xxi, 42. Marc. xii, 10. Luc. xx, 17. Rom. ix, 32. Ephes. ii, 20, et 1 Pet. ii, 7.

temque Dei facientes, quasi per quosdam observantiæ gradus in cœlum levare consueverunt. Hanc in Apocalypsi Joannes bis acutum gladium cum uno capulo nuncupavit, quem ex ore Domini prodire descripsit[1]. Gladius enim Spiritus sanctus est, unum capulum habens, id est, unam substantiam, virtutem, Deitatem, majestatem, voluntatemque Patris, et Filii; contestans duas acies, id est, duo Testamenta gerens, quorum regalibus monitis et creduli devotique servantur, et increduli desertoresque puniuntur. Hanc Isaïas in modum forcipis vidit[2], quibus ad conflanda labia inquinata ab uno de Seraphim ex ara Dei sublatum carbonem vaticinando perhibuit. Etenim labia inquinata duos populos Judæorum, gentiumque debemus accipere : qui cum essent anterioris vitæ facinoribus inquinati, unus Christum blasphemando atque persequendo, alius Deos asserendo, atque abominanda figmenta colendo, tactu carbonis in unum populum per confessionem nominis Christi noscuntur esse conflati. Etenim conflatio et puritatem designat, et unitatem; carbo enim verbum Dei est, ara lex, forceps duo Testamenta, quæ credentes tenent, non credentes incidunt.

II. Sed et David hunc calamum nuncupavit dicens : « Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis[3]. » Calamus fissus est, fratres, duosque vertices gerit in unius acuminis tenuitate digestos, unam litteram utroque conficiens : cui si unum adimas, alterius inanis est usus. Unde recte Testamenta sunt duo, quæ similiter duobus capitibus unam litteram fingunt, id est, sacræ legis duobus edictis unum Christum Dei Filium spiritali temperamento conscribunt. Quæ sine se utilia esse non possunt, quia veteri sicut novum præstat fidem, ita novo vetus perhibet testimonium, sicut scriptum est : « Semel locutus est Domi-

[1] Apoc. I, 16. — [2] Isaï. VI, 6. — [3] Psal. XLIV, 2.

» nus, et hæc duo audivimus [1]. » Sed et Dominus ipse in Evangelio hanc exprimit rationem, dicens ad Petrum : Mitte hamum in mare, et piscem, qui primus ascenderit, « tolle, et aperto ore ejus, inveniens duos denarios, da pro » me, et te [2]. » Piscem primum a mortuis ascendentem, Christum debemus accipere, cujus ex ore duo denarii, id est, duo Testamenta prolata sunt, quæ saluti cum Domini gloria, et Petri felicitate, utpote super quem ædificavit Ecclesiam, duobus populis profecerunt. Mare autem mundum significasse non dubium est; hamum vero prædicationem, quia sicut hamus missus in mare mortem piscis ostendit : ita evangelica prædicatio missa per mundum, mortem Domini adventumque testatur, sicut ad Corinthios scriptum est : « Annuntiabitis mortem Domini, donec veniat [3]. » Aperies os piscis, hoc est, sacramentum : vel quæ in proverbiis locutus sum, non intelligentibus explanabis. Denique hoc alibi manifestius ad omnes Discipulos ait : « Ite ergo, » et docete omnes gentes, intingentes eos in nomine Patris, » et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia » quæcumque præcepi vobis [4]. » Dabis autem pro me, et pro te, hoc est, meam prædicabis crucem, sed et tu crucis tuæ similiter dignitate gaudebis.

III. Igitur hæc scala cujus esset materiæ, in qua Dominus incumbebat, ex David dicto cognoscimus, qui ait : « Virga tua, et baculus tuus, ipsa me consolata sunt [5]. » Virga et baculus duo sunt utique Testamenta, quæ ideo materiæ ligni sunt comparata, sive quod in ejus usu, et perpetuo, et totius maneat Testatoris voluntas inscripta : seu quod quasi ex transverso in unam fidem concurrentia crucifigi habuisse Dei Filium nuntiabat : quem confirmant in scala rectissime positum, quia historia totius Scripturæ

[1] Psal. LXI, 12.— [2] Matth. XVII, 26. — [3] 1 Cor. XI, 26. — [4] Matth. XXVIII, 19, 20. — [5] Psal. XXII, 4.

et propter ipsum et auctorem per ipsum impleta est. Denique sic ad Discipulos ait : « Omnis scriba doctus de regno » cœlorum similis est patrifamilias proferenti de thesauris » suis nova et vetera [1]. » Scriba, fratres, est prædicator; paterfamilias Christus; thesauri ejus indeminutæ Deitatis paterna substantia, paternaque voluntas : nova et vetera duo Testamenta, quæ videtis recte eadem sine ambiguitate a Domino hic quoque duorum denariorum esse figura vestita, hac videlicet ratione, quia in thesauris suis duos denarios intelligi voluit, novitate et vetustate, duo Testamenta. Hos duos denarios a Samaritano stabulario pro eo, qui a latronibus aggressuram passus fuerat, Dominus datos esse commemorat [2]; quæ parabola sublata dubitatione scalæ sacramentum spiritualiter intuentibus patefecit ; homo enim aggressuram passus, Adam esse cognoscitur, latrones diabolus , Eva concupiscentia , Samaritanus Dominus, cui Judæi dicebant : « Hic Samaritanus est, et dæmonium habet [3]. » Stabularius doctor est legis, qui, acceptis duobus denariis, id est, duorum Testamentorum salutaribus monitis, aggressuram hominem passum latrocinio diaboli, angelorumque ejus, et hujus mundi, in stabulo, id est, in Ecclesia, quo pecora divina succedunt, venerabili sacramento susceptum quotidianis prædicationum medicaminibus curat.

IV. Quod autem ait Angelos ascendentes, et descendentes, aliqui putant ascendentes esse Angelos lucis, descendentes vero angelos tenebrarum. Sed hoc satis absurdum esse et inconveniens, fratres charissimi, adverto ; quia neque refugæ descendunt, qui post peccatum in cœlum nunquam recepti noscuntur; neque lucis ascendunt, quia nunquam in terris, sed semper in cœlo manserunt. Unde Angelos puto recte homines appellatos, quibus Do-

[1] Matth. XIII, 52. — [2] Luc. X, 35. — [3] Joan. VIII, 48.

minus per sanctum Spiritum dicit : « Ego dixi : Dii estis et » filii Excelsi omnes. Vos autem sicut homines moriemini [1].» Sed et de Joanne Baptista sic dictum esse meminimus. « Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præ- » parabit viam tuam [2]. » Ergo manifestum est prophetiæ more Angelos homines justos, et injustos generaliter dictos. Sed ascendentes, et descendentes, qui sint, in exemplis agnoscimus. Descendentes sunt qui, sæculo renuntiantes, rursus revertuntur ad sæculum, de quibus Dominus ait : « Nemo retro attendens, et superponens manum suam » super aratrum, aptus est regno Dei [3]. » Et iterum : « Me- » mentote uxoris Lot [4]. » Sed et Apostolus sic : « Quemadmo- » dum revertimini rursus ad ea, quæ infirma et egena sunt, » elementa [5]. » Ascendentes verō sunt justi qui, probis moribus per gradus divinorum observantiæ præceptorum quotidie spiritalis itineris gloria feruntur in cœlum, quos apostolus Paulus exhortatur, et monstrat dicens : « Si consurre- » xistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus » est ad dexteram Dei sedens [6]. » Possumus et sic, fratres, intelligere hoc de ministris, et de Angelis dictum, quos Domino, cum esset in terris, fecisse invenimus officium, ipso dicente : « Amen amen dico vobis, videbitis cœlum » apertum, et Angelos Dei ascendentes, et descendentes » super Filium hominis [7]; » sicut et factum est, Evangelista dicente : « Tunc reliquit eum diabolus, et ecce Angeli ac- » cesserunt, et ministrabant ei [8]. » Unde dubium non est unum esse iter aërei culminis Angelis lucis, et hominibus justis.

V. Hæc igitur omnia combinata unius fructus rediguntur in summam; quoniam universa, quamvis gemina esse nos-

[1] Psal. LXXXI, 6, 7. — [2] Malach. III, 1. Matth. XI, 10. Marc. I, 2, et Luc. VII, 27. — [3] Luc. IX, 62. — [4] Id. XVII, 32. — [5] Gal. IV, 9. — [6] Coloss. III, 1. — [7] Joan. I, 51. — [8] Matth. IV, 11.

cantur, tamen una radice funduntur. Testamenta sunt duo, sed testator est unus. Et scribens canna divisa est, sed unus calamus. Et forfex in duos producitur cultros, sed eorum unus est morsus. Et gladius duas acies gerit, sed sunt unius corporis latera. Et denarii sunt duo, sed una moneta signati. Et scala duos scapos habet, et gradus plurimos, sed ejus ascensus est unus. Gradus autem ejus, fratres dilectissimi, si vultis scire, quid vocentur, audite. Conversio, audientia, intellectus, credulitas, timor, sapientia, sobrietas, mansuetudo, temperantia, castitas, pietas, charitas, fides, veritas, humilitas, gratia, honestas, verecundia, patientia, perseverantia, consummatio. Scaporum nomina, duo Testamenta. Scala autem proprio nomine crux vocatur, quia per ipsam Dominus Jesus-Christus mysteria universa conficiens, et concludens, Patri et Adam reportavit, et iter ad cœlum omnibus se sequentibus patefecit.

TRACTATUS XIV.

De Juda.

I. Judas tres liberos habuit, Her, Onan, Sela[1]. Hic mulierem, cujus nomen est Thamar, accepit uxorem majori filio suo. Qui filius cum maligne Domini ante faciem versaretur, Scriptura teste, a Deo perhibetur occisus. Secundo imperat, ut intret ad fratris uxorem, ac semen excitet fratris, qui ingressus semen suum fudit in terram. Quod cum Deo malignum quoque videretur, pari cum morte damnavit. Conjunctionem autem tertii filii apud nurum per ætatem excusat, deterritus ne etiam ipse si-

[1] Gen. XXXVIII.

militer moreretur : præcepitque mulieri, ut in domo patris sui vidua permanens nuptias maturas expectet. Cum res sic se haberet, ejus uxor moritur. Qui consolatus cum ad oves tondendas pergeret suas, atque hoc Thamari nuntiaretur, quæ Sela viderat maturum, ei nec tamen nupserat, vestem viduitatis deponit : æstivalia induit, semet decore componit locoque constituit, Judas qua fuerat transiturus. At ille visam mulierem fornicariam putat, quæ pudoris integritatem, faciem velando, monstrabat. Interpellat eam, poscit ingressum, missurum se promittit hædum. At illa promissi expetit pignus, magis illo contenta, quam præmio. Accepitque ab eo ejus monile, annulum, virgam. Tumque, negotio confecto, conceptu signata, quem veræ fornicariæ habent perosum, ac semper vitant, viduitatis vestem rursus accepit. Interea secundum condictum hædus mittitur, fornicaria quæritur, nullaque ibidem unquam fuisse ab incolis renuntiatur. At Thamaris nostræ cum processu temporis procedit et uterus. Mirum profecto videte mysterium. Quæ celaverat faciem, non celat ventrem. Defertur fornicationis rea sine labore accusatoris vidua prægnans. Irascitur socer, eam produci jubet, atque incendio concremari. At illa constanter adest, sibi quæ non impudicitiæ, sed futuris in se jam negotium procuraverat : dicitque ei se debere conceptum, cujus monile, annulum teneret et virgam. Qua re cognita, Judas non tantum ab ea se refrenavit, sed insuper eam et justificavit.

II. Judas quantum intelligi datur, ex parte Prophetarum, ex parte Patriarcharum, Patrumque typus erat, qui ob justitiam Dei omnes homines filios computabant. Igitur Her primitivus filius, primitivus est populus, id est, hemithei, omnes potentissimi et reges, qui ferocitate virtutis, ac libidinis rabie digladiantes, omnem orbem corruperant terrarum : insuper decernentes sibimet ipsis pro domibus templa, erigentes

aras nomini suo, qui quæ essent habituri sepulcra, nescirent; cœlum promittentes sibi, pro quorum actibus, si posset, ipsa quoque erubesceret terra : postremo deos esse adversus Deum asserentes : qui sanæ mentis hominibus ne hominum quidem vocabulo digni judicarentur. Pro quibus causis a Deo non tantum sunt disperditi, sed etiam perpetuo pœnali supplicio destinati.

III. Onan autem secundus frater, judaïcus est populus, cui præcipitur ut semen excitet fratris; non utique illud, quod a Deo damnatum jure videbatur, sed ut reliquas nationes, quasi dololatriæ, de qua diximus, disseminatæ venena confecerant, ad Dei cultum bonæ vitæ exemplis, sacræque legis religiosis exhortationibus excitaret. At ille semen suum fudit in terram. Semen significat non creaturæ, sed cordis. Etenim semen cordis verbum est Dei, Κατὰ Lucam Domino sic dicente : « Est autem hæc parabola : Semen est »verbum Dei. Qui autem juxta viam sunt, hi sunt, qui au-»diunt verbum : et venit diabolus, et tollit de corde verbum »illorum, ne credentes salvi fiant[1]. » Terra vero hominem, idolumque significat ; quia et hominem Deus de terra finxit, et homo idolum de terra composuit. Semen ergo suum fudit in terram, hoc est, Dei mandata neglexit, et idolis profudit : propter quod a Deo similiter etiam ipse præsentem sententiam damnationis excepit : quia sicut est detestabilis, qui cum sit homo, Deum se fingit, ita detestabilior, qui Deum colit, quem ipse disposuit.

IV. Sela autem prædictorum tertius frater minor, ex gentibus venientis novelli populi imaginem depingebat : Thamar Ecclesiæ, quæ ei recte nupta non est; quia, Christo veniente, baptismatis spiritali unda in gremio renatus Ecclesiæ filius ejus futurus fuerat, non maritus. Judas amittit uxorem[2], id est, synagogæ fides moritur. Quod autem in-

[1] Luc. VIII, 11, 12. — [2] Gen. XXVIII, 12.

quit : « Consolatus est, « utique intelligitur spe Christi venientis : qui nontantum Prophetis synagogæ lapsu desolatis solatium præbuit, sed etiam nos omnes in aliqua constitutos angustia recreare consuevit. Ad oves suas tondendas pergit, id est, ab hominibus justis bonorum operum fructus exposcit. Quo audito, Thamar cum esset in domo patris sui, id est, in templis, infamibusque spectaculorum omnium locis (pater enim omnium corrupte viventium diabolus designatur, Domino Judæos sic increpante : « Vos de diabolo patre estis, et concupiscentias patris vestri facere » vultis[1] : ») vestem viduitatis deposuit, id est, sordidæ religionis sordidos ritus abjecit. Æstivalia induit. Æstiva vestis, fratres, et munda est, et exacta, cum qua facile et opus fieri possit, et tolerari ardor æstatis, id est, tentationis, quam esse utique credulitatem non potest dubitari : quia hanc qui habuerit, necesse est ut expedite vivat, et munde. Igitur ne cognoscatur, faciem velamine obscurat necessario, quia assertor pudoris ejus nondum venerat Christus. Non cognoscitur a socero ; ad Judæos enim, non ad gentes Prophetæ fuerant destinati. Fornicariam putat recte ; quia deorum populo serviebat. Cum ea convenire cupit ; quia prophetiæ magis gentes, quam Judæi fuerant credituri, Domino dicente : « Amen dico vobis, quia publi» cani, et meretrices præcedent vos in regnum Dei[2]. » Hædum ei promittit, id est, quæ sit peccatori peccati merces, ostendit. Quam accipere devitavit ; quia inter agnos venturo tempore, non inter hædos deputatur, qui pignus Trinitatis acceperit. Denique expetisse, atque accepisse describitur monile, annulum, virgam. Quibus ista significatio coaptatur ? Monile, fratres dilectissimi, lex est, quæ salutaribus monitis, diversis virtutibus, diversoque charismate omnium credentium non colla, sed corda decorare con-

[1] Joan. IX, 49. — [2] Matth. XXI, 31.

suevit. Virga per lignum sacramentum passionis Domini annuntiabat, sicut evidens declarat exemplum, quod Psalmorum in libro sic habetur; «Virga tua, et baculus tuus, » ipsa me consolata sunt. Parasti in conspectu meo mensam » adversus eos, qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput » meum, et poculum tuum inebrians quam præclarum[1]! » Utique, fratres, calix sanguinem, mensa corpus, oleum donum Spiritus sancti significat: virga cum baculo crucem, in qua Deus pro homine pendere dignatus est, ut in Deum hominem, quem induerat, commutaret. Annulus quoque signaculum fidei est, quod est Christus, cujus illustratione majestatis impressi, atque signati, qua sincere viventes in custodiam nostræ salutis, per Spiritum sanctum imaginem referimus, quam tenemus. Quod cum ea convenit, fidelium communionis sanctæ significabat sacramentum. Thamar concepit in utero: Ecclesia corde concepit. Illa semine: hæc verbo. Hædus ei mittitur, tentationis videlicet signum: etenim justitiam qui sequitur, necesse est, ut probetur. Denique fornicaria requisita non est inventa; quia renatus per aquam, et Spiritum sanctum desinit esse quod fuerat, et incipit esse quod non erat. Sequitur, quod viduitatis vestem rursus accepit, non utique ut quæ fecerat, faceret, sed ut defleret se fecisse quod fecerat: aliter enim quis salvus esse non poterit, quamvis sit justus, nisi exomologesim faciens et præsentia sua peccata extinguat, et futura repellat. Thamar arguitur, quod de fornicatione conceperit. Et Ecclesia quasi legis adultera Judæorum est a senioribus accusata, quod sabbatum ruperit, quod eorum traditiones abjecerit. Thamar protulit monile, annulum, virgam, seque liberavit sacramento numeri ab imminenti supplicio. Ecclesia ipsa veritate in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti non tantum diaboli præsentes

[1] Psal. xxii, 4, 5.

ignes extinguit, sed etiam futuri diei judicii incendia superabit. Illa justificata discessit : hæc glorificata veri numeri incrementis ac fidei, cum Christo in æterna sæcula permanebit, per Dominum, et conservatorem nostrum Jesum Christum, qui est benedictus cum Patre et Spiritu sancto ante sæcula, et in sæculis et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

TRACTATUS XV.

De Job.

I. SACRÆ historiæ, fratres dilectissimi, ad hoc nobis est tradita legenda narratio, ut majorum, si fieri potest, saltem aliqua ex parte mores imitemur, si non possumus imitari virtutes ; tanta enim probitate vixerunt, ut pars felicitatis sit nosse quid fecerint. Igitur Job vir fuit justus et verax[1], ab universis concupiscentiis hujus mundi secretus, conversatione limpidus, mente limpidior, usque adeo circumspectus atque irreprehensibilis, ut Dei sit testimonio collaudatus. Unde non immerito beatus beata vita fruebatur. Namque erat illi splendissima domus[2], dives census, dives quoque numerus liberorum, et (quod est parentibus gratum) utriusque sexus, et invicem se amantium[3] : quorum pro numero Deo diurnas hostias offerebat. Tanto autem puritatis, ac fidei erat muro munitus, ut non auderet eum attentare diabolus, nisi a Deo jussus[4]. Jam hic considerate, fratres, quemadmodum sævierit incitatus, qui ferri non potest blandus. Igitur famigerabile committitur prælium. Illinc diabolus horrendum totis intonans armis, mi-

[1] Job. 1, 1, et 8. — [2] Ibid. 3. — [3] Ibid. 4, 5. — [4] Ibid. 12.

nitrisque insuper suis in auxilium concitatis, terribili increpans tuba, prædonum corda face furiali succensa, impetibus crebris passim totas hominis Dei facultates invadit[1] : subito rapina, igne, ferroque, universa uno momento disperdit. Hinc Job alta fidei radice robustus tot nuntiis lugubribus tunditur, nec movetur : sed tantum benedicit Deum[2], facultatesque suas contemnendo custodit. At ubi diabolus aggressuris tantis nihil se profecisse cognoscit, omnem impietatis suæ rabiem in filios ejus effundit. Nam cum solito more unanimes una epularentur in domo, subito concussis toto nixu quatuor angulis ejus, in confusam molem parietibus, tectisque labentibus, illam sanctissimam fratrum cohortem sepelit ante, quam jugulet[3]; taleque est commentus impietatis excidium, ut in illa unius funeris turba paternus dolor non sufficeret orbitati; cum nescit, quem primum plangat, quem priorem inveniat, cui primum justa crudi funeris solvat. Quo nuntio accepto, Dei servus scidit vestimenta sua, non ut Deo invidiam faceret, sed ut expeditus cum hoste pugnaret. Contempsit denique in perditis facultatibus divitem : dissimulavit in amissis liberis patrem, in pœna sui corporis justum. Namque summo capitis a vertice usque ad imos ungues pedum plaga inimici percussus, populosis ulceribus non distinctus est, sed totus unum vulnus ei effectus. Verumtamen in his omnibus nihil adversus Deum improbe loquitur. Non uxori illicita suadenti succumbit. Non amicis insultantibus cedit; sed victor crudelitatis et impietatis in sterquilinio fœtido scaturiente vermibus sedet, quasi nihil passus, sed solo Dei timore contentus. O felix vir ! qui mira patientia Deum promeruit, diabolum vicit, sanitatem recepit, facultates liberosque suos non perdidit, sed mutavit.

II. Job, quantum intelligi datur, fratres charissimi,

[1] Job. 1, 15-17. — [2] Ibid. 21. — [3] Ibid. 18, 19.

Christi imaginem præferebat. Denique comparatio inducat veritatem. Job justus dictus a Deo est. Ipse justitia, de cujus fonte omnes, qui beati sunt, gustant; ecce enim de ipso dictum est: « Orietur vobis Sol justitiæ[1]. » Job verax est appellatus. At est vera veritas Dominus, qui ait in Evangelio: « Ego sum via et veritas[2]. » Job dives fuit. Et quid ditius Domino? cujus sunt omnes divites servi: cujus est orbis totus, omnisque natura, beatissimo David dicente: « Domini est terra et plenitudo ejus, orbis terrarum, et » universi qui habitant in eo[3]. » Job diabolus ter tentavit. Similiter, Evangelista perhibente, et Dominum ter est tentare conatus[4]. Job facultates, quas habuit, amisit. Et Dominus cœlestia sua bona amore nostro neglexit, pauperemque se fecit, ut nos divites faceret. Job filios furens diabolus interemit. Et Domini filios Prophetas insanus populus Pharisæus occidit[5]. Job ulceribus maculatus est. Et Dominus sumendo carnem, totius humani generis peccatorum est sordibus obsoletatus. Job uxor sua hortatur, ut peccet. Et Dominum, ut corruptelam seniorum sequatur, synagoga compellit[6]. Job amici sui insultasse perhibentur. Et Domino sui sacerdotes, sui insultavere cultores. Job in sterquilinio pleno vermibus sedet. Dominus quoque in vero sterquilinio, id est, in hujus mundi cœno versatus est inter ebullientes diversis sceleribus ac libidinibus homines, qui veri sunt vermes. Job et sanitatem recepit, et facultatem. At Dominus resurgens[7], non sanitatem tantum, sed immortalitatem in se credentibus præstitit, dominiumque totius naturæ recuperavit, sicut est ipse testatus dicens: « Omnia mihi tradita sunt a Patre meo[8]. » Job vicarios filios genuit. Dominus quoque post Prophetas filios sanctos Apos-

[1] Malach. IV, 2. — [2] Joan. XIV, 6. — [3] Psal. XXII, 1. — [4] Matth. IV, et Luc. IV. — [5] Id. XIII, 34, et Act. VII, 52. — [6] Matth. XV, 2, et Marc. VII, 5. — [7] Joan. XI, 26. — [8] Matth. XI, 27, et Luc. X, 22.

tolos procreavit[1]. Job beatus quievit in pace. Dominus autem manet benedictus in æternum ante sæcula, et a sæculis, et in cuncta sæcula sæculorum.

TRACTATUS XVI.

De Susanna.

Quotiescumque in hoc perverso sæculo contra laudabiles viros multiformes tenduntur insidiæ, et diversis calumniarum generibus factiosæ emerserint causæ, quid homo pestilens excogitet, vel quid diabolus machinetur, non metuat justus; quia cum illo est Deus. Inde Susanna illustris Hebræa, veræ decus pudicitiæ, docuit fœminas suæ castitatis exemplo. Stabat Susanna in judicio perditorum falsorum testium oppressa mendaciis, conscientiæ tamen bonis contenta secretis, non tam rea susceptura sententiam, quam dicata Deo pro castitate fortiter moritura : et quam judicantium sententia prava dejecerat, illustris conscientiæ integritas erigebat. Sufficit ergo pudicitiæ conscientia : testis est Deus. Non respexit castitas quid falsi dicerent testes, aut qualiter judices circumventi damnarent ; non denique qualiter diabolus infamaret, qui non potuit pudoris fundamenta subvertere. Ibat ad supplicium non adulterum corpus, in quo extrema libido senilis exarserat, sed quod infamaverat diabolus, et quod protexerat virtus, et ornabat pudor illæsus. Tunc in puero sancto Daniele Spiritus sanctus ingressus ait, cum illa ad supplicium duceretur : « Revertimini ad judicium : falsum enim isti contestati sunt de ea[2]. » Stupet populus, quod a supplicio adjudi-

[1] Luc. VI, 13. — [2] Dan. XIII, 49.

cium repetendum revocaretur addicta. Falsos testes pavor invadit. Tremuit diabolus, quod ipsius commenta nudentur. Gaudent Angeli, quod oppressa veritas tandem defendatur in terris. Triumphat maritus, quod castam invenerit conjugem. Lætatur familia omnis, quod in ea nihil inveniat fama quod feriat. Cruciatur diabolus, quod nulla ex parte suam perfecerit voluntatem : nec adulterium enim, quod factum diffamabat, exercuit : nec homicidium, quod procurabat invenit.

TRACTATUS XVII.

De Jona propheta.

I. HUMANÆ devotionis religiosa confessio est, de Deo hoc nosse, quod licitum est : sicut enim in simplici corde scrutanda sunt testimonia ejus, ita curiositate non sunt inquirenda secreta. Quis enim causas, naturasque cœli hujus et superiorum sciat? Quis corpoream aëris hujus, ut quidam putant, inanitatem se disserere posse mentiatur? Quis terram aqua portari, an aquam terræ gremio contineri se nosse præsumat? Quis spiritus aërios, quis figuras ventorum, quis inter marinos æstus fluminum augmenta, quis denique opificium Domini, Deique consilium se deprehendisse gloriabitur? cum Apostolus dicat : « O altitudo » divitiarum sapientiæ, et scientiæ Dei ! quam inenarrabilia » sunt judicia ejus, et quam investigabiles viæ ejus ! Quis » enim cognovit sensum Domini[1] ? » Non enim in horum inquisitione exæstuans Propheta dicit : « De profundis cla- » mavi ad te, Domine[2] : » clamat namque de profundis, id

[1] Rom. XI, 33, 34. — [2] Psal. CXXIX, 1.

est, de imis præcordiis : clamat de profundis, sed quibus septus erat mœstus, ac tristis, calamitatibus humanis : et clamat non voce, sed corde : non clamore, sed fide, quam scit Deum libenter audire. Hoc igitur e profundo clamans similiter Petrus impetravit a Domino, ut profundi maris lubricos sinus, insubditaque humanis gressibus liquidi æquoris terga, quibus viator trepidus absorbebatur, et perambularet pariter, et evaderet[1]. Clamat de profundis et Paulus obrutus calamitatibus beatis, cum pro nomine Domini latrones in itineribus, latrones in civitatibus patitur ; cum a Judæis virgis ter cæsus, naufragio trino diluitur ; cum insani populi furibunda tempestate lapideis imbribus feliciter grandinatur ; cum in profundo maris die demoratus, ac nocte, ad Deum clamans incolumnis inde respuitur[2].

II. Jonas adæque Propheta ad Ninivitas missus a Deo est[3], eorum ut imminere civitati interitum nuntiaret ; ingentibus enim peccatorum sarcinis premebantur. At ille alio deflexus itinere, navem Tharsos petiturus ascendit, cum subito compugnantium ventorum flatu violento lacessitum fremit mare, sollicitique gurgitis præruptorum montium canis voluminibus, repugnantium littorum spumantia ora contundens, minatur per momenta naufragium : procellæ crebrescentes insaniunt ; horrendum sibilant funes ; gemunt cedentibus velis antennæ ; retunsa undique iter non invenit prora. Trepidant nautæ ; festinant incassum jactura vasorum navem levare ponderibus, quæ Prophetæ pondere premebatur. Tum Jonas, quem solum expetebat bona illa tempestas, sorte ductus naufragus redditur, imo a ligneo ad navigium vitale transfertur : qui, ut est demissus in altum, ferinæque voraginis est receptus hospitio, vigilat in ceto, qui stertebat in navi. Mira res ! post naufragium, post natatile sepulcrum incolumis tertio post die Ninivitas il-

[1] Matth. XIV, 30, 31. — [2] 2 Cor. XI, 24-26. — [3] Jon. I.

lustrat, terribilibus oraculis salutem civitati credulæ præstiturus.

III. Quantum datur intelligi, fratres, navis typus est synagogæ : ejus proretam, sacerdotale corpus accipimus : nautas, Scribas, et Pharisæos : jacturam vasorum, repudiationem Prophetarum, omniumque Sanctorum, quos synagoga pulsos Judæi in damna salutis suæ indignis cædibus mactaverunt. Venti sævientes, diversi sunt reges, qui Judæam lugubri clangore tubarum, armorumque fragore terribili, instantibus undique præliorum procellis, miserabiliter per totum orbem dispersere terrarum. Jonas in navi dormiens sacramentis Dominici imaginem præferebat : etenim significabat navis materia crucem, somnus vero passionem. Mare autem mundus est iste tumidus, fluctus ejus Judæorum populos, et gentes accipimus, quia adversus Deum inaniter fremuerunt. Sors Jonam præcipitandum prodidit : prophetia passurum Dominum prædicavit, utrosque volentes, illum conditione, Dominum pietate. Cetum esse non dubitatur infernum; sicut enim Jonas tribus diebus, et tribus noctibus fuit in ventre ceti, evomitusque Ninives se intulit civitati : ita Dominus postridie ab inferno resurgens, se civitati Jerusalem intulit ante quam cœlo. At vero Ninive imaginem portat Ecclesiæ, in qua gentium jam inde noster populus morabatur, quæ non incassum a Deo magna civitas dicta est; erat enim futurum, ut omnium nationum in Christo credentibus populis, totus orbis Deo una civitas redderetur. Denique comparationem salutaria gesta confirmant, quæ et in nobis manent. Ut est, fratres, Ninivitis nuntiatus interitus, credunt, et timent; et quanto sciunt Dominum non esse mendacem, tanto propensius ejus de pietate præsumunt, statimque actus veteris vitæ damnantes, pro salute redimenda non solito more ad stupida simulacra concurrunt, non aris

fœtentibus funestos excitant ignes, non thura cremant, non merum profundunt, nec pecudum inexpectata morte rapti jecoris spirantis consulunt fibras, nec per varios avium volatus conjecturis inanibus statum plumeæ salutis inquirunt; sed a suo corde remedium salutare deposcunt, spiritumque suum tota humilitate contribulatum ambitiose sacrificant [1]. Sicque legitime celebrata pœnitentia, Deum sibi propitium reddiderunt. Quod et nos fecimus, et facere plerumque debemus, ut et præsentis temporis tentationes, et futuri judicii evadere pœnas mereamur per Christum Dominum nostrum.

TRACTATUS XVIII.

De natali S. Arcadii,

Qui habet natale pridie Idus Januarii in civitate Cæsareæ Mauritaniæ.

I. Dum beati Arcadii martyris gesta annalibus triumphanda mandamus, in agonem immortalis laudis christianus semper ardor animatur. Erit geminum de religiositate commercium, cum ad cœleste præmium populus accenditur, et de Martyris meritis non siletur. Sed quis illustris martyrii palmiferam tropæis coronam competenti valeat sermone disserere, cum in uno corpore tot martyria videantur esse, quot membra? Armaverat diabolus satellites suos in Domini populum veterani odii assertor antiquus, et totam familiam Domini impastæ feritatis grassatione turbabat. Indixerat in homine Deo bellum, et infaustæ superstitionis

[1] Psal. L, 19.

busto in nefas conscium toto mundo funereum refecerat rogum. Scatebat per tecta culminum publicum scelus, nec fuerat locus, in quo non erat pro religione sacrilegium. Cogebatur Christi populus vanis superstitionibus interesse, atque in cultum nefandi ritus nunc aut libamina inceste profundere, aut ornatas sertis victimas trahere, aut gravia nidoribus thura succendere, aut inter fumidos ignes pallenti arvina funesto sanguine prolitare, ut illiciti administratione ministerii christianis mentibus Deus possit expelli.

II. Sed dum bellum duri certaminis geritur, et familia Domini cœlo spectante probatur, Arcadius beatissimus martyr hujus inopinati sacrilegii horrore percussus, paululum distulit pugnam, jam debitus ad coronam. Nam postquam turbari urbem funesta conventione cognovit, ac singulos quosque ad funestum illud spectaculum trahi, contemptis universis facultatibus suis, amputatis radicibus sæculi, delitescens secessionis se commendavit umbraculo, utrumque christiano explicans voto, ut et non longius videretur a prælio, et secedendo evangelicæ jussionis animaretur exemplo [1]. Ecce in ejus hospitium velut in hostilem prædam grassantium satellitum præceps irruit manus: festinat Dei famulum posse deprehendi, quem beati propinquus martyris, qui in ejus forte degebat habitaculo, absentem esse assiduis vocibus inclamabat. Hunc vero profitentem ad nefandam custodiam noxiæ mentis mancipes rapuerunt, quem oblatum sibi jubet crudelissimus rector acri observatione detineri. Ad futuræ gloriæ testimonium tale beatus Arcadius debiti martyrii quodammodo sequestraverat pignus, in quo nec Christum relinqueret, nec propinquum. Statim beatus Martyr se latere non passus est; se ultro offerens judici, moram suam voluntarie præjudiciis excusavit. Cui cum provinciæ rector pristinæ ejus fugæ

[1] Matth. x, 23.

veniam sub pactione promitteret, si se vel sero nefandis superstitionibus miscuisset, talibus in eum sanctissimus Martyr vocibus exiliit : « Quid, inquit, vanissime omnium judicum ? » putas-ne aut de lucis istius incongruis usuris, aut de præproperæ mortis subitis damnis familiam Dei posse terreri, cum sciamus apostolica fide esse perscriptum : « Mihi vivere Christus est, et mori lucrum[1] ? » Excogita, quibus potes suppliciis, tormenta graviora : majoribus te furoris stimulis accendam : quamvis cruciatus exerce molem, nos ideo non potes superare.

III. Statim judex viperei veneni felle commotus, jubet non usitata animadversione pœnarum, nec usuali in reos lege carnifices in Martyris membra sævire. Viluerunt ungulæ : inutiles ictus visi sunt plumbatarum : stetit contemptus equuleus : crebri fustium imbres majoris pœnæ contemplatione neglecti sunt. Excogitatur novum stupendumque supplicium, quo se in homine vincere crederet Deum. Indicantur, ait, ab articulis manus, a cruribus pedes : vivum se cadaver inspiciat. Cui beatus Arcadius ait : « O insane hominum, fraudavit te furor tuus ! adhuc erat in victima Domini, quod possis offerre. Amputandam linguam mandare nescisti, quæ in colluctatione martyrii prior solet Domino confiteri. Ductus est tandem beatus Arcadius ad exoptatum justis orationibus locum, et intuens cœlum stetit, Deo spectante, securus. Paraverat extensa futuris ictibus colla : nudaverat gladiis venientibus jugulum : putaverat se feralem judicis amentiam citæ mortis sorte satiare ; dum subito manus jubetur extendere, ac super cespitem nudus projectus in faciem, pedum extrema nudare. Ecce inter ipsa supplicia vacare non sinitur, sed orationis instar per carnificis tormenta meditatur. Erexerat securem percussor insanus, et signans oculis vul-

[1] Philipp. I, 21.

neribus lineam, feralis ictus assidua contemplatione vibrabat. Hæserant confessionis suæ glutino intrepidæ Martyris manus; nec salientes digiti futuræ mortis exitio palpitabant. Tanta fuit in Martyris devotione constantia, ut omni corpore paratus veniret ad gloriam.

IV. Mox itaque ut devotum corpus carnifex vidit, statim cadentis securis ictus nervorum connexa dissolvit, et cunctas compage discussa juncturas corporis rupit. Exilierunt exectæ manus, et venarum in se paululum stupore rursus in se rivus sanguinis ruens. Dehinc poplitibus, surisque porrectis, a germana conjunctione naturæ gladio sævi latronis plantarum limes inciditur, et obsequio pedum corpus Martyris viduatur. Numerent martyria, qui possunt numerare supplicia; et in uno corpore quantum diabolus publicatus est furere, tantum agnoscatur Dominus triumphasse. Sed durat inter hæc Martyris spiritus, et morarum numerositate servatus perstat vivus, parte sui corporis jam sepultus. O dignus gloriosi exitus finis! Ascensurus altitudinem cœli, corporis sui impedimenta præmittit, et exequiis funeris sui ipse præcedit. Cui hæc comparanda confessio? Macchabæorum est jungenda numero: Eleazari est adæquanda proposito, comparanda consilio. Arcadius beatissimus martyr adhuc demoratur in sæculo, et jam Martyr recitatur in cœlo.

TRACTATUS XIX.

In illud Geneseos : Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram [1].

Nihil est, fratres dilectissimi, ante omnia homini timenti Deum tam necessarium atque conveniens, quam ut seipsum noverit ; etenim genus insaniæ est cum rationem secreti naturæ disquirere, qui vitæ suæ non possit reddere; non enim ullo pacto potest humanis opinationibus substantia naturæ comprehendi, quam nemo novit, nisi ipse solus, qui fecit. Itaque, quod specialiter ad nostras pertinet partes, videamus quid sit, quod Deus ait : « Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram. Et fecit, » inquit, Deus hominem ad imaginem et similitudinem Dei [2]; » et alio loco dicat : « Ego sum qui sum, et non demutor [3]. » Cum hoc ita sit, homo quemadmodum Dei imaginem portat? cujus vultus passibilis, omni conversioni subjectus, momentis omnibus demutatur labore, ætate, languore, ira, gaudio, tristitudine; totque induit vultus, quot animi fuerint motus ; nullusque prorsus dies, quo jugiter sibi similis esse videatur. Cum hæc aliter non sint, ergo-ne Dei imaginem non habemus? Habemus plane, et quidem manifestam ex eo ipso, quod non est nobis portantibus nota. Incomprehensibilis enim Dei imago invisibilis sit necesse est. Denique oculis non est subjecta carnalibus. Nam neque cum ingreditur corpus nostrum, neque cum de corpore egreditur, a quoquam deprehendi potest : tantumque po-

[1] Gen. I, 26. — [2] Ibid. 27. — [3] Malach. III, 6.

testatis habet, ut, cum sui domicilii septo teneatur, tamen quidquid voluerit, omnibus momentis illustret. Non ergo carnale hoc domicilium imaginem Dei debemus accipere : sed cœlestis hominis spiritalem, quam in se credentibus Dominus ætherea nativitate revocatis, plenitudinis suæ pio de fonte largitur, per Dominum nostrum Jesum Christum.

TRCTATUS XX.

In eumdem locum Geneseos.

In quo paucis additis, quibusdam mutatis, continentur ea, quæ in superiore.

Nihil est, fratres dilectissimi, ante omnia homini nato tam necessarium atque conveniens, quam ut seipsum noverit : etenim genus insaniæ est eum rationem secreti naturæ disquirere, qui vitæ suæ non possit reddere; non enim elementa pulchrius aut verius verbis humanis asseri possunt, quam a Deo facta sunt, vel videntur. Itaque, quod ad nos pertinet, videamus quid sit, quod Deus ait : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. » Et, fecit, inquit, Deus hominem ad imaginem, et similitudinem Dei[1] : » et alio loco dicat : « Ego sum qui sum, » et non demutor[2]. » Cum hoc ita sit, homo quemadmodum Dei imaginem portat? cujus vultus omni conversioni subjectus, momentis omnibus immutatur labore, ætate, languore, gaudio, tristitudine; nunc macie deformis, nunc enormi pinguedine; usque adeo incertus, ut idem in duobus per orbem totum non possit inveniri terrarum. Igitur in

[1] Gen. I, 26, 27. — [2] Malach. III, 6.

Deum cum hæc non incidant, Dei imaginem non habemus? Absit, fratres. Habemus plane, et quidem manifestam ex eo ipso, quod non est portantibus nota; incomprehensibilis enim Dei imago invisibilis sit necesse est. Denique oculis non est subjecta mortalibus. Nam neque cum ingreditur corpus, neque cum de corpore egreditur, a quoquam conspicari potest : tantumque potestatis habet, ut cum sui domicilii septo teneatur, tamen quidquid voluerit, omnibus momentis illustret. Non ergo carnale hoc indumentum imaginem Dei debemus accipere, sed cœlestis hominis spiritalem, quam nobis plenitudinis suæ pio de fonte largitur. Quam rationem Paulus evidenter prodidit dicens : « Quemadmodum portavimus imaginem ejus, qui de limo est, portemus et ejus imaginem, qui de cœlo est[1] : » quam qui sancte portaverint, sicut Apostoli, omnesque justi, non tantum imaginem, sed ipsum Deum quoque partabunt, sicut et scriptum est : « Vos estis templum Dei, et Spiritus Dei habitat in vobis[2]. »

TRACTATUS XXI.

De Psalmo centesimo.

1. Negligentes legis sacræ cultores sæpe magno implicantur errore, cum aut dicta non pro locis intelligunt, aut dictorum minime rationes inquirunt. Igitur in præsenti Psalmo Propheta cum dicat : « Misericordiam, et judicium cantabo tibi, Domine[3], » quomodo Dominus in Evangelio dicit : « Qui credit in me, non judicabitur : qui autem non credit, jam judicatus est[4]. » Hoc dicendo eximit judicio

[1] 1 Cor. xv, 49. — [2] Id. iii, 16. — [3] Psal. c, 1. — [4] Joan. iii, 18.

fideles : non admisit ad judicium infideles. At si utræque partes judicio vacant, quomodo unicuique merces pro suo actu reddetur? Sine causa etenim laborare videbitur justus, nisi recipiat secundum facta sua, quæ gessit, injustus. Non ergo sic accipiendum est, quemadmodum ab imprudentibus æstimatur. Cæterum Domini dictum quo sit pondere, quave ratione prolatum explanat proprietas ipsa verborum : « Qui credit, inquit, in me, non judicabitur. » Recte : quid enim necesse est judicare credentem? Judicium enim ex ambiguis rebus existit : adempta ambiguitate, judicii non desideratur examen. Ex quo nec infideles necesse est judicari ; quia jam sua sunt incredulitate damnati : ex hac enim vita quis secum aut coronam portat, aut pœnam. Quam rationem David in Psalmo primo his verbis expressit : « Non resurgunt, inquit, impii in judicio : neque » peccatores in concilio justorum[1]. » Gradatim pro meritis, quasi cum quibusdam elogiis, paucissimis verbis totius humani generis judicium designavit : etenim quantum interest inter impium et peccatorem, tantum interest inter peccatorem et justum. Denique etiam ipse impiis judicium, quia jam sua impietate præjudicati sunt, non dereliquit; neque peccatores, qui judicandi sunt, justorum, qui non judicabuntur, dignos esse concilio existimavit.

II. Nunc scire debemus, quoniam justi vitæ perpetuæ, impii æterno sunt destinati supplicio, nullaque eos cognitio expectat ulterius, quinam sint isti, quibus est judicium præparatum. Et a quo scire debemus, nisi ab ipso Domino, qui suum dictum prosequitur, dicens : « Hoc est » autem judicium, quia lux venit in hunc mundum , et di» lexerunt homines tenebras magis, quam lucem[2]? » Ambiguos utique Christianos designavit ac lubricos , qui inter pios impiosque sint medii, nullam partem tenentes ad ple-

[1] Psal. I, 5. — [2] Joan. III, 19.

num, cum utramque tenere non desinunt. Fideles non sunt, quia habent aliquid infidelitatis insertum. Infideles non sunt, quia habent imaginem fidei, professione Deo, factis sæculo servientes. Volunt nosse legem, nolunt ejus præcepta servare. Signum salutare venerantur, et tamen a mysteriis dæmonum non recedunt. Multos namque Dei metus in Ecclesia continet : sed tamen eos mundana voluptas ad se trahit. Impii non manent, quia his Dei nomen in honore est. Pii non sunt, quia patrem venerandum pravis moribus lædunt. Orant, quia timent : peccant, quia volunt. Unde non est absolutus reatus, ubi de amoris comparatione duarum contrariarum sibimet partium judicium flagitatur. Ambiguitas enim nisi fuerit discussa, jure non potest mereri sententiam. Et qui sunt isti, quos ambiguitas judicio reservavit? Utique illi, sicut Apostolus quoque ait : «Qui cognitum Deum non quasi Dominum honoraverunt, neque ei gratias egerunt; sed vanis persuasionibus » cogitationes eorum abductæ sunt, et tenebris opertum est » cor eorum [1]; » ut diligerent magis tenebras quam lucem, creaturam potius quam Creatorem.

III. Itaque tria convenit esse judicia. Unum justorum, qui non tantum, ut dictum est, non judicabuntur, Apostolo dicente : « An nescitis quia Sancti de hoc mundo judi» cabunt [2]?» Alterum impiorum, qui non sunt judicandi, quia jam judicati sunt, sed perituri, Scriptura dicente : « Iter » impiorum peribit [3]. » Tertium peccatorum, quorum obliquæ, ancipitisque vitæ sunt necessario discutienda secreta, Apostolo utrumque prosequente : « Nam qui sine lege, in» quit, peccaverint, sine lege peribunt. At qui in lege pec» caverunt, per legem judicabuntur [4]. » Videtis-ne, fratres, multum interessse inter damnatum et judicandum? Quam

[1] Rom. I, 21. — [2] I Cor. VI, 2. — [3] Psal. I, 6. — [4] Rom. II, 12.

judicii formam etiam ipsa humanitas quamvis injusta sit, servat. Nemo namque paterfamilias honesta fidelitatis suæ lucra offerentem sibi suum servum judicat, sed honorat ut filium. Alterum vero, quem venena conterentem, in adulterio, in homicidio, in falso, in maleficio deprehenderit, carnifici destinat statim non audiendum, sed competentibus pœnis excruciandum. Tertium quoque, quem adverterit fraudulentum, coloratis ratiociniis sua furta excusantem, reservat examini, ut ponderatis damnis, rebusque servatis, sententia in eum, prout debitor extiterit, jure possit expromi. Ita erit, ut justis corona, peccatoribus aut emendatis indulgentia, impiis autem æterna pœna tribuatur. Per Dominum Jesum Christum, qui est benedictus cum Spiritu sancto, in æterna sæcula sæculorum.

TRACTATUS XXII.

In Isaïam I.

I. « Audi cœlum, et percipe auribus terra, quoniam Dominus locutus est. Filios genui et exaltavi, ipsi autem me spreverunt[1]. » Grandem judaïcæ gentis offensam libri istius exordia proloquuntur, et iracundiam divinæ indignationis ostendunt, quæ alias personas, ut verbum Dei ab ipsis potius audiatur, hortatur : non est enim parum criminis, ut semper apud ipsos divinus sit sermo prolatus, nunc alteris videatur ingestus. Unde rejectio Judæorum est aliarum electio personarum, quia cum alteris, ut verbum Dei audire debeant, dicitur, Israël sic reprobus in-

[1] Isaï. 1, 2.

venitur. Et dum clamat Propheta : « Audi cœlum, et terra, » significat quod illi audire contempserint.

II. « Audi, inquit, cœlum, et percipe auribus terra. » De cœlo, et terra Prophetam fuisse testatum, quasi de aliqua re esse conquestum ? Vel cum dicit : « Audi cœlum » et terra, » tanquam nunquam aut cœlum audierit aut terra, cum jussui Dei et cœlum obsecundet et terra ; quia cœlum pluvias, et fruges terra non denegat ? Sed quia hæc prophetia novissimis erat complenda temporibus sub Domini Salvatoris adventum, qui non esset a Judæorum populis audiendus, quod cum Apostoli essent, et homines ex gentibus audituri, ideo ait : « Audi cœlum et terra. » Cœlos autem Apostolos esse claro testimonio veritatis affirmat ; sic enim ait : « Et videbo cœlo opera digitorum tuorum [1]. » Hic utique non de cœlis istis loquitur, quos semper viderat, sed de Apostolis, quos videre optabat. Et iterum : « Texit cœlos virtus ejus [2] : » eo quod Apostolos ad mirabilia facienda Spiritus sanctus obumbravit et texit. Et denuo : « Cœli, inquit, enarrant gloriam Dei [3]. » Et hic utique non jam cœlos loqui dicit, quos loquentes nullus audivit, sed Apostolos asseverat, quorum prædicatione gloria Domini per tota terrarum spatia nuntiata est. Terram homines intelligendos frequens Prophetarum assertio demonstravit : « Jubilate, inquit, omnis terra [4]. » Et alibi ; « Audi, » inquit, terra ex ore meo [5] : » quo vocabulo gentiles homines sine dubio comprehendit, in quibus adhuc erant opera terrena. Hoc est ergo, quod ait : « Audi cœlum et terra : » quod Judæis non audientibus, Christus Dominus esset ab Apostolis, et gentibus audiendus.

III. « Filios, inquit, genui, et exaltavi. » Hæc Domini vox est, quia jam tunc per Prophetam Judæos objurgabat in-

[1] Psal. VIII, 4.— [2] Habac. III, 3.— [3] Psal. XVIII, 2.— [4] Id. LXV, 1. — [5] Deut. XXXII, 1.

credulos, et quæ essent futura, priusquam fierent, admonebat. Proprium est enim Dei scire transacta, et nosse ventura. « Filios, inquit, genui, et exaltavi. » Infinita Judæi infidelitate sua apud Dominum nostrum odia meruerunt, quod jam quanta fuit de amore gratia, tanta de eorum offensione futura vindicta est : certum est enim in eum filium, postea quam deliquit, granditer vindicari, quem pater plurimo dilexit affectu : et quantam pietatem dilecto filio amatus pater exhibuit, tantam læsus exigit ultionem, quia cum vicem non reddidit patri dilectus filius, dignam sententiam percipit abdicatus; cujus enim impietas paterno affectui parem gratiam non refert, quantum sit criminis dici non potest, Deum patrem non dilexisse, cum peccatum sit, hominem non amasse. Unde infelices et miseri sunt Judæi, qui Deum patrem, a quo sunt geniti, respuerunt, tanti immemores honoris, tantæ dignitatis ignari. Quid enim beatius, quam si homines Deus paterno honore dignetur attendere, et tanta illa sublimitas humanam mediocritatem aut charam habeat, aut dilectam? « Filios, inquit, genui. » Hoc Dominum de hominibus dixisse quam dulce est! talem patrem læsisse quam turpe! « Filios genui, » et exaltavi. » Utique filios Israël Dominus genuit, qui Abraham, unde nascerentur, elegit[1]. Hos in Ægypto genuit[2], ubi ingressis paucis hominibus, innumerabilis multitudo processit : et ad eremum Dominus perduxit manu forti, et brachio excelso[3]. Exaltatus est Israël, quando per triduum tenebræ, et caligo totam Ægyptum circumdedit[4]. Exaltatus est Israël, quando tot, et tanta tormenta Ægyptiorum, solus ipse nihil aut timuit, aut sensit[5]. Quid illud, quod per mare medium terrenum duxit ingressum[6]? Quid, quibus de cœlo quotidianum manna in eremo[7], potus e

[1] Gen. XII. — [2] Exod. XVII. — [3] Psal. CXXXV, 12. — [4] Exod. X, 22. — [5] Id. VII, VIII, X. — [6] Id. XIV. — [7] Id. XVI.

saxo, per lignum amara aqua dulcis effecta[1]? quam per lignum crucis, amaritudine gentilitatis, exclusa bibituri essemus. Exaltati filii Israël, quando ad Jordanem securus ab Horeb accessit[2]. Quid quotidiana Dei colloquia? « Ipsi » autem me spreverunt : » ad crucem enim perduxerunt, per quam crucem evaserunt Pharaonem[3]; sed iterum « Derelinquetur filia Sion[4]. »

TRACTATUS XXIII.

In Isaïam II.

Sicut Isaïæ beatissimi indicat carmen[5], judaïco populo irascitur Deus : cumque, ne forte pœniteat, publica objurgatione confutat. Humana sentienti nundinari deterius est, quam puniri. Denique filios vocat, ut abdicatio timeatur : exaltatos, ut ruina terrori sit : spretores, ut pœnam supplicii sibimet impendere cognoscant. Quod exemplum fratres, fortiter fugite : simulque gaudete, quod alienis plagis Dei discitis disciplinam, per Dominum nostrum Jesum Christum.

TRACTATUS XXIV.

In Isaïam III.

Vehemens commotio est, fratres, cum is de injuria sua queritur, qui se potest facillime vindicare. Sed quia apud

[1] Exod. XVII. — [2] Deut. I. — [3] Exod. XIV. — [4] Isaï. I, 8. — [5] Id. V, 1 et seqq.

sapientes, et honestos gravius est, aliqua nota confundi, quam mori; Deus judaïcum populum luxuriæ æstu exuberante corruptum publica increpatione confutat: cœlum terramque testes citat[1], ut exaggeret crimen: filios appellat, ut abdicatio: exaltatos, ut ruina timeatur: spretores sui, ut impios monstret. Infelix culpa est, fratres, in qua locum qualiscumque non invenit excusatio. Detestabilis certe filius, quem pater pius, quem pater damnat invitus.

TRACTATUS XXV.

In Isaïam IV.

Humanus circa impietatem judaïci populi deficit sermo: qui Dei patientiam sui obstinati cordis impatientia superavit: non enim leve crimen est ejus, cum de eo ille queritur, qui mox eum poterat et punire. Sed quia mors apud incredulos futurorum putatur pœnæ compendium, ac pene pro infecto habetur, quod non diffamatur; censuit eos cœlo et terra testibus denotare, ut inexcusati facinoris competenti judicio subjacerent. Denique res impleta est Domini, passione, cœlum in medio die perdidit diem; terra tremore nimio firmitatem. Hinc æstimare licet quid eis sit reservatum, quorum in causa funerei luctus pœnæ pertulit natura supplicium.

[1] Isaï. 1, 2.

TRACTATUS XXVI.

In Isaïam V.

Judaicum populum universum salutis suæ omisisse præsidium, divini carminis textus ostendit. In quo eum non severitas apud omnes condemnat, fratres venerandi, sed pietas; neque enim potest de quoquam bene mereri, quem pater patientissimus, et clementissimus abdicaverit, et quidem non accusatione, sed probatione convictum. Denique injuriæ suæ testes citat cœlum terramque : terram, in qua universa geruntur : cœlum, sub quo geruntur. Filios appellat, ut exaggeret crimen : exaltatos, ut ingratos ostendat. Bovem illis, asinumque præponit [1], ut gravius possint, si resipiscant, comparatione torqueri, quam pœna.

TRACTATUS XXVII.

In Isaïam VI.

I. Propheta, quod pro veteri vinea, quæ a Domino in Ægypto fuerat instituta, postulabat ad tempus novellæ profecisse, inscriptio ipsa tituli Psalmi lecti declarat : sic enim se habet : « In finem pro his, qui ambulabuntur [2]. » Judaïcus etenim populus, qui prior vinea Domini dictus est [3], floruit quidem; sed infeliciter flore discusso, nullos potuit fructus afferre. Denique pro fructibus spinas generavit, pro

[1] Isaï. I, 3. — [2] Psal. LXXIX, I. — [3] Isaï. V, 4 et 6.

una labruscam. Cujus abhorrens infelicitatem Dominus rei, aliam sibi, id est, populi nostri, sua pro voluntate plantavit, in quam omnis fructus propheticus decucurrit. Hic mihi rustico vestro beatissimi ignoscite agricultores, si quid vestræ solertiæ, vineæ in ratione reddenda, ignavia nostra detraxerit.

II. Igitur, ut optime sæpe recolitis, mensura servata amputatur in surculum, palmes in scrobem dimittitur, ut animatus ibidem generalis humor manente semper secum substantia nutriatur, auxiliare illi necessario jungitur lignum, cujus tutela defensus sese sustollat. At ubi adoleverit in vitem perfectam, ad jugumque pervenerit, ejus omnes crines luxuriosi falce tundentur, pura materia tabulatis infertur, nobis astringitur, ne a ligno, quo portatur, vel cujus adminiculo vel ducatu in uberes fructus longius invitata producitur, vi aliqua separetur. Tum solemniter plorans, clementer imbre suo rorat, conceptaque musti felicibus lacrymis fluenta denuntiat. Statim oculis apertis, folia radiata procedunt, quibus subjecti, ac se commendantes sequaces fructus arrident, quos solis ardores, pluviæ, ventique exercendo provehunt, ad maturitatemque perducunt. At ubi vindemiæ venerit tempus, decore dissipato, passim uva detrahitur, in torculari que operariorum pedibus subjecta calcatur, prelo premitur, duabusque tabulis vehementer urgetur, donec omnis dulcedo medullitus exigatur. Sicque pretiosum fluentum a suis calcatoribus et bibitur, et patrisfamilias cellis vinariis infertur, ut melius veterascendo reddatur.

III. Quantum spiritaliter mediocritas nostra conjicere potest, computatus ad mensuram palmes competens intelligitur, legitimo examinis numero examinatus. Scrobem fontem sacrum debemus accipere: qui vero sacramento homines suscipit mortuos, et inspiratos aqua cœlesti mox

efficit vivos. Lignum auxiliare, quo tenditur, vel portatur, crucis est dominicæ signum, sine quo vivere, immortalitatemque apprehendere in toto non potest Christianus. Quod tabulatis infertur, cœlestis viæ vitæque altitudo monstratur. Ligaturis astringitur, cum renuntians sæculo, sponsione facta, spiritaliter sacris interrogationibus obligatur. Luxuriosi crines falce tundentur, id est, omnia omnino peccata baptismate, Spiritusque sancti vigore amputantur. Plorat feliciter vitis purgata materia : de homine toto felicius manant doctrinæ cœlestis divina fluenta, ruptis oculis, id est, spiritaliter patefactis. Præcedentibus foliis fructus sequela sese commendat. Similiter christianis monitis divinis præcinentibus obsecundando, in quibus æternæ fructus est vitæ, et defenditur pariter, et nutritur. Ad jugum pervenit, cum prærogata omni facultate pauperibus, crucem suam portans, consummata omni justitia, expeditior sequitur Christum. Vi tempestatis, solis, atque imbris ad maturitatem cogitur ; et justus tentationibus crebris, magnis ac variis perducitur ad coronam. At ubi vindemiæ venerit tempus, id est, persecutionis dies, passim uvæ diripiuntur, id est, inconsiderate sanctis omnibus violenta infertur manus. Ad torcular comportantur, id est, ad supplicii locum deducuntur. Ab operariis ibidem conculcantur, hoc est summa cum contumelia a persecutoribus illusi jugulantur. Succus earum in ultimo preli pondere, duabusque tabulis exsiccatur. Similiter judicii die a Christo secundum tabulas legis confessorum sanguinis vindicta usquè ad ultimum quadrantem exigitur. Calcatores de eodem musto bibunt ; et persecutores sæpe credentes in Christum, calicem pretiosum, quem paulo ante calcando fuderant, gustant; aliqui etiam bibunt. Mustum patrisfamilias cellæ reconditur, ut pretiosius transfusione reddatur; et martyr dominicæ habitationis in re-

condita assumitur, ut ibidem ex homine in Angelum transfusus, æternæ vitæ beatitudine glorietur.

TRACTATUS XXVIII.

In Isaïam VII.

Quantum sonus lectionis indicat, fratres, judaïcus quidem populus impietatis arguitur [1], sed christianus, ne talis evadat, pariter commonetur. Denique, ut iste plus timeat, ille terretur : ille vapulat, ut iste proficiat. Compendiosum felicitatis genus, alterius periculo discere quid debeas devitare. Unde, fratres, in tali re non loquela est exhibenda, sed cura, quam paucis accipite. Iram Dei generaliter comminantis qui vult effugere, debet illi inculpate servire. Memoratæ vineæ disputatio, fratres dilectissimi, longe lateque diffusos limites habet, quos peragrare competenti sermone urgentium sacramentorum non sinit pondus. Verumtamen, ne in toto solemnitas cesset, paucis ejus degustate sermonem. Vinea Dei quidem prior synagoga fuit, sylvosis errantium palmitum crinibus vilis; quæ cum per voluptuosa, ac profana loca lasciva passim se fronde diffundit, generavit pro fructibus spinas, pro uva labruscam. Cujus rei indignitate commotus Dominus, illa deserta, aliam sibi, id est, Ecclesiam matrem, sua pro voluntate plantavit; quam sacerdotalibus officiis excolens, piaque potatione fœcundans, felici ligno suspensam uberrimam docuit afferre vindemiam. Inde est, quod hodie vestro de numero novellæ vites ad jugum perductæ, scaturientis musti dulci fluento ferventes, vinariam dominicam cellam communi

[1] Isaï. v.

gaudio repleverunt. Quod ut vobis quoque fide vestra adolescente contingat, præstabit Deus Pater omnipotens, per Dominum Jesum Christum, qui est benedictus cum Spiritu sancto in sæcula sæculorum.

TRACTATUS XXIX.

In Isaïam VIII.

seu

De adventu Christi in mundum.

Christus mundum latenter intravit, ne sibi sapiens diabolus videretur. Qui consilio hominem deceperat, consilio vincitur : ut quomodo homo in paradiso non cognoverat diabolum, sic et diabolus in sæculo non facile cognosceret Christum.

Videntur esse reliqua.

TRACTATUS XXX.

Invitatio ad fontem I.

Exultate, fratres, in Christo, omnique desiderio convolantes, cœlestia dona percipite. Jam vos sempiterni fontis calor salutaris invitat. Jam mater nostra adoptat, ut pariat ; sed non ea lege, qua vos matres vestræ pepererunt, quæ et ipsæ partus dolore gementes, et vos plorantes, sordidos, pannis sordidis alligatos, huic mundo dedititios intulerunt ; sed læta gaudentes, cœlestis, libera peccatis omni-

bus absolutos, non fœtidis cunis, sed suave redolentibus, sacri altaris feliciter enutritura cancellis, per Dominum nostrum Jesum Christum.

TRACTATUS XXXI.

Invitatio ad fontem II.

Jam jamque dicto citius ad æthereas portas, fratres, intrate, æternique gurgitis alveo genitali condentes, ullam pro personis operari ne æstimetis hic gratiam. Judicio vestro nascimini, scientes quoniam qui plus crediderit, nobiliorem se ipse præstabit. Constanter igitur, ac fideliter hominem istum vestrum veterem fœtorosis suis cum pannis abjicite, novelli omnes, omnes candidati, omnes Spiritus sancti munere mox divites processuri.

TRACTATUS XXXII.

Invitatio ad fontem III.

Eia quid statis, fratres, vestram quos per fidem genitalis unda concepit, per sacramenta jam parturit, ad desiderata quantocius festinate. Solemnis hymnus ecce jam canitur, ecce vox infantum et dulcis vagitus auditur: ecce parientis uno de ventre clarissima turba procedit. Nova res, ut jure spiritali unusquisque nascatur. Ultro currite ad matrem; quæ tunc non laborat, si quos parit, numerare non possit; intrate ergo, intrate felices, omnes simul subito futuri lactantes.

TRACTATUS XXXIII.

Invitatio ad fontem IV.

Quid statis genere, ætate, sexu, conditione diversi, mox unum futuri? fontanum semper virginis matris dulcem ad uterum convolate; ibidemque vos vestra nobilitate fide, scientes quoniam quantum quis crediderit, et operatus fuerit, tantum beatitudinis et habebit. O admirabilis, et vere divina sacrosancta dignatio! in qua quæ parturit, non gemit; qui renascitur, plorare non novit. Hæc renovatio, hæc resurrectio; hæc vita æterna, hæc est mater omnium, quæ nos adunatos, ex omni gente et natione collectos, unum postmodum efficit corpus.

TRACTATUS XXXIV.

Invitatio ad fontem V.

Exultate, fratres, quos sua parturit fides, qui mundi hujus fugientes insidias, reatum, vulnera, ac mortem, paternæ implorastis auxilium majestatis; omnique non pedum velocitate, sed mentis, pii fontis ad gurgitem convolate. Vos constanter immergite, salvo salutis statu, veteris hominis vestri felici morte victuri.

TRACTATUS XXXV.

Invitatio ad fontem VI.

Properate, properate bene, loturi fratres. Aqua viva, Spiritu sancto et igne dulcissimo temperata, blando murmure jam vos invitat. Jam balneator præcinctus expectat, quod unctui, quod tersui opus est, præbiturus; sed et denarium aureum triplicis numismatis unione signatum. Gaudete itaque. In fontem quidem nudi demergemini, sed ætherea veste vestiti, mox candidati inde surgetis; quam qui non polluerit, regna cœlestia possidebit, per Dominum nostrum Jesum Christum.

TRACTATUS XXXVI.

Invitatio ad fontem VII.

Eia, fratres, quos beatæ sitis exoptatus ardor incendit, quos nectarei fluenti dulce murmur invitat, lacteum genitalis fontis ad laticem convolate incunctanter, ac fortiter bibite, dum licet, superfluentis amnis undæ subjecti, toto impetu, totaque devotione vestra vasa replete, ut semper vobis aqua sufficiat; hoc ante omnia scientes, quia hanc nec effundere licet, nec rursus haurire.

TRACTATUS XXXVII.

Invitatio ad fontem VIII.

In qua perpaucis additis, quibusdam mutatis, continentur ea, quæ in antecedenti.

Eia, fratres, quos beatæ sitis exoptatus ardor incendit, cupiditate ac velocitate cervina lacteum genitalis fontis ad laticem convolate. Fortiter bibite, ut semper vobis aqua sufficiat; hoc principaliter scientes, quia hanc nec effundere licitum est, nec rursus haurire.

TRACTATUS XXXVIII.

Ad Neophytos post baptisma I.

Post devotissima completa expiationis sacræ casta jejunia, post clarissimæ noctis suo sole dulces vigilias, post lactei fontis lavacro vitali in spem immortalitatis animas pullulantes, ex quo qui eratis ætate diversi, diversi natione, subito germani fratres, subito unigeniti emersistis infantes, hortor vos nativitatis tantæ festa læto celebrare convivio; sed non illo, in quo diversis epulis, nutrimentorum lenocinio saporis de summa certantibus, obrutum pectus sæpe crudis, atque acidis vomitibus inurgetur: in quo musti vestri dulcedo sæcularis, vini pridiani exhalante fœtore, corrumpitur; sed cœlesti prandio, honesto, puro, salubri, atque perpetuo; quod, ut saturi semper, ac

felices esse possitis, esurienter accipite. Paterfamilias panem, vinumque pretiosum vobis ex usibus suis sua de mensa largitur. Tres pueri unanimes legumina inferunt primi; quibus ut scitus sit sapor, salem sapientiæ aspergunt; oleum Christus infundit; Moyses primitivam festinus maturamque procuravit agninam: Abraham pinguem, conditamque fideliter vitulinam. Isaac innocenter oleum portat, et ligna. Jacob patienter varia exhibet pecora. Joseph præmotus ad mensuram prærogata cunctis annonam. Sane si quis aliquid desideraverit, qui recondidit, Noë omnia illi arcarius non negabit. Petrus piscator recentes marinos affatim pisces apponit cum sarda admirabili. Tobias peregrinus fluvialis piscis interanea diligenter accurat, et assat. Joannes camelarius devote præcurrens, de sylva mel attulit, et locustas. Ne alter alterum manducantem denotet, invitator admonet Paulus[1]. David regius pastor omnibus momentis lac argenteum subministrat et caseum. Zacchæus sine mora quadruplicata expungit apophoreta. Deus et Dominus noster Jesus Christus, Dei Filius, sicut prior, qui hoc prandio pastus est ante nos, dicit : « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel » et favum ori meo [2] ! » Hæc, fratres, si quis libenter crediderit, largiores adhuc escas inveniet, quibus si diligens fuerit, semper et se, et alios bonis omnibus satiabit. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

[1] Rom. XIV, 5. — [2] Psal. CXVIII, 105.

TRACTATUS XXXIX.

Ad Neophytos post baptisma II.

» Recte sanctissimus David ait : « Beati, quorum remissæ » sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata [1]; » quia beatus esse non potest, fratres, in prima nativitate persistens, quem æstuantium delictorum fax incensa omnibus momentis exurit; qui pædorem sui secum carceris portat; qui carnificem sentit ante quam videat; qui nomen judicis pertimescit; qui, sicunde susurrus ingruerit se quæri, se æstimat inveniri; cui securitatis profectus est nullus, etiamsi contingat ei accusatore carere, teste conscio; cum seipso carere non possit; quia violentior omni tortore conscientia nunquam suum deserit peccatorem. In hoc reatu, fratres, usque nunc fuistis, sed fortiter examinati estis; sed, ut indulgentiam perciperetis, pro vobis bene vigilastis, optime estis auditi. Novum judicii genus, in quo reus si excusaverit crimen, damnatur; absolvitur, si fatetur. O magna potestas, magna peritia, magna pietas judicis nostri! a quo universi generis peccatores, ut possint beate vivere, puniri festinant; descendit quippe gladius pius in viscera peccatoris, et uno eodemque ictu, incolumi corporis manente materia, interficit hominem veterem; creat novum, et sacri gurgitis elemento sepelit. Et, cum omnium aquarum natura sit talis, ut cum in profundum homines susceperit vivos, evomat mortuos, aqua nostra suscipit mortuos, et evomit vivos, ex animalibus veros homines factos; ex hominibus in Angelos transituros, si provectus ætatis eorum infantiam non mutaverit.

[1] Psal. XXXI, 1.

TRACTATUS XL.

Ad Neophytos post báptisma III.

Exultemus, fratres, in Christo, triumphatorique perpetuo hymnis, citharis, tympanis, canticis gratiam referamus; qui nobis promissa perpetuans pia sanctione (ut aiunt) claves vere aureas misit, et quidem non illas, quæ maligno beneficio crimina excipiunt; quæ corpori parcunt, animam liberare non possunt; quæ peccata cum dissimulando prætereunt, non adimunt, sed includunt; quæ reum qualem invenerint, talem quoque dimittunt; quæ in pari causa ipsi præstatori nihil prodesse possunt. At vero nostræ acervatim absolvunt, quidquid invenerint; nec aliquid subsecivi esse patiuntur; sed pectorum aperiunt cuncta penetralia; diligenter universa crimina expellunt; ac rursus diligenter occludunt, ne quid illo vel frivolum, inde quod excluditur, revertatur. Mira ratio, mira beatitudo. Salvo reo punitur reatus in reo, integroque statu moritur homine, propter quod homo fuerat moriturus. Inde est, quod nostra non habet necessaria tormenta confessio; quod sine sudore tortoris facinora sua sponte reus, ut fiat innocens, confitetur. Pretiosa indulgentia est, fratres, quæ et veniam præstat, et medicinam. Cæterum qui parcit venefico, homicidæ, adultero, incestatori, sacrilego, nisi ejus curaverit mentem, non video quid illi præstiterit. O liberatoris nostri profunda providentia! O præstantia singularis! O dulcis sententia! O damnatio necessaria! Homo jugulatur, ut vivat; percussor, percussorisque non cernitur gladius; percussi non hiat vulnus; non defluit sanguis, non decolor color est. Ipse est, et tamen ipse non est. Ve-

tus quidem videtur domicilium, sed novus est inquilinus, mutatione morum nativitatis suæ nobilitatem incredulis variis virtutibus monstrans. Cujus sanctionem, vestræ ætatis omni curriculo manente in sua semper infantia, custodite, ac fortiter præcavete, ne primi hominis quondam vestri unquam memoriam recolatis.

TRACTATUS XLI.

Ad Neophytos post baptisma IV.

In quo paucis additis, quibusdam mutatis, continentur ea, quæ partim XXXIX, partim XL, tractatibus exhibentur.

Exultate, fratres, in Christo, acceptaque indulgentia regale beneficium diligenter, fortiter, ac fideliter custodite; etenim omnis actus vester contractus ablatus est; securi gaudete; nihil sæculo jam debetis. Imago quidem reatus nunc usque fuistis, sed fortiter examinati estis; et ut indulgentiam perciperetis, pro vobis bene vigilastis, optime estis auditi. Novum judicii genus est, in quo reus, si excusaverit crimen, damnatur; absolvitur, si fatetur. Magna ratio, magna potestas, magna pietas judicis nostri, a quo universi generis peccatores, ut possint beate vivere, puniri festinant. Mira ratio, mirum profecto mysterium. Salvo reo, punitur reatus in reo, integroque statu moritur in homine, propter quod homo fuerat moriturus. Inde est quod nostra non habet necessaria tormenta confessio, quod sine truculenti sudore tortoris facinora sua sponte reus, ut fiat innocens, confitetur. Pretiosa res est, fratres, quæ et honorem præstat, et præmium. O liberatoris nostri profunda providentia! O præstantia singularis! O dulcis sen-

tentia! O damnatio necessaria! In semetipso homo jugulatur, ut vivat; percussor non videtur; percussoris non cernitur gladius; percussi non hiat vulnus; non defluit sanguis expirantis; non palpitat corpus; non decolor color est. Ipse est, et tamen non est ipse. Vetus quidem videtur domicilium, sed novus inquilinus exultat mutatione morum, nativitatis suæ nobilitatem incredulis variis virtutibus probaturus.

TRACTATUS XLII.

Ad Neophytos post baptisma V.

Salvete hodie nati fratres in Christo; acceptæque indulgentiæ regale beneficium diligenter, fortiter, ac fideliter custodite; etenim vester contractus omnis ablatus est; securi gaudete; nihil sæculo jam debetis. Ecce nullum pondus; stridor nullus est mundanarum vestris in cervicibus catenarum. Vinculis nullis impeditæ sunt manus; nullis pedes onerati compedibus. Non vos ullus terror exagitat; non ullæ sordes offuscant. Qui conscium timebatis, conscientiam non timetis; vetus enim homo vester feliciter condemnatus est, ut absolveretur; sacri gurgitis unda sepultus, ut sepulcri nido vivificatus, resurrectionis jura gustaret. O magna providentia Dei nostri! O bonæ matris charitas pura! diverso genere, sexu, ætate, conditione suscipiens necat odio criminum, ut noverca; pia servat ut mater; necatosque non ante vivificat, quam omne virus vetustatis extinguat. Ne quid adulterum pariat, ac ne quem plus amare videatur, aut minus, unam nativitatem, unum lac, unum stipendium, unam Spiritus sancti præstat om-

nibus dignitatem. Quam speciosum est, fratres, quamque salutare, quem paulo ante ridiculo habueris, admirari! cujus execratus sis corruptelam', optes imitari virtutem; quem cupidum semper horrueris, stupeas passim in pauperes, et egenos sua bona universa fundentem. Postremo quem noveris idololatriæ fanum, gaudeas Dei templum. Itaque beatus est semper qui meminit quod renatus sit; beatior qui non meminerit quid fuit ante quam renatus sit; beatissimus, qui infantiam suam provectu temporis non mutaverit.

TRACTATUS XLIII.

Ad Neophytos post baptisma VI.

De duodecim signis.

I. ÆTHEREÆ gentes exultate, novella pignora in Christo, florentissimique hodierni spiritalis ortus vestri candorem ne quo pacto maculetis, perpeti diligentia custodite, quia nescit iterare, quod præstat. Ecce pueri, adolescentes, juvenes, senes utriusque sexus, qui eratis rei, eratis et immundi mundana nativitate; contra, omni reatu jam liberi, mundi estis infantes; et, quod est admirabile, et gratum, subito uno momento facti ætatibus diversis æquævi. Sed curiositatem vestram bene novi veteris vitæ usurpatione; quod quidem vobis ulterius non licebit. Fortassis requiratis et a nobis, qua genitura, quove signo tam diversos, tam plures, tam dispares una uno partu vestra vos peperit mater. Sicut parvulis morem geram, sacrique horoscopi pandam tota brevitate secreta.

II. Igitur, fratres, genesis talis est vestra. Primus vos,

qui in se credentem reprobat nullum, non Aries, sed Agnus excepit : qui vestram nuditatem velleris sui niveo candore vestivit; qui suum lac beatum vagitu hiantibus vestris labris indulgenter infudit. Idem non tumidus cervice, non torvus fronte, non minax cornu Taurus, sed optimus, dulcis, blandus, ac mitis vos admonet Vitulus, ut nulla ullo in opere captantes auguria, ejus sine malitia succedentes jugo, terramque vestræ carnis domando fœcundantes, lætam divinorum seminum messem cœlestibus horreis inferatis. Et admonet prosequentibus Geminis, id est duobus salutare canentibus Testamentis, ut principaliter idololatriam, impudicitiam, avaritiamque fugiatis, quæ est incurabilis Cancer. Leo autem noster, sicut Genesis protestatur [1], leonis est catulus; cujus ista pia sacramenta celebramus, qui ad hoc recubans obdormivit, ut vinceret mortem ; ad hoc evigilavit, ut beatæ resurrectionis suæ in nos munus immortalitatis conferret. Quem competenter sequitur Virgo prænuntians Libram, ut nosceremus Dei per Filium, qui incarnatus processit ex Virgine, æquitatem, justitiamque terris illatam; quam qui constanter tenuerit, ac fideliter ministraverit, non dicam Scorpionem, sed sicut Dominus ait in Evangelio, omnes omnino serpentes illæsa planta calcabit [2]. Sed nec ipsum quoque diabolum, qui vere est acerrimus Sagittarius, formidabit unquam, variis atque igneis sagittis armatus, totius humani generis omni momento corda distringens; propter quod sic Paulus apostolus ait ; « Induite vos armaturam Dei, ut possitis vos constare adversus nequitias diaboli, accepto scuto fidei, per » quod poteritis omnes sagittas illius mali, quæ sunt igne » plenæ, extinguere [3]. » Is enim infelicibus nonnunquam immittit Capricornum vultu deformem, et per cornu exilioris labra liventia spumantibus venis ebulliens, palpi-

[1] Gen. XLIX, 9. — [2] Luc. X, 19. — [3] Ephes. VI, 11 et 16.

tante ruina captivi tota miserabiliter per membra desævit. Alios amentes, alios furiosos, alios homicidas, alios adulteros, alios sacrilegos, alios avaritia efficit cæcos. Longum est ire per singula. Varias atque innumerabiles nocendi artes habet; sed has omnes salutari profluens amne non magnopere noster Aquarius delere consuevit; quem necessario uno sequuntur duo Pisces in signo, id est duo ex Judæis, et gentibus populi, baptismatis aqua viventes, in unum populum Christi uno signo signati.

TRACTATUS XLIV.

Ad Neophytos post baptisma VII.

Die dominico de comparatione tritici.

I. Exultemus, fratres, in Christo, tantique proventus reditu ditati, Deo patri omnipotenti laudes, et gratias referamus; qui zizania, lolium, lappas, tribulos in læta frumenta mutavit; quæ diligenti cultu purgata, molarisque lapidis pio pondere feliciter fracta, ordinabiliter creta, omnique furfure abjecto, mirifico splendore in farinam candidam micuerunt; quæ nullo adulterata fermento est, conspersa, ac subacta diligenter. Sal inditum est illi, lævigata est oleo cremiali, officiis competentibus temperata, in panes azimos reddita. Hi, quos videtis, egregia coctura suave redolentes, qui excocti sunt non furno, sed fonte; non humano, sed igni divino; non illos aura corrupit; non fumus amarus infecit; non frigus elisit; quod plus est, sine fermento levati sunt. Certe cacabacii non sunt, non vetusti, non usti, non crudi, non mucidi. Lacteus illis color est; lacteus sapor est.

II. Sed fortassis, quod nonnulli forma videntur minores, si secus aliquid de pistore sentiatur, mea nihil interest, fratres; quia etsi pauper sum, tamen frontem meam tueor, et fidem meam novi. Certe si quid sciunt, dicant operarii, qui mecum sunt. Lucro gaudeo; sed sine furti conscientia, sane confiteor. Denique et vos retinetis pondus antiquum; habetis aginam; exagium facite, quemadmodum vultis; singulos ponderate, invenietis nullum habere minus. Tripondes sunt omnes, numismatis sacri una libra signati, qui mensæ deserviunt.

TRACTATUS XLV.

De die dominico Paschatis I.

Seculorum hæres, et pernici cursu procurrens, atque recurrens, solemni meta rotatus in sese proferens sibi de fine principium, natalitia infinita de occasu, dies sempiternus eluxit: quo discussa convolutæ hyemis tristitudine, novo vento favonio blandiente, diversis floribus, genere, colore pariter, et odore una nativitate diffusis, germinantia undique dulce prata respirant. Exultat æstas nova, sed dives in frumenti varias moles spiceam feliciter contundens palmam, quam prosequetur congrue mustulentus autumnus, ut necessario gratiæ panis vini quoque jucunditas jungeretur. Quis non hæc cœlestibus mysteriis coaptata cognoscat? Hyems namque pigra, sordida, et tristis ad eos pertinet, qui idololatriæ deservientes, mundanis voluptatibus compediti, libidini vacantes et gutturi, longe moliti, id est, æternæ morti sunt a Deo, quod opus tenebrarum dilexerunt, destinati. Ver sacrum fontem debemus accipere, cujus divite

ex alveo, favonio non vento, sed Spiritu sancto generante, odorem divinum beata spirantes fide, diverso charismate, sed una nativitate Ecclesiæ flores clarissimi, ac dulces nostri funduntur infantes. Æstas autem fidelis est populus, angelicus et mundus, qui sponsionis suæ palmam fortiter retinens, peccatorum paleis limpidatus, semet pretiosum frumentum divinis horreis inferre desiderans, licet suo uberet fonte, tamen æstuat semper justæ operationis ardore. Autumnus quoque martyrii locus est, in quo non vitis, sed fossoris sanguis effunditur, ut vita beata pretiosæ mortis vindemia comparetur. Dies vero ad sacramentum pertinet resurrectionis Domini nostri Jesu Christi, qui in omnibus omnia est; qui vere æternus est, ac sine nocte dies; cui duodecim horæ in Apostolis, duodecim menses serviunt in Prophetis; quem Evangeliorum salutaria quatuor prædicant tempora; cui non anniversarii, sed quotidiani fructus respondent, hymnum canentes Deo credentibus populis, qui omni immortalitatis semine propagantur in sæcula. In hujus diei luce gradientes exultemus fide; jucundemur bona conversatione, ut perpetuam vitam adipisci mereamur, per Dominum Jesum Christum.

TRACTATUS XLVI.

De Pascha II.

In stabili cursu, multiformi gratia redimitus, temporum solemni vestigio dies salutaris advenit. Idem sui successor, idemque decessor, longæva semper ætate novellus, anni parens, annique progenies, antecedit, sequiturque tempora et sæcula infinita. Parit sibi de fine principium; et tamen

a cunis genitalibus non recedit. Profecto sacramenti dominici imaginem portat; nam occasu passionem, resurrectionemque ortu redivivo concelebrat, per quem nobis munus futuræ beatitudinis pollicetur: hoc quoque nostris competentibus præstaturus, quos nunc invitat felix occasus: ut sacri Oceani lacteo profundo demersi, inde novello, novellique cum die resurgentes, nobiscum possint ad immortalitatis gloriam pervenire.

TRACTATUS XLVII.

De Pascha III.

Stabilis cursor, multiformi gratia redimitus, per temporum ambages pernicibus plantis sua recalcans officio solemni vestigia, dies salutaris advenit. Idem sibi successor, idemque decessor, longæva semper ætate novellus, anni parens, annique progenies, antecedit quæ sequitur tempora, et sæcula infinita disseminat. Parit sibi de fine principium: hoc nostris quoque hodie competentibus præstaturus, quos jam nunc felix invitat occasus, ut sacri Oceani lacteo profundo demersi, surgentes inde novello novelli cum die, sua luce radiantes, nobiscum possint immortalitatis per aërium tramitem cursu servato ad repromissionis tempus, ubi in perpetuum quis oritur, pervenire.

TRACTATUS XLVIII.

De Pascha IV.

Morte sua vivens, sepulcri nido vegetatus, innumerabiles temporum metas perenni curru, una eademque orbita lustrans dies magnus advenit : menses in tempora, tempora in annos, annos in sæcula pandens. Sine pausa crescit in senium, et tamen a cunis genitalibus non recedit. Profecto sacramenti dominici imaginem portat : nam occasu passionem, resurrectionemque ortu redivivo concelebrat. Per quem nobis quoque resurrectionem futuræ beatitudinis pollicetur.

TRACTATUS XLIX.

De Pascha V.

Sempiterni currus auriga teretis metæ sua replicans complicando gyro solemni vestigia, dies salutaris advenit. Idem sibi successor, idemque decessor, longæva semper ætate novellus, anni parens, annique progenies : antecedit quæ sequitur tempora, et ut sæcula colligenda disseminet, parit sibi de fine principium. Hic est, quo similiter, verumtamen semel, amore hominis sui, ejus artifex Deus, et Dominus noster occidit, et exortus est rursum, nunquam sane repetiturus occasum. Hic, inquam, quo ferales disruptæ sunt tenebræ; quo mors subacta est; quo homines, quos susceperant mortuos, refundere inferi coacti sunt

vivos. Quem ut semper et ubique, aucti fide, numero, charitate nostris cum fratribus celebremus, præstabit Deus pater omnipotens.

TRACTATUS L.

De Pascha VI.

Nec otioso cursu, reciprocis ambagibus operis mundani pensa perpetuans, genitalis semper, novellus occasu, a se in semet sua per vestigia revolutus, dies salutaris advenit; officiis sacramenti dominici omnibus omni genere munerum largus. Namque piis mercedem sacerdotibus præstat, consequentibus ministris promotionis augmentum, immortalitatis fidelibus fructum, pœnitentibus curam, cathecumenis lucis viam, competentibus remissam omnium peccatorum. Sicque cunctos in unam Christi corporis gratiam congregatos ad cœlestia regna perducit, per Dominum, et Salvatorem nostrum Jesum Christum, qui est benedictus in sæcula sæculorum.

TRACTATUS LI.

De Pascha VII.

Perpetis anni pernicem cursum in bissenæ mutationis augmentum, una eademque, nec ipsa, sed ipsa orbita circumducens, dies magnus advenit, suo sibi semper novellus occasu. Quod præterit, sequitur; quod futurum est, antecedit. In omnibus novus est, et tamen in omnibus vetus

est. Punctis omnibus commutatur, non natura, sed numero. Fit filius horarum, qui pater est omnium sæculorum. Hic est dies, fratres, quo a Domino nostro cunctus redemptus est orbis; quo æthereo semine novellus, id est noster vivificatus est populus. Hic inquam, qui nobis resurrectionis monstrat exemplum, cujus sane conditione nos beatiores sumus; quia ille occidit, semper ut vivat; fidelis autem post secundæ nativitatis occasum resurgens horrore nunquam intercipitur tenebrarum.

TRACTATUS LII.

De Pascha VIII.

Specioso circulo sacer inflexus dies in mundani operis pensa quadriga temporum fertur, duodenis mensium perpeti curru mutationibus dives, nulla statione contentus: quia immortalitas ejus est cursus. Verum currat, an recurrat, ambiguum est, cujus præteritum restat, ut redeat. Mira prorsus ratio! Innumerabilium sæculorum diversa mensura conterendo innovat spatia, et tamen ejus semper orbita est una; qui nos admonet, fratres, passionis, resurrectionisque dominicæ unanimes atque concordes salutaria celebrare mysteria, per Dominum, et conservatorem nostrum Jesum Christum.

TRACTATUS LIII.

De Pascha IX.

Magnificus, fratres dilectissimi, sæculorum pater adest dies, omni genere fructuum fœtibus pollens, divite sinu, momentis quibus velis, quatuor temporum munera expungens. Denique competentibus nostris finitur hyems hodie peccatorum; oleo confecto lætabuntur. Hodie eos etiam ver arridens diversos in flores diverso charismate rediturum est, cum salubri ùnda perfusi, limpidæ æstatis messe gaudentes panem novum cœperint manducare; quos autumnale quoque non morabitur mustum; quo repleti inebriatique feliciter Spiritus sancti calore fervebunt; qui ut nunquam refrigescant, omnibus nobis præstabit Deus Pater omnipotens.

TRACTATUS LIV.

De Exodo I.

In die Paschæ.

Sicut lectio divina testatur, in Ægypto a Pharaone, populoque ejus, Israël Dei populus captivitatis ingenti jugo acerrime premebatur [1]. Hunc Deus præcipit proficisci, duce Moyse videlicet et Aaron [2], iter demonstrante, nubis columna per diem [3], eadem ignis quoque per noctem. Findi-

[1] Exod. I. — [2] Id. XIII. — [3] Ibid. 21.

tur mare[1]: et dextra, lævaque in abruptum digestis aggeribus stupens unda solidatur. Dei populus navigat plantis. Mira res! Iter ejus barbaris vehementer urgentibus, nec eques potest sequi, nec navis. Maria cum mulieribus tympanum quatit. Hymnus canitur. Dei populus liberatur: resolutisque undis via cum persecutore deletur. Quantum spiritaliter intelligi datur, Ægyptus mundus est iste. Pharao cum populo suo diabolus, et spiritus omnis iniquitatis. Israël populus christianus: qui proficisci jubetur, ut ad futura contendat. Moyses et Aaron per id, quod erant, sacerdotium per suum numerum demonstrabant duorum Testamentorum sacramentum. Columna viam demonstrans Christus est Dominus. Quod duplicem nubis, et ignis imaginem gerit, judicia duo designat, unum aquæ, quod gestum est; ignis alterum, quod futurum. Mare fontem sacrum debemus accipere, in quo quibus aquis Dei servi liberantur, iisdem, qui non fugiunt, sed portant peccata, delentur. Maria, quæ cum mulieribus tympanum quatit, typus Ecclesiæ fuit: quæ cum omnibus Ecclesiis, quas peperit, hymnum canens, et pectoris verum tympanum quatiens, populum Christianum ducit non in eremum, sed ad cœlum.

TRACTATUS LV.

De Exodo II.

SACRAM legem qui spiritaliter accipit, fratres, iste est qui ejus fructu lactatur. Judæi etenim cum carnaliter sentiunt, in gregibusque pecuinis agnum bifaria natura

[1] Exod. XIV, XV.

commissum, qui inveniri non potest, quærunt[1]: sic agnum verum Christum, quem invenerant, perdiderunt: non enim intellexere quia ex hædis humana designabatur caro suis onusta peccatis: ex ovibus spiritus majestatis: quæ utraque in Christo concreta, agnum legitimum præstiterunt. Hic est agnus, fratres, de quo lex ait: « Pascha est Domini. » Apostolus quoque Paulus: « Pascha nostrum immolatus est » Christus[2]. » Cur autem dignatus fuerit immolari, Joannes Baptista ante prædicavit his verbis: « Ecce Agnus Dei, » ecce qui tollit peccatum mundi[3]. » Hic itaque dictus est primitivus, quia paternæ antiquitatis solus est conscius. Hic maturus, quia post ipsum non est ullus. Hic sempiternus, quia occisus est, et inventus est vivus. Hic immaculatus a peccato, quia solus est mundus. Hic salutaris, quia per ipsum vincimus mortem. Hic masculus, quia Dei est virtus. Hic, inquam, agnus perfectus, quia in ipso magnus ille sacerdos pio mysterio sua victima inclusus, hodie Deum reddidit hominem, quem litavit.

TRACTATUS LVI.

De Exodo III.

Tempus non sinit, fratres, imagini reddere veritatem. Verumtamen, Judæe, quid monumentis tui criminis gratularis? In Ægypto servisti diu[4], non sorte peregrini, sed merito. Ereptus es inde: non tua evasisti virtute. Columna nubis te perduxit per diem[5], ut ostenderet cæcum; ignis columna per noctem, ut admoneret arsurum. Angelus prævius tua

[1] Exod. XII, 11-27. — [2] I Cor. V, 7. — [3] Joan. I, 29. — [4] Exod. I. — [5] Id. XIII.

castra promovit[1], ut etiam præsenti Deo probareris ingratus. Per mare pedibus ambulasti[2], ut patereris in terra naufragium. Ad hoc sane in eremo aquam de petra bibisti; manna de cœlo gustasti[3], ut cum esses ad egestatem postmodum devolutus, præteritorum bonorum recordatione acrius torquereris.

TRACTATUS LVII.

De Exodo IV.

Mira, fratres charissimi, Historiæ sacræ sic est prælecta narratio. Cum Israëlis populus in enormi captivitatis jugo depressus, a rege Pharaone duris conditionibus in Ægypto necaretur[4]; miseratione Dei, duce Moyse, jussus est proficisci. Huic non circulus solis per diem, sed columna nubis[5]: non candida luna: sed ignis columna per noctem iter pandebat ignotum: qui ut inter duo elementa pervenit, ibidem præsentariæ exitum mortis expavit[6]. Hinc enim persequentium Ægyptiorum infestis mucronibus premebatur: inde maris magno clausus obice premebatur. Etenim illi nullæ inerant naves, nulla transfretandi præsidia, cum subito divina providentia scinditur mare: aquæ dextra, lævaque gelido stupore frenatæ, vitreos diriguntur in muros, præstolantes transitum Dei populi, ut persequentibus mare sint. Inducitur in viam Israël ingratus, in qua nec gladios possit timere, nec fluctus. Mira res! medio pulverulentus exultat in profundo, qui circa se videret feliciter triumphum suum perire naufragio. Hæc Judæus prædicat, fra-

[1] Exod. XIV. — [2] Id. XVII. — [3] Id. XVI. — [4] Id. I. — [5] Id. XII. — [6] Id. XIV.

tres, et tamen Deo demens adhuc usque non credit, qui est benedictus in sæcula sæculorum, Amen.

TRACTATUS LVIII.

De Exodo V.

Tempus non sinit imagini reddere veritatem. Verumtamen, Judæe, quid designatione tui criminis gratularis? In Ægypto servisti diu non necessitate, sed merito [1]. Ereptus es inde [2], non tua evasisti virtute. Columna nubis te deduxit per diem [3], ut ostenderet cæcum; ignis columna per noctem, ut significaret arsurum. Angelus tua castra præcedit [4], necubi crimen excuses. Per mare ambulas : veloces pedes tuos ad effundendum sanguinem dextra lævaque in se refugiens unda testatur [5]. Denique eremo exciperis [6], quo te nunc pervenisse cognoscis. Ubi sane ad hoc aquam de petra bibisti, manna de cœlo gustasti [7], ut scires miser, quid fueras perditurus.

TRACTATUS LIX.

De Exodo VI.

Judæi, unde se beatos putant, infelices inde esse noscuntur : etenim commodius puto misero in statu suo manenti, quam beato in ultimas miserias devoluto. Nam præ-

[1] Exod. I. — [2] Id. XIV. — [3] Id. XIII. 21. — [4] Id. XIV, 19. — [5] Psal. XIII, 3. — [6] Exod. XVII. — [7] Id. XVI.

dicant patres suos Ægyptium populum fugiendo delesse [1]: Deum suis præfuisse majoribus, eorumque iter præcessisse : non intelligentes quia exinde eos a facie sua remotos post suum dorsum cum postfuturis abjecerat : Erythræum quoque in geminas ripas medium scissum mare, ductisque dextra lævaque aggeribus, in aciem stipatis, undarum salvo liquore, arefactam profundi in semet contra se obnixam, stupidam pependisse naturam : viam inter fluctus miscuisse terrenam, quæ utique non cœlestis populi meritum, sed terreni per orbem totum dispersionis futuræ denuntiabat exitium. Ideo eos in eremum inde perduxit [2], vulneraque detestabilis mentis curanda lacte cum melle providendo commonuit [3]. Nam infirmis, ac languidis mannæ teneritudinem irroravit [4]. Non enim erant idonei, aut digni, qui cœlestis panis perpetua soliditate fruerentur. Petra illis scaturivit in fontem [5], ut biberent de tritis lacunis, ut merebantur, cœnulentum postmodum laticem, Domino dicente : « Me dereliquerunt fontem aquæ » vivæ, et foderunt sibi lacus detritos, qui non possunt » aquam portare [6]. » Postremo infelices quid sperant de imagine, cujus nosse non sunt meriti veritatem, Dominum nostrum Jesum Christum?

TRACTATUS LX.

De Exodo VII.

Pharisæus quemadmodum legitimum Pascha possit celebrare, non video : cujus eminens, famosumque illud

[1] Exod. xiv. — [2] Id. xv. — [3] Id. xvi. — [4] Id. xv. — [5] Id. xvii. — [6] Jer. ii, 13.

templum miserabili vastatione campis æquatum suo pulvere jacet sepultum. Sacerdotalis cathedra pestilentiæ [1], cultorum suorum sacrilegio, jure deleta est. Exinanitum cornu jam non spirat unguenta [2]. Dies festos in luctum, et cantica ejus in lamentationem conversa Prophetæ testantur [3]. Tauros, arietes, hircos, et agnos a Domino sæpe reprobatos acceperimus [4]. Quid ultra? Non potest, fratres, ullum celebrare mysterium, cujus sacrificium divina sententia advertitis esse damnatum, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui est benedictus cum Patre, et Spiritu sancto in omnia sæcula sæculorum.

TRACTATUS LXI.

De Exodo VIII.

Judæus legitimum gerere se Pascha contendit; cui nihil aliud de veteri Sacramento, quam inanibus intexta suspiriis fabula remansit. Denique regium illud templum campis æquatum jacet. Altaria Dei ejus subversa manu cum suis sibi sacrificiis, sparsa in pulverem vanuerunt. Sacerdotalis cathedra pestilentiæ suo nomine deleta est [5]. Agnus salutaris, qui designatur ex ovibus, et ex hædis [6], inter pecora non potest inveniri. Dies festi ejus, et cantica secundum Dei vocem in planctum, et luctum profecerunt [7]. Superba illa civitas servit. Sane ovium greges infinitos interficit, quos in amaritudine assumit. Quis non intelligat, fratres, illud Pascha non esse, sed bromosum latronis cruenti convivium?

[1] Psal. I, 1. — [2] Amos. V, 21. — [3] Ibid. 22, 23. — [4] Isaï. I, 14, et Jer. VI, 20. — [5] Psal. I, 1. — [6] Exod. XII, 5. — [7] Amos. V, 23.

TRACTATUR LXII.

De Exodo IX.

Pharisæi agere se legitimum Pascha contendunt, qui cum templo summo, ut putabatur, summum sacerdotium perdiderunt, regalis unguenti cornu privati sunt[1]. Circumcisio testimonium mentis impuræ jam jamque illis imminere supplicium denotati vulneris inflictu minatur. Omne genus pecudum cum suo sibi sacrificio reprobatur[2]. Jejunia eorum, dies festi, omnisque solemnitas abominatio est apud Deum. Cum hæc ita sint, a quibus, quomodo, unde Pascha celebratur? Adde quod agnum legitimum suo vitio, quem invenerant, perdiderunt : quem Scriptura designabat ex ovibus, et hædis[3]; ex hædis utique, propter peccatricis indumentum carnis; ex ovibus, propter spiritum majestatis. Qui primitivus est dictus, quia præter Patrem, cui etiam coæternus est Divinitate cum Spiritu sancto, ante ipsum nullus est primus. Maturus, quia æternus est. Perfectus, quia Dei virtus, Deique sapientia est. Immaculatus, quia peccatum non habet solus. Salutaris, quia mortem mutavit in vitam : propter nos qui est occisus, et vivit : sepultus, et resurrexit : homo æstimatus est, et inventus est Deus gloriosus in sæcula sæculorum.

[1] Amos v, 21. — [2] Isaï. I, 14. Jer. vi, 20. Isaï. lviii, 5. et Zach. vii, 5. — [3] Exod. xii, 5.

TRACTATUS LXIII.

De Exodo X.

Si Judæi vacuatæ imaginis recordatione gloriantur, quanto magis Christianus, in quo non est figura, sed veritas? quam ex rebus ipsis agnoscite pariter, et probate. Judæi majores suos, Pharaonis exercitusque ejus gravi servitutis jugo depressos, de Ægypto prædicant liberatos[1]. A diaboli rabie, idolorumque turba violenta non tantum nostri majores, sed omnis christiana progenies de vera Ægypto, id est, de isto mundo, semper momentis omnibus liberatur. Illis ducatum Moyses præbuit: dux noster Christus est Dominus. Illis columna nubis, atque ignis viam demonstravit[2]: nobis Testamenti Veteris, ac Novi clarissima oracula viam, et verum Christum Dominum prodiderunt qui ait: « Ego sum via, et veritas[3]. » Illorum profugus populus per mare Rubrum dextra lævaque undarum stupentibus rupibus pede sicco transivit[4]: at nostrum mare quos voluntarios suscipit, feliciter naufragos facit: interimensque universa peccata genitali unda submergit, ut cœlestes effecti terram desiderare non norint. Denique illi post mare ad eremum pervenerunt: nos post baptismum ad paradisum pervenimus. Illis irrorata est esurientibus manna[5]: nos autem esurire non possumus sempiternum, qui cœlestis panis nobiscum portamus annonam. Illis sitientibus petra fluxit in poculum[6]: at Christi fontem qui biberit, in æternum sitire non novit. Illis in deserto suavitas lactis, et mellis

[1] Exod. XIII. — [2] Ibid. — [3] Joan. XVI, 6. — [4] Exod. XIV, 21. — [5] Id. XV. — [6] Id. XVII, 6.

exhibita est: nobis vero, quod plus est, melle dulcior, ac lacte candidior, æternæ vitæ beatitudo Dei tribuetur in regno.

TRACTATUS LXIV.

De Exodo XI.

Quid tumet Pharisæus inanis, quem momenti præterita delectat umbra? Exultat, quod in Ægypto creverit: at in originali decrevit solo. Quod captivitatis sit nexibus exolutus: sed est nunc usque barbarici furoris moribus alligatus. Deus illi ducatum præbuit: idem a sua eum facie postmodum abjecit. Consecutus est regnum, ut post regiam dignitatem majore dedecore imperio romano serviret. Sane vultis scire quantæ sit sanctitatis? Quem mare sustinuit adunatum, non potest terra bajulare dispersum.

TRACTATUS LXV.

De Exodo XII.

Quandiu, Judææ, bruti cordis necdum discutis tenebras, sacræque legis oracula jam in Christo completa nec probando cognoscis? Verumtamen pro tuo sensu si vis Pascha legitimum celebrare, agnus requirendus est tibi, sicut præceptum est[1], ex agnis, et hædis discordi natura commissus, quem in gregibus pecuinis ipsi tui non invenere majores.

[1] Exod. XII, 5.

Atque utinam tu invenias! dignus es enim immolatione tali, qui salutem tuam in incerti pecoris sitam visceribus opinaris. Sane quod passim multos occidis, edacitatis est tuæ; quod diversis locis, vanitatis; quod cum amaritudine comedis, infelicitatis. Taceo, quod commemoratio est ingrati, non remedium, sacrificium, quod ipse reprobat fieri qui præcepit. Hoc solum dico: «Imple vel in cæteris legem, sicut scriptum est: « Præcinge lumbos tuos. Indue pedibus » calciamenta. Arripe baculum manu [1]. » In eremum proficiscere, si tuos vis imitari majores.»

TRACTATUS LXVI.

De Exodo XIII.

Judæos legitimum Pascha celebrare non posse paucis accipe, Christiane. Salomonis templum hostili vastatione subversum cum ruina sua jaceat sepultum, ubi sacrificant? Sacerdotes jam non habent, qui eorum pro salute sacrificent. Tauros, hircos, arietes, et agnos abhorret Dominus; unde sacrificant? Deum dereliquerunt: altaria ejus everterunt: cui sacrificant? Sane hoc solum proprium retinent, quod, ut vilem libidinem magis augeant, vilioribus se lavacris omni momento baptizant, Deo semper ingrati.

[1] Exod. XII, 21.

TRACTATUS LXVII.

De Exodo XIV.

Judæos non tantum legitimum Pascha celebrare non posse, sed religionis divinæ prorsus nihil retinere paucis accipite. Salomonis templum, de quo præsumebant, excidit. Altaria Dei ipsi everterunt. Lex et Prophetæ usque ad Joannem[1]. Sacerdotibus eorum luctus indicitur. Immolatio aufertur. Cessat unguentum. Circumcisio vacuatur. Sabbatum denotatur. Neomeniæ, et dies festi odio habentur[2]. Potiuntur eorum Romani regno. Nihil, ut arbitror, restitit illis proprium, nisi quod, Agno salutari neglecto, ingrati viles agnos cum amaritudine, homines amari manducant.

TRACTATUS LXVIII.

De Exodo XV.

Judæos legitimum Pascha celebrare non posse, periti legis, Deo ipso loquente cognoscite, a quo appellatur synagoga spelunca latronum[3]: sacerdotalis cathedra pestilentiæ[4]: sacrificium canina mactatio[5]: jejunia odium[6]: populus progenies viperarum[7]. Post hæc quid præsumant, æstimare non possum, homines, qui salutem suam in pecorum morte constituunt; cum Deus, posteaquam de Ægypto

[1] Matth. XI, 13.— [2] Isaï. I, 13. — [3] Matth. XXI, 13. Luc. XIX, 46, et Jer. VII, 11.— [4] Psal. I, 1. — [5] Isaï. LXVI, 3, et Deut. XXIII, 18. — [6] Isaï. LVIII, 5, et Zach. VI, 5. — [7] Matth. III, 7, et XII, 34.

egressi sint, ubi imaginarium Pascha gesserunt, dicat : « Plenus sum holocautomatis arietum, et pinguamine agnorum, » quis enim hæc exquisivit de manibus vestris[1] ? » Utique, fratres, incunctanter eis ademit Pascha, qui id, per quod ab eis Pascha geritur, reprobavit. At imaginem colunt. Nec ipsam quidem : quia falso colit imaginem, qui ejus non diligit veritatem. Sane hoc solum competenter gerunt innocentes : quod agnos passim, quasi lupi rapaces, occidunt.

TRACTATUS LXX.

De Daniele in Pascha I.

Evigila, Christiane, omnique sæcularis somni torpore discusso, apertis auribus cordis a pueris disce virtutem. Sed vide ne æstimes falsum, quod eis cessit incendium. Veritatem ratio protestatur. Qui nunc in se credentes baptizat Spiritu sancto, et igni[2], ipse tunc quoque numero suæ affuit Trinitatis. Denique rem sacramento gestam esse cognosce. In caminum missi[3], ut submersi sunt flammis, statim invisibili rore incendia temperantur : mors refugiens mutat officium : incensores cremantur : incensis hymnum canentibus flamma blanditur : Deus a creatura benedicitur universa. In tribus una mens, una virtus, unus triumphus exultat. Melioratur vita supplicio. Rex non inviderat pueris, si non eos præcepisset ardere.

[1] Exod. xii, et Isaï. i, 11, 12. — [2] Matth. iii, 11. — [3] Dan. iii.

TRACTATUS LXX.

De Daniele II.

Martyrii quodammodo pars est, fratres dilectissimi, martyres non horruisse supplicium; quantum etenim multiformis crudelitatis lugubris contemplatio retrahit a corona, tantum generosa ac perfecta fides, quique illi fuerit cruciatus, sua complicat vota. Denique tres pueri in illo sacro certamine præ oculis Deum sibi proposuere[1], non flammas: præmium futurum, non pœnam. Sicque inter tetros undantis incendii globos triumphantes barbarum regem, minas omnes, ipsum quoque supplicium, docuerunt ignes sanctis hominibus non esse fortiores, per Dominum Jesum, qui est benedictus in sæcula sæculorum.

TRACTATUS LXXI.

De Daniele III.

Trium puerorum martyrium qui credit interritus, potest etiam ipse adipisci martyrium. Tanta enim vis certaminis fuit, ut eam ipse quoque ignis horruerit: nam a barbaro rege nimia crudelitate tribus pueris consulente, fornacis ultra quam solet, septenario pabulo ignis armatus est. Credo divina providentia sacramento Trinitatis spiritalem quoque numerum convenire. Denique nec irrorati camini eis baptismatis defuit gratia. O admirabile incendium! O

[1] Dan. III. — [2] Ibid.

vere spectaculum Deo dignum! Qui audiunt, timent: qui incenderant, ardent: qui incensi sunt, sanctificati et incolumes de camino procedunt, per Dominum nostrum Jesum Christum.

TRACTATUS LXXII.

De Daniele IV.

Ingens supplicium aliquoties ingentior prosequitur gloria, maxime divinis in rebus: in quibus felices obnixa devotione suam religionem custodiunt potius, quam salutem. Igitur cum audio tres pueros incensos [1], prius vehementer horresco; mox deinde eorum particeps optaverim fieri, cum cognosco inter flammas rorulentos hymnum Deo cecinisse securos [2]: tanta est enim fidei virtus tantaque potestas, ut cultoribus suis etiam ipsa elementa contra suam naturam famulari compellat. Unde, fratres, atrocissimæ rei non vos terreat contemplatio: non enim ulla est metuenda jam pœna, cum incensorum superstes insultet ignibus vita.

TRACTATUS LXXIII.

De Daniele V.

Mirum, fratres charissimi, ac delectabile certamen Deo, Historia sacra prodidit nobis, ignis ac fidei. Etenim duo discordantia devotione dominica in unam concordiam con-

[1] Dan. III. — [2] Ibid. — [3] Ibid.

venere: namque tribus in pueris fides puniri non timuit: immissis camino ignis exæstuans detulit, ut eos unius virtutis esse persensit. Denique arsit incendium incendentibus, non incensis. O admirabilis ratio! O inæstimabilis gloria Dei! Sacramento Trinitatis tam potentis elementi subacta natura est. Qui putabantur incendio extingui, emicant beatiores incensi.

TRACTATUS LXXIV.

De Daniele VI.

Credulo percipe corde rem miram, Christiane, omnique virtutum exemplo famigerabilem, Hebræi vere tres pueri[1], senum constantia majores, juvenum virtute fortiores, sibi pares, Trinitatis sacramento præmuniti, unitatis una fide solidi, æqualitate pares, passionis victoria gloriosi. Hos barbarus rex, quod ejus statuam adorare contempserint, incendi præcepit. Qui ubi jactati sunt in fornacem ignis ardentis, hos devote cupidus ignis excepit. Lambiunt rosidos flammæ blandientes. Mira res! opacitas intus, incendium foris est; intus hymnus canitur, foris ululatus auditur. O magna potentia Dei! Incensores incendio concremati sunt, et qui incensi sunt, incendio suo superstites, triumphantes de camino procedunt, præstante Domino nostro Jesu Christo.

[1] Dan. III.

TRACTATUS LXXV.

De Daniele VII.

Exulta, Christiane, et Deum fortiter time, diaboli si vis incendia non timere. Ecce pueri sacramento muniti, tres numero, sed una virtute, anhelantibus flammis, camino rugiente non læduntur. Incensi hymnum canunt; barbarum regem fidei tenacitate confundunt. Vindicantur de incensoribus suis. Deum vident. Mors transit in vitam, metus in gloriam. Sic quis non optet ardere?

TRACTATUS LXXVI.

De Daniele VIII.

Tres Hebræi venerabiles, numeri sacramento muniti, ætate teneri, sed fidei soliditate robusti, supplicio suffragante gloriosi, amore divinæ religionis regis adorare imaginem contempserunt, utpote qui ipsum contempserunt regem : qui ira sufflatus, solito septies amplius caminum jussit incendi : ac ne quid immanitati sævientis deesse videretur, pice, et stupa armatum incitatur incendium : æstuantibus globis rubescit quoque ipsum alienis ignibus cœlum. Illo præcipitantur insontes : ibidemque, propter quem præcipitantur, inveniunt. Denique excipiuntur non flamma, sed rore; Dei dignitate, non pœna. O felix supplicium, quod incolumitate superante immortalitas prosequitur, et corona !

TRACTATUS LXXVII.

De Daniele IX.

Non hodie mihi ad vos sermo est, fratres charissimi, de humanis gestis, aut meritis; nec Daniel inducitur inter frementium leonum rabidos rictus intrepidus[1], cœlesti prandio satur: nec Jonas inter æstuantes procellas, sollicitique maris fluctus insanos, tutior piscis alvo[2], quam alveo navis: nec tres pueri, quo ardere putabantur incendio[3], de suis incensoribus vindicati; sed de Domino nostro, quem (pro nefas,) venerantur externi! (si tamen dicendum est) sui carpunt. Sane nullis argumentis armatus, quibus illi libenter utuntur, qui adversus veritatem falsa componunt, sed cœlestibus testimoniis, multis, manifestis, ac puris, ut docti probent, minus instructi sese confirment: rudes discant, ipsique qui blasphemare nituntur, salutis suæ bono vel sero, si potest fieri, resipiscant.

[1] Dan. xiv. — [2] Jon. i et ii. — [3] Dan. iii.

FINIS.

ANNOTATIONES.

Annot. (1), pag. 17.

Hellenius ille, Nazianzi peræquator, idem esse videtur ac is de quo Basilius initio epistolæ lxxi.

Annot. (2), ibid.

Illud « Expectabatur, » et quæ præcedunt, « Eramus » etiam cum episcopis secundæ Cappadociæ congressuri, » referuntur ad initium epistolæ, « Cum Nicopolim mente » animoque ferrer. » Alium dicit hunc congressum, quia jam de congressu cum episcopis locutus est.

Annot. (3), pag. 20.

Quod ait hoc loco Basilius se cum Eustathio iterum disseruisse, et Pœmenium presbyterum doctrinæ suæ vehementer adversatum esse, id ita accipi non debet, quasi Pœmenius arianam sententiam aperte defendisset. Nam si impietatem præ se tulisset Eustathius, statim illum Basilius missum fecisset. Sed cum ab eo Basilius claram et perspicuam fidei confessionem peteret; Eustathius qui medius esse volebat, ac nec Arianus Catholicis, nec Arianis Catholicus videri, declinare et eludere tentabat quæ a Basilio proponebantur; in quo Pœmenius operam Eustathio navabat et adversabatur Basilio.

Annot. (4), pag. 46.

« Ejusmodi ministeriis, » id est, gratiarum agendarum officiis.

Annot. (5), pag. 68.

Loquitur Basilius sub finem epistolæ cxxiv de eadem fide, quam Gelasio Eustathium ait tradidisse. Patet hanc fidei confessionem ab ipso Eustathio compositam fuisse. Hanc enim componere Basilius solo Ario dignum judicat. et si quis Arii germanus discipulus, qualis erat Eustathius. Idem probat verbum ἐξέθετο, « Exposuit. » Sic enim Basilius de variis formulis, quas Eustathius ad episcopatum evectus ediderat; ὅσας ἐξέθεντο πίστεις; « Quot fidei formulas » ediderunt ? » Sed quo consilio hanc fidei confessionem petierit Gelasius ; utrum ab Eustathio edoceri voluerit, an ab eo recantari subscriptam petitu Basilii formulam, id videtur incertum.

Annot. (6), pag. 102.

Credo librarios hunc titulum idcirco apposuisse huic epistolæ, quia is, ad quem scripta est, hortator erat et alipta eorum, qui pro Christi nomine persecutionem patiebantur. Simili sensu Basilius S. Ascholium ἀλείπτην S. Sabæ martyris vocat in epistolæ clxiv.

Annot. (7), pag. 156.

« Neque contradicere hominibus mendacio armatis, malo » illo jaculo, quod et per ipsam veritatem non raro cuspi» dem adigit. » Videntur hæc illustrari posse ex his verbis

epistolæ xcii, num. ii. « Jam quoque et illud mutui
» belli telum a quibusdam, defensio videlicet sanæ doc-
» trinæ, excogitatum est; et dum privata odia occultant,
» pro veritate se odisse simulant. »

Annot. (8), pag. 166.

Codices omnes, editi et manuscripti, hanc epistolam inscribunt Amphilochio; sed luce clarius est ad eum scriptam non fuisse; nec difficile est conjicere ad illum episcopum datam fuisse, de quo mentio facta in epistola præcedenti. Suspicatur Tillemontius hanc epistolam scriptam esse ad aliquem ex Lyciæ episcopis, de quibus agit Basilius in epistola ccxviii. Cum enim audiisset hos episcopos ab Arianis alienos esse, et ipsius communionem amplecti velle, scripsit Amphilochio, eumque hortatus est, ut illorum animos periclitaretur. Inde conjicit Tillemontius aliquem ex illis episcopis, accepta Amphilochii epistola, ad Basilium scripsisse. Sed tempus non quadrat. Cum enim verisimillimum sit hanc epistolam in præcedenti indicari et designari; cumque epistola ccxviii, in qua de episcopis Lyciæ agitur, anno 375 scripta sit post reditum ex Ponto, necesse est hoc loco aliud negotium, ac alios, quam Lyciæ, episcopos intelligere. Deinde vero, ut observat idem doctissimus scriptor, videtur episcopus, cui scribit Basilius, metropolitanus fuisse; siquidem rogat Basilius ut unanimes suos consociet, ac locum et tempus conveniendi designet. At episcopus Myræ, qui Lyciæ metropolitanus erat, non recensetur inter eos, qui Basilii communionem appetebant; sed tribus ejusdem urbis presbyteris hæc laus tribuitur, quod argumento est episcopum male audiisse. Longe ergo probabilior alia Tillemontii conjectura, hanc epistolam inscribi Sympio, de quo in epistola præcedenti,

sive Symposio Seleuciæ episcopo, qui concilio constantinopolitano interfuit anno 381. Hæc sententia confirmatur ex epistola CCIV, in qua Basilius Isauros enumerat inter suos communicatores. Porro nemo non videt facile fuisse librariis in his Sympii et Symposii vocibus errare. Quæcumque autem statuatur opinio, facile perspicitur gravissimum esse in titulo epistolæ erratum. Neque enim de reconciliatione Basilius agere potuit cum Amphilochio, cum inter utrumque semper extiterit arctissima conjunctio.

Annot. (9), pag. 232.

Polygamiæ nomine Zonaras et Balsamon non trigamiam interpretantur, sed tetragamiam. Trigamiam canonibus et legibus permissam esse, vetitam autem tetragamiam testantur. Unde nihil in hoc canone durius aut justo severius animadvertunt. Videtur idem sentire Aristenus, qui polygamiam, de qua in hoc canone agitur, scelus appellat. Valde mihi arridet hæc interpretatio; demitigat enim hujus canonis asperitatem. Sed tamen magnis illis interpretibus assentiri non possum. Nam ipsam trigamiam polygamiæ nomine notari ait Basilius in canone IV, eamque ex lege contrahi negat in canone L. Præterea animadvertendum est Basilii propositum. Cur enim polygamos in hoc canone octogesimo subjicit canonibus, id est, inter flentes pœnitentiam agere jubet, nisi quia eos publicis condemnationibus subjici non solere dixerat in canone L. At canon ille L de trigamis nominatim agit. Videtur ergo ad eosdem referendus octogesimus. Justo sane severior hæc doctrina videbitur; sed ita de trigamis statuisse Basilium minime mirabitur, quisquis similia plurium Patrum dicta pensabit, imprimis Gregorii Nazianzeni, apud quem in

oratione XXXI, tertiæ nuptiæ παρανομία, « Iniquitas » dicuntur.

Annot. (10), pag. 288.

Cum vox illa στρατόπεδον in pluribus aliis sancti Basilii locis aulam imperatoris designet, hoc etiam loco eumdem in sensum accipitur a doctissimo Cangio. Sed tamen probabilius est Basilium de exercitu loqui. Nam cum in epistola CCXV, quæ sub hyemem anni 375 scripta est, Dorotheo nuntiet omnia a Constantinopoli usque ad Cappadociam referta esse hostibus, dubium non est quin aliquis exercitus adversus illos hostes missus fuerit, isque Demostheni eas occupationes attulerit, quas mos erat a præfecti vicario sustineri.

Annot. (11), pag. 323.

Hanc epistolam Ponti episcopis scriptam fuisse persuasit titulus : « Episcopis ponticæ diœcesis. » Hoc tamen titulo non magis Ponti, quam aliarum provinciarum, quæ Cæsareæ parebant, episcopi designantur. Plures enim provincias complectebatur pontica diœcesis. Quare verisimile est librarios, cum episcopos, qui aliquandiu consuetudinem veniendi Cæsaream ad diem festum S. Eupsychii intermiserant, hac epistola ad festum illum diem invitari viderent, id de episcopis Cæsareæ subjectis intellexisse, et idcirco hunc titulum apposuisse. Sed tamen cum certo sciamus sanctum Basilium communione et amicitia episcoporum Ponti caruisse, hanc ad eos scriptam esse epistolam, si minus ex titulo, saltem ex dissensione, quam cum S. Basilio habuere, colligere possumus.

CONCORDANTIA
BIBLIOTHECÆ LATINÆ CUM GALLICA.

BIBLIOTHECA LATINA.	BIBLIOTHECA GALLICA.
S. BASILII.	
Epistola XCII. Ad Italos et Gallos, pag. 3.	Ejusdem fragmenta, tom. VII, pag. 468-469.
Epistola XCIII. Ad Cæsariam Patriciam de communione, pag. 8.	Ejusdem fragmenta, tom. VII, pag. 470-471.
Epistola CXL. Ecclesiæ antiochenæ, pag. 83.	Ejusdem fragmenta, tom. VII, pag. 471.
Epistola CLXXXVIII. Amphilochio de canonibus, canonica I, pag. 144 : CXCIX, canonica II, p. 176, et CCXVII, canonica III, pag. 226.	Ejusdem fragmenta, tom. VII, pag. 432-437.
Epistola CXCI. Amphilochio episcopo Iconii, pag. 166.	Ejusdem fragmenta, tom. VII, pag. 473.
Epistola CXCVII. Ambrosio episcopo mediolanensi, pag. 171.	Ejusdem fragmenta, tom. VII, pag. 472.
Epistola CCIII. Maritimis episcopis, pag. 188.	Ejusdem fragmenta, tom. VII, pag. 472.
Epistola CCLI. Evæsenis, pag. 319.	Ejusdem fragmenta, tom. VII, pag. 473-474.
Epistola CCLXIX. Ad conjugem Arinthæi ducis, pag. 365.	Ejusdem fragmenta, tom. VII, pag. 474-475.
Epistola CCC. Patri scholastici cujusdam fato functi, pag. 402.	Ejusdem fragmenta, tom. VII, pag. 481-483.
Epistola CCCXXXV et sequentes ad Libanium, pag. 431.	Ejusdem fragmenta, tom. VII, pag. 483-485.
S. ZENONIS.	
Sermones, pag. 455.	Eorumdem brevissima fragmenta, tom. VII, pag. 465-473.

INDEX

TOMI QUADRAGESIMI SEXTI.

CLASSIS II.

EPISTOLÆ QUAS S. BASILIUS EPISCOPUS SCRIPSIT AB ANNO 370 AD ANNUM 378.

CLASSIS III.

EPISTOLÆ NULLA TEMPORIS NOTA SIGNATÆ.

SANCTI ZENONIS

VERONENSIS TRACTATUS.

LIBER PRIMUS.

LIBER SECUNDUS.

EXPLICIT INDEX.